
3 1761 03538 4627

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

ČÍSLO V.

Řeči dra. Fr. L. Riegra.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

ŘEČI

Dra. Frant. Ladisl. Riegra

a jeho jednání

v zákonodárných sborech.

Díl I.

Z let 1848—1849.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

PŘEDMLUVA.

Nejednou a od nejedněch bylo upomínáno, že by bylo záhodno sebrati a tiskem vydati řeči dra. Františka Ladislava Riegra, politického vůdce a prvního řečníka národa českého. Nikdoť nepochybuje, že řeči Riegrovy — jako svým časem jsouce mluveny, bývaly a bývají s napjetím a nezřídka s obdivem poslouchány a rozšiřovány — tak také jsouce ve sbírku uvedeny, budou se zálibou čítány a přijdou vhod národní literatuře i jakožto vzor výmluvnosti, kterým se můžeme pochlubiti, i jakožto vážný příspěvek k historii národa českého za posledních desetiletí. Sotva najde se která politická nebo národní důležitost česká, o které by od r. 1848 bylo jednáno bez účastenství Riegrova; pročež doprovázejíce výmluvného národního vůdce k řečništím sněmovním, slavnostenským a jiným, uslyšíme a dovíme se co nejspolehlivěji, po čem národ český v těchto dobách kdy toužil a se snažil, več doufal a v čem se sklamal, co cítil a myslil při zdarech i nezdarech svých.

Přítomná sbírka má obsahovati v pořádku časovém všecky řeči a promluvy dra. Fr. Lad. Riegra,

jak politické ve sborech zákonodárných pronešené, tak i jiné a jinde mluvené, pokud obsah jejich byl nějak důležit. Žádoucí úplnosti jest však při tom někdy na závadu ta okolnost, že Rieger svých řečí nikdy nekoncipuje, nýbrž může-li vůbec na řeč se připraviti, naznačí sobě několika jednotlivými slovy toliko chod a pořádek myšlének, jež přednésti chce; pročež která řeč nebyla při mluvení stenografována aneb aspoň u výtahu jinak po řečníkovi psána a tištěna, ta jest již ztracena.

Přítomný první díl obsahuje řeči Riegrovy z pohnutých let 1848 a 1849, po kterýchž absolutismus na dlouhý čas učinil konec životu politickému a tudy také veřejné činnosti Riegrově. Na počátek postavili jsme činnost Riegrovu v *Národním Výboru*; jednání tohoto sboru nebylo stenografováno, a zjednati si přístup k jeho protokolům nepoštěstilo se nám (viz str. 3); přece však nezdálo se býti slušné, aby zajímavé toto jednání bylo zde zcela pominuto, ježto dr. Rieger měl v něm účasť vynikající. Zprávy o debatách Národního Výboru jsou tištěny v Havlíčkových Národních Novinách, ale plnější a hojnější v Klučákově denníku Constitutionelles Blatt aus Böhmen; pročež výtahy ze řečí Riegrových, jež podáváme v první částce tohoto dílu, přeloženy jsou nyní z dotčených německých novin, ač v Národním Výboru mluvilo se nejen německy, ale i česky. — *Sněm říšský ve Vídni i v Kroměříži* jednal jazykem německým, pročež řeči Riegrovy tam mluvené a zde uveřejněné jsou vesměs překlady. Pramenem byly nám při tom tištěné stenografické zápisky, Officielle

stenographische Berichte über die Verhandlungen des österreichischen Reichstages, kteréž vyšly ve čtyřech svazcích. V naší sbírce při každé řeči jest udáno, kde ve stenografických zápiskách se najde.

První úkol při podniku přítomném, totiž sbírání roztroušeného materiálu, vzala na sebe dcera dra. Riegra, paní *Marie Červinková;* zároveň pak táž spisovatelka česká, v jiných oborech již chvalně známá, překládá do češtiny ty řeči, které byly mluveny po německu anebo kterých české znění se nezachovalo. Ku překládání některých řečí propůjčili se ochotně někteří pp. professoři gymnasia Kolínského, začež buďtež jim tuto díky vysloveny; překlad řeči o platnosti sněmování v revoluci říjnové (str. 95—102) pochází od p. ředitele Adama Fleischmanna, řeč o svobodě náboženské (str. 175—176) přeložil pan prof. Jan Šafránek. Ostatní řeči v tomto díle obsažené tištěny jsou podle překladu paní Marie Červinkové-Riegrovy. Při tom bylo stálým zřetelem, aby český překlad byl nejen věrný a správný, nýbrž také aby byl upraven v ten způsob, jakým asi byl by dr. Rieger mluvil, kdyby byl po česku řečnil. Pročež byly nyní nově překládány i takové řeči, jejichž staré překlady české, na kvap dělané, byly tištěny v Národních Novinách nebo jinde. Nad to pak dr. Rieger sám prohlíží každý překlad a poopravuje způsob výrazu dle svého vkusu, jakž má k tomu nejlepší právo.

Níže podepsaný píše vysvětlivky a úvody, kterých jest potřebí, aby čtenářovi objasnila se vždy situace, ve které která řeč byla mluvena; též podává

stručné zprávy o takové parlamentární činnosti Riegrově, která nejevila se ve veřejných řečech; k tomu vztahují se v titulu této sbírky slova: »jeho jednání v zákonodárných sborech«. I tento text dr. Rieger prohlíží a dle potřeby co do věci měnívá nebo doplňuje. Nížepsaný též obstarává poslední úpravu rukopisu, které jest potřeba k tisku, i korrekturu sazby.

Tak, tuším, koná se s náležitou pečlivostí vše, aby řeči prvního řečníka českého dostaly se do rukou českého obecenstva a zachovány byly potomstvu ve způsobě co možná nejvlastnější. Čím však nebylo možná opatřiti řeči zde vydávané, jest lahodný, zvučný hlas, kterým byly mluveny, jest dokonalý soulad zevnějšího způsobu přednášky s obsahem, jest hloubka a opravdovost mravného přesvědčení, ze kterého vychází jednostejně i obsah myšlénkový, jenž přesvědčuje posluchače, i onen zevnějšek přednášky, jenž jímá a uchvacuje pozorovatele.

V Praze v lednu 1883.

Dr. J. Kalousek.

Činnost Riegerova v Národním Výboru.

(1848.)

Absolutismus předbřeznový lpěl na všech národech císařství Rakouského nesnesitelným tlakem politickým, Čechům pak krom toho bylo snášeti ještě útisk druhý, neméně bolestný, útisk národní. Pročež když francouzská únorová revoluce byla v západní a střední Evropě přijímána za znamení, že stará pouta počínají padati: Pražské obyvatelstvo záhy jalo se projevovati touhu, aby dotčený obojí tlak ustal a svobodnější formy života politického i národního byly vymoženy. Zvěst o revoluci Pařížské (24. února) stihla do Prahy 29. února 1848, a již 11. března v lázni Svatovácslavské sešlo se shromáždění lidu, kteréž usneslo se na některých žádostech, jež by se předložily císaři; k sepsání petice zvolen byl v témž shromáždění výbor, v němž byli mužové různých stavů, Čechové i Němci. První deputace *výborem Svatovácslavským* do Vídně vypravená pořídila málo; druhá deputace však přinesla nejv. kabinetní list císaře Ferdinanda k ministru vnitra Pillersdorffovi ze dne 8. dubna, který mohl býti příhodným mostem od starých řádů k novému vývoji státnímu v království Českém, ne-li v celé koruně České. Povolovalť se v tom listě, že v příštím sněmu českém, jenž brzy svolán býti měl, zasedati mají netoliko starostavovští oprávněnci ze šlechty a z duchovenstva, ale i volení zástupci měst a venkova; sněm ten měl se raditi a usnášeti o zrušení soudů vrchnostenských a o uvedení soudův okresních na jejich místo, o zrušení všeho poddanství, o uvedení veřejného a ústního jednání v soudech, o občanském postavení židův, o zřízení obecním, vůbec „o všech věcech zemských“ blížeji neurčených; moc ústavodárná nebyla mu sice výslovně přiznána, ale není žádné pochyby, že v tehdejších okolnostech byl by ji provozoval bez odporu a hojnou měrou, kdyby byl se sešel a zasedal.

Mezi tím nejvyšší purkrabí hr. Rudolf Stadion zřídil dne 1. dubna *guberniální komisi*, do které povolal 24 mužů ze šlechty a jiných vzdělanějších stavů, aby se s ním radili o potřebných opravách veřejné správy, o kterých se měl usnášeti příští sněm. Výbor Svatovácslavský, jehož veřejné schůze v sále Průmyslové Jednoty u sv. Havla bývaly obecným shromážděním lidu, byl s tímto krokem zeměsprávcovým nespokojen, neboť i on, jakožto vyšlý z důvěry lidu, počítal si právo k takovým poradám. Nové valné shromáždění lidu v lázni Svatovácslavské dne 10. dubna přistoupilo k tomuto mínění, rozmnožilo výbor Svatovácslavský novými 61 členy, a k návrhu dra. Antonína Štrobacha, nově zvoleného purkmistra Pražského, usneslo se požádati hr. Stadiona, aby svou guberniální komisi sloučil s výborem Svatovácslavským. Dr. Rieger, jenž právě vracel se z cesty italské do vlasti a ve Vídni přidružil se ke druhé deputaci Pražské, byl za své nepřítomnosti v tomto shromáždění zvolen do výboru Svatovácslavského; všech členů bylo potom 125. Zeměsprávce po některém váhání povolil žádosti lidu, a za jeho předsedání sestoupily se guberniální komise i výbor Svatovácslavský v jediný sbor, jenž přijal jméno *Národního Výboru*. Schůze jeho počaly se dne 13. dubna a konaly se v zemském domě na náměstí Malostranském.

Hned ve první schůzi předložen byl jednací řád Národního Výboru, jejž na rychlo sestavila komise pětičlenná, ve kteréž byl Rieger českým zpravodajem. Dle jednacího řádu účelem Národního Výboru bylo konati potřebné přípravy, aby ústavnost na základě druhé Pražské petice, vyřízené dne 8. dubna, vstoupila do života, aby vykonání kusův již povolených bylo způsobeno, a ústavodárnému sněmu zemskému aby potřebné předchozí práce byly podány. Národní Výbor měl ze sebe zvoliti dvanácte sekcí, z nichž každá by se radila o jistém oboru záležitostí jí přikázaných a návrhy své předkládala plnému Výboru ke schválení. Sekce I. měla ustanoviti volicí řád do sněmu českého; sekce II. měla navrhnouti budoucí ústavu českou, sekce III. řád obecní; sekci IV. byly přiděleny záležitosti školské, sekci V. soudnictví, sekci VI. provedení rovnoprávnosti jazykové ve školách i v úřadech; sekce VII. radila se o uspořádání záležitostí selských a robotních, sekce VIII. o řádě jednacím příštího sněmu českého; sekce IX. měla na péči poměry Čech k monarchii Rakouské, k ostatním zemím koruny a ke Spolku Německému; sekci X. připadly záležitosti vnitřní, které nebyly obsaženy v jiných rubrikách; sekce XI. radila se o kultech náboženských, a sekce XII. starala se o záležitosti kancelářské, tiskové a pokladničné.

Nejpilnější práci měla sekce I., kteréž uloženo bylo vypracovati řád volení do sněmu českého dle zásad obsažených v císařském listě ze dne 8. dubna; mezi devíti členy jejími nacházel se i Rieger, jenž býval jejím zpravodajem a mluvčím v plném sboru. Na základě volicího řádu takto vzniklého byly volby do sněmu českého rozepsány a měly býti do 15. června vykonány. — Zásady ústavy, vypracované II. sekcí a uveřejněné 30. května, chtěly tomu, aby království České obdrželo asi takovou autonomii, jaké nyní požívá Charvátsko, totiž v záležitostech vnitra, soudnictví a vyučování, krom toho též ve financích zemských; ale zákonodárství o materiálném právě občanském a trestním, jakož dále záležitosti zahraničné, vojenské, obchodní, a náležité k tomu finance ponechával ten návrh moci ústřední ve Vídni; sněm český měl býti dle toho návrhu dvojkomorní. — Jakkoli historie Národního Výboru byla by zajímavá, nemůžeme se o ní zde šířiti; také všechny ty návrhy, o nichž radily se sekce nebo i celý Výbor, vyšly konečně nazmar, poněvadž sném český, pro nějž připravovány byly, nikdy se nesešel.

Původní protokoly Národního Výboru byly prý později odevzdány vojenskému soudu, jenž vyšetřoval nepokoje Pražské; nyní se o nich neví ani u místodržitelstva, ani u generálního komanda. Zprávy a řeči zde podané váženy jsou nejvíce z Havlíčkových Národních Novin a z Klučákova Constitutionelles Blatt aus Böhmen.

Národní Výbor v plných schůzích zaměstnával se nejvíce volicím řádem do sněmu; Rieger jakožto člen a zpravodaj I. sekce účastnil se těchto porad vynikající měrou; zde je však pomíjíme mlčením, poněvadž na ten čas již nemají jiné zajímavosti než historické. Rieger byl také členem IX. sekce (zevnějších záležitostí) i X. sekce (vnitřních záležitostí), vůbec pak v Národním Výboru působností svou nad jiné předčil. Mluvíval také k deputacím z českého venkova jménem presidenta hraběte Stadiona a pak hr. Thuna, kteříž neuměli dost česky, i pracoval na způsob jednatele v presidiu vedle předsedy. Nejzajímavější a nejpamátnější jest Riegerovo účastenství v debatách, jež způsobila snaha po *přivtělení západních zemí rakouských k Německu.* Volby rozepsané do Frankfurtského parlamentu padly jako jablko sváru mezi dva národní kmeny v Čechách, a proměnily jásání, jemuž oba se oddávaly z nabylé svobody, ve vzájemné sočení a nepřátelství; pročež k lepšímu porozumění věci stůj zde krátká zpráva o vzniku parlamentu Frankfurtského.

Svoboda a mocná jednota národa německého byly dva ideály, o kterých snili vlastenci němečtí v dobách předbřeznových; Bundestag dusil jednu a nedostačoval ke druhé. Pročež po revoluci Paříž-

*

ské sešlo se 51 německých vlastenců do Heidelberka, odkudž 5. března vydali provolání, že jest třeba, aby se sešlo zastupitelstvo lidu ze všech zemí Německého Spolku. Sedmičlenný výbor v Heidelberce zvolený zval potom (12. března) prozatím členy sněmů stavovských, aby se shromáždili ve Frankfurtě n. M.; ku pozvání tomu sešlo se 31. března asi 500 mužů, kteří ve Frankfurtě po čtyry dni rokovali. Sbor tento slul Vorparlament a zvolil ze sebe výbor padesátičlenný k zatímnému hájení snah německých; k výboru padesátičlennému mělo se přidružiti šest zástupců z Rakouska, kteří však teprva se hledali. Bundestag musil, ač nerad, tomuto hnutí povolovati; sesíliv se nejprve sedmnácti novými důvěrníky vlád německých, usnesl se 30. března vyzvati vlády spolkových zemí, aby rozepsaly volby do německého národního shromáždění, tak aby na 50.000 duší připadal vždy jeden poslanec. Vlády německé podvolovaly se tomu usnešení, ač namnoze s nechutí. Postavení vlády Vídeňské k této otázce bylo obzvláště nerozhodné a kolísavé: na jedné straně obávala se odepřením uraziti frankfurtomanský enthusiasmus jedné částky svého německého obyvatelstva, zvláště ve Vídni, a krom toho hleděla, děj se co děj, zachovati sobě své předáctví v Němcích; s druhé strany však nehodlala postoupiti část své svrchovanosti nějakému sboru Frankfurtskému. Dne 9. dubna vláda rakouská dala svolení k volbám do Frankfurta, vymiňujíc si však při tom, že není povinna přijímati usnešení parlamentu, a že císař si vyhražuje, přivoliti k nové ústavě spolkové jen tehdáž, bude-li se srovnávati se zvláštními poměry jak jeho německých zemí tak i celé monarchie. Německými zeměmi Rakouska, které se měly chystati k volbám poslanců do Frankfurta, rozuměly se ty země, které vláda Vídeňská r. 1818 k Německému Spolku připsala, totiž země starorakouské se Salzburkem a země koruny České spolu s vojvodstvími Osvětimským a Zatorským.

V Čechách dostala se záležitost Frankfurtská do silného proudu listem, kterým předseda výboru padesátičlenného dne 6. dubna pozval Františka Palackého do Frankfurta, aby tam zasedal v témž výboru jakožto jeden ze šesti zástupců Rakouska. Palacký ve proslulém listě ze dne 11. dubna toto pozvání odmítl s jadrným odůvodněním, které mělo na mysl přátel i odpůrcův účinek veliký, ovšem rozdílný. (Viz Palackého Radhost III. 10, 278, a Gedenkblätter 149.) Vládě Vídeňské přišla odpověď Palackého dílem vhod, i ohlásila potom 21. dubna v úředních novinách, že vyhražuje sobě zvláštní přivolení ku každému usnešení spolkového shromáždění, a když by ta výminka nesrovnávala se s podstatou spolku státního, tu že by Rakousko k němu přistou-

piti nemohlo. Současně sice ministr vnitra Pillersdorff nařizoval nejvyššímu purkrabímu, aby rozepsal v Čechách volby do Frankfurta, avšak tak, že voliči i celé okresy mají míti volnost, voliti či nevoliti; krom toho Pillersdorff dovolil, aby ta záležitost byla vznesena na Národní Výbor, což hr. Stadion dne 22. dubna učinil. Na to Národní Výbor usnesl se 24. dubna jednohlasně, prositi císaře, aby otázka obeslání parlamentu Frankfurtského byla zůstavena sněmu českému k rozhodnutí; deputace s takovou peticí byla u Pillersdorffa dobře přijata, ale při bojácnosti jeho přece nedosáhla účelu svého.

V takovém stavu věcí přijeli do Prahy dne 28. dubna dva členové Frankfurtského výboru padesátičlenného, aby zde pracovali ku připojení Čech k Německu; byli to *Ignác Kuranda*, žid z Prahy a tehdáž redaktor Lipského Gränzbota, a *Wächter*, předseda druhé komory würtemberské; v Praze přidružil se k nim 29. dubna dr. *Schilling*, rodilý Salzburčan, dotěravý mluvka a člověk povahy pochybné (později pro zpronevěření peněz utekl do Ameriky). Tito poslové měli dne 29. dubna o polednách jednání s IX. sekcí Národního Výboru, kteráž měla na péči záležitosti zahraničné; předsedou jejím hr. Albertem Nosticem pozváni byli k té poradě také někteří členové X. sekce (vnitřních záležitostí), i bylo pohromadě 19 členů Národního Výboru. Schůzka konala se v paláci Nostickém na Příkopech. Wächter hned na počátku porady vyznal, že poslové Frankfurtští dle toho, co již v Praze viděli a slyšeli, vzdávají se naděje, že by dosáhli účelu, za kterým sem přijeli. Kuranda mluvil také mírně, zejména hleděl prospěšnost obeslání parlamentu Frankfurtského dokázati ujišťováním, že Rakousko toliko prostředkem Německa může býti silným, jednak proti Francii, jednak proti Rusku. Všichni členové Národního Výboru, kteří se súčastnili rokování, mluvili proti připojení k Německu. *Rieger* promluvil v tento smysl:

Páni poslanci připomenuli nám nebezpečí, hrozící se strany Ruska, a hleděli tím odůvodniti spojení zemí rakouských s Německem. Já pak právě z nebezpečí tohoto dovozuji potřebu samostatného Rakouska.*) Zvláště zjevnou a nalehavou

---

*) Myšlénka tato srovnává se s tím, co Palacký šíře rozvinul v listě do Frankfurta, a byla r. 1848 pronášena dílem opravdově, dílem z ohledů taktických. Ruská vláda za posledních desítiletí před tím skutečně hleděla udusiti každý kousek svobody na pevnině evropské; pročež jest přirozeno, že svobodomyslníci ve střední Evropě r. 1848 strachovali se, že Rusko pokusí se potlačiti nový svobodnický proud dějin. Strach ten byl u Němců větší než u Čechů, a proto Čechům dobře se hodilo

jest tato potřeba pro Německo samé, kteréž si nepřeje, aby co bezprostřední soused Ruska útokům jeho bylo vystaveno; neboť v témže smyslu dovozovali mnozí publicisté němečtí potřebu, aby samostatná Polska znovu byla zřízena. Polska však sotva se tak brzo obnoví, a kdyby se znovu zrodila, sotva stane se kdy tak mocnou, jak by mnozí mohli sobě přáti, představujíce si ji asi v rozsahu staropolského království. Obyčejně bývá totiž k Polsku čítáno 16 milionů Malorusů, kteříž jsou ruské víry a v nejnovější době skoro vesměs byli odvráceni zpět od jednoty s církví katolickou. Ti nejspíš již navždy zůstanou při Rusku. Buď jak buď, tolik zdá se jisté, že povstati by mohla opět toliko Polska obmezená hranicemi etnografickými, a ta byla by příliš slabou, aby dokázala to, co Německo od ní očekává. Úkol ten, ochranu míru a státní rovnováhy v Evropě, musí tudíž převzíti Rakousko, a proto musí Rakousko býti mocným ve své samostatnosti a tudíž v nezávislém vedení vlastní politiky rakouské. Mocným pak stane se Rakousko svými Slovany, kteří sobě vespolek sjednocení žádají. Jsoutě to především Jihoslované, u kterýchžto nejrozhodněji se projevuje snaha po sjednocení, ona povede nejspíše ku konfliktu s Maďary, ne-li dokonce k úplnému přetvoření Uherska. Slované tvoří jádro monarchie Rakouské, jeho sílu válečnou; na Slovany, tuto většinu svého občanstva, na jich vzájemné k sobě sympathie musí se opírati znovuzrozené císařství konstituční. V naší době rozvíjející se svobody již ne moc a násilí, jako někdy, pojišťují další trvání monarchie, nýbrž jedině vzájemný prospěch plynoucí ze spojení rovnoprávných a sebe vzájemně šetřících národů.

Ze statistického přehledu kmenů slovanských, a to zvláště v zemích podunajských, jasně vysvítá, že politika, kterážto tyto země podunajské přehlížela, obracejíc neplodné úsilí k Italii, nemohla míti do sebe oné bystrozrakosti, která tak

---

dokazovati Němcům, že silné Rakousko může býti Německu obranným štítem proti Rusku; jen tím důvodem mohli Němce přesvědčiti, že jest třeba Rakousko nerozbíjeti, ale zachovati; všechny ostatní důvody, proč Čechové přáli si Rakousko udržeti, byly Němcům proti mysli.

často bývala vychvalována. Krvavé následky falešné této politiky nyní věru dosti zřejmě vidíme před sebou. Největší císařové němečtí, především Hohenstaufové, obětovali nesčetné poklady a tisíce životů lidských, aby zachovali vládu německou v Italii, ale vždy bez trvalého úspěchu. A tuto falešnou politiku přijalo v dědictví Rakousko s výsledkem rovněž tak špatným. Rakousko má především k tomu obrátiti svoji pozornost, aby sesílilo jižní kmeny slovanské a je sobě trvale získalo. Vy, pánové, přejete si připojiti Čechy k Německu. „Ale Čechy byly a zůstanou Německu vždy vředem,“ tak aspoň vyjádřila se nedávno Allgemeine Zeitung. Nuže dobře, pánové, vyřízněte teda ten vřed! My Čechové dokonce nemáme té ctižádosti, abychom byli cizopasnou rostlinou na ušlechtilém kmeni německého dubu, a abychom tak bránili mocnému jeho vzrůstu a zdraví a svobodnému rozvoji. Ponechte tuto pro vás, jak myslíte, cizopasnou rostlinu vedle sebe, aby volně vzrůstala na své vlastní půdě v císařství Rakouském; a ona stane se, nejsouc zdržována ve volném vzrůstu, mohutným kmenem, kterýž s ostatními kmeny ve velkolepém lese Rakouska bude moci snad chrániti i Německo proti možným bouřím od východu. Mocné samostatné císařství Rakouské jest Německu nejlepší ochranou, ano nezbytnou nutností.

Wächter potom vysvětloval, že on a většina jeho soudruhů ve Frankfurtě představují si spojené Německo a Rakousko tak, aby byla jednota v záležitostech vojenských, zahraničných, celních a obchodních a v podstatnějších zákonech. Vášeň uvedl do debaty teprva *Schilling*, jenž chtěl mluviti jménem rakouských Němců, kteří prý se musejí odděliti, kdyby Rakousko nemělo zůstati německým; slovanská říše prý chce počínati zničením Maďarů; idea svobody prý se nenajde u Slovanů. Takové hanebné řeči vážně odmítal Palacký a po něm jiní členové Národního Výboru. *Rieger* odpovídaje též nejvíce Schillingovi, přednesl asi toto:

Chci blíže vyložiti svá slova o poměrech v Illyrsku. Konflikt mezi Illyry čili Jihoslovany a Maďary jest ovšem pravděpodobným. Není to však zajisté v úmyslu Slovanů, ubíjeti Maďary nebo zničiti je, třeba jen v ohledu národním. Dělo

se naopak. Šlechta uherská potlačovala Slovany národně i sociálně, a oni nyní se pozvedají, aby sobě vydobyli rovného práva s Maďary a nebyli více pod panstvím národa cizího. Oni chtějí zůstati u Rakouska, ale zároveň žádají sobě národní samostatnosti a samosprávy. Mají k tomu zajisté takovéž právo, jako my Čechové jsme měli. U nás Němci v této době sami klidně se vzdali své národní nadvlády nad Čechy, a můžeme snad doufati, že tato záležitost nadvlády jedné národnosti nade druhou v naší vlasti jest na vždy odbyta. Pochybuji však, že by Maďaři totéž učinili a zřekli se dobrovolně panování, a že by se tedy tento spor vyřídil tam tak mírně a nekrvavě, jako u nás. Ale jest to až dosud vždy možným, jestliže Maďaři uznají nejen politickou, ale i národní rovnoprávnost Slovanů. Jen na základě rovného práva všech národností jest možno monarchii zachovati, anebo, lépe řečeno, znovu ustaviti pevněji, než byla organisována kdykoli. Nás Slovany, kteří vycházíme ze zásady rovného práva, nás nemůže stihnouti nezasloužené podezření, že bychom utlačovali Němce, Maďary anebo kterýkoli národ. Slované ani tam, kde počtem předčili a válečnými úspěchy vynikli a v držení politické vlády se dostali, nikdy neosvědčili se nebezpečnými cizím národům a jich jazyku. Jinak však Němci. Dobrá polovice obyvatelstva severního Německa jsou germanisovaní Slované. Jak mohli bychom po takovýchto zkušenostech míti důvěru k národu německému a spravedlnosti jeho? Jak mohli bychom užším připojením k Německu uváděti sami sebe a národnost svou ještě více v nebezpečí?

Členové Národního Výboru rozešli se s posly Frankfurtskými sice ovšem bez dohodnutí, ale po přátelsku, čehož zásluha na německé straně náležela Wächterovi. Téhož dne 29. dubna večer Wächter, Kuranda i Schilling přišli do veřejné schůze Konstitučního Spolku, jenž byl ohniskem frankfurtomanské agitace v Praze. Schůze dála se v sále Konviktském, do něhož dostavilo se mnoho obecenstva, namnoze českého. Jeden člen výboru spolkového přednášel zprávu o svém jednání u vlády ve Vídni; když řekl, kterak prý mu ministr vnitra pověděl, že i „české kraje *musejí* voliti poslance do Frankfurta“, tu strhl se proti tomu

takový povyk, že další rokování bylo zmařeno, a schůze musela se rozejíti. Byl to tehdáž první výbuch národně politického rozporu mezi Čechy a Němci v Praze. Hlavní strůjce a působce skandálu Konviktského byl Kopp, jenž asi patnáct let později vešel u Pražanů v novou známost jakožto tajný agent policejní.

Ve schůzi Národního Výboru dne 1. května oznamoval *Rieger* od sekce záležitostí zahraničných, kterak jednala s posly Frankfurtskými, i že snad „sami nahledli, že v našich okolnostech těžko jest k tomu kroku (obeslání parlamentu německého) se odhodlati; aspoň p. Wächter, muž přímý a poctivý, v tomto smyslu výslovně se prohlásil“. Potom Rieger zmínil se o bouřlivém potržení při schůzi Konstitučního Spolku v Konviktě, při kteréž poslové Frankfurtští také byli; „i zdá se nám (dí), že by se to mohlo pokládati za urážku jich, čehož by nám bylo velmi líto, neboť každá strana má právo svobodného slova“. Z té příčiny navrhoval Rieger, aby Národní Výbor svou nelibost nad tím projevil; což přijato akklamací.

Téhož dne *hr. Rudolf Stadion* rozloučil se s Národním Výborem, odstupuje od nejvyššího purkrabství. Na jeho místě *hr. Lev Thun* stal se presidentem gubernia českého a tudy také předsedou Národního Výboru.

V první schůzi za Thunova předsedání dne 4. května hrabě Wurmbrand podával zprávu, kterak pořídila deputace vyslaná Národním Výborem dne 22. dubna do Vídně ke dvoru s prosbou, aby záležitost obeslání parlamentu Frankfurtského z Čech byla zůstavena sněmu českému k rozhodnutí. Písemná *odpověď ministerstva* ze dne 29. dubna obsahovala takovýto závěrek: „V zavedeném rozepsání voleb do shromáždění Frankfurtského nenařídí se žádná proměna, při čemž zároveň prosebníkům k upokojení poslouží ujištění, že obeslání onoho shromáždění právě tak málo může prejudikovati statoprávním poměrům Čech, jako některé jiné částky monarchie, a že orgánům vládním jest nařízeno, zdržeti se všelikého vlivu na volby a dohlížeti ku konání jich jen potud, aby pevně se držely toho, že nikdo nemůže býti přidržen k účastenství ve volbách, ale také že žádnému oprávněnci nemůže v tom překáženo býti.“ Deputace hned ve Vídni podala ohražení proti možným následkům tohoto vyřízení; v Praze pak IX. sekce Národního Výboru uvážila odpověď ministerskou a uznala ji za nedostatečnou. Mínění této sekce tlumočil dr. *Rieger* jakožto její zpravodaj v plném sboru touto řečí:

Odpověď od poslů z Vídně přinešená nám nikterak nepostačuje. Jestiť příliš neurčita, kdežto právě nyní vše na

tom záleží, aby vláda úmysl svůj v této věci zjevně vyřkla. Neb není nám to věcí lhostejnou, nýbrž jedná se při ní o náš život, jedná se o to, má-li Rakousko vůbec dále býti a trvati co stát nezávislý čili nic. Nám všecko na tom záleží, aby se Rakouské mocnářství zachovalo. V německém parlamentě ve Frankfurtě jedná se o tuto otázku, a deputovaní z Rakouska jdou tam v tom způsobu, jak se do každého parlamentu chodí, totiž budou-li od ostatních Němců, kterým na zachování samostatnosti Rakouska nic nezáleží, přehlasováni, že se musí menšina většině podrobiti. Ve Frankfurtě chtějí tedy rozhodovati o osudu Rakouského mocnářství, čehož my zase žádným způsobem dopustiti nemíníme. Cokoli tam o ústavě ustanoví, nás to vázati nemůže. Co se praví na omluvu toho dvoustranného a neupřímného jednání, že prý deputovaní naši jdou do německého parlamentu jen aby vyjednávali, aby jednání parlamentu pozorovali a jemu dávali potřebná vysvětlení, tedy aby jen informativně jednali, není tomu tak; ku pozorování, co se v takové schůzce jedná, neposílají se deputovaní, nýbrž jen zpravodajové, leda nanejvýš vyslancové a jednatelé, sice bychom rovněž tak dobře mohli do Angličan nebo do Francouz poslati deputované do parlamentu. K tomu ke všemu nemůže již nyní býti žádná pochybnost o tom, že Frankfurtští Němci chtějí Rakouskému mocnářství učiniti konec; ležíť již před našima očima návrh říšského zřízení, jaké obmýšlejí, který kdyby se přijal od rakouské vlády, nezbýval by jí ani stín svrchovanosti. Rakouská vláda však, kdyby i chtěla, nemá ani práva k takové věci přistoupiti beze svolení svých národů, a tu zejména my Čechové připustiti nemůžeme, aby vláda naše jen nejmenší části svrchovanosti se zbavila. Naše koruna Česká musí býti zachována v úplné svrchovanosti, nikdo nemá práva se jí dotknouti, pokud celý národ spolu s králem naším konstitučním úmyslu svého a svolení svého ve věci té nevysloví; ale národ náš nebude zajisté chtíti z ní něčeho upouštěti. Král náš český složil národu svému přísahu na zachování všech práv a svobod tohoto království při svém korunování; dotknouti se těchto práv bylo by tolik

co zrušiti královskou přísahu. Mámeť ovšem my všichni přesvědčení, že náš dobrotivý král Ferdinand, který nám právě před málo dny ještě nejdražší práva národní nejslavněji pojistil, křivé přísahy schopen není; ale ono nepostačuje k upokojení celého národa. Protož učinila sekce IX. (zevnějších záležitostí) jen návrh, kterýž Výboru Národnímu předkládá, aby žádána byla vláda o jasné vyřčení a ohlášení, že je odhodlána celitost a samostatnost mocnářství Rakouského všemi silami brániti, a nedopouštěti, aby suverenita vlasti naší v nejmenším měla býti obmezena.

Nastala debata, ve které Palacký dokazoval nezávislost Čech od Němec, Borrosch pak popíral Nár. Výboru kompetenci ku kroku, jejž učiniti hodlá. *Rieger* opakoval příčiny, pro které zjevné ohlášení ministerstva o jeho úmyslech má za nevyhnutelně potřebné k zachování pokoje, a pravil:

Jednota Německa ve smyslu Frankfurtského parlamentu jest nemožnou bez zadání svrchovanosti jednotlivých států; není tedy možno, aby Rakousko k ní přistoupilo. Proč tedy vláda hned to zjevně nevyřkne, proč nechává deputované, kteří tam jdou, v té neurčitosti a postavení falešném. Jakožto národ konstituční máme přece právo ozvati se o naše prospěchy. My Čechové zajisté chceme rozhodně celosti a neodvislosti mocnářství, kdyby i Němci rakouští tak nechtěli; a že deputovaní, kteří z Rakous jdou do Frankfurta, o tuto neodvislost hrubě nestojí, jest zřejmé. Pan Schilling, Salzburčan, jeden z poslů Frankfurtských, kteří od tamtud přišli k nám do Čech s poselstvím, nedělal z toho žádné tajemství, pravě, že Rakušané němečtí ve státu, který by byl převahou slovanský, zůstati nemohou, že se odtrhnouti musejí.

Borrosch namítal, že z řeči jednotlivcův a jich přemrštěností nemá se souditi o smýšlení národů; Rieger odpověděl:

Musím se rozhodně tomu opříti, že by řeči takové byly jen řeči jednotlivců. Tak mluvil Vídeňský Leseverein, když se jednalo o otázku Bundesstaat či Staatenbund, a strana, která chtěla míti Bundesstaat, tedy zrušení svrchovanosti Rakouska a zajití jeho v Německu, zvítězila nad druhou

stranou 123 hlasy proti 73. Leseverein však jest společnost důležitá, která působí na samou vládu, tak že již panuje terrorismus ve Vídni a vláda není svobodna. V tom smyslu mluvili také Wächter, Schilling a Kuranda zde v Praze, jsouce poslové od výboru Frankfurtského, nikoli pouzí soukromníci a jednotlivci.

V další debatě táže se Ebert, půjdou-li potom deputovaní z Čech do Frankfurta, kdyby ministerstvo dalo zjevnou odpověď, že nezadá svrchovanosti Rakouska. „Nikdy ne," odpověděl Rieger; „nebudeť pak deputovaných zapotřebí; dost na tom, když se vypraví vyslanci, jako ku každé cizí mocnosti, s níž se o spolek vyjednává."

Na konec Rieger opakoval návrh IX. sekce, jenž potom byl přijat velikou většinou. Ale předseda gubernia hr. Lev Thun, nejspíš nechtěje ministerstvo uváděti v nesnáze, neodeslal mu žádosti takto usnešené. To opominutí přivedl k řeči Rieger ve schůzi dne 12. května, řka, že mnohá usnešení Národního Výboru zůstávají nevykonána, jakož zejména žádost k ministerstvu o určité vyjádření v příčině jeho německé politiky. Tentokrát usnešeno posečkati s odesláním žádosti, až Palacký se vysloví, pokládá-li tu žádost za včasnou. Dalších zmínek o té věci se nenalézá, ačkoli ve veřejném prohlášení Národního Výboru ze dne 12. května jest konstatováno, že v sezení Národního Výboru dne 4. května bylo uzavřeno, „aby se od ministerstva určité vyjádření žádalo, zdali dokonalou neporušenost a panovnickou samostatnost Rakouského mocnářství všemi silami zachovati zamýšlí, a zdali žádné takové spojení s Německem připustiti nechce, kterým by úplná samostatnost říše naší v nejmenším nějakou újmu trpěla".

Ve schůzi Národního Výboru dne 6. května předložen byl protokol sepsaný o předešlém jednání IX. a X. sekce s posly Frankfurtskými, aby byl uveřejněn. *Rieger* oznámil, že protokol byl sepsán od prof. Klácela jakožto sekretáře podle notát, ježto sobě hned při tom jednání činil, i také podle poznamenání ostatních údů, kteří sobě též zapisovali, tak že dílem i vlastní slova jsou dodržena, na každý však způsob nit celé té debaty i její smysl že pravý jest. Proti uveřejnění protokolu mluvil *Borrosch*, že jest sepsán jen z paměti, a hr. *Fr. Thun*, že poslové Frankfurtští sami svých řečí opraviti nemohou. *Rieger* však hájil slušnosti a potřeby, aby protokol zdělaný dle nejlepšího vědomí dvaceti členův o jednání oficiálném a důležitém byl dán na veřejnost. „Smysl jeho (vece) jest docela věrný a svědomitě zapsaný. Dvacet údů bylo přítomných: ať povstane, kdo z nich

nalézá v tom něco nepravdivého. (Nikdo se nehlásil.) Nic nevzali jsme do protokolu, o čem bychom nevěděli všichni. Budou-li poslové dělati rekriminace, bude nás dvacet svědčiti, že pravda jest, co sekce vydaly." Návrh ten schválen.

Záležitost Frankfurtská byla ve schůzi Národního Výboru dne 11. května opět přivedena k řeči a způsobila scenu bouřlivou. Dr. *Brauner* jal se mluviti o ministerském reskriptě, kterým také v Čechách nařizovaly se volby do parlamentu Frankfurtského, i navrhoval, aby Národní Výbor vydal o tom vyhlášku k lidu. Dr. *Rieger* předčítal některé kusy ze zprávy, kterou Frankfurter Oberpostamts-Zeitung přinesla o jednání výboru padesátičlenného, konaném 3. května v příčině odporu českého proti volbám do Frankfurta. Rieger vytknul z té rokovací zprávy místo, kdež stojí, že chtějí za platné uznávati také volby vykonané od malého počtu voličů, když by větší počet nechtěl voliti; k tomu podotekl, že není žádná pochybnost o úmyslech výboru padesátičlenného, že chtějí vším možným způsobem zjednati sobě zdání nějakého práva, aby pak podle toho mohli proti nám jednati. Dle též zprávy o Frankfurtském rokování Schilling mínil, aby proti Čechům užilo se *ostří meče*, tím aby na nich bylo vynuceno připojení;*) od ostatních padesátníků zavzněla k tomu hlučná pochvala. Rieger doložil: „Ptám se vás, není-li to porušení práva národního? Oni praví, že svazek knížat (německý Bund) je zrušen, a že místo něho chtějí míti svobodný svazek národův; nám pak říkají: ‚Nebudete-li chtíti, přinutíme vás mečem.' Proti takovým důvodům bude nám naposledy také potřeba odpovídati *cepem.*" Po slovech těchto, povýšeným hlasem pronesených, ozval se s galerie hřímavý potlesk a souhlas; do nastalého hřmotu a povyku volal Schneider, že to jsou řeči popudlivé. President hr. Lev Thun sestoupiv s tribuny, přetrhl tím schůzku, kteráž rozprchla se u velikém rozčilení; bouřlivý ten výstup měl pokračování v zástupech lidu, shromážděného venku na náměstí Malostranském.

Vyhláška k lidu v příčině voleb do Frankfurta byla dne 12. května Braunerem znova navržena a Národním Výborem přes odpor Borroschův schválena; k této vyhlášce přiložen byl také výtah z ústavy, navržené pro budoucí Německou říši; dle toho návrhu Frankfurtského měly k ústřední moci v Němcích náležeti

---

*) Vlastní slova Schillingova ve schůzi padesátníků dne 3. května zněla dle stenografické zprávy takto: Ich glaube, dass, da Böhmen mit der Überzeugung dem deutschen Bunde nicht erhalten werden kann, mit der Schärfe des Schwertes an Deutschland gefesselt werden muss.

záležitosti zahraničné, vojenství, zákonodárství v oboru práva veřejného i soukromého, soudnictví v jistém rozsahu, cla, pošty a daně říšské; tak že by jednotlivým státům nezbylo skoro nic. — Borrosch vystoupil pak z Nár. Výboru. Volby do Frankfurtského parlamentu v českých krajích se neprovedly. —

Zajímavo jest také, kterak Rieger v Národním Výboru vyslovoval se o nejpřednějších záležitostech vnitřních, totiž o záležitostech ústavních. Ve schůzi dne 4. května Rieger jakožto zpravodaj IX. sekce mluvil o *císařském patentě z dne 25. dubna*, kterým předpisovala se společná konstituce všem neuherským zemím mocnářství Rakouského. Pravil, že jest nejasný poměr mezi tímto patentem o konstituci všeobecné a patentem ze dne 8. dubna uděleným na konstituci království Českého; pročež aby Národní Výbor vydal od sebe ohradu proti patentu ze dne 25. dubna, pokud by se potýkal s koncesemi učiněnými království Českému patentem ze dne 8. dubna anebo se starými právy a privilegiemi téhož království. Rezebrání obou těchto patentův že vlastně nepatří IX. sekci (zevnějších záležitostí), nýbrž sekci II., kteráž, až se zvolí, bude pracovati o návrhu budoucí konstituce české a definitivného řádu volicího; avšak v této všeobecnosti že návrh činěný se srovnává s úkolem sekce IX., poněvadž se týče poměru zevnějšího, totiž poměru Čech k celému mocnářství. — Proti tomu návrhu mluvil nejprve hrabě Wurmbrand, že není radno přidělávati vládě nových nesnází, pak předseda hr. Lev Thun, dále Borrosch, Strobach a jiní; Palacký mínil, aby ta věc zůstavila se sněmu. Návrhu ujímal se opětovně Rieger, a krom něho toliko Trojan. Na otázku předsedovu, má-li se o návrhu sekce hlasovati, rozhodnuto, že nikoli. Toliko přijat návrh, aby se zvolila sekce II.

Druhá Pražská deputace, kteráž vymohla císařský list ze dne 8. dubna, obdržela ve Vídni také ústní slib, že arcikníže František Josef (pozdější císař) ustanoven bude v Čechách za místodržitele; ano hr. Stadion ohlašoval již 5. května obyvatelstvu Pražskému, že řečený člen panujícího rodu jest jmenován místodržitelem českým a co nejdříve sem se odebéře; mezi tím však i potom zaměstnán byl arcikníže František Josef při rakouské armádě ve válce italské. Ve schůzi Národního Výboru dne 15. května *Trojan* hnul touto důležitostí, a k jeho návrhu bylo usnešeno zvoliti deputaci, která by císaře Ferdinanda prosila za brzké vypravení arciknížecího místodržitele do Čech. Po přijetí návrhu Trojanova učinil *Rieger*, jako dodatkem k němu, návrh jiný, nemálo pamětihodný; chtělť tomu, aby hned při této pří-

ležitosti zřídili se *nejvyšší ústřední úřadové v Praze*, slíbení Čechům císařským listem ze dne 8. dubna. Mluvil asi takto:

Jest věc žádoucí, aby novému místodržitelstvu byl také hned vykázán příslušný obor činnosti, jakž jest v zásadě přislíbeno císařskou odpovědí na druhou petici Pražskou, kdež jest řeč o zvláštních ústředních úřadech pro Čechy. Slib tento způsobil po navrácení druhé deputace Pražské všeobecné plesání v Čechách, poněvadž v naplnění jeho záleží nejlepší pojištění stejnosti práv obou národností v zemi. Teprve až úřadové tito budou zřízeni, až každý Čech ve všech třech instancích bude moci svým přirozeným jazykem vyslyšán býti a vyřízení dojíti, což při ústředních úřadech celého mocnářství ve Vídni, jak jsou nyní zřízeny, možné není: pak teprve rovnoprávnost národnosti stane se skutkem. Jest žádost všech upřímných Čechů, aby mocnářství Rakouské bylo silno a sjednoceno; pročež čehokoli k silné jednotě potřeba jest, buď všecko jednáno ve Vídni; záležitosti však české domácí nemohou lépe jednány býti nežli v Praze. Záležitosti prvního druhu jsou všechny záležitosti zahraničné, vojna, finance a t. p., pro tyto věci buďtež ústřední úřady ve Vídni. Pro záležitosti pak vnitřní přáti sobě jest, aby ústřední úřady, jako dvorní kancelář, nejvyšší soud, co nejrychleji možná v Praze byly zřízeny. Ježto vláda s tím již jest srozuměna, nejsou obtíže tak veliké, a jedná se jen o to, aby se vyhledali úředníci českého jazyka mocní. Pročež navrhuji, aby se hned při této příležitosti, nejlépe napřed písemně, žádalo při Jeho Milosti Císařské, aby tyto ústřední úřady Pražské byly bez prodlení zřízeny, a osoby k nim jmenované zároveň s Jeho Výsostí arciknížetem místodržícím do Prahy vyslány; uvítání bude pak tím radostnější.

Hrabě Matyáš Thun odporoval návrhu Riegerovu, maje za to, že teprva až sněm zemský konstituci českou ustanoví, mohou takoví úřadové se zříditi. Téhož mínění byl Palacký. Hr. František Thun měl takovou žádost za nevhodnou pro deputaci, kteráž má osvědčiti vděčnost za jmenování arciknížete místodržitelem. *Rieger* ještě dvakrát ujal se slova na obranu návrhu svého. Popíral, že by nemožno bylo zříditi hned ústřední úřady v Praze,

neb něco jiného jest zřízení zemské a něco jiného organisace úřadů; není těžké, zříditi v Praze dvorskou kancelář českou, která nyní jest ve Vídni, anebo zříditi v Praze senát nejvyššího soudu, podobný tomu, jaký jest zřízen pro rakouskou Italii ve Veroně. Když druhá deputace Pražská byla ve Vídni, tehdy i osoby byly jmenovány, které mají arciknížeti místodržícímu býti přidány; vláda tedy jest již na to připravena. Posledně Rieger kladl důraz na to, že věc tak důležitá ku prospěchu národa českého neměla by se tak daleko odkládati, neboť po sněmě že to může třeba zase rok trvati, než se něco stane. — Toliko Plaček ujímal se návrhu Riegerova; proti němu mluvili Trojan, Ruppert, Faster; a když Palacký pronesl své mínění opětně, že není radno zakládati blaho země na pouhých ministerských ordonancích, vzal Rieger návrh svůj pro tento den zpátky. Vícekrát se o něm nejednalo.

Bouřlivé události ve Vídni dne 15. a 16. května ukázaly, že ministerstvo dostalo se pod nadvládu demokratických spolků Vídeňských; pročež president gubernia hr. L. Thun dne 19. května oznámil v Národním Výboru, že nebude se ohlížeti na rozkazy ministerstva Vídeňského, které by byly vynuceny a protivily by se právům království Českého. Potom 20. května Trojan navrhl, aby guberniální president nyní vzal si z Národního Výboru několik mužů, se kterými by se radil a usnášel o nejpilnějších důležitostech. Hr. L. Thun odepřel toho dosti příkře; ale již 23. května sám žádal, aby ku poradě o záležitostech sněmovních přidány mu byly dvě nebo tři osoby z první sekce Národního Výboru; což hned svoleno. Rieger potom však navrhl, aby raději šest osob bylo vyvoleno, a to nejen z první sekce, nýbrž vůbec z mužů, které Národní Výbor uznává za nejschopnější, i aby se radili se zemësprávcem netoliko o věcech sněmovních, nýbrž i o jiných záležitostech zemských. Návrh ten byl hlasováním přijat. Takovým způsobem ze žádosti Thunovy vyšla věc podstatně větší, totiž *prozatímná vláda česká*, a co zeměsprávce přede třemi dni příkře odmítal, to nyní bylo usnešeno za jeho předsedání. Tři dni později vypukly ve Vídni nové nepokoje. Co by nyní činiti bylo, o tom radil se zeměsprávce s velícím generálem knížetem Windischgrätzem, s appellačním presidentem hr. Mitrovským, s presidentem soudu zemského baronem Hennetem a s guberniálním vicepresidentem baronem Mecserym; výsledek této porady ohlásil hr. Thun Národnímu Výboru ve schůzi dne 29. května: Poněvadž obcování s ministeriem událostmi Vídeňskými jest přetrženo, a on přece musí činiti opatření, ježto daleko přesahují jeho úřední moc, že rozhodl se zříditi odpovědnou

vládní radu čili prozatímnou vládu, o jejíž povolení bude císaře prositi. Povoláni jsou do ní od zeměsprávce Palacký, Rieger, Brauner, hr. Wurmbrand, Borrosch, hr. Albert Nostic, Strobach a Herzig z Liberce. Rieger a Nostic byli ustanoveni, aby hned nazejtří vypravili se do Inšpruka ke dvoru žádat za císařské schválení toho opatření. To byla ovšem táž věc, ku které směřovaly návrhy Trojanův a Riegerův; že však tato prozatímná vláda vycházela od zeměsprávce, pokládána byla za něco jiného; pročež Národní Výbor přece volil šest svých důvěrníků zeměsprávcovi k radě; zvoleni byli Palacký, Rieger, Brauner, Šafařík, Kliebert, Neuberg. Ministerium Vídeňské dne 1. června vyhlásilo prozatímnou vládu českou za nezákonitou a neplatnou; hr. Thun však takovým protestům nedal místa.

Poslední jednání, jehož se účastnil Rieger v Národním Výboru dne 29. května, týkalo se přátelské vzájemnosti mezi *Čechy a Charváty.* Jelačić bán poslal totiž Národnímu Výboru dne 20. května dopis, kterým zval národ český k vypravení zástupců na sněm charvátský, rozepsaný k 5. červnu. Za velikého jásotu četl Rieger ten list po charvátsku i v překladě českém a německém, a navrhoval, aby ku přátelskému pozvání bánovu odpovědělo se nejen písemně, nýbrž i vysláním deputovaných jakožto hostů na sněm charvátský. „Národ charvátský (vece) stojí nám teď nejblíže v celém Rakouském mocnářství; jeho přátelství, jeho bratrství bude nám v časích příštích velmi užitečné. Výbor ke svolání Slovanského Sjezdu v Praze již napřed dostiučinil tomu přání a poslal do Charvát pp. Erbena a Dušana Lambla jakožto hosty, aby nám odtamtud dávali zprávy.“ — Hr. Wurmbrand k tomu navrhl, že Erben a Lambl v tom poslání mají býti potvrzeni budoucím sněmem českým; což přijato. — Rieger dále navrhoval, pozvati Charváty, aby také oni na náš sněm český vypravili posly své jakožto hosty. Wurmbrand však pochyboval o kompetenci Národního Výboru v té věci, a mínil, aby se to ponechalo sněmu anebo aspoň stavovskému výboru zemskému. — Usnešeno potom, aby Šafařík napsal odpověď bánovi, a Národní Výbor i stavovský výbor zemský aby ji podepsali. —

Rieger odejev s Nosticem do Tyrol, nebyl přítomen dalším schůzím Národního Výboru, a ovšem ani prozatímné vlády, ani Slovanského Sjezdu, jenž v následujících dnech byl v Praze konán. Dotčená deputace česká nesla císaři přednešení zeměsprávcovo, ve kterém prošeno bylo nejen za potvrzení prozatímné vládní rady, nýbrž i za brzké zřízení místodržitelské rady s arciknížetem Františkem Josefem v čele, kteráž by v poslední instanci rozhodovala o těch záležitostech provinciálních, které před tím ná-

ležely do působnosti úřadů dvorských ve Vídni; též žádal hr. Thun za císařský patent ke svolání sněmu českého, a aby tomu sněmu uloženo bylo vypracovati ústavu zemskou, zákon o vyvazení roboty, pak o placení daní na r. 1849. Hrabě Nostic i Rieger byli u dvora v Inšpruku dobře přijati; sešli se tam se hrabětem Bedřichem Thunem, toho času vyslancem ve Štokholmě, který tehdáž dlel v Inšpruku, aby byl radou opuštěnému dvoru. Rieger v tehdejších poradách hlavně šel za svými myšlénkami, hájenými již 15. května v Národním Výboru, totiž aby království České neodkladně obdrželo slíbené nejvyšší úřady. V pamětném spise, jejž v Inšpruku sepsal spolu s Albertem Nosticem a Bedřichem Thunem, dokazována byla slušnost a prospěšnost takové samosprávy nejen z historie a ohledem na blaho země, nýbrž i důvody dynastickými, neb tehdáž ministerstvo právě sloužilo nezřízeným choutkám tak řečených demokratů Vídeňských. Tito tři vlastimilové čeští sami také navrhli císařskou odpověď k dotčenému přednešení zeměsprávce českého; Rieger koncipoval ji bez mála celou sám, a to po pilných poradách v ten smysl, že císař dodatečně schvaluje zřízení prozatímné vlády české, spolu však nařizuje neodkladné zřízení místodržitelské rady české v Praze s působností bývalé kanceláře dvorské, i zřízení českého nejvyššího soudu v Praze; příštímu sněmu českému přiřčena po výtce působnost ústavodárná. Patent na svolání sněmu vyhotoven byl dle konceptu Riegerova; brzké ustanovení členů místodržitelské rady české bylo slíbeno a dílem vykonáno; a sice vyhlídnut dvorský rada Klecanský ke správě vnitra, Strobach ke správě soudnictví, a hr. Lažanský ke správě financí; Klecanský měl již dekret. Arcikníže František Josef přijev z Verony do Inšpruka, mohl od české deputace býti pozdraven jakožto místokrál, náčelník chystané nové vlády zemské v Čechách.

Avšak dne 11. června vypukly v Praze pouliční nepokoje, ježto nenapravitelně pokazily vše. Česká deputace s koncesemi Inšpruckými přišla do Prahy v sobotu 17. června ráno po vyhoření mlýnů; dříve však přijeli do Prahy plnomocníci vlády Vídeňské, hr. Mensdorf a Klecanský, aby prostředkovali k upokojení města. Poslední pokus k tomu cíli učiněn mezi těmito komisary a zástupci měšťanstva na radnici téhož dne 17. června za účastenství Riegerova, jenž koncipoval podmínky pacifikace; jedna podmínka byla, že má býti odpuštěno všem účastníkům nepokojův, vyjma jen ty, kdož by ze ziskuchtivosti byli se při tom něčeho dopustili. Kníže Windischgrätz však to ujednání zavrhl. Klecanský měl také rozkazy, přišlé ode dvora po vypuknutí zpoury Pražské, aby zastavil uveřejnění patentu a koncesí

Inšpruckých. Jiné následky nepokojů byly: Slovanský Sjezd se rozešel. Šlechta, věci české již získaná, odvrátila se od ní docela. Národní Výbor dne 26. června rozpuštěn zeměsprávcem z toho udaného důvodu, že prý mnozí členové jeho účastnili se v pobuřování, čímž prý vážnost toho sboru jest zničena. Sněm český se nesešel. Připravovaná ústava česká pochována do hrobu!

---

*

Sněm říšský ve Vídni.

(1848.)

Pařížská únorová revoluce r. 1848 dala také obyvatelstvu města Vídně popud ku prudkému projevování snahy, aby dusivý absolutismus byl odstraněn a na jeho místo aby nastoupila ústava, t. j. taková správa státní, při které by zastupitelstvo lidu ve hlavních důležitostech státních spolu rozhodovalo. Císař Ferdinand hnutím Vídeňským viděl se dne 15. března 1848 pohnuta, slíbiti takovouto ústavu, k jejímuž vypracování měli býti v brzce svoláni poslancové stavovských sněmů, sesílených zástupci měšťanstva, a to ze zemí německých, slovanských a vlaských; země koruny Uherské byly při tom pominuty, neboť těm císař v týchž dnech (16. března) slíbil zvláštní ministerstvo. Stavovský konservativní živel nelíbil se však studentstvu a demokratickým spolkům Vídeňským, jichž sobě vláda tenkráte nejvíce všímala; pročež baron Pillersdorff, ministr vnitra, vypracoval sám ústavu, kteráž byla oktroyována dne 25. dubna 1848; země uherské i vlaské byly z ní vypuštěny, ostatní země měly míti říšský sněm o dvou sněmovnách; sněmovna hořejší čili senát měl se skládati ze členů císařem jmenovaných a z poslancův od velkostatkářů volených. Tato ústava nevyhovovala téměř nikomu, z příčin různých; Vídeňským demokratům nejvíce protivil se senát, i vynutili pouličními nepokoji, že platnost ústavy ze dne 25. dubna byla dne 16. května odvolána a ustanoveno, že *budoucí ústavu má vypracovati sněm říšský o jediné komoře*, volené nepřímými volbami od lidu; komoře této výslovně přiznána jest povaha sněmu ústavodárného. Císař necítě se v residenci svoboden ani bezpečen, odejel nazejtří dne 17. května se dvorem svým z Vídně, ubíraje se do Inšpruka.

Ode dne 26. května, kdy propukly nové nepokoje, panoval ve městě Vídni vedle ministerstva a dílem i nad ministerstvem

tak řečený výbor bezpečnosti, složený ze zástupců rady městské, národní gardy a studentstva. Císař nechtěje z Tyrol vrátiti se do sídelního města, v šanc vydaného všelikým rozmarům a pošetilostem tamějších tak řečených demokratů, jmenoval svého strýce arciknížete Jana svým náměstkem, jenž by sněm říšský zahájil a až do císařova návratu do Vídně práce vládní na císařově místě konal; arcikníže Jan uvázal se v ten úřad dne 25. června, potom pak již 29. června zvolen byl v parlamentě Frankfurtském za správce říšského v Němcích. Dne 8. července usnesl se výbor bezpečnosti, že představitelé staré soustavy mají býti z kabinetu odstraněni; Pillersdorff následkem toho téhož dne odstoupil, a arcikníže Jan hned svěřil sestavení nového ministerstva Doblhoffovi. Z dosavadního kabinetu přestoupili do nového ministerstva čtyři členové: *Doblhoff*, jenž uvázal se v ministerium vnitra a vyučování; *Wessenberg*, jenž ujal záležitosti zahraničné; *Kraus* podržel finance, a hr. *Latour* záležitosti vojenské; noví členové kabinetu byli Vídeňský továrník *Hornbostel*, ministr obchodu; žurnalista *Schwarzer*, ministr veřejných prací; a obzvláštní miláček Vídeňské demokracie advokát *Alexander Bach*, ministr spravedlnosti.

V těch dnech dály se volby do říšského sněmu. Všech poslanců bylo 383; slovanská většina zemí, v tom sněmu zastoupených, měla v něm také většinu členů; pročež Vídeňské demokracii ten sněm hned ze předu se znelíbil. Na království České připadlo 90 poslanců, na markrabství Moravské 48, na Slezsko 10. Kmen český v obou zemích volil ponejvíce spisovatele a jiné vlastence, známé již z minulých let. Za hlavu českých poslanců pokládán byl František Palacký, ale nejvýmluvnějším řečníkem brzy ukázal se býti dr. Rieger. Hned s počátku zasadili se o zřízení Slovanského Klubu, jehož jádrem byli Čechové, s nímž však vstoupili ve bližší nebo volnější spojení svého slovanství uvědomělí živlové z jiných zemí, vyjma Poláky. Klub Slovanský s polským často se obesílaly k vůli dorozumění.

Dne 10. července 1848 počaly se předchozí schůze sněmu říšského za předsedání zatímných předsedů dle stáří; rokováno v nich o jednacím řádě a verifikovány volby poslanců. Sněm říšský zasedal v císařské jízdárně ve hradě.

V šesté předchozí schůzi dne 18. července zpráva verifikační komise (vlastně sekce sněmovní) zmínila se, že vojenské velitelství haličské brigády podalo protest proti volbě Jana Tarnowského, ale komise navrhovala, aby volba toho poslance byla uznána za platnou. Tu dr. Rieger poprvé pozdvihl hlasu ve sněmu, navrhuje, aby tomu brigádnímu velitelství byla dána důtka za to, že smělo míchati se do volebních záležitostí, o nichž věděti má,

že nenáležejí k jeho působnosti. K návrhu poslance Heina bylo však většinou usneseno, přejíti od toho návrhu k dennímu pořádku. (*Verhandlungen des österreichischen Reichstages.* I. Band, pg. 50; k těmto stenografickým protokolům odkážeme vždy.)

V téže schůzi jednalo se o volbě dra. Strobacha, purkmistra Pražského, jenž zvolen byl v Praze za poslance; verifikační sekce navrhla, aby ta volba byla schválena. Avšak s německé strany poslanec Löhner, zuřivý nenávistník Čechů, ač sám rodem Čech z Roztok u Prahy, navrhl, aby volba Strobachova byla vyhlášena za neplatnou, poněvadž prý odbyla se příliš rychle a konána byla ve stavu obležení, jenž následkem svatodušních událostí byl v Praze vyhlášen. Němci při tom usilovali o to, *aby volby Pražské vůbec byly uznány za neplatné*, totiž nejen Strobachova, ale i Palackého, a pak Borrosche, o němž s počátku myšleno, že náleží k mírnějším Němcům; Rieger byl též zvolen v Praze, ale krom toho také ve čtyřech okresích venkovských (ve Mladoboleslavském, Bělském, Chrudimském, Železnobrodském čili Semilském), a přijal volbu za okres Železnobrodský. Pravý úmysl radikálů německých při liberálních dedukcích o tom, že v obleženosti nemohou se konati volby, byl patrný: chtěli Palackého a Strobacha na nějaký čas vypuditi ze sněmovny. Čechové se tomu opřeli. Také *Rieger* ujal se slova, řka, že sněm může býti hrdým na takové členy, jako jsou Strobach, Palacký a Borrosch, i že tito výteční mužové byli by nepochybně v Praze opět zvoleni. Obleženosti a velitele knížete Windischgrätze Rieger ovšem neomlouval, ale jistil, že volby Pražské dály se svobodně, beze vlivu vojenského; i mínil, kdyby se měly zvrátiti, že by pak musily se také zrušiti volby v obvodě Krakovském, ježto též konaly se ve stavu obležení (I. 55). Na konec volba Strobachova byla valnou většinou schválena a němečtí zuřivci poraženi.

Téhož dne volby zkoumané a uznané dostoupily počtu 203; a poněvadž dle jednacího řádu postačovalo 192 poslanců, byl sněm říšský prohlášen za ustavený, a Vídeňský poslanec Fischhof navrhl, aby konečné předsednictvo zvolilo se nazejtří dne 19. července. Naproti tomu Rieger hned přednesl žádost, *aby volba předsednictva se odložila*, poněvadž z Čech jest přítomna dosud sotva polovice poslanců, ostatní ještě scházejí, a to ne svou vinou, nýbrž proto, že následkem událostí Pražských gubernium nemohlo v čas dáti volby provésti (I. 58). Návrh Riegerův byl podporován od Poláků a konečně přijat, ale jen 144 hlasy proti 136; šlo při tom o to, aby slovanská většina, sejdouc se v plnějším počtu, pojistila si předsednictvo.

Kterak radikální straně záleželo na tom, aby dostala presidium do svých rukou, a kterak v té věci hleděla si získati k agitaci podporu luzy, jeví se z toho, že *Rieger* hned po skončené schůzi dne 18. července byl na ulici *insultován;* a mohlo to dopadnouti hůř, kdyby Vídeňský radikální poslanec Goldmark, vida že by to mohlo jíti dále a na škodu jeho strany, s jinými dvěma kollegy byl se ho neujal. Lid Vídeňský byl dlouho před tím od radikálních novin všemi možnými lžemi štván na Čechy; toho pak dne nějaký velmi elegantně oděný člověk v houfu lidí před sněmovnou poučoval okolostojící: „Nyní sněm říšský jest odložen (aufgeschoben), to udělali Poláci a Češi;“ tak svědčil potom poslanec Neumann ve sněmovně (I. 70). V sedmé předchozí schůzi dne 19. července hned na počátku poslanec *Goldmark* oznamoval, co se stalo: že včera po schůzi viděl na ulici malý shluk, jenž pronásledoval Riegera; na otázku, proč se to děje, dostal odpověď: „Ten pán jest vinen, že sněm říšský jest odložen.“ Goldmark šel za Riegerem, aby ho chránil, kdyby bylo potřebí. Na Příkopě Rieger vsedl do vozu; tu někteří vrhli se na otěže, chtějíce vůz zadržeti. Rozjitření rostlo. Goldmarkovi a dvěma soudruhům podařilo se však hned osvoboditi vůz, aby mohl odjeti. Nevole některých projevovala se potom velmi energicky proti Goldmarkovi. Řeč svou ve sněmovně končil Goldmark návrhem, aby sněmovna vyslovila svou rozhodnou nelibost z té příhody a dala o tom obecenstvu věděti; k ministru Doblhoffovi pak učinil dotaz, zdali ministerstvo k odvrácení takových příhod v budoucnosti podá předlohu zákona, čili tak má učiniti sněmovna (I. 65).

Po Goldmarkovi povstal hned dr. *Rieger* a promluvil takto (I. 65, 66):

Jsem povinen promluviti několik slov ve vlastní své záležitosti, abych vyložil stav věcí. Vykročil jsem s několika členy národního shromáždění z domu (hlasy: „říšského shromáždění“) — toť zajisté je vše jedno; pravím: vykročil jsem z domu. Na náměstí stál zástup lidu. Když jsme vyšli, povstalo náhle reptání, a bylo slyšeti výrazy: „To jest ten lump, kterýž chce říšské shromáždění nemožným učiniti,“ a podobných nečestných výrazů více, jichž dalšího uvádění chci ušetřiti vysoké shromáždění. Slyšel jsem jednoho ze zástupu praviti: „Já se hnedle do něho pustím, však já s ním budu brzo hotov.“ Jak jsem to zaslechl, obrátil jsem se k zá-

stupu, který se okolo nás tlačil, a ptal jsem se zcela klidně: „Pánové, přejete-li si něčeho ode mne?“ Když jsem to řekl, ustoupili a nechali mne jíti. Bylo tu přítomno ještě několik poslanců, Hauschild a Strobach. Šli jsme dále, vedouce se pod paží; a když jsme procházeli průjezdem, běžel za námi ten celý zástup a provázel nás syčením a pískáním až ku Příkopu (Graben). Mezitím přistoupilo ke mně několik členů národní gardy a pravili mi, abych se hned vzdálil, že by se mi sic špatně dařilo, an lid je velmi rozdrážděn. Řekl jsem klidně, že se nemám čeho obávati, že jsem se ničím neprovinil ani proti lidu, ani proti komukoliv jinému; a šel jsem zcela klidně dále. Tu přišli k nám ještě dva nebo tři národní gardisté s touž výstrahou, prosíce, abychom se ustranili před vztekem lidu. Tlačenice přibývalo velice, a když jsme se obrátili, viděli jsme, že celá ulice až ke hradu je plna lidí. Na Příkopě vstoupili jsme do fiakru; tu vrhli se lidé do uzd koňům a volali: „Nepouštějte ho! zadržte ho!“ a tomu podobně. Musím dosvědčiti jednomu z našich spolučlenů, panu Goldmarkovi, kterak děkujeme za to jeho výmluvnosti a ráznosti, že nestalo se nic horšího. (Mnoho hlasů: Bravo.)

Tím pověděl jsem prostě sběh věcí. Nechci vyšetřovati, co bylo toho příčinou. Slyšel jsem vypravovati ve shromáždění některých poslanců a přátel, že ku konci sněmovního sezení viděli mezi lidem slušně oblečené muže, kteří jej pobuřovali a falešnými zprávami o odložení sněmu říšského k tomu přiměli, aby způsobil toto shluknutí. Ponechávám vysokému shromáždění, aby samo se o tom vyslovilo, jak vysoko staví úctu ke shromáždění a k jednotlivým jeho členům, a jaké míní navrhnouti prostředky, aby se v budoucnosti zamezily podobné urážky poslanců; ponechávám také říšskému sněmu odpověď k otázce, zda by pokračování říšského sněmu ve Vídni vůbec bylo možným, kdyby se takovéto případy opakovati měly. Připomínám jen, ne z marnivosti nějaké, ale abych poukázal k velkosti svých povinností, že jsem byl zvolen za zástupce v pěti okresích své vlasti. Myslím, že mohu s nějakou hrdostí poukázati k tomu, že požívám důvěry svého národa.

Abych dostál této mnohostranné důvěře, myslím, že jsem povinen všem těmto okresům, abych ve všech otázkách mluvil a hlasoval dle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Pevně držím se této povinnosti a budu vždy vyslovovati mínění své, nic nedbaje, zda tím trpí zájmy jedné osoby nebo jednotlivých obcí. Pokládám to za svou povinnost, jak naproti své vlasti, tak i naproti celému mocnářství, jehož pevné, všestranné, svrchované trvání považuji též za první podmínku svobody a zdaru své zvláštní vlasti české. Nedám se tudíž ničím ustrašiti, abych nevyslovoval svobodně svého mínění; ano budu je vyslovovati, nic nedbaje následků, které by z toho mojí osobě vzniknouti mohly. Žádám však, aby vysoké shromáždění o to se postaralo, abych budoucně mohl, jak já i každý jiný poslanec, svobodně vyslovovati své mínění; pravím svobodně — tedy nejen svobodomyslně — ale i beze všeho vyrušování terrorismem davu.

Z příčiny této rozpředla se dosti dlouhá debata. Ministr *Bach* za velké pochvaly pronesl mínění, že říšské shromáždění jest tak posvátné jako majestátnost trůnu, i žádal za svolení, aby ministerstvo mohlo v nejbližších schůzích předložiti návrh zákona o nedotknutelnosti sněmu říšského i členů jeho. Tomuto však návrhu odporoval *Rieger* řka, že taková ustanovení náležejí do ústavy, a tak že by sněm po přijatém návrhu ministrově musil o jednom zákoně usnášeti se dvakrát po sobě; národní gardisté při včerejším shluku prosili Riegera, aby co nejrychleji se vzdálil, neboť dav prý jest tak rozdrážděn, že by ho oni před ním chrániti nemohli; nechť teda vláda učiní prozatímné opatření, aby poslanci byli chráněni před týráním ve městě (I. 68). — Na konec byly přijaty dva návrhy: 1. Sněmovna vyslovuje svou nelibost z této příhody. 2. Sněmovna dává ministerstvu moc, aby předložilo osnovu zákona na ochranu nedotknutelnosti poslanců sněmu říšského (I. 70).

V 8. předchozí schůzi dne 20. července voleno bylo definitivné předsednictvo sněmu říšského. Za přítomnosti 289 poslanců zvolen byl 259 hlasy za předsedu Fr. *Schmitt*, poslanec Vídeňský; 238 hlasy za prvního místopředsedu Antonín *Strobach*, poslanec Pražský; a 234 hlasy za druhého místopředsedu *Hagenauer*, poslanec Terstský. Volbou Schmittovou chtěli Slované udělati Vídni koncesi; tak se o to umluvili Čechové s Poláky.

V 9. předchozí schůzi dne 22. července 1848 arcikníže Jan zahájil slavně sněm říšský; program vnitřní politiky naznačen byl slovy, jež dobře charakterisují onu zmatenou dobu: „Ve svobodném zbratření všech národností monarchie Rakouské, ve plné rovnoprávnosti všech, jakož i v úzkém svazku s Německem najdou všechny prospěchy pevný základ“ (I. 91).

V 1. řádné schůzi 24. července poslanec Strasser navrhl, aby byl vydán nový zákon o odvodě k vojsku. Tu hned se ukázalo, že předseda Schmitt neumí sněmování říditi. Mluveno sem a tam, také že by návrh Strasserův mohl býti hned vzat do porady v plné sněmovně. Rieger ukazoval na jednací řád, dle něhož když v jedné schůzi byl návrh předsednictvu podán, ve příští potom schůzi má býti hlasováno, je-li podporován; i žádal předsedu, aby dal o tom rozhodnouti, je-li dnešní schůze schůzí příští? (I. 98.)

V téže schůzi, když se mělo přikročiti k dennímu pořádku, dr. Rieger učinil pokus, aby vláda byla připuzena propustiti *Braunera* z vězení. Dr. Frant. Aug. Brauner byl zvolen do sněmu říšského na několika místech a přijal volbu za okres Přeštický. Ale mezi tím byl dne 28. června v 5 hodin ráno četou vojenskou z bytu svého v Praze odveden a na Hradčanech uvězněn, jsa viněn, jako by byl měl účastenství v minulé červnové zpouře Pražské. Že to bylo nedůvodné, to uznal soud vojenský teprva 8. srpna 1848, když Braunera vyhlásil za nevinna a propustil ho na svobodu. Přátelé Braunerovi byli o jeho nevině ovšem hned předkem přesvědčeni, vůbec pak jednání vojenské komise na hradě Pražském, která dne 28. června již asi sto osob držela v zajetí, znepokojovalo mysli českých vlastenců. Pročež Rieger dne 24. července dotíral na vládu rozmanitými způsoby, jak následuje (I. 103—106):

Vysoce slavný sněme říšský! Vyžádal jsem si slovo, abych předložil ministerstvu jistou otázku. Sněm říšský nyní se ustavil, dostavili se již členové z větší části zemí, a budeme nyní moci přistoupiti k velikému dílu, které lid na nás vznesl. Jen z mé vlasti české mnozí poslanci se ještě nedostavili, však doufám, že již v témdni se dostaví. Jen o jednom z nich mám ještě velikou pochybnost, a sice o poslanci Braunerovi. Ten byl zvolen v okresu Přeštickém. Několik ctěných kollegů mých z Čech již předložilo privátně ministerstvu otázku, kterak se má vyšetřování poslance Braunera, který následkem Pražských událostí vězí zatčen na hradě Pražském.

Dovoluji si tedy zde ještě jednou veřejně otázati se ministerstva, zdali již telegrafickou cestou do Prahy předložilo otázku, jak se má to vyšetřování v té věci a zdali již došla k tomu odpověď? Činím to ze mnohých důvodů. Předně nemůžeme my poslanci z Čech připustiti, aby jeden okres naší vlasti zůstal po delší dobu nezastoupen; musí se tedy především o tom rozhodnouti, je-li poslanec Brauner po právu zatčen čili nic. Dle mého náhledu bylo uvěznění poslance Braunera nepořádné a nespravedlivé; jeť on muž, jenž požívá důvěry svého národa tak velkou měrou, že byl zvolen do sněmu českého v šesti okresích zároveň. Uvěznění jeho stalo se až po volbě, když český sněm ... (Řečník je přerušen. Volá se: K dennímu pořádku.) Pánové, musím otázku svou odůvodniti. Český sněm byl rozepsán k 8. červnu, pak odložen k 18., a posléze určen na 24. Poslanec Brauner byl zatčen teprva po této době, tedy neprávem dle mého názoru, neboť poslanci všech konstitučních zemí jsou svobodni v době zasedání, a jestliže se tak nevyslovilo i v Čechách, teda se to nicméně rozumí samo sebou.

Poslanec *Mayer:* Vysoké shromáždění se usneslo, že přejde k dennímu pořádku. Tato interpellace není žádnou interpellací, sahá tak hluboko, že přechází v debatu. Právo interpellace přísluší ovšem každému poslanci, ale to mají býti jednoduché otázky, jak věci se mají. Když se vysoké shromáždění usneslo. že přejde k dennímu pořádku, myslím, že nemají se nové otázky klásti v cestu tomuto přechodu k dennímu pořádku.

Rieger: Předkládám tedy ministerstvu otázku, zdali již došly zprávy o zatknutí poslance Braunera, proč je ve vazbě? Akta musejí se předložiti, aby se rozhodlo, neděje-li se vyšetřování nesprávně; já je za nesprávné mám (volá se: K dennímu pořádku!) a bylo za takové uznáno.

Posl. *Mayer* čte §. 83. jednacího řádu: „Každému poslanci přísluší právo, aby otázkami ku předsedovi říšského shromáždění, ku přednostům oddílů a výborů aneb k ministrům přivedl k řeči předmět, který není na denním pořádku, taktéž aby žádal od ministrů předložení úředních listin. Ve případě tom však nesmí interpellace přerušiti jednání již počaté.“ — Chce-li pan navrhovatel přednésti návrhy, nechť je přednese později. (Pochvala.)

Rieger: Činím tedy opětně dotaz k ministerstvu, byl-li poslanec Brauner prohlášen za vinna či za nevinna? A v případě, že byl prohlášen za nevinna, ptám se dále, je-li již na svobodu propuštěn? Pakli byl uznán vinným, ptám se ještě jednou, je-li rozepsána volba v okresu Přeštickém? Dále činím dotaz, zdali tajné vyšetřování, jak se nyní provádí na hradě Pražském, potrvá ještě pro tento politický proces, či můžeme-li se nadíti veřejného jednání, jak s sebou přináší naše konstituce. (Pochvala.)

Ministr *Bach:* Jsou tu dvě rozličné otázky; jedna z nich týká se skutečných událostí, druhá pak táže se, míní-li ministerstvo nějak rozhodovati o způsobu samého řízení. První jsem ochoten zodpovídati; co do druhé otázky ponechává si ministerstvo podati odpověď jiného dne, jenž by ustanoven byl vysokým shromážděním. První událost, na niž bylo se tázáno jest, byl-li poslanec Brauner prohlášen za vinna či za nevinna.

Rieger: Zároveň prosím, bylo-li jeho zatknutí nesprávné... (Přerušen sykotem.) Prosím, musí mi býti dovoleno, abych opakoval svou otázku. Otázka má zněla: Zda bylo zatknutí jeho správné či nesprávné; v případě, že bylo správné, je-li vinen či nevinen; a byl-li prohlášen za vinna, zdaž rozepsána jest nová volba v okresu Přeštickém. Bude mi dovoleno, abych zde opakoval svou otázku.

Min. *Bach:* První otázka tedy byla: Byl-li poslanec Brauner prohlášen za vinna či nevinna?

Rieger: A pak zdali byl zatčen způsobem správným či nesprávným. (Přerušení a výrazy nevole.)

Předseda *Schmitt* volá Riegera k pořádku.

Min. *Bach* odpovídá, že vyšetřování Braunera je dosud toliko předběžné, že tedy nemůže odpověděti k otázce, je-li vinen čili nic; co do druhé otázky, že musí předpokládati, že úřady ve všem se řídí zákonem. Ministerstvo může v otázce té spatřovati jen vyzvání, aby si dalo předložiti podrobné zprávy. Jakmile dojdou, předloží je sněmu. (Pochvala.)

Rieger: Dovoluji si, ačkoliv jsem sám právník, předložiti otázku p. ministru spravedlnosti, který tomu snad lépe rozumí: Zda může býti někdo dle dosud stávajících zákonů zatčen v předběžném vyšetřování, vyjímaje případ, že by byl

přistižen při skutku. (Řečník je přerušován mnohostranným voláním k dennímu pořádku, pokračuje však dále.) Prosím, pánové! udání musí předcházeti. Předkládám tedý otázku stran veřejného řízení, uznává-li ministerstvo potřebu, zavésti je v tomto zvláštním případě čili nic.

Min. *Bach* odpovídá vyhýbavě a žádá, aby se shromáždění vyslovilo, nemá-li se interpellace odložiti a ministerstvu odkázati. Ostatní část odpovědi byla pomatena a nesrozumitelna; ministr patrně přišel z konceptu, nevěda, jak se vymknouti z těžké otázky.

Rieger: Musím se tázati dále... (Řečník je přerušen všeobecným reptáním, ale pokračuje.) Přísluší-li či nepřísluší-li mně právo, předložiti ministerstvu otázku? Nepřísluší-li mi, prosím, aby se o tom hlasovalo. Mám další otázku k ministerstvu, co je nařízeno v příčině okresu Přeštického, zůstane-li tento nezastoupen na tak dlouho, až by se vyšetřování skončilo, či má-li se předevzíti zatímná volba.

Min. *Bach:* Ani o tomto předmětu nejsem s to, abych podal odpověď, nýbrž musím vyhraditi sobě, že odpověď podám v několika dnech.

Rieger: Musím předložiti ještě jednu otázku, a sice o stavu obležení v Praze. Kníže Windischgrätz ohlašuje v Pražských Novinách, že stav obležení je zrušen. Dovídám se však ze zpráv mnohých svých kollegů, kteří včera a dnes sem přibyli, že stav obležení ještě trvá. Předkládám tedy dvojí otázku: Předně, zda samo ministerstvo nařídilo, aby se zrušil stav obležení, či jen kníže Windischgrätz? A za druhé: Je-li stav obležení zrušen skutečně aneb jen dle jména? Myslím, že je to jen dle jména, neboť stav obležení v skutku trvá nejen v Praze, ale i v celé zemi.

Min. *Doblhoff* odpovídá, že ministerstvo nemohlo samo zakročovati do záležitosti obleženosti v Praze; ono sice projevovalo přání, aby ten stav minul, ale hr. Lev Thun i kníže Windischgrätz ujišťují, že se to ještě státi nemůže; přeje-li si sněmovna obdržeti historický výklad o příčinách obleženosti v Praze, že jej ministerstvo dle akt sestaví a ochotně předloží.

Rieger: Jeť zajisté potřebí, vznésti k ministerstvu prosbu, aby všechna akta jednání toho se týkající položilo na stůl

sněmovny, aby se mohl každý člen sám přesvědčiti o stavu věcí. Kdyžby se však ukázalo, že hrabě Thun a kníže Windischgrätz dovolili sobě v záležitosti té libovolnosti, — a máme všechnu příčinu toho se domnívati, — bylo by to dostatečným podnětem opravňujícím mne i každého jiného člena sněmu, aby navrhoval a žádal ve věci té zřízení zvláštní komise sněmovní k vyšetření této věci, nebyla-li tu porušena práva ústavou pojištěná. A myslím tudíž, že musím v zájmu cti své vlasti a mého národa požadovati, aby dotčená akta položila se na stůl sněmu, by ti poslanci sněmu, kteří jsou obviněni, mohli se před sborem, jemuž náležejí, ospravedlniti a přivésti též k platnosti své obžaloby proti těmto pánům, kteří by jich právo občanské a ústavní porušili. Dovoluji si tedy, předložiti ministerstvu jedinou otázku, je-li stav obležení v Praze dle vyhlášky knížete Windischgrätze zrušen? Vím však na jisto, že trvá ve skutečnosti dosud. Myslím tedy, že musím zadati proti jednání takovému protest. Rozhodnutí ve věci té přísluší odpovědné vládě. Míní-li ministerstvo, že nastala chvíle ustanoviti, aby stav obležení v skutku byl zrušen, nechť vydá též nařízení knížeti Windischgrätzovi, aby se vyšetřování nedělo dále před smíšenou komisí vojenskou. Ptám se ještě jednou, je-li ministerstvo s tím srozuměno, aby, an zrušen jest stav obležení, vyšetřování vedeno bylo ještě pořád dále vojenskou komisí, anebo má-li se svobodnému občanu dostati práva, aby to vyšetřování dálo se soudem civilním. (Hlučná pochvala.)

Min. *Bach* odpovídá konečně určitě, že ministerstvo dne 21. července obdrželo tištěnou vyhlášku, kterou zrušuje se stav obleženosti v Praze a zároveň ohlašuje se, že vojenská komise ještě potrvá. Ministerstvo hned se o tom radilo, a poněvadž po zrušení výjimečného stavu není právního důvodu, proč by ta komise ještě trvati měla, odeslalo téhož dne do Prahy depeši s rozkazem, aby vojenská komise hned byla rozpuštěna. (Velká pochvala.)

Rieger: Děkuji ministerstvu za tuto laskavou zprávu.

(Poznámka.) Co posledně Bach k upokojení Čechů vyprávěl a ve příští schůzi šířeji vykládal (I. 135), nesrovnává se s přede-

šlou řečí Doblhoffovou, ani s velikými rozpaky, do kterých byl dříve uveden Bach dotazy Riegerovými; také vojenská komise v Praze úřadovala a soudila potom jako před tím. Příčina a vysvětlení té neshody jest v tom, že vláda sice opravdově chtěla učiniti konec výjimečnému stavu v Praze a skutečně nařídila rozpustiti vojenský soud, ale kn. Windischgrätz jí neposlouchal než pokud chtěl, vláda pak ostýchala se veřejně to projeviti, až Riegerovi neustálým dotazováním podařilo se, rozvázati Bachovi ústa.

Ve 2. schůzi dne 25. července podán byl od 25 německých poslanců z Čech protest proti včerejšímu vyřčení Riegerovu, že stav obleženosti byl nejen v Praze, ale i v celé zemi České. Rieger k tomu podotekl, když se jedná o skutečné události, že nemohou se podávati protesty, ale opravy (I. 126).

Poslanec rytíř Sierakowski v též schůzi navrhl, aby se zvolila komise, která by vyšetřila stav provincií, kdež prý majetek a osobní bezpečnost jsou ohroženy, a navrhla náležitá opatření (I. 128). Účel toho návrhu byl, aby šlechta polská v Haliči byla chráněna proti mstě a rozlícenosti svých poddaných. Do této komise voleno po jednom členu z každého oddílu sněmovního, jichž bylo devět; Rieger zvolen do ní oddílem šestým (I. 162), potom pak v komisi zvolen za zpravodaje (I. 298); ale v rychlém a zmatečném běhu dalších událostí zapomnělo se na tu celou věc.

V bouřlivém témdni svatodušním přijeli do Prahy polní zbrojmistr hr. Mensdorf a dvorský rada Klecanský jakožto dvorští komisaři poslaní od Vídeňské vlády, aby mírným způsobem pokusili se o utišení; i vyjednali, že občanstvo odstraní barikády, a kníže Windischgrätz že složí velitelství, na jeho pak místo nastupoval již týž hr. Mensdorf (15. června); ale hned vše zase se zmařilo, a to hlavně za příčinou střelby některých svévolníků na vojáky, hlavně ze mlýnů staroměstských. K tomuto okamžiku vztahovala se pichlavá interpellace, kterou ve 3. schůzi sněmu říšského dne 26. července učinil český poslanec K. L. *Klaudy;* dotazoval se o „trestuhodném chování se vojska v Praze“, zvláště že „vojsko odepřelo poslušenství generálu hr. Mensdorfovi a prohlásilo, že chce sloužiti toliko pod polním podmaršálkem Windischgrätzem“, což interpellant nazýval vojenskou zpourou. Ministr války hr. Latour odvětil trochu popuzeně, že nebylo vojenské zpoury, neboť Mensdorf dobrovolně odstoupil od velitelství. Klaudy na to odvolával se na výrok generála Khevenhüllera, *Rieger* pak doložil: „Mohu potvrditi výpověď poslance Klaudyho. Slyšelť jsem z úst hr. Mensdorfa samého, jenž zasluhuje všechnu úctu, že není

s to, aby přijal velitelství, poněvadž vojsko nechce jemu prokazovati poslušenství. Rovný tomu výrok slyšel jsem také od Wallmodena a od Thuna" (I. 164).

Sněm říšský v těch dnech rokoval o definitivném jednacím řádě; §. 33. obsahoval, že poslanci rozdělí se v devět oddílů, a to losem. Když ve 4. schůzi dne 27. července o tom paragrafu se jednalo, poslanec Smolka navrhl, aby poslanci každé provincie rozdělili se do těch oddílů volbou mezi sebou vykonanou, a ne losem, neboť jen volbou lze toho docíliti, aby každý oddíl byl obrazem celého sněmu, jakž jest si přáti. Tohoto opravného návrhu ujímal se také Rieger (I. 189). Návrh Smolkův byl zavržen většinou nemnoho rozhodnou (ač dle stenografické zprávy předseda Schmitt ohlásil, že jest přijat). Při opačné zkoušce byl nemalý hluk; Rieger volal: „Onen pán řekl, že haličtí poslanci jsou jenom mašiny bez vůle; prosím, aby za to byl pokárán." Předseda Schmitt si toho nevšiml. K vysvětlení toho intermezza budiž dotčeno, že mezi 108 haličskými poslanci bylo 36 vesničanů, kteří německy nerozuměli, a proto při hlasování řídili se příkladem jiných poslanců, kterým důvěřovali. Neschopnost Schmittova k řízení sněmu měla konečně ten výsledek, že udělal se trvale chraptivým, a na jeho místě předsedal pak stále Strobach (I. 201). Potom 18. srpna Strobach zvolen za předsedu a zůstal jím po celé sněmování ve Vídni.

Dne 29. července říšský sněm měl dvě schůze, ve kterých k návrhu ministra Doblhoffa jednalo se o adrese, kterou by císaři přednesla se pilná potřeba, aby vrátil se z Inšpruka do Vídně. Adresa výborem devítičlenným vypracovaná a pak ve sněmovně diktovaná, málo komu se líbila, rokování vleklo se bez výsledku; Rieger navrhoval, aby zvolil se nový výbor trojčlenný k vypracování jiné adresy (I. 220, 221). V 8. schůzi 30. července pokračovalo se v témž; osnova adresy byla rozmanitě látána a stylisticky opravována. Celé jednání bylo hodně slovičkářské a nemnoho důstojné; Rieger je charakterisoval pravdivými slovy: „Nemůžeme si stěžovati, že bychom neměli školy: včera jsme musili psáti diktando, dnes písemnosti, a snad také ještě ďostaneme lekci mluvnickou" (I. 225). Rieger při opravování adresy odporoval toliko výrazu „nejjistější ze všech záruk", čímž se rozuměla armáda; pravil, že „sotva kdo bude popírati možnost, že mohou býti záruky ještě jistější nežli 300.000 mužů vojska a 300 děl" (I. 230); chtěl místo toho položiti výraz „jisté záruky", což však nepřijato (I. 233). Nejvíce mluveno o tom, má-li sněm na císaři „požadovati" (fordern), aby do Vídně se vrátil, či má-li ho

za to „prositi“ nebo nějak jinak zdvořile tu žádost přednésti; většinou přijato bylo slovo fordern. — Císař vrátil se potom do Schönbrunnu již 12. srpna 1848.

V 9. schůzi 31. července bylo ohlášeno, kterak devatero sněmovních oddílů se ustavilo; Rieger zvolen v pátém oddíle za zpravodaje. Při losování poslanců do jednotlivých oddílů přihodilo se, že v jednom oddíle bylo poslanců z Čech toliko 8, v jiných až 10; Rieger dožadoval se toho, aby nově přicházející poslanci byli rozdělováni do oddílů tak, aby v každém oddíle byl pokud možná rovný počet poslanců, jakž předepisoval §. 2. jednacího řádu; výklad ten byl uznán za správný (l. 242).

V též schůzi přikročilo se k jednání o §. 34. řádu jednacího, jenž ustanovoval, že sněm říšský má *sestaviti výbor, jenž by vypracoval osnovu ústavy říšské.* Týž paragraf měl dále obsahovati předpis o tom, kterak ten výbor zvoliti se má; kterýžto předpis měl nabyti důležitosti veliké, ano osudné, neboť na něm visela otázka: bude-li většina ústavního výboru představovati většinu sněmovní, čili nebude, a tudy také otázka: ukáže-li se práce ústavného výboru, jsouc předložena plnému sněmu, platnou a užitečnou či daremnou? Zkrátka, tu kladl se zárodek k budoucímu zdaru či nezdaru sněmu ústavodárného. Kromě péče o většinu ústavného výboru mnohým poslancům jednalo se však při tom také o to, aby každá provincie a každá národnost v ní byla v tom výboru zastoupena, kterýžto ohled dílem potýkal se s ohledem prvějším a jemu překážel. Návrhův a opravných návrhů bylo podáno několik. Výbor, jenž se radil o jednacím řádě a měl poslance Mayera za referenta, navrhl, aby ústavný výbor se skládal ze 30 členů, a sice tak zvolených, že by *poslanci každého guberniálního obvodu volili po třech členech.* Guberniálních obvodů čili gouvernementů bylo deset; poslanci z Čech volili by dle toho tři členy, poslanci z Moravy a ze Slezska dohromady také tři, poslanci z Haliče, z Krakovska a z Bukoviny dohromady tolikéž; ostatních sedm guberniálních obvodů (Rakousy Dolejší, Rakousy Hořejší se Salzburkem, Štýrsko, Tyroly s Vorarlberkem, Krajina s Korutany, Přímoří, Dalmacie) byly malé, a měly voliti také po třech členech, a poněvadž jsou větším dílem německé, měli Němci centralisté v ústavném výboru obdržeti většinu, ač ve sněmovně byli menšinou. Pročež haličský poslanec kníže Lubomirski navrhoval docela jiný předpis o volbě do ústavného výboru, aby totiž „celý sněm říšský z poslancův oněch gouvernementů, které mají méně než 30 poslanců ve sněmu říšském, volil po dvou členech, z větších pak gouvernementů na každých 15 poslanců

po jednom členu“. *Rieger* zase učinil takový návrh, aby do ústavného výboru voleno bylo *z každé sekce* (oddílu sněmovního) *po dvou členech*, a krom toho *z poslanců každého gouvernementu po jednom členu* (I. 260.) Tento svůj návrh odůvodňoval Rieger téhož dne (31. července) následující řečí (I. 261—263):

Pánové! Mluvilo se mnoho krásných slov o jednotě, o rovnosti, o rovnoprávnosti všech občanů rakouských, o stejné ke všem spravedlnosti; i já chci odůvodniti návrh svůj týmiž slovy, týmiž zásadami. Bylo řečeno: My nesedíme zde jako poslanci provincií nebo národností, my sedíme zde jako zástupci všech svobodných občanů celé říše. A při této zásadě hájí se názor komise, který nechce nás pokládati za poslance celé říše, nýbrž za poslance gouvernementů. Kdo již jednou drží se zásady, že se nemá dbáti na provincie a národnosti, pak musí pominouti je úplně, musí říditi se prostě zásadou jednacího řádu, musí se říditi vůbec nějakým pevným pravidlem, a toto pravidlo jest, že se všechny výbory tvoří volbou ze sekcí; jen tímto způsobem mohou pominouti mezi námi všickni rozdílové národností, všechny rozdíly gouvernementů. V sekcích pak přihlíží se hlavně ke schopnosti každého jednotlivce, aspoň myslím, že tato zde především rozhoduje. Ovšem tento moment jest to, na nějž dbáti musíme přede vším jiným. Řeklo se: Každá provincie vyslala sem stejné množství intelligence, a když náleží bráti ohled na intelligenci, má se hleděti k tomu, aby tato tam byla zastoupena ze všech provincií stejně. To jest i můj náhled, jenže z něho vyvozuji jiný důsledek. Myslím, že nám byla intelligence vyslána stejnou měrou ze všech provincií, ze všech gouvernementů; neboť domnívati se, že by jedna provincie byla vyslala poměrně méně intelligence nežli druhá, bylo by urážkou provincie, které by se týkalo, a toho, pánové, jeden o druhém nebudeme se domýšleti.

Řeklo se, že nejvyšší zásada, od které máme vycházeti, jest rovnoprávnost všech národností. Kdybychom se chtěli držeti této zásady, museli bychom národnosti dáti zastupovati důsledně také ve výboru rovným počtem poslanců. Jedno jest

mi s podivením: že ten poslanec,*) kterýž tu zásadu tak pevně a určitě vyslovil, nepředložil zároveň dodatek nutně z ní vyplývající, že se volba do výboru konati má dle národnosti, že má tedy každá národnost voliti tři poslance; pak měli bychom pro národnost německou tři, pro českou tři, a nevím pokládají-li se Moravané za zvláštní národnost, pak by i oni měli vyslati tři poslance. Dále by zástupci ostatních národností, tedy Italiani, Valaši, Rusíni a Poláci rovněž tak měli voliti po třech poslancích do výboru. Nevím, je-li vysoké shromáždění ochotno přistoupiti k této zásadě.

Pravilo se dále: Nesmíme opustiti historické půdy, musíme zachovati rozdělení na gouvernementy. Je to podivné, že ti samí poslanci, kteří prve chtěli učiniti z historické půdy tabulam rasam a tedy neuznávati nijakého rozdělení gouvernementů, teď najednou se chtějí opět navrátiti k historickému základu, protože v otázce této jest to pohodlnější názorům jejich strany. Řeklo se nám, že navrženým zastoupením gouvernementů ve výboru dle jich velikosti, teda zastoupením dle procent počtu obyvatelstva, přivodí se nadvláda velkých gouvernementů nad malými; já zase tvrdím, že naopak návrhem komise, aby každý, ať velký ať malý, volil stejný počet poslanců do výboru, způsobí se nadvláda menších zemí, které se náhodou dělí ještě v kolik malých gouvernementů, nad zeměmi velkými, a *to*, pánové, je zjevná nespravedlivost. Nechtějme přec toho zapírati, že je v tom nespravedlivost, když volba se má konati dle provincií, z čehož pak následuje, že 108 poslanců haličských nevolí více členů do tohoto výboru nežli kolik jich volí 11 poslanců dalmatských. Ptám se, není-liž tato nerovnost zastoupení nespravedlností? Měli bychom přede vším vycházeti ze zásady, že se má zvláště prohlédati k intelligenci. Pak ale ptám se, chce-li se snad vysoké shromáždění domnívati, že provincie dalmatská ve-

*) Týká se poslance Goldmarka, Vídeňského demokrata, jenž mluvě proti návrhu Lubomirského, dovolával se rovného práva všech národů, a pomateně kladl důraz na důsledek té zásady, jehož však sám se nedomyslil (I. 255).

svých 11 poslancích vykazuje stejně neb více intelligence, nežli 108 poslanců haličských? Pánové, to připustiti bylo by urážkou poslanců haličských. Myslím, pánové, že se může rovnosti rozličně rozuměti: jestiť absolutní a relativní rovnost. Zde se žádá rovnost absolutní, žádá se, aby provincie bez ohledu k počtu obyvatelstva zastoupeny byly ve výboru stejným počtem poslanců: to je rovnost absolutní; ale absolutní rovnost, pánové, jest vždy a věčně relativní nerovností, — jest teda vždy nespravedlivostí. Čím je to, že ku příkladu v závodě fabrickém učeník a dělník, obchodvedoucí, kolorista a strojník nejsou placeni stejně? To by nezbytně kázala zásada absolutní rovnosti mnohými poslanci vyžadovaná. (Volá se: K věci!)

Posl. *Klaudy.* Uváděti příklady jest volno v každém shromáždění a musí být volno každému poslanci. (Prudká přetržka.)

Rieger: Přijmeme-li takovouto absolutní rovnost všech zemí, musely by také Halič a Čechy jen tolik platiti do státního pokladu, a neodváděti více rekrutů nežli ostatní menší provincie. My však žádáme relativní rovnost mezi všemi provinciemi, a to je spravedlivost. Kdyby však vysoké shromáždění raději přijalo zásadu absolutní rovnosti mezi provinciemi, musel bych k vůli důslednosti navrhovati, aby na příští tyto velké provincie rovněž tak málo platily ke státnímu pokladu a rovněž tak málo rekrutů odváděly, jako ty druhé. Považte, pánové, že největší provincie jmenovitě Halič, Čechy, Morava a Dolní Rakousy, více přispívají ke státnímu pokladu nežli několik ostatních provincií dohromady. Kdož pak neví, že na rovinách veronských musí krváceti mnohem více mužů z největších provincií nežli z malých; a když máme obětovati svůj statek a svou krev pro monarchii větší měrou, mělo by na nás slušným způsobem více býti dbáno i v jiném ohledu. Když více přispíváme k trvání mocnářství skutkem, proč bychom tak neméli činiti také radou? Chci však pominouti tento ohled slušnosti a setrvati při zásadě, že ve výboru nemají zastoupeny býti národnosti a provincie, nýbrž kapacity celého říšského shromáždění, bez ohledu, pocházejí-li z té

neb oné provincie. Za příklad uvádím město Vídeň, které zde jest zastoupeno 15 poslanci; nechci ubližovati ostatním provinciím, avšak každý mi přisvědčí, že by se mělo předpokládati o Vídni, jakožto o městě hlavním, sídelním a universitním, že obeslalo říšský sněm větší sumou intelligence. Může se snadno shledati, že právě tito poslanci Vídeňští jsou největší intelligencí sněmu říšského, a že právě všichni tito poslanci uznají se za takové, kteří svým státnickým vzděláním obzvláště jsou povoláni, aby ponavrhli ústavu celé říše. Proč si teda máme vázati ruce ustanovením, že jen tři poslanci se volí z jednoho gouvernementu a zbaviti se práva vybírati nejlepší intelligenci. Já mám za to, že máme shledati dohromady všechnu nejvyšší intelligenci, co ji mezi sebou máme, neboť ta otázka, o níž se zde rozhodovati má, jest nejdůležitější pro celé mocnářství. Vždyť na rozhodnutí této otázky to závisí, má-li Rakousko v budoucnosti ještě trvati jakožto mocný stát, či má-li snad chovati již v samé své budoucí ústavě zárodek rozkladu, příčinu rozpadu. Vždyť, postavíme-li zásadu, že volba má se říditi dle intelligence, pak se budeme také říditi ještě jednacím řádem; jednací řád pak nám praví, že všechny výbory k poradě a spracování předloh zákonů se musejí sestavovati volbou ze sekcí. Čím je to tedy, že právě v tomto kuse ustoupila komise od rozumné té zásady? čím je to, že právě v tomto kuse činí se výjimka od pravidla? Zdá se téměř, že se tu přijala zásada, jen aby se opět opustila při nejbližší příležitosti, kde se nehodí. Když se jednou uznala za nejrozumnější zásada, voliti výbory k zákonům prostředkem sekcí, proč se opět bez příčiny opouští? Či je snad tento návrh zákona méně důležitý nežli ostatní? anebo je k němu zapotřebí méně kapacity? Myslím teda, že jednám důsledně, když navrhuji, *aby tato volba děla se dle obecného pravidla jednacího řádu*, *to jest dle sekcí.*

Jediná námitka, která by se mi mohla činiti, jest ta, že může při tomto způsobu volby jedna neb druhá provincie náhodou zůstati nezastoupenou. Této námítce vyhýbám se návrhem, aby se zásada jednacího řádu takto doplnila: *nechť*

kromě toho volí každá provincie za sebe po jednom poslanci do tohoto výboru, aby tam mohl podávati zprávy o jejích zvláštních zájmech a potřebách. Poznámek těch by jistě náležitě bylo dbáno od ostatních členů výboru.

Kdyby však každá provincie volila tři poslance, to by značilo opustiti zásadu, že se má zvláště přihlížeti k intelligenci; neboť návrh komise nemá ohledu ani na počet obyvatelstva, ani na počet poslanců, nýbrž na nahodilý počet gouvernementů, a tedy ne na intelligenci. (Častěji přerušován voláním: Hlasovat!)

Dále třeba všimnouti si ještě jedné věci: jsouť kapacity rozličného způsobu. Může se přihoditi, že ku př. provincie dalmatská vyšle výtečné členy do sněmu říšského, ale snad právě takové, kteří mají méně nadání a vzdělání předběžného k této práci ústavní; snad nalezneme mezi poslanci dalmatskými takové, kteří výtečně znají se v námořnictví, jiné zvláště obeznalé v obchodu; ale možná, že nenajde se mezi nimi ani jediný, jenž by se zabýval vědami politickými, aneb který by to byl učinil svým zvláštním úkolem, studovati ony theorie, dle kterých se musejí tvořiti ústavy států, mají-li slibovati trvání. Chceme-liž tedy přinutiti provincii dalmatskou, aby ze svých jedenácti poslanců zvolila tři státníky, když jich mezi poslanci svými nemá? To značilo by kořiti se zásadě, kteréž se užívá v Rusku při rekrutování. (Je vyrušen opětným voláním o hlasování. Hlasy: „Nesmí se odbočovati od předmětu.“ Řečník však se nedá vyrušiti a pokračuje:) Tam dle doslechu stává nařízení, aby nově odvedení rekruti byli postaveni do řady vždy po jednom stu; devadesátý první v této řadě určen jest za klarinetistu, devadesátý druhý za trubače, devadesátý třetí za ševce, devadesátý čtvrtý za tesaře, a na ten způsob dále. Nepřihlíží se tu k tomu, zdaž ten, kdo k nějakému povolání takto se určuje, má k němu také schopnost a chuť; netáží se, zda si dobyl v oboru tom předběžného vzdělání, a zda mezi oněmi sto rekruty v řadě nenalézají se jiní, kteří by k zaměstnání tomu měli více náklonnosti i povolání. Zákon jest neúprosným, deset posledních ze sta musí míti již také

talent ku každé práci, ku které je náhoda určila, ať již chtějí anebo nechtějí. (Kolikráte přerušen voláním: Hlasovat!)

Posl. *Borrosch* volá k jednacímu řádu.

Vicepresident *Strobach* odpovídá k tomu, že srovnává se to s jednacím řádem, aby každému řečníku ponecháno bylo ukončiti odůvodnění návrhu jednou počaté. Také má pan Rieger v otázce té slovo poprvé.

Rieger pokračuje: Mluvívá se zde tak často a tak rádo proti opatřením a zásadám ruské vlády; myslím, že výše uvedenou ruskou zásadu nebudete chtíti k platnosti přiváděti v této veledůležité otázce, že nebudete chtíti nutiti Dalmatsko, aby vykázalo mezi svými poslanci tři kapacity obzvláště způsobilé k navržení ústavy. Pánové, opakuji to ještě jednou — nejrozumnější zásadou jest přihlížeti především ku kapacitám, a to se děje u nás pravidlem v sekcích. Tomuto výboru má býti svěřena nejdůležitější práce sněmu říšského, naň má vlastně v podstatě býti vloženo celé to dílo, k němuž my všichni jsme sem přišli; on má za nás, naším jménem vypracovati návrh ústavy, na kteréž závisí blaho našich národů, budoucnost mocnářství; musíme teda k velkému úkolu se vší pílí a pozorností shledati všecky kapacity politické, co nám jich jest na snadě v celém shromáždění říšském. Čím intelligentnější bude výbor, tím lepší bude také dílo ústavní; berme tedy kapacity, kdekoliv je nalézáme, bez ohledu na národnost a gouvernementy. Pánové, mocnářství naše — smím-li se tak vyjádřiti — pracuje ku porodu (smích), pracuje na svém znovuzrození, nové mocnářství mladé a zdravé má nyní vstoupiti do života (opětovný smích) — tento výbor má jaksi učiniti císařský řez (trvalý smích), kterýž, nezdaří-li se, nejen že učiní nemožným trvání staré monarchie, ale i onen mladý nadějný život zhoubě zasvětí. Proto, pánové, opakuji ještě jednou: nevolme do výboru toho národnosti a provinciality, volme největší kapacity.

Návrh Lubomirského při hlasování byl zavržen 177 hlasy proti 133, návrh Riegerův rovněž zavržen 189 proti 160, a schváleno, aby ústavní výbor se skládal ze 30 členů, volených po třech od poslanců každého guberniálního obvodu. Volby tyto

vykonaly se dne 1. srpna; zvoleni z Čech (I. 274) Palacký, Pinkas a Rieger, a z Moravy se Slezskem tři Němci: Hein (r. 1861 předseda říšské rady), Kajetan Mayer (pozdější von Mayrau) a Feifalik, otec pozdějšího odpůrce Kralodvorského Rukopisu. Morava byla tak neprobuzena, že i české krajiny volily Němce, a tak mezi poslanci moravsko-slezskými měli Němci většinu.

Sněmovna zaměstnávala se pořád ještě rokováním o řádě jednacím. V 11. schůzi dne 2. srpna při §. 47. navrhoval Rieger takový předpis, když návrh učiněný některým poslancem jest ve sněmovně podporován, aby rozhodnutí o tom, má-li býti odkázán komisi ku předchozí poradě anebo bez ní vzat v plnou poradu, mohlo většinou odloženo býti na čtyry neděle; důvod Riegerův byl, že ve sněmovně není tolik schopných sil, aby mohlo zároveň pracovati tolik komisí, kolik návrhů bude učiněno a dojde podpory. Když většina projevila nechuť k tomu návrhu, vzal jej Rieger nazpět (I. 304—7).

Paragraf 84. jednacího řádu, o němž jednalo se ve 14. schůzi dne 5. srpna, chtěl tomu, že chce-li poslanec podati *interpellaci* k ministrovi, má nejméně 24 hodin dříve ohlásiti obsah a příčinu její písemně u předsednictva sněmovny; interpellace potom se přečte ve sněmovně, a je-li podporována aspoň desíti členy, má k ní ministr odpověděti. Proti těmto návrhům komise povstal demokratický poslanec *Violand*, chtěje poslancům zabezpečiti právo méně obmezené, tak aby mohli ministra dotazovati se bez předchozího ohlášení a interpellaci svou také hned odůvodňovati. V debatě o to vzniklé ujímal se *Rieger* mínění Violandova; promluvilť takto (I. 381):

Sdílím úplně náhled poslance Violanda. Takového obmezování interpellačního práva, jak je komise navrhuje, dokonce nemohu schvalovati. Právo interpellační jest jedním z nejdůležitějších práv poslaneckých; účelem jeho jest, aby ministři upozorňováni byli na stávající zlořády, a aby se jim takto podávala možnost, jistému zlořádu pomoci. Kdybychom chtěli k odstranění každého zlořádu činiti návrh na usnešení sněmu, to vzalo by mnohem více času nežli jednoduché otázky k ministerstvu. Takovými interpellacemi činíme ministerstvu možným, aby pomohlo naznačenému zlořádu, neobtěžujíce nad nutnou potřebu sněm říšský návrhy a předlohami zákonů. Druhý důvod práva interpellačního spočívá v tom, abychom se dověděli, jaký náhled má ministerstvo o jistých poměrech,

jakým směrem ministerstvo se hodlá bráti v důležitých otázkách časových; tím se nám podává možnost, abychom teprva nesouhlasíme-li s ministerstvem, mohli podati návrh, jehož přijetím může ministerstvo býti přinuceno, aby jednalo dle názoru říšského shromáždění. K čemu obmezovati toto důležité právo? Komise obmezuje je v ten smysl, že interpellace musí 24 hodin dříve býti ohlášena. Jest mi pochopitelno, že komise činí takovýto návrh: onať má úplnou důvěru k nynějšímu ministerstvu, a myslí, že od nynějšího ministerstva není se obávati žádného podvratu; ale ministerstvo nynější, jež se zdá požívati tak velké důvěry v tomto shromáždění a také u mne jí požívá, mohlo by nepřečkati trvání jednacího řádu. Možno jest, že na jeho místo nastoupí ministerstvo nepožívající důvěry tou měrou, jako nynější. K čemu tak velice vázati sobě ruce tímto paragrafem?

Ministerstvo připadá mi jako hospodář veliké domácnosti. Pořádný hospodář musí býti s to, aby každému hostu okázal své hospodářství a vykázal okamžitě, jak vše jest v pořádku. Je-li však host hospodáři neb hospodyni napřed ohlášen, tu jest s to, aby během dne uvedl vše do pořádku. Mnohý zlořád se zakreje, mnohá špína se odklidí; mnoho se vykoná během 24 hodin, zvláště když železnice a telegrafy nestojí ke službě nám v té míře jako vládě. Tak se může státi interpellantovi, že po 24 hodinách již nemůže předložiti zamýšlenou otázku, ježto pravé zlořády mezitím již jsou zakryty neb odstraněny. Je-li však s to, aby předložil otázku toho dne, kdy ji předložiti chce, pak nemůže ministerstvo ukliditi těch zlořádů a musí okamžitě státi k slovu a dáti odpověď, aby ukázalo, že hospodářství jeho jest v pořádku.

Z této příčiny nikterak se nehodí ohlašovati interpellaci 24 hodin napřed. Komise obzvláště z té příčiny přistoupila k tomuto paragrafu, ježto se domnívá, že se již interpellace v našem shromáždění zneužívalo. Pánové, mám to za zcela přirozené. Vyskytovalo-li se jaké zneužívání, má to zajisté svou příčinu v novosti našich poměrů; jeť přirozeno, že rádi

zkoušíme a prohlížíme zbraň, kterou jsme dostali poprvé do ruky.

Podporuji tedy návrh poslance Violanda.

Druhou k tomu příčinou, a sice tou nejdůležitější, jsou mi mnohé zlořády, které na nás přešly ze správy absolutní, mnohé přehmaty byrokratů, na něž dlužno, a často i stačí pouze poukázati. Až bude stát uveden do úplného pořádku, pak, myslím, netřeba se obávati, že by se interpellace tak často opakovaly. Pak nebude jich více třeba, neb opravy tou cestou, totiž prostředkem interpellací, nebude více třeba. Pak nebudeme již tak snadno v pokušení, abychom ho užívali a užívali přes míru; musíme to teda přenechati citu slušnosti každého jednotlivce, aby interpelloval jen tehdáž, když má přednésti věc důležitou. Myslím tedy, abychom se tak dalece neobmezovali a zůstavili to citu slušnosti a snad i dobré radě presidentově při podávání interpellací, aby se interpellovalo jen tehdáž, když v skutku stává k tomu důležitá příčina.

V další debatě radikální poslanec Löhner, háje návrhu komisního, odmítal zejména také Riegerovo přirovnání ministra k hospodáři. Též Fischhof mluvil proti návrhu Violandovu a proti důvodům Riegerovým, jiní zase snášeli se s Violandem. Na konec *Rieger* opět hájil svého mínění takto (I. 388):

Chci se vyjádřiti zcela stručně. Poslanec Umlauft pravil nejvíce z toho, co jsem říci chtěl, a poslanec Pillersdorff vyvrátil výtečně důvody proti mně přednešené. Když jsem prve použil příkladu o hospodáři, nechtěl jsem tím říci, že by hospodář musel býti s to, aby každou chvíli podal zprávu o nejmenších podrobnostech hospodářství; on však zajisté musí býti s to, aby podal zprávu o každém předmětu podlehajícím působnosti jeho bezprostředně, o každém předmětu souvisejícím podstatně s trváním celého hospodářství. Rovněž tak musí ministerstvo každou chvíli býti s to, aby odpovídalo k otázkám takovéto důležitosti. Netřeba, aby mohlo podati zprávu, jak se udála potržka v nějaké odlehlé ulici; jemu nebude zodpovídati se z toho, jestliže někdo byl zabit v některé provincii při rvačce hospodské; ale ono musí býti s to, aby okamžitě podalo zprávu o tom, kdo jest té doby presidentem

pětimilionové provincie.*) Odpovídati k otázkám takovéto důležitosti musí ministerstvo povždy býti hotovo. Uváděno proti mně především, že by se mohlo práva interpellačního zneužívati. To platí o každém právu. Museli bychom zapověděti všechny zbraně, kdyby ten důvod měl býti platným; a rovněž tak museli bychom zapověděti tisk. Z téže příčiny, že tisku může býti zneužíváno, obmezoval absolutismus tisk censurou; a něco podobného chce nám tu zavésti, kdo žádá, aby každá interpellace byla poručníkována dvaceti jinými poslanci a tak dvaceti jiným předložena k censuře a ke schválení. Myslím, že nám není potřebí říditi se těmito zásadami. Pravím, že ministerstvo musí v každé chvíli býti s to. aby dalo odpověď o tom, co náleží v jeho obor; jestliže se však ohlásíme ministerstvu 24 hodin napřed, toť jest jako bychom ohlásili dámě svoji návštěvu a jí takto možným učinili, aby připravila se na naši návštěvu a zakryla snad nedostatky uměním toiletty... (hlasy na levici: K věci!), a tak nás oklamala o pravém stavu věci. (Pochvala.) Ministerstvo, hraje-li poctivě, musí každé chvíle býti ochotno, aby si dalo nahlednouti do karet. (Pochvala.)

Návrh komise, jehož hájil zpravodaj Mayer, byl potom většinou zavržen.

V 15. schůzi dne 7. srpna, když dokonána byla debata o řádě jednacím, někteří navrhovali různé předpisy ještě o tom, může-li předseda schůzi sněmovní již opovězenou odložiti k jinému času sám, anebli k tomu potřebuje svolení sněmovního. Rieger mínil, že předsedovi mělo by to právo náležeti jen v takovém případě, když by sněmovna nemohla se sejíti; avšak návrh ten vzal zase zpět, a nebyl přijat žádný návrh v té věci (I. 409).

V 17. schůzi dne 9. srpna Rieger referoval od 5. sněmovního oddílu o volbě poslance Frant. Trzecieského za Jasło v Buko-

*) Ministr vnitra Doblhoff byl dne 25. července interpellován, kdo jest gubernatorem halickým, zdali hr Fr. Stadion, či velitel Hammerstein, anebo vicepresident Goluchowski. Doblhoff nedovedl odpověděti toho dne, ani nazejtří, a teprva 27. července vyložil, kterak ta otázka jest mu záhadna: Stadion byl podal 6. června demisi, ale ta ještě nebyla vyřízena, a Goluchowski i Hammerstein byli Stadionem požádáni, aby ho zastupovali (I. 133, 163, 186).

vině (I. 440); rovněž nazejtří jménem téhož oddílu dával zprávu o volbách Frant. Haška za Budějovice a Václava Schopfa za Žlutice (I. 459). V 19. schůzi dne 11. srpna při události příležitosti navrhl: když některá volba byla oddílem prozkoumána a sněmem schválena, a pak přijde protest proti ní, aby takový protest nedával se ke zkoumání témuž oddílu, nýbrž výboru zvolenému ke zkoumání pochybných voleb; návrh ten byl přijat (I. 485—7). — V 25. schůzi 19. srpna přimlouval se, aby sněm nezasedal dvakrát za den, než jen jednou, aby se mohlo pracovati také ve výborech a v oddílech; ale návrh ten nedošel obliby (I. 651). — V 26. schůzi 21. srpna přišla na přetřes směšná petice pěti obyvatelů Pražských, aby říšský sněm dal ministerstvo Doblhoffovo v obžalobu. Rieger podporoval návrh Havlíčkův, aby ministerstvo dalo vyšetřiti původ té petice; jako pro zleužití svobody tisku, tak i pro zleužití práva petičního může člověk býti volán k zodpovídání. Dle návrhu komise i dle přání Doblhoffova sněm tu věc odložil ad acta (I. 656). V téže schůzi dána zpráva o petici strojnických dělníků ve Vídni, aby mohli tvořiti zvláštní ozbrojený sbor vedle národní gardy; komise navrhla, aby ta žádost odevzdala se ministerstvu. Rieger snášel se s přáním vlády a s návrhem Borroschovým, že by sněm neměl odpovědnost za odmrštění té petice svalovati na ministerstvo a tím uváděti je u pracovné třídy v neoblíbenost, nýbrž že by měl tu odpovědnost sám na se vzíti a petici zamítnouti s tím odůvodněním, že kromě všeobecné národní gardy není už žádných zvláštních gard a žádné nebudou se zřizovati. Na konec ta petice odkázána výboru kostitučnímu, jenž má též navrhnouti obecné zásady o ozbrojení lidu (I. 661—3). Téhož dne jednalo se o povolení k 20milionové výpůjčce státní; Rieger radil, aby o té věci dály se porady také v oddílech sněmovních, a proti ministrovi financí zastával náhled, že jedná se o skutečný zákon (jenž teda má býti třikrát čten), zvláště poněvadž byla vyslovena také zásada, že statky státní a zvláště klášterské mohou býti dány do hypoteky (I. 674—6).

V 27. schůzi dne 22. srpna poslanec Löhner odůvodnil návrh, aby stát přestal udělovati a uznávati *šlechtické tituly*; za ním poslanec Sierakowski přednesl návrh radikálnější, že se zrušují všeliké šlechtické tituly a výsady s tím spojené. Někteří byli by nejraději ty návrhy hned na místě vyřídili; Klaudy toliko litoval, že o té věci rozpřádá se rokování, a přál si, aby beze zbytečných debat hned se hlasovalo, neboť všichni prý se v tom srovnávají, že již nemá býti žádné šlechty v Rakousku. Méně horkokrevný byl Hein, jenž žádal, aby ty návrhy přikázaly se

konstitučnímu výboru; s ním souhlasil Helfert, připomínaje předpisy jednacího řádu, i Havlíček, jenž mínil, že ukvapené zrušení šlechty od nešlechticů (nebyloť v tomto říšském sněmě skoro žádné usedlé šlechty a málo papírové) vypadalo by sobecky, začež se mu dostalo bručení. *Rieger* přidal se též k návrhu Heinovu, a pravil (I. 727):

Chtěl jsem přistoupiti k návrhu poslance Heina. Nenahlížím, jaký účel to má míti, abychom ukvapili takovéto návrhy; toť vypadá právě tak, jako bychom my mužové rodu měšťanského se nemohli již ani dočkati doby, ve které šlechta bude oloupena o své přednosti a tituly. (Sykot.) Jsem rovněž tak dobře demokratem, jako kdokoli ve shromáždění; my uzavřeme a budeme muset uzavříti, že šlechta je zrušena, což jest požadavkem ochrany monarchie demokratické; ale my to uzavřeme zároveň se všemi jinými zásadami konstituce. Neníť zajisté prospěšno vybírati jednotlivé kusy konstituce a rokovati o nich; přijmeme kostituci ve spojení a v celku, v jakém ji předloží konstituční výbor; pak rokujme o paragrafu za paragrafem. I já, tak jako jiní poslanci, mohl bych si učiniti to potěšení a přiváděti k řeči jednotlivé paragrafy; ale nevidím v tom účelu; mám to za potřebné a důstojnosti našeho shromáždění přiměřené, abychom pořádek v debatách zachovávali a celý system ústavní k poradě předložili, ale nejednali a nehlasovali napřed o každém paragrafu zvlášť. (Obecné bravo.)

Na konec přijat byl návrh Brestlův: „Sněmovna jsouc přesvědčena, že ministerium nebude navrhovati žádného dalšího udělování titulů šlechtických, přechází k dennímu pořádku.“ Tím zastaveno udělování nového šlechtictví, ale otázka o trvání nebo zrušení šlechty odložena až k jednání o ústavě.

Od 8. srpna do 7. září 1848 říšský sněm ve 24 schůzích zaměstnával se nejvíce návrhem Kudlichovým, aby *robota* a vůbec poddanský svazek byly zrušeny. Tato reforma prakticky ovšem nejpotřebnější ležela všem poslancům velice na srdci, nebyla však pro mnoholičnost a spletitost věcí s tím souvislých snadná ku provedení, a krom toho někteří užívali té příležitosti k lacinému liberálnímu parádnictví; pročež bylo řečí bez konce, dokazujících opět a opět to, o čem nikdo nepochyboval, a debata protahovala se do všeobecné únavy. Z té příčiny Rieger neúčastnil se činně toho rokování, leda tu a tam formálními poznámkami. Dne 31. srpna

ve 34. schůzi učinil návrh sice také jen formální, který však zároveň osvědčoval jistý náhled o věci samé. Toho dne hlasovalo se o zásadných otázkách ve příčině poddanství, jež Lasser sestavil do logického pořádku, a v nichž při tom hlasování nesmělo se nic měniti ani k nim přidávati. Pátá otázka zněla, má-li za zrušené roboty a dávky, pokud lpěly na pozemcích, býti brzo poskytnuta slušná náhrada. *Rieger* za pochvaly levice, kteráž byla proti vší náhradě, vykládal, že ačkoli byl hlasoval pro zásadu náhrady, přece nemůže s upokojením schvalovati; aby *všechno* bylo nahraženo; pročež žádal, aby sněmovna výslovně uznala, že přijetím zásady obsažené v páté otázce nevylučují se pozdější přídavky, kterými by ta zásada se obmezila; jen pod tou výminkou, pravil, přisvědčil by k otázce páté; pakli by návrh jeho přijat nebyl, hlasoval by proti ní, a s ním nepochybně mnozí jiní. Návrh Riegerův byl přijat většinou, a přivěšen byl k otázkám Lasserovým i k zákonu z nich vzešlému, jenž potvrzen 7. září 1848. Páté otázce přisvědčeno většinou 174 hlasů proti 144; 36 poslanců nehlasovalo (II. 162).

Zatím vznikal již rozpor mezi ministerstvem, ačkoli namnoze vlivem demokratů Vídeňských povstalým, a levicí, která se skládala z německých demokratů a z většiny šlechticů polských, z nichž tehdá mnozí ještě ani se neostýchali vysloviti veřejně, že si nepřejí zůstati při Rakousku. Již 5. září Borrosch přednesl bombastickou interpellaci, ve kteréž tázal se mezi jiným, zdali ministerstvo zákonům o zrušení poddanství hodlá odepříti svoji součinnost k jejich nepodmínečné sankci a neodkladnému vyhlášení. Když všecky Lasserovy otázky o poddanství byly rozhodnuty a měly býti za zákonná pravidla formulovány, tu mínili jedni, že sněm může ta usnešení vyhlásiti sám bez *sankce císařské*, druzí pak smýšleli naopak. Ve schůzi 38. dne 6. září Löhner navrhl, aby sněm zvolil trojčlennou komisi k redigování dotčených usnešení, a aby rokování o tom, jakým způsobem mají se vyhlásiti, odložilo se až po ministerské odpovědi na interpellaci Borroschovu. Poslanec Schmitt naproti tomu navrhl, aby učiněná usnešení byla zredigována kanceláří předsednickou a pak odevzdána ministerstvu, by se postaralo o schvalující podpis císařův a o neodkladné jich vyhlášení ve formě zákonné. *Rieger* souhlasil s návrhem Schmittovým a odůvodnil své mínění touto promluvou (II. 260):

Myslím, že usnešení o souborném návrhu Lasserovu a o způsobu jeho uveřejnění nemůže a nemá býti pozdrženo, až by interpellace posl. Borrosche byla zodpovídána. Nemá z té příčiny býti pozdrženo, ježto by se tím věc zbytečně od-

kládala, kdežto je zajisté nalehavá potřeba, aby usnešení naše rychle lidu se prohlásilo. Myslím, že pozdržení a odložení není dokonce nutným z příčiny, jež byla právě přednešena. — V otázce o *sankci*, zdá se, že dvojí mínění se tvoří ve sněmovně: jedni soudí, že k listině *ústavní* sankce císařské není třeba, protože sněm říšský jest sněmem *ústavodárným*, a tudíž prý dokonale a jedině svrchovaným, kterýž tedy může uzavříti, cokoliv chce, a také nepotřebuje sankce císařské; druhý názor nese v sobě to, že také konstituční listina jakožto listina vůbec a zejména jakožto ústava smluvená potřebuje sankce císařské, a že tedy tato má býti zjednána také pro usnešení sněmu, o něž jde. Nechci se pouštěti v tomto okamžení do rozsuzování sporné této otázky, onať sem nepatří. Ale tolik, myslím, jest jisto, že usnešení o otázce poddanství není částí konstituce; kdyby pak jí bylo, museli bychom přijmouti návrh poslance Lannera, kterýž soudí, že jest usnešení to částí konstituce a že jen jakožto část konstituce může nyní býti předesláno a uveřejněno. Nesdílíme-li však náhledu poslance Lannera, pak musíme míti za to, že usnešení to jest zvláštním samostatným zákonem. Povstává pak dále otázka: Jsme-liž my jakožto ústavodárný sněm říšský oprávněni, udělati takovýto zákon dříve nežli konstituce jest vydána, čili nejsme? Myslím, že jsme oprávněni; jsme oprávněni předně proto, že ten zákon naprosto nemůže býti odložen; my tedy jej musíme jaksi anticipovati, musíme nutně ještě před udělením konstituce uveřejniti zákon, který by dle pořádku věci měl býti usnešen teprve po prohlášení jejím. Ptám se nyní, pánové: kterak bychom uveřejnili ten zákon po vydání konstituce? Myslím, že jistě ne bez sankce císařské. Jestliže po vydání konstituce učiníme to bez sankce císařské, pak nemáme monarchii, nýbrž republiku (pohnutí), ba ani ne republiku, neboť i v republice udílí president sankci každému novému zákonu, vyšlému ze zákonodárného sboru. (Pochvala v centru a na pravici.) Jest tedy zřejmo, že uveřejníme-li tento zákon po ohlášení konstituce, buď císař neb president, kdyby totiž názor republikánský měl převládnouti (smích),

zákon ten schválí. Jest teda potřebí, abychom dali schváliti císaři zákon, který nyní anticipujeme a vydáváme před konstitucí. To jest můj náhled. (Pochvala v pravo a v centru, v levo sykot.)

Návrh Löhnerův byl konečně zavržen 183 hlasy proti 119, a návrh Schmittův přijat.*)

V 39. schůzi dne 27. září, když zredigované zásady o zrušení poddanství byly sněmem schváleny (císař je potvrdil ještě téhož dne), jednáno o návrhu Pražákově, aby k vypracování podrobného zákona o vyvazení pozemků zvolena byla komise, a sice aby byli voleni tři členové z každé provincie. Provincií počítalo se 16, tak že by bylo 48 členů. Proti návrhu Pražákovu mluvil mezi jinými Rieger: že komise tak veliká byla by těžkopádná, a že ten návrh nemůže se ani provésti, poněvadž Vorarlberg, maje toliko dva poslance, nemůže býti donucen, aby z nich dal tři do komise; i žádal, aby voleno bylo do komise dle guberniálních obvodů, (kterých bylo 10). Návrh takový, Potockým učiněný, byl přijat, ale s dodatkem Jonákovým, že z každého gouvernementu volí se po pěti členech (II. 299, 305).

Ve 40. schůzi dne 11. září zpravodaj petiční komise navrhoval vyhověti žádosti poslanců dalmatských a istrianských, aby dostávali italianské překlady všech návrhů ministeria a poslanců, všech opravných návrhů, zpráv komisních, protestů a výtahův o jednání sněmovním, a konečně řádu jednacího; též aby mohli

*) Po hlasování o těchto návrzích ohlašoval haličský poslanec Hubicki (přítel návrhu Löhnerova), že poslanec hrabě Stadion přemlouval selské poslance z Haliče, aby nehlasovali za návrh Löhnerův; Stadion prý sedlákům říkal, kdo hlasují slovem ano, že chtějí k tomu přispěti, aby císař byl odstraněn. Ve příští schůzi 7. září Stadion navrhoval sám, aby zvolila se komise k vyšetření této záležitosti; někteří radikální poslanci z Polákův i Němců zároveň protestovali proti platnosti usnešení o návrhu Löhnerově i Schmittově. Bylo usnešeno, aby zřídila se komise k vyšetření toho případu, a sice aby Stadion jmenoval do ní 4 členy a Hubicki tolikéž, a těchto 8 členů aby zvolilo k sobě ještě devátého (II. 287). Od Hubického byli potom do té komise jmenováni Borrosch, Šuselka, Karel Krause a Borkowski, od Stadiona pak Havlíček, Plicker, Doliak, Szaszkiewicz (II. 311). Rieger byl do této komise zvolen za devátého člena, a tuším, za předsedu. U Stadiona požíval Rieger veliké důvěry; slovo jeho v této komisi mělo velkou váhu, a postavení jeho v ní bylo nemalým vyznamenáním, jakož tato choulostivá záležitost vzbuzovala mezi poslanci velikou pozornost. V 50. schůzi sněmu říšského 4. října oznamoval Rieger, že komise, zřízená k rozsouzení záležitosti Stadionovy a Hubického, práci svou skončila (II. 761). Avšak v následujících nepokojích zapomnělo se na tu záležitost, a zpráva komise o ní nedostala se do sněmu.

svoje přednešení a interpellace dáti do němčiny překládati a skrze některého poslance nebo sekretáře přednášeti. Komise petiční jednohlasně doporučovala ten návrh z té příčiny, že dotčení poslanci neuměli německy. Karel Havlíček navrhl k tomu dodatek, aby před každým hlasováním, když za to 10 poslanců žádá, bylo po polsku anebo po rusku hlasitě ohlášeno to, o čem se bude hlasovati (poněvadž haličtí sedláci nerozuměli německy). Pražský poslanec *Borrosch* tyto návrhy, vycházející jen z praktické potřeby, převlekl svou mnohomluvností na šíré pole zásadného *sporu národního*. Pravil, že nezná státního náboženství, ale že zná státní řeč; žádané vlaské překlady že stály by 25.000 zl. ročně; navrhl zvoliti komisi, která by, šetříc jednoty jazyka parlamentárního, navrhla prostředky, kterými by poslancům německy neumějícím usnadnilo se hlasování. Potom Borrosch, ujav se slova podruhé, mluvil na jalovo v pravo v levo o spravedlnosti, i že váží si každé národní řeči, ona že jest „oděvem rodinným, kabátem domácím, ale často se stává také županem, když člověk neuznává státní togy“. Pak mínil, kdo z poslanců neumí německy, že může na místo sebe dáti zvoliti jiného, jenž by německy uměl. Po těch slovech vznikl hluk a sykot na pravici; když pak řečník pronesl slova: „Vy, pánové, s vašimi národními libůstkami...,“ tu propuklo rozhořčení, a předseda Strobach volal Borrosche k pořádku. Borrosch potom hleděl svůj výraz zmírniti, řka, že národní libůstkou nerozumí svaté právo, národnost svou duchovně pěstovati a také v obecních věcech platnost jí zjednati, nýbrž toliko, když se přenáší na pole nenáležité; nechtěl prý nikoho uraziti, a urazil-li, prosí za odpuštění. Pak mluvil dále proti návrhu petiční komise: kdyby se rozšířil na sedm národností, že by to stálo sedmkrát 25.000 zl.; znova navrhoval zvláštní komisi, chlubě se při tom německou smířlivou povolností.

Když debata nabývala nenadálých rozměrů, Löhner a Goldmark navrhli, aby ta věc odložila se ku příští schůzi; návrh ten byl zavržen. Tu dostal se *Rieger* ke slovu, a jal se v patrném rozhorlení takto odpovídati Borroschovi (II. 327—329):

Pánové! Jsem v nejhlubším nitru pohnut, ba jsem pobouřen slovy, která zde padla. Někdo se neostýchal vyčítati nám, že láska k našemu národu, onen svatý cit, žijící v každém počestném muži, jest pouhou libůstkou; někdo se neostýchal tuto záležitost tak vylíčiti...

Borosch: Vyzývám p. presidenta, aby řečníka volal k pořádku, ježto není dovoleno takovýmto způsobem obviňovati člena

sněmovny, který již byl k pořádku volán, a jenž krom toho, co na něm bylo, ke smíření učinil. (Hlučná pochvala na levici.)

Löhner: Prosím, aby byl řečník volán k pořádku.

President: Prosím, ponechte mně samému konání úřadu, nepotřebuji upomínání. Musím ovšem poslance Riegra volati k pořádku z té příčiny, že poslanec Borrosch podal vysvětlení, v jakém smyslu užil slova: národní libůstka. Ono bylo uspokojivé, a o vyjádření tom nesmí se více mluviti.

Rieger: Musím říci, že pro mne vyjádření to nebylo uspokojivým, že ve mně nebyl utišen uražený cit národní, a musí mi přiznáno býti právo, vrátiti se k nějakému faktu. Myslím, pánové, — odvolávám se ku právnímu citu všech Němců v tomto shromáždění, zda by je to nebylo urazilo, kdyby se jim řeklo opovržlivým tonem, že láska k jich národu je libůstkářstvím národním? Pěkně to zní, zaříkati se krásnými slovy a neustále opakovati: Já uznávám svaté právo národnosti, já uznávám rovnoprávnost, — ale zač to stojí, když hned na to se praví: Ale jen Němec má míti právo, aby mluvil svým jazykem v tomto shromáždění! Pánové, my jsme sem svoláni na půdu svobody, rovnoprávnosti a bratrství. Tuto zásadu vyslovilo J. Veličenstvo v trůnní řeči, tuto zásadu několikráte vyslovilo naše ministerstvo, tuto zásadu přijala i naše sněmovna mnohokráte za všeobecného souhlasu. Pánové, tak-li rozumíte rovnoprávnosti, aby jen Němec měl právo užívati zde svojí řeči národní, a všichni ostatní aby z tohoto práva byli vyňati? Myslím, pánové, že právo, které k tomu máme, abychom zde mluvili svým národním jazykem, jest rovněž tak dobré, jako právo Němců; onoť jest povzneseno nade vši pochybnost. Bylo zde řečeno: „Jenom Němci se může státi, aby se někdo o něm domýšlel, že *přizná* takové právo jiné národnosti; o Francouzi by se toho nikdo domýšleti nemohl!“ Pánové, právě tak s větším právem mohl bych říci: „Jenom Slovanu se může státi, aby se někdo o něm domýšlel, že v tomto státě bude nad sebou trpěti panství národnosti, která v něm jesti menšinou.“ My Slované tvoříme hlavní moc tohoto státu; hlavně našimi penězi, naší krví on

se udržuje — *avšak on bude trvati jen pokud my Slované chceme* — my pak chceme tomu. (Sykot.)

Poslanec čtvrtého okresu Pražského (Borrosch) pravil dále, že jedna řeč státní musí býti a jen jedna že platí. Já však proti tomu musím protestovati co nejslavněji. Rovněž tak jakože, jsa muž svobodomyslný, neuznávám privilegovaného náboženství, rovněž tak nemohu ve státě uznávati privilegovaného národa, státní řeči. Nikdy toho trpěti nebudu. Každou takovou snahu jedné národnosti, aby ústavou pojistila sobě přednost před jinými, budu prohlašovati za arroganci, za osobování, a vždy a věčně budu se proti tomu vyslovovati.

Pan poslanec pravil, že musíme přijmouti státní togu jedné řeči státní. Tu mohl p. poslanec rovněž tak dobře použiti oblíbeného svého výrazu: svěrací kazajka. Kdybyste nyní chtěli uzavříti, že všechny národnosti Rakouska mají pro všechnu budoucnost býti nuceny, aby užívaly ve veřejnosti jen jedné řeči privilegované, to by věru nebylo státní togou, ale pravou svěrací kazajkou pro ony národnosti. My však, pánové, přišli jsme sem v pevném přesvědčení, že máme stejné právo se všemi národnostmi zde přítomnými. Italián i Slovan miluje svoji řeč právě tak jako Němec. Ale my přišli jsme sem také s úmyslem, s pevným úmyslem, zachovati monarchii; a poněvadž jsme nahlédli, že v přítomném okamžení německá řeč ke srozumění lépe se hodí, že jest více poslanců znalých řeči německé nežli kterékoliv jiné, tedy jsme se vzdali užívání svojí řeči, — však lépe, my jsme se nevzdali; my právo své jen poodložili. My činíme tuto koncesi pro zachování monarchie, my užíváme řeči německé, — ačkoliv jsem ani na okamžení nepochyboval, že mi přísluší právo mluviti svojí mateřskou řečí českou.

Pánové, tvrdím, národnost jest právo svaté, tak svaté, jako právo osobní svobody a všechna jiná práva vrozená; a kdyby dnes toto shromáždění se usneslo, že každý Slovan, Italián anebo jiný národovec má býti přinucen, aby na říšském sněmě užíval řeči německé, tedy slavně prohlašuji, že

nikdy a nikdy toho usnešení neuznám, protože ani samo vysoké říšské shromáždění nemůže mi odervati právo vrozené. Podám tedy protest proti každému takovému zkracování mojí národnosti, neboť já vždy budu považovati za nejsvětější svoji povinnost, abych zastával toto své právo vrozené a stál na úplné a skutečné rovnoprávnosti se všemi jinými národnostmi ve státě. Italiáni naši zde měli úplné právo, užívati svojí řeči; oni toho posud neučinili k vůli jednotě sněmu říšského. Zajisté jsou mezi nimi lidé výteční a vysoce vzdělaní, snad i výteční řečníci; oni by byli na tomto sněmu říšském dobyli sobě velikých zásluh a snad i celému jednání dali jiný směr; ale vidouce, že by tím jednota této sněmovny byla ohrožena, přinesli státu onu oběť a vzdali se prozatím tohoto důležitého práva. Pánové, když oni nyní tento prostředek výpomocný nám navrhují, prosíce, aby vždy aspoň opravné návrhy jim přečteny byly v jejich řeči, tedy nám tím činí jen koncesi, oni vzdávají se práva, které jim nejplnější měrou přísluší a jim nikterak nemůže býti upřeno, ani kdyby vysoký sněm říšský sám to uzavřel; oni vzdávají se toho práva k vůli celku, k vůli zachování monarchie; oni sami navrhují vysokému sněmu říšskému výpomoc, pouhou náhradu, a my musíme jim býti povděčni za to, že tak činí, že se spokojují s chatrným surrogatem a že nestojí na svém dobrém právu v plném jeho objemu.

Činěna byla námitka, že by ta věc mohla státi 25 tisíc zlatých. Pánové, odpusťte mi ten výraz, já mám tuto námitku za *nedůstojnou*, když jedná se o právo tak velké, tak důležité; mám ji, pravím, za nedůstojnou, když jedná se o to, aby celá třetina říšského shromáždění byla poučena o tom, oč se jedná! vždyť sedí zde více než sto deputovaných, kteří neznají řeči německé, a celé třetině shromáždění chcete upříti právo, aby slyšela, co se vlastně navrhuje, aby o tom se poučila, o čem má hlasovati? A tu chcete čítati 25 tisíc ve chvíli, kdy zbytečnými interpellacemi (sykot) a rozvláčným řečněním se čas ubíjí, kdy zbůhdarma odnímají se státu tisíce a opět tisíce? — tu chcete mluviti o 25 tisících? Toť jest

fatka, jest to pouhá malichernost. Jest to věru pode ctí naší, a měli bychom se styděti, mluviti o tom, když se jedná o právo tak svaté a důležité, když se jedná o to, aby třetině našeho sněmu říšského před hlasováním bylo umožněno seznati předmět, o kterém se má uzavírati, aby mohla hlasovati dle vlastního uznání! My tedy máme — opakuji to — děkovati těm pánům, že svého práva v plném objemu se vzdávají a skromně táhnou se toliko k nějaké náhradě. Já opětně co nejslavněji se ohražuji proti výroku, že by jediná řeč státní byla aneb někdy býti mohla; takového privilegia jedné národnosti nikdy neuznám! (Hlučná pochvala.)

Ku konci debaty Rieger žádal předsedu, aby vzal zpět volání k pořádku, které k němu byl pronesl. Ukazoval, že dle jednacího řádu tenkrát má býti voláno k pořádku, když kdo dotýká se osobností anebo ruší jednání; jednoho ani druhého však že nebylo v jeho řeči. Předseda Strobach té žádosti dal místo.

Na konec Borrosch učinil návrh jiný, jemuž vlastní řeči jeho co nejvíce se protivily, totiž: *oč žádají poslanci vlaského jazyka, to aby bylo povoleno všem národnostem.* Navrhovatel patrně byl při tom té naděje, že poslanci leknou se toho důsledku a takto spíš všechno zamítnou; ale ten manévr špatně se mu podařil. Při hlasování byl přijat návrh Havlíčkův, rozšířený v ten způsob, aby nejen polsky nebo rusky, ale i rumunsky bylo ohlašováno, o čem se bude hlasovat, když za to žádá 10 poslanců. Potom návrh komise petiční, rozšířený druhým návrhem Borroschovým, aby to platilo o všech jazycích, čeho Dalmatinci žádají pro vlaštinu, byl schválen 244 hlasy; proti němu hlasovalo jen 16 poslanců, mezi nimi navrhovatel Borrosch; 8 poslanců zdrželo se hlasování. Takový nenadálý byl výsledek debaty, která vyplnila celou pětihodinovou schůzi. Skutečná praxis, jež se potom zavedla, byla taková, že před každým hlasováním byl návrh, o němž se mělo hlasovati, ohlášen také česky, polsky, rusky, italiansky a rumunsky. Jazykem vlaským byl litografován krátký výtah z jednání sněmovního na způsob protokolu. Ostatní důsledky dotčeného usnešení nebyly vykonávány, poněvadž si toho nikdo nepřál (II. 627, 737).

Obec dalmatského hlavního města Zadru poslala Riegerovi za ohnivou řeč na obranu národností pronešenou poděkování a diplom čestného měšťanství. Výrok Riegerův, že Rakousko bude státi, dokud Slované budou chtíti, — způsobil mimo sněmovnu větší bouři nežli v ní; Löhner sepsal a vydal jménem celé ně-

mecko-liberální strany zvláštní brožuru proti tomu výroku, — a ještě v zasedání říšské rady 1880—1881 byl výrok ten Riegerovi se strany německé levice vyčítán.

Chod a výpadek jednání říšského sněmu dne 11. září byl Vídeňským demokratům novým mrzutým důkazem, že ten sbor většinou neněmecký nehodí se za prostředek ku provozování německého radikalismu. Ale zvláštní sběh okolností přál tomu, že o dva dni později přece mohl býti učiněn pokus, aby sněm uvázal se v revoluční úkol, jejž by mu byli vůdcové Vídeňské demokratie rádi přisoudili.

Dne 11. a 12. září byly ve Vídni výtržnosti, ale z pohnutek, které nesouvisely s politikou ani se sněmem. Jakýsi ladič pian, jménem Svoboda, založil ve Vídni o několik neděl dříve švindléřskou soukromou půjčovnu na akcie, kteréž od něho kupovali nejvíce řemeslníci a jiní drobní živnostníci. Shledavše, že jsou ošizeni, žádali, aby císař ručil za hodnotu těch akcií; pak se obrátili s tou žádostí k obecnímu výboru, a konečně hrozivě doráželi na ministra Doblhoffa. Avšak večer 12. září shluky rozešly se tiše, když bylo slyšeti, že nazejtří bude v říšském sněmě navržen úvěr ve prospěch drobných živnostníků ve Vídni. Skutečně ve 41. schůzi dne 13. září poslanci Brestl a Goldmark navrhli, aby ministerium bylo zmocněno, rozpůjčiti 2 miliony zlatých Vídeňským živnostníkům bez úroků; Brestl odůvodňoval ten návrh tím, že živnosti váznou, a právě ten stav službou v národní gardě, která na místě vojska udržovala pořádek ve Vídni, získal si zásluhu o stát a svobodu lidu. Goldmark k tomu navrhl, aby sněm hned porokoval a usnesl se o tom návrhu. Úmysl levice při návrhu tom byl zjevný. Chtěliť zajisté vůdcové a pobuřovatelé lidu Vídeňského sobě u tohoto získati lacinou popularitu, aby lid ten měli vždy ochotný k demonstracím pouličním, jimiž by mohli vykonávati nátlak na usnášení sněmovny. Lid byl toho dne silně pobouřen a sbíhal se valně kolem sněmovny, pronášeje řeči hrozivé. Odepříti návrh tak chytře nastrojený bylo nesnadno, ježto na druhé straně každý svědomitý poslanec musil tomu rozuměti, že svoliti k návrhu tomu, kterýž mohl dostati mnoho jiných podobných, bylo tolik, co vydati finance státu, krom toho dosti stísněné, v největší nebezpečí. Nejtíže pak bylo klásti tu odpor pro poslance české, proti nimž beztoho žurnalistika Vídeňská lid štváti nepřestávala, a jichž nenáviděnost mohla ano musila vzrůsti způsobem povážlivým, jakmile by právě Čechové porazili návrh v očích zaslepeného lidu tak blahodějný. Nicméně postavili se poslanci čeští na odpor, jak jim svědomí kázalo. Naproti levici Pinkas za sykotu levice přednesl mínění, aby návrh Brestlův byl

odevzdán komisi finanční, a ta aby ve 24 hodinách podala o něm zprávu sněmovně; tomu však velice odporoval Goldmark: když lidé trpí hlad, že jest 24 hodin dlouhý čas. K tomu ohlásil ministr Hornbostl, že vláda sama již ustanovila 500.000 zl. na podporu chudých živnostníků, a že již dnes ty peníze počnou se rozdělovati mezi ně. Po tomto oznámení povstal *Rieger* proti Goldmarkovi, řka: „Pan poslanec řekl, že ti lidé trpí hlad, a když je hlad, že ani na 24 hodin nemá ta věc se odkládati. Myslím, jestliže ti občané trpí hlad, že to panu poslancovi již dříve musilo býti povědomo. (Obraceje se ke Goldmarkovi.) Nepochopuji, že jsa poslancem tohoto města, tak dlouho jste zůstával v nevědomosti o té věci; a pakli jste to věděl, nepochopuji, kterak jste mohl býti tak nemilosrdný, že jste vyčkával několik neděl a že nepodal jste svého návrhu již dávno.“ Dále mínil Rieger, že půlmilionem od vlády krom toho již věnovaným uhradí se nejnaléhavější potřeba, a že tedy není tak na spěch, aby finanční komisi nemohlo se dopřáti 24 hodin. Mimo to ukázal k tomu, že stísněný stav menšího živnostnictva nalézá se rovnou ba i větší měrou v Praze a jinde, a že všude a pojednou pomoci nelze, a že povinnost káže sněmu, aby míru i cesty pomoci zrale uvážil. — Návrh Pinkasův, se kterým snášel se pak i Brestl, byl potom většinou přijat. — Goldmarkovi a jeho přátelům nemohlo toto odročení býti po chuti, jelikož sami nedoufali, že by při zralejším uvážení návrh ten prošel a tak plán jich vzhledem získání si lidu se podařil. Demokracie Vídeňská neopominula však těžiti z nezdaru svého aspoň jiným směrem, hlavně pak sočiti na Riegera a jeho ošklivíti obyvatelstvu hlavního města za rozhodný způsob, kterým zasáhl do oné debaty.

Rostoucí nespokojenost demokratů byla živena i jinými okolnostmi. Ministerstvo mohouc se spoléhati na většinu sněmovní, nechtělo již dávno spolkových darmomluvův uznávati za instanci, která by stála vedle něho nebo dokonce nad ním. Když z té příčiny tak řečený *výbor bezpečnosti* (Sicherheitsausschuss), který se choval ve Vídni jako druhá nějaká vláda, pohrozil vládě, že se rozejde, ona užila toho hned a učinila vše, čeho bylo třeba k jeho zdvořilému rozpuštění, i podřídila přímo sobě všechny výkonné orgány i národní gardu ve Vídni (24. srpna). Vůdcové demokratů nemínili takovému úpadku své slávy se dívati, a v noci na 13. září umluvili se, že trvajícího rozčilení mezi živnostníky použijí ke svržení některých ministrů a k obnovení výboru bezpečnosti. Ostatní plán nebyl v rychlosti dost dobře ujednán: kdežto v lomozném shromáždění lidu, konaném v aule universitní, někteří radili k rozehnání sněmu, přátelé a spojenci jejich mezi

poslanci vynasnažovali se přesmyknouti sněm sám do kolejí revolučních.

Když dne 13. září předseda Strobach chtěl schůzi ukončiti, ministr Latour z nenadání jal se oznamovati, že shromáždění v aule chce ministerstvo svrhnout a sněm roztrhnout, i že velitelstvo národní gardy žádá, aby také vojsko zakročilo s gardou k udržení pořádku. V prvním překvapení podařilo se Löhnerovi vymoci, že sněm prohlásil se za permanentní. Goldmark a Löhner potom, chtějíce té permanenci dodati pravého významu, navrhovali, aby vláda nic nenařizovala, k čemu sněm říšský napřed nesvolil. Ministr Bach odporoval takovému počínání, kterým by sněm k moci *zákonodárné* osoboval sobě také moc *výkonnou*. Poslanec Sierakowski, vzor polského revolucionáře z instinktu, ukázal barvu ještě zřejměji, nežli němečtí jeho přátelé; navrhovalť, aby vojsko smělo zakročiti jen k výslovnému svolení sněmovnímu, a rozpuštěný výbor bezpečnosti aby byl znova zřízen, prý za vykonavatele nařízení sněmovních. Když se takto vysvětlilo, že permanence sněmu má sloužiti k tomu, aby Vídeňští revolucionáři mohli uchvátiti vládu a hnáti terrorismem svým i sněm, kam by chtěli, tu žádal Rieger, aby ministerstvo se vyslovilo, pokládá-li permanenci za potřebnou, či troufá-li si také bez ní pokoj zjednati. Bach odvětil, že sněmovna mohla by se rozejíti a večer opět schůzi míti; a zůstane-li pohromadě, že ovšem nemá zasáhati do oboru moci výkonné. Po 3. hodině s poledne oznámil ministr Schwarzer, bývalý žurnalista a s vůdci lidu Vídeňského silně spřátelený, že deputace z auly žádala u ministeria, aby výbor bezpečnosti byl obnoven, aby prý Vídeň zase nabyla svých předešlých svobod; vláda tu žádost zamítla; na ulicích stojí vojsko i národní garda proti shlukům, ve kterých jsou i někteří gardisté a studenti s nabitou zbraní. Nyní i Rieger mínil, aby sněm v té nebezpečné chvíli zůstal pohromadě. Stalo se tak, ač schůze byla několikrát na chvíli přetržena. Čas od času přinášeny zprávy o stavu pouličných nepokojů, posílány komise ven, a mluveno i navrhováno bez konce. Borrosch chtěl tomu, aby sněm ze sebe zvolil výbor bezpečnosti. Té myšlénce opřel se Rieger, řka, že jest neslýcháno a oproti zásadám ústavnosti neslušno, aby sněm zřizoval nějaký úřad správní nebo policejní. — Vůdcové demokratů zmýlili se v očekávání, že by jejich podnik k obnovení výboru bezpečnosti a ke svržení ministerstva došel v obyvatelstvě Vídeňském obliby tak mocně projevené, že by s ním prorazili; večer shluky se rozcházely, vojsko odcházelo do kasáren, a sněm po trapném a neplodném prodloužení schůze rozešel se po 10. hodině večer. A tak zjednán konečně ve Vídni pořádek ústavní a vládě i sněmu ne-

odvislost od korporace revoluční a od auly čili ozbrojeného sboru studentstva.

V měsíci září 1848 dospívaly k určitému vyjádření *zmatky uherské*, které se počaly jednak odporem Srbův a Charvátů proti maďarskému národnímu násilnictví, oblečenému ve formu zákona, jednak zasaháním sněmu uherského do oborů, jež mu ni dle staré, ni dle nové ústavy nenáležely, čímž všeliký svazek mezi korunou uherskou a ostatním Rakouskem měl býti přetržen. Dne 9. září byla ve Vídni u císaře velká deputace uherského sněmu, aby ho přivedla na maďarskou stranu v nastávajícím zápase s Jihoslovany; ale nepochodila. Naopak v těch dnech vyšlo na jevo, že Jelačić byl dne 4. září od císaře znova dosazen v bánství a ve všechna vojenská důstojenství, ježto mu byla k žádosti vlády uherské dne 10. června odňata; a dne 11. září Jelačić vtrhl vojensky z Charvát přes Drávu do Uher, nesa na praporech výrok Palackého: „Kdyby Rakouska nebylo, musili bychom je zříditi.“ Šelť na Maďary jakožto zastance Slovanstva i jakožto obrance jednoty říše a představitelky její, dynastie. V tomto úmyslu dovolával se Jelačić podpory slovanské většiny ve sněmovně, a zejména u Palackého a Riegra, věda dobře, že bez této podpory nemůže očekávati od vlády Vídeňské finančních jemu nejvýše potřebných prostředků k zachování dynastie, ba samé říše, o jejíž rozdělení na samostatný stát uherský a stát německý, německému parlamentu podřízený, tehdá vší mocí bylo usilováno; kterýžto plán ani se strany tehdejšího palatina Štěpána nenalézal potřebného odporu. Maďaři zase k nastávajícímu boji hleděli dostati na svou stranu německou demokracii Vídeňskou. Spojenství to šlo každému snadno na rozum. Oběma těmto spojencům šlo především o oslabení zákonité vlády Vídeňské. Ideál německých demokratů, podřízení západních zemí rakouských pod parlament Frankfurtský, docela se hodil k dokonalému osamostatnění koruny uherské, nejvyššímu plánu maďarskému. Obojí strana viděla v armádě rakouské a ve Slovanstvu rakouském hlavní dvě překážky, ježto je dělily od cíle. Pročež Košut navrhl ve sněmu uherském dne 15. září, aby nová deputace byla vypravena do Vídně, však ne již ke dvoru, ani ke vládě, nýbrž prý k lidu, se kterým prý Maďaři chtějí po přátelsku sjednati se o různice, jsou-li jaké. Maďarská dvanáctičlenná deputace, v níž byli Deák i Eötvös, umlouvala se ve Vídni jednak s radikály, v čemž se jí dobře dařilo, jednak chtěla také veřejně manévrovati ve sněmu říšském. Postavení slovanské většiny k tomu úmyslu bylo ovšem nezměnitelně předepsáno okolnostmi. Vyjednávání s deputací maďarskou, kdyby sněm byl k němu se propůjčil, nikterak nemohlo

vésti k uklizení zmatkův uherských, jakož licoměrně předstírali radikálové; ono k tomu vésti nemohlo netoliko proto, že žádný velký sbor k takovému jednání se nehodí, ale hlavně proto, že zmatky uherské, zejména spor s povstalými Charváty a Srby, ba i se Slováky povstalými, vedenými Čechy Blodkem a Zachem, v tehdejším stavu věcí nedaly se již nijak jinak rozhodnouti nežli mečem. V nastávající válce slovanská pravice nemohla jinak než postaviti se na tu stranu, kde byla dynastie, jednota říše a bojující Jihoslovanstvo; ona teda nemohla podati ruky Maďarům a postaviti se tím na jejich straně proti svým životním prospěchům. O tyto věci vedena byla v říšském sněmu dne 19. září devítihodinná debata, velice bouřlivá.

Toho dne ve 44. schůzi říšského sněmu předseda Strobach ohlásil, že člen *uherské deputace*, Deák, odevzdal mu věřicí list, jenž zněl od uherského sněmu k říšskému sněmu rakouskému bez udání předmětu, o kterém by se jednati mělo. Jednací řád předpisoval, že „deputace nepřipouštějí se ani do schůzí sněmu říšského, ani do oddílů a výborů“. Pročež předseda míuil, že není třeba žádného jednání, a že deputaci jednoduše s odvoláním na ten předpis vrátí její list věřicí. Sierakowski byl zase hned po ruce s návrhem, aby v tomto případě udělala se výjimka od pravidla, a deputace uherská aby byla připuštěna do sněmovny. *Borrosch* za pochvaly levice i galerie přečetně osazené odůvodňoval tento návrh radikálů. Pravil mezi jiným: „Nedávno řekl ministr, že ne na lavicích ministerských, nýbrž duchem světa dělá se politika. Nuže, tento duch světa tluče dnes na bránu tohoto domu, ale řád jednací postavil se tam za vrátného.“ Narážeje na Srby z knížetství, kteří vedením Kničaninovým v první polovici srpna přišli uherským Srbům na pomoc, mluvil o „loupežných hordách“, kteréž prý s porušením práva mezinárodního byly vpuštěny přes hranice, a jichž prý snad nikdo nebude vyhlašovati za spojence. Též Brestl doporučoval návrh Sierakovského, Brauner však mluvil proti němu. Podruhé Borrosch ujav se slova, deklamoval mezi jiným takto: „Genius Uher jest to, genius míru, umravněnosti, humanity a svobody lidu, jen skrze ni uhajitelné, jest to, jenž se k nám obrátil.“ Hned po Borroschovi dostal se Rieger ke slovu a promluvil takto (II. 471):

Pánové! Poslanec Pražský umí s velikou výmluvností zastávati se jednacího řádu, když zachovávání jeho má za potřebné pro názory své. Je-li to však pohodlnější politickým názorům jeho, jednací řád rušiti, pak odvolává se k autonomii sněmovny a praví: My můžeme zvrátiti a měniti jednací řád,

kdykoli chceme. Pánové, to zajisté můžeme; ale ptám se vás, je-li nás důstojno, abychom, co dnes ustanovíme, v nejbližším okamžení zase zvraceli? Když dali jsme jednou sami sobě zákon, tedy jsme tím povinni své důstojnosti, abychom tento zákon také plnili; pakli tak neučiníme, nedovedeme-li zachovávati zákony, které jsme si sami dali, pak ptám se, kterak můžeme očekávati od národů, jimž zákony dáváme, aby oni ty zákony plnili?

Pánové, jaký účel to může míti, abychom připustili deputaci do sněmovny a vyslechli ji? Jsme-liž my zde k tomu, abychom se pouštěli do diplomatického jednání? Hodí-liž se ústavodárné říšské shromáždění k tomu, aby v plném sboru a v plném počtu svém vyjednávalo s poselstvem cizího národa?

Pánové! Poslanec Pražský pravil prve, že jest zde část společné vlasti, která klepe na vrata tohoto domu. Já to popírám, pánové! Uhry nejsou již částí této společné vlasti, ony se odtrhly, ony se prohlásily za samostatné, prohlásily, že nechtějí již míti podílu v rakouském svazku státním. Poslanec Pražský sám pravil nedávno, že část velkého těla se odtrhla, aby jako samostatná kometa svou vlastní drahou putovala. (Pochvala — sykot.) Nechť tedy poslanec Pražský nezapomíná, co před krátkou dobou sám byl vyslovil: Ode dnů březnových jsou Uhry v skutku zvláštním státem, ony použily tehdejších nesnází vlády k tomu, aby se od monarchie odtrhly a samostatnými učinily. Ony mají své ministerstvo zahraničných záležitostí, své agenty u cizích dvorů, aby tam ve případě potřeby, když by viděli v tom svůj prospěch, účinkovali také proti zájmům monarchie, proti zájmům rakouských národů, kteří jsou zastoupeni v tomto sněmě říšském.

Proč přišli sem jich vyslancové? Přišli-liž sem snad, aby prohlásili, že znovu chtějí obnoviti bratrský svazek, jejž byli roztrhli? Ne, proto nepřišli. Přišli-liž sem, aby se vyjádřili, že i oni chtějí obeslati tento společný sněm celé říše? Ne, pro to sem nepřišli. Či přišli snad sem, aby nás ujistili, že chtějí spravedlnost učiniti všem těm národnostem v Uhrách —

Němcům a Slovanům, kteří dosud v uherské monarchii od Maďarů co nejstrašněji byli pronásledováni? (Velké pohnutí.) Přišli-liž snad, aby v této sněmovně prohlásili, že národové ti mají od této chvíle požívati úplné rovnoprávnosti? Ne, pro to též nepřišli. Přišli-liž snad nám prohlásit, že od nynějška na sebe vezmou jeden díl, náležitý díl státního dluhu, o němž prohlásili, že z něho nezaplatí ani haléře? Ne, pro to nepřišli. Přišli-liž sem snad, aby ve svých poměrech nás za rozsudí mezi sebou a… (Borrosch: Není to dosud… Jiný poslanec: Prosím, nevytrhujte řečníka.)

A kdyby i vskutku sem byli přišli ke všemu tomu, pak pravím: My nejsme žádnými diplomaty in corpore, abychom mohli vejíti ve vyjednávání s cizími vyslanci. Kde v celém světě vstoupilo kdy říšské shromáždění, ano dokonce ústavodárný říšský sněm, ve přímé diplomatické jednání s jinými mocnostmi? Toť jest vždy a všude výhradně právem a povinností moci *výkonné*, toť jest úkolem či povinností císaře a ministerstva. Myslíme-li, pánové, že naše ministerstvo špatně zastupuje zájmy rakouské monarchie, totiž zemí zde nyní zastoupených, pak svrhněme toto naše ministerium, neboť ono se nám zpronevěřilo. Pánové, tomu-li chcete, teda to prohlaste zřejmě; ale proč totéž chcete učiniti způsobem nepřímým? Toho nemohu schvalovati! Míním, že tu jde o záležitost mezi dvěma rozdílnými státy, že v této stránce nás má zastupovati naše ministerstvo, a že my, jsouce ústavodárným říšským sněmem, dokonce nejsme povoláni, abychom se pouštěli do takovýchto záležitostí, — žádost uherské deputace buď si již jakákoliv!

Pánové, voláno bylo k vašemu *citu;* já, pánové, dovolávám se vašeho *rozumu!* Dovolávám se toho, že máte býti tak opatrni a tak rozumní, abyste si neosobovali a činiti nechtěli, co není vaším úkolem a právem, co neleží ve vašem oboru. Toť jest důstojno muže, toť jest důstojno velkého sněmu říšského, aby věděl, aby v každém okamžiku věděl, co mu přísluší, a aby nikdy nepřekračoval meze své oprávněnosti a svého úkolu.

Pánové, pravilo se, že to jest duch světa, který nás volá ke spoluúčinkování. Pánové, jest to též duch světa, který způsobil ty boje v Uhrách. Jest to duch světa, jest to pokrok času, který toho již dokonce trpěti nemohl, aby tam potlačené národnosti ještě déle trvaly v tomto svém stavu. Pánové, jest to též duch světa, který velitelsky a nezbytně žádá, aby i těm potlačeným národům v Uhrách stalo se po právu. A nyní, pánové, vyslovíte-li se, že se opřete těmto kmenům, kteří vstoupili do boje za své dobré, svaté právo; vyslovíte-li, že chcete podporovati podnik protivníků jejich, aby tito ještě déle mohli konati, co dosud konali, — pak jste to vy sami, kteří se vzpíráte duchu světa. Nechte, pánové, vládnouti tohoto ducha světa, — neboť duch světa zpomůže svobodě!

Nyní Palacký protestoval proti výroku Borroschovu, že genius svobody atd. hlásí se u sněmovny, jakoby na druhé straně byla nesvoboda atd. Borrosch chtěl se brániti, ale že už dvakrát mluvil, nebylo mu dopuštěno. Pro ohromné rozčilení předseda přetrhl schůzi na půl hodiny. Za návrh Sierakowského o připuštění deputace přimlouvali se pak Brestl, Goldmark, Löhner, Schuselka, Zimmer, Neuwall a Violand. Proti tomu návrhu mluvili Trojan, Klaudy, Havelka, Doliak (Slovinec), Helfert, Pillersdorff, Dylewski, Ponáček, Potocki, ministři Wessenberg a Bach (ač dosti zdrželivě), dále Wiežnicki a Lasser. Nyní podruhé povstal Rieger, aby promluvil takto (II. 512):

Jest mi opět obrátiti se na neutěšené pole jednacího řádu. Pravilo se, že jednací řád není zákonem; nechci přísně rozebírati právnický pojem zákona, tolik však jest jisto, že jednací řád jest předpisem, jejž jsme opětovnými sněšeními sněmovními přijali a zachovávati uzavřeli. On není zákonem potud, pokud tím se různí, že nemá sankce císařské. Myslím, že rozdíl ten měl by ty pány, kteří zákony bez sankce tak velice milují, přiměti k tomu, aby jej v úctě měli.

Pánové, chci však pominouti jednací řád. Jsem proti tomu, aby maďarská deputace před lavice této sněmovny vstoupila, ne právě proto, že toho jednací řád nepřipouští, ale ze dvojích důležitých důvodů. Předně spatřuji v skutku takovém mnoho, co nepřísluší ku pojmu parlamentu vůbec a ústavo-

dárného shromáždění zvláště. Za druhé: Je-li deputace maďarská vyslanectvem, jak jeden ctěný poslanec proti mně poznamenal, tedy přijmeme-li ji, musíme z důslednosti přijímati zde všechna vyslanectva všech národů. Zdá se mi však, že cizí vyslanectva nevhodnost toho sama dobře uznávají; neníť mi povědomo, že by se nám bylo ohlásilo vyslanectvo americké nebo francouzské. V této sněmovně již kolikráte bylo o tom jednáno a dokázáno velmi obratnými řečníky, jaká to jest nešťastná záměna pojmů, jaký zmatek pojmů, když se tomuto ústavodárnému parlamentu vše možné ve světě ukládá, když se chce v něm soustřediti moc výkonná i soudcovská. Jeden p. poslanec poukázal již k tomu, že jest naší úlohou, říši konstituovati, to jest tak ustaviti, — že tudíž sami o to péči míti musíme, aby všechny ty poměry politické, na nichžto budoucnost této monarchie závisí, byly námi tak urovnány a upraveny, aby tím pojištěna byla budoucnost a štěstí našich národů. Avšak, pánové, chceme-li i nad to sami převzíti všechny jiné práce, pak nenahlížím, k čemu máme ministerstvo, vyslanectva a vojsko, neboť po takovém názoru všechna tato zaměstnání my sami na sebe vzíti musíme. Tak jest to po mém zdání také životní otázkou Rakouska, aby mělo ve své moci dolní Dunaj a ústí Dunaje, který je hlavním průplavem našeho obchodu; ba následovně musel by náš sněm říšský sám se uvázati v držení tohoto ústí, vypověděti carovi válku a přímo vydati se v pochod do ústí Sulinských. Mám za to, že myšlénku takovou nikdo nebude sdíleti; avšak nechci pochybovati, že by p. poslanec, kterýž ji vzbudil, ničeho neměl proti tomu, kdybychom všichni, jak zde sedíme, se dali vřaditi do uherského sboru dobrovolníků, který se zde právě verbuje, a pak hnali útokem na valy římské.*)

Pravil jsem dále, že bylo by bezúčelným, předpustiti sem maďarskou deputaci. A také jaký účel by to mohlo míti? Máme-li je sem připustiti jen proto, abychom je viděli?

*) V Bačce mezi Dunajem a Tisou jsou zbytky starořímského pomezního valu, za nimiž tehdáž Srbové bránili se Maďarům.

Mají-li jen proto sem býti vpuštěni, abychom se mohli obdivovati skvostným krojům a krásným vousům rytířských Maďarů? (Dlouhotrvající silný sykot na levici.)

President: Prosím, nevytrhujte v řeči, nevidím v tom žádné osobnosti ani příčiny obmezovati svobodu slova.

Rieger: To, pánové, myslím, že nemůže býti naším účelem; my máme věru důležité věci na práci, náš čas je drahý a nemůžeme ho mařiti pouhou parádou. Co tedy má býti účelem? Chtějí-liž býti předpuštěni, jen aby nás ujistili svojí úctou? Toť by značilo, pánové, přiváděti opět ke staré slávě bezvýznamné presentace a manifestace dávno zaniklého času, krásné doby copové. Má-li to sloužiti k tomu, aby nás ujistili svou láskou a svými sympathiemi? To se může státi také jiným způsobem, může se to státi přípisem ke sněmovně, tiskem, může se státi plakáty. Všechny tyto způsoby jsou stejně dobré, jen když se toho dovíme. Ostatně nemyslím, že by nám mnoho na tom záleželo; já málo dám na takové ujišťování bratrské lásky a sympathie. Nejsem z těch, kdož blouzní po platonické lásce v politice; jsem z těch, kdož vyžadují křesťanskou účinlivou lásku, a o takové lásce, pánové, nedostalo se nám ještě od Maďarů mnohých důkazů!

Je-li to však neprospěšným, je-li to přímo bezúčelným, připustiti deputaci do sněmovny jen proto, abychom vyslechli ujištění její sympathie, pak nezbývá jiného důvodu ku přijetí maďarské deputace, nežli aby přednesla své názory o nynějších rozbrojích v Uhrách panujících a žádala o naši pomoc. Zřejmo jest ovšem, že bychom museli o tom vejíti do debaty. Ale, pánové, k čemu se máme pouštěti do debaty, když ona nemá sloužiti k tomu, abychom v ní se usnášeli, o ní rozhodovali? Můžeme-li se usnášeti o otázce, o níž nejsme poučeni? Či myslíte, že tato maďarská deputace, tato deputace jedné strany velkého království uherského, nás dostatečně poučí? Ona vylíčí nám poměry vždy jednostranně a ve světle strannickém. Opakuji to, ona představí nám poměry vždy jen jednostranně ve světle strannickém; to jest přirozeno, ano

nemůžeme od ní nic jiného očekávati. Žádáme-li si spravedlivého líčení poměrů, museli bychom slyšeti všechny strany uherské, neb musíme se říditi starou zásadou spravedlnosti: audiatur et altera pars; musíme teda předvolati do sněmovny deputaci Charvátů, a taktéž předvolati Srby, kteří v této chvíli bojují v Banátě za svoji svobodu; a, pánové, ještě jednu deputaci museli bychom předvolati, která však přijíti nemůže: jest to deputace severních Slovanů v Uhrách, jest to deputace Němců ve Spiši. Tyto přijíti nemohou, neb jich sem nepustí. Tito nešťastní kmenové, jichž národnost Maďaři nyní tak krutě utlačují, nalézají se nyní ve krušném postavení bídného žebráka, jemuž malomocnost brání, aby dobročinné lidi o almužnu požádal; těm jest zabráněno sem přijíti, aby se dovolávali naší pomoci. Když Slováci v poslední době zde u trůnu hledali pomoci, tu byli prohlášeni za povstalce; a nyní postaveny jsou jim na cestu ukazováky, pro ten případ, kdyby jim opět mělo přijíti na mysl, aby tu ve Vídni vyhledávali pomoci; — ale jaké ukazováky, pánové!? — Šibenice jsou jim postaveny, — aby se jim jen tak lehyčce naznačilo, jakou cestou jest jim putovati, chtějí-li zde ve Vídni, chtějí-li u nás hledati ochrany a pomoci!

Bylo řečeno, že ona deputace jest deputací sněmu říšského, kterýž zastupuje veškerá území uherská. Já to popírám. Jsou-liž mezi nimi zástupci Charvátů a Slavonců? Jsou-liž také zástupci Srbů mezi nimi? Těch zde není. A řeknete-li: snad že jsou to aspoň zástupci Němců, Slováků, Rusínův a Rumunův uherských? Já rovněž to popírám. Ještě před nedávnými léty nebyla řeč maďarská řečí úřední. Úřední řečí byla latina; každý vzdělanec ji znal a mluvil jí na říšském sněmě. Ale nyní povýšil náhle říšský sněm maďarštinu za jedinou řeč jednací, aby tím všem těm národům, kteří maďarsky nemluví, svobodné zastoupení na říšském sněmě nemožným učinil. A chcete-li namítati: vždyť oni mají své zástupce a hájí tam práva svá na říšském sněmě, — tož by to byl krutý posměch z obyvatelstva toho. Bylo by to právě tak, jako bychom někoho, kdož veden před soud se zacpa-

nými ústy, vyzývali, aby se hájil, a pak jej odsoudili, poněvadž k obraně své ničeho říci nemohl.

Pravilo se dále, že Maďaři nečinili nijakého útisku německému lidu a národnosti německé. Mohl bych se tu odvolati na slova poslance Perchtoldsdorfského (Šuselky), jeť on zajisté Němec s duší a tělem, a tedy nikterak nemůže býti podezírán, že by držel se Slovany. (Smích.) Poslanec ten pravil a nám nabízel podati důkazů, že Němci jsou od Uhrů utiskováni. Poměry v Uhrách nejsou mi neznámy, konal jsem tam opětovné cesty a seznal osobně tamní poměry. Pánové, slyšel jsem Němce se slzami v očích naříkati, jak krutě je Uhři utiskují; pravili mi, že z velké části úředníci maďarští byli vnuceni městům, obydleným německými kolonisty, a že jsou nuceni spisovati zprávy své v řeči maďarské. A mám-li vám, pánové, uváděti na mysl události Šťavnické? Zdaž si nepřipomínáte, jak tam se zacházelo s německými akademiky? a zda ani to není utiskováním německé národnosti? Chraniž Bůh, jest to také jen ta osvědčená humanita Maďarů, s jakou oni se chovali k jiným národnostem!

Vyprávělo se, že Srbové páší ukrutnosti, i poukázáno k událostem v Bílé Církvi: i já mohl bych vám vyprávěti příběhy o mužích na kůl nabodaných, zneuctěných pannách, oloupených chrámech, a vrhalo by to prazvláštní světlo na ostatní obrazy. Vím, že jest to taktikou všech mezi sebou válčících národů, rozkřikovati protivníky své za lidojedy, lupiče a vražedlníky. Čtěte jen listy uherské a uherskoněmecké, naleznete tam žaloby na Srby; a v srbských listech stojí zase ty samé žaloby na Maďary. Ani ty ani ony v otázce té nemohou rozhodnouti. — Bylo řečeno, že nemůžeme přednášeti žaloby o mužích, kteří nejsou přítomni a hájiti se nemohou. Jeden z pánů poslanců jmenoval Srby, bojující za svoji svobodu, loupežnými hordami. Kde že jest ta srbská deputace, jež by se před námi mohla hájiti proti obvinění tomu?

Borrosch: Prosím, žádné osobnosti.

Rieger: Charváti a Jelačić byli prohlášeni za reakcionáře, kteří chtějí potlačiti svobodu. Jsou-liž oni zde, aby se hájiti

mohli? A kde máte důkazy této reakce? Sněm charvátský byl sněmem demokratickým, on ve všech otázkách se osvědčil demokratickým a liberálním. Tento sněm charvátský vnutil Jelačičovi postavení, ve kterém se nalézá; on jej postavil tam, kde jest, a jménem národa charvátského mu uložil bojovati za svobodu. Pokud nemáme o reakci důkazů, nemůžeme celý jeden národ z ní obviňovati.

To časté dovolávání se bratrství a sympathie jsem již vyvrátil. Pánové, oni přicházejí, aby nám projevili své sympathie; víte-li, kdy a kde to bylo, že Maďaři obzvláště nás ujišťovali svými sympathiemi? Bylo to, když přišla sem do Vídně maďarská deputace, aby odtrhla Uhry od monarchie a žádala za samostatné ministerstvo války a zahraničných záležitostí. Tenkráte přetékala jim ústa medem bratrské lásky, a tenkráte učinili krok, jenž nebude-li odčiněn, musí nezbytně monarchii rozštěpiti a vésti v záhubu. O tom není pochybnosti.

Bylo řečeno, že ti, kdož se odvolávají ku pragmatické sankci, odvolávají se k starému, sežloutlému pergamenu. Co že jest tato pragmatická sankce? Pragmatická sankce jest úmluva rakouských národů, že zůstanou pohromadě, úmluva, že budou náležeti společné dynastii pro všechny budoucí časy; a ona musí býti považována za svazek, jenž objímati má všechny tyto národy. Řeknete-li, že pragmatická sankce ničím více není, nežli sežloutlým papírem, pak vyslovili jste, že ten společný svazek, který nás pojí, je zrušen a nemá více žádného významu: řekli jste, že žádný národ již nemusí uznávati náš rod panující. Když takovéto zásady vyslovujete a uznáváte, pak ptám se vás, kde bude konec občanské války, jež z toho musí povstati? (Pochvala.)

Mluvíte o bratrství Maďarů. Však jsme je viděli v poslední době, četli jsme skvělé řeči velikého diktatora; a zdaž ti, kdož pozorně čítali noviny, nalezli v nich ono bratrství anebo spíše pravý jeho opak? zdaž nenabyli v nich důkazu, že Maďaři a jich diktator po jiném se nesnaží, nežli odtrhnouti se od monarchie, nic jiného nehledají, nežli jak by

své vlastní zájmy na škodu monarchie k platnosti přivedli. Proto se nedávali zastupovati u cizích mocností naším ministerstvem zahraničným, nýbrž vlastními agenty.

Pravili jste, jestli Jelačić chtěl hájiti svobody, že jí mohl hájiti v Charvátsku, nepřestupuje hranic uherských. Ano, zcela dobře; Jelačić měl zcela klidně odpočívati ve své lenošce, třeba odříkávati růženec a přihlížeti, až by veliký diktator 200.000 mužů a 40,000.000 zl. buď ze země vydupal aneb z pekla přivedl, jakž se k tomu nabízel. Úmysl ten snad přece se mu mohl zdařiti, a slibu svému o penězích, byť tyto i z pekla nepřinesl, mohl dostáti snad jiným způsobem a přejmouti peníze ty od Diamantidiho anebo jiných velkoobchodníků, kteří své peníze náhodou přes Uhry posílají. Ano mohloť se přece státi i to pravdou, co byl prohlásil ten veliký Košut; mohlť vskutku sebrati armádu 200.000 mužů, a pak věru by veliký Košut nebyl zůstal v Pešti, ale byl by se vydal v pochod na Záhřeb a poučil Jelačiće za pecí sedícího, jak on rozumí jednotě a velikosti Uherska. Pánové, to vše jsou fráse; Jelačić byl by musel býti bláznem, kdyby byl se začetím boje čekal, až se Maďaři sesílí; on musel užívati svých prostředků, kde jich užiti náleželo. Že jich použil v čas, to není důkazem reakce, to není důkazem, že chce ohrožovati svobodu monarchie.

Což jest tedy vlastně účelem této maďarské deputace? Pánové, Košut vyslovil jej jasně na řečnické tribuně v Pešti; on pravil: My nechceme se již obraceti k perfidní vládě, nechceme se obraceti k císaři, chceme se obrátiti k rakouskému lidu a šlechetným jeho zástupcům. Pánové, znamenáte-li ten vtip? (Smích.) Což pak nevidíte, jak tím má býti zapřena naše vláda, zapřen náš císař! (Oho! sykot, pochvala.) Chtějí tím lahoditi pocitu naší svrchovanosti, chtějí nám lichotiti, chtějí nás přiměti, abychom zapřeli svoji vládu, zapřeli také svého císaře a vstoupili s Maďary ve přímé spojení... (Pochvala a sykot.) O to tu jde!

Ale, pánové, my v úřadě svém nebudeme tak pošetilými, my nepřipustíme, aby se někdo stavěl mezi nás a naši vládu

*

i našeho císaře! (Bravo! sykot.) My, pánové, chceme kráčeti ruku v ruce se svojí vládou, která jest výrazem většiny této sněmovny; chceme kráčeti ruku v ruce se svým císařem, svým dobrotivým císařem, který nám udělil konstituci, a nedáme cizincům rozesívati nedůvěru mezi námi! (Silný sykot, hlučná pochvala.)

Řeklo se vám, pánové, že máme převzíti úlohu prostředníka — úlohu vznešenou; ale prosím vás, abyste uvážili poměry, ve kterých se nalézají bojující národnosti. Maďar, pyšný a mocný Maďar, ten vždy vytiskoval Němce, Charváta i Slováka z půdy jich práva, jich národnosti; on tiskl je až na kraj propasti zhouby a zničení.

U této propasti stojí nyní ony kmeny, úzkostlivě zachycují se větve, aby nespadly; již sebraly poslední své síly, aby se dolů nesřítily. Nyní v tomto okamžení, kdy ti národové se pozdvihli v plné svojí síle, nyní cítí utlačovatel, že neobstojí proti této síle spravedlnosti, nyní přichází, hledaje naší pomoci, a praví k nám, že máme vysloviti své veto, a že máme hlasem svým působiti k tomu, aby status quo byl zachován. Jak že? Co jest tento status quo? On jest v této chvíli zničením oněch národů, kteří vzlykali pod jařmem maďarským, kteří se chtějí vzchopiti, neboť na oné větvi déle viseti nemohou. Vyslovme své veto, prohlasme, že stav věcí má zůstati, jakým jest v této chvíli, a ti národové se sřítí do propasti, a nikdo nebude moci je zachrániti. Pánòvé, za takové prostřednictví vám nikdo nebude vděčen; ono bylo by nespravedlivým. To rámě, které se pozdvihlo ve vědomí svého práva, ve vědomí své síly, aby rozbilo pouta pro národ jeho kovaná, aby přeťalo gordický uzel, jejž Maďaři upletli — to rámě vy zdržovati nesmíte. Učiníte-li to, pánové, pak dopustili jste se vraždy, neodpustitelné nespravedlivosti na oněch národech, kterou souditi budou dějiny; pak věru nevsadili jste do země olivovou ratolest pokoje, pod níž všichni národové v míru žíti budou, pak učinili jste usnešení, jímž jste odsoudili všechny ony národy k věčné porobě! (Pochvala a sykot, též z lavice žurnalistů.)

Brzo po této druhé řeči Riegerově skončilo se rokování. Návrh Sierakowského, aby uherská deputace byla do sněmovny připuštěna, zavržen 186 hlasy proti 108. Toliko přijat návrh Lasserův, aby předseda vybídl deputaci, by svou věc písemně skrze kancelář předsednickou vznesla na sněm říšský.

Bouře Pražská o letnicích 1848 a výtržnosti Vídeňské měly také ten následek, že mezi císařskou armádou a obyvatelstvem civilním vyvinul se poměr téměř nepřátelský. Nadužívání svobod nově nabytých vedlo k nepořádkům, jichž žádný stát trpěti nemůže a jež dílem byly i nebezpečny jednotě státní. Nepokoje tyto byly dušeny vojskem, a tudy vojsko zvyklo sobě pokládati sebe za jedinou oporu trůnu a státu, a považovati všeliké nové svobody a řády za nebezpečné. Důstojníci i sprostí vojáci počínali slovem i skutkem dávati na jevo neváženost svou k civilistům i ku právům, na nichž občané mnoho sobě zakládali; ústava nedávno slíbená dle mínění politiků vojenských měla vzíti za své. Reakcionářský duch, jenž ve příštích letech skutečně obdržel převahu, jevil se již patrně v armádě v letních měsících r. 1848, a tu ovšem velice kontrastoval s nadějemi občanstva. Rozmanité *výstupky a hrozivé řeči osob vojenských* daly Riegerovi příčinu, aby stížnosti, jež z toho původu ozývaly se ve společnosti občanské, přednesl veřejně na sněmu říšském. Učinil to ve formě interpellace k ministrovi války, hraběti Latourovi, ve 45. schůzi dne 22. září. Mluvilť takto (II. 532—537):

Přeji si předložiti interpellaci k ministrovi války. Jen nerad chápu se slova k interpellaci; vímtě, že čas slavné sněmovny je příliš drahocenný, nežli aby mohl býti mařen zbytečnými interpellacemi. Když však zlořády vzrůstají tou měrou, že se tím dobrodiní konstituce stávají nedostupnými celým krajinám, celým třídám společnosti, mám za svou povinnost tak učiniti, abych poukázal na ony nešvary i abych vymohl jich odstranění touto cestou, která se zdá nejkratší.

Poddůstojníci posádky Pražské konali shromáždění, ve kterém se jednalo o požehnaných účincích konstituce vůbec, o postavení vojska v lidu, o žádoucím lepším srozumění s občanem, a zvláště o zlořádech, které se vyskytují při postupování ve vojsku. Dostatečně jest známo, že při postupování dosud se dává přednost šlechtě, zvláště pak že množství cizinců se povyšuje na důstojníky; a taktéž jest známo, že se

tím zdržuje v postupování i nejřádnější poddůstojník, třeba by měl nejlepší konduitu, a že i s nejvýtečnějšími schopnostmi nemůže dojíti povýšení. Tuť zajisté nemůže se těm lidem zazlívati, když mezi sebou pojednávají o těchto zlořádech, aby pak, uradivše se, podali k ministerstvu petici. Stalo se to v úplném pořádku a pokoji. Přes to však bylo zatčeno několik poddůstojníků, kteří schůzky té se súčastnili, zejména: desátník dělostřelecký Vojtíšek, desátník husarského pluku Mendl, a strážmistr pluku hulánského Almagy; a před třemi dny, kdy jsem tuto zprávu obdržel, bylo mi oznámeno, že dosud všichni se nalézají ve vojenském vězení. Ještě šest jiných desátníků dělostřeleckých bylo z téže příčiny půl dne ve vazbě držáno. Dobře tomu rozumím, že důstojníci, jimž by takováto činnost, takové hnutí reformové mezi poddůstojnictvem mohly býti na újmu v jejich privilegované karieře, proti tomu se vyslovují a všech prostředků se chápou, aby poddůstojníky od podobných kroků zdrželi. Vím velmi dobře, že právo ke shromažďování, právo spolčovací nemůže býti přiznáno ozbrojenému sboru jakožto takovému; ale přece myslím, že se právo to jednotlivým vojínům odepírati nemůže, že i voják tak jako každý jiný občan jest oprávněn k užívání tohoto práva konštitučního.

Jest mi zmíniti se o druhém případě. Jak se mi píše, byla následkem tohoto shromáždění jistým poddůstojníkem v jednom listě Pražském uveřejněna zpráva, ve které mluvilo se o téže vadě. Když byla první část této zprávy vyšla, přišlo do knihtiskárny několik vojáků, tuším granátníků, i prohlásili redaktorovi, že se nesmí opovážiti tisknouti dále tento článek, sice že mu lis rozbijí. Redaktor tím se viděl pohnuta zastaviti tisk dotčeného článku, vyhradiv si, že povede v té věci stížnost, a nevím, zda tato již došla. Toť jest opět obmezování práva vojínova, neboť dle zpráv mne došlých lze se domýšleti, že ti sprostí vojáci vyzváni byli skrze důstojníky, aby krok ten učinili a redaktorovi takto pohrozili. Z toho vysvítá, že se popírá vojákovi nejen právo spolčovací, ale i právo petiční, ba dokonce i svoboda tisku. Myslím, že vo-

voják, jsa povolán, aby hájil vlast, tím nepřestává býti občanem, a že mu všechna tato práva musí příslušeti tou měrou, jako jiným občanům, předpokládaje, že se tím neporušuje žádná zvláštní povinnost služebná.

Kdežto se však z jedné strany všemi způsoby obmezuje právo vojínovo, dopřává se mu z druhé strany všemožná volnost, ale bohužel jen volnost taková, která může sloužiti ke skracování konstitučních práv jiných občanů. Mohl bych na doklad toho uváděti velmi mnohé případy; mohl bych tu poukázati ke známé řeži ve Běchovicích, jež, pokud mi známo, dosud nebyla vyšetřována ani potrestána; mohl bych poukázati ke shluku granátníků, jenž se udál na Koňském trhu v Praze za příležitosti schůzky ženské, a při němž, jak očití svědkové mne ujišťovali, byly pronášeny hrozby velmi nebezpečné, a jest děkovati jen rozhodnému zakročení několika statných důstojníků, že tento kraval neměl smutných následků. Mohl bych se zmíniti o mnohých činech násilných, jichž vojáci se dopustili proti jednotlivcům jak v Praze tak i na venkově; mohl bych vzpomenouti případu tak často se opětujícího, že vojáci na př. v hospodách a u kupců kupují a pak jednoduše zaplatí klením anebo pouhou hrozbou.

O jednom činu násilném však zvláště se musím zmíniti. Ve vesnici Podřezově na panství Rychnovském ve kraji Kralohradeckém byl na honě vrchní, jsa provázen mnohými vojáky; náhle přikvapili na vesnici. Jeden z obyvatelů té vsi, jménem Sedláček, měl ručnici, a jelikož již se proslýchalo, že vojáci a myslivci zabavují všechny zbraně, kde jaké naleznou, hleděl zachrániti tuto svoji ručnici a ukryl ji ve blízkém poli bramborovém. Někteří myslivci však to zpozorovali, přepadli jej, načež byl týrán strašlivě. Jeden přítomný šikovatel tasil dokonce šavli a vyťal mu několik ran. Týrání bylo tak strašné, že onen člověk od této chvíle, — stalo se to tuším 10. září, — leží až do dnešního dne.

V Chrudimi teprve v těchto dnech, — jest tu několik občanů Chrudimských, kteří mi o tom zprávu podali, — byl úředník tamního magistrátu, jenž se ve veřejnosti se šavlí

jen objevil, ode dvou důstojníků (jak slyším, byli to Hanoveráni, pánové Frank a Wolf) osloven otázkou: Jak se můžete opovážiti nositi šavli? On jim odpověděl, že jest národním gardistou a myslí, že co takový má k tomu právo. Na to mu bylo odpověděno, aby se vícekráte neopovažoval nositi šavli, vždyť musí prý věděti, že národní garda jest po celých Čechách zrušena. Ježto však ke hrozbě důstojníků nechtěl šavli odložiti, byl volán ku krajskému hejtmanovi, a tento na něho dorážel, aby šavli odložil. Ubíral se právě domů, aby vyhověl tomuto nařízení krajského hejtmana, i potkal cestou několik občanů, s nimiž hovořil. To bylo vojskem považováno za zprotivení, jako by se nechtěl podrobiti příkazu k odložení šavle. Ihned se objevilo množství vojáků, kteří dům obklopili, aby úředníka toho mocí zajali. Jeden z místních zastupitelů městských opřel se tomuto nezákonnému jednání, a slíbil, že zasluhuje-li úředník trestu, chce se již o to postarati, aby se dostavil. Po tomto důrazném zakročení městského zastupitele nebylo mu ublíženo, ale ve třech dnech povolán jest ku komisi odvodní a byl odveden.

V Litomyšli a v jednom jiném městě způsobili důstojníci opětovně veliké výtržnosti. Ti lidé byli tak nevázaní, že hnali se na koni pod podloubím, kde prodavači sedají a děti si hrají. Jedno děcko bylo při tom poraženo a uvedeno v patrné nebezpečenství života. Měšťané při této příležitosti sami si právo opatřili, dali totiž důstojníkovi, co mu náleželo. Když se však takovéto případy opakují, pak nevím, kam to povede. Pochopuji úplně, že vznešený urozený pán málo na to dbá, zdali udupá čili neudupá nějaké občanské dítě; ale myslil bych, že z ohledu k velikému občanskému obecenstvu mělo by se tomuto pánovi dáti na srozuměnou, že stát chce i ty občanské děti na živu zachovati.

V Rychnově sbor vojska, byv k tomu vyzván tamějším vrchním, odzbrojil místní národní gardu, taktéž s doložením, že není již národní gardy.

Nyní jest mi ještě promluviti o případě, o kterém teprve včera jsem se dověděl od toho, jemuž se přihodil. V Praze

žije občan jménem Teller, hostinský. On jest tuším Rakušan — Němec, cizí přistěhovalec — (smích),*) který před několika roky v Praze se usadil, a jest členem měšťanského sboru granátnického. Pánové, já zúmyslně nikoli bez důvodu uvádím podrobnosti. Tento Teller zapůjčil nábytek majorovi hulánského pluku, jenž v Praze jest posádkou. Asi přede dvěma nedělemi šel k němu do ležení, jež dosud se tam nalézá, a setkal se s ním právě před stany. Přednesl mu svoji žádost toho smyslu, aby mu zaplatil nájemné za půjčený nábytek. Pan major osopil se naň velmi krutě a pravil: „Já jsem nábytek koupil a zaplatil.“ Občan, jejž znám jakožto bodrého a velmi skromného muže, namítal, že nábytek ten neprodal, nýbrž jen zapůjčil; načež major na něho se osopil: „Když císařský major jednou řekne, že zaplatil, pak je zaplaceno.“ (Smích.) Občan zcela klidně odcházel vida, že se tu již nedá nic pořiditi. Sotva že na padesát kroků poodešel, zavolal jej major nazpět a pravil: „Ať se již vícekráte neopovážíte přijíti mi s takovou věcí; vězte, když c. k. major praví, že je zaplaceno, teda je také zaplaceno; měl bych věru chuť, dáti vám vysekat za drzost takovéto žádosti.“ Občan šel klidně svojí cestou, nahlížeje, že tu nic nepořídí. Ale když kráčel mezi stany, napadlo jej několik hulánů i tloukli jej držadly od pometel, a v celém pořadí stanů viděl státi granátníky též s košťaty, tak že, kdyby byl celou řadu prošel, by byl musel běžeti ulicí jako k mrskání odsouzený. Obrátil se tedy mezi stany, aby se dal jinou cestou. Tu naň volali: „Svornost“! běželi za ním, napadli jej a strašlivě jej ztýrali;

---

*) Zde Rieger užil slova *Colonist*, nemoha v proudu řeči vzpomenouti si na německý výraz, přiměřený českému slovu *přistěhovalec.* V následující schůzi 26. září po přečtení protokolu Rieger opravoval toto své pochybení; neboť němečtí krajané byli výrazem Colonist popuzeni, domnívajíce se, že Rieger tím slovem chtěl Němce v Čechách vyhlašovati za cizince. Rieger omlouval se, že mu náležitý výraz nepřipadl, a že nechtěl nic jiného říci, nežli že Teller jest Němec, rodilý mimo zemi českou, kterýž teprva před několika lety usadil se v Praze. Riegrovi v interpellaci záleželo na té okolnosti, že Teller nebyl rozeným Čechem, nýbrž Němcem do Čech přišlým, poněvadž potom se mluvilo, jakoby byl týrán proto, že byl Čechem a členem Svornosti (II. 585).

povalivše jej totiž na zem, pěstmi mu záda strašně zmalovali. Na štěstí přišel k tomu husarský desátník; týraný, jenž pobyl delší dobu v Uhrách a jest mocen tamní řeči zemské, oslovil ho a vyložil mu, že zcela nevinně přichází k tomuto týrání. K jeho prosbě vedl jej husar před stan majorův, ze kteréhož také jedna osoba vystoupivši pravila, aby měšťana toho nechali volně odejíti, že nic proti němu není, a že může klidně jíti domů. On však na to musel ulehnouti a se dáti léčiti lékařem; sám jsem viděl lékařské vysvědčení. Pan major poslal pak ovšem k němu dva strážmistry, aby se po jeho zdraví poptali, a vyjádřil se, že sám chce nésti útraty léčení. Tu se vyslovil Teller, kterak z toho vysvítá, že pan major se musí cítit vinen, a že sám musel přikázati hulánům, aby jej zbili. Pan major napsal mu potom list, jejž jsem také sám četl, ve kterémž mu píše, že jen z pouhého milosrdenství se poptával po jeho zdraví; on že nikterak nerozkázal, aby jej zbili, a že stalo se to pouhým nedorozuměním. My, pánové, žijeme již v době samých nedorozumění, a bylo prý to tedy jen nedorozumění, že s ním vojáci tak nakládali. Později prohlásilo mu několik důstojníků, že celá věc byla nedorozuměním, major prý myslil, že nábytek je zaplacen, ale to byl prý jiný nábytek. Pan major se prý upamatoval, že tento skutečně jest jen zapůjčen.

To jsou události, které přednáším. Kdežto z jedné strany zkracuje se vojínovi veškerá svoboda, jemu taktéž konstitucí pojištěná, zdá se, že se mu z druhé strany chce dopřáti volnost, aby občany mohl týrati, tak aby udržoval se i dále ten rozbroj, jenž trvá mezi stavem občanským a vojenským. Podobá se i tomu, že proti shromáždění poddůstojníků proto tak přísně bylo zakročeno, ježto se při něm bratrská shoda mezi stavem občanským a vojenským za žádoucí prohlašovala. Vůbec vládne nyní v posádce Pražské duch, jenž v skutku hrozí samé ústavě nemalým nebezpečím. Dovolíte-li, přečtu slavné sněmovně několik veršů. (Ano, ano, — ne, ne.) Pánové, ony jsou důležity. Bude snad vám po většině známa báseň, jež došla do Prahy pod názvem: „Varující hlas z Italie“.

Tato báseň byla položena pod talíře při hostině o slavnosti sbratření v posádce, kteréžto účastnili se jak prostí vojáci tak důstojníci, a byla přijata s velikou pochvalou. Nemohu čísti celou, jakkoliv jest zajímava. Ale jedno místo jest důležito. Nejprve je řeč o zásluhách italské armády, pak se obrací k občanům a praví o nich:

Ihr aber zieht vor des Kaisers Thron,
Verkündet ihm frech Euren Willen,
Und zwingt der alten Cäsaren Sohn
Ungesetzlich ihn zu erfüllen.

Wollt ihr dem Proletarierheer
Euch an die Spitze stellen,
So seit ihr keine Helden der Freiheit mehr,
Dann seid ihr nichts als Rebellen!

Und der Bürger Wiens, der muthig stand,
Als die Türken seine Mauern berennten,
Der steht jetzt, die Waffen in der Hand,
Und zittert vor Tausend Studenten.

Ihr Bürger Wiens! Ihr standet dabei,
Wusste keiner den Kaiser zu retten?
Ihr jubelt darüber, dass ihr jetzt frei,
Und schlägt Euren Kaiser in Ketten!

War das der Dank für das, was er that,
Dass er Euch im Herzen getragen?
Hier war der Moment der raschen That,
Hier galt's für ihn Alles zu wagen.

Und Ihr bleibt still? O pfui der Schmach!
Der Augenblick hat Euch gerichtet,
Der für die ewige Geschichte sprach.
Der Kaiser hat von Wien sich geflüchtet
Der Kaiser floh seiner Väter Schloss.

A pak ku konci:

Doch hört ihr die *warnende Stimme nicht,*
Die das Heer aus Italien sendet:
So setzen wir selber uns zu Gericht,
Wenn hier unsre Sendung vollendet.

Dann steht die Armee auf, *wie ein einziger Mann*,
Die Majestät des Kaisers zu rächen.
Von Süden und Norden braust sie heran,
Den gestohlnen Szepter zu brechen.

D'rum sorgt, dass sich Niemand entferne
Von der Bahn, die bestimmt ihm zu wandeln,
Dass die Jugend *schweige* und *lerne*,
und die *Männer reden* und *handeln.**)

Toto volání armády italské vzbudilo odpověď, ohlas v armádě české; bude-li mi dovoleno, přečtu taktéž tři sloky: „Ohlas armády české k varujícímu hlasu z Italie".

Zürnet nicht der Jugend: sie, die rascher fühlet,
Ward vom Moment erfasst und fortgezogen atd.

Doch dass der Bürger, dessen freie Rechte
der Kaiser mit des Mannes Wehr geehrt,
Als Pflicht ihn rief, Gefahr und stürmische Nächte,
Sich feig verkroch, dem Frevel nicht gewehrt,
Ja wohl die Waffe selber noch gekehrt,
Ihr tödtlich Blei den Braven zuzujagen:
Das ist die Wund', dem Vaterland geschlagen,
Die schon am innern Mark des Lebens zehrt!

Und jene Auserwählten, welche tagen
In Österreichs Völkerrathe, aufzubauen
Der Freiheit und des Glückes goldnen Wagen:
Verdienen sie des Vaterlands Vertrauen?
Sie spreizen in der Sonne sich gleich Pfauen,
Parteiwuth, Selbstsucht und Verläumdung lüftet
In edler Mitte frech die Stirne, — klüftet
Anstatt zu knüpfen, — schwellt, wo Noth, zu stauen.

O, glaubt, die Eueren Heldenruhm verkümmern,
Sind nicht des Volkes echte, freie Wahl:
Sie sehen neidisch Euere Thaten schimmern,
Indess ihr Thun so kleinlich und so fahl.
Sie fürchten unsrer Treuen tapfre Zahl,
Das ist der Dorn in der Verräther Augen,
Drum geifern sie mit Hasses giftgen Laugen
Böswill'ger Fragen ekles Wortgeprahl.

---

*) Původce této vojenské písně byl prý známý básník a důstojník Marsano; viz Springer, Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden, II., 351.

Humanität, wovon sie voll sich saugen,
Ist Maske für Verrath am Vaterlande.
Für ihre Staatskunst mag der Wahlspruch taugen:
Wenn erst die Ehr' erdrückt, dann herrscht die Schande.
Die Gleissner im Gesetzlichkeitsgewande!
Gern möchten sie den alten Thron zertrümmern,
Sich selbst den Dictatorensitz zu zimmern;
Doch steht der Judasplan auf losem Sande.

Und warum ward von Österreichs grossem Thinge
Sein Heer gleich einem Fremdling ferngehalten?
Wohl mancher Held der Rede wie der Klinge
Bekämpfte sonst der Willkür blindes Schalten.
Giebt's im Gesetze noch geheime Falten,
Die uns der Geichberecht'gung Gut versagen?
Dann wollen wir im Heere selber tagen,
Und unsern eignen Spruch uns vorbehalten.

Pánové, ptám se vás a ptám se p. ministra války, zdali to jest smýšlení, které přísluší konstituční armádě? můžeme-li býti bezpečni, můžeme-li bez obavy pohlížeti na novou konstituci, když takovéto věci s takovou pochvalou se v armádě přijímají a rozšiřují? Myslím, že jest nezbytně nutno, zakročiti v této záležitosti, aby ministerským nařízením, rozkazem vojenským dostalo se vojsku poučení o podstatě konstituce, jejím požehnaném účinku pro občany i vojáky, aby dostalo se mu poučení, jak jest to jeho povinností, hájiti konstituci a práva národu. Pan ministr války již slíbil, že dá armádě přísahati na konstituci, to jest na jméno, na pojem konstituce. Myslím, že se každého roku koná přehlídka, při níž se znovu skládá přísaha. Avšak v nynějších nebezpečných okolnostech, kdež tak mnohými důstojníky taková nepřízeň ku konstituci se projevuje, když se zejména nalézá ve vojsku mnoho cizinců, kteří vše učiní, aby svobodu naši podkopali a zničili: v tom okamžiku, myslím, že by bylo na čase, ihned se uchopiti prostředku, jejž jsem navrhoval, a celé vojsko, snad ještě před prohlídkou, vzíti pod přísahu na konstituci, aspoň na pojem konstituce, když to poučení již předesláno bude. Rovněž bylo by třeba, uděliti vojsku přísné příkazy,

aby se zdrželo výtržností, jež tak často se udály a jež jsem hotov dosvědčiti tady doklady. Zvláště co se týče onoho majora Inkeye, bylo by třeba zavésti přísné vyšetřování, a muže toho ihned sesaditi s úřadu k odstrašujícímu příkladu jiným.

Předkládám teda otázku p. ministrovi války: Zda pan ministr války uchopí se prostředků, a sice opatření důrazných, aby pro budoucnost zamezil takové násilnosti, jaké dosud se dály? Zda bude týrání, spáchané na občanu Tellerovi, přísně vyšetřováno, a major Inkey, když by obvinění jeho pravdivým se okázalo, sesazen? Zda ministerium války vydá rozkaz k armádě s poučením o konstituci, o jejích dobrodiních a o povinnosti vojáka, aby jí hájil; a bude-li také ministerium války ochotno, aby po poučení tom ihned dalo vojsku přísahati na konstituci? Tyto otázky předkládám p. ministrovi války, a ve příčině zatčených poddůstojníků taktéž prosím o odpověď. (Dlouhotrvající pochvala.)

Ministr války *Latour* odpovídal k této interpellaci hned. Co se týče záležitosti poddůstojníků v Praze, mínil, že každá osoba v armádě má prostředky na snadě, aby služebnou cestou vyhledávala práva svého, jestliže se jí stala křivda. V příčině nešlechtických šikovatelů pravil, že od měsíce června povýšeno bylo za důstojníky 530 šikovatelů, kteří nejsou šlechtici, i popíral správnost obvinění, žeby šlechtě dávala se ještě přednost. Poddůstojníci že prý neměli svémocně shromažďovati se, neboť oni stojí pod vojenskými zákony, a generální velitelstvo mělo právo pohnati je k odpovědnosti. Co se týká ostatních obvinění, sliboval ministr, že dá ty příhody vyšetřiti. Aby k armádě vydal se zvláštní rozkaz, to by ministr pokládal za důkaz nedůvěry, kteréž armáda právě nyní nejméně zasluhuje. „V armádním rozkaze (pravil ministr), jejž jsem vydal při nastoupení svém v úřad ministerský, prohlásil jsem své konstituční zásady, a armáda nedala ještě žádného důkazu, že by se jich nepřidržovala. Při nynější svobodě řeči ovšem jednotlivci vyslovují mínění různá; ale aby žádný nekonstituční skutek neudál se v armádě, za to jsem zodpověděn, a o to jest mně pečovati.“

Posl. *Rieger:* Nejsem uspokojen touto odpovědí p. ministra války; neboť již ta okolnost, že se podobné žaloby tak velikou měrou opakují, jest mi důkazem, a mám po ruce písemné doklady, že vojsko v skutku často se dopouští činů

nezákonných a násilných, a že by třeba bylo, uděliti mu v té příčině napomenutí. Co se týče návrhu, jejž jsem učinil, aby vojsko . . .

President. Prosím, přejete-li si předložiti interpellaci? jinak nemohl bych vám již dopřáti slova.

Posl. *Rieger:* Ano, předložím interpellaci. Odvolávám se k obyčeji v armádě pruské, kde rovněž tak rozkazem k armádě byla vydána vysvětlení pro vojsko. Myslím, že by podobné opatření bylo prospěšným i pro naši armádu, a prosím pana ministra, aby se vyjádřil, zda takové poučení vydati chce. Pakli by toho učiniti nechtěl, vyhražuji si podati v té věci návrh.

Ministr války. Myslím, že musím odpověděti slavnému shromáždění, že obžaloby ještě nejsou dokázány, a že v každém případě přísluší to mně, abych rozkaz ten, uznám-li jej za potřebný, v pravý čas vydal (sykot na levici). Jsem za to zodpovědným, ale ne abych jej vydal na základě pouhého podezírání.

Rieger: Předložím tedy slavné sněmovně návrh (pochvala na levici), a myslím, že p. ministr války se pak podrobí rozhodnutí sněmovny. (Pochvala jako výše.) Ptám se ještě dále p. ministra války, zda ono shromáždění poddůstojníků, — při kterémž jinak zcela klidně se zachovali a jen o zlořádech v armádě panujících pojednávali, — zda to bylo dostatečným důvodem, aby oni poddůstojníci byli na kolik dní posláni do vězení, a jsou-li učiněny kroky k jich propuštění? Dále otázku, zdali pan ministr války prohlašuje vojsko za účastné práva spolčovacího a petičního, jakož i svobody tisku?

Ministr války k tomu toliko opakoval svou dřívější odpověď, že generální komando mělo právo zavésti vyšetřování o schůzi poddůstojnické, poněvadž poddůstojníci mohli své prosby a stížnosti služebným způsobem přednésti.

Tím ta záležitost byla na ten čas odbyta.

Ve večerní schůzi téhož dne 22. září přišla na denní pořádek zpráva výboru finančního o návrhu ministeria financí, aby mohly se *rozepsati daně* na budoucí správní rok 1849, jenž se počínal dnem 1. listopadu 1848. Zpravodaj, jakož i skoro všichni poslanci, kteří v té příčině mluvili, mínili, že povolení k vybírání

daní má povahu zákona, že teda ten návrh musí ve sněmovně třikrát býti čten jako každý jiný zákon. Poslanec Brestel však proti tomu jal se dokazovati, že povolení daní není zákonem, a že není potřeba ten návrh třikrát čísti; při tom odvolával se na předešlý případ, kdy sněmovna povolila vládě úvěr 20 milionů jednoduchým usnešením bez trojího čtení; i navrhoval, aby zpráva výboru finančního byla dána do tisku, a ve příští schůzi aby se o ní jednalo a rozhodlo. Proti tomuto návrhu ozval se také Rieger, řka takto (II. 561):

Když se onehdy rokovalo o povolení 20 milionů, prohlásil jsem se taktéž, a sice já jediný kromě poslance Dylewského, v ten smysl, že jest to zákon; náhled můj viděl se některým téměř směšným býti. Ale nedám se tím mýliti, vracím se ke svému názoru a myslím, že každé usnešení komory, kterýmž se daně rozepisují, každé usnešení takové, které má vliv tak podstatný na blaho i strádání občanův, — není ničím jiným nežli zákonem, a zákonem býti musí.

Připomínám jen sněmovnu anglickou, kteráž právě v tomto ohledu jedná s největší přesností a opatrností. Zvláště o otázce finanční pojednává se s největší opatrností, a považíme-li, že peníze jsou skutečně nervus rerum agendarum, že ministerstvo, nemá-li peněz, nemůže v ničem jednati svobodně, a že tedy v této otázce nejnápadněji se jeví závislost moci výkonné na moci zákonodárné, tedy musím státi na tom, aby toto právo moci zákonodárné zvláště bylo chráněno. Musím se tedy ohraditi proti tomu, aby se o zákonu takovém, jakým jest zákon o úvěru, zákon berničný, pojednávalo pouze v jednom čtení, jako o prostém usnešení. Trvám na tom, že se má v něm rozhodovati jako o každém zákonu ve trojím čtení.

Když byli ještě jiní dva poslanci promluvili, dal předseda Strobach hlasovati o návrhu, aby povolení k vybírání daní pokládalo se za zákon; návrh ten byl přijat velikou většinou. Potom předseda zahájil rokování o otázce, má-li druhé čtení se připustiti (srozumitelněji řečeno, má-li berničná předloha při prvním čtení býti k dalšímu jednání přijata či hned předkem zavržena). Poslanec Doliak podotekl hned, že poslanec Dylewski již učinil návrh, aby druhé čtení osnovy zákona dálo se ve příští schůzi, a do té doby aby návrh výboru finančního byl dán do tisku; i mínil, že není třeba dalšího rokování, a že by předseda

měl dáti hned hlasovati o tom, zdali o berničné předloze má se rokovati (ve druhém čtení) již dnes anebo ve příští schůzi. Poslanec *Borrosch* přednášel svůj náhled, že druhé čtení čili rokování o jednotlivých paragrafech může se počíti hned. Proti tomu opřel se poslanec Löhner, napomínaje, když se jedná o věc nejdůležitější, totiž o berně, ukládané všemu lidu, že není slušno počínati si z lehka a předepsanou formu trojího čtení odbývati jako nějakou hračku; měl-li by sněm říšský říci, že dnešní první porada jest čtením druhým, tu by bylo lépe, aby dokonce spustil se druhého a třetího čtení, neboť pak by aspoň mluvil pravdu. Také jiní poslanci prohlašovali se proti návrhu Borroschovu; k nim přidružil se i Rieger následující promluvou (II. 564):

Musím počíti malou výčitkou naproti našemu ctěnému panu presidentovi. On zahájil rokování o návrhu p. poslance Borrosche, neotázav se, je-li návrh podporován. Nevím, ano velice pochybuji, že by ten návrh byl došel dostatečné podpory, a tak byli bychom si snad uspořili debatu. Chtěl jsem vlastně říci asi totéž, co p. poslanec Žatecký (Löhner); on v té věci vyslovil úplně mé mínění. Myslím, že jest to formou velmi důležitou, abychom opětovné čtení osnovy zákona vyslechli v různých sezeních a nikoliv v jediném, jinak by ustanovení takové bylo přímo směšným. Když v Anglii, kde mají soustavu dvoukomorní, užívá se té opatrnosti, že se přistupuje ke druhému čtení v různých sezeních a to teprva po uplynutí určité doby, tedy u nás, kteří jsme tak šťastni, že máme komoru jedinou, jest to tím potřebnější, abychom se uvarovali přenáhlení, a aby snad nebylo nějaké usnešení ukvapeno přílišnou povolností většiny k moci výkonné. Musím se ohraditi proti tvrzení p. poslance Pražského z Malé strany (Borrosche), že by ti, kdož naléhají na čtení v různých sezeních, chtěli tím ministerstvu působiti nesnáze. Myslím, že chceme-li se poučiti, prve nežli se vyslovíme, toť neznamená působiti ministerstvu nesnáze; myslím, že zachováváme-li jednoduše jednací řád, to nikterak neznamená tolik, co působiti ministerstvu nesnáze. Nepochybuji nikterak, že samo ministerstvo uzná, že musíme rokovati v různých sezeních; a jestliže to zaujme více času, nežli ministerstvu žádoucno, nechať si to ministerstvo samo sobě přičte, ježto návrhu toho

dříve sněmovně nepodalo. Nám jest konati svou povinnost, a ta jest: o každé osnově zákona rokovati a rozhodovati ve trojím různém sezení. Podporuji tudy návrh p. poslance Dylewského; a aby se mi déle nevyčítalo, že působím ministerstvu nesnáze, tedy hlasuji pro to, aby druhé a třetí čtení bylo předsevzato ve dvou sezeních bezprostředně po sobě následujících.

Návrh Dylewského byl potom přijat značnou většinou; zněl takto: Zpráva výboru finančního o otázce berničné budiž pokládána za čtenou dnes poprvé, ve příští schůzi přikročeno buď ke čtení druhému, a ke třetímu čtení budiž ustanovena schůze nejprve potom následující.

Ve 46. schůzi dne 26. září oznámeno bylo od předsedy, že výbor konstituční ve 30 schůzích přivedl k místu první částku svého úkolu, jež obsahuje práva základní: aby každý člen sněmu říšského mohl v oddílech sněmovních vysloviti se o těch návrzích, byly dány do tisku netoliko v textu německém, nýbrž i v překladech ruském, polském, českém, slovenském a valašském. Konstituční výbor také v každém sněmovním oddíle zvolil zpravodaje, jenž by ve svém oddíle vysvětloval předlohu o právech základních; Rieger byl zvolen za takového zpravodaje v oddíle šestém.

Rokování o berničné předloze ve druhem čtení, jež se počalo 26. září, nikterak se neskončilo v této jedné schůzi, nýbrž protáhlo se skrze několik následujících sezení až do 5. října. V 50. schůzi dne 4. října byl teprv ujednán paragraf první, jenž vládě povoloval vybírati přímé i nepřímé daně za první pololetí správního roku 1849, a mýta cestná, mostná i vodní na celý rok správní 1849, oboje dosavadní měrou.

Při paragrafu druhém, jenž se týkal přirážek k daním, navrhoval *Borrosch*, aby fondy domestikální byly také podřízeny sněmu říšskému. Fondy domestikální skládaly se ze přirážek, jež stavové na sněmích zemských ukládali si k dani pozemkové, a vypláceli z nich výdaje zemské, totiž platy úředníkův zemských (ku kterým do té doby náleželi také úředníci, ustanovení k vybírání a zúčtování přímých daní), výdaje na káznice zemské, v Čechách také náklad na školu polytechnickou, podpora divadlu zemskému atd. Návrh Borroschův dělil se ve dvě částky a zněl takto: Aby každý *stavovský fond* byl výslovně vyhlášen za provinciální zemský fond, náležitý do všeobecného zúčtování hospodář-

ství státního, a tedy podřízený usnešením sněmu říšského; a aby každý *stavovský výbor zemský* prohlášen byl za správní a zúčtovací orgán, podřízený usnešením sněmu říšského a také provinciálním sněmům, ještě v pochybnosti zůstaveným, i aby byl zodpovědný sněmu říšskému. Borrosch na podporu svého návrhu uváděl nějakou žádost, podanou od českého výboru zemského k ministerstvu, ve kteréž stálo: „Aby této závadě (nějaké potřebě finanční) pomohl, rozšířený výbor zemský potřebuje zmocnění aneb vota důvěry od sl. sněmu říšského, i prosí za ně s doložením, že neopomine nejbližšímu sněmu českému složiti počet" atd. Návrhu Borroschovu vzpírali se mnozí řečníci, vytýkajíce mu obzvláště, že předstihuje budoucí ústavu, která teprv má rozhodnouti o poměru jednotlivých zemí k říši a o tom, co zůstaveno bude samosprávě zemské a co náležeti má k působnosti sněmu říšského. K těm, kteří potírali návrh Borroschův, přihlásil se i Rieger, mluvě takto (II. 753):

Z poznámek mnohých řečníků předešlých, znalců věci, sezná každý, že poslanec čtvrtého okresu Pražského (Borrosch) vpletl do debaty návrh, který ještě nikterak neuzrál k rozhodnutí. Pan poslanec sám, při všem svém vědění polyhistorickém, nebude s to, aby návrh svůj odůvodnil a přesně určil podstatu toho fondu i prameny jeho výdajů a příjmů. Jak jest možno o takovém ústavu jen tak rázem rozhodnouti? Jak jest možno učiniti tak pouze na podnět otázky jiné, která s tím nijak podstatně nesouvisí? Zdá se mi pochopitelno, že bylo důrazně mluveno proti dřívějším sněmům provinciálním, a jsem taktéž přesvědčen, že tento ústav dosud feudální zaniknouti musí. On také z veliké části již zanikl; nové sněmy, byť nebyly ustaveny dle mých názorů, přece již nejsou takové, aby se jim mohl vyčítati výlučný duch kastový. Sněm moravský dokázal to usnešením, kterým i šlechtu zrušil. V této otázce nás dokonce předešel. Chceme-li již nyní disponovati fondem domestikálním, musíme zrušiti sněmy a jimi ustanovené výbory stavovské. Toho, pánové, jsme nikterak neučinili; to jest záležitost ústavního zřízení říše, a neměli bychom to odbývati ledabylo za příležitosti otázky jiné. Neboť jest to, jak p. poslanec Lubomirski poznamenal, otázkou životní, hlavní otázkou celé naší ústavy, a takovým rozhodnutím bychom zajisté velikou otázku tu již předkem z uvažování vyloučili.

*

Pátráme-li však po podstatě a povaze stavovského fondu domestikálního, shledáme, že se zakládá na právu vlastního ukládání daní. Domestikalisté na sněmích zastoupení sami sobě daň uložili; tím povstal domestikální fond, jímžto se uhrazovaly potřeby velmi mnohé a dílem velmi důležité, z nichž některé pan poslanec Hein uváděl. Chceme-li změniti tento stav věcí, museli bychom udržování všech těchto ústavů, až dosud tímto fondem domestikálním kryté, státu uvaliti za břemeno.

Ve prospěch občanů chudých, kteréž zde zastupuji, musel bych se proti tomu ohraditi. Neboť nikterak bychom jim neprospěli, kdybychom na ně uložili ve formě daně to, co až dosud bylo placeno fondem zvláštním, fondem zemským. Ba nemyslím ani, že by finanční ministerstvo takovou změnu s radostí uvidělo. Máme ústavy důležité, jako na př. ústav polytechnický a jiné, které vesměs se vydržují tímto fondem. Pak jsou ještě rozličné premie, na př. premie za chov koní, za pěstování lnu, zkrátka množství věcí, kterýchž vypočítávati nemohu. Důležita jest také ta okolnost, že fond domestikální jest zároveň fondem pojišťovacím pro školy zemské. Tuť jedná se tedy ještě o jiné důležité zájmy, o nichž taktéž se nemůže jen tak ledabylo rozsuzovati.

Dále připomenouti sluší o našem (českém) fondu domestikálním, že z fondu toho v poslední době mnoho učiněno pro obecné dobré; tak zejména, jakož známo jest i p. poslanci Pražskému, panuje u nás nouze veliká následkem dnů svatodušních; množství dělníků bylo bez práce, a i tu musel se slitovati stavovský fond domestikální. Byl vynaložen značný obnos, aby z něho byly práce podnikány. Z té příčiny viděli se nuceni, učiniti výpůjčku, při kteréž byly stavovské obligace za základ položeny. Kdybychom o tom chtěli nyní rozhodovati, byli bychom přinuceni prodati poukázky fondové, abychom vytěžili ty peníze a abychom jich mohli použiti k ústavům státním; a to se nedá tak snadno provésti. Tuť jest tak mnoho důležitých věcí na uváženou, a nemůžeme vyříditi v jediném okamžení to, co vyžaduje zralé rozvahy.

Zvláště mám za to, že nynější výbor zemský není oprávněn, aby sám činil ve příčině těchto fondů takové ústupky návrhem, jejž poslanec zde předčítal a k němuž se odvolával. Výbor zemský byl zvolen předešlým sněmem, a svěřeny jsou mu práce, svěřeno mu stálé obstarávání hospodářství zemské, a on jest prostě povinen vésti ty práce tak dlouho, pokud se nový nesestoupí; toť jeho povolání, jeho úlohou, a více on činiti nemůže. Až nový sněm se sejde, pak bude muset výbor jemu skládati účty a odpovídati z toho, jak užíval statků sobě svěřených. My nikterak nemůžeme nakládati s takovými statky, nad nimiž práva nemáme a které povstaly tím, že stavové sami sobě ukládali daně.

Když přikročeno k hlasování o návrhu Borroschově, zavržena byla první část 203 hlasy proti 54, a druhá část propadla rovněž.

Dne 5. října sněm říšský měl 51. schůzi, kteráž byla jeho poslední řádnou schůzí ve Vídni. Jednalo se ještě pořád o zákoně, kterým vládě mělo býti povoleno vybírati daně na příští rok. Byla to již 6. schůze, věnovaná poradé o tom zákoně při druhém čtení. Zákon měl toliko čtyry paragrafy, a ačkoli na počátku mnozí zdáli se býti ochotni odbyti tu věc zkrátka, nyní po tak dlouhém rokování osud zákona stával se čím dál nejistějším. Radikálové němečtí a polští chtěli věc co nejvíce aspoň protáhnouti, nebude-li možná vládě daně dokonce odepříti. Příčinou této nové taktiky byl povážlivý vývoj věcí uherských, zejména spor nastalý s Maďary, jež přepjaté nadšení národní a přemrštěné domnění o síle vlastní vedlo na cesty krajné a k roztržení celé říše směřující. Charváti vedení Jelačićem hájili proti uchvacující panovačnosti živlu maďarského národnost a traditionální samosprávu trojjediného království, a při snaze své hleděli se opírati o dynastii, jejímž zájmům, majícím za cíl udržení jednoty říše, ochotni byli sloužiti. Němečtí radikálové, kteří sobě již tehdá jako posud přáli připojení zemí t. ř. německých k nově připravované říši německé a tudíž roztržení starého Rakouska i samostatné postavení Uher, sympathisovali nad míru se stranou Košutovou v Uhrách, neboť z odboje maďarského brali naději, že jim bude možno provésti v interessu německé věci nové povstání ve Vídni; chtěliť svrhnouti vládu, — jejíž členové byli sice namnoze dle přání radikálů vybráni do ministerstva, ale nyní již

jim nevyhovovali, — a přinutiti dynastii, aby proti vlastnímu prospěchu stala se služebnou plánům německým a maďarským. V těchto poměrech zakládala se strašná napjatost stran proti sobě, neboť všecky cítily, o jak veliké věci se tu hraje, i když dosah jim dobře povědomý ještě jasně vysloviti se rozpakovaly.

Abychom si mohli představiti, v jakém asi rozčilení sněm říšský ve Vídni 5. října rokoval, jest potřeba několika slovy naznačiti současný chod bouře uherské. Uherskému palatinovi, arciknížeti Štěpánovi, nepodařilo se zastaviti pochod Jelačiće bána dovnitř Uher, ačkoli se o to osobním zakročením dne 21. září u hlavního ležení Jelačićova při jezeře Blatenském pokusil. Arcikníže Štěpán složil úřad palatinský do rukou císařových ve Vídni 24. září. Dvůr učinil potom poslední pokus k zamezení srážky mezi Charváty a Maďary; byloť generálu hraběti Lambergovi svěřeno velitelství nad veškerou brannou mocí v koruně Uherské, tedy nad vojsky uherskými a charvátskými; Lamberg však, hledaje v Pešti předsedu uherského ministerstva Batthyányho, aby mu kontrasignoval císařský dekret, byl na mostě od luzy zabit 27. září; lid byl proti němu poštván novou revoluční vládou. Několik dní dříve Košut s jinými pěti radikály maďarskými byl od sněmu uherského Batthyánymu přidělen k radě; tato sněmovní komise strhla na sebe všechnu výkonnou moc a vyvinula se v revoluční vládu uherskou, jejímž jménem panoval Košut. Pevnost Komárno dostala se Maďarům v moc 28. září. O den později Jelačić, jsa s hlavním vojem svým na pochodě od Stoličného Bělehradu ku Pešti, byl u Velence vojskem maďarským odražen; pročež zanechav pochodu ku Pešti, obrátil se na západ k Rábu a dne 6. října dosáhl rakouských hranic u Starých Hradův. Uherský magnát hr. Eugen Zichy, že nepřál uherské revoluci, byl od honvedského majora Artura Görgeye na ostrově Čepelu odsouzen k smrti i odpraven 30. září. Po těchto skutcích Batthyány složil předsednictví ministerstva uherského, a vláda Vídeňská, zanechávajíc dosavadní své dvojaté hry, postavila se zjevně proti Maďarům a stranila zjevně Jelačići. Dne 3. října vyšel císařský manifest, kterýmž sněm uherský vyhlášen byl za rozpuštěný a jeho poslední usnešení za neplatná; zákon válečný uvalen byl na Uhry, bánu Jelačićovi odevzdáno velitelství nade vším vojskem v Uhrách. Patrný účel vlády Vídeňské byl, revoluci maďarskou povaliti mocí brannou; k tomu bylo přede vším potřebí peněz. Radikálům na sněmu říšském šlo teda zase o to, aby vládě tento plán se překazil, i přáli tedy Maďarům jakožto spojencům svým proti vládě Vídeňské. Jelačić byl v největší nenávisti u radikálů Vídeňských; demokratické noviny Vídeňské a

nesčíslné ohromné plakáty navěšené na rozích ulic v těch dnech zjevně štvaly chatru proti Jelačićovi a proti kamarile, vyzývajíce přímo ke vraždám. Jelačić potřeboval nutně peněz a zásob pro své vojsko; od ministra války hr. Latoura dlouho nemohl se ničeho dovolati i dával také prositi členy slovanské pravice ve sněmu říšském, aby se ho ujali a jemu v nevyhnutelné potřebě pomohli; zejména za tím účelem poslal do Vídně k Palackému a Riegerovi dra. Strossmajera, tehdáž dvorského kaplana. Naproti tomu levice směřovala v těch dnech k tomu, aby Jelačićovi nedostalo se potřebné pomoci, i aby vůbec vládě daně na příští rok nebyly povoleny, anebo aby alespoň povolení všemožně se protáhlo. Nová vzpoura Vídeňská při tom takořka se vznášela již ve vzduchu — ano ve Vídni pracovalo už neunavně plno agitatorů placených novou uherskou vládou a namlouvajících lidu, že interesy německé a maďarské jsou totožny a že příchodem Jelačiće k Vídni konstituce bude zrušena.

Ve sněmu říšském dne 5. října rokovalo se o §. 4. zákona berničného, kterýmž rušila se dotehdejší zvláštní daň židovská, a židé co do daní postaveni byli na roveň křesťanům. Když ten paragraf byl přijat, a zákon ve druhém čtení ze hruba vyřízen, předseda Strobach četl dlouhou řadu dodatečných návrhů, které nikterak nemohly se pojmouti pod předešlé paragrafy. Některé z těch návrhů byly nepatrné, pocházejíce z tehdejších rozmanitých potřeb času a různých přání obyvatelstva; jiné byly dalekosáhlé a dílem patrně vymyšleny jen k tomu, aby zákon finanční se protáhl nebo zmařil. Mnohomluvný Borrosch sám učinil několik návrhů různých; jeden zněl takto: „Zákon o vybírání berní budiž ministerstvu předložen, aby byl korunou sankcionován, pod tou výminkou, že počáteční slova budou zníti: My Ferdinand atd. sankcionujeme následující usnešení sněmu říšského, jež nám bylo předloženo od našeho zodpovědného ministra.“ Tento návrh byl uvítán s pochvalou, neboť mnozí poslanci byli nespokojeni se způsobem, kterým byl dne 7. září potvrzen zákon o zrušení roboty; počáteční slova zněla totiž v ten smysl, jak i nyní jest v Rakousku obyčejem: K návrhu našeho sněmu říšského nařizujeme jak následuje atd.; tehdejším mladým konstitučníkům zdála se tato konstituční formule býti nedostatečná. Důtklivější byl návrh Löhnerův, jenž chtěl tomu, aby z povolených berní platila se toliko řádná služba v zemích, na sněmu říšském zastoupených, a nic aby z toho neobracelo se na válku v Italii, leda by k tomu sněm říšský později přivolil. Poslanec Sierakowski vytasil se s návrhy ještě radikálnějšími; žádal, aby úroky ze státních obligací snížily se z 5 % na 3 %, dále aby na diplomatické výdaje

povolila se jen polovička žádané sumy, mimořádné výdaje na válku sumou 34½ milionů aby se prostě vyškrtly z rozpočtu státního atd.

Předseda mínil, že by o těchto a jiných návrzích mělo se jednati o každém zvlášť a v tom pořádku, v jakém je přečetl. Bylo však patrno, že by rokování o všech těch návrzích mohlo trvati několik neděl nebo měsíců, kterýmžto mařením času a protahováním zákona berničného bylo by se vyplnilo vlastní přání levice, to jest učiniti to vládě nemožným, aby se postavila proti zmáhajícímu se povstání uherskému a aby poslala pomoc tehdejšímu rytíři a spasiteli říše i dynastie, banu Jelačići. Pravice pak, znajíc zúplna váhu věci a momentu, hleděla se těch návrhů co nejrychleji sprostiti, aby finanční zákon přišel k místu. Klaudy navrhl, aby všechny ty návrhy odkázaly se komisi finanční ku předchozí poradě, poněvadž prý zdají se směřovati k novému systemu berničnému. Doljak přidal se k tomu návrhu, ale vylučoval z něho návrh Borroschův o sankci. Rieger i Klaudy s tím souhlasili. Löhner byl nemálo rozmrzen, že protahovací manévr levičáků měl by takto býti odstraněn, i navrhoval, aby přes návrhy Klaudyho i Doljakův přešlo se k dennímu pořádku (to jest, aby všechny návrhy levice zůstaly na denním pořádku). Když takto debata sem a tam se křižovala, ministři Latour a Bach již sobě zoufajíce prosili Riegera, aby česká a slovanská pravice poskytla pomoci ohrožené říši a dynastii, jelikož nebude-li se moci poslati pomoci Jelačići, pokrok Maďarů k Vídni přivede říši k roztržení. Tu odhodlal se Rieger ku kroku v poměrech těch oproti síle a zuřivosti levice a oproti smýšlení Vídně smělému, ale v tu chvíli ovšem rozhodnému. Sami ministrové Latour a Kraus zarazili se nad jeho úmyslem, nevědouce, mají-li v něm spatřovati skutek odvážný a nanejvýš nebezpečný pro případ nezdaru, nebo jediné spasný krok k vyvedení vlády a říše z tísně nesnesitelné. Za hrozného všeobecného rozechvění povstal Rieger, a způsobil rozhodnutí pro potomní osudy říše památné a spolu plnou sněmovní porážku německých radikálův a všech nepřátel jednoty říše i Slovanů návrhem, jenž jednou ranou přeťal všecky překážky vládě strojené; přednesl jej tímto kratičkým promluvením (II. 808):

Činím návrh, aby se přešlo k dennímu pořádku přese všechny tyto opravné a přídavné návrhy (k zákonu finančnímu). Potud jsem srozuměn s poslancem Žateckým (Löhnerem). Nemohu pochopiti, jak může někdo v nynější, říši nebezpečné chvíli vrhati do debaty návrhy, kde o to jde, aby se finanční

otázka již již a jednou konečně vyřídila a aby ministerstvo daně ústavně vypsati mohlo. (Pochvala.) Když v tomto okamžení návrhy tak dalekosáhající k rokování přijmeme, pak zajisté za kolik dní nepřijdeme ku konci (Löhner: A kdybychom dříve ne...), návrhy to, o nichž nejsme dle potřeby informováni, návrhy tak důležité. Jest zajisté naší povinností odkázati návrhy ty finanční komisi, aby ti, kdož z nás jsou ve věcech těch nejsoudnější, důkladně je vzali v poradu, nám zprávu podali, a teprva, až názor znalců vyslechneme, abychom pronesli o tom spravedlivý úsudek, ale ne nyní, kdy čas kvapí, kdy tamto ručička hodin již na desátou ukazuje. Máme-liž kolik dní se mučiti takovými různými návrhy, kdežto přece přede vším o *listině ústavní*, o základních právech má nyní neprodleně býti rokováno, — a tak máme čas sněmovní tratiti nyní, kdy k vůli práci ústavní dle usnešení komory nemá se v týdnu konati více nežli dvoje sezení, — a hle dnes máme již třetí, zítra má býti čtvrté. A dnes protáhlo se sezení již téměř do desíti hodin. (Potocký: Navrhuji konec debaty.) Pak se táži, kdy se dostaneme ku konstituci, kteráž jest naším vlastním nejdůležitějším úkolem? Pak se táži, kdy povolíme daně anebo kdy o tom rozhodneme konečně, a kdy bude ministerstvo s to, aby daň ústavně vypsalo. Konečně máme před sebou ještě třetí čtení. (Pochvala, sykot a obecné bouření sněmu.)

Předseda pojav rozhodnou váhu návrhu, dal potom při nejvyšším všeobecném rozčilení sněmu hlasovati o návrhu Riegerově, totiž, aby přese všechny návrhy, vyjma návrh Borroschův ve příčině sankce, přešlo se k dennímu pořádku. Nastal velký hřmot. Rieger ještě upozorňuje, bude-li přijat jeho návrh, že tím padne návrh Löhnerův a naopak. Návrh Riegerův byl potom přijat; Löhner volá: „Zůstavuji si své návrhy ke třetímu čtení. (Volání: Ne, to nelze!) Ano, dle jednacího řádu jest to možno. Což myslíte, poněvadž Jelačić dnes ve Vídni se najedl, že už proto nesmí se nic mluviti?“ (Sykot v pravo, pochvala v levo.)

Návrh Borroschův o sankci zákona berničného byl potom přijat většinou. Třetí čtení odloženo bylo na schůzi příští, kterou předseda položil na pozejtří v sobotu 7. října. Tím o 11. hodině v noci skončila se schůze, která se počala o $10^1/_2$ hodině dopoledne.

Toto sezení (dne 5. října) bylo rozhodné, ano osudné pro další vývoj dějin říše Rakouské. Radikální strana byla neočekávaným tímto většinou přijatým návrhem ohromena; cítilať, že toho při odporu Čechů nedokáže, aby sněm říšský při postupu řádném přivedla na cestu revoluční, kamž jej zavésti chtěla. Galerie pobouřeným dělnictvem naplněná rozešla se v zuřivosti, a na náměstí před sněmovnou tvořily se skupiny debatující s posunky hrozivými. Vůdcové krajní levice, Violand, Goldmark a Füster, sestoupili se k poradě, a bylo slyšeti, kterak se vyslovili: Již nám nepomůže nic než revoluce zjevná.

Ku konci schůze dne 5. října president dr. Strobach oznámil, že příští schůze sněmu říšského bude pozejtří v sobotu dne 7. října. Zatím však údály se příběhy nemalé, tak řečená *říjnová revoluce Vídeňská.*

Ministr války hrabě Latour v posledních dnech počal opravdově starati se o to, aby bánu Jelačićovi, vyhlášenému dne 3. října za nejvyššího velitele císařských vojsk v Uhrách, dostalo se potřebných prostředkův a pomoci. Uhrům ovšem záleželo zas na tom, aby pomoc pro Jelačiće zmařili; proto agitovali mezi lidem Vídeňským slovem i písmem s velikým úsilím, aby tento se opřel vyslání vojska do Uher, vystavujíce krok ten jako nebezpečnou reakci proti mladé svobodě. Dne 6. října měl z Vídně po železnici odejeti jeden prapor granátníků k Jelačićovi do Uher; prapor tento skládal se namnoze z Vídeňského proletariátu; národní garda z Gumpoldskirchen, kdež ten prapor v kasárnách ležel, přimlouvala se u ministeria války, aby rozkaz k odchodu jeho byl odvolán; potom pak na severním nádraží předměstské národní gardy a dělníci postavili se odchodu činně na odpor, bouříce most železničný, tak že došlo k boji, při němž národní garda obdržela vrch nad vojskem, ovšem agitacemi zviklaným. Nepokoj rozšířil se hned do města. Ministři shromážděni byli skoro po celý den ku poradě v ministeriu války, jehož palác byl odpoledne obléhán od povstalé luzy, předměstských gard a tak zvané studentské legie. Ministr války byl ve předešlých dnech Vídeňskými demokratickými novinami nejvíce oškliven jakožto prý nepřítel svobody, poněvadž dělal přípravy k zachránění monarchie proti Maďarům s Vídeňskou demokracií spolčeným; pročež buřiči Vídeňští chtěli se nejprve vymstiti na hraběti Latourovi. Ostatní ministři utekli z paláce ministeria války, jen Latour v něm zůstal; ten k domlouvání přítomných poslanců Smolky, Fischhofa a Sierakowského odřekl se úřadu ministerského, a když potom pod ochranou národních gardistův a dělníků, kteří se k tomu nabídli, měl

býti ven vyveden, byl hned v palácu od jiných utlučen a pak mrtvý před palácem na plynové lucerně oběšen.

Za této pouličné bouře členové levice usilovali, aby konána byla mimořádná schůze sněmu říšského. Předseda Strobach ustanovil ji na $^1/_2$5tou hodinu odpolední a počal v ní také předsedati; když však viděl na galerii ozbrojené lidi, z nichž někteří mířili ručnicemi na poslance neoblíbené u luzy Vídeňské, vykradl se ze sněmovny a hned v nastávající noci opustil Vídeň. Rieger s Havlíčkem již něco dříve ušli šťastně z Vídně směrem ku Kremži. Byloť nebezpečenství pro přední sněmovníky české tehdáž veliké. Spisovatel Lambl varoval Riegera, že slyšel dělníka u barikády mluviti: „Jen kdybychom Riegera mohli dostat, toho bych rád sprovodil (den möcht ich abkrageln).“ Ve předsíni sněmovny pravil kdosi: „Čechové jsou zrádci, Strobach je darebák;“ k čemuž dodal Scherzer, poslanec za Klosterneuburk: „Dokud tři z nich nevisí, nebude pokoj.“ Když Čech Přibyl, poslanec Benešovský, žádal, aby ozbrojení lidé odešli z galerie sněmovní, odvětil mu Němec Zimmer, poslanec Děčínský: „Tyto zbraně vybojovaly na ulici svobodu lidu i mají teda právo zde býti; vy jste svobodu zradili, proto teď musíte trpěti.“ Také polský radikál Sierakowski, přicházeje od mrtvoly Latourovy, radil českému poslanci Jelenovi, aby staral se o Strobacha a Riegera, že jejich život jest v nebezpečenství. Skutečně byl Rieger ozbrojenými dělníky v bytu svém hledán; on však na štěstí dle důtklivé rady Havlíčkovy odebral se s ním hned odpoledne (6. října) do jižních předměstí Vídeňských, potom pak za rozmanitých dobrodružství dostali se ven z města na silnici ku Kremži. V následujících dnech také ostatní čeští poslanci odešli z Vídně do svých domovů. Učinili tak netoliko proto, že tam hrozilo okamžité nebezpečenství jejich životům, nýbrž i proto, že převratem nastalým ve Vídni mohla s úspěchem zaměstnávati se toliko moc výkonná a branná, nikoliv však sněm, leč by chtěl se sám postaviti v čelo revoluce.

Tato jednoduchá pravda zůstala nepoznanou u levice a u některé částky středu. Sněm říšský rokoval mnoho, ale beze všeho prospěchu; chtěl býti prostředníkem mezi revolucí a dvorem, ale nenabyl tím vážnosti ani vlivu na žádné straně. Po odchodu Strobachově předsedal sněmu říšskému vicepresident Smolka. V noci ze 6. na 7. říjen sněm říšský, ač v nedostatečném počtu shromážděný, ustanovil ze sebe výbor bezpečnosti, zapovídal ředitelstvu železnic, aby nedopravovali vojska, a usnesl se o adrese k císaři, ve které prosil za udělení všeobecné amnestie, za utvoření nového ministeria s Doblhoffem a Hornbostlem, a za odvolání manifestu daného 3. října, kterýmž dvůr a vláda Vídeňská pro-

hlásily se proti Maďarům. Ještě téže noci deputace sněmovní předložila adresu císaři Ferdinandovi v Schönbrunně, i obdržela odpověď příznivou, která ve sněmu způsobila na chvíli radost. Avšak na úsvitě dne 7. října císař se dvorem svým ujel ze Schönbrunna, ubíraje se do Olomouce touž cestou na Kremži, kudy té chvíle také Rieger s Havlíčkem ve bryčce ujížděli a s císařskými povozy se smísili. Z dosavadní vlády zůstal ve Vídni také ministr financí Kraus, kterýž, aby zadržel říšský sněm, radu městskou a jiné okamžité držitele moci ve Vídni před nejzazšími kroky, na oko téměř si bratříčkoval s radikály sněmovními a jinými. Sněm říšský, aby se mu odvděčil, povolil potom vybírání daní na celý rok, kdežto při druhém čtení, skončeném dne 5. října, povoleno bylo toliko na šest měsíců; to bylo jediné podstatné usnešení kusého sněmu, jež císař potvrdil.

Naproti českým poslancům učinil sněm k návrhu Borroschovu hned dne 6. října usnešení, kterým nepřítomní sněmovníci byli vyzváni, aby do čtrnácti dní opět do Vídně se dostavili. Čeští poslanci sjeli se brzy v Praze, odkudž dne 12. října vydali společné prohlášení, kterýmž odůvodnili, proč opustili sněm říšský a Vídeň, i protestovali proti všem usnešením kusého sněmu, zvláště pak proti těm, ježto učiněna byla dne 6. října; podepsáno bylo to prohlášení od 36 poslanců (všech sněmovníků z Čech bylo 90). Také čeští poslanci uveřejnili společný výklad o posledních událostech Vídeňských, kterýmž šíře ukázali, kterak jim bylo nebezpečno i nemožno zůstati ve Vídni (otištěno v novinách 16. října).

Sněm říšský zatím zasedal stále; sněmovníci byli až do 16. října pohromadě v počtu dostatečném, 221 hlav; avšak shromáždění toto bylo naprosto malomocno netoliko v říši, ale i v samém městě Vídeňském, kdež v těch dnech vládla rada městská a demokratické spolky. Posádka Vídeňská, od revoluce říjnové tábořící ve Švarcenberské zahradě, odešla dne 12. října z Vídně k Jelačićovi, jenž s vojskem svým toho času dlel na půdě rakouské. O den dříve kníže Windischgrätz odešel z Prahy, sbíraje posádky ze zemí českých k Vídni; potom 16. října vyšel z Olomouce císařský manifest, jenž Windischgrätzovi svěřoval vrchní vojevůdcovství všech rakouských vojsk, vyjma armádu Radeckého v Italii. Sněm říšský tuto plnou moc Windischgrätzovu prohlásil za neplatnou, dávaje se již demokratickými spolky přímo vésti na cestu revoluční. Sněmovní výbor bezpečnosti potvrdil také V. Messenhausera za vrchního velitele národní gardy Vídeňské, ku kterémuž úřadu byl navržen od demokratických spolků; avšak i ministr Kraus potvrdil volbu tohoto náčelníka odboje Vídeň-

ského! Dne 20. října Windischgrätz oznamoval svůj brzký příchod k Vídni; sněm říšský vyhlásil tu proklamaci za neplatnou, a ohradil se také proti požadavkům, jež oblehatel o tři dni později ohlásil.

Bitky a střelby u Vídně počaly se 26. října; dva dni později Windischgrätz zmocnil se některých předměstí. Ve vnitřním městě panovala však ještě revoluce, kteráž dne 30. října nabyla nové naděje, když Košut, jenž se zatím učinil revolučním vládařem v Uhrách, s vojskem maďarským udeřil u Schwechata na vojsko císařské vedené Jelačićem; tím útokem měla býti Víděň z obležení vybavena; avšak Uhři byli rychle od Jelačiće odraženi, načež dne 31. října i vnitřní město bylo od Windischgrätze dobyto. Pak nastalo ve Vídni zatýkání a odsuzování, horší nežli po Svatém Duše v Praze. Dne 9. listopadu odpraven byl prachem a olovem Robert Blum, jenž přišel do Vídně jakožto vyslanec levice parlamentu Frankfurtského; týž osud stihl také Messenhausera, velitele gardy, a dva zástupce demokratické žurnalistiky. Neméně hnusny byly však také servilnost a udavačství, které na místě nedávného radikalismu rozhostily se v obyvatelstvu Vídeňském.

Říšský sněm v Kroměříži.

(1848—1849.)

Čeští poslanci, kteří z Vídně odešli a v Praze se shromáždili, obávajíce se, aby opanování Vídně mocí vojenskou nevedlo ke zrušení sněmu vůbec a institucí svobodných, starali se hned o to, aby sněm říšský přeložen byl do jiného města, kde by mohl pokojněji rokovati. Za tím účelem vypravili dva soudruhy své, F. Braunera a J. A. Helferta, k císařskému dvoru do Olomouce, aby tam přednesli prosbu toho smyslu; tato deputace Pražská obdržela však od císaře Ferdinanda dne 17. října odpověď rovněž tak vyhýbavou, jako o dva dni dříve deputace sněmu Vídeňského, kteráž přišla prosit císaře, aby se vrátil do Vídně. V jiné stránce však Brauner a Helfert pořídili v Olomouci dobře: manifest totiž vydaný dne 16. října zdál se ohlašovati veliké zkrácení svobod; čeští poslanci vymohli tolik, že již dne 19. října vydal císař manifest jiný, kterým sliboval zachovati práva a svobody, národům udělené, v celé rozsáhlosti a nezkrácené. Jiní poslanci čeští radili se dne 20. října v Brně s některými jinonárodními poslanci z pravice o to, kterak a kde by sněm říšský pokračovati mohl. Dne 22. října vyšlo v Praze nové osvědčení o potřebě, aby sněm říšský přeložen byl z Vídně jinam; podepsáno bylo od 42 českých poslanců. Mezi tím Palacký navrhl, aby říšský sněm přeložen byl do Kroměříže, kdež zámek arcibiskupa Olomouckého hodil by se k zasedání. Návrh ten byl u dvora přijat, a již 22. října císařský manifest odročoval říšský sněm ve Vídni shromážděný a nařizoval, že se má znova sejíti dne 15. listopadu v Kroměříži; tato lhůta byla však potom (10. listopadu) prodloužena do 22. listopadu. Levice zasedající pořád ve Vídni jako sněm říšský odhodlala se neuposlechnouti patentu císařského, jenž sněm odročoval, i poslala toho důvody císaři do Olomouce. Teprva obležení a dobytí Vídně učinilo konec tamějšímu sněmování.

Při zahájení sněmu v Kroměříži vstoupilo v život nové ministerstvo. Z dosavadního ministerstva zůstávali posledně v úřadech

vlastně toliko dva, totiž ministr financí Kraus ve Vídni, a zahraničný ministr Wessenberg u dvora v Olomouci. Předsedou nového ministerstva jmenován byl 22. listopadu polní podmaršálek kníže Felix Schwarzenberg, jenž přijal ministerium zahraničných záležitostí. K záležitostem vnitřním ustanoven za ministra hrabě František Stadion, k financím dosavadní jejich správce baron Kraus, k ministeriu války baron Cordon, k ministeriu spravedlnosti Alexandr Bach, k ministeriu obchodu a veřejných staveb rytíř Bruck, k ministeriu zeměvzdělání a hornictví rytíř Thinnfeld. Správu ministeria vyučování ujal prozatímně Stadion, později byl k ní povolán J. A. Helfert s titulem státního podsekretáře.

První schůzi říšského sněmu v Kroměříži dne 22. listopadu 1848 zahájil František Smolka, jenž byl řídil porady kusého sněmu ve Vídni po revoluci říjnové. Hned dal voliti nové předsednictvo. Při prvním hlasování Strobach obdržel 122 hlasů, Smolka 121, a několik hlasů bylo roztříštěno, tak že nikdo nedosáhl potřebné nadpoloviční většiny. Při druhém hlasování odevzdáno 255 hlasů, ze kterých 131 padl na Smolku, a toliko 124 na Strobacha; Smolka byl teda zvolen za předsedu. Za místopředsedy zvoleni byli Mayer a Lasser. Tento výsledek volby pokládal se za vítězství levice, se kterou z nechuti k Čechům spojili se Němci ze středu.

Ve 2. schůzi dne 27. listopadu předseda Smolka žádal zapisovatele, aby přečetl protokoly posledních čtyř veřejných schůzí sněmovních ve Vídni, konaných dne 28., 29., 30. a 31. října, kteréž měly býti za správné uznány. Proti tomu čtení povstal tyrolský poslanec *Hellrigl*, řka, že protokoly těch čtyř schůzí neuznává za protokoly sněmu říšského, poněvadž císař odročil sněm manifestem daným 22. října a prohlášeným 25. října, následovně další zasedání sněmu nebylo již zákonné. Tak se dostala na přetřes otázka, *zdali sněmování Vídeňské po 25. říjnu*, ba vlastně hned od revolučního dne 6. října, *má se pokládati za pokračování říšského sněmu čili nic*. Stanovisko poslanců českých v té věci bylo ostře vyznačeno již jejich předešlými osvědčeními. *Rieger* hájil ho touto důtklivou řečí (III. 6—9):

Žel mi toho, že porady naše tak bouřlivě se počínají. (Volá se: Nahlas!) Bylo přáním mým starati se o to, bychom vyhnouce se takovému bouřlivému jednání (bravo!), klidně s velkým dílem počali, k němuž jsme povoláni. Když však od strany protější tato otázka byla sem vržena (hlas: Od které strany?), tož neváhám pro náhled pana řečníka též se vy-

sloviti. Přidávám se k náhledu dřívějšího pana řečníka, že ty protokoly ani čísti se nemají, protože nejsou protokoly říšského sněmu — a jen takové mohou se zde předčítati a schvalovati. (Nepokoj.) Nejsou protokoly říšského sněmu, jelikož nejsou složeny při poradě úplné a svobodné (hlas: Neprávě). Nejsou složeny v poradě svobodné, neboť nebyl jsem při ní (smích), protože jsem *při ní býti nemohl.* Ba arci, pánové! (hlas: O ne!) Nebyl jsem při ní (velký nepokoj), protože i bezpečnost mé osoby i svoboda mého přesvědčení byly ohroženy (hlas: Není pravda). Ve stejném postavení bylo mnoho mých přátel, které přesvědčení mé sdíleli.

Namítne se mi, že jsem na místě svém vytrvati měl; nebylo by prý mne nic zlého potkalo. Ne, nic by se mně bylo nestalo; uchovej Bůh, jistě rovněž nic, jako ministru Latourovi. Byli by mne nanejvýš uvedli prostě do postavení takového, kde by mi bylo nemožno, bych mínění své pronesl, což by, pánové, rovnalo se nepřímému složení mandátu, neboť přijal jsem od voličů svých mandát, abych *mluvil;* kdyby mne však byli učinili němým, jakož se dle událostí sběhlých podobá, toť by pak arci, jakož jsem podotekl, bylo bývalo složením mandátu, ovšem že mimovolným (hlas: K věci. Pohnutí. Hlas: Prosím, aby pořádek byl zachován).

President: Již jsem napomínal a žádám opětně, aby řečník nebyl vytrhován a aby svobody slova se šetřilo.

Rieger: Proti takovému složení mandátu byli však všichni moji voliči rozhodně. Poslán jsem na říšský sněm, ne bych tam mečem v ruce hájil prospěchů vlasti své, — poslán jsem byl, abych ho hájil ústy a hlavou, a té snad přesnadno bych se byl zbavil, kdybych déle byl vytrval. Nejsem z těch, kdož domnívají se, že klidně a volně raditi se lze jest, i když člověk již hlavu ztratil. Pánové, nevím, troufal-li by si kdo mně do očí tvrditi, že já a mnozí moji političtí přátelé nebyli jsme v nebezpečenství. Já neopustil místa svého ze zbabělosti, ale opustil jsem je, protože viděl jsem, že říšský sněm v takových okolnostech volně raditi se nemůže; opustil jsem je, protože jsem nabyl přesvědčení, že mínění svého ani tak

svobodně, ani s tím výsledkem bych nebyl mohl obhájiti, jako jsem činil před 6. říjnem. Či domníváte se, pánové, že bych byl mohl odvážiti se po 6. říjnu hájiti bohatýrského, svobodomyslného reka Jelačiće, jakož jsem byl učinil před 6. říjnem? (Velké pohnutí. Hlas: K věci! Nechceme slyšeti vašeho politického vyznání víry. Hlas: Nevyrušovati.)

Brauner: Zdá se, že pánové přivykli tomu ve Vídni. Prosím vás, pane presidente, abyste hájil naší svobody. Nejsme ve Vídni.

President: Prosím vás, pánové, nevyrušujte řečníka.

Rieger: Protož opustil jsem tuto tak řečenou neutrální půdu, bych vyčkal, až by sestoupil se říšský sněm na místě, které by snad nebylo touž měrou neutrálním.

Pánové, račtež uvážiti důležitost toho, ó čem tuto se usnášíte. Schválíte-li tyto protokoly jakožto protokoly sněmu říšského, značí to tolik, že uznáváte revoluci 6. října, znamená to tolik, jako uznati za oprávněné vše to, co působením této revoluce ušnešeno bylo. Pánové, račte uvážiti důsledky takového snešení. Namítá se, že vláda sama říšský sněm v jeho činnosti uznávala, že vláda usnešení sněmovní za taková přijímala, i že schvalovala, co on učinil. Nuže, pánové, nezávidím vám takového vedení důkazu ani odvolání se na schválení vlády této. Jeho Veličenstvo císař pán arciť potvrdil usnešení o daních, toť jest dokonaná událost, chciť ji zanechati při její váze; císař jest nezodpovědným, nemohu teda odporovati tomu, co učinil.

Avšak táži se, zdali ministerstvo Wessenbergovo, nebo lépe řečeno, trup ministerstva Wessenbergova — pravím jen trup, — zdali ministerstvo chovalo se v té záležitosti, jak by vláda moudrá a silná chovati se měla? Pánové! Vy sami důležitým pokládáte, co učinilo ministerstvo toto; nebudete-liž stejnou měrou dovolávati se i jiných činů jeho? Neboť právě toto ministerstvo poslalo vojsko na Vídeň, právě toto ministerstvo uložilo knížeti Windischgrätzovi, aby města Vídně dobyl, a právě následkem usnešení tohoto ministerstva zabráněno jest dalšímu zasedání říšského sněmu, nebo správněji

řečeno, zasedání té frakce říšského sněmu, která ve Vídni ostala (nepokoj), — neboť já ho za sněm říšský neuznávám.

Goldmark: Žádám, pane předsedo, abyste protokoly dal přečísti. Rádi bychom se konečně dověděli, zdali ty protokoly čísti se mají, čili nic. (Hlas: K pořádku, k věci!)

Rieger: To k věci patří. Chci právě dokázati, že protokoly k věci nepatří, že usnešení, která obsahují, nepatří k veliké úloze, kterou uložil si tento říšský sněm. — Toto ministerium dalo částí svých sil Vídeň oblehnouti, jinou pak částí dalo Vídně hájiti. Toť, pánové, hra politování hodna. Jestiť to manévr zcela podobný tomu, jaký generálové provádějí v době míru; dajíť části vojsk místo některé obsaditi a druhou — (nepokoj).

Předseda: Račte panu řečníku dovoliti, bych vás poukázal k věci.

Rieger: Na všechna tato opatření sotva budete moci ukázati, jde-li vám o to, že ona snešení sněmu byla uznána vládou. — Netvrdím, že by nebylo některých, kteří tam svobodně mínění svá vyložili; ale jistě většina říšského sněmu tak nečinila. Neboť předně velká část říšského sněmu z řečené příčiny nebyla přítomna. Velká většina království českého nebyla zastoupena, a sice nejen Češi, pravím, nejen slovanští Češi, nýbrž i mnozí Čechoněmci necítili se dosti svobodnými. Celá provincie Tyrolská byla nezastoupena, (*Prato:* proti tomu musím protestovati) — tedy aspoň velká část této provincie. Také velká část ostatních zemí byla nezastoupena. Nuže ti, kteří z říšského sněmu odešli, učinili tak buď z pouhé zbabělosti, nebo z přesvědčení, že tam nebyli více svobodni. Já platím — tak se říká dole mým krajanům — za muže obstojné odvahy; vyznávám však s ochotou, že jsem nikdy nebyl tak odvážným, abych 800 svornostníkům vzdoroval,*) a to tím

*) Tato narážka týkala se Borrosche, kterýž při jitření lidu před usmrcením hr. Latoura na náměstí am Hof takto mluvil s koně ke shromážděným davům: „Já se nebojím ničeho; po mně páslo 800 svornostův, pravím svornostů! Den co den dostávám výhrůžné listy — já se nebojím ničeho, a budu pracovati pro lid; avšak lid, jenž nyní zvítězil, má ve vítězství svém se mírniti. Přátelé! vezměte život raději mně, ale šetřte života Latoura, kterýž bude dán v obžalobu.“

méně, ano jich dle bezpečných udání nikdy nad 200 nebylo. Dostalo se mi však prapodivných důkazů o mé bezpečnosti a té svobodě mého mínění, a proto volil jsem nezůstati ve Vídni. Právě tak vedlo se i mým soudruhům. Národ náš uznal ostatně jednání naše, on schválil odchod náš; národ náš ve sterých osvědčeních vyhlásil, že usnešení, jež byla za takových poměrů a bez nás učiněna, uznati nechce a neuzná za usnešení platná pro království české. Pánové! Byť i jen menšina sněmu říšského nebyla bývala přítomna, byť i jen menšina se byla odhodlala z Vídně odejíti: avšak jestliže falešná věta, že menšina říšského sněmu zastupuje většinu národa, někdy opravdu platí, bylo tomu tak ve případě tomto, neboť většina celého národu Rakouského, ano můžeme říci, celý národ zavrhl tuto revoluci. (Veselost v levo.) Všude na to se žaluje, že členové říšského sněmu, kteří tam vytrvali, svým setrváním dali revoluci posilu a *zdánlivé oprávnění* (o! o!); neboť kdož se potýkali, kdož bojovali s knížetem Windischgrätzem, bojovali v poctivém domnění, že tak činí z rozkazu říšského sněmu, a odtud přišlo tolik neštěstí na tisíce lidí.

Pánové! Vymáhá toho důstojnost říšského sněmu, aby usnešení jeho provedena byla s celou důsledností, i aby nebylo upouštěno od toho, na čem se snesl. Tomu-li tak, pánové, pak nechápu, jak mne na místě tom zde trpěti můžete. Snesli jste se ve Vídni na tom, že ti poslanci, kteříž Vídeň opustili, jsou mandátu zbaveni, nevrátí-li se v desíti dnech. Nuže já jsem z těch, kdož na toto volání říšského sněmu — jak vy to nazýváte — nevrátili se. Když říšský sněm byl Jeho Veličenstvem odročen, konaly se ještě schůze, které vy za platné pokládáte. Nuže, pánové, račte dále usnésti se, že já a všichni ti poslanci, kteří po desíti dnech se nevrátili, z říšského sněmu odejíti musíme, a že nové volby vypsati se mají. Myslím ostatně, že byste ani provedením takového usnešení nedosáhli jiného výsledku. Nejsou sice z nás všichni tak šťastnými, by se jim dostalo zvláštních osvědčení důvěry, jako některým pánům (syčení), ale myslím, že nejvíce voleb u nás opět

tak by dopadlo, jak minule dopadly. Než budiž jakkolivěk, bylo by tak aspoň důsledně jednáno s vaší strany.

Račtež, pánové, dále uvážiti: ve Vídni bylo usnešeno, že žádné vojsko nemá do Vídně se připouštěti; bylo usnešeno, že jednání knížete Windischgrätze jest nezákonné, tudíž že jednal jako odbojník, an proti usnešení říšského sněmu město obléhal. Nuže, pánové, jakž můžete připustiti, by týž kníže Windischgrätz dnes ještě ve Vídni zůstával? (Smích.) Kdyby ono usnešení bylo platno, tož byste především museli důsledně na tom trvati, aby ministerstvo vši svou moc válečnou seberouc, vší silou polem vytáhlo na tohoto odbojníka, aby ho z Vídně zahnalo a podmaněné město osvobodilo. (Pochvala na pravici, syčení na levici.) Pánové, není nad důslednost!

Vy víte, že kníže Windischgrätz velitele Vídeňského povstání Messenhausera dal odpraviti, — o jiných některých ani nemluvě. Nuže, Messenhauser, tento muž statečný, je hoden všeho uznání, neboť bojoval udatně. (Posl. Prato: Jest mrtev.) Ano, mrtev jest, padl, pánové, za svobodu; není-liž tomu tak? (Hlas z levice: Ano, ano.) Neboť on padl, jednaje z rozkazu Výboru bezpečnosti, byv jmenován říšským sněmem. (Hlas: Ministerstvem.) Byl-li tento Messenhauser v právu, háje město statečně, dostál-li povinnosti občanské, — jak že — není-liž pak kníže Windischgrätz prostým vrahem? (hlas: Ano!) a není-liž nyní nade vše vaší svatou povinností doléhati na to, by tento prostý vrah náhlým soudem byl popraven? (Pohnutí. Hlas: K věci!) Pánové, nedosti na tom: vy uznávajíce všechny výsledky a následky povstání Vídeňského, musíte tudíž oněm pánům, kteří utekli do Mnichova, Pešti a jinam, kde bezpečnými býti se domnívají, musíte jim za zosnování té revoluce slavné díky národa vzdáti! Obětem padlým — neboť jsou obětí svobody — musíte pomník zbudovati, jich vdovám a sirotkům musíte věnovati přiměřené pense, jako učinili Francouzové po revoluci červencové. (Pohnutí.) Neboť padli za svobodu, a my jsme jim povinni za všechny vymoženosti revoluce ze dne 6. října, — vymoženosti to, kteréž budou-li stále

tak se množiti, brzy tam nás dovedou, kde jsme před 13. březnem stáli.

Pánové! považte, kam to vede. Holou theorií nechá se leccos dokázati; jsou však věci, pánové, jichž žádná theorie neobsahuje, jichž v žádné politické vědě nenajdete, ani u Raua ani u Dahlmanna; jsou věci, jichž neshledáte v žádném slovníku, ba ani v Rotteckově, který přece bývá nepřebranou studnicí politické moudrosti tak mnohých slovutných sněmovníků. Pánové, to jsou přemocní činitelé poměrů; tiť v politice často více platí, než všechny theorie. Tyto dobře uvážiti, toť jest pravá moudrost státnická. Kdyby tomu tak nebylo, pak by každý školmistr ano každý školák, jakmile by se jednou z paměti naučil politickému katechismu, platiti mohl za velkého státníka; přece jím není! Takových činitelů, pánové, především šetřiti jest, nemá-li svoboda svévolně býti uváděna v nebezpečenství. Ten pak, kdož jest tak lehkomyslný, že jich nedbá; ten, kdož touto lehkovážností jiné nešťastnými činí; ten, kdož činitelů těch snad z úmyslu zanedbává, by jiné do neštěstí uvedl, kteří nevinně a dobromyslně, jak již jsou, vedení jeho se svěřují: ten za to odpovědným budiž.

Já však a přátelé moji, kteří podílu nemáme na těch usneseních, kteří podílu nemáme na této revoluci — na této „*slavné* revoluci“ (z levice pochvala), kteréž my a svoboda za tolik děkovati máme, já a všichni moji přátelé odmítáme od sebe zodpovědnost za vše, co se stalo a sneslo. My nechceme podílu míti na krvi prolité. My nechceme podílu míti na neskonalém neštěstí Vídně; my nejsme vinni, že lehkověrná mládež byla svedena. Přetěžkou vinu nesou ti, kdož šlechetného nadšení lidu dobrého za svobodu zleužili ke svým sobeckým účelům, ti, kdož svými hanebnými rejdy způsobili tyto krvavé události. Oni nechť odpovídají z toho před soudcem, jehož moc dále sahá než Windischgrätzova, a jenž potrestá také ony, kteříž, ač na nich lpí větší vina nežli na leckterém jiném, ušli Windischgrätzovi. Nechtěl bych býti před soudnou stolicí tohoto věčného soudce, nechci spolu odpovídati za vše ty události. Ti, kdož schvalují všechny kroky

v době té učiněné, ti nechť tak učiní; nechť teda teď berouce spolu odpovědnost na sebe, uznají protokoly ty za platné, za protokoly říšského sněmu v plném právu sepsané. Dixi et salvavi animam meam. (Velká pochvala.)

V týž smysl mluvil poslanec Brauner, aby sněmování počínajíc 6. října neuznávalo se za jednání říšského sněmu. Z levice mluvil proti tomu Schuselka, a též Smolka dal na jevo, že nesrovnává se s míněním Čechův. Návrh Hellriglův, aby protokoly o domnělém sněmování dne 28., 29., 30. a 31. října pokládaly se za nejsoucí a nebyly čteny, byl potom přijat 143 hlasy proti 124. — Potom schválen zasedací protokol ode dne 22. listopadu. *Rieger* mínil, že tato první Kroměřížská schůze dne 22. listopadu měla by se jmenovati 52. schůzí říšského sněmu; z čehož by následovalo, že všechno sněmování hned od 6. října pokládá se za neplatné, neboť 51. schůze byla dne 5. října. Brestl naproti tomu ukazoval k tomu, že dnešním hlasováním zavrženy jsou protokoly ode dne 28. do 31. října, teda že schůze předešlé zůstávají v platnosti. O této neshodě nebylo hlasováno, ale rozhodnuta z kanceláře fakticky tak, že první schůze Kroměřížská počítala se za 53. Číslo 52. patrně zůstaveno bylo té schůzi kusého sněmu Vídeňského dne 7. října, ve které vyřízeno bylo třetím čtením vybírání daní na rok 1849; poněvadž císař toto usnešení o daních sankcionoval, bylo potřebí uznati onu schůzi za platnou, jakož k tomu i ve sněmu ukazoval poslanec Paul (II. 5).

Říšský sněm ve Kroměříži r. 1848 zaměstnával se nejvíce rokováním o jednacím řádě sněmovním, kterýž při třetím čtení vyřizován byl způsobem tak podrobným, jako dříve ve Vídni při druhém čtení. Zpravodajem komise byl zase Kajetán Mayer: rokování počalo se ve třetí schůzi 30. listopadu, a skončilo se v desáté schůzi 19. prosince. Rieger nemilující mnoho řečí o formách, súčastnil se těchto debat málo. Když v 8. schůzi 14. prosince jednáno o paragrafu 77. znějícím: „Osoba panovníkova nikdy nesmí býti do rokování potahována,“ navrhoval Rieger, aby ten článek byl komisi vrácen, by ona ponavrhla jasnější znění. Návrh ten byl přijat (III. 136). Konečný výsledek byl, že opravené znění, navržené potom od komise, také nebylo přijato, a většina oblíbila si znění, navržené Wildnerem v tato slova: „Při rokování dlužno co nepřísněji šetřiti nedotknutelnosti a nezodpovědnosti pokaždé hlavy státu“ (III. 182).

Ostatně zabýval se sněm skoro až do vánoc jen nepatrnými záležitostmi. Když v 11. schůzi 20. prosince nastala volba nového předsednictva, byl zase boj o Smolku a Strobacha; třikrát mu-

sila se volba opakovati, konečně zvolen Strobach 166 hlasy naproti 157 hlasům, jež obdržel Smolka; za místopředsedy zvoleni byli Doblhoff a Hasslwanter.

Velikou změnou překvapen byl sněm Kroměřížský a celý stát Rakouský dne 2. prosince. Tu byl sněm svolán k mimořádné schůzi, a oznámeno mu od předsedy ministerského, že císař Ferdinand I. toho dne odřekl se trůnu ve prospěch svého bratrovce, kterýž toho dne zároveň nastupuje na trůn jakožto *císař František Josef I.* V manifestě nového císaře, jenž byl zároveň přečten, vyslovena byla také důvěra, „že s pomocí Boží a v dorozumění s národy podaří se, všecky země a kmeny monarchie sjednotiti v jedno veliké těleso státní.“ Tímto programem nového císaře, jenž ministerstvo Schwarzenberkovo potvrdil v úřadě, uveden byl vlastně již ústavodárný sněm říšský v nejistotu anebo alespoň v postavení úplně nejasné; neboť sněm, zastupující toliko země německé a slovanské, nehodil se k tomu, aby vypracoval ústavu pro celou monarchii, která obsahovala také země uherské a vlaské.

Však nicméně konstituční výbor sněmu říšského pracoval potom jako před tím pilně, aby připravil předlohu, k jejímuž vyřízení sněm tento vlastně byl svolán, totiž návrh budoucí ústavy říšské. Dle úmyslu převládajících v konstitučním výboru měla tato ústava skládati se ze dvou hlavních částek; první měla býti theoretická, obsahujíc toliko základní práva, druhá pak část měla obsahovati vlastní ústavu. K prvnímu ponavržení jedné i druhé částky zvoleny byly ve třicítičlenném konstitučním výboru dvě menší subkomise. V subkomisi k vypracování základních práv nacházel se Rieger vedle Goldmarka, radikálního poslance za Vídeňské předměstí Schottenfeld, a vedle Heina, tehdáž ještě velmi liberálního poslance za město Opavu. Tito tři poslanci již ve Vídni vypracovali návrh základních práv, jenž vypadl velice radikálně; pročež v Kroměříži uznána potřeba přepracovati jej a zmírniti. Tu radil se o něm celý konstituční výbor velmi pilně; z té příčiny druhé subkomisi, která měla vypracovati ústavu, zbývalo před vánoci málo času ku poradám.

Základními právy (Grundrechte) rozuměl se roku 1848 soubor theoretických hesel, zásad a požadavků, jež liberální obyčej času stavěti chtěl v čelo každé ústavy, aby na první pohled se vidělo, čím její cíle a cesty liší se od starého zřízení státního. Sněm Kroměřížský v tom ohledu nechtěl zůstati pozadu za parlamentem Frankfurtským; oběma sněmům, německému i rakouskému, při sepisování základních práv sloužilo za vzor vyhlášení práv lidských, sdělané r. 1789 národním shromážděním francouzským, do tohoto pak přinešen byl pravzor k tomu generálem La-

fayettem z Ameriky. Takový zajisté jest původ tak řečených základních práv a jmenovitě jejich §. 1., jenž měl způsobiti proslulý rozstrk mezi vládou rakouskou a sněmem říšským.

Přihlédněme blíže k tomu zajímavému rodokmenu základních práv. Když třináctero osad anglických v severní Americe odtrhovalo se od mateřské země, vydal kongres vznikajících Sjednocených Států dne 4. července 1776 vyhlášení neodvislosti (Declaration of Independence), ve kterémž odůvodňoval odtržení své od Anglie. Počátek těchto důvodů, psaný slohem lapidárním, zní takto: „Tyto pravdy pokládáme za samozřejmé: že všichni lidé stvořeni jsou sobě rovni; že jsou nadáni od Stvořitele jistými neodcizitelnými právy; že mezi těmito jsou život, svoboda a vyhledávání blaha. Aby tato práva se pojistila, jsou mezi lidmi zřízeny vlády, *ježto odvozují svou spravedlivou moc ze přivolení od ovládaných* (deriving their just powers from the consent of the governed); a kdykoliv některá způsoba vlády stane se záhubnou těmto účelům, jest to právem lidu, aby ji změnil nebo odstranil“ atd.; načež prohlášení neodvislosti vytýká vládě anglické, co vše zlého učinila osadám americkým, a odůvodňuje tím odtržení od ní. Deklarace neodvislosti postavena jest v čelo ústavy Sjednocených Států, a spolu s ní staví se v čelo ústavy každého jednotlivého státu, jenž jest členem Unie severoamerické.

Podle tohoto amerického vzoru, ale bez takovéto praktické potřeby, také Francouzi ve velké revoluci předeslali své ústavě ze dne 3. září 1791 částku všeobecnou, kterouž nazvali Declaration des droits de l'homme et du citoyen. Návrh učiněný k tomu Lafayettem 11. července 1789 obsahuje amplifikaci a přiostření zásad, jimiž Amerikáni odůvodnili svoje prohlášení neodvislosti: zejména to platí o zásadě tištěné výše význačným písmem, kteráž při první konstituci francouzské byla přijata a vyhlášena v této formě: „Původ vší svrchovanosti sídlí podstatně v národě. Žádný sbor, ani osoba nemůže provozovati moc, která by výslovně z něho nevycházela.“ (Le principe de toute souveraineté réside essentiellement dans la nation. Nul corps, nul individu ne peut exercer d'autorité qui n'en émane expressément.)

Návrh základních práv, vypracovaný ve Vídni ode tří dotčených již poslanců, držel se při začátku věrně svého vzoru francouzského a amerického, chtěje také definovati účel státu. V Kroměříži konstituční výbor vynechal tuto definici, a za §. 1. základních práv postavena tato věta: „*Veliká moc ve státě vychází z lidu*, a vykonává se způsobem v konstituci ustanoveným.“ (Alle Staatsgewalten gehen vom Volke aus, und werden auf die in der Constitution festgesetzte Weise ausgeübt.) Základní práva

v Kroměříži opravená, rozdělena byla v 29 paragrafů; valná část jich přešla později doslovně do základního zákona o všeobecných právech občanů státních, daného 21. prosince 1867; tu však byly vynechány radikálnější kusy návrhu Kroměřížského, jako o povinném civilním manželství, při němž rozdílné náboženství není překážkou, o bezplatném vyučování, o národní obraně a j. v.

Ježto sném zasedal již několik měsíců a krom povšechného zákona o zrušení roboty a poddanství nic lidu užitečného nevykonal, vzmáhala se ve sněmu samém netrpělivost, aby již z konstitučního výboru předložena byla základní práva k plné poradě. V 8. schůzi 14. prosince navrhováno, pobídnouti konstituční výbor, aby ještě před vánoci základní práva mohla přijíti na denní pořádek. Návrh ten byl zavržen, když Rieger oznámil, že konstituční výbor činí, seč jest (III. 147). V 9. schůzi 18. prosince oznámeno, že konstituční výbor dokončí poradu o základních právech snad ještě toho dne V 11. schůzi 20. prosince ohlášeno, že konstituční výbor zvolil poslance Heina a Riegera za zpravodaje o základních právech.

Ve 12. sněmovní schůzi 21. prosince přišla základní práva na denní pořádek. První čtení jich vykonal Hein, načež hlasováním dle jednacího řádu toliko rozhodnuto, že základní práva mají se připustiti ke druhému čtení. K dotazu Šuselkovu odpovídal poslanec Feifalík z konstitučního výboru, že v pětičlenné subkomisi, která má vypracovati ústavu, předloženy byly některé návrhy, o kterých musejí se ještě díti porady v této subkomisi a pak v konstitučním výboru. K návrhu Šuselkovu sněm vyslovil přání, aby práce o ústavě tak se urychlily, by dne 15. března 1849 mohlo býti na konstituci přísaháno. Tak málo tušeno, co budoucnost v lůně svém chovala!

Po vánocích konečně nastala sněmovní porada o základních právech; ale hned na počátku ukázalo se úskalí, o které se rozbila dosavadní shoda mezi vládou a poslanci českými. Ve 14. schůzi dne 4. ledna 1849 Rieger podruhé četl osnovu základních práv. Hned potom povstal ministr Stadion a přečetl prohlášení vlády proti §. 1. V obrněném prohlášení tom pravilo se, má-li věta o původu veřejné moci pojímána býti toliko se stanoviska abstraktné theorie, že taková čiře theoretická věta nehodí se tam, kde se jedná o ústavu pro určité státní poměry. Pakli však nauka, že veškerá moc ve státě pochází z lidu, má se postaviti v čelo základního zákona státu Rakouského, tu „ministerium musí se ohraditi proti zásadě, která nesrovnává se se skutečnými a právními poměry našeho státu, a při pouhém pokusu, aby jí byla zjednána platnost v životě veřejném, byla pramenem politování

hodných zmatkův a nepořádků." Dle mínění vlády krev hraběte Latoura prolita byla pod praporem této theorie. „Dědičné monarchické právo jeví se ve státní formě konstituční monarchie posvátným a neodcizitelným pramenem nejvyšší moci. Uvnitř této státní formy nelze připustiti, aby původ její znova se ustanovoval, a to, co stojí, činilo se závislým na novém potvrzení... My spatřujeme konstituční státní zřízení v tom, když zákonodárná moc dělí se s volenými zástupci lidu, a s právním bytem naší monarchie se nesnese tvrzení, že by všeliká moc pocházela z lidu."

Prohlášení vlády překvapilo sněmovníky velice, neboť ministerstvo nepěstovalo náležitých styků s komisemi sněmovními. K návrhu Szábelovu povšechná debata o základních právech odložena na 8. ledna, až by sněmovníci měli v rukou tištěné prohlášení vlády.

Zatím česká pravice dorozuměla se s německou levicí, svou dosavadní odpůrkyní, o společné osvědčení proti vládě, jehož hájení bylo svěřeno dru. Pinkasovi, poslanci za město Prahu. V 15. schůzi 8. ledna předneseno bylo toto osvědčení ve formě resoluce, podepsané od 177 poslanců; pravilo se v ní, že sněm ve vyjádření ministerském od 4. ledna shledává matení (Beirrung) svobodného projevování mínění, nesrovnalé s postavením vykázaným *ústavodárnému* sněmu říšskému císařskými manifesty, danými 16. května a 6. června 1848. Pinkas háje této resoluce, mínil, že sněm říšský jest vtělením toho paragrafu, jemuž vláda tak se protiví; ku konci však doložil, že navržená resoluce nemá býti projevením nedůvěry k ministerstvu. Resoluce byla potom přijata 196 hlasy proti 99.

Povšechné rokování o základních právech zahájil dr. Wildner, poslanec za Kremži, jenž náležel k německému středu; zdálo se mu, že v osnově základních práv jest leccos vynecháno, jako zápověď otroctví, právo k tělocviku; krom toho navrhoval, aby ve všech paragrafech místo výrazu *státní občan* postavilo se slovo *Rakušan.**) Wildner potom vzal sice své návrhy zpět; že však oznámil svůj úmysl, při každém paragrafu navrhovati proměnu státních občanů v Rakušany, potírán byl tento jeho návrh ostře v generální debatě, nejprve od Smolky, potom od Riegera jakožto zpravodaje. Řeč Riegerova, kterouž se skončila generální debata v 15. schůzi dne 8. ledna, zněla takto (III. 301):

Pánové, moje obrana základních práv může po rokování, jež předcházelo, býti jen velmi chudou, jelikož i útoky byly chudé.

---

*) Tento JUDr. Ignác Wildner von Maithstein byl také prvním vynálezcem krásných jmen Cisleithanie a Transleithanie.

Především vyčítalo se konstitučnímu výboru, jehož jménem základní práva hájiti mně náleží, že nepředeslal základním právům všeobecného poučení. Musím se přiznati, pánové, že mi nemohlo přijíti na mysl, když jsem na se bral těžký úřad zpravodajský, že mi bude hájiti výbor váš proti této výčitce. Ptám se vás, pánové, zdali jste seznali ve světě ústavu, v níž by odstavci o základních právech bylo předesláno zvláštní poučení. Pan poslanec, kterýž konstitučnímu výboru tu výtku učinil, *) jest sám tak všestranně vzdělán, že asi nepotřebuje pro sebe mého poučení; a co do ostatních pánů poslanců, kteří by byli snad nedosáhli vysokého stupně vzdělání p. poslance Kremžského, myslím, že bych se dal na pole velmi nevděčné, kdybych snad obšírným theoretickým odůvodněním měl teprve podávati důkaz o účelnosti a potřebnosti základních práv. Vzdávám se toho teda.

Pan poslanec Smolka již z větší části velmi důvtipně vyvrátil zvláštní námítky, činěné našim základním právům, tak že mi málo říci zbývá.

Především vytýkáno základním právům, že nejsou úplná, že mnohá důležitá práva v nich nejsou obšírně vyslovena. Jménem konstitučního výboru vyznávám se panu poslanci Wildnerovi: Pater peccavi. Základní práva mohla ovšem ještě ledacos obsahovati; neboť podle systematiky, jakouž pan poslanec Kremžský navrhl říšskému sněmu, rozděluje on základní práva předně v taková, která duchu čili duši, a v taková, která především tělu přísluší. Z ohledu toho, kdybychom chtěli opravdu obšírně pojednávati o základních právech těla, museli bychom nutně přijmouti právo, že každému, kdo si nastydnutím rheuma uloví, je volno zahnati je opět ruskou parní lázní. Taktéž kdybychom chtěli uváděti všechna základní práva ducha, museli bychom pro případ, že by někdo ve sklíčené náladě mysli se nalézal, vyhraditi mu právo, že se smí obveseliti opět nějakou zábavnou cestou. Tato a mnohá jiná

*) Byl to již zpomenutý poslanec za Kremži I. Wildner, doktor práv.

práva nebyla ovšem mezi základní práva přijata. Výbor ve vší skromnosti obmezil se tím, že přijal pouze všechna ta práva základní, jimž obyčejně platí útoky vlád; a že u nás tomu tak častěji bývá, v tom, pánové, máme všichni dostatečné zkušenosti. (Bravo.)

Pan poslanec vytýká dále základním právům, že nejsou dosti rakouská. Nuže připouštím, že tato námitka jest podstatná; lituji toliko, že slavná sněmovna neměla tehdá, když volila výbor konstituční k navržení práv základních, ještě k disposici veliký důvtip a to neobyčejné, tak výhradně rakouské vlastenectví p. poslance Kremžského. On by toho byl zajisté svými důmyslnými důvody dovedl v konstitučním výboru, žeby základní práva dostala jinou tvářnost, mnohem rakouštější. Nejspíše že by pak tato zněla asi následovně:

§. 1. Především měj každý, kdokoli jsi na rakouské půdě, vědomí výhradně rakouské. (Smích.)

§. 2. Každý Polák, Čech, Italián, Maďar, budiž, jakmile se zrodí, ponořen do proudu Lethe, aby zapomněl, že jeho tisíceleté dějiny jsou starší nežli dějiny sjednoceného císařství Rakouského. (Pochvala, sykot.)

§. 3. Hned jak se zrodí, budiž každý rakouský občan, či po názoru páně poslancovu lépe každý Rakušan, aby se státu neztratil, na způsob mýtních šraňků černožlutě obarven. (Smích a potlesk, sykot.)

Pan poslanec Kremžský dále vyčítal ústavnímu výboru, že nemá ve svých základních právech soustavy; on míní, že ústavní výbor v pořádání základních práv si počínal tak lehkomyslně, že paragrafy přímo do síta naházel a pak je vybíral na zdař bůh, jak se právě nahodily. Tu musím politovati p. poslance Kremžského pro krátkozrakost jeho v tomto ohledu; zdá se, že pro samé stromy lesa nevidí. Nechci se odvolávati k stejnému téměř pořádku v základních právech jiných ústav, aniž k základním právům Frankfurtským; to by mi mohla jistá strana za zlé pokládati. (Dlouhotrvající smích a všeobecná pochvala.) Taktéž nechci poukazovati k základním právům Berlínským, neboť jsou oktroyována, a přiznávám se,

že si v ústavách oktroyovaných pramálo libuji. (Pochvala.) Naše základní práva mají ovšem soustavu, jen pan poslanec Wildner jí nevidí. Jsem tudíž nucen nasaditi panu poslanci Kremžskému brejle (slabý sykot), aby uviděl soustavnost našich základních práv. — Pánové, zdá-li se komu z vás, že jdu v obraně své příliš daleko, pak myslím já, že p. poslanec ve své systematice činil tak neméně. On tak silně okořenil svou argumentaci solí a hořčicí, že snad smím totéž právo vyžadovati pro sebe (pochvala), a víte, pánové, že jeho hořčice nebyla přímo nejlahodnější francouzská — byla to pouze jen Kremžská hořčice. (Veselost.)

Soustava, jakou se spravoval konstituční výbor, pořádaje základní práva, byla vůbec uznaná soustava svobody. Každý člověk jest svoboden, každý má stejné právo rozmnožovati blaho své hmotné i duševní. Tato věta obsahuje v sobě celou soustavu základních práv. Toto všeobecné základní právo člověka, mající základ v jeho osobnosti, musí ve státě býti zachováváno a chráněno, ale musí též býti vyměřeno pravidly, aby jím nebyla skracována práva jiných. Řídě se touto zásadou, jednal teda výbor nejprve o paragrafech, kteréž zaručují svobody člověku vůbec a svornost lidí mezi sebou. Pak přešel k oněm paragrafům, jimiž se poskytuje člověku možnost, aby buď samostatně aneb ve spojení s jinými lidmi rozmnožoval svůj blahobyt, jak duchovní tak i hmotný; zde uvádí tudíž výbor paragrafy jednající o rozličných formách spolčování. Sem náležejí paragrafy o právu občanů ke shromažďování se, paragraf o jich právu ke spolčování, i paragrafy, jimiž se blíže určuje právo občanů spojovati se ve spolky náboženské. Sem přijal výbor taktéž právo ku podpoře duševního vzdělání; jest to především právo svobody tisku a co dále sem přísluší. Když to byl vykonal, přistoupil výbor posléze ku paragrafům jednajícím o zájmech hmotných, a ku konci pojednal, jakoby o nějaké sankci všech prospěchů duchovních i hmotných, o ústavech vojska a národní gardy, kteříž jsou povoláni k tomu, aby hájili veškerých práv občanu zajistěných. Toť jest soustava, kterou výbor se spravoval.

Ostatní námitky vyvrátil již p. posl. Smolka tak důvtipně a soudně, že mi nezbývá, co bych vyvracel.

Musím litovati, že p. poslanec Wildner již opět odvolal svůj návrh systematiky základních práv, jejž byl sněmovně předložil. Myslím sice, že by nebyl došel souhlasu ani zde před Litavou ani tam za Litavou, ale zajisté by se bylo ukázalo, že výbor zasluhuje všeobecné politování, ne snad proto, že by pro neznalost oné systematiky byl sestavil špatná základní práva, ale spíše proto, že je odsouzen snášeti takovéto útoky.

Nemám již dále co říci. Dodávám jen, že při skládání práv základních dokonce nebylo naším úmyslem aniž úkolem, abychom jimi tvořili rakouské vědomí; nešlo nám o to, aby působením základních práv každý cítil, že je Rakušanem; my chtěli základními právy toliko toho dovésti, aby budoucně každý občan v Rakousku cítil, že je člověkem! Takový byl názor náš, a proto si přejeme, abyste i vy, pánové, přijali základní práva v tom smyslu a v tom znění, jak je váš výbor sestavil. Když by však tato základní práva měla podstatně býti skracována, pak myslím, že by záhy každý v Rakousku mohl se snad ještě cítiti Rakušanem, nikoli však že jest svobodným člověkem!

Podrobná debata o §. 1. základních práv zaujala schůzi 16. a 17. dne 9. a 10. ledna. V prvější schůzi učinil *Ullepitsch*, krajinský poslanec za Postojnu, návrh prostředkovací v tato slova: „§. 1. osnovy základních práv budiž vynechán jakožto sem nenáležející, a úprava ustanovení o rozděleném vykonávání moci státní budiž uložena výboru, jenž zaměstnává se osnovou ostatních částek ústavy.“ Tento návrh byl dne 10. ledna podporován Lasserem, jenž jakožto generální řečník za 24 přihlášené řečníky mluvil proti §. 1.; Lasser dal návrhu Ullepitschovu takový výklad, že on otázku o původu státní moci pouští mimo, zachovává pravou konstituční zásadu rozdělení státní moci, a úpravu této zásady odkazuje k zařadění na náležité místo. Po Lasserovi mluvil Löhner, generální řečník pro §. 1. Poslanec Vaccano přednesl návrh menšiny, kteráž tomu chtěla, aby před navržený §. 1. postavil se ještě jiný článek, kterýž definoval účel státu podle vzoru francouzské deklarace práv lidských takto: „Stát prohlašuje za

svou úlohu, aby chránil vrozených a získaných práv příslušníkův svých, a aby podporoval jejich obecné dobré, což možné jest toliko součinností všech občanů státních. Jednotliví občané státní přenášejí z veškerenstva svých práv jen tolik na stát, kolik je potřebí k tomuto účelu.“ — Poslední slovo v debatě připadlo Riegerovi, jenž dne 10. ledna jakožto zpravodaj výboru konstitučního hájil §. 1. základních práv: „Všechna moc ve státě vychází z lidu,“ touto proslulou řečí (III. 348—358):

Pánové! Bude mi těžko přednésti něco nového o otázce, která již tolikráte a ze všech stran byla rozebírána. Nevím, podaří-li se mi získati sobě poněkud vaši pozornost, když jste již tak unaveni. Přes to však pokládám za svou povinnost, abych odpověděl k některým námitkám proneseným proti tomuto paragrafu.

Jest mi hájiti návrh výboru ve dvojím směru. Kdežto předchůdce můj (Vaccano) soudí, že by se měl před prvním paragrafem položiti ještě jiný paragraf, proti němuž se vyslovila většina výboru po opětovné zralé úvaze, chtějí tomu opět mnozí řečníci, žeby se dokonce ani neměla vysloviti zásada, jejíž zřejmé vyřknutí měl výbor za nutné.

Co se týče názoru pana poslance Vaccana, kterýž chtěl, aby zde bylo přijato třetí minoritní votum k §. 1., o tom soudil výbor ústavní, že není naším úkolem činiti filosofické dedukce práva anebo stanoviti věty pouze theoretické. On považuje za úkol konstitučního sněmu říšského, aby dával zákony, a sice zákony positivní, zákony praktického významu a s praktickými výsledky. Výrok minoritního vota k §. 1. nemá po názoru většiny praktického významu; on jest prostému člověku nesrozumitelným, jest pro něj neplodným; pro vzdělance však jest výrok ten, pokud jest vědou uznán, zbytečným, ale pokud popírán bývá vědou, bylo by zajisté lépe zůstaviti ho takořka vědeckému svědomí, politickému přesvědčení každého jednotlivce. V theorii bylo přečasto popíráno, že by vůbec stávala jakási *práva vrozená*. Ve stavu prvotním nestává nijakého práva; k tomu, aby vůbec někde platilo právo, musí předcházeti stav právní, musí tu býti dříve takové zřízení, taková společnost, která právu tomu poskytuje potřebné zá-

ruky, společnost, kteráž ho hájí. Až dotud, v pouhém přirozeném stavu prvotním, nestává práva, nýbrž toliko přirozená žádostivost člověka po něčem, jako žádost a snaha jednotlivého člověka, aby tu neb onu věc měl a užíval; kterážto žádost činí se platnou a nabývá úspěchu jen potud, pokud nevystoupí někdo jiný, kterýž si osobuje touž věc s větším násilím. Právo vrozené není teda ničím více, nežli obrazným výrazem; kde není zákonů, tam není také práv, není jistoty, není majetku. Každé právo předpokládá závazek a povinnost na straně druhé, ale ve stavu prvotním nelze přivésti k platnosti takový závazek druhého, protože se nedostává prostředků ku provedení toho.

Právo osobní svobody ve stavu prvotním jest neobmezené či chcete-li, přímo bezmezné, protože neuznává mezí, ale právě proto jest i nekonečně obmezené, protože to samé bezuzdné právo má každý jiný, a tudíž rozhoduje tu jen násilí. Ve stavu prvotním jest každý nepřítelem každého; nikdo nepožívá bezpečnosti, lidé žijí vedle sebe takořka ve stavu válečném, jako ve přírodě zvířata, kteráž se na vzájem pronásledují a požírají. To skličující poznání, že ve stavu prvotním není práva, to právě teprva přivedlo lidi ku přesvědčení, že je nutno dávati zákony, aby se stanovila práva. Pouhé přiznávání, že je potřeba zákonů právo stanovících, není teda ještě právem samým, neboť potřeba není prostředkem, hlad není pokrmem. Z toho vysvítá, že jest to pouhá petitio principii, vystaví-li se zásada, že stát má hájiti vrozená práva. Kdybychom měli vrozených práv, muselo by to býti s nimi právě tak, jako s vrozeným pudem včel. Včely, žijíce pospolu v jistém řádu, rozdělují mezi sebou práci, pud k tomu vrozený vede je přímo pravou cestou, ony nečiní více, nežli k čemu je přivádí potřeba, jedna včela nezasahá do oboru druhé. Tomu však není tak u člověka; on ve stavu prvotním neuznává obmezenost míry pro práva svá a pokládá sám násilí za jediné, co rozhoduje. A násilí není právem.

Nuže vidíte, pánové, že ta věta o vrozených právech může i v theorii býti popírána, a že mnohokráte byla po-

pírána. Stojí-li to tedy za to, vyslovovati větu, již ani sama věda nepokládá za nezvratnou? Větu, která beztoho nemá podstatných výsledků praktických?

Mimo to soudila většina výboru, že jest nebezpečno pronášeti takovéto věty všeobecné. Nebezpečno, pravím, protože konstituce se má státi obecným majetkem lidu. Když pak prostý člověk se uchopí zásady, dopouštějící tak mnohonásobných výkladů a důsledků, uvažte, jaké nebezpečí jsme tím uchystali státu? Vy víte, pánové, že samo slovo božské, že sama bible falešnými vykladači tolik zla způsobila ve světě: o mnoho-li více zla může způsobiti tato zásada, kdyby tak všeobecně byla prohlášena?

To byly důvody, které přiměly většinu ústavního výboru, aby prohlásila se proti votu minoritnímu, jehož hájil p. poslanec Vaccano. Že názoru majority nehájím lépe, toho příčinu shledají pánové v té okolnosti, že i moje jméno stojí pod oním votem minoritním.

Přicházím nyní k §. 1. Jest mi především hájiti výbor proti nepravému jeho výkladu. Chtějíť někteří shledávati v paragrafu tom, čeho on neobsahuje a čehož výbor do paragrafu toho vložiti nikdy nemínil. Domnívajíť se, že se tímto paragrafem upírá mocnářovi veškerá svrchovanost, že se tím koruna vší své svrchovanosti přímo zbavuje, že svrchovanost se vyhražuje jedině a neobmezeně lidu samému. Tomu dokonce tak nebylo, výbor byl dalek toho, aby zneuznával půdy, na kteréž stojíme, a rovněž dalek toho, aby chtěl popírati jakkoli zásadu konstitučního mocnářství, kteréž káže rozdělení mocí státních mezi národem a panovníkem.

Jest to vadou, že tento paragraf, ba že celá kapitola o základních právech musela býti vyňata ze své spojitosti s ostatní ústavou a vám musila tak býti předložena. Vinu toho nenese váš výbor ústavní, nýbrž zvláštní poměry Rakouska. Pánové, úloha utvořiti z Rakouska mocnářství konstituční, mocnářství dle požadavků naší doby a dle potřeb národů, jest úlohou tak těžkou, jaké ještě nikdy se nedostalo člověku.

Rozřešiti úlohu tu, vystaviti budovu, abych tak řekl symetrickou, a to tak, aby neučinila se tabula rasa, aby přímo se nezrušila všeliká ta dědictví národní, provinciální i historická, jež na nás přešla z minulosti, to věru není úlohou snadnou. Jinak je to s vyslovením práv základních. Jsoutě to práva všem lidem společná, jest to úloha také ústavami jiných států již rozřešená. Nepůsobilo nám teda tolikerých obtíží. abychom úlohu tu rozřešili také pro nás, a to jest příčinou, že jsme vám základní práva dříve k rokování předložili nežli ústavu vůbec. Kdyby se tak bylo nestalo, pak byste nejspíše byli v čele ústavy rakouské nalezli zásadu: „Rakousko jest mocnářstvím konstitučním, dědičným v rodu Habsbursko-Lotrinském,“ a jakmile by tento paragraf byl předcházel, tu by, tuším, nikdo nemohl uváděti výbor v podezření z úmyslů republikánských.

Váš výbor nechtěl paragrafem prvním říci více, nežli že státní moci ve svém původu vycházejí z lidu. Jen v tomto smyslu, že státní moci ve svém původu od lidu vycházejí, mohu hájiti a budu hájiti návrh výboru. Tím tedy není řečeno, že i v přítomnosti ještě přísluší výhradně lidu: avšak zásadu, že původně vyšly z lidu, měl výbor za potřebné vyřknouti výslovně. Učinil to téměř jednohlasně, a jest mi velice s podivením, že pan poslanec Werfský,*) ač je sám členem výboru, nyní popíral tuto zásadu. On byl účasten porad, troj- a čtyrnásobných porad o zásadě té, aniž jí popíral. Nechci tím říci, že by jeho osvědčení bylo nesprávným, aneb že by přesvědčení, jaké dnes osvědčoval, bylo nepravdivým; chci toliko říci, že je přesvědčení jeho čerstvého datum, to, myslím, jest na jevě. (Pochvala od jednotlivých členů levice.)

Pánové, opakuji to, výbor pokládal za nutné vysloviti tuto zásadu, neboť zásada tato je zásadou svobody lidu, je zásadou a základem ústavnosti. Jako božské světlo lidského rozumu má jen jediný původ — ducha všehomíra, tak má i svrchovanost čili nejvyšší mocnost ve státě též jediný původ,

*) Rytíř dr. Josef Lasser byl poslancem za Werfen v Salzburku.

jediný pramen, a ten jest: veškerenstvo lidu. Paprslek, byť se rozkládal v barvy rozličné, zůstává přece původem a bytností svou vždy jen jediný. Ti, kdož přijímají dvojí pramen svrchovanosti, nečiní tím vděk monarchii konstituční. Vždyť po jich názoru svrchovanost či nejvyšší mocnost ve státě není více jednorodou jednotou; pak není než mechanickou smíšeninou, zevnějším spojením dvou samostatných těles; aneb chcete-li raději tak, jak se přede mnou jeden ctěný p. poslanec obrazně vyjádřil, sňatkem dvou samostatných osobností svrchovaných. Sňatkem, kterýž však již dle pojmu svého pro případ sporu dopouští také rozvedení. A pánové, jak si ve případě takového rozvedení pomůže svrchovanost lidu bez svrchovanosti pošlé z práva zděděného, to si mohu nějak představiti; ale nepotřebuji poukazovati na Bourbony a Vasy, abych dolíčil, jak politování hodným zjevem jesti svrchovanost zděděná, jakmile se vytrhne ze své jediné, své pravé půdy, z půdy svrchovanosti lidu, ve kteréž jediné má svůj původ, své kořeny. (Pochvala.)

Nedá-li se teda zastávati, že by byl dvojí pramen svrchovanosti, nezbývá nic jiného, nežli rozhodnouti se pro jeden nebo druhý ze dvou zde jmenovaných pramenů. Musí se teda přiznati buď že svrchovanost má svůj základ a původ v dědičném právě rozeného mocnáře, anebo musí se připustiti, že svrchovanost se zakládá v jednotné vůli veškerenstva lidu. Naše ministerstvo vyslovilo náhled, že svrchovanost má základ svůj ve právě dědičném; že zděděné právo mocnářovo jest jediným posvátným a neodcizitelným pramenem svrchovanosti. Jestliže tomu tak, pak táži se vás, pánové, jak může vůbec kde býti monarchie *obmezena*, jelikož každé obmezení jest částečným odcizením práva; táži se vás, pánové, když pramen tento jest neodcizitelný, může-li mocnář přenésti některý díl své svrchovanosti, díl zákonodárné moci na říšský sněm? Pánové, jest tedy patrno, že je-li pramen svrchovanosti neodcizitelný a zůstává-li svrchovanost vždy a věčně v plné své dokonalosti při mocnáři, pak ovšem národ v celosti své, pak i jeho sněm říšský nevykonávají žádného práva vlastního,

*

nýbrž jen práva panovníkem jim propůjčená; pak je patrno, že žádný zákonodárný sbor není nic více ani méně nežli státní rada, která tak dlouho úřaduje, pokud se právě mocnářovi líbí.

Pánové, musím se přiznati, že tento náhled ministerstva, tato konstituční theorie má alespoň jednu nepopíratelnou přednost, totiž, že jest novou, i musím litovati, že ministerstvo naše neohlásilo tento náhled svůj v obšírném theoretickém odůvodnění učenému světu. Mohlo to posloužiti k osvícení všech konstitučních starověrců v Anglii a v jiných zemích, kteří o věci této tak dlouho v temnostech bloudili. (Veselost.) Není teda, pánové, stát, podle tohoto náhledu ministerstva, nic jiného, než pouhý obyčejný dědičný statek rodinný, snad zavázaný svazky fideikomisními s tím ustanovením, aby požívání svrchovanosti připadlo vždy prvorozenci. Pak také z toho následuje přirozeně, že i národové takového státu nejsou nic jiného než pouhý fundus instructus rodinného statku (hlučná pochvala v pravo i v levo), pouhý fundus instructus statku rodinného, jejž poslední majitel, — asi tak, jako když ruský velmož prodává svůj statek s tolika tisíci a tisíci duší, — zastavuje anebo daruje, jak se mu právě líbí. Tato theorie byla i také skutečně prováděna; připomínám toliko na Braniborsko, které císař Sigmund dal v zástavu domu Zollerskému za jistou sumu peněz. Zdali však náhled tento je přiměřen důstojnosti svobodného národu, zdali se shoduje s osvíceným ponětím našeho věku o podstatě a povolání státu, o tom rozhodnouti bohdá nebude nám těžko. A přece je všechno to pravdou, pravý-li jest náhled ministerstva, že svrchovanost béře svůj původ jedině a výhradně v dědičném právě mocnářově.

Pánové, vy vidíte, že zásada naším ministerstvem vyslovená ve svých důsledcích vede nevyhnutelně k monarchii absolutní; ale náhled vašeho výboru byl jiný, náhled jeho byl, že nejvyšší mocnost, že všechna moc ve státě má prvotní svůj původ v lidu, že veškerenstvo lidu svobodnou vůli svou částečně přeneslo tuto moc na mocnáře, že ji přeneslo na jeho rod dědičně

k vlastnímu dobru svému a k většímu upevnění vlády. Nuže, pánové, na vás jest voliti! Uznati zásadu ministerstva jest tolik, co vysloviti monarchii absolutní; přijmouti zásadu výboru, znamená uznávati důstojnost lidskou, znamená prohlásiti svobodu lidu, jest tolik co vysloviti, že ústava, v jejímžto čele stojí zásada tato, má základ svůj ve svobodné vůli národu, v jeho přesvědčení o prospěšnosti a spasitelnosti monarchického způsobu vlády, jedním slovem, že ústava ta je ústavou svobodnou, že jest pravou konstitucí! (Pochvala.)

Ministerstvo předneslo proti zásadě té ještě několik jiných námítek. Ono mezi jiným vyslovilo také ten náhled, že moc výkonná přísluší mocnáři úplně a výhradně. Nuže, již p. posl. Žatecký (Löhner) přede mnou poukázal k tomu, že ve státě konstitučním nemůže vládnouti žádné ministerstvo, kteréž nemá pro sebe většinu lidu; toť jest důkazem, že také lid má nějaký, aspoň negativní vliv na moc výkonnou. Ale jest ještě jiný důvod: Jestliže mocnář mocí svého vlastního práva má sám výhradně celou moc výkonnou, a dává-li ji vykonávati svými ministry, pak vyprosím si odpověď na skromnou otázku: Což vlastně znamená odpovědnost ministerstva oproti národu? (Pochvala.) Má-li ministerstvo celou svoji moc výkonnou jen od mocnáře, nuže pak se dopouští nepříslušného osobování každý zákonodárný sbor, kterýž by chtěl ministerstvo poháněti k odpovědnosti! (Bravo. Velmi dobře!) Zdáť se téměř, soudě dle tohoto osvědčení ministerstva, jakoby ministerstvo se chtělo vyhnouti odpovědnosti. (Bouřlivá pochvala.)

Jiný náhled ministerstva jest, že lid si nepřeje, aby se vyslovila tato zásada. Ptám se vás, pánové, kdož jest to vlastně, jemuž přísluší vyslovovati vůli lidu? Já myslím, pánové, že ministerstvo to není, nýbrž že jsou to svobodně vyvolení důvěrníci lidu. (Hlučný potlesk na pravici, na levici a v jedné části středu.) Nezasedáť zajisté ve sněmovně této 380 mužů smetených pouhou nějakou náhodou; nás všechny sem povolala důvěra lidu, abychom vyslovovali jeho přání a jeho potřeby, a ministerstvo nám nemá sáhati do toho, nemá oddělovati lid od jeho zástupců; toť jest jednání neobyčejné,

neslýchané ve státě konstitučním. (Hlučný potlesk z pravice, z levice a v části středu.) Ministři, kteří všichni ani nejsou poslanci, z nichž oni, kteří poslanci jsou, vlastně ani nevědí, požívají-li, uvázavše se v úřady státní, ještě důvěry lidu; ti nejméně mohou vystupovati proti zástupcům lidu a říkati jim: my známe žádosti národu lépe nežli vy! (Pochvala.)

Zdá se, pánové, že by se rádo soudilo o přáních národů podle smýšlení a podle nálady města Vídně. Já jsem za toho času, kdy panující smýšlení ve Vídni bylo takové, že si troufali pošlapávati veškeré zákony pořádku, já za takového času jsem řekl: Vídeň není Rakousko, a veřejné mínění, smýšlení jediného města Vídně, není nikterak výrazem smýšlení celého Rakouska. Já to opakuji v tomto okamžiku. Ano, pánové, to nízké udavačství, onen hnusný servilismus, kterýž v okamžení tomto se tam roztahuje pod stínem děl, toť není smýšlení celého mocnářství, toť není mínění národů Rakouských! (Hlučný, dlouho trvající potlesk v pravo i v levo.)

Pánové, ministerstvo dále tvrdilo, ano prohlásilo, že se tato věta vyřknouti nemůže, poněvadž by nebezpečným způsobem mohla býti zneužívána. Pánové, touto větou dokáži vám nesmírně mnoho, dokáži vám, že musíte dle obyčeje tureckého pojídati jídla holýma rukama, neboť, pánové, nůž jest nebezpečným nástrojem vražedlným, kterého se ke zlému užívati může. (Veselost.) Dokáži vám, pánové, že chcete-li býti moudrými, musíte zmrznouti v této síni, neboť topiti nesmíte, vždyť oheň jest živlem nebezpečným, který ničívá majetek a životy lidské, a který i vás by stráviti mohl. (Veselost.) Pánové, těmito důkazy, spočívajícími na možném zneužívání něčeho, dojdeme velmi daleko. Varuji vás před nimi!

Připomínám vám, pánové, ještě, že absolutismus a sluhové jeho právě touto větou o vystříhání se možného zneužití, po celá staletí odnímali národům všechna jejich práva, že jim právě z této příčiny možného zneužití odňali svobodu tisku, právo ke spolčování, právo k účastenství v zákonodárství, zkrátka, že jim odňali všechnu svobodu. Že se tak může

státi i nyní, toho důkaz podává nám rokování včerejšího dne. Pan posl. Šternberský*) šel tu již dále nežli samo naše ministerstvo. Ministerstvo chtělo jen, aby se vyškrtla věta ona, protože pod její korouhví byly páchány zločiny. Pan poslanec Selinger nás však dokonce varoval před svobodou, řka, abychom si jen vzpomněli, jaké zločiny již byly spáchány ve jménu svobody! Ano, pánové, podle náhledu p. poslance Šternberského bylo by tudíž nejlépe, abychom zrušili hned také svobodu! (Pochvala.) Ba, pánové, ještě více — nadějiť se do p. posl. Šternberského, že ve svém náhledu zůstane důsledným. Sotva byly spáchány nějaké větší zločiny, nežli ve jménu Božím; p. posl. Šternberský, jsa důsledným, jistě také učiní návrh, abychom jako první francouzský sněm ústavodárný se usnesli, že zrušujeme Boha, k vůli možnému nebezpečnému zneužívání; ale bojím se jen, že p. posl. Šternberský bude pak ve velikých nesnázích se svojí theorií „z Boží milosti“; kdež najde pak k tomu Boha, když jej dříve byl zrušil?

Pánové, rád bych vás byl ušetřil obšírným rozborem rozličných theorií statoprávních; ale když jiní řečníci již o nich pojednávali, opírajíce o theorie ty své důkazy proti návrhu konstitučního výboru, tuť musím přirozeným způsobem i já pustiti se do probírání jejich, abych je vyvrátil a objasnil.

Nejprve počnu u pana posl. Werfenského, který ve své dnešní řeči důvtipnou argumentací, uznávaje ovšem při každé větě potřebu ujišťovati nás zprvu, že to na mou věru není pouhá subtilnůstka (veselost), podával nám důkaz, že stát není nic jiného, nežli výsledek nevyhnutelnosti. Celý obsah této hlubokomyslné věty není jiný, nežli jednoduchá myšlénka: „Stát jest, protože jest.“ — On pravil dále, stát že je požadavkem praktického rozumu. Ale, pánové, také ta první věta: „Všechny moci vycházejí z lidu,“ jest požadavkem praktického rozumu. Pánové, vyšel-li stát pouze z požadavku rozumu, a ne z lidu, tož bych se vás rád optal, v čem vlastně vězel ten

*) Poslancem za moravské město Šternberk byl dr. Engelbert M. Selinger, profesor orientalské akademie.

rozum? Či vězel snad ten rozum, z něhož vyšel stát, v té libře zlata několika drahokamy ozdobené, jež nazývá se korunou? Anebo-li vězel v té polštářované lenošce červeným aksamitem potažené a zlatem obroubené, jíž říkáme trůn? Nikoli, rozum tento byl právě v lidu, a jestli stát se všemi svými mocmi vyšel z rozumu lidu, teda je patrno, že právě státní moci vyšly z lidu. (Pochvala v levo i v pravo.)

Pan posl. Werfenský tvrdil dále, že není zrovna potřebí, aby moc pocházela od toho, naproti němuž se vykonává; na důkaz toho uváděl moc vychovávací. On soudí, že moc vychovávací tu jest ovšem jen pro děti a pro dobro dětí, od dětí však že nepochází. Panování, které nepochází od opanovaného, které nepochází ze svobodného svolení lidí svobodných, takové panování povstává podle mého náhledu toliko při násilí, kromě toho však, pokud vím, jen ve velmi nemnohých výminkách. Taková nachází se u dětí, u lidí blbých a u šílenců. A jestli vy, pánové, s p. poslancem Werfenským mně přiznáte, že národové rakouští jsou děti, blbci a šílenci, pak i já milerád chci připustiti, že státní moc nepochází z lidu. (Hlas: Velmi dobře! velmi dobře!)

Přistupuji nyní k náhledu jiného řečníka: jest to náhled, že nejvyšší mocnost ve státě jest jaksi majetkem určité rodiny, že jistí lidé rodí se na svět s nepodmíněným, neobmezeným právem panovati nad miliony i proti jejich vůli a na vzdor jejich vůli. Nuže, pánové, je pravda, theorie tato jest alespoň jednoduchá, ba velmi prostičká; ku přijetí a zastávání jejímu není právě třeba mnoho rozumu, ale ovšem mnoho víry, velmi mnoho víry, pravé slepé víry! Že tomu tak, cítilo se asi od jakživa, a z příčiny této uznáno potřebí, aby toto rodiště absolutní monarchie vypadalo velebněji, rozepnouti nad ním nebesa, jakž to bývalo v obyčeji nad ložemi ve středověku. Ale jak již moda se měnívá, sešlo z těchto nebes a lid již tak mnoho na ně nedrží.

Věta tedy, že všechny moci vycházejí z Boha, že dědiční panovníci vykonávají je z Boží vůle a z milosti Boží, velmi krásně by slušela do katechismu; ale ve vyznání víry zralého

státníka, dospělého, politicky dozralého národu, jest, ať dím mírně, velmi sprostná. Z této křesťanské sprostnosti důsledně vyplývá, že každá dědičná vláda, dobrá jako špatná, svobodomyslná jako i despotická, jest tu z Boží milosti a skrze vůli Boží. Ze zásady této plyne však také důsledně, že každá revoluce, i revoluce proti nejhanebnějšímu tyranu, jest nedovolena, že každá proměna v ústavě státní, každá proměna v dědičné posloupnosti jest vzpourou proti vůli Boží. Když císař Matiáš sehnal s trůnu císaře Rudolfa, tož jednal tím patrně proti legitimitě, proti dědičnému právu tohoto mocnáře, jednal patrně proti vůli Boží; a přece snad byl to právě jen císař Matiáš, jenž zachoval dynastii naší korunu v době tak bouřlivé. Když v zemi některé nastoupiti má na trůn mocnář, který naprosto jest neschopný, povolává se buď z usnešení říšského sněmu, buď z usnešení rodinné rady nejbližší nápadník k nástupnictví. A to jest opět vzpoura proti Božímu řádu světa, to jest opět zločin proti svrchovanosti dědičného práva, proti legitimitě. Příbuzný, kterýž na místo nastoupí, nazývá se sice opět „z Boží milosti"; ale přece jest a zůstává samozvancem.

Ano, pánové, jest také těžko říci, kde vlastně tato legitimita vzniká. Kdyby byl Kromwell míval zdárného syna, kdyby se mu bylo podařilo, založiti dynastii, seděli by potomci jeho nyní klidně na trůně anglickém, nazývali by se rovněž tak z Boží milosti a byli by pokládáni od celého světa za legitimní; a přece byl Kromwell usurpatorem. Potomci jeho nebyli by však nyní méně legitimní, než následníci jiných panujících rodů, které taktéž jen usurpací na trůn přišly. Připomínám Karla Velkého a celý vznešený rod Karolingův, jehož předkové jsouce ponejvíce jen majordomy v říši Francké, dosáhli panství a trůnu jen usurpací proti svrchovanému a legitimnímu rodu Merovingův. A chcete-li míti příklad z nejnovějších dějin, zdaž nesedí Bernadottovic na trůně Švédském z Boží milosti a legitimně? A dědičná svrchovanost Vasův, ta dlí u vyhnanství.

Pánové, vidíte, že sám pán Bůh nehledí vždy tak přísně na zachování svrchovanosti a legitimity. (Pochvala.) On nechává každého býti legitimním a svrchovaným, kdož má pro sebe vůli svého národa, anebo aspoň moc.

Pánové, křesťanská tato theorie vede k dalším ještě důslednostem. Dle této theorie, kde se děje všechno z vůle Boží, je také všechno dobré. Dle této theorie je panování Jeho Veličenstva císaře Nerona I. z Boží milosti dobré; ano, ale také revoluce a republika ve Francii jsou dobré, a Ludvík Napoleon sedí z Boží milosti na presidentské stolici Francie; vždyť víte, že bez vůle Boží nespadne u nás ani vrabec se střechy a ani vlas s hlavy naší, neřku-li koruna s hlavy Bourbonův! Víte-liž, pánové, že právě tato theorie o Boží milosti jest nejnebezpečnější theorií pro práva dynastií, že ona není vlastně ničím jiným, nežli theorií o platnosti hotových událostí, skutků dokonaných, nežli theorií, kde platí fait accompli násilí a revoluce? (Bravo.) Dle toho stačilo by, kdyby přišel kdokoliv a řekl: „Já jsem nástroj Boží!“ a má-li k tomu moc, aby vůli svou provedl, může pak říci, že i on jest z Boží milosti! Kdyby se bylo povedlo Košutovi, proraziti nadvládu maďarského plemene nade druhými národními kmeny v Uhrách, věru, pak by věci nyní jinak se měly, pak nebyla by rakouská armáda v Buda-Pešti, a snad že bychom již nyní slyšeli o Ludvíkovi z Boží milosti z rodu Košutův. A pánové, že tak se v skutku nestalo, to věru nebylo zabráněno zděděnou svrchovaností rodu Habsburského, to bylo zabráněno jedině a výhradně vůlí veškerenstva národů Rakouských. To především bylo zabráněno vůlí rozličných kmenů uherských, kteří nechtěli uznati násilného panství Košutova, nechtěli uznati nadvlády maďarského plemene; to bylo překaženo námi, kteříž jsme povolili peníze, kteří jsme dali své mužstvo, abychom udrželi dynastii na trůně Uherském.

Pánové, je-li pravda, že všechna moc je v mocnáři, že dědičné právo jest jediný nezadatelný pramen vší mocnosti ve státě: pak ptám se vás, pánové, k čemu vlastně my zde sedíme? Dle tohoto náhledu nejsou všechny svobody, které

již máme, které ještě dostaneme, nic než pouhá milost a dar našeho panovníka, který s díky přijímati musíme, a každá nám daná ústava, ať je jakákoli, nám musí býti milou, byť byla třeba ještě mnohem horší, nežli oktroyovaná charta dubnová (1848). Ano, já jdu i dále; ptám se vás, k čemu se vůbec namaháme utvořiti ústavu? Ponechmež to vůli Boží a milosti Boží; však víte, pánové, že „vše co Bůh činí, dobře činí.“ (Veselost.)

Nedá se upříti, že náhled tento je zcela křesťanský, velmi křesťanský; ale já chci proti němu postaviti jiný, který neméně je křesťanský; jest to učení o svobodném sebe určování člověka a národů. Bůh dal člověku svobodnou vůli, aby duchovní i tělesné dobré své podle nejlepšího vědomí svého, podle sil svých vyhledával. On se nám všem dal naroditi stejně svobodnými, on nestvořil ani pánů ani robů, ale on všem dal nám svobodu, abychom vstupovali do spolků, do společností, států atd., i abychom povýšili nad sebe někoho, jenž by nám panoval.

Původ všeliké moci, všeho panství, pokud je po právu, spočívá jedině ve vůli svobodného člověka, a spočívá také ve státě jen ve vůli svobodných národů, která se původně projevila buď ve svobodné volbě anebo v mlčelivém uznávání za vůdce toho, který se osvědčil v radě nejmoudřejším, v boji nejstatnějším. Moc, pánové, není důvodem práva; kdož se odvolává jen k moci, ten přiznává tím samým, že je dovoleno opříti se mu zase mocí, a tudíž možná to právo jeho v každou chvíli opět mu odejmouti. Panovník, který se odvolává jen ke své moci, je despota; panovník, který spoléhá na vůli svých národů, jejž nese vůle veškerenstva lidu, je pravý, svobodný panovník. (Pochvala.)

Vyhledáváme-li původ státní moci, shledáme, že také historicky jest vůle národů na mnoze základem států. Jmenujte si to smlouvou, jmenujte to jakkoliv chcete, věc zůstane vždy toutéž: panství povstalo přivolením jednotlivých svobodných lidí, přenešením moci svobodných národů na panovníky. Když staří Němci na štítech svých vyzdvihovali

knížata svá, když staří Slované ve valném shromáždění všeho lidu radostným provoláváním muže důvěry své povolávali na stolec knížecí, nebylo-liž to přenešení se strany lidu, nebyla-liž to smlouva, že vyvolený takto kníže vládnouti má podle starobylých právních obyčejů národu, podle práv národu? Byla tedy vždy a vždy základem vlády jakási smlouva. Nepožadujeť zajisté každá smlouva písemné listiny, charty. Máť i bez ní neméně právní platnost!

Pravda tato, byť sebe více byla popírána, zůstane přece vždy nezvratnou: Moci státní povstaly z vůle lidu, ony jsou jen k jeho dobrému, ony trvají jedině skrze lid! Všechny theorie, které bojovaly proti pravdě této, nebyly s to, aby jí odrozumovaly. Pánové, pravda tato tak slavně se vznáší na obloze rozumu, je tak skvělá, zářící a tak vznešená jako slunce, a osvědčení ministerské nezahalí tak lehce slunce toto, jako se měsíc na staré kulise zalepiti může kusem papíru.

Má se to s pravdou tou jako s onou starou pravdou, že se země točí kolem slunce. I pravda tato byla upírána od velemoudrých vrchností duchovních i světských. Gallilei byl pro ni prohlášen za blázna, vržen do vězení, ba musel dokonce pravdu tuto odpřisáhnouti. Přiznávám, pánové, že přijmeme-li onu zásadu do konstituce, budou ji moci z ní vytrhnouti; my však řeknem s Gallileiem: E pur si muove! (Smích.)

Pánové, pravda tato není také prázdnou theorií školskou, pravda tato je plna významů a důsledků pro život praktický. Často a zle byla sice tupena od knížat; tito mnohdy pošlapávali práva národův; oni odvolávajíce se ke svému legitimnímu dědičnému právu, osobovali si panovati nad národy dle své libovůle; oni, abych tak řekl, vyzvali národy, aby jim dokázali pravdu tuto, a věru těžce musili za to pykati! Pánové! když jednou veškerý národ jednomyslně povstane v celé velebnosti hněvu svého, který smrtelník smí pak vystoupiti a říci: Já jsem rozený tvůj pán, ty národe jsi zrozen mně k poslušenství! (Pochvala.) Pánové, hněv národu jesti vichřice mocná, dechem jejím kácejí se trůny, koruny padají s hlav pomaza-

ných, a jako ohromná bouře zachvátí prastarý dub, tak uchvátí hněv lidu někdy i prastarý kmen panovnický, vytrhne jej ze života národu a zavěje jej do širé dálky jako nějaký lehký vrbový proutek! A od toho dne proutek tento nazývá se pretendent! Pánové, kdož by při úkazech tak neodolatelně přesvědčujících chtěl ještě tvrditi, že moc vlády nepochází z lidu? (Pochvala.)

Přivedli další důvody pro náhled tento; pravili nám, že zásada tato odporuje dějům posledních dnů; mocnář jsa do té doby v neobmezeném, plném držení všech panovničích práv, postoupil prý částku jich dobrovolně lidu; lid že teda moc svou obdržel od mocnáře. Ano, pánové, dalek jsem toho, abych spouštěl s oka povinnost vděčnosti k dobrotivému našemu mocnáři; vím, že císař Ferdinand dobrovolně rozdělil plnost moci své se svými národy, ba že to učinil, nejsa k tomu donucen přemocí nějakou! Proto přece však nevěřím, že bychom k tomu nebyli mívali práva. Či mohli byste si mysliti skutečně a do opravdy, že jsme nikdy neměli práva požadovati svobody tisku a práva ke spolčování se? že jsme nikdy neměli práva požadovati účastenství v moci zákonodárné? Již vidíte, pánové, že ony dary nejsou pouhými dary: stalo se tu toliko uznání nepopíratelných práv lidu!

Jiní postavili se na půdu historickou a odtud snažili se vyvoditi právo výhradné svrchovanosti koruny. Nuže budiž, i já se chci postaviti na půdu historickou. Historie Rakouska není ještě tak stará, počítá se teprve od roku 1804; ba vezmeme-li to přísně, neměli jsme posud jednotného Rakouska; vždyť má býti teprva utvořeno. Chtějíce tedy pojednávati o dějinách Rakouska, musíme se obrátiti k dějinám jednotlivých jeho národů, jednotlivých jeho zemí. Tu nám se objevují především dvě veliké skupiny zemí. Jest to skupina zemí koruny uherské a zemí koruny české. Pánové, mám za to, že nebude zde, kdo by pochyboval, že svrchovanost v Uhrách nebyla dosud ve výhradném držení panovníkově, že se panovník o ni dělil se sněmem říšským; a víte všichni, že králové uherští na poli rákošském dostávali korunu svou

z rukou národu. Víte rovněž dobře, že také země české, Čechy, Morava, Slezsko, tvořily dříve říši volební. Národ český povolal prvního svého knížete Přemysla, praotce svojí královské rodiny Přemyslovské, která v domě Habsburském po přeslici ještě kvete, od pluhu na stolec knížecí. Císařové Ferdinand I. i Ferdinand II. právo své ku koruně české děkovali svobodné volbě.

Přistupme k Haliči. Na základě jakých nároků drží Rakousko zemi tuto? Pánové, když se vládcové rakouští uvázali v Halič, učinili to na základě nároků koruny uherské na starou Červenou Rus. V západní část uvázali se odvolávajíce se na právo koruny české, na manské její vojvodství Osvětímské a Zátorské. Nechci zde bráti na potaz průvodnost právních těchto nároků, beru je tak jak jsou; uvázalo-li se teda Rakousko v Halič na základě práv svých k ní jakožto ku příslušenství koruny české a uherské, tož nemohla svrchovanost v zemi nově nabyté vycházeti z jiného pramene, nežli z téhož, z něhož vycházela v Uhrách a v Čechách. Považujeme-li však Halič jakožto část starého království Polského, i pak nemůžeme pramen svrchovanosti národní vyhledávati jinde, leč ve vůli národu. Vy víte, pánové, že ve starém království Polském dokonce až rozmařile plýtváno svrchovaností národu; tamť neuznávali pouze svrchovanost veškerenstva národu, nýbrž i také svrchovanost každého jednotlivého šlechtice přiznaným jemu Niepozwalam (nesvoluji). A dle řádu tohoto nemůžete, tuším pochybovati, že i v Polště byla svrchovanost u národu.

Nepotřebuji připomínati, že Sedmihrady v témž poměru stojí k mocnáři jako Uhry. Nepotřebuji dokládati, že národ srbský na základě svých pacta conventa s domem rakouským uvázal se v zemi svou, při čemž mu byla pojištěna autonomie na půdě, které by sobě vydobyl. Nepotřebuji uváděti, že se království Chorvátské, Slavonské a Dalmatské připojilo ku koruně uherské z usnešení svobodného. Známo vám bude, že Terst s okolím svým a Přímoří dobrovolně se podrobilo dynastii rakouské; a když, pánové, v Korutanech při nastupování knížete na stolec přistupoval sedlák a knížete

udeřil, jest to, myslím, důkaz dosti jasný, že plnost moci knížecí i také tam vzešla prvotně z lidu. Pánové, důkaz tento historický dal by se dolíčiti ve všech téměř zemích rakouských, nevyjímaje ani zemí starorakouských. Připomínám vám, že též i Rakušané podávali korunu vojvodskou své země králi Českému Otakarovi a později Rudolfovi Habsburskému. Odkud tedy pochází v Rakousích svrchovanost a dědičné právo dynastie?

Nedosti na tom; tato svrchovanost koruny nebyla ani za staré absolutní vlády úplně neobmezená. Důkazem toho jest právo povolovati daně, kteréž právo stavové všech téměř zemí v mocnářství měli. Jmenovitě v zemích Českých a Uherských nikdy nebyla svrchovanost na mocnáře bezvýminečně vznešena, nýbrž jen výminečně, pokud dynastie nevymře. Neboť takové jest právo těchto národů, základním zákonem jim vyhražené, od panovníků jich přísahami ztvrzené, že sobě po vymření dynastie panovníky své mohou voliti sami.

Nuže, pánové, snad se mi bude namítati, že všechno toto není než pravda historická, a taková že nenáleží do práv základních. Ovšem, pravda historická, ale pravda, která má velmi důležité praktické důsledky, pravda, kterou vysloviti pokládali jsme za nutné! Pánové, považte to dobře: vyřknutím této zásady my vlastně upevníme teprva monarchii konstituční. Tím teprva dodáme svrchovanosti dědičného mocnáře rozumný, vždy platný důvod právní. Opírejte svrchovanost tu pouze na slovo „z Boží milosti“, pak opíráte ji o pověru; opírejte ji o právo dědičné, a postavili jste ji na něco, co má ještě méně ceny, postavili jste ji na písek. Neboť, pánové, právo dědičné nedá se dokázati ani ve přirozeném právě soukromém, ono musí teprve založeno býti zákonodárstvím positivním. Tím méně však dá se dokázati z práva rozumového, že někdo pouhou mocí svého urození má právo, panovati s absolutní neobmezenou mocností nad národem i proti jeho vůli! (Pochvala.) Prohlásíme-li však, že konstituční monarchie, že též svrchovanost mocnářova mají svůj původ ve svobodné

vůli a v sebeurčení jeho národů, pak teprva jsme jí dali rozumnou právní půdu. (Pochvala.)

Na druhý důvod, proč je potřebno a důležito, aby tato zásada se vyslovila, poukázal již poslanec Žatecký. Máme-li za to, že všechny moci byly původně u lidu, a že byly od lidu na mocnáře vznešeny, tož nemůže mocnář míti více práva než se mu přiznává v listině ústavní. V pochybnosti vzniklé o tom, komu moc některá přísluší, musí se pak za to pokládati, že ještě zůstala u lidu, ač nemůže-li se dokázati, že na někoho byla přenešena. Totoť jsou nejdůležitější důvody, které činí to nutným, aby zásada tato se vyřkla výslovně.

Pánové, bylo též poukázáno k tomu, že náhled, který je v tomto paragrafu vysloven, není náhledem koruny. Pánové, zdá se, že se náhled koruny velice mění. Připomínám vám, pánové, že k interpellaci p. poslance Borrosche v plném shromáždění říšském byla podána vyjádření, ježto uznávají zásadu tuto;*) připomínám vám, že dřívější ministerstvo, a sice ústy nynějšího ministra Bacha, opětně vyřklo, že chce míti monarchii demokraticky-konstituční, že uznává majestátnost lidu na rovni s majestátností trůnu.**) (Dlouho trvající bouřlivý potlesk.) Což může slovo toto o monarchii demokratické znamenati jiného, nežli že mocnář chce uznávati, že moc jeho v plnosti své vychází z lidu, a že chce panovati jen skrze lid a pro lid? Pakli že takové nebylo mínění ministerstva, pak byl tento výrok jeho, ať dím mírně, jen pouhý způsob krasořečnický, pak při těchto slovech nic jiného nemínili, nežli že 38 millionů občanů rakouských nemá míti jiného práva, než že majestátnost lidu smí sbírati drobty, které by spadly s bohatě opatřeného stolu svrchovanosti dědičné. (Pochvala.)

---

*) O interpellaci Borroschově viz zmínky zde na str. 46; ministr Doblhoff odpověděl k ní jménem předsedy ministerského dne 7. září; pravil mezi jiným, že „ústava v základech i v podrobnostech svých bude dílo vůle obecné (des Gesammtwillens) zákonně projevené“, se kterou císař jest pevně odhodlán jíti ruku v ruce; i že císař „poznává tuto vůli obecnou za vtělenou v usneseních svobodně volených zástupců národů svých“ (II. 297.)

**) Viz zde str. 25.

Pánové, náhled ministerstva nynějšího nemůže pro nás býti rozhodným. Nejblíže příští ministerstvo bude snad míti jiný; mínění ministerstva nynějšího není také na závadě, proč by ústavodárný sněm říšský neměl vysloviti pravé přesvědčení své. Pánové, císařským manifestem ze dne 16. května bylo právo k ustavení Rakouska přeneseno na národy rakouské; k tomu konci byli důvěrníci národů těchto povoláni do ústavodárného říšského sněmu, aby podle uznání a podle nejlepšího přesvědčení svého dali ústavu. Jeho Veličenstvo prohlásil pozdějším manifestem, že nechce předstíhati převládající mínění národů svých, ne tak, jako to činí nynější ministerstvo! (Hlučná pochvala.) Ba my máme dokonce vyjádření koruny, které nám bylo sděleno ústy ministra Doblhoffa, že Jeho Veličenstvo chce jíti ruku v ruce s přáním národů svých, a že ústava má býti utanovena ústavodárným sněmem říšským. Pánové, mandát tento, splnomocnění toto, nebylo nikdy a nikterak nazpět vzato, ono po právu trvá ještě posud! My máme právo a povinnost přesvědčení svého netajiti, nýbrž vyslovovati je tak jak jest. Nemohu nijak věřiti, že by koruna chtěla se postaviti na odpor přesvědčení, které vysloví veškerá sněmovna znamenitou většinou. A vyslovuji-li tuto důvěru svou, dovolávám se císařského slova opětovně daného, dovolávám se onoho vyjádření koruny, kteréž dáno bylo skrze ministerstvo Doblhoffovo! A kdyby se to přece státi mělo, nebyl by v tom, že se koruna vzhledem původu moci své nachází v omylu, ještě důvod pro nás, svobodné zástupce lidu, abychom ji následovali v tomto omylu. (Pochvala.)

Nám, pánové, uložil lid náš, abychom utvořili ústavu, nehledíce na přivolení nebo nepřivolení jakéhokoli ministerstva; kdybychom přesvědčení své dle tohoto upravili, zpronevěřili bychom se přímo mandátu svému. Pánové, dalek jsem toho, abych chtěl žádati cosi nemožného anebo utopického: nejsem z těch, kteří neznají půdy, na které stojíme. Vím velmi dobře, že mandát náš nesahá dále, než abychom utvořili *monarchii* ústavní, ale vím také, že zásada, vyslovená v §. 1., tomuto mandátu našemu nikterak neodporuje, ano že výrok

tento velmi dobře se shoduje se zásadou monarchie ústavní. Ano vím a míním, že jsem i dokázal, že právě tato zásada teprva poskytuje pravého základu pro ústavu skutečně svobodnou, pro pravou konstituci. Pánové, koruna vzala oktroyovanou ústavu nazpět, vzala ji nazpět, aby byla dána nová, jakou si národové přejí. Kdyby však nyní ministerstvo působením na poslance mělo přiměti sněmovnu k tomu, aby dala ústavu jen podle přání ministerstva, pak by se tu hrálo jménem koruny nedůstojným způsobem na schovávanou s lidem, jemuž přece koruna připověděla, že mu odevzdá ustavení monarchie skrze zastupitele jeho — kdežto by mu nyní ustavení to vnutila. My však bychom se připravili o důvěru vysilatelů svých, kdybychom nejednali podle svého svobodného přesvědčení, nýbrž podle náhledu ministerstva. Vždyť pak jsme nedostali mandátů svých, jen abychom opisovali ordonance ministerské! Kdybychom tak činili, nestála by důstojnost naše věru o nic výše nežli důstojnost drába u slavného magistrátu, který uzavření, jež opatrná rada učinila v tajných schůzkách, lidu prohlašuje! (Pochvala.)

Pánové, nemám v úmyslu odepírati váhy politickým událostem posledního času. Vím předobře, že máme za sebou den 6. října se všemi smutnými následky jeho. Ale vím také, že tím ani o vlas ztenčeno nebylo právo naše; vím, že my přes to všechno pořád ještě jsme sněmem *ústavodárným.*

Musím se zmíniti ještě o jednom důvodu, jenž úsudek mnohých členů sněmovny, jak se zdá, určuje, — ano, musím to říci, bohužel určovati se zdá; jesti to důvod ten, že by usnešení našemu, kdyby učiněno bylo tak, jak je navrhuje výbor ústavní, nejen bylo odepřeno nejvyšší schválení, ale roznáší se i pověst, že by pak i sněm říšský byl *rozpuštěn.* Tomu, pánové, nevěřím, že by se zrušily přípovědi slavné, opětně dané; pravím přímo a bez obalu, byla by to věrolomnost, které korunu naši nemám za schopnou. (Hlučná pochvala.) Kdyby se to však přece stalo, nuže — my nemáme bodáků k ochraně své; my ustoupíme — protože budeme *museť* ustoupiti! My se nebudeme chytati ouzkostlivě těchto sedadel

svých, my je opustíme s myslí jasnou, ale poneseme s sebou vědomí, že jsme podle sil konali povinnost svou, že jsme ničeho nezadali právům svrchovanosti lidu. (Bouřlivá pochvala.) Neboť nemůžeme-li již býti pravými svobodnými zastupiteli lidu, pak to budeme také pokládati pod svou důstojností, abychom pod škraboškou zastupitelů lidu sloužili ministrům za marionetty.

Pánové, proč nemáme, proč nechceme vysloviti pravdu, kterou všichni nosíme v srdcích, o které jsme, mohu to říci, skoro všichni přesvědčeni? Jestli ji nevyslovíme, pak, pánové, jsme pokrytcové, neboť nemluvíme pravdu. Pakli ji vyslovíme, a ona bude vyškrtnuta, a koruna ji nepotvrdí, nuže, pánové, pravda zůstane přece neotřesenou, a my jsme vykonali svoji povinnost, vysloviti ji. Pakli toho neučiníme, pak budeme nositi v nitru svém vzpouru proti ústavě, kteráž neobsahuje, co naše přesvědčení žádalo; my pak stále a stále budeme nositi revoluci v srdcích svých. (Pochvala.) Máme-liž, pánové, zamlčeti pravdu tuto, máme-liž jednati proti přesvědčení svému, máme-liž utvořiti ústavu servilní z pouhé bázně, že budeme rozpuštěni? Což se nám, pánové, po rozpuštění může přihoditi horšího, nežli že bychom dostali ústavu nesvobodomyslnou — veřejně oktroyovanou na místo tajně oktroyované! Věc zůstane stejná! My neučiníme, jako onen malomyslný, který jen ze strachu, že by snad mohl býti zastřelen, sám si život vzal. (Veselost.) Máme-liž dostati ústavu nesvobodomyslnou, máme-liž dostati ústavu, která nesouhlasí s naším přesvědčením, je-li takový úmysl koruny, pak nechť raději koruna ústavu udělá sama, pak nechť také koruna a ministerstvo odpovědnost za ni před národy rakouskými vezme na sebe. (Pochvala.) My však nechceme ani cizím peřím se zdobiti, aniž jména svá propůjčiti ke stvůře cizí. (Pochvala.) Je-li nám tak souzeno, nuže, nechť nás ten osud potká! Nemá-li již více sněm říšský pravé přesvědčení své svobodně moci vyslovovati, tož lépe jest mu, aby byl rozpuštěn, lépe jest, aby byl zabit před celým světem a veřejně pochován, než aby byl zbaven důvěry lidu porušením a vlivem

cizím, anebo podplacenými novinami otráven. (Bouřlivý, dlouho trvající a několikráte opětovaný potlesk na pravici, na levici a v části středu.)

Já však, pánové, ještě jednou opakuji, že tomu nevěřím, by sněm byl rozpuštěn; koruna naše je poctivá. Dané císařské slovo nebude zrušeno! Neodvolávej se nikdo na jiné země, nenamítej se mi, že se to stalo také v jiné zemi. Pánové, v této jiné zemi byla hned po válce proti Napoleonovi dána přípověď, že se jí dá ústavní zřízení; neučinilo se tak, a tím slovo královské stalo se předmětem posměchu v celé Evropě. Doufám, že ministerstvo naše k tomu raditi nebude, ano nepřipustí, aby i císařské slovo rakouské v Evropě uvedeno bylo v lehkost. (Bravo, bravo!) Pánové, dům Habsburský udržel se v bouřlivých dobách, on mnoho ztratil, — ale jeden statek zachoval neporušený: ten jest pověst poctivosti, — a toho ani nyní nezruší, zrušiti nesmí. (Hlučná pochvala.) Já řku dále, sněm že nebude rozpuštěn, neboť koruna je moudrá, ona tuze dobře ví, že by tím pozbyla důvěry národů, a sice důvěry národů těch, kteří zde nejsou zastoupeni, ještě mnohem více nežli těch, kteří nás sem vyslali. (Dlouhotrvající pochvala.) Pánové, národové tito, kteří si nyní s nasazením hrdel a statků hájili svobodu svou, národové, kteří ústavnost, podíl ve svrchovanosti již od věků měli, — o těchto národech nemůže se přece říci, že se jim jedna část moci daruje z milosti císařské. Pánové, vyženou-li zastupitele lidu z tohoto sálu, pak věru bude těžko sezvati zastupitele oněch národů k druhému všeobecnému říšskému sněmu; pak ale bude to také marná práce, pánové, chtíti postaviti jednotné a mocné Rakousko! (Hlučná pochvala v pravo i v levo.)

Konečně ještě jedno řeknu: K tomuto kroku nemají žádného práva! Koruna přenesla právo, ustaviti monarchii, na zastupitele lidu; vezme-li právo toto nazpět, bude to vzpoura proti samému základu ústavy říše, která již nyní platí, a sice po právu platí. A takováto vzpoura proti ústavě po právu a v zásadě již stávající byla by, pánové, nebezpečný krok; krokem tímto opustila by koruna sama lehkomyslně půdu

práva, vstoupila by na půdu násilí, a půda tato jest půda revoluce. (Pochvala.) Protož, pánové, volám tuto k rádcům koruny: Videant consules, ne quid detrimenti respublica capiat! (Dlouhotrvající, bouřlivá pochvala.)

Sněmovna jásala při stkvělé řeči Riegerově; smělá zásada: „Všechna moc ve státě pochází z lidu“, zdála se slaviti vítězství dne 10. ledna tak dobře, jako o dva dni dříve při schvalování resoluce Pinkasovy. Avšak většina sněmovny, jsouc spokojena takovým ohražením svého přesvědčení, ráda užila příležitosti, aby se vyhnula tomuto velikému kamenu úrazu; přijalať potom návrh Ullepitschův, dle něhož navržený §. 1. základních práv byl vynechán anebo aspoň odložen k budoucí osnově ústavy. Když jedna polovice monarchie Rakouské byla toliko zbraní zdržována, aby neodtrhla se od tohoto státu, mohla i krom namítek ministerských v leckterém poslanci vznikati pochybnost o tom, zdali opravdu všecka moc ve státě pochází z lidu? Takový konec vzalo rokování dne 10. ledna; §. 1. základních práv byl na ten čas odstraněn, — zdali zavržen či odložen, to nikdo říci nemohl. Avšak skvělá obrana jeho zjednala Riegerovi evropské jméno. Monitore Romano otiskl tuto řeč celou, kteráž jsouc v Římě rozšířena ve mnohých tisících výtisků, posloužila tam straně svobodomyslné před volbami do ústavodárného sněmu.

Při počátku následující 18. schůze dne 11. ledna ministr Bach obrátil se proti některým vývodům, jež Rieger pronesl ve včerejší své řeči; jmenovitě chtěl ministr hájiti se proti výčitce, že by ministerské prohlášení dané 4. ledna nesrovnávalo se s politickými zásadami a s politickým chováním, jaké jevil Bach ve předešlém ministerstvu. Bývalému Vídeňskému demokratovi a nynějšímu ministrovi spravedlnosti nepodařilo se sice dokázati, že by jeho nynější chování souhlasilo s předešlým; ba vlastně se ani nepokusil o takový důkaz, vymlouvaje se toliko tím, že co mu Rieger vytýkal, jsou citáty vytržené ze souvislosti, kteréž vzaly původ z improvisace v okamžitých příležitostech. Za to však Bach, nemoha vyvrátiti proměnlivost jemu vyčítanou, vyčetl celému sněmu nedůslednost, totiž neshodu mezi dvojím hlasováním dne 8. a 10. ledna. „Vy jste, pánové (pravil ke sněmu), vyslovili nelibost nad formou prohlášení ze dne 4. ledna. Vaše včerejší hlasování, nehledíc ku předcházející řeči p. zpravodaje, která nebyla mluvena pod dojmem zastrašení, — vaše včerejší hlasování znamenitou většinou potvrdilo zásadu, kterou ministerstvo ve svém prohlášení dne 4. t. m. vyslovilo.“

V dalším rokování o základních právech vláda již nepřekážela sněmu, ba skoro možno říci, nevšímala si ho; a tato nevšímavost byla tak zlozvěstná, jako dřívější odpor proti §. 1. Šlať tehdá již vláda v tajnosti svou cestou, a prozatím dopouštěla také sněmu, aby i on šel svou. Řečníci a strany na sněmu hleděli takořka se předstihovati v liberálnosti, tak že některé paragrafy základních práv, zmírněné konstitučním výborem v Kroměříži, byly zase v plném sněmu změněny ve smyslu radikálním. První odstavec §. 3. dle návrhu výborového zněl: „Před zákonem jsou všickni státní občané sobě rovni. Všeliké přednosti stavu, také šlechty, se odstraňují.“ Místo toho sněm ve 21. schůzi 17. ledna usnesl se 231 hlasy proti 84 na dokonalém zrušení šlechty; bylať druhá věta k návrhu Šuselkovu změněna v tato slova: „Šlechtictví všelikého druhu státem se ani neuděluje, ani neuznává.“

Ve 23. schůzi 20. ledna voleno bylo zase nové předsednictvo. Volba předsedy opět musila se třikrát opakovati, nežli obdržel Smolka dostatečnou většinu naproti Strobachovi. Za místopředsedy zvoleni byli Hein a Pretis. — Při novém ustavování oddílů zvolen byl Rieger za místostarostu v 8. sněmovním oddíle.

Ve zpravodajství o základních právech střídali se Hein a Rieger. Hájení §. 5. připadlo Riegerovi. Zněl ten paragraf takto: „Řízení před nalézajícím soudem (erkennendes Gericht) ve věcech civilních i trestních jest veřejné a ústní. Výjimky ustanovuje zákon. — Ve věcech trestních má místo proces obžalovací. Porotní soudové mají rozsuzovati každým způsobem při zločinech, při přečinech politických a tiskových. — Nikdo nemůže pro trestní čin, v jehož příčině byl již soudem porotním uznán nebýti vinným, opětně býti vzat do vyšetřování.“ Někteří řečníci navrhovali rozmanité změny a přídavky, avšak toliko ve věcech vedlejších, neboť proti porotě a ostatním hlavním zásadám v tomto paragrafu obsaženým neosmělil se vysloviti nikdo. Riegerovi, jakožto zpravodajovi, připadlo hájiti toho paragrafu v hořejším znění od výboru navrženém, proti všelikým opravným návrhům; kterýžto úkol vykonal ve 25. schůzi 24. ledna touto řečí (III. 551—558):

Pánové, nesmíte ode mne očekávati řeči skvělé. Nevystupujiť na řečniště, abych hájil veřejné ústní řízení obžalovací, a jak se jmenují všecky ty záruky osobní svobody. Kdyby tato zásada byla popírána bývala ve své podstatě, byl bych se stal, ač posledním, tož přece snad neméně horlivým hajitelem jejím; takto však chci vás ušetřiti a nehodlám zde učiniti přednášku o předmětu tomto právnickém.

Mám za to, vy všichni se mnou souhlasíte, že Hume vyslovil velikou pravdu, když pravil, že porota jest jedním z nejskvělejších vynálezů ducha lidského, že jest to zřízení soudní, jež vymyslil důmysl lidský, aby co nejlépe zabezpečil svobodu a zjednal platnost spravedlnosti. Veřejné a ústní řízení se soudy porotními jsou nezbytnými požadavky demokratie, požadavky svobody. Otevřte, pánové, listy dějin a shledáte, že zřízení tato všude se svobodou trvala i hynula; shledáte, že kdekoliv zmohl se despotismus a absolutismus, tam byla i tato zřízení pochována. Pročež velmi dobře praví veliký státník Gagern: Veřejné a ústní řízení a porota jsou zjevnými způsobami a živly svobody a poněkud i rovnosti občanské, a rozhodná většina lidí, kteří o nich vědí, jich také požadují. Nuže, pánové, vy o nich víte, vy jich požadujete; pročež nebudu vám dokazovati, o čemž beztoho již jste přesvědčeni.

Jen na jednu stránku chtěl bych vás ještě upozorniti, kteráž, jak se mi zdá, při rokování o této otázce nebyla posud vytčena dosti důrazně; míním totiž moment politický. Tento moment jest to, na nějž Severoameričané a Angličané při posuzování porotních soudů především váhu kladou. Především jest tu třeba vzíti v úvahu neodvislost soudců. Nechť se učiní pro neodvislé postavení soudců cokoli, jedné věci, kterou naznačil poslanec Dylewski, nebude možno se vyhnouti: jest to postupování v úřadě; v tom spočívá nutně již jakási odvislost. Avšak porotce, kterýž vyšel z lidu, kterýž vynese tento jediný rozsudek a opět v lid se vrátí, ten jest a bude vždy neodvislým.

Porotní soud jest dále zvláště důležitým při zločinech politických; jím zabezpečuje se svoboda občanů, občané jsou bezpečni, že správa státní nemůže jich pronásledovati nespravedlivě, jakožto soudce ve vlastní při; porotci, kteří zároveň vyslovují také veřejné mínění, smýšlení všeho lidu, ti přede všemi jsou k tomu způsobilí, aby rozeznali úzkou tu hranici, kterou se liší zločin politický od chvalitebného podniku svobodomyslného.

Obzvláště však jest důležito, že občanské sebevědomí lidu mocně bývá povzneseno účastenstvím při vykonávání zákonů. Toho dovésti nelze žádným jiným řízením soudním. Porotní soud ve spojení se řízením veřejným a ústním jest dále důležitým a podstatným prostředkem ke vzdělání lidu. Lid, který sám má účastenství v řízení soudním, buď co spolusoudící, buď jen co naslouchající, tříbí tím své pojmy o právu; jeho právní cit bývá tím mocně povzbuzen, myslící mužové v lidu bývají tím upozorněni na nešvary ve společenských poměrech, a tím přivedeni k tomu, aby působili k odstranění těchto nešvar, navrhujíce ve sborech zákonodárných, jak by se jim mělo pomoci. Tímto zřízením budí se teprve v lidu opravdová láska k zákonu, úcta před konáním spravedlnosti; a tyto vlastnosti lidu, pánové, jsou především základními sloupy všeliké svobodné ústavy státní; ony jsou jmenovitě pevnými základy ústavy anglické, jíž se všichni obdivujeme. Vždyť víte, pánové, že pověstná neurčitost zákonů anglických jen tímto zřízením stala se neškodnou; neboť co se týče zákonodárství positivního ve právě materiálním, nerovnají se Angličané na mnoze jiným vzdělaným národům, aspoň nám se nevyrovnají: a přece je soudnictví jejich lepší než naše, spravedlnost u nich jistější, než u nás!

To přivádí mi na mysl ještě jiný moment, jehož pominouti zde nemohu: jest to postupný vývoj zákonodárství samého. Pánové, moudrost lidská až dosud nedovedla toho, aby vystavila zákony, kteréž by vystačily pro všechny možné poměry, a jež jsouce použity ve všech možných případech, okázaly by se vždy spravedlivými. Nejsou to jen sborové zákonodární a zákonodárci panovničtí, kteří zákonodárství stanoví; jest to také obyčej soudní. A pánové, vy víte, že obyčej přemnohé zákony podstatně změnil a přizpůsobil, mnohé úplně odstranil, ba dokonce časem pravý opak toho uvedl, co zákon dříve byl stanovil. Jestiť to v jistém ohledu neštěstím, ale zároveň i nutností. Pánové, staré je to pořekadlo: Summum jus, summa injuria. Nehybná, mrtvá forma zákona musí tedy býti částečně oživena, povznešena smýšlením lidu, jenž ve

vzdělání pokračuje, a toť jest, co již Demosthenes seznával, když pravil v jedné řeči své: „Co může zákon sám sebou proti křivdám, na něž občané si stěžují? Nic! Zákon jest mrtvým písmenem, nemajícím síly ku pomoci; vy, ó soudcové, jste zákonem spomáhajícím, protože jste zákonem žijícím a se pohybujícím.“

Činí se nyní, pánové, zásadě demokratické koncese, že dopřává se lidu účastenství v zákonodárství. Pravil jsem však, že zákonodárství není obmezeno na sbory zákonodárné; chcete-li dopřáti lidu v plném rozsahu toho práva jemu přiznaného, pak musíte mu dopřáti účastenství i v této doplňující části moci zákonodárné. Má se to, pánové, tak jako s dítětem, jemuž rodiče dali život; nepostačíť, že je na svět přivedli, oni mají také povinnost, aby pečovali o vychování jeho, a teprve pak, když z dítěte toho odchovali muže, okáže se, zdali je na svět přivedli pro kletbu anebo ke blahu člověčenstva. Jen tím, když lid všestranně se súčastní v zákonodárství a ve správě zákonů, dá se v něm vzbuditi pravá láska k zákonu — ne láska dětská, kteráž po způsobu dítěte přijímá nařízení otcova bez podmínky a nepátrajíc po jejich příčině, — nýbrž láska dospělého, láska podobná otcovské, kteráž se raduje ze prospívání dítěte, láska původu svého si vědomá.

Tyto momenty to jsou, na kteréž Severoameričané a Angličané především váhu kladou, a Toqueville ve svém díle: La démocratie en Amérique, takto o věci se pronáší: „Kdybychom se chtěli obmeziti tím, abychom považovali porotu toliko za zařízení soudní, bylo by to podivné obmezování jejího pojmu; neboť, přiznáme-li porotě veliký vliv na rozřešení procesů, tož vykonává ona vliv ještě mnohem větší na osud společnosti samé. Porota jest především ústav politický, a máme-li ji správně posuzovati, musíme ji pojímati z tohoto stanoviska.“

Chtěl jsem, pánové, upozorniti vás zvláště na toto stanovisko, protože z toho plynou výsledky důležité, jak si máte počínati, posuzujíce předložené amendementy. Neníť to lhostejno, pánové, byť se snad i právníci někteří za to přimlou-

vali, aby porota byla obmezena, aby platila jen v jistých případech, pro jisté zločiny; porota je, jak jsem pravil, zároveň zařízením politickým, ona jest především zárukou politické svobody národa, a jakožto taková musí býti hájena ve svém plném rozsahu, a nesmíme lhostejně přihlížeti k tomu, když někteří právníci pokoušejí se o to, aby ji obmezili na míru nejmenší. Pánové, varuji vás před touto polovičatostí, kteráž chce vždy ze starého tolik zachovati, mnoho-li se aspoň zachovati dá, a kteráž se vynasnažuje, aby staré zřízení spojila s novým, jakkoli nepřiměřeně. (Výborně.)

Přistupuji nyní k rozebírání doplňků opravných. Při odůvodňování jich velmi mnoho bylo řečeno o původu poroty. Pánové, podávaje své zdání o porotě, nechci stavěti se na půdu národní a nehodlám získati pro sebe vlastenecký cit Němců v tomto shromáždění tím, abych při každém odstavci dovozoval, že to neb ono jest nezbytným požadavkem německého ducha, německé bytosti; důvod takový mohl by snad na jiné straně zase sloužiti za námitku proti návrhu. Chci teda, pánové, jen věc samu míti na zřeteli, neboť mám za to, že zřízení poroty není zvláštním vynálezem jediného národa; shledáváme se s ní u všech národů světa. Má-li Němec svůj Geschworenengericht, Schöppengericht, tož má Slovan svoji porotu, a kamkoli pohlednete do první doby na zákonodárství a právnictví, naleznete ji, naleznete u všech národů soudy lidu v té neb oné způsobě. Nezáleží také mnoho na tom, kde vlastně zřízení to vzniklo. Pánové, v tomto případě vyznávám upřímně, že chci raději patřiti k těm národům, kteří zřízení soudů porotních v plném rozsahu a nezkrácené skutečně mají, nežli národům, kteří požívají jen té smutné přednosti, že se mohou honositi, že zřízení to dříve *mívali.* Taktéž nesdílím náhled pana poslance Werfenského (Lassera), jenž má za to, že za paragraf, o němž jednáme, děkujeme jen vědě právnické. Soudy lidu byly tu dříve nežli věda právnická, ony nebyly vynalezeny vědou právnickou, právě tak, jako škola nebyla vynalezena paedagogikou, rozum Kantem a příroda přírodozpytci. (Dlouhotrvající pochvala.)

Nyní měl bych především pojednati o dodatečném návrhu poslance Violanda, kterýž v jednom směru různí se od osnovy komise. Poslanec Violand vyslovuje pochybnost proti slovům pátého paragrafu v prvním odstavci: „Řízení před soudem rozsuzujícím ve věcech civilních a trestních jest veřejné a ústní.“ On se domnívá, že by slovům „před soudem rozsuzujícím“ tak mohlo se rozuměti, jakoby porota obžalovací byla vyloučena, a že nesmíme předstihovati zákonodárství v této příčině. Souhlasím úplně s panem poslancem Violandem; avšak nemyslím, že by se tím zákonodárství předstihovalo a porota obžalovací vylučovala, jelikož zajisté pan Violand sám mi přizná, že také výrok, jímž vynáší se na někoho obžaloba, jest nálezem, jest rozsuzováním, a tudíž i řízení při tom jest řízení před soudem rozsuzujícím. Ostatně upozorňuji na to, že ani Grand jury či porota obžalovací v Anglii nejedná veřejně; toliko v Americe jest tomu tak; ve Francii řízení před soudem vyšetřujícím a komorou obžalovací též není veřejné; není tedy veřejnost nezbytně spojena se zařízením poroty obžalovací, a kdyby tudíž skutečně slovem „rozsuzující“ byla vyloučena veřejnost ze předběžného řízení vyšetřovacího, nebyla by tím ještě nutně vyloučena Grand-Jury, porota obžalovací.

Jiná námitka poslance Violanda jest, že znění paragrafu poskytuje zákonodárstvu přílišnou volnost, když praví se všeobecně: „výjimky ustanovuje zákon“; a že výjimky z veřejnosti řízení mohou se připustiti jediné z ohledů na mravnost. Nuže, pánové, myslím, že toto mínění není zcela správné. Výjimky nečiní se jediné ze příčin mravnosti, vždyť bývají při řízení veřejném případy takové, že president může dáti vykliditi galerie k vůli nastalému nepokoji, když není s to, aby jej utišil. Podobných případů jest více: tento právě řečený snad řidčeji se přihází, ale myslím, že i jiné výjimky jsou nutné. Tak právníci na mnoze v tom se shodují, že přístup k řízení soudnímu má býti povolen jen počestným dospělým mužům. Nuže, co se týče toho, aby nepočestní muži vyloučeni byli, tož myslím, že s tím na mnoze budete

srozuměni. Myslím, že jest to právě ve prospěch veřejnosti soudu, aby tuláci, známí zloději a taškáři byli odstraněni ze shromáždění, aby pak ti ostatní nerušeně a bezstarostně mohli užívati veřejnosti. Pravím dále, že veřejnost má se obmeziti na dospělé muže. Nekladu váhu na slovo „muže“; jsouť právníci, kteří chtějí vyloučiti ženštiny, domnívajíce se, že by jejich přítomnost rušila vážnou opravdovost a klid veřejného řízení, a že by ženštiny tím byly odváděny od svého domácího zaměstnání. Nejsem já z těchto rigorosistů. Ani to s pravdou se nesrovnává, že by se všechny ženštiny zaměstnávaly obstaráváním domácnosti, jakž všichni dobře víme; a bylo by to nespravedlivostí, chtíti ženštiny přímo vyloučiti; vždyť nám nedávno poslanec Strasser podal důkaz, že ženštiny tvoří více nežli polovici občanstva státního. Nemůžeme polovici státního občanstva zbaviti práva účastenství ve veřejném řízení soudním; a co se týče řízení ústního, bylo by to taktéž nanejvýše ukrutno a nespravedlivo, vylučovati z něho ženštiny, vždyť víte, že dámy oblíbily si ústní řízení dříve nežli moderní věda právnická. (Veselost.) Ale chtěl jsem klásti váhu na slovo „*dospělí* muži“. Domnívám se, že by nebylo příliš prospěšno, připouštěti nadějnou mládež školní do shromáždění soudního; neznám důvodu, z jakého by tam choditi měla, leda snad proto, aby se podívala na zlopověstného darebu anebo aby se pobavila pohledem na zívajícího a nudícího se sluhu soudního; řízení soudnímu tak jako tak nerozumí. Uvádím to proto, abych přesvědčil poslance Korneuburského (Violanda), že jsou a mohou býti ještě jiné příčiny pro obmezování veřejného a ústního řízení, nežli ohledy na mravnost, a že by nebylo prospěšno, zákonodárstvo v té věci předstihovati. On sám při prvním odstavci rozhodně se vyslovil v ten smysl, že nesmíme zákonodárstvo předstihovati, a doufám tudíž, že i zde tento svůj názor platným učiní.

Poslanec Korneuburský soudí dále, že jest třeba dodatku určujícího, že kdo již byl odsouzen, nemůže opět k vůli témuž přečinu býti vyšetřován. Souhlasím zcela s poslancem Korneuburským; ale dodatku toho není třeba, vyslovíme-li

zásadu, že kdo za nevinného byl uznán, nemůže znovu býti vyšetřován; mámť za to, že pak bude tím méně znovu vyšetřován ten, kdo byl jednou uznán vinným a také již potrestán. Pan poslanec Violand se domnívá, že tento dodatek jest jedinou ochranou proti řízení inkvisičnímu, a nebude-li přijat, že se tím podá státnímu zástupci možnost, aby znovu zaváděl vyšetřování proti propuštěnému, a že tím povždy bude chráněno řízení inkvisiční. Nuže, pánové, já jinak soudím o řízení inkvisičním nežli pan posl. Korneuburský; zakročí-li státní zástupce v zájmu státu, aby přečin došel trestu, tedy nepokládám to ještě za řízení inkvisiční; pakli bychom také chtěli zabrániti, aby státní zástupce nezakročoval, tu nebylo by jiné pomoci, nežli nechati každého darebu utéci.

Byl ještě navržen dodatek týkající se příbuzenství, že totiž příbuzní nemají býti povinni proti sobě svědčiti. Nuže, pánové, shoduji se úplně s tou zásadou, ale míním, že není přímo nutno, abychom ji zde přijali, protože náš trestní zákonník již před dávným časem z humannosti ji vyslovil v §. 377., a mám za to, že naše zákonodárství v tomto ohledu neobrátí se k horšímu. Ostatně jest to skutečně úlohou nesnadnou, vyjádřiti zásadu tu stručně, jasně a zároveň i úplně, jakž jsme se o tom přesvědčili v osmé sekci, kde jsem byl poctěn úlohou referenta. Nezbývalo by, než přijmouti ještě několik vět, tři neb čtyry, kteréž zase patrně nepatří do práv základních, nýbrž do státního zákonodárství, a jest lépe tomuto je ponechati.

Mám zde dále dodatek pana posl. Ullepitsche: „Při zločinech, při politických a tiskových přečinech, rozhoduje o vině či nevině soud porotní.“ Pánové, co se toho týče, mám za to, že výraz takový jest užší. Praví se ovšem, že porotci nemají rozsuzovati než o vině či nevině. Snadno se to vysloví, ale v praxi při kladení otázek mají se věci jinak. V Anglii pokusili se o to, aby obmezili otázky ku porotcům pouze v tom, aby porotci vyřkli, je-li obžalovaný vinen či nevinen zločinem, z něhož byl obžalován; a ve většině případů okázalo se obmezení to nepraktickým. Předseda, kterýž assisy

řídí, bývá nucen činiti mnohé a rozličné otázky: Zdali tak? pakli ne tak, zdaliž takto? Není-li vinen tímto, jest snad vinen oním přečinem? Takto činí se otázky, a zkušenost nás učí, že často musívají býti kladeny otázky přemnohé a obsahem svým velice rozdílné, tak sice, že v jistém případě v Anglii bylo prý učiněno k vůli jedinému zločinu 6000 otázek. Vidíte, pánové, že to nejde, obmezovati výrok porotců co do způsobu, když jejich právo rozhodovací jest v podstatě své tak rozsáhlé; nad to pak vám jistě není neznámo, že porotcům, kromě výroku o vině či nevině, přísluší též rozhodovati o tom, jsou-li při přečinu okolnosti polehčující čili nic, a to není tedy pouhé uznání viny nebo neviny. Tím bychom jen učinili zákonodárstvu nemožným, zavésti ono zřízení platné ve Francii, že totiž přísluší porotcům, aby vyslovovali se o polehčujících okolnostech, čehož přece jest třeba, nechceme-li přijmouti zřízení anglické special-jury, anebo nechceme-li, aby obžalovaný příliš často býval z viny propuštěn. Pan posl. Ullepitsch odvolává se k autoritě lorda Broughama, jenž pokládá zřízení grand-jury za nejvýše nepříhodné. Proti tomu mohl bych vám uvésti zase jiné autority: veliká část právníků anglických a taktéž francouzští v tom se shodují, že zřízení poroty obžalovací jest prospěšno. Nehodlám sice dokládati toho důvody, myslím, že to sem nepatří, protože nyní nejednáme o zákoně porotním; ale když proti zřízení tomu tak bylo brojeno, ano někteří chtěli je vyloučiti pro všechnu budoucnost, tož přece si dovoluji upozorniti na některé věci.

Mimo poslance Ullepitsche vyslovil se zejména poslanec Hasslwanter proti porotě obžalovací a uváděl nato důvody; první jeho důvod jest, že především třeba uvážiti, kterak jest potřebí právnických vědomostí k vynešení nálezu, má-li někdo dán býti v obžalobu. Nuže, pánové, je-li právnických vědomostí k tomu zapotřebí, aby někdo byl obviněn, anebo, jak říkáme, v obžalobu uveden, tož patrně jest vědomostí těch ještě mnohem více třeba při konečném rozsudku o samé vině, a přece nepokládá se porota za nepřiměřenou.

Pan posl. Hasslwanter dále dovozoval, že prý lid velmi lehkomyslně podezřívá, že se velmi snadno uvěří v osočení. Avšak porota obžalovací nikdy nepronáší podezření na zdařbůh. Na základě oznámení a písemných dokladů porota, vyslechnuvši obviněného, teprva pronáší nález obžalovací, a myslíte-li, že lid anebo porotci budou si počínati lehkomyslně v nálezu obžalovacím, pak mohli byste též se domnívati, že budou jednati rovněž tak lehkomyslně při nálezu o vině. Myslím, že jest to výčitka bezdůvodná.

Dále soudí posl. Hasslwanter, že poroty obžalovací není třeba, protože se bez ní obejdeme, ustanovíme-li soudce nesesaditelné, a protože následující veřejné řízení poskytuje záruku, že vyšetřující soudce nezneužije své moci. Nuže, pánové, že máme dostati pro nálezy obžalovací soudce nesesaditelné, to není ještě důvodem, abychom dali přednost nálezům pronášeným komorou obžalovací. Také porota jest nesesaditelna. A byl-li někdo zavřen následkem nálezu komory obžalovací a mnoho již přetrpěl, pak nic mu neprospěje, propustí-li jej následující porota rozsuzující, a řekne-li se mu: „Ty jsi byl zavřen *nevinně.*“ Dále třeba uvážiti, že předběžné vyšetřování, i tak, jak ve Francii jest v obyčeji, vždy ještě v něčem se podobá řízení inkvisičnímu, a to jest hlavním důvodem, proč Angličané a Američané tak důrazně proti němu se prohlásilo.

Jest prý nebezpečno, ponechati porotě nález obžalovací. Ale připomínám, že porota obžalovací vyslovuje jen pravděpodobnost, že zločin byl spáchán, porota pak rozsuzující vyslovuje, byl-li zločin spáchán skutečně; porota obžalovací odsuzuje toliko ke zlu menšímu, k vazbě vyšetřovací, ale porota rozsuzující odsuzuje k těžkým trestům, snad i ke smrti. Pánové, hodno-li jest přenechati porotě rozsudek závažnější, pak není důvodu, proč bychom jí také méně důležitý ponechati neměli. Zavedeme-li jednou zásadu, že zločinec má býti souzen svojí vlastí, to jest porotou vyšlou z národu, pak můžeme zůstaviti porotě, aby soudila rovněž o obvinění jako o vině.

Konečně jest patrno, že porota obžalovací poskytuje také výhody politické, ježto zamezuje ve státě naprosto jakékoliv malicherné týrání občanů se strany moci vládní anebo převládající strany politické. Porota, tedy i porota obžalovací čili grand-jury, bude vždy souditi nestranně; jsoutě to mužové z lidu volení, neodvislí, nesesaditelní, povolaní důvěrou národa. Porota konečná, t. j. rozsuzující, může osvoboditi obviněného, ona však osvobozuje ho toliko od pronásledování nespravedlivého, kdežto porota obžalovací činí nespravedlivé pronásledování již v předu nemožným.

Vidíte, pánové, že mnohý důvod se přimlouvá i za porotu obžalovací, a že se i v theorii dobře zastávati dá. Uvedl jsem tyto důvody jen proti panu posl. Hasslwanterovi, abych vás upozornil, jak neprozřetelno by bylo, již nyní předčasně z předu rozhodovati o důležité otázce, má-li stávati také porota obžalovací aneb má-li se již nyní vyloučiti. Nahlížím velmi dobře, že by zavedení poroty obžalovací u nás potkávalo se s přemnohými obtížemi v životě praktickém. Avšak chtěl bych tu otázku přenechati budoucímu zákonodárství, pokroku vědy právnické a zkušenostem, kteréž snad v té věci budou svědčiti ve prospěch poroty obžalovací.

Jiný dodatek podal pan posl. Fluck. Výraz v něm obsažený, že porota má souditi „při těžkých zločinech", nalézá se též v jiných amendementech. Již jsem vás, pánové, upozornil na politický dosah poroty, a tu především jest nám dbáti o to, abychom porotu neučinili illusorní, aby námi zřízení to dostalo se lidu ve vší svojí dobročinnosti, abychom je neobmezovali na míru nejmenší. Prohlásíme-li, že porota má souditi jen při těžkých zločinech, pak dojde na porotu jen nad míru zřídka; pak bude sice celé zřízení poroty u nás trvati, ale ona nestane se jaksi obecným majetkem lidu; pak bude to, abych tak řekl, jen parádní kousek našeho soudnictví, jehož se užívá jen časem ne-li jen jednou do roka, aby se lidu okázal. Ale tak nemá se státi s porotou naší, ona má rozhodovati při všech zločinech, ona má, abych tak řekl, vejíti v život lidu. To pak stane se jen tehdá, když ji neobme-

zíme na těžké zločiny. Ovšem že některé zločiny, jež trestní zákonník dnes za takové stanoví, nepodřídí se porotě, ale tomu dá se pomoci jinak. Zločiny takové mohou se velmi snadno vyloučiti, odkáží-li se, jakož v Prusku se děje, kázeňské policii anebo soudům přestupkovým. V tom teda zajisté budoucí zákonodárství učiní potřebné opatření. Ale již dnes z předu obmezovati porotu ustanovením, že má souditi jen při těžkých zločinech, to značilo by tolik co zmrzačiti zřízení porotní.

Posl. Lasser navrhl dále dodatek toho smyslu, aby místo slova „již“ bylo řečeno „*právoplatně*“. Jiný dodatek zní v ten smysl, že se má říci: „jen ve případě kassace.“ Nu myslím, pánové, že toho není třeba. — „Nikdo nebudiž znovu vyšetřován pro trestní čin, v jehož příčině jej porota již uznala nebýti vinným, vyjímaje případ kassace“; eventuelně navrhuje pan posl. Lasser: „při rozsudku právoplatném.“ Mám za to, že byl-li rozsudek zrušen soudem kassačním k vůli podstatnému poklesku formálnímu proti zákonu, pak není tu vůbec žádného rozsudku, a dodatek navržený jest teda zbytečným. Chcete-li však, pánové, k vůli větší jasnosti se vysloviti, aby přijat byl jeden z těchto výrazů, a sice buď: „vyjímaje případ kassace,“ anebo slovo „právoplatný“, tož zvolil bych toto poslední, a pak nahradil bych slovo „*již*“ slovem „právoplatně“, poněvadž se obávám, aby kassaci nebyl dán význam příliš rozsáhlý buď v zákonodárství anebo právním obyčejem, jakož se tam stává, že se kassace užívá při mylném používání zákona anebo i v jiných případech. Po mém názoru může kassace dle pravého jejího určení jen tam býti užito, kde se shledává podstatný protizákonní poklesek formální

Jiný, mnohem důležitější návrh podali poslanci Kudler a Hasslwanter, též posl. Lasser. Pánové mají za to, že se může poslední odstavec vypustiti, škrtnouti zúplna. Poslanec Kudler navrhuje ještě přídavek. Oba tyto návrhy směřují k tomu, aby se vyšetřování mohlo zaváděti opětně. Nemohu schvalovati ani jedno, ani druhé. Opětné vyšetřování mívalo i při našem starém řízení soudním v praxi zřídka kdy jaký

výsledek; ale kdybychom je chtěli zavésti při novém soudním zřízení, jednali bychom tím přímo proti podstatě poroty či soudů porotních. Pakli by mne vůbec který důvod k tomu přiměti mohl, abych se vyslovil pro vypuštění posledního odstavce, byl by to důvod ten, že se ta věc sama sebou rozumí, že jest nutným důsledkem poroty; ježto však právě toto bylo popíráno některými řečníky, musím obšírněji promluviti o věci.

Pánové, uvažte především, jaká jest vlastní povaha poroty. Porota jest soudem lidu, vysloveným porotou, jež vyšla z lidu svobodnou volbou porotců. Porotci jsou takměř výkvět, výraz celého národa. Výrok, jejž oni pronášejí, děje se jako z plnomocenství celého národa, jménem vlasti. Tak rozumí se zřízení tomu ve svobodné Anglii. Nepropustí-li grand-jury někoho z obvinění a on k vině přiznati se zpěčuje, pak praví: „Žádám býti souzen Bohem a vlastí svojí.“ Velmi případně pronáší se o povaze poroty Rintel, řka: „Porota jest družstvo sestavené ze spoluúčastníků práva pro každý jednotlivý případ trestní, kteréž svědčí jménem všeobecenstva, v jehož středu byl zločin spáchán.“ A slavný učitel práva Mittermaier souhlasí zúplna s tímto názorem Rintelovým, an praví, že jen tento výměr shoduje se s pojmem poroty, jak vyvinula se především v Anglii. On praví: „Jen toto pojmutí shoduje se s vlastní ideou poroty, že tu vlast sama po nejpečlivějším zkoumání skrze muže vyvolené a důvěry hodné pronáší svědectví své a výrok svůj.“ Když pak v Anglii, před početím poroty, sekretář soudní oslovuje porotce: „he has put himself in God and his country, which country you are,“ to jest: „on odevzdal se Bohu a své vlasti, kterážto vlast jste vy,“ tož vysvítá z takového pojímání poroty, že zavádění opětného vyšetřování čili odvolání přímo odporuje pojmu poroty, jaká jest ve svobodné Anglii. Vysloví-li se jednou vlast o nevině, pak, pánové, pronesla soud neodvolatelný, neboť nemohu se odvolávati od vlasti ke vlasti, a máte-li nález jeden a chcete-li docíliti ještě nález druhý, nuže pak budete míti dva nálezy, které si odporují, a nemáte vlastně žádného rozhodnutí.

Poslanec Hasslwanter vyslovil obavu, že by takto i ten, kdo nezaslouženě byl odsouzen, pozbyl práva, aby později dosvědčil svou nevinu novými důkazy. Myslím, že námitka ta odpadne, přihlédneme-li blíže k paragrafu; tam stojí: „Nikdo nebudiž znovu vyšetřován pro trestní čin, v jehožto příčině jej porota již uznala nebýti vinným.“ Nebudeť zajisté zákonodárství tak svéhlavým, že by snad zabraňovalo, aby nevinu svou dokázal a trestu se zbavil ten, kdož odsouzen byl z nedopatření, omylem, jaký konečně u člověka vždy možným jest. Avšak pan posl. Hasslwanter míní, že vyskytne-li se změněný stav skutků, musí též nové vedení důkazů býti připuštěno, že při změněném stavu skutků i týž rozum bude jinak souditi. Kdož to ví! Abychom se tím ujistili, musili by opět titéž porotci býti předvoláni, kteří první nález pronesli, což často ani není možno. Ostatně byla zde již častěji řeč o tom, že pohnutky, kterými porotci se řídili ve svém nálezu, nedávají se do protokolu, jakož to u nás při starém zřízení bylo v obyčeji, že my teda nemůžeme odvažovati to, co Francouzi nazývají conviction intime (t. j. nejvnitřnější přesvědčení). Dále bylo tu uváděno na doklad, že by propuštění z viny mohlo býti způsobeno falešnými svědky vývodními, a že snad později dala by se vina dovésti jinými důkazy. Ale, pánové, i v praxi u nás udála se falešná přísaha velmi zřídka; námitka tato je teda málo praktická, a jestli dříve zřídka se to přihodilo, tož přihodí se zajisté ještě mnohem řídčeji při novém řádu soudním, při řízení veřejném. Ostatně, namítne-li se mi, že ti svědkové, jejichž výpovědí byl někdo viny sproštěn, mohou býti svědkové křiví, tož odpovím vám, že také ti noví svědkové, jimiž má nyní býti odsouzen, mohou býti svědkové křiví. Ale ještě něco připomínám. Může býti, že při dřívějším nálezu byl obžalovaný propuštěn toliko na výpovědi svých svědků vývodních, pravých svědků vývodních. Kdyby pak tito pomřeli, mohlo by se státi, že by někdo byl uznán vinným při obnoveném vyšetřování, když svědků těch již není; a to, pánové, jest více na uváženou. Konečně, připustí-li se obnovené vyšetřování v jednom případě, pak musí se připustiti

v každém, a tak půjde to do nekonečna. Pánové, uvažte, že takové často se opakující obnovené vyšetřování pro skutek již jednou souzený příčí se naprosto důstojnosti zákonodárstva, důstojnosti výkonů právních.

Pan posl. Kudler navrhoval ještě dodatek: „leda že by žalobce byl s to, uvésti nové důkazy, a se zavázal, že pro případ odmrštění opětné žaloby dá obžalovanému úplné dostiučinění.“ Hle, pánové, vážím si vysoce rozsáhlých vědomostí právnických pana poslance Laimgrubského, ale smím-li se vysloviti o jeho řeči, řekl bych, že ty důvody, které proti němu svědčí, lépe vyložil nežli důvody, kterými hleděl hájiti své tvrzení. Musím se přiznati, že kdybych v této otázce již vůbec byl ochoten říditi se autoritou, volil bych autoritu našeho ministerstva. Pánové, vy víte, že nejsem z těch, kdož se domnívají, že naše ministerstvo ve všech kusech se nalézá na výši pokroku, ale v této otázce naše ministerstvo bez odporu předstihlo pana poslance Laimgrubského; ono jest ve svém návrhu o této věci mnohem svobodomyslnější a vylučuje úplně obnovené vyšetřování ve případě, byl-li někdo za nevinného prohlášen; a náš ministr spravedlnosti, jenž v oboru tom dobyl si tak mnohých zkušeností vlastním názorem v Belgii, ve Francii a v Anglii, jest tu též autoritou. Nuže tu stojí autorita proti autoritě. Jest mi také s podivením, že z této strany a zvláště od řečníka, jenž mluvil právě přede mnou (Lasser) a jenž jindy nemívá v obyčeji odporovati náhledům ministerstva, byla vyslovena zásada, kteráž tak na prosto se příčí náhledům našeho svobodomyslného ministerstva spravedlnosti! (Veselost a pochvala.) Pan poslanec za Laimgrube ve Vídni zvláště na to kladl váhu, že lid požaduje, aby zločin byl pokutován, a kdyby pokuty nedošel, že by to v lidu vzbuzovalo nespokojenost. Budiž tomu tak; ale ve případech pochybných volí se vždy prostředek mírnější, a uvážíte-li, že by opětným zaváděním vyšetřování tolikeré zlořády se zavedly, že by tím mnohý občan mohl býti týrán a nespravedlivě pronásledován, tož uznáte, že jest vždy lépe, vyslovíme-li se pro způsob mírnější. Nespokojenost, která by

vznikla u lidu tím, že lidé jsou pronásledováni nespravedlivě, byla by zajisté větší nežli nespokojenost k vůli tomu, že někdo nebyl pronásledován, a v této příčině schvaluji zásadu starého Řeka Antiphona, jenž soudí: „Nejsme-li jistí pravé cesty, a musíme-li již blouditi, tož jest lépe propustiti viníka nežli pronásledovati či dokonce odsouditi nevinného; neboť ono jest omylem, toto pak zločinem.“

Pan posl. Kudler chce nás v těchto obavách uspokojiti dodatkem, že obnovené vyšetřování se připouští jen tehdá, když žalobce se zaváže podati obžalovanému úplné dostiučinění v tom případě, kdyžby opětná žaloba byla zamítnuta. Pánové, jak si myslíte toto dostiučinění? Náhradu za ztracený čas? Neznám takové. Náhradu za popíranou čest? Té nabývá obžalovaný jen tím, že jej soud viny sprošťuje; ale tato náhrada není úplná. Nikdo, tuším, nebude tvrditi, že ani dosti málo neutrpěla čest toho, kdo desetkrát byl dán ve vyšetřování. Vždy nějaká skvrna na něm zůstane: calumniare audacter, semper aliquid haeret — staré pravidlo! A myslíte-li snad, pánové, náhradu za ztracenou svobodu? ani takové neznám. Jen kdo sám toho zakusil, ví, co to jest, seděti o samotě mezi čtyřmi těsnými stěnami, a pohlížeti zamříženým oknem v boží volný vzduch; jen kdo to zakusil, ví, co to jest, když myšlénky člověka jako pavučina zúžují se ve kruhy vždy těsnější a těsnější, až hrozí mu nebezpečí klesnouti v monomanii neb ve šílenství. Pánové, obracím se k vám, kteří jste toho zakusili: rcete, je-li možná jaká náhrada za takové utrpení! (Pochvala.) Za zmařenou čest, za ztracenou svobodu vůbec není náhrady, těch nemá pravý muž nikdy a nikde na prodej! (Hlučná pochvala.)

Varuji vás, pánové, ještě jednou, abyste nepřijímali návrhy dodatečné, kteréž zasahují do oboru budoucího zákonodárství, buď si v tom či onom směru. Musíme budoucímu zákonodárství ponechati volnost, aby zřízení porotní, řízení veřejné a ústní povždy přizpůsobovalo se potřebám a přání lidu, aby mohlo se upraviti dle všeobecného v každé době smýšlení lidu, jež zástupci jeho vyslovují; my teď nechtějme

již napřed klásti jim hráz, kteráž by jim bránila uvésti v život se všemi jeho důsledky ono zřízení, jež my zde občanovi zajišťujeme. Každý dodatek, jejž v tom neb v onom směru navrhujete, zkracuje práva budoucího zákonodárství, zasahuje v práva našich nástupců, kteří budou snad míti rozsáhlejší vědomosti v tomto oboru zákonodárství než my, anebo aspoň větší zkušenost v tomto způsobu výkonů soudních.

Pánové, končím slovy Mittermayerovými: „Mnozí právníci naši mluví o řízení veřejném, ústním a o porotě s jakousi úzkostí před důsledným provedením této zásady, oni hrozí se toho ducha, jejž sami přivolali, a nad nímž moci nemají; vypomáhají si povolováním tu a tam a domnívají se, že již mnoho vykonali, smísí-li staré s novým a opatří-li zásadu zdánlivě svobodomyslnou tolikerými výjimkami a obmezeními, že se jim pravidlo stává neškodným.“ — Pánové, zřízení soudu porotního a s ním spojené řízení veřejné a ústní jsou ústavem nesmírného dosahu pro blaho našich národů. To cítíme všichni. Chcete-li zbudovati svobodě bránu vítězoslavnou, pomněte, že spočívá na dvou mocných sloupech: jedním jest soud porotní, druhým svoboda tisku. Uvažte to dobře, prve nežli připustíte výjimky, jimiž se sloupy tyto seslabují, aby snad celá velkolepá budova svobody nesřítila se nad hlavou vaší! (Všeobecná hlučná pochvala.)

Po této řeči přikročeno ke dlouhému hlasování o §. 5. a četných návrzích opravných a dodatečných k němu učiněných. Všechny tři odstavce toho paragrafu byly skoro jednohlasně přijaty tak, jak je navrhl konstituční výbor; ke třetímu odstavci na konci byla dle návrhu Biningerova toliko připojena slova: „leč by celé řízení bylo zrušeno“ (v tom případě že může zavésti se opětné vyšetřování s osobou, která již byla od poroty uznána nebýti vinnou). Ostatní opravy a dodatky byly vesměs zavrženy.

V témž sezení dne 24. ledna Rieger jakožto zpravodaj konstitučního výboru četl §. 6. základních práv, jenž zněl takto:

„Trest může býti uložen toliko výrokem soudním dle zákona, jenžto v čas trestného činu již platil.

Trest smrti pro politické zločiny se zrušuje.

Nemůže býti užíváno trestův veřejné práce, veřejného vystavení, tělesného kárání, vypáleného znamení, občanské smrti a pobrání majetku."

Již v konstitučním výboru bylo k tomuto paragrafu učiněno několik opravných návrhů, které tam nedosáhly většiny; v plném sněmu byly tyto opravné návrhy přednášeny a hájeny jakožto minoritní vota, a krom toho navrhovány ještě rozmanité jiné opravy a dodatky. Žádná z těchto navrhovaných změn nenesla se směrem zpátečným, tak totiž, že by navrhovala nějaké zkrácení těch práv a svobod, jež konstituční výbor v tom paragrafu ku přijetí poroučel: naopak, skoro všechny navrhované změny směřovaly k tomu, aby trest smrti ještě více se obmezil, nežli většina výboru navrhovala; ano několik návrhů podáno bylo v ten rozum, aby trest smrti dokonce byl odstraněn. V samém konstitučním výboru, jenž čítal 30 členů, našla se 12členná menšina, kteráž tomu chtěla, aby druhý odstavec §. 6. zněl prostě a všeobecně: „Trest smrti se zrušuje." K této značné menšině náležel také Rieger; přece však jakožto zpravodajovi konstitučního výboru připadla jemu povinnost, aby hájil návrh většiny výborové, dle kterého toliko při politických zločinech mělo trestání na hrdle přestati.

Rokování o §. 6. počalo se již 24. ledna, a zaujalo pak celou 26. a 28. schůzi dne 25. a 29. ledna. Poslanec Hein mluvil v této poslednější schůzi jakožto generální řečník jménem těch, kteří chtěli trest smrti docela odstraniti. Týmž směrem nesly se promluvy skoro všech ostatních řečníků, ano ani generální řečník pro návrh výborový, poslanec Mannheimer, nehájil trestu smrti. V takových okolnostech není divu, že Rieger, hlasovav ve výboru vedle Heina pro dokonalé zrušení trestu smrti, v plném sněmu nezastával se nikterak horlivě návrhu výborového v tomto kuse, ano bylo patrné, že i Rieger vlastně sobě přeje, aby trestání na hrdle dokonce a ve všech případech přestalo. Zpravodajská jeho řeč o §. 6., mluvená dne 29. ledna, zněla takto (III. 649—655):

Pánové, promluvím nejprve o amendementech navržených k paragrafu tomuto. Mimo všelijak se opakující návrhy na úplné zrušení trestu smrti, jest tu především návrh poslance Haimerla, jenž zní v ten smysl: „Trest smrti může míti místo jen v těch případech, kteréž při řízení dle práva náhlého a vojenského zákon určitě vytkne." Hlavní otázkou při tomto paragrafu jest a bude: je-li trest smrti oprávněn a mravně dovolen, je-li prospěšen? Postavíme-li se na stanovisko, že prospěšným není, pak by ovšem dodatek ten ještě nejspíše

dal se odůvodniti poukázáním k tomu, že stát může použiti trestu smrti jaksi v nutné sebe obraně, ve případech řízení náhlého a vojenského. Arciť, že se tu výraz sebeobrana míní toliko nevlastně. Ale, co důležitějším jest a co je, pánové, též velice politování hodno, že práva náhlého se může užívati i při přečinech politických, a zkušenost poslední doby nás poučuje, že práva náhlého bylo užito dokonce i při přečinech tiskových (výborně!); a to chtěl výbor vyloučiti naprosto. Myslím teda, že v tomto směru bylo by na pováženou, přijmouti návrh posl. Haimerla.

Jest pak druhý návrh posl. Haimerla: „Trestem smrti stíhá se jen zločin vraždy.“ Nuže jak jsem pravil, přijde na to, jakého kdo jest přesvědčení, může-li se trest smrti vůbec připustiti; ale připustíme-li trest smrti vůbec, pak tuším není pochybnosti, že ku př. zločin žhářství v tom případě, když ohněm snad na sta lidí zahyne, není méně trestuhodným než vražda.

Pominu návrhy p. posl. Wildnera, poněvadž nebyly dostatečně podporovány, rovněž návrhy p. posl. Pitteriho. Máme tu dále návrh p. posl. Kraińského (z Haliče), znějící takto: „Trestu smrti a žádných trestů příčících se lidské důstojnosti, veřejné slušnosti a nedotknutelnosti osoby a majetku nebuď užíváno.“ Nu, pánové, proti tomuto dodatku jest mnoho námítek. Praví se v něm: „žádných trestů příčících se lidské důstojnosti;“ kteréž jsou to? Snad vy na mnoze máte za to, že také trest smrti příčí se lidské důstojnosti — nevím to na jisto — hlasováním se to okáže. Praví se dále: „trestů příčících se nedotknutelnosti osoby;“ výraz ten je příliš neurčitý, kdo by jím přísně chtěl se spravovati, musil by zabrániti i trestání malých dětí, vždyť také trestání metlou jest proti nedotknutelnosti osoby. „Tresty na majetku“ — to značilo by, pánové, odstraniti všechny pokuty peněžité, a přece nebudete pochybovati, že ve mnohých případech právě pokuty peněžité nejlépe působí. Myslím teda, že tento dodatek nijak se nedá doporučovati.

Dodatek p. posl. Kudlera neliší se podstatně od návrhu komise, než toliko v jedné věci, v níž se srovnává se mnohými

jinými dodatky, totiž v tom, aby trest smrti byl zrušen. Ostatní změny, kteréž navrhuje, myslím, týkají se jen nepatrných proměn stylistických.

Máme dále návrh p. posl. Heina; byl hojně podporován a zní následovně: „Trest smrti se připouští jen tenkráte, když porota jednohlasně uzná obžalovaného za vinna zločinem, na který jest ustanoven trest smrti.“ Pánové, jest patrno, že dodatek tento se nese za chvalitebným úmyslem, aby trest smrti se zrušil ne sice zákonně, ale fakticky, neboť je zřejmo, že porota asi nikdy neodsoudí k smrti jednohlasně; avšak dodatek ten právě z této příčiny nedá se schvalovati. Neboť je-li zákonodárstvo přesvědčeno, že trest smrti se má zavrhnouti, tož musí míti také odvahu, aby vyslovilo to přímo a nechtělo dojíti cíle oklikami a zacházkami. Jest také na uváženou, že dodatek ten i v jiném ohledu jest nebezpečným. Pánové, každý porotce, má-li rozhodnouti o vině či nevině při zločinu, jenž stíhá se trestem smrti, velice se bude rozpakovati; bude uvažovati, že snad právě jeho hlas jednohlasnost dovršiti může. Aby tudíž svým hlasem nebyl příčinou smrti, raději nevysloví se pro vinu; ale takové obavy, takovou úzkostlivost svědomí mohou míti mnozí, a svědomitostí mnohých porotců může se přihoditi, že zločinec, jejž všichni za vinného pokládají, vyjde bez trestu. To, pánové, činí dodatek tento nebezpečným.

Poslanec Trummer podal též návrh; i tento jest pro zrušení trestu smrti, ale obrací se zvláště k prvnímu odstavci a žádá, aby se zde přidalo po slově: „trestního činu“ slovo „nebo opominutí“. (Trest může býti uložen jen výrokem soudním podle zákona, jenžto v čas trestního činu nebo opominutí již platil.) Jest, tuším, zřejmo, že výrazem: „trestní čin“ rozumí se také čin negativní, tudy opominutí. Také podle našeho zákonodárství se stává, že někdo pouhým opominutím může se dopustiti zločinu a přečasto těžkého přestupku policejního. Přes to však přece není trestní zákonník nadepsán: „Zákon trestní o zločinech a zločinných opominutích“, aniž druhý díl trestního zákonníka je nadepsán: „O přestupcích

policejních a policejních opominutích.“ Pokládám to teda za zbytečné.

Rovněž nemohu odporoučeti dodatek téhož poslance k druhému odstavci, znějící: „vyjímaje před nepřítelem“. Tím by mohla povstati mylná domněnka, že také voják nesmí zastřeliti nepřítele. Pro případ, že byste se rozhodli pro tento zákon, vyjímající případ práva náhlého a vojenského, pak musím říci, že návrh p. posl. Haimerla lepší stylisací svou více se odporučuje.

Máme zde též návrh posl. Ohérala: „System trestní jest založen na zásadách mravního polepšení.“ Pánové, ptám se vás, patří-li tento odstavec do práv základních? Musíme dvojí otázku učiniti: Co jest trest? O této otázce rokují právníci již po léta a dosud nedospěli k výsledku všestranně uspokojivému. Totéž platí vzhledem další otázky: Který system trestní jest vlastně nejlepším, nejsprávnějším, nejblahodárnějším? Jsou to otázky mající místo své v theorii, ve vědě, o nichž rozhodovati nám zde nepřísluší. Zvláště pak nejsou na místě zde ve právech základních; pakli by tato věta vůbec měla býti vyslovena, tož patří patrně v čelo práva trestního a ne do práv základních.

Dále navrhuje posl. Trojan: „Trest smrti naprosto nemá místa při zločinech povahy čistě politické.“ Myslím, že tím řečeno to samé, co navrhuje komise. Změniti není vždy tolik co opraviti. — Na místě třetího odstavce navrhuje týž poslanec následovně: „Ostatně mají všechny způsoby trestu, kterými se pouze smysl pro čest při zločinci otupuje, tělesná muka jemu způsobují, jakož i trest zabavení majetku pro vždy býti vyloučeny.“ Nemohu souhlasiti s tímto zněním: jeť vyjádřeno v povšechných větách, které připouštějí výklady rozličné. Myslím, že nepochybíme, přijmeme-li znění komise; ono odporučuje se větší určitostí a přimlouvá se za ně příklad jiných států. Pan posl. za Laimgrube (Kudler) odůvodnil důkladnou svojí řečí nutnost jak prvního tak i posledního odstavce v tom způsobu, jak jest vysloven, a zákonodárstva jiných států před námi podobně stylisovala. Základní práva

parlamentu Frankfurtského nejsou sice p. poslanci Velvarskému (Trojanovi) autoritou, ale mají skoro totéž znění.

Jest tu konečně ještě návrh posl. Richtera, aby po slovech: „trest může býti ustanoven jen výrokem soudním podle zákona, jenž platil v době trestního činu," se přidalo: „vyjímaje, že by dle zákona platného v době vynešení rozsudku na čin takový příslušel trest mírnější." Pánové, mám dodatek ten za zbytečný; nedá se mysliti, že by zločinec na tom stál, aby souzen byl po starším zákoně trestním, je-li tento krutější, a také státní správa jistě nebude svéhlavě usilovati o to, aby souzen byl dle těchto krutějších zákonů starších, jsou-li mírnější již v platnosti. Však již beztoho ohlašovací patenty každého zákona trestního vyslovují zásadu, že zákona toho se užívá ve případech, kde stanoven v něm mírnější způsob trestu. Myslím teda, že by ta zásada byla zcela bezúčelná.

Ostatní dodatky p. posl. Hauschilda, Sidona a Borrosche požadují úplné zrušení trestu smrti. — Jest tu ještě návrh posl. Schuselky, jenž vlastně netýká se paragrafu toho, nýbrž jiného předmětu, o němžto referovati není mojí úlohou.*)

Dostalo se mi, pánové, těžké povinnosti; jsa zpravodajem výboru, mám hájiti jeho návrh; vedle své povinnosti měl bych se tu přimlouvati za zachování trestu smrti. Chci dostáti své povinnosti tak dalece, že budu mluviti pouze co zpravodaj, nepronášeje svého přesvědčení osobního; neboť, jak seznati můžete z vota minoritního, jest přesvědčení mé jiné. Podám tedy prostě zprávu o důvodech, kteréž přiměly výbor, aby ve své osnově ještě trest smrti podržel.

Předně soudil výbor, že trestu smrti dosud třeba jest k odstrašování, že právě postrach ze trestu toho ve mnohých případech jest jediným prostředkem, jenž může odstrašiti jisté lidi od některých zločinů. Námitka, že stát nemůže pokládati lidi za prostředek ke svým účelům, byla vyvrácena dovozová-

*) Návrh Schuselkův chtěl tomu, aby císař hned a zvlášť byl požádán o potvrzení §. 6.; což potom 1. února bylo zavrženo k návrhu Strobachovu.

ním náhledu, že tu musíme rozeznávati dvojí stadium: stadium pohrození a stadium výkonu trestu; hrozba nedá se zamítati ano jest potřebna; vykonávání pak trestu je nezbytným, má-li se zjednati zákonu náležitá vážnost. Pronešena i pochybnost, má-li stát právo z trestu vzíti někomu život; proti tomu dá se namítati, že jest první povinností státu, aby pečoval o zachování svých občanů. K vůli vzájemnému sebezachování sestoupili se občané ve svazek státní, a jelikož stát trest smrti uznává za nutný k zachování svých občanů, musí k němu míti i právo; má-li právo k účelu, musí míti také právo ku prostředkům. Jinak by stát ani nebyl oprávněn odváděti na vojnu, kdyžby vůbec neměl práva sáhnouti na život občana a užívati ho ke svému účelu: vždyť posílaje občana do vojny, sahá tím právě na bezpečnost jeho života.

Dále uváděno na důvod, že za nynějšího stavu vzdělanosti našeho lidu trest ten posud jeví se nutným, že u nás častěji vyskytují se okolnosti, ve kterých trest smrti žádným jiným nahražen býti nemůže: výbor měl tu na paměti, že i sám slavný sněm říšský ve dnech říjnových za nutné pokládal, trest smrti ustanoviti. Myslím teda, že výbor v této příčině žádné výčitky nezasluhuje. — Dále bylo uváděno, že trest má býti přiměřen stupni vzdělanosti, na němž lid se nalézá; tu pochybovala však většina výboru, že by lid náš si přál zrušení trestu smrti, naopak soudila, že lid si žádá zachování trestu smrti a že by zrušení jeho prohlásil za nepravou sentimentalnost ze strany naší, ba dokonce, že by lid, roztrpčen jsa tímto příliš mírným určením zákona, nezřídka hleděl sám zjednati si právo po svém rozumu, že by tím nastaly soudy lidu, tak řečené lynchové.

Námítka, že vražda soudní napraviti se nedá, jest pravdiva; ale totéž může se namítati při všech jiných trestech, zejména při trestu žalářním, neboť deset let ztrávených v žaláři taktéž je ztraceno pro život a taktéž nahraditi se nedá. Výbor soudil, že musí míti zřetel na smýšlení lidu, kteréž by na ten čas zajisté většinou prohlásilo trest smrti za nutný. On za to měl, že bychom se vystavili mnohonásobným výčitkám

lidu, kdybychom o osud vrahův a ochranu jejich pečovali více, nežli o život lidí počestných, a kdybychom zrušením trestu smrti uvrhli společnost v nová nebezpečenství.

Konečně měli jsme na zřeteli jiné země; uvažováno, že do těch dob žádná země trest smrti nezrušila úplně; uvažováno, že zejména sama Francie v nejnovější době zrušila trest smrti jen pro zločiny politické; soudilo se, když nejvzdělanější národové světa trest smrti až dosud za nutný pokládají, že trestu toho bude potřeba i u nás, kdež aspoň ve mnohých našich zemích vzdělanost lidu jest na stupni nižším. Připomínám v té příčině zejména země uherské, kde často dějí se veliké rozsáhlé loupeže; připomínám Dalmacii, kdež v lidu posud platí zásada „Ko se neosveti, on se neposveti“, to jest, kdo se nepomstí, nebude spasen. Jest se tedy obávati, nevezme-li na sebe stát sám pomstu za spáchanou vraždu, že by tím jen krevní msta, jakáž v Dalmacii dosud je v obyčeji, nového podnětu docházela.

Také výbor váš nahlížel, že trest smrti pokrokem osvěty bude odstraněn, avšak právě tomuto pokroku národů chtěl zůstaviti zrušení jeho. Zrušení trestu smrti nemělo býti přímo zabráněno; vyslovilot se: „Trest smrti pro zločiny politické je zrušen“; tím není vyloučena možnost, aby při pokračující vzdělanosti v jednotlivých zemích byl trest ten zrušen zúplna. Tak soudil výbor, když na ustanovení tom se usnesl.

Musím teda zastati se výboru proti výčitce p. posl. Sidona, kterýž jemu velice ve zlé to vykládal, že dřívějším usnešením trest smrti úplně zrušil a pozdějším usnešením opět jej připustil. Jest ovšem, pánové, také ve výboru jakési proudění myšlének; dříve hlasovala jen nepatrná většina pro úplné zrušení trestu smrti, a nyní právě tak jen velmi nepatrná většina pro zachování jeho. Ježto členové co do přítomnosti své se střídají a návštěva je nestejna a ne vždy úplná, není lze dosíci, aby hlasování o některé otázce pokaždé stejně dopadlo. Konstituční výbor vyslechl mimo to konečně také mnohé hlasy z oddělení sněmovních, kteréž z velké části přály sobě zrušení trestu, a jak jsem pravil, dbal také na

jednání samého slavného sněmu říšského, kterýž ve dnech říjnových trest smrti nutným uznal.

Musím dále hájiti výbor proti výtce posl. Wildnera, že by výraz „politické zločiny“ byl příliš neurčitým a dvojsmyslným. Já myslím, pánové, vy všichni asi víte, co rozumí se tímto výrazem, že jsou to totiž zločiny ohrožující trvání státní ústavy; bližší jich určení zůstavujeme budoucímu zákonodárství trestnímu. — Pan posl. Wildner vytýkal výboru, že stanoví, aby trest smrti byl zrušen toliko pro zločiny politické a ne také pro všechny ostatní zločiny, protože se domnívá, prohlásíme-li se již pro zrušení trestu smrti při zločinech politických, že musíme to u jiných zločinů učiniti tím spíše. S takovýmto „tím spíše“ páně Wildnerovým naprosto nejsem srozuměn. Myslím, že již veřejné mínění při každé vyskytující se příležitosti pronáší jiný soud o zločinech politických, a jiný o tak zvaných zločinech sprostých. Pánové, také ve středu vašem zasedají mužové, kteřížto jako zločinci političtí byli odsouzeni a někteří i trestáni, a myslím, že nikdo z vás, ani posl. Wildner, nepokládá to za nedůstojné sebe, seděti vedle mužů takových. Myslím však, že by to pokládal velice pod svou důstojností, usednouti po boku sprostých vrahů a zločinců. Jest tedy v povaze věci samé a ve smýšlení lidu o věci té rozdíl veliký, a soudím, že výbor váš byl ve svém právu, šetře tohoto rozdílu samým lidem vůbec uznávaného. Myslím také, že posl. Wildner tvrditi nebude, že by Charlotte Corday a travička Lafarge ve mravní své ceně byly si rovny. Též nebude, kdo by tvrdil, že Junius Brutus proto tím spíše měl býti trestán, ježto stát za nutné považuje trestati smrtí jakéhosi Cartouche, sprostého vraha. Jinak má se to s trestem smrti při zločinech politických, a jinak při zločinech sprostých. Při zločinech politických je trest smrti na jisto ukrutným a nepřiměřeným, neboť tu obrací se často proti lidem nejšlechetnějším, a kdekoli stát uvaluje trest smrti na politické zločiny, nejeví se nám jako nestranný vykonavatel spravedlivosti, jenž by vážil práva obou stran váhou stejnou: tu stát sám vystupuje jakožto strana, vystupuje jako soudce ve vlastní při,

vystupuje jako soubojník, jenž zápasí zbraní nerovnou a užívá fysické své převahy, aby skolil ušlechtilého soka svého. Tak jeví se politický trest smrti v očích lidu.

Jest přirozeno, že lid v době míru skoro vždy bude se vyslovovati proti výkonu politického trestu smrti. Pánové, srdce lidské soudí jinak než rozum; a kdyby i rozum ve případě tom trest smrti nutným uznával, srdce vždy jej zavrhne. Mimo to jest vykonání politického trestu smrti vždy velmi nebezpečno. Kdož tu státem byl odsouzen a trestán, bývá považován za nevinně utlačeného, jejž stát z pouhé pomstychtivosti za to pronásleduje, že se odvážil odkrývati jeho slabosti a dotknouti se jeho nedostatků. Veřejné mínění přidává se pak k potlačenému, počíná se rozumovati o státě, počíná se pochybovati nejen o jeho spravedlivosti, nýbrž i o účelnosti jeho, a cestu razí si mínění, že stát, který neumí již sám počínáním svým a jaksi důstojností vlastní zameziti takovéto útoky, a nucen jest chápati se prostředků nejkrajnějších a nejkrutších, zajisté musí míti mnohé nedostatky.

Je to pak smutné, pánové, dojde-li k tomu, že národ prohlásí se proti státu a odsoudí jej pro zlé zřízení. Pánové, ověnčují-li ženy národa se souhlasem jeho rok co rok znovu hrob Wiszniewského, tož, pánové, projevem tím národ každoročně odsuzuje spravedlnost a účelnost státu! (Výborně.) Buď si pak tento soud lidu spravedliv či nespravedliv, vždy je při trestu smrti na pováženou, že se jím snadno odnímá státu důvěra národa, nejjistější jeho opora, že se tak sám základ státu podrývá. Stát tím jen rozmnožuje počet svých nepřátel, neboť, pánové, na popravišti verbují se nejsnadněji noví přívrženci straně politické. Prostá, nepatrná mohyla politického mučenníka jeví se očím lehkověrné mládeže jako předhoří Dobré Naděje, o kterémž věří, že za ním leží bohatá Indie, bohatá Indie svobody a štěstí se všemi svými báječnými poklady. Krev odpůrců politických není tím pravým pojidlem, jakým se budují nové státy, a šibenice, pánové, ta není tou pravou oporou, kterouž by se dal podepříti rozpadávající se stát. Kdyby tomu tak bylo, tož nestála by žádná moc, žádné pan-

ství světa tak jistě, jako panství Košuthovo v Uhrách, neboť snad žádná moc od hrůzovlády Robespierrovy takovou měrou neužívala politického trestu smrti: a přece neušla svému pádu! Není tomu dávno, kdy pod šibenicí donucovali mladého jednoho Slovana, nadějného to spisovatele, aby odpřisáhl svoji národnost, — on mužně odepřel a raději volil podstoupiti smrt. Pánové, proti takovým mužům nepomáhá trest smrti, krev mužů takových nezanikne v půdě bezplodné; ona oživuje se a povstává vzhůru jako okřídlená, podobna jsouc onomu semenu opeřenému, jejž větrové podzimní roznášejí do všech končin světa; a kam zapadne taková kapka krve, tam pálí a proniká skrze kost až k nejvnitřnější útrobě srdce, v této pak kvasí, v té to vře, a z nejhlubšího nitra toho srdce snad v krátkém čase vzroste a povstane celá spousta bouřlivých myšlének, celá kronika dějin revolučních.

Namítne se mi, že to nejsou vždy pohnutky ušlechtilé, že to není vždy láska ke svobodě aneb vlastenectví, kteréž pudívají muže k tomu, co nazýváme zločinem politickým: často že to bývá jen neospravedlnitelná chtivost pouhého nepokoje, často jen špinavé, hanebné sobectví, hledající ve převratech jen svého prospěchu, často že to bývá jen nezřízená ctižádost usilující o to nejvyšší v životě — o diadem panství. Buď si tomu tak; ale kde takové vášně nadlidskou mocí uchvátí člověka, tam také trest smrti jej neodstraší. Pro povahy silné, jak známo, jest i ve hrůze smrti půvab zvláštní, a seznali jsme již mnohé fantasty, kteří v nadšení o tom blouznili, aby dostalo se jim osudu a smrti proslavených zločinců. Takž se děje zejména v dobách velikých pohnutí, kdy často popraviště bývá trůnu tak blízké. Pánové, kdo jednou puzen jest démonickou silou ctižádosti, ten také váhati nebude, aby se slovy: audaces fortuna juvat! nenastoupil i onu dráhu, o kteréž ví, že po ní nejspíše kráčeti musí ku popravišti, — ale že by po ní mohl také dostoupiti trůnu!

Je-li však idea, pro kterou muž v boj se pouští, ideou pravou, je-li potřeba, pro kterou zápasil, skutečnou potřebou jeho národa, pak bylo by to zločinem státu, kdyby jej měl

odsouditi jako zločince ke trestu smrti. V takovém případě nezbývá státu lepšího prostředku, nežli aby idei té ve zřízení státním dopřál průchodu, aby ji u sebe přivedl ku platnosti. Bude to, pánové, vždy práce marná, bojovati proti idei pravdivé a veliké. Jest pověst v lidu obecném, že jednou, když ranní červánky zaskvěly se v ohnivé kráse, Kocourkovští měli to za požár. Vytáhli, aby uhasili jej svými stříkačkami, a vrátili se s nepořízenou. Podobný úkaz shledáváme při nových ideách, které hýbou naší dobou.

Když v letech devadesátých minulého století ranní záře nové doby vycházela na západním obzoru, tu také myslili si mnozí potentáti, že mohou uhasiti plápol ten všelikými svými hasidly, avšak marné namáhání! Z ranních červánků vzešlo slunce v nejskvělejší své velebnosti, ono dosud září na našem nebi, a v krátké době zapudí i ty malé mráčky, ježto dosud zatemňovati je chtějí. Má se to, pánové, s ideami novými právě naopak jako se zjevy nočními. Je-li noční zjev jen pouhým strašidlem, snadno se přemůže, je-li pouhým přeludem smyslu — snadno se zapudí. Je-li však nově vznikající myšlénka bytostí podstatnou, abych tak řekl, ideou skutečnosti, takořka z krve a masa, pak nedá se přemoci žádnou zbraní pozemskou; zbraně hmotné nic nezmohou proti ní, jako nic nezmohou proti zjevu z podsvětí. Jest, pánové, častou zkušeností osvědčeno, že každá nová idea musí raziti si cestu s obrovským namáháním, musí raziti si cestu proti velikým předsudkům lidstva, prve nežli dostoupí trůnu právem jí patřícího. Ti, kdož se odvažují nésti napřed korouhev výbojné myšlénky, ti padnou obyčejně co oběť své odvahy, ti bývají kaceřováni, jako kacíři upalováni, anebo, což hůře jest, jako blázni a fantastové uváděni v posměch.

Pánové, zasahá-liž náš zrak tak daleko do budoucnosti, abychom věděti mohli, že názory o státě, jaké si nyní tvoříme, budou pravými pro všechnu budoucnost? sahá-liž náš zrak tak daleko, aby uviděl, že nikdy nenastane doba, kdy muži jako Fourier, St. Simon, Bazard, kteréž my nyní pokládáme za blázny a fantasty, budou prohlášeni za předchůdce nového

Messiáše, — nového Messiáše, jenž má rozluštiti veliký problém světový, jak by se spravovati mělo jmění všeho lidu, anebo dokonce jak by se připravil lidstvu zlatý věk — beze zlata.

Fluidum ducha svatého nedá se zazditi, tím méně přemoci zbraní hmotnou, a kdo se o to pokouší, ten v pravdě hřeší proti duchu svatému. Tam, kde rámě světské moci chce smrtí, jako nějakou černou čarou vyškrtnouti ideu nějakou z pamětné knihy lidstva, tam vždy nesmírně se mýlí. Zanechá tam nanejvýš jen červenou krvavou známku, toť jest jako červené znamení v našich starých kancionálech, kteréž právě jen ukazuje, že při něm počíná se opět nová sloka téže písně. Říká se sice právem, že mnozí z těch, kteří novou ideu chtějí provésti, sáhají ku prostředkům nezákonným, opovržlivým. Pravda je, pánové, že skoro vždy anebo z pravidla bývají to prostředky násilné, kterými si některé idey zjednávají vládu neobmezenou.

Pan posl. Machalski hlubokomyslnou řečí svou poukázal včera na stanovisko, z jakého zločiny politické posuzovati máme; dokázal, že tyto obyčejně dají se odsouditi jen jako omyl v letopočtu. Pánové, jemnocitný úsudek, jakýž vám navrhuje p. posl. Machalski, odporučuje se nám všem k uvážení v této chvíli. Uvažujme, pánové, že čekají nás časy těžké; bouře, osudem nám určené, dosud nedobouřily; rozburácené moře prodělá ještě mnohé podoby, než se utiší v klidnou hladinu. Potvrdíme-li trest smrti pro zločiny politické, tož z předu sankcionovali jsme všecky násilné skutky obou stran, které snad ještě zápasiti budou v budoucnosti; my tím násilnictví obou přiznali bychom oprávnění. Pánové, pomněme — jaká nás pak čeká budoucnost! Bude to snad pusté, smutné bojiště, pokryté mrtvolami nesčíslnými! A pánové, zvláště to jest na uváženou, že vystoupíme-li takovýmito prostředky proti zástupcům nových myšlének, proti prvním bojovníkům za reformy ve správě státní, chceme-li postupu a uznání jejich překážeti ukrutným prostředkem trestu smrti, — tož dopouštíme se tím násilí na vlastním potomstvu svém! Také potomci naši

mají právo, aby ta zřízení, kteráž nyní udílíme, proměnili podle své vůle, podle svého uznání. Určíme-li však trest smrti těm, kdož první pouštějí se v zápas za opravy, za myšlénky budoucnosti, za smýšlení našich potomků — pak zabraňujeme jaksi již z předu svým potomkům, aby nemohli provésti to, co bude jich přesvědčením. Jeť to zajisté hříšné a zároveň i marné, sáhati takovýmto způsobem do kola osudu; toť nerozumná pánovitost i bořivost, chtíti takto ovládati a rušiti řád světa Bohem ustanovený.

Ti, kdož zastávají idey budoucnosti, jsou jako ukazovateli na obrovských hodinách dějin národů. Hoch, který strhl ručičku, domnívaje se, že tím zrušil stroj anebo zastavil na vždy chod hodin, mýlil by se velice. Ty půjdou klidně svým chodem dále, až nastane okamžik, kdy kladivo se pozvedne v obrovské mocnosti, hromové jeho rány daleko široko zazvučí po zemi, a lid zvolá: hodina udeřila! (Pochvala.) Pomněme, pánové, že ti, kdož vystupují jako hrdinové nových ideí a odhodlaně obětují život za svá přesvědčení, že právě ti jsou nejšlechetnějšími syny lidstva; že mezi těmi, kdož museli položiti svůj život jako zločincové za své přesvědčení, jsou také jména Sokrata, Krista a Husa! (Veliká pochvala.)

Hlasování o §. 6. bylo zase velmi dlouhé, poněvadž bylo k němu navrženo mnoho oprav a dodatkův. Výsledek byl, že odstavec 1. a 3. přijaty jsou většinou dle návrhu výborového, avšak na místo odstavce 2. bylo 197 hlasy proti 106 přijato ustanovení všeobecné: „*Trest smrti jest zrušen.*“ Většina sněmovní, jak se zdá, chtěla tímto usnešením také vysloviti rozhořčení své nad popravami, které tou dobou dávala prováděti vojenská vláda ve Vídni následkem revoluce říjnové. Povšimnutí zasluhuje politická shoda, která jevila se mezi českou pravicí a německou levicí při této příležitosti i jinde všude, kdekoli jednalo se o zásady ideální a svobodomyslné. Osud sice nepřál jednání o základních právech, aby se stalo prakticky užitečným; tu dobrou stránku však toto jednání přece mělo, že dávalo příležitost k důkazům, kterak Slované rakouští přejí svobodě tak dobře jako Němci. Rokování Kroměřížské o základních právech ukazovalo zjevně, že čeští zástupci, zavrhovavše revolucionářství Vídeňské, nečinili tak z nelásky ke svobodě, nýbrž pečovali tak dobře jako němečtí demo-

krati o její zabezpečení, avšak toliko tu a těmi prostředky, kde a kterými podle tehdejšího zákonitého stavu náleželo.

Dodatkem k jednání o §. 6. budiž ještě připomenuta jedna věc. Rieger ve své referentské řeči na obranu čili spíše na omluvu návrhu výborového připomínal také (str. 156, 158), že i sněm říšský v říjnových dnech uznal trest smrti za potřebný. S tím nebyl spokojen poslanec Borrosch, jenž hned po skončené řeči Riegerově chtěl se tomu opříti; pravil, že Rieger omylem křivě vykládal usnešení, jež učinil sněm říšský za dnů říjnových (III. 655). V následující 29. schůzi sněmovní dne 30. ledna *Borrosch podal protest* proti dotčeným výrokům Riegerovým. V protestě Borrosch snažil se dokázati, že Rieger se mýlil, neboť prý sněm říšský za dnů říjnových nejednal o základních právech, a tudy prý nijak nemohl se usnášeti o trestu smrti; kromě toho prý sněm říšský, chtěje nešťastné zmatky ukonejšiti, musil především starati se o bezpečnost hlavního města a o to, aby obyvatelstvo ve zbrani stojící bylo podrobeno náležité kázni. Následovně prý sněm říšský „byl povinen vyhověti žádosti, kterou vrchní velitelstvo národní gardy v témž loyálném smyslu učinilo, aby zjednány byly přísné, okolnostem přiměřené disciplinární zákony“. V těch slovech Borrosch se přiznal, že sněm říšský za dnů říjnových opravdu uznal trest smrti za potřebný pro zachování jakéhos pořádku ve vzbouřeném městě. Po krátké debatě, které Rieger se neúčastnil, bylo usnešeno, aby protest Borroschův dostal se do stenografických zápisků a nikoli do protokolů sněmovních (III. 660—1).

Rieger byl zase zpravodajem konstitučního výboru o §. 13. a násl. základních práv. Z popudu Lasserem daného sněm usnesl se dne 7. února, že má se jednati o §§. 13., 14. a 15. pohromadě, poněvadž spolu souvisejí; a sice že má býti o těch třech paragrafích nejprve společná debata povšechná, potom pak o každém paragrafu debata speciálná. Ve 35. schůzi dne 12. února přečetl Rieger ty tři paragrafy, čímž počala se debata povšechná. Zněly pak ty články základních práv dle návrhův většiny konstitučního výboru takto:

§. 13. Každému rakouskému občanu státnímu zaručuje se svoboda víry a veřejného vykonávání náboženství. — Zločiny a přečiny, ježto při užívání této svobody by se spáchaly, buďte trestány dle zákona.

§. 14. Žádná společnost náboženská (církev) nepožívá od státu přednosti před jinými. — Nikdo nemůže býti od státu nucen

k náboženským činům a slavnostem vůbec nebo zvláště ku povinnostem kultu, ku kterému se nepřiznává.

§. 15. Poměry mezi státem a církví, jmenovitě vzhledem ke jmění církevnímu a k volbě přednostův církevních, jakož i podmínky, pod kterými klášterové a duchovní řádové mají trvati nebo přestati, ustanoví se zvláštními zákony.

Debaty o těchto paragrafích, stanovících náboženskou svobodu, byly nemálo zajímavé a protáhly se skoro skrz celý měsíc až do samého náhlého zavření sněmu. Biskupové zemí českých i starorakouských na sklonku r. 1848 podávali ke sněmu adresy, ve kterých objasňovali svoje stanovisko a dílem i protestovali proti navrženým základním právům. Nelíbilo se jim na roveň postavení všech církví; pro církev katolickou požadovali dokonalé svobody, a vedle toho též, aby fondy náboženské byly odevzdány biskupům ke správě, aby biskupové měli úplnou moc nad faráři a kněžími, aby naturální desátek potrval, aby biskupové mohli s papežem volně obcovati a j. v.; též požadovali, aby o poměru církve ke státu zavřen byl s papežem konkordát. Ostatně však ani ve sněmovně ani mimo sněmovnu nejevil se valný odpor proti svobodě náboženské, která se měla hořejšími články základních práv uzákoniti. Panství církve katolické toho způsobu, jaké trvalo v zemích rakouských do roku 1848, bylo protimyslné a dílem nesnesitelné nejenom jinověrcům a liberalům, nýbrž na mnoze i katolickému duchovenstvu samému, poněvadž církev katolická při onom panství svém sama byla služkou absolutistického státu, kterýž jí libovolně užíval ke svým účelům takořka jako součástky policejního apparatu svého. Valná část nižšího duchovenstva a jiných přátel katolické církve doufala, že bude možno obnoviti zřízení občasných synod, kteréž by u osvícených katolíkův oživily interes k věcem církevním. Povšechná debata o oněch třech článcích zaujala schůzi 35. a 36. dne 12. a 13. února, a skončila se ve schůzi 37. dne 14. února; zpravodaj Rieger se jí neúčastnil, chtěje mluviti ku každému paragrafu zvláště.

Podrobná debata o §. 13. počala se v též schůzi právě dotčené. Jako dříve při povšechné debatě, tak i nyní podáno bylo mnoho opravných návrhů; největší důležitosti z nich nabyl ten, jejž přednesl a hájil poslanec města Lince v Horních Rakousích, advokát Karel *Wiser;* dle toho návrhu měl §. 13. základních práv zníti následovně:

„Rakouským občanům státním zaručuje se svoboda víry; jsouť neobmezeni v domácím a veřejném vykonávání svého nábo-

ženství, pokud toto vykonávání neuráží práva ni mravův, aniž se protiví občanským nebo státoobčanským povinnostem.“

Na popelečnou středu 21. února ve 39. schůzi skončilo se podrobné rokování o §. 13.; závěrečná řeč zpravodaje Riegera zněla takto (IV. 185—189):

Pánové, jak vidíte, jest mi pojednati o značném množství návrhů opravných. Máme tu především návrh poslance Helcela, který chce takovému znění paragrafu, kterým by se zaručovala svoboda každého způsobu úcty k Bohu a veřejného jeho projevování. Nuže, pánové, jest tuším jasno, že slovem „svoboda víry“ rozumí se především svoboda vnitřní úcty k Bohu. Zevnější úcta k Bohu jest vyjádřena druhými slovy: „veřejného vykonávání náboženství.“ Rozumí-li však p. posl. Helcel svým slovem: „úcta k Bohu“ již také ctění jeho zevnitřní, to jest vnější projevování víry, pak nenahlížím, k čemu přidal druhý odstavec.

Pan posl. Havelka navrhuje: „a v mezích ustanovených §. 12. zaručuje se též svoboda veřejných výkonů náboženských.“ Myslím, že tato věta praví v podstatě totéž, co paragraf komise. Stát zajisté nebude trpěti žádnou společnost a zvláště žádnou společnost náboženskou, jejíž působení by bylo takové, že by podléhalo trestním zákonům.

Dále jest zde návrh posl. Ruliče: „Každému rakouskému státnímu občanu jest zaručena svoboda víry, veřejné pak vykonávání náboženství toliko náboženské společnosti státem uznané, a to podle vyměření zákonů zemských.“ Již stylisování tohoto odstavce jest jaksi nedostatečné, zvláště dodatek: „vykonávání náboženství podle vyměření zemských zákonů,“ připouští snadno křivé výklady. Mohloť by se mysliti, že také víra člověka má se říditi vyměřením zákonů zemských; z toho pak mohl by někdo souditi, že konečně i vyznání víry má býti ustanoveno zemským zákonem. Pokud však návrh tento směřuje k tomu, aby ohradil práva zemského zákonodárstva v této příčině, tož myslím, že podání podobného opravného návrhu později bude na čase, až slavná sněmovna po prvním čtení ústavy se vysloví, jaká práva vzhledem zákonodárství zemského mají býti vyhražena zemím naší říše.

Jest tu též návrh posl. Ziemialkovského, kterýž vyslovuje úplnou svobodu náboženskou a nerůzní se teda podstatně od návrhu komise. Druhý odstavec jeho návrhu jest již obsažen v §. 14., i nečiní to podstatného rozdílu, na které místo odstavec ten se postaví. Za to však prohlašuji se proti dalšímu návrhu téhož poslance, aby se zde přijalo ustanovení: „formule přísahy budiž pro všechny občany státu stejná, a nebudiž spojena se žádným určitým vyznáním víry.“ Pánové, jsou také sekty náboženské, kteréž vůbec žádné přísahy neuznávají; kdyby stát též na tyto chtěl se ohlížeti, — vždyť i takové trpěti musí, — dospěl by ke smutnému výsledku, že by přísahu buď úplně musil zrušiti anebo ji snížiti na pouhé ujištění. Nemyslím, že by to bylo státu na prospěch, z té příčiny jsem proti tomu.

Poslanec Kapuszczak navrhuje: „Obřady náboženské buďtež vykonávány bezplatně; nynější taxa štolová má přestati.“ Chceme-li, pánové, společnosti náboženské uvésti do pojmu a poměru spolkův vůbec, pak musí se konečně zůstaviti náboženské společnosti samé, aby rozhodla, mají-li kněží její vykonávati obřady své za plat anebo bezplatně. Totéž platí o taxe štolové; nejméně patří však tato věc do práv základních. — Totéž poznamenati sluší o návrhu posl. Lomnického, jenž pojí se k návrhu posl. Kapuszczaka: „avšak pokud nebude ustanoven pro kuratní kněžstvo důchod přiměřený nové době a jeho stavu, zůstávají nynější zákony v platnosti.“ Hle, pánové, v paragrafu tomto jest řeč o svobodě víry: zde však se mluví o zaopatření duchovenstva. Toť jest věru miscere sacra profanis.

Mnohé návrhy v jedné věci se shodují. Návrhy poslance Trummera a onen posl. Ullepitsche znějí téměř stejně, požadujíce, právě jako opravný návrh posl. Ruliče, veřejnost výkonů náboženských toliko pro společnosti státem uznané. Pánové, myslím, že se zásada taková příčí zásadě svobody náboženské. Stát nemá práva plésti se ve vyznání víry kteréhokoli člověka, anebo zakazovati jemu projevy a výkony jeho víry, jestliže tyto se nepříčí účelu státnímu; neb jen tímto

směrem má se obmeziti jeho působení. Nenahlížím teda, jaký to má míti smysl, když se při uznané svobodě víry mluví o náboženství uznaném a neuznaném. Správněji mohlo by se, tuším, mluviti o náboženském vyznání od státu připouštěném aneb nepřipouštěném, to jest: stát připustí jen taková vyznání náboženská, kteráž se nepříčí jeho účelům, a vyloučí všechna, kteráž jemu odporují; ba, myslím, že jest dokonce povinností státu, aby vůbec netrpěl vyznání takových, kteráž se nesrovnávají s jeho účelem. Nepřipouštím však, že by stát mohl ponechati vedle *uznaných* společností náboženských též jiné společnosti náboženské *neuznané*; neboť jsou-li to společnosti pracující proti státu, má je zakázati; pakli ony nevadí jeho snahám, pak nemá stát právo, aby jich neuznával, neboť to by značilo tolik, co privilegovati některé společnosti, kteréž by uznal oproti druhým, které jsouce státnímu účelu neškodny aneb dokonce prospěšny, mají stejné právo k ochraně státu.

Nemohu souhlasiti s obavou posl. Goriupa, jenž se domnívá, že snižujeme církev, odjímajíce jí ochranu státu. On soudí, nebude-li se stát dále ujímati církve, že tato klesne ve vážnosti obecné. Nevěřím tomu; právě naopak, náboženství stane se pak v pravdě věcí přesvědčení a přestane býti tím, čím až dosud z husta bývalo: pouhou bohoslužbou na oko, a tudíž vlastně pokrytectvím. Rovněž tak mylná jest jeho domněnka, že se tím jaksi dává lidem právo, aby karrikaturami činili církev směšnou. Vždyť nenavrhujeme, aby společnost náboženská byla prohlášena za zbavenu všeho práva. Pánové, i v umění platí pravidlo, že tvář na prosto krásná, dokonale pravidelná se ani nedá karrikovati; a náboženství, kteréž jest v bohoslužbě své vznešené a opravdu humanní, kteréž nese ve zjevení svém na sobě pečeť božskou, to ani se nedá karrikovati; aspoň nemusí se toho obávati.

Opravný návrh posl. Ullepitsche zní takměř stejně. — Nyní máme tu návrh posl. Wisera, jehož uspořádání zdá se velmi prospěšné a nejvíce odporučení zasluhuje pro případ, že by paragraf komise neměl býti přijat.

Jsou zde také dva návrhy posl. Ingrama. Pokud se pamatuji, podal posl. Ingram ještě návrh třetí, a jest mi litovati, že tento třetí zmizel, mohl bych alespoň říci: Všeho dobrého do třetice (veselost), a to bohužel nyní již říci nemohu. Pan posl. Ingram vyslovuje se následovně: „Každému rakouskému občanu státnímu jest zaručena svoboda víry a veřejného vykonávání náboženství. K veřejnému konání kultu, kterýž dosud nebyl v obci veřejným, jest zapotřebí svolení obce. Toto právo obcí jest však obmezeno zákony zemskými.“ — Nuže, pánové, musím vyznati, že se mi zdá, jako by tento návrh posl. Ingrama byl pouhou ironií na svobodu náboženskou! Zásada: Cujus regio, ejus religio, bývala kdysi uznávána v celé Evropě takořka za pravidlo nezvratné, a v říši středu (Číně) až do dnešního dne platí zákon, že každý Číňan musí vyznávati náboženství svého císaře. Zdá se, že posl. Ingram chce tuto čínskou zásadu dovésti ad absurdum; neboť podle jeho náhledu smí občan rakouský vyznávati jen ono náboženství, které vyznává rozšafný pan rychtář vesnický anebo obec vesnická. Pánové, kdyby měly v našem sněmě říšském dojíti uznání zásady takové, jako jest zásada navržená p. posl. Ingramem, — pak věru musel by genius svobody nad tím zaplakati. (Oh!) — Pan posl. Ingram ve srozumění s p. posl. Klebelsbergem a Strasserem*) žádá výjimku pro Tyrolsko. Pan posl. Klebelsberg dovozoval své tvrzení, že pro Tyrolsko jest svoboda náboženská vlastně zcela zbytečná, protože tam není nižádné různosti ve vyznání náboženském — aniž se tam dá jaká kdy očekávati. Pánové, je-li tomu tak, pak také paragrafu toho pro Tyrolsko obávati se netřeba. Není-li v Tyrolsku různosti ve vyznání a jestli také v budoucnosti žádná mu nehrozí, pak také paragraf ten nepřijde nikdy k upotřebení.

Pan poslanec Sidon žádá ve svém návrhu, aby na místě slova: „víry“ bylo položeno: „náboženského vyznání víry.“ Rozeznávám víru vnitřní a projev její, zde pak stojí, že máme na místě víry položiti slovo: náboženské vyznání. Mám za to,

*) Ingram byl poslancem za město Botzen, Klebelsberg za město Inšpruk, Strasser za okres Wiltenský v Tyrolsku.

že *vyznávání* víry jest již *projevem* víry a patří tedy do pojmu zevních výkonů náboženských; soudím tudíž, že znění komise ve věci té jest správnější.

Návrh poslance Hellrigla zní: „Každému rakouskému státnímu občanu zaručuje se svoboda náboženského vyznání a úcty k Bohu, a každé státem uznané společnosti náboženské zaručuje se společná, veřejná bohoslužba.“ Tu již výraz „společný“ připouští výklad mnohonásobný; a snad by se konečně způsobou uznání dala svoboda bohoslužby uvésti i na to, co navrhoval p. posl. Ingram, aby totiž právo veřejných výkonů náboženských příslušelo toliko obci, t. j. veškerenstvu obce. On chce, aby druhý odstavec v návrhu komise byl vynechán úplně; já však soudím, že odstavec ten osvědčí se potřebným i tenkráte, kdyby v skutku trpěny byly jen uznané sekty náboženské, neboť i v tomto případě jest zneužívání náboženství možné. Vždyť i náboženství některé mohlo by se vyvíjeti postupně; mohlo by později přijmouti některé zásady, kteréž by byly státu ke škodě, aniž by stát tomu zabrániti mohl. Toho může dokázati jen trestním zákonodárstvím.

Konečně máme tu návrh poslance Strassera: „Každému rakouskému občanu zaručuje se svoboda víry, a každé obci náležející ke společnosti náboženské (církvi) státem uznané aneb uznání jeho si dobývající, zaručuje se právo veřejného konání její bohoslužby.“ Nu, pánové, již stylisace jest na nejvýše podivná; neboť se praví: „svoboda víry a každé obci náležející ke společnosti náboženské státem uznané anebo uznání si dobývající;“ toť stylisace velmi nejasná; toť okazuje, že jest v skutku těžkou úlohou, vysloviti zmotaný názor jasnými slovy, zvláště chceme-li sice uznati náboženskou svobodu a při tom ji přece zase neuznati. Poslanec Strasser v souhlasu s p. posl. Ingramem chce také židům dopřáti rovných práv. Pan Ingram míní totiž, aby také židé měli právo vyloučiti křesťany ze svých obcí. Nuže, tuť bych rád věděl, kde asi v tom širém světě by pak židé mohli utvořiti zvláštní obec. (Hlas: v Hohen-Emsu!) Nevím, zdali by se nemuseli odstěhovati až někam na měsíc. Jest to velice humanní od

p. posl. Strassera, že chce židům dopřáti rovného práva, ale myslím, že by jim to aspoň málo prospěchu vyneslo. On praví konečně: „Utvoření církevních obcí takových vyznání náboženských, které se dosud nenalézají ve všech dílech státního území, bude upraveno zvláštním zákonem.“ Ptám se, pánové, kam vlastně čelí tento odstavec? Tím nechce říci nic jiného, leda že emancipace židů se vůbec nepřipouští. Myslím, že by bodří mužové Tyrolští lépe byli učinili, vyřknouce upřímně jasnými slovy: „My u nás nechceme židy emancipovat.“ Tomu-li chtěli, tož naleznou k tomu příležitost při §. 16., kdež o otázce té se bude jednati.

Jest mně, pánové, hájiti návrh komise, kterýž vyslovuje nepodmíněnou svobodu náboženskou. Skoro měl bych mysliti, že je zbytečno, abych tak činil; ale opravné návrhy, které jsem právě četl, přesvědčují mne, že k obecnému uznání zásady o svobodě náboženské ještě mnoho se nedostává. Či bude toho potřeba, abych svobodu myšlének teprva dokazoval? A je-liž svoboda víry něčím jiným nežli svobodou myšlének, obrácenou na nejvznešenější ideu lidskou, na představu o Božství? Říše myšlének, toť jest ten nesmírný prostor, ve kterém člověk vždy a věčně volným zůstává, a kdyby i byl v žaláři a v poutech otrockých. Do této říše nevnikne ani sluha svaté Hermandady, ani dráb tajné policie. Tu jest člověk neobmezeným samovládcem, a ani všemocná smrt nemůže zničiti tuto jeho říši. Jediný nepřítel, který může na čas uchvátiti jeho trůn, jest šílenství! Aby stát zaručoval tuto svobodu myšlének, svobodu víry, toho tuším netřeba, protože se náboženství nedá ani zakazovati ani poroučeti. Již šlechetný král Theodorich říkal: „Nemožno jest náboženství přikazovati, ježto nikdo nemůže býti přinucen, aby věřil proti své vůli.“ Sám Bůh zaručil nám to právo; onť stvořil člověka tak, že na věky věkův nemůže přijíti o toto právo vnitřní svobody myšlének a víry. Toto právo měli jsme i pod Metternichem a Sedlnickým, ne snad že by se jeho nutnost a spasitelnost byla uznávala, nýbrž pouze a jediné z té příčiny, že kniha našich myšlének nedá se tak snadno otevřiti, jako jednoduchá obálka

na psaní. Kdyby to šlo, jest nad míru pravdě podobno, že by se byly i listy našich myšlének censurovaly, škrtaly a snad i kolku podrobovaly. Dobré vůle k tomu věru nescházelo.

Svoboda myšlének však nemá žádné ceny, není-li spojena se svobodou projevu. Ptám se vás, pánové, zda by nám postačila svoboda myšlének, kdyby nám odepřeno bylo právo svobodné mluvy a svobodného tisku? A čím více jest svoboda víry bez zevnějších výkonů náboženských, bez svobody bohoslužebné? Svoboda myšlének, svoboda víry bez svobody kultu jest člověku spíše břemenem; ona budí v něm jen cit skličující, podobný tomu, jejž pociťuje osleplý, horoucně toužící po skvělé nádheře barev krásného světa, an je přesvědčen, že nepříznivý osud nekonečnou nocí obestřel zraky jeho, — pocit podobný tomu, jejž pozorujeme na hluchoněmém, když mu srdce rozkoší překypuje, když jej pudí, aby city své vyslovil, avšak příroda odepřela mu toho dobrodiní. Ten jest, rozuměl-li jsem mu dobře, smysl starého hesla: „Pramenem všeho neštěstí lidského je lidské poznání.“ — totiž nespokojenost člověka pochází ne tak z nepřízně poměrů, jako spíše z poznání, že by poměry ty mohly býti lepšími. Toť nade vše činí člověka nešťastným, když vidí ducha svého sevřeného pouty, o nichž ví, že by se daly odstraniti, o nichž přesvědčen jest, že svrhnouti je má právo. Proto dejme mu svobodu, tomu duchu lidskému, aby vlastní činností všestranně se vyvíjel, aby vynasnažil se, jak vnitřní pud jemu káže, o zevnější útvary v oboru úcty k ohu neméně nežli v oboru umění a vědy.

Pravá snášelivost, pánové, zůstane povždy vznešeným ideálem humanity, — snad že ideálem nikdy nedostiženým; zdáť se, že nesnášelivost téměř nerozlučně se pojí s každým názorem lidským, ba že snášelivost se nesnese s horlivou nábožností. Každé mínění lidské bývá nesnášelivo, náboženské neméně nežli politické, a vědecké neméně nežli morální; jistě, že my všichni byli jsme svědky toho, jak mužové vědy, ale různých theorií, se nenáviděli horoucněji, nežli nejzuřivější fanatikové náboženští. A přece není to přirozenost lidského ducha, ježto působí tuto nesnášelivost. Duch lidský, prostý své

pozemské tělesnosti, má jedinou snahu, snahu po pravdě, po světle, — a světlo, pánové, to nezná nenávisti, ono nebrojí, ono nepronásleduje. Kde světlo se světlem se setkává, tam se navzájem sesilují. Ale my lidé číníváme se světlem jako oni divoši, kteří uvázavše se v držení jistého domu, o to se hádali, kdo z nich má užívati světla jeho oken, a když o to se shodnouti nemohli, tu si každý pro sebe okno ve zdi vyřezal, aby měl své vlastní světlo pro sebe, a když sám u okna nestál, světlo to zastíral, aby jiní jeho užívati nemohli: — taký, pánové, jest náš lidský způsob.

Pravím, že pramenem nesnášelivosti je naše smyslná přirozenost, naše panovačnost, naše žádostivost, naše sobectví, naše marnost, která nic vedle sebe trpěti nechce, a kteráž je nenasytna ve své žádosti, aby vždy více měla, více zmohla, více byla, ano aspoň více býti se zdála, nežli jiní. A to, pánové, jde tak daleko, že mnozí křesťané prohlašují snášelivost za indifferentismus, tvrdíce, kdo je snášelivým, ten že již není a nemůže býti horlivě nábožným. Já, pánové, myslím, že pravá snášelivost se také snáší s pravou nábožností. My však jsme jen lidmi, a pravda jest, že světlo vždy bývá provázeno stínem. Ale, pánové, nezapomínejte na jednu věc: není to světlo, které stín vrhá, je to těleso světlem ozářené.

Nesnášelivost náboženská uvalila již nesmírné neštěstí na lidstvo; připomínám oněch 30.000 pohanských Sasů, které dal císař Karel Veliký bez milosti pobiti; připomínám obracování na víru pohanských Prusů řádem německých rytířů; připomínám, jak Španělové křesťanství do Ameriky uváděli. Tisíce lidí padlo za oběť náboženské nesnášelivosti, dílem zdlouhavou mukou v žaláři, dílem v mučírně, dílem tajnou odpravou v žaláři, dílem veřejně na hranici. Všechny ty děsné procesy inkvisice, hrůzyplná noc Bartolomějská, — toť jsou okrvavené květy onoho jedovatého stromu, jenž zkázu dýše v šíř i v dáli. Ohlédneme-li se v dějinách, jak často tu zastavila nesnášelivost náboženská pokrok lidstva na dlouhé časy, a jak často svrhla je dolů na stupeň prvotního barbarství! Známe náboženské domácí války v Anglii a Francii, naši válku husitskou,

a nejdelší ze všech válku třicetiletou. Když to vše na mysl si uvedeme, musíme přiznati, že ne zcela bez práva pronáší se výrok: Tantum religio potuit suadere malorum, — tolik zlého již způsobilo náboženství! Ano můžeme srozuměti i slovům Diderota řkoucího, že by život za to dal, kdyby odníti mohl člověku víru v Boha, a to pro pokoj jeho.

Ale nikoli, pánové, původem všeho toho zla není náboženství, není Bůh a víra v Boha: jest jím nesnášelivost Bohu nenáviděná. Ten onen domnívá se sloužiti Bohu, když zbraňuje jiným vyznáním náboženským a je i pronásleduje. Nuže, pánové, já myslím, že nemůže těšiti otce, když děti jeho nesváří se o to, jak by jej nejlépe uctiti měly. On spíše rmoutiti se musí vida, jak pojaty jsouce bludem takovým, v nepřirozené zášti bratrské na sebe se sápou.

Bohužel, pánové, musime to sobě přiznati, k hanbě své my křesťané to přiznati musíme, že zvláště od těch dob, co křesťanství povstalo, nesnášelivost náboženská více se rozmohla než kdy před tím. K hanbě své to vyznati musíme, že mnozí křesťané co do náboženské nesnášelivosti snad ani od fanatického moslemína o mnoho předstíženi nebyli! (Oh! oh!) Zvláště vlastní naši církev, církev katolickou, nemůžeme ve příčině té omluviti ze mnohé trpké výčitky, že nejednou užila moci světské k obracování na víru, ano že časem neodmítala od sebe ani prostředků ukrutných, kde to učiniti mohla. Moje vlast česká po bitvě na Bílé Hoře za pět let byla navrácena v lůno katolické církve. Kazatelnou, ze které zvěstováno býti mělo učení lásky, bylo tehdá popraviště, a hlasateli učení Kristova byli dragouni ve spolku s Jesuity. Snad že odtud pochází pořekadlo: „Udělám tě katolíkem“ (bravo! veselost). To pořekadlo není k smíchu, při něm by se mohl pravý katolík hanbou zardíti, neboť pořekadlo to označuje barbarský hmotný nátisk ve věcech přesvědčení.

Mohla by snad u někoho povstati domněnka, že ta nesnášelivost zakládá se na podstatě církve křesťanské vůbec a katolické zvláště. Nikoliv! Tvrdím naopak, že podstatě její přímo se protiví, a žádná společnost náboženská nezápasila

tak statně, tak horlivě o svobodu svědomí, jako právě církev katolická. Ona to byla, kteráž nejprve vyslovila zásadu, že moc světská a duchovní mají býti odděleny; ona první a s horlivostí a vytrvalostí hlásala, že vládě světské není dána moc nad vèrou, nadějemi a přípovědmi, jichž poskytuje náboženství. Ona především horlivě zastávala zásadu, že také výkony náboženské mají býti svobodny a neobmezeny, nepodléhajíce nijakému zevnějšímu nátlaku státu. Při této zásadě zkvétala církev katolická. Při prvním vystoupení svém osvědčila se skutečně býti náboženstvím lásky a svobody, pravou dcerou nebes, nevyhledávajíc, jako mnohé jiné soustavy náboženské, rozšíření svého mezi národy mocí světskou, nýbrž poučením a přesvědčením a dobrovolným přijetím. Ona dobývala duše toliko mečem ducha, toliko slovem božím. Ale když později církev domohla se bohatství a vážnosti, když služebníci její dosáhli světské moci, tehdy počali užívati této světské moci i tam, kde vésti mohla pouze ke zkáze — totiž ve věcech *víry*. Nadarmo zápasili někteří z nejváženějších učitelů církevních, sv. Ambrož, sv. Martin, proti donucování ve věcech náboženských: omyl rozmáhal se v církvi vždy víc a více, a v zápětí měl množství vad a přehmatů, které zavinily úpadek — nepravím *náboženství*, neboť toto jsouc božským zřízením, nepodléhalo zkáze, — ale ovšem zlý úpadek církve. Tak škodlivým prokázalo se i na božském zřízení křesťanské církve, když si kdo osobuje právo, někoho k víře nutiti, anebo když si osobuje právo a chce odchylnou náuku náboženskou jakožto kacířství hmotnými prostředky stíhati a pronásledovati. Jak povznášející jest naproti tomu pohled na církev křesťanskou za prvních století, kdy ještě bojovala pod praporem svobody, myšlénky i víry, když ještě miliony duší dobývala zbraní ducha pro říši boží!

Prohlášení zásady o svobodě svědomí, o nezávislosti víry, náboženství a úkonů náboženských, na jakékoli moci světské, prohlášení této zásady, pravím, jest snad největší zásluhou, kterou si církev katolická o člověčenstvo vůbec zjednala. Tato zásada dala pevný základ nejenom křesťanství, nýbrž tudy také

celé novověké osvětě. Buďmež teda i my křesťany v nejkrásnějším smyslu slova, a nezapírejmež déle té zásady, kterou církev v nejskvělejší době své, řekl bych ve svém zlatém věku, za heslo si vyvolila. Dejmež svědomí svobodu, nechme člověka svobodně při jeho víře a při veřejném víry této osvědčování. Jen tehdy, budeme-li tak činiti, jednati budeme v pravdě křesťansky; náboženství lásky zamítá každý vnější nátlak na jiného. Pravá náuka boží nepotřebuje k ochraně své při své vnitřní božské síle ani pomíjejících světských prostředkův, ani pozemských zbraní; nevěříme-li však sami, že jest dcerou boží, nemáme-li sami pevně za to, že jest pravou nepřemožitelnou náukou boží, pak dopouštíme se zločinu, jestliže vzejití jiného, snad pravého náboženství, kazíme svou ke všem nesnášelivostí. Dopouštíme se mravní vraždy na každém lepším přesvědčení. (Výborně.)

Každé náboženství, buďsi kteréhokoli jména, pokládá samo sebe za jediné, ježto učí pravé bohopoctě. Každá církev na to činí nároky, že vede jedinou pravou cestou ke blaženosti a spasení. Pánové! nemohou přece všechny míti víru pravou; my všickni jsme lidé, my všickni můžeme blouditi; neklamným a neomylným jest pouze Jeden. Naše církev slaví dnes významnou slavnost: posypme se i my popelem a vyřkněme nad sebou: „Memento mori“. Vyznejme se i my sobě, že nejsme ničím před zrakem Páně, že před tváří Jeho všechno jest marno, marno to, čím jsme, ba snad i marno, čemu věříme; že snad i názor náš o Bohu jest spíše přiměřen naší schopnosti k poznání, než jeho nekonečné velebnosti, a že před ním nemá snad větší ceny, nežli jakou má dětinský o světě názor malého hocha před očima jeho moudrého učitele. Pamatujme, že jen Bůh jediný nad námi všemi se vznáší, neomylný, nepomíjitelný. Jeho vůlí stává se, že lidé ubírají se rozmanitými cestami, a každý z nich míní svým způsobem ctíti svého stvořitele. Bůh sám tuto snahu vložil v prsa naše a udělil nám všem stejné k tomu svobody; my pak, my slabí lidé nemáme mistrovati svého stvořitele, nemáme zkracovati lidem tuto jim Bohem danou svobodu náboženskou, nemáme

se protiviti nevyzpytatelným soudům božím.“ (Veliký, dlouhotrvající potlesk.)

Při hlasování přijat byl §. 13., nikoli dle návrhu konstitučního výboru (viz zde str. 164.), nýbrž dle návrhu Wiserova (viz str. 165.), ostatní pak všechny odchylné návrhy a dodatky byly zavrženy.

Ve 40. schůzi dne 22. února počalo se podrobné rokování o §. 14. I tu činěny byly rozmanité opravné návrhy ve smyslu jednak radikálním, jednak konservativním. Důležitosti nabyl toliko dodatek, navržený poslancem za okres Přeštický drem. Františkem *Braunerem*; dle něho měl §. 14. zůstati tak, jak byl navržen od konstitučního výboru (viz str. 164.), měla se však za druhým odstavcem na konci přidati tato věta: „Rovněž tak od státu nevykonává se ani neschvaluje se světské nucení k zachovávání povinností, které někdo na se vzal svěcením duchovenským nebo sliby řeholními.“ Podrobná debata o §. 14. zaujala schůzi 40. *) a 42. dne 22. a 27. února, kdežto se skončila následující zpravodajskou řečí Riegerovou (IV. 244—246):

Návrh posl. Ziemialkowského, poznamenaný jako §. 14., jedná vlastně o jiných předmětech, než jaké jsou obsaženy v §. 14. Praví: „Se společností náboženskou budiž nakládáno podle zásad, ustanovených o spolčování vůbec.“ V podstatě praví návrh komise totéž. Druhá pak část, kterou sem poslanec Ziemialkowski přidává: „Každá společnost náboženská řídí a spravuje své záležitosti samostatně, a církevní patronát je zrušen,“ by snad vhodněji se dala připojiti k §. 15., kterýž má pojednati o poměru mezi státem a církví, o církevním patronátě a církevním jmění.

Poslanec Schneider navrhuje: „Panující církve není, nýbrž všechna vyznání náboženská jsou rovně postavena a rovnoprávná, a žádná společnost náboženská nepožívá od státu předností před druhými.“ Toť jest, pánové, idem per idem, třikráte říkati touž věc jinými slovy; a sice: není panující církve, všechny jsou rovnoprávny, žádná nepožívá přednosti.

---

*) Schůze 41. dne 23. února věnována byla jiným věcem; také tu bylo obnovováno předsednictvo, i zvolen opětně František Smolka 298 hlasy ze 312 za předsedu, Kudler za prvního místopředsedu a František Brauner za druhého místopředsedu.

Nenahlížím, k čemu se má užívati tolika slov, aby se vyslovila věc tak jednoduchá...

„Nikdo nebuď nucen k výkonům náboženským a ke slavnostem bohoslužebným,“ tak opravuje poslanec Rulič. Nuže, komise praví: „Nikdo nebuď státem nucen k náboženským výkonům a slavnostem vůbec, zvláště pak k povinnostem kultu, ku kterému se nepřiznává.“ Víte, pánové, jaké v této příčině byly nepokoje a různice ve státech sousedních, když protestanti, zejména vojáci, byli nutkáni k povinnostem bohoúcty, ku kteréž se nepřiznávali. Aby tedy o té věci nemohlo býti pochybnosti, považovala komise za potřebné, vyřknouti to jasně; a z toho ohledu, tuším, zasluhuje znění komise přednost před návrhem posl. Ruliče.

Co se týče návrhu posl. Hasslwantera: „Katolické a každé státem uznané církvi zaručuje se svoboda učení, bohoúcty, kázně, ústavy a obcování s jejími představenými, jakož i držení a užívání ústavův, nadání a fondův ustanovených k jejím účelům kultovým, vyučovacím a dobročinným,“ tož musím o první části návrhu poznamenati, že jest již vyřízena přijetím §. 13. O druhé pak části soudím, že by mnohem vhodněji se o ní pojednalo při §. 15., kde bude řeč o jmění církevním.

Konečné předložen dodatečný návrh poslance Braunera: „rovněž nesmí se užívati nucení, aby vykonány byly závazky, které někdo na se vzal svěcením kněžským anebo slibem řeholním“. Soudím, že tento dodatek jest důsledkem zásady o úplné svobodě náboženské, vyslovené v §. 13.; jestliže byste myslili, že v druhém odstavci §. 14. dle návrhu komise není již řečeno to, co obsahuje dodatečný návrh Braunerův, tož bylo by záhodno přijmouti tento dodatek.

Dokončiv, pánové, zprávu svou o amendementech navržených, nemám celkem mnoho, co bych poznamenal k §. 14. Paragraf ten vyslovuje úplnou svobodu náboženskou, nezávislost církve na státu, a myslím, že každý, kdož smýšlí s církví poctivě, musí přisvědčiti zásadě této. Spojení se státem nikdy nepřineslo církvi dobrého ovoce. Přede mnou mnozí

řečníci a zvláště řečníci stavu duchovního pronášeli s tohoto místa kruté výčitky proti státu, že stát církev v porobu uvedl, že ve svobodném rozvoji byl jí na závadu. Připouštím, že by výčitky ty mohly býti oprávněny. Kněz, který s tohoto řečniště nadšeně hájil svobodu církve, poukazoval na první staletí církve křesťanské, poukazoval, jakými přednostmi ona tehdáž se honosila, za onoho času, kdy práva církevní ještě úplně byla odloučena od práv světských, kdy církev neměla, mírně řečeno, žádných výsad od státu; on dokázal, jak marné bylo všeliké úsilí, potlačiti církev mukami a pronásledováním, a kterak konečně vzali útočiště k jinému prostředku, že dovedli toho, aby zbavili církev vyššího jejího vlivu, propůjčivše jí světskou ochranu a bohatství, a poskytujíce přednosti jejím služebníkům. On dokazoval, že privilegování některého náboženství se strany státu, že rozšiřování a podporování některé církve mocí světskou přináší s sebou její porobu a její zkázu; on pravil, že církev s radostí se zříká privilegií, kteráž ji jen poutají v okovy.*) Ve stejném smyslu vyslovují se petice našich ordinariátů. Ony ohražují se proti vší moci světské, proti tomu, aby platila a byla uznávána ve věcech víry; ohražují se proti všem privilegiím, kterých církev nepotřebuje.

Mám za to, pánové, že nebudeme tak nedbalými slušnosti, abychom odmítali tak ušlechtilé prosby církve, že nebudeme tak nespravedlivými, abychom chtěli jakékoliv církvi, a zvláště církvi katolické, vnucovati postavení privilegované, kteréž, jak sama praví, jest jí jen na zkázu. Církev prohlašuje, že chce býti prosta těch privilegií, kterými dříve byla obtížena, a my zajisté nebudeme tak necitelni, abychom ji déle nechávali strádati v těchto okovech. Církev prohlašuje, že nepotřebuje nijaké ochrany moci světské, ježto má pro sebe ochranu moci nebeské; že nepotřebuje žádných privilegií od státu, ježto má privilegium největší od božského zakladatele svého, to jest svoji sílu božskou, svoji pravdu! Pánové, my s radostí musíme

---

*) V tento smysl mluvil při generální debatě o §§. 13., 14. a 15. dne 12. února latinsko-katolický farář Adam Bielecki, poslanec za okres Rymanovský v západní Haliči (IV. 73—78).

*

pozdraviti toto osvědčení kněžstva našeho, s radostí musíme vítati souhlasná prohlášení našich ordinariátů. Musíme s radostí upřímnou na to patřiti, že církev pochopila své pravé poslání, že seznala povahu a podstatu své vlády, která vyznačena jest slovy Kristovými: „Mé království není z tohoto světa!“

Ale při tom dopustily se ordinariáty v peticích svých přece některých nedůsledností. Jak jsem již pravil, ohražují se petice ty proti moci světské a proti tomu, aby moc světská mísila se do věcí náboženských; ale přece požadují, aby moc tu měli v jistých případech ke své disposici, ba některé petice požadují dokonce zachování kněžských trestnic! Oni ohražují se proti privilegiím, a přece tak říkaje jedním dechem opět požadují na státě ledačehos, co podobá se privilegiu jako dvojče dvojčeti. Musiť nás to podivně dojímati, když vidíme, že v peticích těchto opět vyskytují se ohlasy oné doby, kdy církev byla státem chráněna, ale zároveň i porobena. Tuť musíme za to míti, buď že biskupové v té věci sami mluví proti lepšímu přesvědčení, kteréž osvědčovali, anebo že dosud nemohou se úplně zbaviti sladkého návyku panovati a vykonávati světskou moc trestní. Zdá se, že děje se tu našim biskupům, jak se častěji stává ubohým synům lidským, kteří nebývají s to, aby úplně odložili sladké návyky svého mládí, byť i sebe více je zatracovali. I oni touží po svobodě církve, ale rádi by si vzali do svobody s sebou také ten pohodlný nábytek ze svého palácového vězení. Postavení ordinariátů dá se v té věci porovnávati s osudem vyvoleného národa, když jej Mojžíš vyvedl z potupné poroby egyptské do svobody na poušti. Ani tento muž se vší svojí mocí zázračnou nebyl s to, aby dal židům svobodu a zároveň též masné hrnce egyptské.

Ani my toho nedokážeme! Spočíváť, pánové, hluboké naučení v tomto vypravování písma. Neměli bychom nikdy zapomínati, že kalich radostí světských vždy mívá na dně trpkou přísadu. Taková jest již povaha všech radostí světských a požitkův a vší moci světské, že se nemohou zbaviti

této přísady. Jen požitky nebeské jsou jí prosty. Pokud tedy církev nezřekne se zúplna svých privilegií, potud musí také snášeti ta utrpení, kteráž nezbytně jsou spojena s vykonáváním moci světské. Děje se jí při tom, smím-li tu užiti podobenství toho, jako oné víle v pověsti národní, ježto opustivši k vůli radostem tohoto světa říši svou, se smrtelníkem se zasnoubila a tím uvalila na sebe všechny ty křehkosti a trampoty, kteréž nám ubohým smrtelníkům jest snášeti.

Jsouť ovšem, pánové, mnozí, kteří se domnívají, že moc církve seslabuje se odloučením od státu, že postupem svobody a osvěty duch náboženský v lidu klesá. Pánové, zkušenost viní výrok tento ze lži; znám zemi, kde náboženství provozuje moc největší, kde zejména náboženství křesťanské nejmocněji ovládá mysli lidské, a země ta, pánové, jest nejosvícenější a zároveň nejsvobodnější zemí na světě — jest to Severoamerické soustátí. Ať nikdo se nedomnívá, že by stát svobodný mohl býti bez náboženství; náboženství jest právě ve státě svobodném nutnější nežli ve státě absolutním. Ve státě, kdež lid chce býti svým vlastním samostatným pánem, kde lid chce býti svrchovaným, kamž by to došlo, kdyby lid ten neuznával nad sebou ani vůle boží? Despotismus snáze může obstáti bez náboženství, vždyť může užiti jakých libo prostředkův, aby dosáhl cílů svých. Ne tak ve státě svobodném. Odsoudil-li absolutní stát náboženství k podruží, užíval-li církve jako služky, jestliže ji donucoval k nízkým službám svého policejního zřízení, an ji považoval nanejvýše za chůvu, sloužící k tomu, aby jemu odchovávala děti tiché a poslušné: tož stát svobodný bude v ní ctíti moudrou učitelku, již seslal mu Bůh, aby vychovávala jemu mravné občany a podporovala jej svojí božskou silou k jich povznešení. Tím jest to, pánové, že náboženství tak vysoce se staví od nejzbožnějšího souveraina světa, od lidu severoamerického. V zemi té laikové i kněží jednomyslně v tom se shodují, že jest to právě odloučení církve od moci světské, kteréž tam klade pevný základ tichému panování církve, a že právě zdánlivá ztráta moci její světské rozmnožuje do nekonečna působnost její duchovní. Jest to,

pánové, nepopíratelným faktem, že každý svazek náboženství s mocí světskou stává se pro náboženství spojencem obtížným; ono k životu a bytí svému nepotřebuje jeho podpory, ale ono může pozbývati své pravé váhy, svého vlivu duchovního, když jemu poddá se ke službám. Církev, kteráž vstupuje se státem ve svazek takový, jedná jakó nemoudrý smrtelník, jenž budoucnost obětuje okamžité přítomnosti; jedná jako špatný křesťan, kterýž věčnou spásu duše obětuje blahu časnému, neboť ona se tu snaží dobyti moci, která jí nepřísluší, ztrátou působnosti, která jí náleží bez odporu.

Opírá-li se náboženství o moc světskou, pak musí také sdíleti s ní nebezpečí, kterým ona podléhá, a to, pánové, nikdy nebývá tak na pováženou, jako v čas obecného hnutí a v době převratů, jakou jest doba nynější. Pokud ona světská autorita, o niž se náboženství opírá, tu stojí pevna a nezviklána, potud nemůže se ani pozorovati nebezpečí, které hrozí při tom církvi. Ale jakmile autorita světská počne se kolísati, pak těžko jest církvi uhnouti se pojednou zpět, aby spolu nepocítila ránu, která stihla autoritu světskou. Nastává doba proměn, vláda přechází do jiných rukou, politické theorie světských vládců se mění, a tu snadno se může státi, že církev a názory náboženské spletou se v pojmech lidu s politickými stranami a strannickými náhledy, a že jakožto takové stávají se nenáviděnými a pronásledují se. A nemůže býti jinak, než že církev, která se dělí se státem o moc světskou, také přejmouti musí na svá bedra část oné nenávisti, kteráž stíhá moc světskou.

A v tom, pánové, seznávám já, a se mnou zajisté mnozí osvícení služebníci církve, příčinu, pro k erou náboženství katolické u veliké části lidu nepožívá oné vážnosti a lásky, jakéž by božskou svojí podstatou zasluhovalo. I tvrdím tedy: nic nemůže tak povznésti mocnost náboženství, než zřekne-li se samo světské moci a svých privilegií. Toť jest pravá svoboda náboženství! Církev stojí tu neotřesená jen potud, pokud opírá se o svoji vlastní sílu. Pak působí sice jen v jediném kruhu, ale v tom působí úplně a nepopíratelně, a tento kruh

její působnosti jest nesmírný; avšak každé zasnoubení církve s mocí světskou jest ponížením její důstojnosti božské, jest poskvrnou božského jejího majestátu.

Ku konci dovolte mi, pánové, abych vám vypravoval prostý příběh. Malíř, jeden z nadchnutých Bohem mistrův umění, utvořil svatý obraz, obraz Matky boží; byltě to výtvor zázračné krásy, ozářený nejvroucnějším půvabem, kouzlem nebeským. I přicházeli lidé se všech konců světa, velmoži jeho neméně než prostí a chudí, mudrcové toho věku a učenci neméně nežli prostý rolník — a oni všichni nacházeli útěchu, patříce na obraz, a prodlévali blaženi při pohlížení na něj. I nazvali obraz ten obrazem milosti boží. Avšak později přišli jiní, a ti nepochopovali již ducha božského mistra, kterýž z díla vanul, a hledali kouzlo jeho v barvách a v desce, na které byl malován, a slibovali si většího účinku, kdyby barvy byly živější, i přemalovali obraz ostrými, křiklavými barvami. A později přišli ještě jiní; ti myslili, že se tím Matce boží zavděčí, a upevnili na ruku její těžké žezlo, a přibili na hlavu její bohatou zlatou korunu, a ověsili její tělo hermelínem a nachem. A tak se stalo, že učenci a znalci umění nemohli již více v obrazu si libovati pro obtížnou ozdobu pozdějších přídavkův, a tak zůstal tu téměř již jen prostý venkovan a chuďas, který se jím povznášel. Ale učenci a znalci již ani věřiti tomu nechtěli, že by to bylo dílo božského mistra. A tento obraz, pánové, tento obraz Matky boží — jest naše církev! — (Převýborně! Všeobecná pochvala.) Bohatá koruna, kterou jí postavili na hlavu, toť jest mitra, odznak jejího bohatství, její moci, jejích privilegií; a to těžké žeslo, toť jest znamení její světské donucovací moci; a ten hermelín, toť jest roucho světského jejího panství. Odejměte je, pánové, tyto přívěsky časův pozdějších; odejměte jí je, tyto dary nevzdělanosti a absolutismu, a obraz opět vám se objeví, jak původně byl, pravý obraz milosti, ideál božské krásy, z něhož září štěstí a blahoslavenství veškerému lidstvu! (Dlouhotrvající, všeobecná pochvala.)

Největší dojem na posluchače učinilo podobenství o obraze Matky boží, přednešené ku konci této mistrovské řeči, kteráž, ač byla nedlouhá, způsobila sensaci téměř takovou, jako proslulá Riegerova řeč o §. 1. základních práv. Nikdy Rieger nemluvil za tak veliké pozornosti a za tak hlubokého ticha, jako když přednášel dotčené podobenství; Rieger mluvil tu dosti tiše, a ač poslanců bylo přes 300, panovalo při tom ve sněmovně ticho, že by bylo jehlu slyšet, kdyby upadla. — Výsledek jednání o §. 14. byl, že většinou přijat byl ten článek dle návrhu komise (str. 164.) spolu s dodatkem Braunerovým (str. 177.).

Ve 43. schůzi dne 1. března zahájeno podrobné rokování o §. 15. Článek tento, jehož znění uvedeno výše na straně 165., podařil se komisi nejméně; také téměř žádný z řečníků neujímal se ho, ale pronášeno proti němu mnohem více námitek nežli naproti předešlým dvěma paragrafům. Namítáno proti němu jednak, (na př. od kněze Jana Kratochvila, poslance Březnického IV. 80), že nesrovnává se s ostatními paragrafy o náboženství, kteréž všem společnostem náboženským zaručují svobodu a nezávislost, tento pak §. 15. zůstavuje možnost na škodu samojediné církve katolické, aby stát jí pobral majetek. Jednak zase ukazováno na to, že ten článek nemá téměř žádného positivného obsahu, neboť všechny věci, které se v něm jmenují, zůstavuje pozdějšímu zákonodárstvu k rozhodnutí a nepředpisuje nižádných zásad, kterými by budoucí zákonodárstvo při tom rozhodování spravovati se mělo. Z těch příčin několikero poslanců uradivše se mezi sebou, podali sněmu společně návrh positivnější, aby byl přijat na místo §. 15. od konstitučního výboru navrženého; byli to poslanci Wiser z Lince, Schmitt z Vídně, Szábel z Olomouce, Ohéral poslanec Kroměřížský, Brestel Vídeňský, Löhner Žatecký, Stamm Lovosický, V. Tomek Opočenský, Karel Tomíček Jilemnický a Josef Beck Telečský. Společný návrh *Wiserův* a jeho soudruhův zněl následovně:

„Poměr státu k jednotlivým společnostem náboženským (církvím) upraví se zákonem organickým, jemuž následující ustanovení mají sloužiti za základ:

a) Každá církev stojí jako všechny společnosti a obce ve státě pod zákony a ochranou státu.

b) Každá církev pořádá a spravuje si svoje vnitřní záležitosti samostatně.

c) Právo, ustanovovati přednosty církevní svobodnou volbou, povoluje se církevním obcím a synodám, ku kterýmž také obce posílají zástupce.

d) Jmění církevní spravuje se pod ochranou státu skrze orgány, kteříž mají býti voleni od církevních obcí, anebo dle okolností od synod dioecesanských nebo provinciálních.

Až do organické úpravy církevnictví na těchto základech zůstanou v platnosti práva, jež stát dosud v tomto ohledu vykonával."

Prvním řečníkem o §. 15. byl Wiser, jenž ovšem odůvodňoval svůj návrh opravný; ten byl potom hned podporován většinou sněmovny, čímž již napřed označen byl výsledek debaty teprva počaté. Rokováno o tom předmětu potom ještě ve schůzi 44., 46. a 47. dne 2., 5. a 6. března. Tu pak zavřela se debata následující řečí zpravodaje Riegera (IV. 407—418):

Pánové, jakožto zpravodaj o tomto paragrafu zastávám úkol obtížný, obtížný netoliko pro důležitost předmětu samého, netoliko pro nesnadnost jednání o něm a pro množství předložených oprav a dodatkův, alebrž zvláště z té příčiny, že nemám vlastně pro řeč svoji pevného vodítka. Měl bych dle své povinnosti hájiti paragraf, jak navržen byl komisí; ale jest to věc choulostivá, když ze všech řečníků, kteří o předmětě tom mluvili, takořka ani jediný nezastal se paragrafu, tak jak jest. V návrhu komise ovšem není vyslovena žádná zásada, jak by se měl upraviti poměr církve ke státu. Jest tu vyslovena jen zásada, že poměr církve ke státu se má upraviti zvláštním zákonem. A to jest zajisté zásada velice důležitá, i pokusím se, abych ji v průběhu své řeči obhájil.

Co se týče návrhův opravných, máme zde především tři, ježto v tom jednom se shodují, že totiž stát má všem společnostem náboženským zaručiti slušnou výživu jejich správců duchovních. Jsou to dodatky pánů poslanců Scherzera, Lomnického, a podobný odstavec v návrhu p. posl. Sidona. Panové, nesnadná to věc. Aby stát církev vydržoval, ona však nezávisela od jeho příkazů, dá se těžko v jedno spojiti; jeť staré pravidlo: „Kdo platí, ten poroučí." Má-li stát vydržovati církev a její služebníky, tož jest přirozeno, že by ona v každém ohledu musela se podřizovati jeho přáním. Ti tedy, kdož opravdu chtějí svobodu církve, sotva mohou k tomu přistoupiti, aby stát k tomu přiměli.

V návrhu poslance Sidona jest také věta následující: „O jmění církevním a volbě představených církve, jakož

i o podmínkách, pod jakými by se měl zrušiti církevní patronát, jakož i právo státu vzhledem volby, navrhování a potvrzování při obsazování míst církevních, pak o podmínkách, pod jakými kláštery a řády duchovní mají buď trvati nebo přestati, budou vydána zvláštní ustanovení zákona." Nuže, myslím, že se tu uvádějí pod moc státu jednotlivé předměty, kteréž moci státu opravdu nepodléhají, kde státu v skutku nepřísluší, zasahovati do nich. Takové nařízení nedá se ovšem nijak srovnati se svobodou církve.

Proti zásadě vyslovené v dodatku posl. Machalského*) nemám, co bych namítal; jen druhý odstavec zdá se mi jaksi na pováženou. Praví se v něm: „Všechny zákony a všecka nařízení, odporující těmto zásadám, se zrušují." Ale, pánové, výrokem tak všeobecným není nám ještě na jevě, pokud ony zákony se zrušují a jsou-li tu zákony, ježto by zásadám zde uvedeným odporovaly jen z části. Musíte tedy, pánové, ty částky zákona, jež neodporují zásadám zde vysloveným, ponechati v platnosti; a rozeznávání jest tu nad míru obtížno.

Poslanec Prato ve svém dodatku žádá svobodu všem společnostem náboženským ve správě a v pořádání vnitřních jejich záležitostí. Myslím, že se proti tomuto návrhu nic nedá namítati.

Dále máme tu návrh posl. Dylewského. Již forma jeho jest poněkud těžkopádná a nejasná; jeť příliš dlouhý a nedosti přehledný. Pan poslanec mluví v něm o substanci církevního a jiného jmění — co to substance jmění církevního! a což pak značí: „majetek vyznání"? Toť jsou věru výrazy nové, neobvyklé. Praví se tu totiž: „Majetek vyznání nemůže býti postoupen ani použit bez přivolení jednotlivých obcí farských a bez přivolení dioecesí, o něž se jedná." V zásadě snad je to správné; ale provede-li se to do nejkrajnější důslednosti, bude to míti za následek, že jednotlivé obce farské, jimž dostalo se štěstí býti nadánu bohatě, jichž bohaté fondy

*) Že církve spravují se samy, podlehajíce jako jiné společnosti všeobecným zákonům státním (IV. 396).

přirážením úroků nekonečně vzrostly, budou oplývati nadbytkem, kdežto jiné farské obce, které nebyly tak bohatě nadány, musejí se nuzovati. Nemyslím, že by takové zařízení vyhovovalo účelu zakladatelem zamýšlenému, jenž musel bezpochyby nésti se k tomu, aby náboženství vůbec prospívalo; pročež takovéto obmezování nemůže se odporučovati tak naprosto.

První část dodatku posl. Hasslwantera, jenž požaduje, aby se řeklo „církve uznané", jest již přijatými usneseními vyřízena. Na jiném místě navrhuje tentýž: „Církvi zaručuje se držení a užívání ústavů, nadání a fondův určených pro účely její bohoslužebné, vychovatelské a dobročinné." Ale jest tu otázka, kdo jest církví, a co rozumí pan poslanec slovem církev; neboť pokud jde najmě o dobročinné ústavy církevní, jest věc velmi pochybná. Zbožnými nadáními jmenují se všechny ústavy dobročinné; ale kdybychom všechny nemocnice, sirotčince a podobné záležitosti měli odkázati církvi a správě církve, tu nevím, jak prospěšným by se to osvědčilo.

Proti amendementu poslance Kaňského nemám v podstatě ničeho;*) jen v dalších větách nalézám jednotlivosti povážlivé. Stojí tam: „Při volbě ostatních představených církve křesťanské, jakož i jiných společností náboženských, mají se súčastniti věřící toho kterého okresu pod vedením synod;" to značí asi, že synody mají voliti, a věřící mají se jen účastniti. Kdože však jsou věřící? toť značí tolik, co vyloučiti věřící jedním rázem ze synod. Soudím, že by bylo nebezpečno, abychom zde usnášeli se o takovéto zásadě, o kteréž snad, pokud mi známo, ještě v církvi samé není rozhodnuto. Dále stojí ku konci: „Každá společnost náboženská spravuje a užívá samostatně svého jmění pod vlivem svých obcí." Nuže, pánové, ptám se vás, co vlastně jsou společnosti náboženské, nejsou-li to všeliké obce náboženské? Jesti tu zajisté všeobecná obec církevní, obec provinciální, dioecesánská a místní obec církevní.

*) Že církev spravovati se má sama, práva pak i povinnosti patronátské že přecházejí na osady farské (IV. 397).

Ale jak mohou společnosti náboženské spravovati své jmění pod vlivem svých obcí, to mi není jasno.

Opravný návrh p. posl. Borrosche nechci dále vyvraceti, ježto pan poslanec sám mínil, že přednesl jej jen proto, aby dal p. posl. Tachovskému lekci v logice. (Veselost.)*)

Z opravného návrhu pana posl. Ziemialkowského vlastně jediný odstavec jest dosud nevyřízen, ostatní již vyřízeno. Praví se v něm totiž: „Každá společnost náboženská spravuje se dle zásady, platící o spolčování vůbec." O této věci je, myslím, rozhodnuto předešlým hlasováním. Dále: „Každá společnost náboženská pořádá a spravuje své záležitosti samostatně." Jsem úplně srozuměn. „Církevní patronát jest zrušen." Ani proti tomu bych ničeho nenamítal, ale muselo by se zároveň vydati jiné ustanovení, na koho patronát přechází, jakmile je zrušen; prohlásiti však pouhé jeho zrušení — nepostačí.

Opravný návrh posl. Mayera jest ze všech nejbližší návrhu komise, odchyluje se jen v nepatrných věcech. „Každá společnost náboženská pořádá a spravuje své záležitosti samostatně." Toť jest minoritní votum, a mám ten dodatek za úplně prospěšný. Další znění amendementu Mayerova jest takměř totožné s návrhem komise. Byla-li oprávněna poznámka p. posl. Dylewského, že návrh komise jest děravý, tož platí ta námitka i proti opravnému návrhu posl. Mayera. On totiž v druhém odstavci svém také nečiní zvláštních ustanovení a přenechává je též budoucímu zákonodárství, a v tom ohledu jest návrh jeho zcela případně sestaven.

Co se týče návrhu p. posl. Helcela, tento zní: „Společnosti náboženské pořádají a spravují své záležitosti v oboru učení, bohoslužby, ústavy, discipliny a obcování samostatně a nezávisle na moci státní. Právo ohražovací,**) dle něhož státní moc jest oprávněna zabraňovati společnostem náboženským,

*) Okres Tachovský v Čechách zastoupen byl na sněmě říšském Josefem Alexandrem Helfertem, jenž podal opravný návrh směru konservativního. Poslanec Borrosch, vždy liberál, uznáván byl po událostech říjnových již téměř obecně za pouhého mluvku; na sněmu již ani političtí jeho přátelé nechtěli jeho řečí poslouchati.

**) Jus cavendi, Verwahrungsrecht.

aby nepřekračovaly hranice své působnosti, může státní moc vykonávati jen zákonitými prostředky repressivními.“ Již znění jest, abych tak řekl, příliš učené: „aby nepřekračovaly hranice své působnosti“. Kdo má hranice ty určiti? Pak táži se, co stane se zejména se jměním církevním, a to jest, odpusťte mi, vlastně hlavní věcí; člověk by již rád věděl, co se s tím státi má, ale o tom není v návrhu tom zmínky, ba není tu ani k budoucímu zákonodárství poukázáno, jakož to činí návrh komise.

Návrh poslance Pinkasa nerůzní se podstatně od návrhu posl. Wisera, leda, že znění jeho jest poněkud mírnější, a že by snad jistým kruhům bylo více po chuti. Obsahuje výraz: „Obcím církevním jakož i veškerému duchovenstvu má se přiznati náležitý vliv na záležitosti církevní.“ Muselo by se ovšem zůstaviti budoucímu zákonodárství, aby vyměřilo blíže dosah výrazu: „náležitý“, a pak okázalo by se teprve, až pokud také laikové mohou míti účastenství v rozhodnutích církevních.

V návrhu posl. Wisera se praví: „Právo stanoviti představené církve volbou svobodnou přísluší obcím církevním a synodám, k nimžto také obce své zástupce vysílají.“ Zdá se, že opravný tento návrh potkával se s odporem hlavně proto, poněvadž vyslovuje, aby také obce vysílaly zástupce do synod. Klade se proti tomu odpor, ježto prý laikové v synodě nemohou míti vliv na vyřizování záležitostí církevních, avšak mám za to, že o té věci návrh ten rozhodně a určitě se nepronáší. Nepraví se v něm nikterak, že laikové mají v synodách votum decisivum. Mohlo by se tedy návrhu tomu rozuměti i tak, že při vyřizování takových otázek mohou laikové přicházeti do synod toliko ad audiendum. Jaké právo ostatně laikům přísluší, jak je vykonávati mají, když jsou přítomni, o tom jest zůstaveno rozhodnutí budoucím usnešením, jež církev sama učiní. Až se církev sama věci uchopí, aby synody zavedla, bude při tom také míti příslušný vliv na ustanovení práva toho a obmezení jeho.

Opravný návrh posl. Plačka a Kučery, měnící závěrečnou větu návrhu páně Wiserova, zní: „Pokud nebudou církevní poměry na těchto základech soustavně upraveny, potud zůstávají v platnosti ta práva, kteráž v oboru tom až dosud vykonával stát aneb jednotlivci, jakož i závazky tomu přiměřené.“ Nedá se proti tomu, tuším, nic namítati, protože ponecháme-li staré zákony v platnosti až do vydání nových, plyne z toho důsledně, že i stará práva patronátská zůstávají do téže doby při své platnosti.

Opravný návrh posl. Bieleckého obsahuje některé výrazy, jež jsou na pováženou: „Církev katolická jako každá společnost náboženská jest ve státě volna a samostatna co do vývoje svého organismu i co do své činnosti náboženské.“ Nuže, co jest náboženský organismus? Toť je zase takový terminus technicus, jenž nehodí se dobře do práv základních. V základních právech mají býti voleny výrazy všeobecně srozumitelné: „Církev jest samostatna a volna ve své činnosti náboženské;“ poslední slova jsou taktéž pojem velice neurčitý; mohlo by se výrokem tím rozuměti také to, co nám v skutku zde za nutné bylo prohlášeno: že totiž duchovenstvo musí vniknouti též do domů privátních, že duchovenstvo musí přejmouti veškeré vychovávání dítek; to vše může býti rozuměno výrazem: „náboženská činnost.“ Dále se praví: „Zevrubná ustanovení, jimiž se státním občanům jakožto spoluvěrcům“ atd. Slovo „státní občan“ jest zde zbytečno; mám za to, že se jim tu přiznává právo ne jako státním občanům, nýbrž jako spoluvěrcům. O klášterech se tam praví: „jistá obmezení ve příčině klášterů a řádův budou ustanovena zvláštními zákony s ohledem na autonomii církve i obcí a ve srozumění s církví“. Soudím, že v této věci vlastně není srozumění s církví potřebí. Neboť co se týče klášterů, tož jsou ony buďto státu škodlivy, anebo nejsou. Jsou-li škodlivy, bude stát bez podmínky držeti se práva svého, aby je zrušil; nejsou-li škodlivy, pak on nemá k tomu práva, ani kdyby i církev byla s tím srozuměna.

Návrh posl. Wierzchlejského zní: „Církev katolická, jako každá jiná společnost náboženská, nebudiž obmezována ve hlásání svého učení, ve výkonech své liturgie, ve provádění své kázně, v obcování se svými představenými, ve prohlašování jejich příkazů, jakož i v řízení a ve správě svého jmění.“ Nenamítám v celku ničeho proti amendementu tomu, toliko výraz: kázeň nebo disciplina zdá se mi na pováženou. Rozumí-li se disciplinou snad také právo trestati kněze po případě doživotním žalářem? anebo míní-li se disciplinou také ukrutné ty staré tresty církevní, jak jich užíváno ve středověku? Aneb rozumí-li se disciplinou církevní snad dokonce také upalování na hranici? „Ostatní poměry mezi státem a církví ustanoví se zvláštním zákonem ve srozumění s hlavou církve.“ Vrátím se ve své řeči ještě k těmto věcem, jelikož mi beztoho třeba odpovídati ještě k některým poznámkám posl. Wierzchlejského.

Návrh pana posl. Tachovského (Helferta) praví: „Církev katolická, jakož každá jiná, dle §. 13. ve státě stávající společnost náboženská, řídí a spravuje své záležitosti samostatně, pokud tím neškodí právům, kteréž přísluší státu mocí práva jeho k vrchnímu dozoru a práva ohražovacího, a pokud to činiti může bez porušení práv, jichž panovník zvláště byl nabyl.“ Tedy jen pokud to není na újmu práv samým panovníkem nabytých? Měl by tedy jen panovník samojediný podržeti právo patronátské v církvi? Zdaliž nenabyli práv patronátských rovněž i soukromníci? Smíme-liž zrušiti práva soukromníkův a právo panovníkovo ponechati naprosto v platnosti? Mají-liž stolice biskupské býti osazovány, jako se dělo až dosud, že někdo mohl dosáhnouti biskupství teprve tenkráte, když byl několik let praktikoval v bureaukratii, třeba jako guberniální rada? Zdaliž mají místa biskupská i v budoucnosti sloužiti jen za sinekury pro mladší syny rodů šlechtických? Má-liž i v budoucnosti se nakládati také se stolicemi biskupskými, jako se ku příkladu děje v Olomouci, kde nedávno, když tam byl uprázdněn kanonikát, vydáno vyzvání k veškerému duchovenstvu, aby se přihlásilo o místo, ale

zároveň připojena poznámka, že kandidát saltem ordinis equestris, alespoň stavu rytířského musí býti? (Výborně, výborně, veselost.) Zdaž i v budoucnosti má tomu tak býti, aby ti princové, kteří nehodí se za generaly, byli ustanovováni za hlavy církve? Pan posl. Tachovský, jenž jest tak veliký přítel církve a její svobody, zdá se, že v této stránce nepečoval poctivě o svobodu a prospěch církve. (Výborně.) — Dále praví se v jeho návrhu: „Ustanovení, jak se má provésti tato zásada jmenovitě vzhledem k církvi katolické, budou upravena zákonem na základě zvláštního dohodnutí s orgány církevními k tomu povolanými.“ Podivno jest, že se tu praví: „Církev katolická a jiné společnosti náboženské.“ Církev katolická se tu prohlašuje nejprve za pouhou společnost, a pak se praví, že stát má se s ní dohodnouti. Jesti to podivné, že stát má býti povinen dohodnouti se se společností: jest to první toho druhu mi známý případ. — Jsem u konce s rozbíráním návrhů opravných.

Poslanec *Borrosch:* Prosím, nežli pan zpravodaj mluviti počne, nechať laskavě vyvrátí můj návrh opravný.

President: Prosím, nevytrhujte řečníka. (Borrosch chce mluvit. Sykot a volání k pořádku.)

Zpravodaj *Rieger:* Prohlašuji, že jsem proto nepojednal o amendementu posl. Borrosche, poněvadž jsem jej považoval za příliš nepatrný, a dále také z té příčiny, kterou pan poslanec sám uvedl; neboť pravil, že podává svůj návrh, jen aby poučil p. posl. Tachovského, ale ne proto, aby byl přijat. Není, tuším, mojí povinností, abych vyvracel amendementy toho způsobu. (Výborně.)

Prve než přikročím k otázce, o niž se jedná, dovolte, pánové, abych odpověděl na některá slova, která částečně proti mně, částečně proti výboru byla pronešena. Já uznal, pánové, že stát ve mnohém ohledu je vinen úpadkem církve; uznal jsem, že absolutní stát utlačoval církev právě tak, jako každé jiné hnutí svobodné, každou jinou společnost: avšak s tohoto řečniště byly pronášeny proti státu i takové výčitky, které nikterak nemohu uznati za spravedlivé, a kterým právě

tak přisvědčiti nemohu, jako nemohu uznati, že by spravedliva byla výčitka, kterou mi chtěli činiti proto, že jsem postavil Krista do jedné řady vedle Sokrata a Husa. Byl to zvláště velectihodný a důstojný p. poslanec za Přemyšl, jenž nelibost svou nad tím dal na jevo.*) Možná, že má pravdu. Připouštím, že oba tito mužové nehodí se vlastně in societatem Jesu. Vyřknul jsem tato jména vedle sebe, když jsem mluvil o tom, jak jest záhubno a zavržení hodno pronásledovati někoho pro jeho přesvědčení, buď si ono již politické nebo náboženské. Poukázal jsem na to, že i tito tři: Kristus, Hus a Sokrates, museli umříti jako zločinci. Pánové, stavím-li tři jména vedle sebe, je-li to tolik, co stavěti je na roveň? Nemyslím; — ba tím je ani mezi sebou nesrovnávám. Najde-li učený a důstojný poslanec Přemyšlský své jméno v seznamu členů této sněmovny, zdaž to znamená tolik, jakoby jej někdo co do učenosti a co do náboženského jeho přesvědčení srovnával s ostatními poslanci této sněmovny? Kdybych na př. řekl: „Náboženské společnosti v rakouském mocnářství značně přispěly ke mravnímu povznešení obyvatelstva,“ zdaž jsem tím řekl, že všechna ta náboženství a církve jsou si rovny a jsou původu božského? A kdyby se řeklo: „Všeliké náboženství jest původu božského,“ zdaž je tím řečeno, že všechny církve a všecka náboženství jsou právě tak dobrá, jako církev katolická? Nemyslím, že by tomu tak bylo. Právě tak, jako ještě nepřiznávám původ božský společnostem náboženským, které bych snad co v Rakousku stávající současně se křesťanstvím uvedl, právě tak neupíral jsem ještě nikterak Kristu božský původ, když jsem jej jmenoval vedle člověka Husa a člověka Sokrata. Ptám se ostatně vele-

*) Poslancem za město Přemyšl v Haliči byl Frant. Wierzchlejski, latinský biskup. Rieger končil 29. ledna svou řeč o §. 6. slovy, že „mezi těmi, kdož museli položiti život svůj jako zločincové za své přesvědčení, jsou také jména Sokrata, Krista a Husa“ (str. 163). Wierzchlejski dal těm slovům smysl docela jiný, než v jakém byla Riegrem pronešena, a horlil pak na slepo 1. března proti tomuto smyslu svém takto: „ale jednoho pokroku církev schvalovati nemůže, toho pokroku, jenž vzdává se víry v boží zjevení…, jenž syna božího Ježíše Krista staví v jednu řadu se Sokratem a Husem“ (IV. 272).

učeného a důstojného poslance Přemyšlského, neměl-li Kristus dvojí přirozenost? ptám se dále, když již umřel Kristus za své učení, zdali umřel jako Bůh nebo jako člověk? (Hlas: K věci!) Prosím, pánové, myslím, že si mohu dovolit pronésti také několik slov ke své obraně. Pokud vím, stojí v malém katechismu: „Kristus zemřel jako člověk;“ a tento malý katechismus platí snad také v diecesi Přemyšlské. Či netrpěl Kristus na kříži jako člověk, a mohl-liž vůbec trpěti jako Bůh? Zdaž byl by si získal zásluhy o člověčenstvo, kdyby byl trpěl jako Bůh? a konečně, či mohli bychom to nazvati štěstím, kdyby byl jako Bůh umřel? Naopak, pánové, museli bychom to nazvati neštěstím, nemohli bychom při něm již mluviti o úctě k Bohu, nýbrž nanejvýše o úctě k božským památkám. Mám tedy za to, že prve, než na koho udeřím, je třeba si již napřed dobře prohlédnouti, je-li mi nepřítelem.

Rovněž tak nespravedlivá výtka byla vyslovena proti Josefinismu. Pánové, já nejsem nikterak neobmezeným velebitelem Josefinských zásad reformačních; nechválím zejména násilnický jich způsob, nelíbí se mi při nich zvláště podobnost s reformováním ruského cara Petra — podobnost ta je nápadná; také císař Josef, rovně jako Petr Veliký, chtěl rasirovati rozličné národy své, jenom že v jiném smyslu. Nechci se, pánové, ostatně dovolávati sympathií vašich pro tento jinak veliký a ušlechtilý karakter. Možné dosti, že právě jemu děkujeme, že zde sedíme; ale tohoto důvodu chtěl bych nejméně užívati proti jednomu z poslanců polských, neboť i polští poslanci jemu z toho děkují, že zde sedí, a nevím, děkují-li mu za to!? (Veselost.) Chci jen věc samu míti na zřeteli.

Zákonodárství Josefinské bylo pro církev důležito ve dvojím ohledu: předně zavedením tolerance. Ptám se vás, pánové, zdali církev v něčem tím utrpěla, že zavedena byla tolerance? Bylo-liž v tom jaké nepřátelství proti církvi? zdaž právě naopak touto snášelivostí lesk církve nebyl zvýšen? a potřebuje-li toho církev křesťanská při božské síle své, aby jiné společnosti náboženské byly potlačovány, má-li se objeviti vítěznou? Zákonodárství Josefinské dále zrušilo kláštery. Ani

toto opatření nechci nikterak chváliti naprosto, ale upříti se nedá, že z tohoto kroku vyplynuly též mnohé veliké prospěchy, a sice hlavně pro církev samu. Církevního jmění, jež bylo nahromaděno na jednotlivých místech v klášteřích, bylo použito k založení nových far, stanovišť duchovní správy, a tím pečováno, aby ti věřící, kteří dosud na učení Kristovu nemohli bráti podílu v odlehlých svých okresích, byli jím opatřeni. Důstojný poslanec Rymanovský (Bielecki) nám sice pověděl, že kláštery jsou výkvětem katolicismu, že jsou, jak on se vyjadřuje, nejvyšší potencí náboženského přesvědčení. Nuže, panové, musíme si, tuším, přáti štěstí, že všichni naši katolíci nedospěli k této nejvyšší potenci náboženského přesvědčení, sice bychom si museli vytvořiti z našeho státu jakousi horu Athos v obrovském rozměru. (Veselost, bravo! bravo!)

Josefinské zákonodárství přičinilo se dále o odstranění nejnápadnějších zlořádů. Nevím, zdali by církev sama o sobě byla dovedla vyhověti této potřebě aspoň stejnou měrou. Pánové, je-li kde země, ve které církev dosud cítila se úplně svobodnou, kde zejména měla moc světskou ke službě své, jest to Italie, jest to zejména stát církevní. Znám tamní poměry duchovenstva z vlastního názoru za půlletního tam pobytu; a mohu-li vás, pánové, ujistiti, že duchovenstvo je u nás nejen více ctěno, ale také, a to platí více, také více úcty hodno, — teda z toho děkujeme zvláště tomu kaceřovanému Josefinismu! (Výborně.) Budu-li ve průběhu své řeči častěji mluviti o učeném a důstojném p. poslanci Přemyšlském, ohražuji se zpředu proti tomu, že bych snad, pojednávaje o jeho názorech, chtěl tím se dotýkati jeho stavu. Vážím si vysoce velmi ctihodného poslance za Přemyšl, a budu jen věc samu míti na zřeteli.

Veleučený a důstojný poslanec Přemyšlský ohražuje se proti všemu zasahování státu do věcí náboženských; on chce, aby moc papežova zůstala ohražena. On rozeznává tu dvojí moc papežovu, duchovní a světskou; bude-li rozdíl ten ještě dlouho praktickým, — kdož to může věděti? Ce se týče duchovní moci papežovy, o té panovaly v církvi v různých sto-

*

letích též různé náhledy. Pánové, byla doba, kdy stolice římská z moci své duchovní rozdělila západní polokouli světa ve dva díly a rozdala oba díly — vše ze své moci *duchovní.* Není tomu dávno, co nynější papež, k jehož ušlechtilé povaze a duchu opravdu chovám s dobrým důvodem největší úctu (výborně!), já řku, není tomu dávno, co tento veliký papež navrhoval naší vládě, aby dobrovolně se zřekla italských částí svých državností. Pánové, kdyby týž papež o duchovní moci církve dnes měl ještě totéž ponětí, jaké panovalo dříve, byl by jednoduše dekretoval: „Italie měj hranici svou na Brenneru,“ a naši milí přátelé, Tyroláci, kteří tak velice horovali pro moc a volnost mitry papežské, byli by tím zbaveni té starosti, aby s krajany svými z jižních Tyrol ještě déle se přeli o to, mají-li či nemají-li býti rozděleni. Bylo vám, pánové, řečeno, že papež Řehoř byl veliký muž, muž apoštolské odvahy. Buďme rádi, že muž takové apoštolské odvahy nesedí nyní na stolici římské. Kdyby se církev chtěla obmeziti pouze v tom, co jest povahy výhradně duchovní a čistě náboženské, a kdyby vše ostatní chtěla odkázati státu, pak by věru stát disponoval o velmi mnohém, a církev téměř o ničem; neboť pak by stát spravoval všechny zevnější záležitosti, všechny sociální, všechny hmotné poměry církve. Stát mohl by žádati pro sebe právo konati dozor nade jměním církevním, žádati právo, většímu jmění ukládati daní více, a netoliko více, nýbrž i ve vyšších poměrech, nežli majetku malému, on mohl by si vzíti právo, majetek mrtvý, neproduktivní; větší berní stížiti, nežli majetek produktivní; on může i úplně zakázati převod majetku ad manus mortuas, ale pak ovšem zbylo by církvi velmi málo, co jest tohoto světa, o čem by disponovati mohla.

Veleučený a důstojný poslanec Přemyšlský pravil dále, že státu může býti zcela lhostejno, putuje-li kdo zpívaje v procesí do Marie-Cel, anebo kráčí-li zpívaje se svadbou. Pánové, myslím, že ani jedno ani druhé není státu úplně lhostejno; mám za to, kdyby si někdo usmyslil slaviti do roka několik svadeb, že by si to stát nepochybně zakázal, anebo, když by

někdo všechen svůj čas ztrávil na procesích a třeba čtyři dni v týdnu chtěl ustanoviti za dni sváteční, že by s tím stát sotva byl srozuměn, poněvadž by pak úředník nepřicházel do úřadu, řemeslník nic by nevydělal a také nic neplatil, pole by zůstávala ladem, a tak by musel celý stát hynouti. Vidíte teda, pánové, že pan poslanec za Přemyšl zachází ve svých domněnkách příliš daleko. Nechci se pouštěti do starého sporu o právu circa sacra a o právu in sacra; je, tuším, dost řečeno tím, že stát má právo in non-sacra, a takových non-sacra je v církvi hodně mnoho. (Veselost. Hlas: To je velmi dobré!)

Veleučený a důstojný p. posl. Přemyšlský mluvil zvláště o patronátském právě; on mínil, že právo patronátské jest založeno na právu kanonickém, církev že je musí zachovávati a chrániti. Nuže, jest to poprvé, kdy církev nabízí státu svoji ochranu, kdežto ji obyčejně od státu požaduje; ale stát se této ochrany směle může zříci, on jí nemá zapotřebí; a co se týče patronátského práva soukromníků, tož myslím, že se také zříkají této ochrany, neníť jim často milá. Správu církevního jmění požadují biskupové výhradně pro sebe, což přímo se příčí náhledům apoštolů, kteří chtěli, aby církevní jmění spravovali poctiví, od obce volení muži. Ve přímém odporu s apoštoly, pravím, vyhražují sobě biskupové správu církevního jmění, a při tom zvláště i správu náboženského fondu, nepovážíce, že náboženský fond z největší části povstal ze jmění klášterů, kteréž dříve snad ani nepodléhaly těm ordinariatům, z jichž pravomocnosti byly přímo vyňaty, a sice vyňaty nikoli z vůle absolutní vlády, jak p. posl. Rymanovský míní, nýbrž vyňaty vůlí papežovou.

Pan posl. za Přemyšl stěžoval si hlavně na bídnou správu náboženského fondu a nespravedlivé jeho užívání. Pánové, i já na to žaluji; vím na příklad, že kongrua duchovních v Rakousích výše jest určena nežli u nás v Čechách, a že se náboženského fondu českého použilo k tomu, aby se uhradila vyšší kongrua duchovenstva rakouského. Nemůže mi to býti milé, avšak to patří jinam. Pan posl. za Přemyšl žaluje na správu náboženského fondu hlavně proto, že nechává kaplany

trpěti nouzi. Pravda, kaplani byli ponecháni v nouzi, byli ponecháni časem ve veliké bídě, — ale vždyť biskupové to věděli a nepomáhali, a přese všechen svůj přebytek a přes statisíce svých příjmů žádný z nich neučinil ani polovici toho, co ten ukrutný náboženský fond! (Výborně!) Nemohu, pánové, mysliti, že by biskupové, že by jmenovitě duchovenstvo bylo zvláště způsobilé ke správě církevního jmění; příčí se to již jejich duchovnímu povolání, a pánové, vy všichni víte ze zkušenosti, že právě duchovní v hospodářství svém neumívají vždy nalézati pravou prostřední cestu mezi tuze mnohem a tuze málem. Vašemu finančnímu výboru byly předloženy výkazy účtů ze statků svěřených správě církevních knížat a praelátů, z nichžto vysvitá, že jeden jediný ze všech uspořil pranepatrnou částku, kdežto všichni ostatní vykazují deficit. (Veselost.) Myslím teda, že by bylo prospěšnější, aby správu církevního jmění vedli mužové věci znalí, poctiví, zvolení k tomu od obcí, od synod.

Dále vyhražovali biskupům také stavbu církevních budov. Ale, pánové, zkušenost učí, že církevní knížata nepečují vždy o stavbu kostelů s náležitou náboženskou horlivostí. I ve své vlasti často musel jsem slýchati žaloby, že právě patronové duchovní jsou patrony nejnedbalejšími; avšak oni se krom toho také nehodí k tomuto úřadu; nemajíť k němu potřebné znalosti věcí, a snad že se jim v tomto ohledu hůře radívalo, nežli státu, který mívá aspoň ke své ruce odpovědného ministra veřejných staveb. Pánové, bylo již řečeno, že knížata církevní neosvědčovali vždy obzvláště horlivou péči o své církevní budovy. Znám kostely, o kterých se věru nemůže říci, že jsou to chrámové Hospodina důstojní: malé, zpustlé kostelíčky, kde vítr fičí děravými zdmi a vytlučenými okny, kde zbožný věřící musí konati modlitbu svou ve prostorách sklepům podobných; a pánové, takovéto chrámy jsou křiklavou protivou chrámovitých budov hospodářských, jaké vídíváte u parků biskupských. (Potlesk a sykot.) Pánové, nemyslete, že jsem těmito slovy hodlal urážeti právo pohostinství. Církevní kníže, jenž vlídně nám otevřel síně svého domu, je

znám jako muž veliké dobročinnosti; on nezanedbal také povinnosti své, co se týče budov chrámových. Ale tolik je jisto, že zvláště ve starší době — a tato výčitka nemůže se týkati nynějšího knížete, — důchody z nadání církevních nebývaly vždy upotřebeny k účelům čistě církevním. Myslím, pánové, že mi důkaz o té věci prominete, pohlednete-li zběžně na strop tohoto sálu.*) (Dlouhotrvající veselost a potlesk.)

Ale, pánové, ptám se vás, jaký smysl mají vlastně tyto útoky, tato ohražení proti paragrafu, jejž předložil váš výbor pod č. 15? Což pak navrhl výbor, abychom církev v porobu uvedli? což snad navrhoval, aby všechny náboženské záležitosti přešly ve správu státu? Což pak vám navrhl, abyste konfiskovali jmění církevní, anebo abyste je sami vzali do rukou? Výbor nic takového neučinil. On se odvolal jednoduše k budoucímu zákonu, který má záležitosti ty upraviti. V ústavním výboru projeveny sice o těchto věcech asi tytéž náhledy, jaké obsaženy jsou v návrhu posl. Pinkasa, v souborném návrhu posl. Wisera, a ve mnohých jiných amendementech; avšak nemyslilo se, že by v základních právech bylo na místě pronášeti se o všech těchto předmětech. Řeklo se jednoduše, aby věci tyto uspořádal zákon.

Veleučený a důstojný posl. za Přemyšl ohražuje se však proti *zákonu;* on myslí, že prý se neví, kdo má ty zákony vydati, a kdy a jak se mají vydati. Pánové, to se snadno vysvětlí. V každém státě konstitučním dává zákony moc zákonodárná; i pravil jsem již dříve, že jest to podivno, praví-li se, že pro církev nežádá se žádných privilegií a ona tudíž má býti považována pouze jako každá jiná osoba privátní, jako jiná společenstva ve státě, a přece zároveň zase se požaduje, aby stát uzavřel s církví zvláštní smlouvu o jejím poměru ke státu. Kde se kdy událo, aby stát o poměru svém k soukromníkům anebo ke společenstvům uzavíral s těmito společnostmi smlouvu? Veleučený posl. za Přemyšl míní, že

---

*) Zde sluší poznamenati, že na stropě sálu, který v knížecím arcibiskupském zámku Kroměřížském sloužil za sněmovnu, vymalovány jsou scény mythologické ve způsobě bujné a nehrubě slušné.

se musí o tom uzavříti konkordát; dobře, ale není-li dovolen zákon, pak není dovolen také konkordát. O názorech nebo učeních náboženských není podle mého mínění žádná úmluva možná; či může církev z toho, co jest jejím náboženstvím, přenésti něco jure cesso na stát? Ona nemůže; ale o to se zde také nejedná, jedná se pouze o stanovení práv, která stát až posud vykonával vůči církvi anebo nad církví, a kteráž mu ani od církve samé nebyla upírána; a tato práva zákonem upraviti — to přece musí státu býti přiznáno. Zvláště pokud jde o jmění církevní, musí stát patrně míti totéž právo, jaké má při všech zbožných nadáních, při nemocnicích, sirotčincích: jemu přísluší tu dozor, on má právo a dokonce i povinnost o to pečovati, aby tato nadání byla spravována od osob k tomu oprávněných, a užívána od oprávněných.

Co dále se týče práva patronátského, tož postoupí-li stát své patronátské právo dioecesi, a postoupí-li je soukromníci snad s radostí obcím, zajisté nebude jim církev v tom zbraňovati. Původně bylo právo patronátské při obcích církevních, obce volívaly druhdy samy své představené; ale později změnilo se to bohužel, a církev katolická musí nyní snášeti pohanu, že její představení, na nichž závisí blaho církve, často bývají jmenováni od lidí nemravných a k posouzení úkolu nezpůsobilých, ba že bývají jmenováni od nevěřících, od nekatolíků a i od atheistů. Zdaliž by nebylo v tomto ohledu pro církev štěstím, kdyby právo ke jmenování duchovenstva z lidí takových bylo přeneseno na obce *věřící*? Právo patronátské bylo, jak jsem pravil, původně při obcích; později, když rozmohl se feudalismus a absolutismus, přešlo na jednotlivé privilegované pány, na rytíře a barony, a na stát, v jichž rukou se nyní nalézá. Pravilo se nám, že právo patronátské podle práva kanonického má původ svůj v nadáních, v opatření kněžstva, ve vystavění církevních budov. Přejmou-li však nyní obce všecka tato břemena, nebude, tuším, nic na závadě, aby převzaly i právo s tím spojené. Ano, ale s tím zase nejsou biskupové srozuměni. V peticích se praví, že má biskupům příslušeti právo presentační zvláště na všech farách

náboženského fondu. Ptám se vás, jakým důvodem právním? Což pak skutečně nadali biskupové všechny ty staré kláštery, ze kterých povstal náboženský fond? což pak vystavěli oni všechny fary náboženského fondu? Nikoli! Jmění náboženského fondu náleží obci církve zemské, jí musí také náležeti k tomu příslušné právo presentační. Jmenovitě u nás, v mé vlasti české bylo církevní jmění vždy považováno za statek zemský, za statek veřejný, a bylo spravováno od královské komory, nikdy nebylo toho, aby je byli spravovali biskupové. — Naznačil jsem práva, která státu přísluší; aby pak stát je spořádal, upravil, to právo musí mu přece býti přiznáno.

Praví se, že jediná církev má právo mluviti a rozhodovati o záležitostech církevních. Ano, ale ptám se teda: „Kdo jest církev?" Biskupové nám praví: Církev jsme my, vylučujíce přitom faráře a věřící. Faráři zase řeknou: Církev jsme my, vylučujíce kaplany své. A duchovenstvo konečně řekne: Církev jsme my, vylučujíc obce. Ano, pánové, jest v této věci podivné zmatení pojmů. Ovšem, přihodí se člověku zhusta, že ve vrozené marnivosti své má sám sebe za něco jiného, za něco vyššího, než skutečně jest; znám dokonce příklad, jak jeden farář tak dalece se zapomněl, že řekl: Lidé zapomínají nyní již tak velice na přikázání písma: „Dejtež co jest božího Bohu," že mi již ani desátek neodvádějí. (Smích.) Pánové, já nejsem biskup, ani professor a velký theolog, má vědomost v záležitostech církevních nesahá daleko, čerpám vědomosti své o církvi z katechismu; ale v katechismu stojí: „Obecná církev křesťanská jest viditelné shromáždění všech pravověřících křesťanů pod viditelnou hlavou v Římě, kteří jedno učení vyznávají a jedněch svátostí užívají;" — tu nestojí docela nic o biskupích. (Veliká pochvala.)

Praví se, že věřící nemají žádného vlivu na záležitosti církevní, na učení víry. Ale táži se, má-li církev nějaký vliv na články víry? Já myslím, že nemá!? Učení církve jest nám všem od Krista zjeveno, v něm nic se nedá měniti, nic zlepšiti, ono jest nezdokonalitelno; avšak vylučovati věřící ze

všeho účastenství i ve vedlejších, nepodstatných záležitostech církevních, to příčí se zcela podání církve, příčí se obyčeji staré církve za oné doby, kdy ona ještě byla blízka svému božskému zakladateli, kdy duch apoštolů přímo anebo přec nepřímo účinkoval v ní ještě mnohem mocněji, než za doby naší. To ovšem změnilo se později, když vzmáhal se feudalismus a absolutismus. Jak v politickém, tak i v náboženském životě přešlo panství na jednotlivce, výhodami obdařené. Tito pak, ti aristokraté na církevní a aristokraté na politické půdě hleděli se podporovati navzájem ve výlučném držení prostory, kterou zaujímali. Tak se stalo, že církev používajíc vládců světských, anebo vlastně duchovenstvo, jež užívalo služeb vládců světských, uvedlo církev v odvislost od moci světské. Odchylování se duchovenstva od víry a vzorů původních rostlo pak neustále, a v tom právě bylo neštěstí církve. Dopuštěno totiž, že v církvi přišla k platnosti zásada, již pan poslanec Tachovský tak velice si oblíbil: „odi profanum vulgus et arceo“.*) S věřícími nakládalo se v církvi právě tak, jako v bývalé uherské konstituci s tou misera contribuens plebs (bídným platícím lidem), kteráž tehdá také ani počítána nebyla k uherskému národu, jako nyní též nechtějí počítati věřící k církvi. Já však myslím, ano jsem o tom přesvědčen, že právě účastenství věřících v záležitostech církevních jest nejmocnější pákou ku povznešení náboženské horlivosti, ku prospívání církve.

Pánové, jeť to věcí přirozenou, že nás zajímá to, nač máme vliv. Německý básník jeden praví: „Man muss ihn selber bauen den Tempel, dran man glauben soll.“ (Samým jest nám vystaviti chrám ten, v nějž věřiti máme.) Takto ale byli všichni věřící, všichni laikové vyloučeni z účastenství v záležitostech církevních. Následkem toho byl — indifferentis-

---

*) Helfert mínil v debatě o §. 15., že reformy v církvi nemají vycházeti od laiků, nýbrž od těch, kteří jsou k tomu povoláni a kteří přede vším přinášejí s sebou pravé církevní smýšlení; do svatyně Eleusinských tajností mají prý jen zasvěcení vstupovati; k tomu doložil onu průpověď z Horatia (IV. 299).

mus (netečnost) v těchto věcech. Tak stalo se k žalosti obecné, že máme na tisíce, ano mohu říci na milliony křesťanův a katolíků, kteří jimi v duchu a skutečně nejsou, kteří na nejvýše v katalogách církve jako takoví figurují, a kteří by teda větším právem měli se zváti křesťany katalogickými než křesťany katolickými. Myslím, kdyby církev byla zůstala při tom, jak měla způsob jednati v první době své, když nálezy církve počínaly vždy slovy: „Biskupové, starší a obce uzavřeli“ — tož by církvi nebylo nyní tolik sobě stěžovati na porobení a na indifferentismus. Pan posl. Tachovský míní sice, že tyto instituce, totiž synody a svobodná volba představených, dají se rovněž tak málo obnoviti, jako zřízení Hercynských lesů. Prozrazuje to ducha velmi nekřesťanského při p. posl. Tachovském, že srovnává dílo božského spasitele a moudrá zařízení jeho apoštolů s barbarstvím lesů Hercynských.

Pravilo se dále: Nesmíme drzí rukou sáhati na posvátná práva církve. Vrchní pastýři, nadáni jsouce duchem božím, zabývají se co nejhorlivěji potřebami církve a prospěšným jich upokojením. — Nuže, pánové! to mně připomíná starou kancelářskou formuli bývalého absolutního státu. Podal-li někdo stížnost, neobdržel po léta žádné odpovědi, a když si pak na to stěžoval, dostalo se mu odpovědi následující: „Věc ta jest již drahný čas předmětem nejpečlivějšího uvažování;“ nu, a při tom to zůstalo. Bojím se velice, aby snad i v církvi se všemi plány reformačními nestalo se podobně, bude-li věc ta ponechána jediné hierarchii, jediné biskupům. Pánové, ohlédneme-li se v dějinách, shledáme, že hierarchie nikdy se neosvědčila zvláště horlivou v reformách církvi potřebných; připomínám jen jediné historické faktum. Počátkem patnáctého století byla církev ve zlém úpadku; potřeba oprav uznávala se všeobecně; za tou příčinou svoláno koncilium do Pisy r. 1409. Stalo se dohodnutí, aby papež zvolen byl; jelikož se však obávali, že by snad papež reformy církevní nefedroval, ba snad spíše koncilium opravy vyhledávající rozpustil, tož všichni kardinálové, v konciliu přítomní, museli se zavázati slavnou přísahou, že ten, kterýž bude k důstojnosti papežské

povýšen, nesmí rozpustiti koncilium, pokud nebudou provedeny opravy církve ve hlavě i v údech. Vyvolen Martin V.; *) a nastojte! jedním z prvních skutků moci jeho bylo — rozpuštění reformatorského koncilia!

Poslanec Tachovský pravil dále: „Církev bude se sama organicky vyvinovati.“ Pánové, mohu vám pověděti z novější doby faktum poučné. Kněz František Náhlovský v Praze, praeses tamního semináře (srbského), svolal k sobě shromáždění duchovních, aby s nimi bral radu, jakým způsobem by se církvi v nynějších poměrech pomoci mohlo, aby neutrpěla žádné škody na svém jmění ani na ostatních svých ústavech. Shromáždění bylo ordinariátu ohlášeno, a také výsledky této úrady předloženy s povinnou skromností ordinariátu ke schválení. A jaký byl toho následek? Pánové! tento kněz byl sesazen se svého úřadu. Znám, pánové, muže toho osobně; jest to muž čestný, muž povahy šlechetné, je to řádný občan, křesťan nábožný, kněz horlivý — a tento muž musel před několika dny s krvácejícím srdcem, se slzami v očích opustiti svoji vlast, aby v zemi cizí hledal povolání jemu cizího, on pravý kněz z povolání, ač nechtěl-li ve vlastní vlasti své zahynouti bídou. **) Pánové, tu máte malou ukázku toho, co pan posl. Tachovský nazývá organickým vývojem církve ze sebe! (Veliká pochvala.)

Poslanec Tachovský pravil vám dále: „Do svatyně Eleusinských tajemství směli vstupovati jen jednotliví zasvěcenci.“ Ano, pánové, ale my také nechceme, aby se s naší katolickou církví tak zacházelo jako s Eleusinskými tajnostmi. Církev katolická, pánové, není mysteriosní modloslužbou, učení církve jest všem lidem zjeveno, a církev křesťanská má býti svobodným chrámem, otevřeným všemu člověčenstvu! (Výborně, vý-

*) Mělo se říci: papež Alexander V. Ale ovšem také při volbě a po volbě Martina V. v Kostnici 1417—1418 opakoval se ten příběh skoro zrovna tak.

**) Místnější zprávu o tomto knězi, starším bratrovi professora theologie Vincence Náhlovského, viz ve Slovníku Naučném V. 612, též ve Springerově Geschichte Österreichs II. 608.

borně!) Ona jest chrám svobodný, jasný a vznešený jako sama obloha nebeská.

Bylo vám dále řečeno, že stát nemá práva, aby církvi reformy dekretoval — to se však také nemá státi; ale stát má církvi podati možnost, aby se reformovala sama; a ptám se vás, pánové, kde jinde může se to státi, nežli v synodách? neboť kde jinde vystupuje církev jakožto morální osoba, ne-li v synodách? Dále vyčítají státu, že on potlačil demokratické zřízení církve, poněvadž prý se nesrovnávalo s jeho absolutními institucemi. V tom mají pravdu: ale co zavinil stát absolutní, to chce stát svobodný opět napraviti (bravo!); a stojí-li svobodný stát na tom, aby církev vyplnila to, co koncilium Tridentské ve svém 24. sezení uznalo za absolutně nutné; bude-li stát státi na tom, aby církev byla vskutku takovou, jakou jest podle svých vlastních stanov, tedy to není dekretovati církvi reformy. Odstoupí-li po případě stát své právo patronátské synodám, není to ještě žádná invasio in sacra (vražení do věcí posvátných). Praví se dále, že stát církev upoutal. Nuže, pánové, má-li se církev nyní státi zase svobodnou, nepostačí, když ji nyní samé sobě ponecháme. Chce-li stát, aby církev byla opravdu zase svobodnou, musí jí pouta na ni vložená sejmouti sám, jinak by v nich zahynula! (Velmi dobře! Pochvala.)

Řeklo se dále: církev ohražuje se proti poručníkování! Dobře, vždyť stát je ochoten složiti své poručnictví, ale podejte mu možnost, aby je složil jako poručník poctivý. On musí všechny členy této osiřelé rodiny uvésti v jich práva, aby jedni nevzali pro sebe příliš mnoho, aby tím právě ti, jimž ve státě je svěřeno vedení sirotkův, nestrhli celou moc na sebe, aby církev neupadla z jednoho poručnictví do druhého! (Výborně!) Říká se dále: stát nemá poručníkovati. Ano, ovšem že nemá, ale on má církvi aspoň tak dalece býti nápomocen, aby ona mohla se objeviti před ním ve své pravé, nesfalšované podobě. Máť si počínati při tom tak, jako činívali umění milovní papežové: dali totiž odstraniti rumy starého Říma, a nastojte! z rumu vynořila se překrásná skvělá socha

božská, kteráž jest podnes pýchou Vatikánu — belvederský Apollo. Stát, bude-li podporovati církev tímto způsobem, prokáže jí tím patrně jen dobrodiní, neboť tak podporuje ji jen v dosažení jejího úkolu. Takovéto podpory potřebovala církev téměř za všech dob, zvláště pak jí byla velice potřebna, kdykoli šlo o to, aby provedla reformy.

Pánové, v patnáctém století byla církev u velikém úpadku. Gerson, proslulý kancléř Pařížské university, vyjádřil se o tehdejším duchovenstvu, že kněží jsou mnohem horší, než všichni zločinci a loupežníci. Kardinál Petr d'Ailly, muž duchaplný, jedna z prvních okras sněmu Kostnického, zvláště pak hlava francouzského národa na tomto sněmě, pronesl o úpadku církve tato slova: „Církev jest ve hlavě i v údech tak zkažena, že každý pokus reformy je marný.“ Tak hluboko byla klesla církev podle výroků obou těchto proslulých mužů církevních, nepřipomínaje ani tehdejšího schismatu. A kdož to byl, jenž se tehdáž reformy obzvláště ujal? Stát to byl, a zejména císaři Sigmundovi přísluší nezapomenutelná zásluha, že v oné době tak důrazně naléhal na reformy. Podobných dokladů dalo by se z církevních dějin uvésti více, bylo by to však ode mne velmi neskromné, kdybych měl ve věci té předstihovati veleučeného a důstojného poslance za Přemyšl a p. posl. Tachovského, který jest ve věci té autoritou (veselost); vše to znají lépe než já.

Pánové, řečníci, kteří až dosud mluvili o tomto předmětu, mluvili namnoze, řekl bych téměř všichni, pro svobodu církve, ale každý v jiném smyslu. Chci jen o jednom zvláště se zmíniti: veleučený poslanec za Leopoldov (Neumann) mluvil v dobře spořádané, velikou učeností vystrojené a opravdu skvělé řeči velmi mnoho pro svobodu církve; sledoval jsem jeho řeč pozorně, ale musím se vyznati, že jsem z ní nehrubě zmoudřel, alespoň o nic více než asi z odpovědi našeho ministerstva na některou interpellaci. (Veliká veselost. Bravo!) On shledává ideál poměru mezi státem a církví v dosavadním vzájemném účinkování obou, a myslí, že především dosavadní zákonodárství in publico-ecclesiasticis musí se zachovati. Ale, pánové,

tento dosavadní poměr církve ke státu, to dosavadní zákonodárství in publico-ecclesiasticis jest právě to, nač si stěžuje církev, a nač si stěžuje kněžstvo, a to vším právem. Nelze mi teda jinak, než mysliti, že slova ta nejsou nic než krásný řečnický obrat, jakéž nyní tak velice jsou v obyčeji. Dnes se neříká více, že se uznalo za nutné zavésti to aneb ono obmezení: řekne se raději pěkně: „aby dobrodiní svobodného tisku dostalo se všem občanům stejnou měrou, podrobují se plakáty dříve censuře“; aneb: „aby občanská práva všech občanů stejně se chránila, zavádí se stav obležení“. (Veselost.)

Tu si přece chválím pana poslance Tachovského, jenž se v té věci vyjádřil velmi jasně: on chce také svobodě církve, ale tak, aby se při tom zachovala správně nabytá práva státu, aby se udrželo právo státu k dozoru atd. Nuže, pánové, vy víte, že základem svobodného státu jest svobodná obec; ale to platí neméně o svobodné církvi; z toho vyplývá podle nutné ministersko-logické důslednosti, že jak církev, tak i svobodná obec musejí dostávati své představené od státu. (Bouřlivá pochvala.) Avšak to ještě nepostačuje: stát má také povinnost chrániti církev, jako na příklad chrání nedotknutelnost poslanců, když je staví pod zvláštní dohlídku, navštíví-li své voliče. (Veselost. Pochvala.) Pánové, tak já svobodě církve nerozumím. Poslanec Tachovský chce svobodě církve jen z polovice, já však chci jí celé. Pan posl. Tachovský vám pravil, že zákonodárce musí míti odvahu, aby také vyslovil zásadu, kterou v srdci nosí; já však pravím, kdo má odvahu zásadu vysloviti, musí také míti odvahu provésti ji důsledně (pochvala); a já chci, aby byla provedena důsledně.

Pan posl. Tachovský pravil, že církev přestála již větší a horší věci, než filipiku poslance Olomuckého (Szábela), že je k tomu dosti silná. Zajisté, ano myslím, že bude dosti silna, aby snesla ještě více, že bude také dosti silna, aby mohla býti bez ochrany, aby nepotřebovala ramene, kteréž jí nabízel galantní poslanec Tachovský, chtěje ji protegovati. (Veselost.) Církev nemá se co strachovati posl. Olomuckého; neboť výmluvná ústa pana posl. Olomuckého nejsou nikterak strašná

u porovnání s branami pekelnými. Ale také slova posl. Tachovského se nemohou přirovnati ke slovům, která Spasitel pronesl na jezeře Genesaretském, když malomyslnému Petrovi po vlnách k sobě jíti kázal. Poslanec Tachovský slovy svými o svobodě církve, jak on jí rozumí, nevyláká asi církev, aby se vydala na vodu. (Smích.)

Jak jsem řekl, rozumím já svobodě církve jinak nežli p. posl. Tachovský, a rozumím jí však také jinak než biskupové. Biskupové vyrozumívají svobodou církve neobmezenost své moci, vyrozumívají ve slově synoda jen radu duchovních, kterou biskup může svolávati, kdykoli a jak mu libo a jak za dobré uzná. Veleučený a důstojný posl. za Přemyšl pravil nám, že episkopát chce obnoviti ústavu církevní, že se chce raditi se svými kněžími; ano mluvil také o synodách biskupů. Již dnes připomenul nám jeden řečník přede mnou podobenství, a nemohu jinak než je opakovati. Věc leží tak na snadě, že se duchu našemu vnucuje: totiž upomínka podoby s kongressy, na nichž svrchovaní panovníci v tajnosti se radili „o blahu svých národů", a když pak národové požadovali svobodu, když požadovali konstituci, tu nabízeli jim na jich místě *poradní stavy zemské.* Pánové, analogie jsou tu tak zjevné, jsou tak na bíle dni, že se jim ani vyhnouti nelze. (Výborně.) Myslím, že ani v církvi nepostačí pouze vliv vrchních pastýřův a péče vrchních pastýřův, aniž tajné schůze a *poradní* synody, aby svobodu církve založily a ji pro všechnu budoucnost pojistily. Uznáte-li, pánové, tyto prostředky za dostatečné, vložíte tím všechnu moc do rukou biskupů; pak ale nepoložili jste základ svobodě církve, pak jste nezaložili nic jiného, než oligarchii, nic jiného, nežli absolutní vládu hierarchie, a tato ovšem se může státi státu nebezpečnou, nikoli pak svoboda církve v pravém smyslu slova. (Výborně.)

Dejte církvi svobodu v plném slova smyslu, pak nemáte se čeho obávati od biskupů, nemáte se čeho obávati od duchovenstva, a nejméně od lidu; neboť je-li kdo, jemuž stát může svěřiti své nejsvětější zájmy — jest to národ sám, sám lid! (Výborně.) Ano, pánové, budete tuším souhlasiti se mnou:

my chceme svobodu církve, ale nechceme svobodu, jaká bývala ve starých Benátkách, svobodu patriciův a k tomu olověné střechy, ponte dei sospiri a bocca di leone. My chceme svobodu církve, ale nechceme svobodu církve s duchovními nobili (šlechtici), s tajnými konsistořemi, s rotou romanou a se žaláři kněžskými, jako jsou u sv. Jiří v Praze a v Mírově na Moravě. Ptám se vás, pánové, ptám se jmenovitě těch mezi vámi, kteří četli biskupská memoranda, kteří znají absolutistického ducha středověkého, jakýž v nich vane, můžeme-li s uspokojením vložiti svobodu církve do rukou biskupů? Ptám se vás, můžeme-li s úplnou potěchou očekávati, že oni dají církvi ty instituce, jaké se zakládají v čistém, pravém duchu prvotního křesťanství, a jaké jsou též přiměřeny svobodomyslným ústavám naší doby? Ptám se vás, pánové, jsou-li tito mužové — kteří pod starým absolutismem dospěli ke svým vysokým úřadům — nechci pátrati jakou cestou — jsou-li tito mužové vskutku důvěrníky celé církve? Jsou-li důvěrníky věřících, jsou-li alespoň důvěrníky celého duchovenstva? Málo čestných výjimek odčítaje, pravím: Nejsou!

Slyšel jsem, pánové, přemnohé stesky nižšího duchovenstva na libovůli biskupů. Odchýlíte-li ruku svou zcela od církve, pak vydali jste celé nižší duchovenstvo absolutní vládě biskupů. Ptám se vás, je-li postavení, jaké nižší duchovenstvo dosud v církvi zaujímalo, jeho důstojnosti přiměřeno? Mají-li ti, kdož pracují na vinici Páně, kdož vštěpují učení Kristovo do srdcí věřících, mají-li v církvi oproti biskupům takovou platnost, takový vliv, jaký jim přísluší? Nemají! Patřte zejména na osud ubohého kaplana na venkově; nechci mluviti o jeho chudobném nadání, kteréž mu poskytuje sotva tou měrou statků vezdejších, jakých požívá učitelský pomocník, ba časem méně než má chudý dělník; nechci také mluviti o tísnících často poměrech domácích; ale jaké jest jeho postavení k biskupovi? Pan poslanec Pražský (Pinkas) naznačil to velmi správně, řka: „On jest nevolníkem“! Praví nám sice poslanec Rymanovský (Bielecki), že jest také jedním z těch nevolníkův, ale že tlaku toho nikdy nepocítil; to však nic ne-

dokazuje. Znám velmi mnohé, kdož velmi spokojeni byli ve starém absolutním státě, ba kteří dokonce si přejí, aby se navrátila zase staro-absolutní vláda. Pakli ten, kdo má moc v rukou, vykonává ji mírně, spravedlivě a po křesťansku, pak nebývá tlak citelným, není takořka více tlakem; ale táži se, poskytují-li takové patriarchální poměry jaké záruky pro svobodu? Duchovní na venkově jest opravdu glebae adscriptus, on nemá volnosti voliti si působiště a bydliště, osud jeho je mnohem více nejistý, než osud úředníka, kterýž je také ad nutum amovibilis; ale tento může si alespoň zvoliti jiné povolání; duchovní tak nemůže, on jest na vždy vázán ve svém stavu, jest věčně upoután svým slibem a mocí jeho, jest otrokem libovule biskupovy.

Praví nám sice veleučený poslanec za Přemyšl, že moc biskupova není mocí neobmezenou, ježto lze odvolati se k synodě; ale táži se, kde jest tato synoda, a kdy vskutku bude jaká, nebude-li stát napomáhati k jejímu zavedení? Já, pánové, přečetl petice nám předložené; nalezl jsem petici českého episkopátu, moravského episkopátu, salcpurského a jiných episkopátův, ale nenalezl jsem žádné petice českého, moravského a salcpurského kaplanstva. Myslíte snad, pánové, že nižší duchovenstvo nemá nač si stěžovati, nemá oč prositi? Nikoli, ale ono jest odsouzeno k mlčení, a odváží-li se pozvednouti svého hlasu, může je potkati týž osud, jaký potkal kněze Náhlovského v Praze a také arcikněze Stoosa v Záhřebě, jenž byl sesazen se svého úřadu, protože sepsal knížečku o mravnosti duchovenstva. Pánové, opakuji: od kaplanstva není tu žádných petic, a kdyby zde byly, ještě by nic nedokazovaly při nynějším postavení kněžstva a při neobmezené nad ním moci biskupův. Pánové, kdybych byl Radeckým, troufal bych si zaopatřiti vám za čtyři dni adresu důvěry od celé italské armády — a to přece mnoho znamená! (Veselost, pochvala.)

Pánové, končím. Se všech stran požaduje se svoboda církve. Dejtež ji, tu svobodu církve, dejtež ji však v pravém smyslu slova: *svoboda*, dejtež ji v plném smyslu slova: *církev*. Dejte svobodu nejen některým, ale svobodu všem, a rozhodnutí

vaše bude spravedlivo. Hlas trouby o svobodu církve rozléhá se, jak nám pravil pan posl. Přemyšlský, od jednoho konce mocnářství do druhého; po vašem rozhodnutí, bude-li v tomto smyslu, zazní snad hlas jiný, hlas to jdoucí jen od jedné stolice biskupské ke druhé: ale nebude to hlas trub jako onen před hradbami Jericha; nebojte se ničeho; hlas ten neotřese ani církví, ani nezviklá pevných základů svobodného státu! (Opouští tribunu při dlouhotrvajícím, bouřlivém potlesku.)

Při hlasování přijat byl §. 15. nikoli dle návrhu komise, nýbrž dle návrhu Wiserova (viz str. 184); toliko závěrečný odstavec návrhu Wiserova, jenž se týkal doby přechodné, ustoupil opravnému návrhu Fr. Plačka, poslance Chrudimského, a Ant. Kučery, poslance Příbramského, a byl přijat v následujícím znění: „Až do organické úpravy církevnictví na těchto základech zůstanou v platnosti práva, jež v tom ohledu dosud vykonával stát anebo jednotlivé osoby, i povinnosti, které k nim náležejí." — Ostatní návrhy a dodatky byly vesměs zavrženy. Když předseda upozornil, že ve přijatém návrhu Wiserově není výslovné zmínky o klášteřích, a že by mělo se hlasovati o návrhu Bieleckého, jenž chtěl kláštery zákonodárstvím obmeziti (viz str. 190): uznáno většinou, že otázka klášterská jest návrhem Wiserovým také odbyta. Smysl tohoto usnešení nemohl býti jiný, nežli že o klášteřích má rozhodovati církev na synodách a nikoli stát na sněmích.

Zbývalo ještě 14 paragrafů základních práv k pojednání a k usnášení; sněm však již prahnul dychtivostí, aby také s vlastní ústavou učiněn byl nějaký vážný krok ku předu. K vypracování návrhu ústavy zvolena byla v konstitučním výboru již ve měsíci srpnu 1848 pětičlenná subkomise; byli v ní Palacký, Smolka, Goldmark, Kaj. Mayer a Terstský advokát Gobbi. Foederalistický návrh Palackého byl v této subkomisi přehlasován; a také v konstitučním výboru, jenž dne 22. ledna 1849 počal se raditi o návrzích Palackého a Kaj. Mayera, měl tento poslednější, poněvadž přál více centralisaci, rozhodnou většinu přívržencův, ovšem hlavně podporou zástupců malých zemí, jimž se veliká míra samosprávy nehodila. Tu obnovily se dlouhé a těžké debaty. Když většina výboru přidělovala justici a administraci zastupitelstvu říšskému, kdežto čeští poslanci chtěli ty obory vyhraditi sněmům zemským, mluil Rieger, že Čechům nezbude než držeti se císařského listu ze dne 8. dubna 1848; „nám slíbeni jsou odpovědní ústřední úřadové zemští a sněm ústavodárný, i nechceme zase

*

o to býti ošizeni.“ *) Když nic nepomáhalo, Palacký vystoupil dne 6. února z konstitučního výboru, hodlaje později v plné sněmovně hájiti svých návrhův s lepším úspěchem. Dle návrhů Mayerových, jež potom v konstitučním výboru nejvíce vítězily, měl příští sněm říšský skládati se ze dvou sněmoven; jedna, sněmovna lidu, měla se skládati z poslanců volených od měst a venkovských okresů; do druhé, totiž sněmovny zemí, dle návrhu Riegrova měl každý sněm zemský voliti šest poslancův, a to dle národních kurií tak, aby na každou národnost připadl stejný počet zástupců; dle návrhu Pinkasova měl také každý kraj posílati jednoho poslance do sněmovny zemí. Sněmům zemským mělo se dostati jen skrovné působnosti, jakkoli čeští zástupci, nad jiné horlivěji Rieger, usilovali o větší svézákonnost zemskou.

Ve sněmovní schůzi dne 2. března poslanec Feifalík, předseda konstitučního výboru, oznámil k nemalé radosti celé sněmovny, že konstituční výbor dokončil porady o osnově ústavy. Dle jednacího řádu měla potom osnova ústavy býti poslancům rozdána, aby se o ní mohli raditi v devíti sněmovních oddílech; výsledky těchto porad měly pak v konstitučním výboru býti znova vzaty do úvahy, a potom teprv opravená snad osnova ústavy měla přijíti do plné sněmovny k prvnímu čtení. Tato procedura zdála se však mnohým býti zdlouhavá. Přede dvěma měsíci doufáno, že dne 15. března bude možno činiti přísahu na hotovou již ústavu; nyní obecné přání neslo se k tomu, aby dne 15. března osnova ústavy byla aspoň ve sněmovně poprvé čtena, aby tím zasvětila se výroční památka dne, kdy císař Ferdinand slíbil dáti ústavu. Pročež dne 5. března navrhovalo 140 poslancův, aby osnova ústavy nedávala se sněmovním oddílům ku poradě, nýbrž aby 15. března uvedena byla hned do sněmovny k prvnímu čtení. Rieger mínil, že by oddíly přece mohly se raditi o osnově ústavy, avšak toliko o takových kusích, které jsou státu rakouskému vlastní, jako na př. o poměru moci zemské k moci ústřední, o působnosti sjezdů krajských, o složení sněmu říšského, o sněmovně lidu a o sněmovně zemí; kdyžby nebylo debat o věcech jiných, které se vyskytují v každé svobodomyslné ústavě, mínil Rieger, že by oddíly mohly za týden s poradami svými býti hotovy, zvláště kdyžby plný sněm po ten čas nezasedal, a že by osnova ústavy, potom konstitučním výborem opravená, mohla přece dne 15. března býti předložena sněmu k prvnímu čtení (IV. 349). Usnešeno potom v téže schůzi dne 5. března, až bude rozhodnuto o §. 15. základních práv, aby debata o základních právech se

*) Springer, Geschichte Österreichs II. 623.

přetrhla, tak aby oddíly mohly raditi se o ústavě, kteráž dne 15. března má býti sněmu předložena k prvnímu čtení (IV. 357).

Když dne 6. března v 9 hodin večer skončilo se sněmovní jednání o §. 15. základních práv, předseda ohlásil příští schůzi na den 15. března; do té doby měly oddíly konati svoje porady o osnově ústavy; konstituční výbor měl se sejíti ještě toho večera. Nikdo z přítomných poslanců netušil, jaké hrozné překvápení na ně za několik hodin čeká.

Ku konci února vojska rakouská dobyla rozhodného vítězství nad povstalci maďarskými u Kápolny; tento obrat dodal mysli rakouské vládě, aby bez odkladu provedla, k čemu již dlouho podtají se strojila, totiž aby zbavila se sněmu říšského, jenž k jejímu přání málo přihlížel, a aby naproti parlamentu Frankfurtskému, jak toho její okamžitý prospěch vyžadoval, mohla se vykázati hotovou ústavou, která by celé císařství rakouské, počítajíc k němu i korunu uherskou, sjednocovala v jednostejné téleso státní. O tomto úmyslu dověděli se někteří poslanci pozdě večer 6. března. Tu z nenadání přijel ode dvora z Olomouce do Kroměříže ministr Stadion se státním podsekretářem Helfertem. Čelní členové sněmovní pravice i středu, mezi nimi Rieger, povoláni byli k ministrovi, který jim oznámil, že císař odhodlal se oktroyovati (z vlastní moci uděliti) ústavu celé říši. K důraznému domlouvání přítomných poslanců slíbil Stadion, že v ministerské radě v Olomouci bude se přimlouvati, aby zamýšlená státní proměna nebyla provedena. Avšak ráno dne 7. března poslanci našli dvůr zámecký i příchody ke sněmovně obsazeny vojskem. Na zdech pak četl se císařský manifest, datovaný 4. března, toho obsahu: poněvadž jednání o ústavě ve sněmu nevede k žádnému konci, theoretické pak rozbory, které odporují skutečným poměrům monarchie, překážejí návratu pokoje a zákonnosti, že tedy císař zavírá sněm Kroměřížský a vyhlašuje listinu ústavní, kteráž se vztahuje netoliko k zemím v Kroměříži zastoupeným, nýbrž k celému nedílnému císařství rakouskému.*)

*) Poslanec Vlašimský Alois Jelen byl pak jmenován archivářem říšského sněmu (Nár. Noviny 16. bř). Péčí jeho bylo, aby vydány byly tiskem protokoly a stenografické zápisky sněmu říšského, pokud do té doby vytištěny nebyly. Brzo však reakcionářská vláda počala si nepřáti, aby authentický text jednání sněmovního se rozšířil; pročež čtvrtý díl stenografických zápisků, jenž obsahuje sněmovní schůze Kroměřížské od 6. února do 6. března 1849, nebyl poslancům ani jiným osobám celý rozeslán i náleží proto k největším vzácnostem bibliografickým. Jelen toliko některým svým osobním přátelům dal po exempláři; tak se dostal jeden výtisk dru. Braunerovi, jehož při této práci mohli jsme použiti.

Oktroyovaná listina ústavy obsahovala také základní práva i vlastní ústavu, což vše děláno bylo dle vzorů cizích, náležitě přikrojených. Nelíbila se téměř nikomu, nejméně pak Čechům, kteří za své služby, poctivě prokázané státu rakouskému v dobách nejnebezpečnějších, nadáli se jiného jednání od vlády. Poslancům ovšem nezbývalo než rozejíti se do domovů. Děly se ovšem ještě porady poslanců v místnostech soukromých, a četná schůze jich usnesla se vydati proti násilnému rozehnání sněmu ústavodárného protest; k jeho sepsání zvoleni Pillersdorf a Rieger, kteří práci svou ještě téhož dne kollegům předložili, tak že ohražení to ještě od mnohých bylo podepsáno. Rieger vrátil se s kollegy svými do Prahy.

V Praze studentstvo a gardisté uspořádali dne 14. března průvod s pochodněmi na oslavu Riegra, Borrosche a Palackého: Rieger při tom mluvil k lidu z okna bytu svého (na Uhelném trhu), dodávaje posluchačům důvěry, že podaří se opět svobody sobě dobyti. Dne 15. března vyšlo tiskem řečené ohražení, podepsané od 34 poslanců většinou českých, avšak i některých německých; protest ten ovšem sepsán ve formě mírné, a byl hlavně obranou proti výtkám obsaženým v císařském manifestě, jako by byl sněm nic nesvedl. Potom 21. března 30 poslanců českých vydalo obšírnější spis o politických zásadách, kterými se spravovali na sněmě říšském a v Kroměříži.

Zrušení roboty a povinností tomu příbuzných bylo vládou prováděno, emancipace židů potrvala: ostatně však všeliké svobody, vymožené r. 1848, znenáhla mizely. Politický život přestal; pročež Rieger již v dubnu 1849 vydal se na cesty do Francie, Belgie a Anglie, ze kterých se vrátil na konci roku 1850. Vláda v krátce tak se změnila, že na své bývalé podpory z dob nejtrapnějších, zejména také na Riegra, počala pohlížeti jako na lidi podezřelé a státu nebezpečné. Radikálové němečtí, kteří byli dříve Čechům vyčítali nedostatek lásky ke svobodě, prohlašovali je nyní za revolucionáře a tlačili se všude k místům rozhodným, stavíce se nade všecko konservativně: a jako dříve svobodomyslníci, tak nyní konservativci novopečení prohlašovali němectví za jedinou spásu a za útek říše. Oktroyovaná ústava ze dne 4. března 1849 zůstala takto vždy toliko na papíře. Když pak dne 2. prosince 1851 president republiky francouzské Ludvík Napoleon způsobil republice násilný konec a sebe učinil monarchou téměř neobmezeným, tu byla také rakouská oktroyovaná ústava dne 31. prosince 1851 i formálně odvolána.

Přehled obsahu.

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

ČÍSLO V.

Řeči dra. Fr. L. Riegra.

II.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihtiskárna.
1884.

ŘEČI

Dra. Frant. Ladisl. Riegra

a jeho jednání

v zákonodárných sborech.

Díl II.

Z let 1861—1862.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihtiskárna.
1884.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

PŘIPOMENUTÍ.

Valná část řečí v tomto díle uveřejněných překládána byla z jazyka německého, v němž byla mluvena, na jazyk český ode dvou professorův gymnasia Kolínského, kterýmž za jejich vzácnou ochotu vzdávají se zde veřejné díky. A sice přeložil p. prof. Josef Čížek řeči: O zastoupení zemí v oddílech, ježto jest vytištěna na stranách 40—41; o 15. odstavci adressy str. 45—53; interpellaci o radě vyučovací str. 53—54; o jednacím řádě str. 55—59; adressu o odročení rady říšské str. 62—64; o návrzích Mühlfeldových str. 65—83; o manstvích str. 87—112. P. prof. dr. Fr. Krsek přeložil řeči: O významu koruny České str. 117—121; o obci vyššího řádu str. 145—154; o složení vyšší obce str. 155—162.

Ostatní řeči zde uveřejněné tištěny jsou podle překladu, jejž učinila paní Marie Červinková rozená

Riegrova. Také sic platí o tomto druhém díle vše, co bylo řečeno ve předmluvě ku prvnímu dílu ve příčině způsobu, kterým tento spis k místu přichází.

V Praze v září 1884.

Dr. J. Kalousek.

Přehled obsahu.

Sněm český roku 1861.

Veřejný politický život, bez něhož není politického řečnictví, navrátil se teprva po přestávce více než desítileté, když po porážkách, kterých dočkaly se zbraně rakouské v Italii r. 1859, uznala se potřeba upustiti od soustavy absolutistické, a císař diplomem daným 20. října 1860 slíbil, že příště bude vykonávati moc zakonodárnou toliko za účastenství zastupitelstva lidu.

Politický život začínal se tentokrát volbami do zastupitelstev obecních. Ku povaze předešlého absolutismu náleželo také to, že on nešetře ani zákonů od něho samého vydaných, nedopouštěl, aby zastupitelstva obecní obnovovala se volbami ve lhůtách tříletých zákonem předepsaných; a tak zastupitelstva obecní r. 1849 a 1850 vyvolená zůstala v úřadě po jedenáct let beze vší obnovy. V Praze konaly se volby obecní dne 12. března 1861. Strana dotehdejší německo-zpátečnické správy obecní nemeškala sice přezvati se novomódně stranou svobodomyslné ústavy, ale při volbách podlehla dokonale; zvítězila strana pokroku, v jejímž čele stál Rieger vedle dvaceti jiných vážených osob z měšťanstva českého i německého. Rieger byl při tom zvolen mezi obecní starší ze třetího sboru Novoměstského. Od té doby až do nynějška zasedá stále ve sboru obecních starších, bývaje k tomu při každé obnově vždy znova zvolen.

Mezitím konaly se přípravy k volbám do nového sněmu českého, jenž měl se sejíti dle ústavy oktrojované dne 26. února r. 1861. Ve straně české řídil ty přípravy nejvíce Rieger vedle Palackého a Braunera a jiných přátel svých. Rieger navržen byl za kandidáta sněmovního nejprve ve venkovských obcích okresu Semilského a Železnobrodského (viz Národní Listy 10. března), a pak ještě ve venkovských obcích okresu Kolínského, Kouřimského a Uhlířsko-Janovického (Nár. Listy 12. března). Při volbě dne 18. března zvolen byl skutečně na obou místech a přijal volbu ve skupině Semilské, kterou již r. 1848 zastupoval.

Sněm sešel se potom v nově upravené síni v zemském domě na Pětikostelském náměstí v Praze. Zasedal od 6. do 21. dubna třináctkrát. Složení jeho bylo české většině v zemi ještě méně příznivo, nežli Čechové byli se obávali a nežli osnovatel ústavy únorové, státní ministr rytíř Ant. Schmerling, se nadál. Čechové měli většinu toliko v kurii obcí venkovských; v kurii městské měli většinu Němci, a tak rozhodování připadlo kurii velkostatkářské, ve kteréž zase většina tíhla k živlu německému, a jen několik členů sympathisovalo s národností českou. Z počátku však mezi velkostatkáři nebylo hrubě pozorovati žádného politického různění, kteréž teprva po čase vyvinulo se ve dvě strany příkře proti sobě postavené. Němci v ostatních dvou kuriích sice hned z prvopočátku ukazovali nepřejnosť k národnosti české, avšak ani tu nebylo hned tak ostrých protiv národních ani politických, jaké se zjevily později. Předsednictvo sněmovní vykázalo poslancům místa, kde mají seděti, a sice bylo to rozsazení zřízeno dle kurií a zobrazeno na pláně přidaném ke stenografovaným protokolům; kurie velkostatkářská obdržela lavice na pravé straně od předsednictva, kurie městská na levé straně, a kurie obcí venkovských dostala místa v prostředku a vůbec podél celé dlouhé strany síně sněmovní naproti předsednictvu. Z tohoto rozsazení vznikl obyčej v novém českém sněmu vždy zachovávaný, že velkostatkáři sedají na pravo, Němci na levo, a Čechové naproti předsednictvu podél dlouhé strany.

Při zahájení sněmu v sobotu dne 6. dubna 1861 místodržitel Antonín Forgách představil hraběte Alberta Nostice jakožto nejvyššího maršálka. Tento první předseda nového sněmu českého brzo osvědčil se býti znamenitou silou k řízení sněmu; prvních vavřínů parlamentárních dobyl si již ve stavovském sněmu českém r. 1845—47, a s četnými záležitostmi zemskými seznámil se jakožto člen stavovského výboru zemského v letech 1842—1861. Avšak v prvních sněmovních schůzích r. 1861 bylo znamenati, že novověké sněmovní formy byly hr. A. Nosticovi nezvyklé; krom toho neuměl česky mluviti, ač česky rozuměl. Náměstek maršálkův JUDr. Václav Vaňka, Pražský purkmistr z předešlých jedenácti let, hleděl vedle maršálka konati takořka úřad tlumočníka, k čemuž však málo se hodil. Rieger v tomto krátkém zasedání velmi často vměšoval se v rokování, třeba jen několika slovy; maje za sebou bohatou sněmovní zkušenost z Vídně a z Kroměříže, a sice ve formách novověkých, kteráž hraběti Nosticovi scházela, hleděl kratičkými návrhy, dotazy a jinak býti maršálkovi k tomu nápomocen, aby vše dálo se v nejpříhodnějším pořádku. Méně důležitých takovýchto episod ani zde vypisovati nebudeme. Následující zprávy a řeči vzaty jsou z úředních Protokolů rokovacích českého sněmu

(citujeme je: Prot.), poněkud i z Národních Listů (N. L.); písmena č. a n. v závorkách uváděná označují, byla-li řeč mluvena česky nebo německy.

V též první schůzi po zahájení sněmu maršálek chtěl tomu, aby dle §. 3. zatímného jednacího řádu zvoleno bylo devět korrektorů k opravování protokolů sněmovních, a sice aby voleni byli od kurií sněmovních po třech osobách z každé kurie. Poněvadž Čechové měli mnoho namítati proti oktrojírce únorové, a také prozatímný *řád jednací sněmu českého* ve mnohých kusech se jim nelíbil, užilo se hned této první příležitosti v novém sněmu, aby aspoň protestem označilo se stanovisko českých poslancův. Za tím účelem Rieger povstav, učinil následující krátkou přímluvu (č., Prot. str. 2.):

Jak poznávám z jednacího řádu, má se předsevzíti volení korrektorů takovým způsobem, aby sněm rozdělil se ve tři kurie, a každá volila tři korrektory. Přiznávám se, že nepoznávám nikterak rozumnost toho rozdělení, poněvadž myslím, že ne podle stavu ani jmění, nýbrž podle schopnosti k tomu úřadu a podle povahy voliti by se mělo; protož myslím, že by se zvláště k tomu mělo hleděti, aby korrektorové byli znalí toho, co vlastně vykonati mají, tedy aby především dokonale znali jazyk jeden nebo druhý, tak aby protokoly naše, vyšedše ze samých rukou korrektorů, mohly se dáti do tisku beze vší další opravy. Však ale za příčinou toho, poněvadž nyní bude těžko, v tom učiniti nějakou změnu, dovolil jsem sobě a se mnou někteří přátelé moji proti jednacímu řádu ohražení zadati, které dovoluji si předložiti panu předsedovi, a žádám, aby bylo uvedeno ve veřejnou známost.

Maršálek především podotekl, že dle jednacího řádu protesty mají se podávati dříve. Rieger odpovídaje k tomu pravil (n.), že to není protest, nýbrž ohražení proti důsledkům, jež by se mohly činiti z volby, jež se vykoná dle tohoto jednacího řádu, a ze skutků sněmovních, ježto nejprve potom následovati budou; mínil, že taková ohražení mají se prostě vzíti na vědomost a po přečtení bez debaty přiložena býti ke spisům; též žádal, aby to písemné podání bylo vyloženo, by mohli se v něm podepisovati sněmovníci, kteří by se s jeho náhledem srovnávali; byloť podání podepsané toliko Palackým, Riegrem a Braunerem. — Maršálek vyhověl těm žádostem a dal hned ve sněmu přečísti dotčené ohražení. V této listině mluvilo se však netoliko proti zatímnému jedna-

címu řádu a proti dělení sněmu ve tři kurie při volbě korrektorův, nýbrž doloženo bylo také o oktrojovaném řádu volicím, že uráží zásadu: rovné právo všem; toliko aby sněm zdržován nebyl, podepsaní poslanci přijali „řečené prozatímní předpisy na ten čas, co nevyhnutelné podklady dalšího působení“, ohražujíce se při tom proti výkladu, „jako by vykonání nastávající volby korrektorův dle §. 3. řádu jednacího anebo uznáním voleb dle řádu volebního předsevzatých tento volební a jednací řád stvrzovali“ aneb sebe pro budoucnost nějak vázali.

Když maršálek po zvolení korrektorův chtěl schůzi zavříti, tak aby teprva ve druhé schůzi volby poslanců počaly se verifikovati, Rieger žádal, aby všecky spisy volební byly přes zejtřejší neděli v kanceláři sněmovní vyloženy, by poslanci mohli do nich nahlédnouti, zvláště v příčině těch voleb, které se jim zdají pochybné. — Maršálek z počátku toho nechtěl dopustiti, předstíraje obtíže; po opětovné přímluvě Riegrově však svolil, načež i místodržitel hrabě Forgách jakožto poslanec Malostranský s okázalou otevřeností a za obecné pochvaly připojil se k žádosti Riegrově (Prot. 4, 5).

Ve druhé sněmovní schůzi v pondělí 8. dubna místodržitel při čtení protokolu užil příležitosti, aby se zastal vlády. V ohražení Riegrově stála slova, že ministerstvo oktrojovalo českému sněmu jednací řád; hr. Forgách však odvracel od vlády všelikou zodpovědnost, neboť prozatímný jednací řád byl vypracován od stavovského výboru zemského bez účastenství vlády. — Rieger odvětil, že to slyší s potěšením. Zároveň však hned vytýkal, „že jednací protokol přednáší se jedině jazykem německým; z toho by se mohlo souditi, že jazyk německý se uvádí výhradně za jazyk jednací“. Žádal, aby jednací protokol spisován byl budoucně střídavě, *jednou jazykem německým, jednou českým.* Z toho se rozpředla debata; ze strany německé dr. Hanisch navrhoval, aby protokoly spisovaly se vždy ve dvojí řeči, v české (in čechischer) i německé. Tento návrh Hanischův byl přijat s dodatkem, že protokoly vždy mají se čítati v obojí řeči, a sice napřed jednou text český, a druhý den napřed text německý.

Nežli se přikročilo k verifikaci voleb, dr. K. L. Klaudi navrhl, aby zvolena byla devítičlenná kommisse, kteréž by odkazovaly se ke zkoumání takové volby, proti nimž vyskytne se nějaká námitka. Brauner k tomu dodal, aby ti členové zvoleni byli z celého sněmu; naproti tomu kníže Karel Auersperg navrhoval, aby *kurie* volily po třech členech. Proti volbě dle kurií mluvil Rieger opětovně. Poprvé opíral se návrhu Auerspergovu stručně takto (č. Prot. 11):

Musím se vysloviti proti tomu, aby se volby děly podle tří kurií, neboť toho nevidím žádnou potřebu. Při takových volbách jedná se hlavně o schopnost a aby měl poslanec, kterémuž se taková úloha svěří, i čas, a tu není rozdílu, je-li poslanec z kurie velkostatkářů, nebo z kurie měst, nebo obcí venkovských. Vše rovno. Komu sněm dal důvěru, ten ať jí užívá, poněvadž nechceme dělati mezi sebou zbytečných rozdílů; my zde zastupujeme všickni *celou* zem, všichni jsme si rovni.

Když Auersperg a z Němcův Fischer protivného návrhu hájili, uchopil se Rieger ještě jednou slova proti němu (n. Prot. 12):

Vyslovil jsem se proti volbě dle kurií, protože se obávám, aby se taková volba u nás časem nestala pravidlem a nebyla na újmu žádoucí jednoty ve shromáždění a rovnosti poslanců. Myslím, že tam, kde volba dle kurií není zákonem určitě vyslovena, máme se jí vyhnouti, protože nezasedáme zde jako zástupcové jednotlivých stavů, nýbrž pokládati se musíme za zástupce celé země. Jakmile tedy jedná se o volbu pro zvláštní úkol, musíme především k tomu přihlížeti, zdali muži, které zvolíme, mají pro obor ten schopnost. Kdyby se na př. jednalo o zřízení rolnických škol, aneb vůbec o ústavy ke zvelebení rolnictví, nalezli bychom asi muže v této věci obzvláště způsobilé mezi velkostatkáři; kdyby se mělo jednati o zvelebení zemského školství, nalézaly by se asi kapacity v oboru tom především ve stavu měšťanském. Právě tak, kdyby se jednalo o výbor pro ústavy úvěrní, vyhledali bychom nejvhodnější kapacity mezi zástupci obchodních komor. Myslím teda, že si máme učiniti pravidlem, aby se volilo z celého sněmu v každém jednotlivém případě, kde není výminka od toho zákonem výslovně předepsána, a že při volbě té máme hleděti jen na schopnost a způsobilost k oboru, o nějž běží. Proti návrhu p. Fischera musím podotknouti, že ono verifikační komité není zemským výborem, ono jest naopak určeno jen k tomu, aby revidovalo referát, jejž nám až posud podával dosavadní stavovský výbor; jest tedy jakousi superkommissí, a pro takovou není nijak předepsána volba dle

kurií. Ostatně, kdybychom se přesně měli říditi předpisem zákona, musili bychom voliti ne dle kurií, nýbrž tři části dle kurií a čtvrtou část z celého sněmu. Tedy ani to není důsledným, a já navrhuji, abychom volili z celého sněmu.

Při hlasování toliko Češi, počtem 72, povstali pro návrh Braunerův. Většina přijala návrh opačný, aby volilo se dle kurií. Že tento způsob volby dle kurií může býti záštitou menšiny, aby aspoň při volbách do kommissí nezávisela na milosti a nemilosti většiny, to vyšlo na jevo teprva později.

Ve třetí schůzi 9. dubna při čtení protokolu ozval se děkan Rojek proti tomu, že tam někdy užívá se slova *čechisch* místo *böhmisch*. Prof. Tomek mínil, užívá-li se v němčině slova čechisch že to je pro Čechy tak urážlivé, jako by bylo pro Němce, kdybychom jim v češtině říkali Deutschové. — Německý poslanec Strache vysvětloval, kdyby slovo böhmisch vzalo se za rovnomocné se slovem čechisch, že by Němci v Čechách nebyli již Böhmen, nýbrž cizinci. Slova čechisch potřebují prý Němci k tomu, aby označili zvláštní národnost českou. Němci v Čechách že mají sice ještě jiný výraz, aby označili rozdíl mezi německým a českým; oni prý říkají deutsch und stockböhmisch . . . Při těch slovech Strachových nastalo reptání a hluk. Rieger dal se slyšeti mocným hlasem: Wir sagen auch stockdeutsch, aber nicht, wenn wir anständig reden. Riegrovi voláno bravo: Strache se bránil a durdil. Hanisch se přihlásil, že v protokole stojí slovo čechisch proto, poněvadž on ho minule užil, i chtěl ten výraz odůvodniti latinským překladem snešení sněmovního od r. 1615. Hanischovi odporoval Palacký, načež Rieger promluvil po německu (Prot. 23):

Lituji, že se z této otázky činí otázka zásadní. Myslím, že se v tom musí rozeznávati. Každý z nás patří k jednomu národu. Avšak pojem národ užívá se ve smyslu rozličném, ve smyslu státním, historickém, anebo, smím-li tak říci, ve smyslu plemenném. Hledíme-li na rod, na plemeno, patříme každý k určitému národu, rovněž tak náležíme v ohledu politickém k národu určitému. Oba ty pojmy se časem pletou a zaměňují navzájem. Švýcaři jsou co do plemene národu trojího, avšak politické národnosti jen jediné. Tak jsou tam Němci, t. j. lidé, jichž plemenná národnost jest německá, ale historicky a statoprávně jsou Švýcary, jich *politická* národnost

jest švýcarská. Po mém názoru jsou tedy všichni obyvatelé země České co do politické národnosti — jedno. (Bravo!) Všichni obyvatelé v Čechách jsou Češi — Böhmen! (Bravo!) To, pánové, popírati nenapadá nikomu, a těším se tomu upřímně, že se Vy páni na oné straně, hlásíte s námi k této národnosti politické. Ale jinak jest, co se týče národnosti plemenné: podle plemene jsme jménem Böhmen v celém světě míněni především my, slovanští Čechové, a smysl ten jest v obyčeji od staletí. Také Němci naši až do nejnovější doby neužívali o nás nikdy jiného výrazu, a v obnoveném zřízení zemském stojí vždy: in böheimischer Sprache, a nikoli in čechischer. Myslím teda, že jednáme zcela správně, zůstaneme-li při tomto historicky zavedeném výrazu; rozumí se, že tím Němci v zemi, to jest obyvatelé němečtí, nijak nebudou zkráceni; ano pánové mohou se v ohledu tom ohraditi, abychom my v budoucnosti nevyvozovali újmu práv nabytých jejich národností. (Bravo. Bravo!)

Palacký navrhoval, aby v německých úředních publikacích sněmu neužívalo se slov Čeche, čechisch, nýbrž Böhme, böhmisch. Se strany německé Steffens přednesl návrh tomu podobný, aby v úřední mluvě sněmu bylo se vyhýbáno výrazům Čeche, čechisch, a sice proto, že někteří sněmovníci cítí se tím uraženi. Kníže Auersperg a dr. Brauner dávali přednost návrhu Steffensovu, a ten potom byl přijat velikou většinou.

V též sněmovní schůzi přišla na denní pořádek zpráva kommisse o volbě poslance za okres Benátecký a Nymburský: byl tam nejdřív zvolen za poslance *Vincenc Vávra* (Haštalský). Ten jsa kandidátem práv, byl 10. října 1853 od vojenského soudu pro spoluvinu ve velezrádě odsouzen k pětiletému těžkému žaláři, kterýžto trest byl mu z milosti na jeden rok zmírněn; Vávra byl odveden do Munkačova, ale již 25. dubna 1854 byl na svobodu propuštěn, když při příležitosti císařského sňatku byla udělena amnestie. Roku 1859 Vávra podal k císaři prosbu, aby mu byly prominuty následky jeho odsouzení, a aby byl připuštěn k doktoratu práv anebo ke zkoušce notářské; ministeria kultu a spravedlnosti vrátila Vávrovi tu žádost s podotknutím, že nevidělo se jim přimluviti se za ni na nejvyšším místě. Místodržitel zrušil volbu Vávrovu, odvolávaje se k §. 18. a) řádu volicího, dle něhož ten, kdo byl odsouzen pro zločin, nemá práva voliti ani volenu býti.

Místodržitel také hned rozepsal volbu novou v okresu Benáteckém a Nymburském, kdež potom byl zvolen za poslance MDr. Josef Podlipský. Kommisse ke zkoumání voleb, jejímž zpravodajem byl dvorský rada Taschek, uznala, že volba Vávrova jest neplatna, avšak že sněmu, a nikoli místodržiteli, náleželo ji zrušiti; také vyřkla, že rozepsání nové volby bylo neplatné a tudy vlastně také volba Podlipského; poněvadž by však opětná volba sotva dala jiný výsledek, kommisse navrhla, aby volba Podlipského byla schválena. Menšina kommisse však, kterou tvořili všichni tři čeští členové (Čupr, Klaudi, Tomíček) navrhovala, aby sněm obrátil se prosebně k císaři o výklad zákonných ustanovení, která se toho týkala, a dokud tento authentický výklad nedojde, aby sněm o této volbě nerozhodoval. O této věci rozpředla se dosti dlouhá debata: Čechové (také biskup Jirsík) ujímali se Vávry, Němci schvalovali návrh většiny kommissní; jen Herbst dovozoval, že obě volby, Vávrova i Podlipského, jsou neplatny. Rieger promluvil ve prospěch odsouzeného Vávry tímto důtklivým způsobem (č. Prot. 35):

Všichni pánové přede mnou stavili se na půdu zákona: to činím já též. V §. 18. našeho volebního řádu praví se, že kdo byl odsouzen, nemůže býti volen. Roku 1809 přišel císař Napoleon se svou armádou do Vídně, zmocnil se města a začal rozkazovati jako ve své zemi; zařídil soud vojenský, od kteréhož byl odsouzen pan Castelli z té příčiny, že vydal nějaké písně, ve kterých vychvaloval věrnost k císaři a vlasti. Za tou příčinou teda byl nešťastník odsouzen od vojenského soudu. Štěstí jeho, že utekl do Uher, a Francouzové se ho nezmocnili, a tak je posud živ. Ptám se nyní, zdali pan Castelli může být volen nebo ne? Myslím, že dle Vašeho mínění nemůže, protože byl odsouzen od řádného a patřičného soudu, neboť tehdáž panoval fakticky Napoleon ve Vídni, a nikdo se o to nepřel. Z toho následuje, že ne každý odsudek rozhoduje v té věci, že musíme se ptáti, zdali byl rozsudek též pravý a zákonitý.

Tu pravím, že ve případě tomto nebyl takový rozsudek, že §. 18. vzhledem na pana Vávru nemá platnosti. Pan Vávra dopustil se svého přestupku v době, kdy platila konstituce, a dle zákona má se souditi přestupek dle zákona platného v té době, kdy přestupek se stal. A právě u žádného civili-

sovaného národu nemá trest na přestupek vyměřený účinku nazpátek, i tedy také u nás ne. Pan Vávra byl zajat v době, kde nebyl v Praze ohlášen stav obležení. Byl zajat jeden den večer, a teprva druhý den byl ohlášen stav obležení. Ptám se: kterak mohl vojenský soud sáhnouti na osobu páně Vávrovu, když ještě nebyl ohlášen stav obležení? Následovně byl tu zákon porušen; tím stala se křivda proti zákonu, následovně jest rozsudek na ní založený neplaten; mohli bychom říci, že na tom základě o té věci nemůže býti ani řeči.

Za druhé: většina pravila, že Jeho Veličenstvo ráčil pronésti amnestii za příčinou svého zasnoubení s nejmilostivější císařovnou dne 24. dubna r. 1854. Amnestie ve filologickém významu slova znamená nezpomínání; teda císař ráčil se vysloviti, aby se těm, kteří byli odsouzeni, toho se ani nevzpomínalo, t. j. aby to nemělo na budoucnost žádného účinku. Tak já, tak i všichni civilisovaní národové rozumějí slovu amnestie. Jestliže ministerstvo, jestliže místodržitelstvo dává slovu tomu užší výklad, to nemůže ublížiti ani právu pana Vávry, aniž může snížit milost císařskou. (Hlučná pochvala.) Z té příčiny myslím, poněvadž pan Vávra byl amnestován, a poněvadž amnestie ruší všecky následky skutku, že i tento následek musí býti zrušen; tedy se mu toho nemá vůbec ani vzpomínati ani za příčinou jeho volby. Tak jest dle mého zdání stav věcí, a následovně nemůže míti §. 18. místa.

Však ale já myslím, že lépe učiníme, když se v té véci nepostavíme na přísnou půdu zákona, a když raději volíme cestu mírnější, která zajisté k cíli lépe povede. Z té příčiny chci učiniti návrh, abychom se obrátili k milosti Jeho Veličenstva, kteráž podobné milosti udělila v Uhřích, v Haliči a vůbec v jiných krajinách. My víme všichni, že jeden z ministrů Jeho Veličenstva, který po boku Jeho co rádce stojí, byl podobně odsouzen. My víme, že v uherském sněmu sedí mužové, pro přestupky politické odsouzení, že taktéž jest takových na sněmě haličském asi 20 neb 30: a u nás, kde se o jednoho jedná, shledává se tolik pochybností! Já myslím,

že Jeho Veličenstvo císař a král náš nám bude tak milostivým, jako byl Uhrům, že naše prosba nebude marna, jestli Jej poprosíme, aby ráčil v té věci vysloviti své mínění.

A nyní ještě několik slov. Ti páni právníci, kteří posud mluvili, drželi se přísně slova zákona a sice dle zásady: fiat justitia, pereat mundus, t. j. nezáleží na tom, jestli se někomu ublíží, ani nezáleží na tom, jestli někdo bude vyloučen ze sněmu, zůstane-li 60.000 lidí na delší čas nezastoupeno; na tom ale záleží, aby se písmeno zákona zachovalo. Já zas myslím, že to není cesta přiměřená. Jestliže jest volba pana Vávry neplatná, tedy jest volba pana Podlipského platná, a naopak. Tedy já myslím, že můžeme věc tu nechat tak dlouho, pokud se o první volbě nerozhodne. Bude-li totiž první za neplatnou prohlášena, tedy bude volba pana Podlipského platná. Ale aby tím okres Nymbursko-Benátský zůstal nezastoupen, toť by byla křivda učiněná okresu. Voličové okresu toho učinili povinnost svou, jelikož zvolili prvně pana Vávru v tom domnění, že pan Vávra jest volitelným; když ale pan místodržitel řekl, že jest volba neplatna, vykonali podruhé svou povinnost voličskou a zvolili pana Podlipského. Kterak by okres tento přišel k tomu, aby zůstal bez zastoupení? Já tedy myslím, že jestli se stala chyba, stala se vinou pana místodržitele; ale okres by tím nikterak trpěti neměl. Protož činím návrh ten, aby volba pana Podlipského zůstala tak dlouho co do platnosti in suspenso, dokud nebude právně rozhodnuto o volbě pana Vávry. Zde kladu návrhy své na stůl sněmovny; podávám je v řeči německé, by byly lépe porozuměny. (Bouřlivý potlesk.)

Návrh Riegrem podaný zněl v tato slova (Prot. 39): „Slavný sněm račiž se usnésti, rozhodnutí o platnosti volby p. JUC. Vávry v okresu Benáteckém a Nymburském ponechati nejvyššímu rozhodnutí našeho nejmilostivějšího císaře, a zároveň prositi, aby Jeho Veličenstvo ráčil, jakož se to dílem již stalo v jiných korunních zemích, z nejvyšší milosti přiznati plné požívání práv statoobčanských těm, kdož toliko pro politické přestupky byli odsouzeni. Dále platnost volby p. Podlipského zůstaniž tak dlouho nerozhodnutou (neboť dlužno ji pokládati za volbu, proti níž se činí

námitky), až bude platně rozhodnuto o platnosti a neplatnosti volby p. Vávrovy."

Na konec byly většinou přijaty všechny návrhy většiny kommisse, tak že Podlipský byl připuštěn za poslance. Potom mělo se hlasovati o návrhu Riegrově, aby podána byla císaři prosba za rehabilitaci politických odsouzenců. To překazil předseda soudu zemského Waidele v. Willingen poznámkou, že není radno usnášeti se o prosbě tak důležité, dokud sněm není ustaven; místodržitel Forgách hned se toho chopil, dávaje na srozuměnou, že by nepřijal nic od sněmu ještě neustaveného. A tak prosba za rehabilitaci odložena (Prot. 42).

Zde dlužno podotknouti, že Rieger již dne 8. dubna ku konci druhé schůze žádal na maršálkovi, aby přijal slib od těch poslanců, jejichž volby byly již schváleny; maršálek k tomu tehdáž nesvolil, nevěda si hned rady (Prot. 19). Ku konci třetí schůze, když nevyplnění jeho žádosti mělo tak nemilý účinek, Rieger opět se dotazoval, kdy bude slib činěn. Stalo se to dne 10. dubna před koncem schůze skoro ode všech poslanců najednou; tu pak maršálek prohlásil sněm za ustavený (Prot. 53).

Skoro celou tuto čtvrtou sněmovní schůzi 10. dubna zabrala debata o třech volbách, Rychnovské, Mlado-Boleslavské a Novo-Bydžovské. V Rychnově a městech sdružených zvolen byl většinou hlasů sudí Frant. Vokoun. Poslanec Skuherský oznámil na sněmě po česku, že při té volbě dály se nepořádky. Místodržitel si žádal, aby řeč Skuherského byla dříve přednešena také po německu, nežli se přikročí ke hlasování o návrhu odročovacím. Rieger postavil se proti této žádosti místodržitelově, řka, že by potom sněm si musil udělati pravidlo, aby všechny řeči, jež se tu mluví, překládány byly z češtiny do němčiny anebo z němčiny do češtiny, a to že není možno; také přimlouval se, aby rozhodnutí o té volbě bylo odloženo, až se lépe vyšetří, co se při ní dělo. Akta té volby odevzdána byla potom kommissi verifikační.

Ve městech Mladé Boleslavi a Nymburce zvolen byl za poslance P. Řezáč. Namítáno, že jeden kaplan z kazatelny vybízel k volbě tohoto kněze, a že této volby účastnilo se také 49 ženských. Otázka, *mohou-li také ženské voliti*, když mají předepsané vlastnosti voličské, nebyla z počátku jasná, ano dosti záhadná. Rieger uvedl místodržitele hraběte Forgáche do patrných rozpaků, když obrátil se k němu se žádostí, aby tu věc objasnil. Pravil takto (č. Prot. 49):

Žádám p. místodržitele, by se před námi ráčil vysloviti, zdali ženské směly hlasovati skrze plnomocníky, nebo ne-

směly. Ale stalo se to na mnoha místech. Právě jeden poslanec mně také pravil, že Jeho Exc. p. místodržitel do jednoho místa telegrafoval, že ženské *smějí* hlasovati. Myslím, že se o tom mluvilo při volbě pana prof. dr. Herbsta. Jeden pan poslanec vymlouval ten skutek, že volily také ženské plnomocníky svými, tím, že bylo telegrafováno p. místodržiteli — musí se to nacházeti v protokolu — a že došla od téhož telegrafická odpověď, že se to rozumí samo sebou, a že ženské mohou voliti skrze plnomocníky — jestliže jsem zprávě dobře porozuměl. Prosil bych tedy, aby byl pan maršálek tak laskav a dal čísti onu část včerejšího protokolu při zkoumání volby p. prof. dra. Herbsta.

(Pokračuje německy:) Přicházíme tu k velmi důležité otázce zásadní: Jsou-li ženy vůbec oprávněny voliti do sněmu skrze plnomocníky, anebo nejsou? Není to ve volebním zákoně dosti jasně vysloveno. Volební zákon ustanovuje v ten rozum, že každý, kdo v některé obci země té jest oprávněn k volbě, jest též oprávněn k volbě do sněmu. V obci pak jsou ženštiny oprávněny k volbě: jde teda o to, jsou-li také oprávněny k volbě do sněmu. Mně není to místo dosti jasno, avšak připomínám si určitě, že mi jeden z pánů poslanců pravil, že v jistém určitém případě, nevím již kde, tuším stalo se to při volbě professora Brinze, učiněn byl dotaz k vysoké vládě zemské, může-li se dopustiti, aby ženštiny volily skrze plnomocníky, a že tam došla telegrafická odpověď, že se to ovšem připustiti může.

Místodržitel odpovídá, že v tom okamžiku nemůže určitě odpověděti. Připouští, že snad bylo odpověděno, aby ženské hlasovaly skrze plnomocníky. Ale dozajista nebylo odpověděno, že ženské mohou osobně do sněmu voliti. Při této volbě praví se však výslovně, že 49 ženských volilo.

Rieger (n.): To nebylo řečeno, že těch 49 paní hlasovalo *osobně*. Mám za to, že co se připouští v osadě německé, musí býti dovoleno také v místě českém. Všude musí platiti stejné právo. Jelikož ale pozoruji, že mnozí na volbu tu pohlížejí s pochybností, a mnozí si přáti nemohou, aby o plat-

nosti její zůstala pochybnost, činil bych návrh, aby se volba ta zkoumala ještě důkladně a byla tudy ještě odkázána kommissi.

Volba Řezáčova byla potom většinou schválena. — Místodržitel za některou chvíli, opatřiv sobě akta, oznámil ve sněmu, že jenom z jednoho okresu, a sice z Karlových Varů, došla k němu otázka, zdali a jak mohou do sněmu voliti osoby ženské, nezletilé a pod kuratelou stojící. Odpověděl se vztahem k §. 13. řádu volení do sněmu, že takové osoby mohou voliti skrze zástupce nebo plnomocníky, tak jak předpisuje §. 30. zákona obecního z roku 1849 (Prot. 52).

Ve venkovském volicím okresu Novo-Bydžovsko-Chlumeckém zvolen byl za poslance JUC. *Benoni*. Ten platil dříve daně 10 zl. 50 kr.; několik dní před volbou úřad jemu tu daň proti jeho vůli snížil na 9 zl. 60 kr., čímž Benoni ztratil právo voličské, a byl z hotového již seznamu voličů vyškrtnut. Rieger ozval se proti této obzvláštní proceduře úřední a ve prospěch Benoniho těmito slovy (č. Prot. 50):

Já myslím, že volitelnost pana kandidáta Benoniho zakládá se na tom, zdali v roce právě minulém platil k tomu konci potřebné zákonité daně; však ale vzhledem k tomu, že skutečně v roce minulém platil daně, jsou důkazy po ruce. Jest to událost podivuhodná, že úřad den či několik dní před volbou daně p. Benoniho o několik zlatých snížil. To by byla právě pěkná příležitost, aby si mohl každý daně snížiti; potřebujeť se jen přihlásiti za kandidáta. Ja myslím, že ta okolnost jest skutečně podivuhodná, a že zasluhuje lepšího uvážení. Tím, což uvádí výbor stavovský, že se musí ponechati úředníkům k rozhodnutí, zdali kdo platí daně nebo neplatí, dali by nás do moci úředníka berničného; ten by mohl jednoduše říci: „Ty neplatíš daně,“ a druhý den by mohl říci: „Já jsem se zmýlil“ (Smích). Myslím, že sněmu přísluší právo, zkoušeti tu volbu; a konečně myslím, že v tomto případu ani toho není třeba, a sice z té příčiny, poněvadž pan Benoni dostal čestné měšťanství od města Žiželic ještě dva dni před volbou. Jestli tomu tak, jest co čestný měšťan volitelný v té obci a následovně v celé zemi. To dostačuje,

bychom dále nešli a volbu za platnou uznali; však jestli by sněmu zapotřebí vidělo se býti, nechať se věc ta prozkoumá, poněvadž se zdá, že úředníci nechvalně dle zákona se neřídili.

Akta, týkající se volby Benoniho, byla odkázána kommissi.

V páté schůzi dne 11. dubna usneseno po návrhu kn. Karla Auersperga podati císaři adressu díků za prohlášení ústavnosti. K vypracování té adressy zvolena kommisse sedmičlenná, ve kteréž z Čechů zasedli Palacký a Rieger (Prot. 60). — Hned potom kardinál arcibiskup učinil památný návrh, aby sněm po zvláštní deputaci prosil Jeho Veličenstvo císaře, by se dal korunovati za krále českého. Valem a s nadšením usnešeno. zvoliti k tomu cíli deputaci devítičlennou; avšak dle zdání Riegrova přidáni jsou k ní a postaveni v její čelo maršálek. jeho náměstek a kardinál, tak že celá deputace měla dvanáct členů. Kurie venkovských obcí zvolila do té deputace Palackého. Riegra a Braunera. — kterážto trojice za těch let vůbec stála v čele česko-politického ruchu.

V šesté schůzi 12. dubna již byla přednášena a bez debaty přijata poděkovací adressa k císaři: Auersperg přednesl ji německy, Rieger česky; byla velmi kratičká.

Potom přišel na denní pořádek návrh Riegrův v příčině *nezodpovědnosti a nedotknutelnosti poslanců*, t. j. aby členové českého sněmu za to, co ve sněmu mluví a činí, nebyli zodpovědni nežli toliko sněmu, a aby v čas zasedajícího sněmu nemohli beze svolení sněmovního pro žádný přestupek býti bráni do vyšetřování. aniž pro dluhy stěžováni vazbou. Návrh svůj odůvodnil Rieger touto řečí (č. Prot. 66):

Slavný sněme! Každý člověk, kdykoli ho stíhá nemoc nějaká, povolá sobě k poradě lékaře. Vznešenější osoby mívají osobní lékaře, kteří zdraví jejich neustále opatrují a svými diétními předpisy jejich život spravují. Takový lékař jest často přinucen vznešenému pánu, jejž léčí, říci: „Pane! nemoc tvá pochází z tvého nepořádného života; musíš napraviti život svůj, a pak musíš užívati toho neb onoho léku, který jest snad perný a nepříjemný.“ V podobném případě jest také sněm náš. I naše vlast i náš stát nyní jest v poměru jaksi chorobném, a potřebuje lékaře. Náš sněm jest takový lékař jeho, jest právě jakési collegium medicum, kteréž mu má dávati radu; rada ta musí býti upřímná, a i léky,

kteréž má předpisovati, musejí snad býti trpké. Kdyby každému lékaři, kdykoli předpisuje trpké léky, anebo kdykoli dává svému patientovi přísné napomenutí, hned jíti mělo o hrdlo, bylo by málo dobrých lékařů; a též bylo by podobně málo sněmovníků, kteří by neohroženě léky předpisovali, kdyby nebyli zcela neodvislí v mínění svém, a kdyby měli za slovo a radu svou odpovídati. Protož myslím, že nebude našim poměrům, ovšem chorobným, ani rady ani pomoci, nebude-li se mluviti upřímně, jak říkáme, do pravdy, a nebudou-li se předpisovati dobré léky, ať jsou již trpké nebo sladké.

Náš stav nynější jest jaksi nejistý; ovšem že v nynějším okamžiku vane jakýsi větřík lehký, jakýsi teplý dech jarní. Ale kdo nám za to ručí, nepřijde-li brzy po něm zase lítá bouře neb vítr mrazivý, který mladé hlavičky květin spraží? nepřijde-li dusné ticho a umrtvující parno? Však bohužel máme již zkušenost v tom směru; už jednou zavítala k nám svoboda a opět nás opustila; a kdo nám za to ručí, nestane-li se podobně i nyní? Jsou mezi námi poslancové, kteří seděli na říšském sněmu, kteří tam mluvili a rokovali dle poctivého přesvědčení svého neohroženě. Avšak máme i tu zkušenost, že nejeden z nich pro jednání své na říšském sněmě byl později pronásledován. Víme, že úředníci, kteří byli tehdáž na říšském sněmě, později nebyli povyšováni ve svých úřadech, nýbrž museli seděti mnohá léta na tom samém místě; víme, že jiní později nemohli přijíti ani k notářství ani k advokacii, ačkoliv se všemi zákonními předpisy vykázali.

Nejsmutnější příklad toho jest můj nezapomenutelný přítel Havlíček (Bravo!), jeden z nejšlechetnějších synů našeho národa; i on zastával na sněmě a později v tisku jen přesvědčení své, a to přesvědčení poctivé a upřímné, způsobem řádným a v policejních mezích zákona; ani jediný soud nebyl s to odsouditi ho. Nicméně stalo se, že mocí policejní byl vyrván z lůna rodiny své, že byl násilně zavezen do cizí země, kdež léta tráviti musel v opuštěnosti; srdce mu uschnulo, tak že se nám vrátil do vlasti se zárodkem smrti v prsou,

aby zde kosti složil vedle věrné ženy své, kterouž podobný osud potkal.*)

Pánové! jakož se stalo příteli mému, podobně může se státi i nám. Možná, že nejeden z nás slova toho se nezhrozí; že i kdyby zákona, kterýž navrhuji, nestávalo, neohroženě a upřímně bude mluviti pravdu. Avšak ne každý z nás jest hrdinou, ne každý z nás je povahy takové, jaké byl nebožtík Havlíček; nejeden z nás vázán jest svou rodinou, svými poměry sociálními, svým úřadem, svou službou, a ne každý může obětovati ne toliko blaho své, ale též blaho rodiny své tak, jak učinil on. Protož myslím, že jest nevyhnutelná potřeba, aby vše, cokoli poslanec činí na sněmě a cokoli mluví v tomto úřadě svém, bylo volno, a on nebyl z toho odpovědným. Též podobně pokládám za potřebu nevyhnutelnou, aby poslanec nemohl býti stíhán ani uvězněn bez přivolení sněmu tohoto, leč by byl dostižen při skutku samém; to žádá důstojnost poslance, důstojnost samého sněmu, kterýž bera účastenství v zákonodárství, má tím i účastenství v samé souverainitě; musí teda býti opatřen, aby nemohl býti stíhán okolnostmi nahodilými, které na něho podezření uvrhují, neb nastraženými. Protož myslím, že není ani svobody na sněmu, kde není neodpovědnosti jeho poslanců, a že není ani důstojnosti sněmu, kde není neporušitelnosti jejich. (Bravo! Hlučný potlesk.)

(Pokračuje německy): Doufám, pánové, že tento návrh dojde souhlasu na všech stranách tohoto sněmu. Věc jest tak jednoduchá, patří tak říkaje k abecedě konstitučního života, a nezasedá žádný sněm, žádné konstituční shromáždění, pro které by neplatil tento zákon o neodpovědnosti a nedotknutelnosti jeho poslanců. Proto také soudím, že by snad nebylo

---

*) V. Hálek ve feuilletoně Národních Listů č. 102 vyličuje, kterak Rieger přirozenými a nehledanými prostředky dosahuje velikých účinků řečnických. O přítomné řeči píše, že „jest bez odporu to nejlepší, co jsme doposud v sněmu slyšeli. Jak rázně, jak dojímavě líčil působení Havlíčkovo! To hrobové ticho, ty slzy v očích. (Cituje některé výroky Riegrovy.) Řečník sám jest pohnut hroznými upomínkami na slavného mučedníka českého národa.“

vhodno rozpřádati o otázce té dlouhé debaty. Vždyť jedná se konečně jen o věc, a ne o to, abychom o předmětu tom mluvili dlouhé řeči.

Dovoluji si tedy navrhnouti, aby tento návrh, by se vyhovělo jednacímu řádu, odkázán byl kommissi; k této kommissi hodili by se členové výboru, jemuž nyní přísluší zkoumání voleb, jelikož beztoho všickni téměř členové jeho jsou právníci a úplně způsobilí k tomu, aby otázku posoudili a podali ji ve znění přísně zákonném a přesném. Nechť oni teda přijmou můj návrh, pokládají-li jej za vhodný; pakli něco ve formě neb ve výrazu má se na něm změniti, nech tak učiní, a věc přednesou v jednom z nejblíže příštích sezení.

Myslím, že toto jest základní podmínkou vší volné činnosti konstituční; sluší teda, abychom tím počali, a jediné to nás ospravedlňuje, že o paragrafu tomto, tvořícím část ústavy, jednáme napřed, a že vytrhujeme jej jaksi ze řady ostatních. Není, jak jsem již pravil, žádné svobody sněmu bez svobody jednotlivých poslanců, a není důstojnosti sněmu bez jejich nedotknutelnosti.

Poslanec Brinz mínil, že by sněm měl zvoliti ústavnou kommissi, kteréž by odevzdal se ku předchozí poradě návrh Riegrův jakožto její první úkol. Také kníže K. Auersperg odpíral formálnému návrhu Riegrovu; mínil, že to záleží na vůli samé kommisse, zvolené k verifikování voleb, chce-li na sebe vzíti také poradu o návrhu Riegrově, ano pochyboval, jsou-li její členové s ten úkol. Proti těmto námítkám a průtahům hájil Rieger formálnou částku svého návrhu, kteráž především směřovala k rychlému vyřízení jeho návrhu hlavního. Pravilť (n. Prot. 68):

Nepochybuji nikterak, že jest nevyhnutelně zapotřebí, zvoliti zvláštní kommissi ústavní. Způsob, jak by se měla sestaviti, bude asi předmětem zvláštního rokování, poněvadž při tom třeba míti na zřeteli mnohé okolnosti a mnohé zájmy. Odůvodnil jsem také, proč návrh, který činím, ačkoliv tvoří část ústavy, jest návrhem pilným, a sice, poněvadž je patrně potřebí, aby o něm bylo přede vším jednáno a rozhodnuto. Neboť právě při debatě o způsobu, jak se má sestaviti ústavní

výbor, mohou přijíti k řeči důležité otázky zásadní, a tu bylo by žádoucno, aby zákon, který se tu právě navrhuje, již byl v platnosti. Myslím však, že se to musí považovati za výjimku.

Byl bych mohl velmi dobře navrhnouti jiný zvláštní výbor k tomu účelu. Neučinil jsem toho, chtěje ctěným pánům členům sněmu uspořiti času. Myslím, že je to zbytečno. Každá kommisse, kteréž bude raditi se o tomto návrhu, může práci tu vykonati ve čtvrt hodině, neboť podal jsem návrh tak, jak se nalézá ve všech ústavách, a já nemám dokonce praetense býti v té věci originálním nebo pověděti něco jiného, než již bylo jinde pověděno; a podrobuji se každé kommissi, která se ve příčině ústavy sestaví. Jen z té příčiny, abych ušetřil času, navrhl jsem kommissi, která již stává, aby se opět nezmařilo půl hodiny volbou. (Bravo!) Že členové oné kommisse jsou k věci té schopni, o tom ovšem není pochybnosti, protože jsou vesměs právníci; že však povinnost tu na se vezmou, o tom taktéž není pochybnosti, protože dle jednacího řádu jsou povinni přijmouti každou volbu do takového výboru, jestliže již neúřadují ve třech kommissích. Myslím tedy, že jsem tím dřívější otázku vyřídil.

Na konec návrh Riegrův přikázán byl kommissi verifikační, tak jak si toho navrhovatel přál.

V sedmé schůzi 15. dubna předsedal maršálkův náměstek Vaňka, poněvadž maršálek hrabě Nostic ochuravěl. Nejprve přednešeny byly zprávy, kterak ve Vídni pořídily dvě deputace, jež tam poslány byly s adressou poděkovací a s prosbou za korunování. — Mezi došlými spisy nacházel se návrh Riegrův, aby sněm zvolil patero kommissí, a sice k poradám o úvěrnictví, o spojení obchodním, o školství zemském, o ústavech vzdělavacích, a k vypracování zákona obecního.

Na denním pořádku nacházela se vládní předloha, aby sněm dle nové ústavy zvolil *výbor zemský* a dal mu *plnou moc k ustanovení rozpočtu zemského*. Po přečtení této předlohy dal se slyšeti Rieger v tato slova (č. Prot. 78):

Prosím o slovo! Já pozoruji, že již několik návrhů bylo předloženo slavnému sněmu, aniž byla otázka učiněna, zdali ty návrhy nalézají podporu, aniž byla nějaká kommisse jme-

nována, kteráž by o tom sněmu své zdání podala. Nevím, jak se v té věci bude pokračovati. Není dosti na tom, aby se návrh podal od koho koliv, ale jest zapotřebí, aby přišlo také ke hlasování o něm.

Já myslím, že návrh, který pan místodržitel podal, jest velmi důležitý; jednáť o tom, že se od slavného sněmu má dáti plnomocenství nově zvolenému výboru zemskému, a sice má se mu dáti plnomocenství velmi úplné, poněvadž se zdá, že říšský sněm bude sněmovati dlouho. Ptám se tedy, na jak dlouho má býti to plnomocenství dáno? Snad má dokonce býti na dvanáct let, jako to bylo dříve? Myslím teda, že musíme rozvážiti, na jak dlouho budoucímu výboru zemskému takové plnomocenství dáme, a že ta věc jest tak vážná, bychom k tomu cíli zřídili zvláštní kommissi, kteráž by tu věc uvážila a návrh učinila, kterak bychom se v té věci měli zachovati.

Místodržitel odpověděl, že nemůže se jednati o dvanáct let, nýbrž že se jedná o rozpočet na rok 1862; výboru zemskému má se uděliti plná moc, a sice proto, že rozpočet zemský na rok 1862 jest již ve Vídni předložen k nejvyššímu schválení, a správní rok 1862 počíná se listopadem 1861. Místodržitel doufá, že sněm brzo opět se sejde.

Dr. *Rieger* (n.): To doufám též, avšak zkušenosti, jakých jsme nabyli, radí nám, abychom ve věci té byli opatrni. Vyjádření podané Jeho Excellencí mne v mínění tom potvrzuje. Oč se zde jedná? Jedná se o to, abychom dali zemskému výboru carte blanche ke vládnutí našimi měšci a sice, když toho třeba, i bez usnešení sněmu. Myslím, že v takové věci musíme jednati svědomitě a velmi prozřetelně. Myslím, že je naprosto nutno, aby se věc dobře uvážila, abychom jí teda odkázali kommissi, která by o ní pojednala a nám pak zprávu podala, jak daleko má sáhati plnomocenství, které dáváme zemskému výboru, a jak dlouho má trvati. Jak jsem pravil, zemský výbor splnomocňuje se tu, aby vládnul měšcem celé země; to nemůžeme učiniti lehkomyslně, neb nevíme také, jak dlouho má trvati jeho působnost. Když předešlý sněm roku 1847 volil svůj zemský výbor, ani ve snu mu nenapadlo, že tento bude

vládnouti po dvanáct let všemi fondy zemskými, a přece se tak stalo. Po takovýchto zkušenostech budiž nám odpuštěno, jednáme-li v tak důležité věci opatrně. Nechtějme se nikterak ukvapiti! (Bravo!) Na všechen způsob jest ten návrh tak závažný, že má býti kommissi odkázán a posuzován, neboť pánové, i ti, kdož mají býti voleni do výboru zemského, berou tím na sebe hroznou zodpovědnost.

Kníže Auersperg mínil, že napřed má se zvoliti výbor zemský a pak teprva kommisse k vypracování instrukce pro výbor zemský. Předsedající dr. Vaňka mínil, že to je totéž, co navrhoval Rieger.

Dr. Rieger (n. Prot. 79): Navrhoval jsem, aby se sestavila kommisse, jejíž úlohou by bylo, zkoušeti tuto předlohu vládní, podrobněji o ní pojednati a podati sněmu návrhy, jak by v té věci měl hlasovati. Nemůžeme v plném sezení rokovati o všech podrobnostech této předlohy, a nemáme jiné předlohy, kteréž bychom se přidrželi. Bude-li zřízena taková kommisse, může jí veleslavné místodržitelstvo plnomocníkem svým podati potřebná vysvětlení, a když tato vysvětlení budou podána, pak kommisse, sestávající z důvěrníků našich, utvoří si o věci úsudek a přednese jej sněmu; takto bude sněm náležitě zpraven, ař může hlasovati.

Co se týče mínění pana knížete Auersperga, podotýkám, že to není lhostejno, ano že bude právě záviseti na tom, jaká bude instrukce, jež se sestaví: můžeme ovšem přistoupiti dnes k volbě zemského výboru: ale, když jsme jej zvolili, pak máme teprva hlasovati o instrukcích, jež mu dáme. Vypadne-li ale instrukce tak, že zvolený výbor zemský musí říci: „S touto instrukcí nechci aneb nemohu úřadovati, nemohu převzíti zodpovědnost, jaká se mi v instrukci té ukládá, já vracím mandát, jenž se mi dává“ — tím bude sněm přinucen předsevzíti novou volbu. Dovoluji si tedy otázku, zda by nebylo prospěšnějším dříve sestaviti instrukci, nežli zvolíme zemský výbor. Ostatně nekladu na to váhu, ale za *podstatné* považuji, by se hlasovalo o otázce, má-li kommisse býti sestavena. Navrhuji kommissi sedmičlennou.

Debata skončila se tím, že přijat návrh, aby zvolila se kommisse. Potom náměstek maršálkův chtěl přikročiti k volbě výboru zemského. Rieger však chtěl, aby hned také se ustanovilo. z kolika členů ta kommisse má se skládati, a mínil, že se to mohlo státi již při posledním hlasování. Za příčinou neschopnosti Vaňkovy nastala z toho zbytečná a směšná debata, jejíž konec byl, že usnešeno zvoliti do kommisse devět členů, jak navrhl Auersperg.

Voleno potom do výboru zemského. Kurie obcí venkovských zvolila Riegra a Braunera. Rieger spravoval potom ve výboru zemském odbor pátý, k němuž náležely záležitosti vyvazovací, přirážky zemské, poplatek hudební, české divadlo, silnice a vodní cesty.

Když schůze trvala již 9 hodin (od 10 do 7), náměstek maršálkův odložil nedokonané volby náhradníků na zítřek; zároveň oznamoval, že zítra přijdou na denní pořádek volby do říšské rady. V českém klubu tato záležitost byla předmětem těžkých úvah a bouřlivých porad; neboť většina českých poslanců klonila se k tomu, že by Čechové neměli se účastniti volby do říšské rady; menšina v českém klubu však byla odhodlána a také vyslovila se, nechť usnešení dopadne jakkoliv, že ona voleb se účastní. Obava takovéto roztržky přiměla Riegra, že se naklonil k obeslání; i navrhoval v klubu, aby čeští poslanci přistoupili k volbě do říšské rady s ostrým protestem. Především čeští poslanci přáli si odkladu, aby věc mohli mezi sebou déle uvažovati a k jednomyslnému usnešení dojíti. Pročež dr. Klaudi žádal nyní na sněmu náměstka maršálkova, aby volbu do říšské rady odložil aspoň na pozejtří. Ve velikém rozčilení a unavení, do jakého devítihodinná schůze přivedla každého účastníka, Klaudi zvolal mezi jiným: „Za starých časů, když někoho odsoudili na smrť, dopřáli mu aspoň času na rozmyšlenou.“ (Křiky: Oho! Předseda volá k pořádku. Klaudi pokračuje). „Vidíte, my jsme v takové menšině, že nemožno jest“ . . . několik hlasů volalo: Kdo? Rieger vzkřikl: My Čechové slovanského jazyka (wir Böhmen slavischer Zunge), aby to páni věděli. — Klaudi potom odůvodňoval ještě svou žádost, aby volby do říšské rady odloženy byly aspoň o 24 hodin. Rieger podporoval tu žádost touto přímluvou (n. Prot. 87):

Připojuje se k návrhu pana poslance dra. Klaudiho. dovolil bych si navrhnouti, aby pan předsedův náměstek učinil opatření, by rozličným skupinám, jak sestaveny jsou v předloženém seznamu, a sice 25 skupinám, z nichž má se voliti do rady říšské. poskytla se příležitost shromážditi se předkem o sobě zde anebo v jiné místnosti tohoto domu, aby napřed

skupiny ty mezi sebou se radily a každá skupina vykonala jakousi volbu předběžnou, jakousi kandidaturu, kteráž sice celý sněm nezavazuje, ale nám ostatním k poučení poslouží. My na př. nemůžeme voliti pány z velkostatkářů; třetina veškerých poslanců do rady říšské má býti volena z nich: já znám ze všech těch pánů sotva pět. Jakž mohu tedy s dobrým svědomím voliti? musel bych napsati jména mně zcela neznámá. Když tedy pánové sboru velkostatkářského se shromáždí, když ve své kurii mezi sebou předběžnou volbu vykonají a nejschopnější sami ze sebe pojmenují, můžeme my pak na to vzíti ohled. Takto však museli bychom voliti slepě. Uvažte, pánové, náš sněm není jako jiný, jako na př. sněm salcburský nebo v jiných menších provinciích: tam sejde se jen asi 20 až 30 poslanců, kteří se od jakživa osobně znají: my však jsme zde shromážděni z veliké země a z pěti millionů obyvatelstva; kdežе měli jsme času, abychom se poznali? Ze 240 nemohu tak snadno voliti jako z dvacíti. Myslím, že návrh, jejž činím, jest věci velmi přiměřený: nechť teda pan místopředseda pro zítřek neb pozítřek učiní opatření, aby se kurie sešly a kandidaturu předsevzaly, abychom my teprva na jejím základě volbu vykonali.

Náměstek maršálkův konečně uprošen anebo dlouhým seděním umořen svolil k odročení voleb říšskoradských o 24 hodin. Avšak na zejtří přece ustanovil schůzi k jednání o jiných záležitostech.

Do osmé schůze dne 16. dubna dostavili se poprvé ministři Schmerling a Plener, kteříž též byli členy sněmu českého. To snad bylo spolu popudem, že poslanec *Ondřej Haase v. Wranau* hleděl se vyznamenati, a ačkoliv před schůzí dlouho se radil s knížetem Karlem Auerspergem, provedl to způsobem vybraně nemotorným. Přítel jeho dr. Vaňka zase předsedal na místě maršálkově. Tu při čtení protokolu předešlé schůze Haase ujal se slova, řka, že Klaudi včera zde mluvil o jakési menšině, a když bylo tázáno, kdo jest ta menšina, zvolal Rieger: Wir Böhmen slavischer Zunge; to prý by znamenalo, že jest zde strana slovanská a německá, čemuž Haase odporuje, nechtěje ve sněmu znáti nežli strany politické. „My (deklamoval Haase) náležíme ke straně, která na svém praporu nenosí žádného znaku zemského; na naší korouhvi stojí znak veškerého Rakouska. Naším heslem jest: Veliké Rakousko na vždy.

Když se jedná o volbě do říšské rady, bude nám jednostejno, zdali do říšské rady přijde více slovansky mluvících anebo více německy mluvících. Co však nám není jedno, jest to, zdali ti, kdož tam přijdou, hlasují pro velké Rakousko anebo proti velkému Rakousku.“ Řeč tato, k opravě protokolu nikterak nenáležející, slyšela se tím podivněji, že týž Haase v minulých dnech účastnil se deputace, která ve Vídni prosila císaře, aby se dal korunovati na království české.

Jak Haase domluvil, Rieger hlásil se o slovo. Vaňka nechtěl dopustiti, aby mluvil, řka, že to bylo jen ohražení, co Haase mluvil, a o ohražení že nemůže se rokovati. Rieger však nedal se zdržeti, a za všeobecného velikého rozčilení odbyl pana Haase touto promluvou (n. Prot. 89):

Prosím, je-li to dovoleno panu Haasovi, aby se také mé ohražení do protokolu přijalo. K vůli opravě protokolu bude i mně dovoleno podati stejné ohražení. Rovné právo všem! (Bravo!)

Pan Haase zcela nevhodným způsobem použil té příležitosti, aby zde vyložil politický program.

My, pánové, jsme Čechové jazyka slovanského; to jest faktum statistické, jak se toho můžete dočísti v úřední statistice pana Czörniga. Chcete-li, jest to snad neštěstí, aspoň jsou lidé mezi námi, kteří to za neštěstí prohlásili. (Bravo!) Ten milý Pán Bůh již tak tomu chtěl, tak tomu jest; již nás, pánové, musíte vzíti jak jsme. Přizná-li se to jednou, tož chceme, aby s českým kmenem nakládáno bylo jako se všemi jinými. (Bravo!) Nemůžeme to schvalovati, že se nám dává volební řád, kterým se český kmen uvádí ve strojenou menšinu. (Bravo!)

Ohražujeme se dále proti mínění pana poslance Haase, že my bychom nechtěli žádného velkého Rakouska; naopak, jsme to my, kteří je chceme. (Bravo!) Všichni ti, kdož chtějí Rakousko rozděliti ve dvě polovice, jsou Malo-Rakušané a ne Velko-Rakušané! My chceme stvořiti Rakousko, ve kterém by všichni národové a všecky provincie byly rovnoprávny, ale nikoliv Rakousko ve dvě polovice rozdělené; my musíme utvořiti rámec, který pro všechny se hodí a ve kterém je-

dnotliví dílové jsou v harmonii s celkem. Toť jest, čeho se domáháme.

Ohražujeme se též proti mínění pana poslance Haase, že máme znáti jen jediný štít: my známe ovšem štít rakouský, ale my známe také znak království Českého, jehož nikdy nezradíme! (Bravo!) Ale štít království Českého nemůžeme si mysliti odloučený od znaku veškeré monarchie. (Bravo!) Protož, pánové, jsou ti, kdož zapírati chtějí znak království Českého, našimi odpůrci a zůstanou jimi! (Bravo!) Vedle otázky národnostní musí také tato politická otázka býti rozřešena; a tu věčně budeme se ohražovati, kdyby s námi jednati chtěli jako s francouzskými departamenty a chtěli popírati historický ráz naší monarchie.

Po slovech Riegrových ozvala se hlučná pochvala ve sněmovně, také z galerie: místopředseda pohrozil galerii vyklizením; tím tato bouřlivá scena se skončila.

V deváté schůzi dne 17. dubna přišla na denní pořádek zpráva kommisse o návrhu Riegrově ve příčině *nezodpovědnosti a nedotknutelnosti poslanců sněmovních.* Zpravodajem kommisse byl Taschek. Konečné návrhy kommisse srovnávaly se s návrhem Riegrovým, ač byly jinak stylisovány; také nebyly uvedeny ve formu zákona, nýbrž měly formu resoluce, a císař měl býti žádán, aby to usnešení potvrdil. Krom toho zpráva kommisse nebyla tištěna a tudy nebyla sněmovníkům rozdána, jak řád jednací v obyčejných případech předpisoval; konečně byla zpráva přednešena toliko po německu, a o český text nebylo postaráno. Poslední tuto chybu spravil Rieger, překládaje návrhy kommissní do češtiny; nad ostatními vadami přimhouřily se oči, jakož i nad neschopností místopředsedovou, jenž často nevěděl si rady. Návrhy kommisse, srovnalé s návrhem Riegrovým, byly přijaty, a dodatek Fürthův, aby bez trestu mohlo se tisknouti, co ve sněmu bylo mluveno, byl zavržen. Mimochodem měl Rieger potyčku s předsedajícím Vaňkou o to, že po přijatém ukončení debaty nechtěl připustit Klaudiho ke slovu, ač ten přihlásil se před ukončením debaty; kníže K. Auersperg přišel Vaňkovi na pomoc takovým výkladem jednacího řádu, že kdo dal se u předsedy zapsati, ten má právo mluviti, a ne kdo toliko se přihlásil; Rieger ukazoval na zásadnou důležitost práva, o které měl Klaudi býti připraven. Zbytečná tato debata ukončila se návrhem oznámeným od hraběte Clam-Marti-

nice, aby měli stejné právo všichni, kdož při rokování přihlásí se ke slovu.

V desáté schůzi dne 18. dubna předsedal zase maršálek hrabě Nostic a řídil sněm v těžké této chvíli velmi obratně. Na denním pořádku byla předloha vládní, aby sněm volil *54 poslance do říšské rady*. Po přečtení předlohy maršálek vyzval Riegra, aby sám přečetl návrh, jejž mu byl v příčině této vládní předlohy odevzdal. Odročovací tento návrh, sepsaný Riegrem, zněl takto:

„Uvažujíce, že volební řád českého sněmu nesrovnává se se zásadou nejvýše vyslovenou: rovné právo a rovné povinnosti všem národům říše; uvažujíce, že dle vůle Jeho Veličenstva zastoupení říše má býti rozděleno dle obyvatelstva, daní a rozsáhlosti, a že toto dle volebního řádu pro sněm, z něhož říšská rada vyjíti má, nemožné býti se vidí: uvažujíce konečně, že oprava tohoto volebního řádu sice sněmu náleží, avšak od něho samého v poměrech uměle utvořených jen pracně a po dlouhém rokování docílena býti může, ano snad dokonce nemůže, a že sněm nežádá ničeho upřímněji, než aby brzkým předsevzetím voleb do říšské rady, avšak na základě spravedlivém, k silnému, všem národnostem stejně spravedlivému zřízení veškerého mocnářství přispěti mohl, račiž slavný sněm uzavřiti:

1. Prosbu k Jeho Veličenstvu císaři a králi našemu, aby oktrojovaný volební řád pro sněm zemský a pro radu říšskou z vlastní nejvyšší moci své, dle moudrosti své a dle zásad spravedlivých, jež sám vyslovil, opraviti ráčil.

2. Odročení volby do říšské rady až do té doby, kdy by vyslovení nejvyšší vůle v té věci přišlo.“

Rieger přečetl tento návrh po česku i po německu, a hned promluvil k němu jak následuje (n. Prot. 111):

Nebude asi tajemstvím nikomu, kdo spravedlivě smýšlí a statistické poměry země zná, že náš volební řád jest naskrze nespravedlivý. S návrhem, který tuto podávám, souhlasí velmi mnoho mých přátel a soudruhů politických, a sice v takovém počtu, že zastupují, počítáme-li dobře, plné tři milliony obyvatelstva zemského, tedy velikou jeho většinu. V takovýchto okolnostech nemůže býti pochybnosti, že jest volební ten řád nespravedlivým, a myslíme, když Jeho Veličenstvo ráčil prohlásiti, že chce, aby všichni národové, jakož mají stejné povinnosti, měli také stejná práva, když Jeho Veličenstvo 20. října zřejmě vyslovil, že zastoupení říše má býti rozděleno

dle obyvatelstva, daní a rozsáhlosti, — že zásadě té nijak nemůže býti vyhověno při volebním řádu sněmovním, který jí naprosto se příčí, ježto říšská rada se volí z jednotlivých sněmův a pouze jakýs výbor z nich tvoří. V takovýchto okolnostech nemůže na tomto základě býti docíleno pravého a spravedlivého zastoupení říše, neboť dle poměrů uměle sestrojených volebním řádem dána jest většina v ruce strany, která přirozeným způsobem použije práva, jež jí bylo poskytnuto těmito okolnostmi a tímto řádem volebním, a nebude ochotna vzdáti se práva, jehož dostalo se jí touto náhodou. Jest tedy málo naděje, že by volební řád byl opraven tímto sněmem samým.

V takových okolnostech nezbývá nám jiné cesty nežli prositi Jeho Veličenstvo samo, jakožto zřídlo, z něhož vyšel i nejvyšší diplom i ústava ze dne 26. února, aby z nejvyšší milosti své a ve shodě se zásadami, jež sám vyslovil, ráčil opraviti tento volební řád; ale až do té doby, pokud nás nedojde nejvyšší rozhodnutí v této příčině, navrhuji, abychom volbu, která se dnes má konati, odložili.

Z německé strany učinil dr. Stamm prostý návrh na přechod k dennímu pořádku. Hrabě Jindřich Clam-Martinic také navrhoval přechod k dennímu pořádku, avšak s odůvodněním, že nebezpečný stav říše vyžaduje, aby říšská rada neodkladně se sešla. Stammův prostý denní pořádek byl zavržen většinou 109 proti 105 hlasům; Clamův odůvodněný denní pořádek byl potom přijat 141 hlasy.

Pro tento případ, jenž se předvídal, Rieger byl odevzdal maršálkovi protest, jenž nyní byl čten: sepsán byl professorem Tomkem a podepsán od 81 českých poslanců; vrcholil v prohlášení, že podepsaní poslanci upouštějí od svého úmyslu a míní se účastniti ve volbách do říšské rady, „abychom zkusili, zdali strana požívající umělé většiny ve sněmu, míní jí skutkem užiti k utlačení živlu českého a k utvoření nepravého zastupitelstva království Českého v radě říšské“.

Rokováno nyní o tom, mají-li krom poslanců na říšskou radu voleni býti také náhradníci; oktrojírka únorová nic neustanovovala o této otázce, ale vládní předloha dávala sněmům moc, aby takové náhradníky volily. Z německé strany Fürth navrhl, aby náhradníci byli voleni; z české strany Brauner chtěl tomu, aby tato otázka

přikázána byla kommissi ku předchozí poradě. Tomu odporoval Waidele. Rieger prohlásil, že Čechové, jakmile se odhodlali voliti do říšské rady, nechtějí klásti žádných překážek, a že toliko otázka, mají-li náhradníci býti voleni, měla by se odročiti a kommissi odevzdati, která v brzce může sněmu své zdání přednésti. Když místodržitel rozhodně prohlásil se v týž smysl, podotýkaje, že sněm náhradníky voliti může a nemusí, přikázán byl ten návrh jednohlasně kommissi. Potom voleni byli poslanci do říšské rady; v 17. skupině byl zvolen Rieger, a to 236 hlasy. Celkem zvoleno dvacet českých poslanců do říšské rady; ostatní třicet čtyři byli Němci a velkostatkáři, a mezi těmito toliko hrabata Clam-Martinic a Albert Nostic srovnávali se s Čechy ve směru autonomistickém. Mimo sněm vyjednáno bylo dříve mezi Čechy a Němci za prostřednictví kardinála arcibiskupa o dohodnutí, tak aby každá strana volila také kandidáty druhé strany; Čechové chtěli míti poslanců 21, Němci jim jich však popouštěli toliko 15, a vyjednávání o to se rozešlo. Potom v poslední chvíli Čechové dohodli se s velkostatkáři o kandidatury, a podle toho dála se pak volba na sněmu. (Nár. Listy č. 109.)

V jedenácté schůzi dne 19. dubna maršálek uvedl na denní pořádek návrh Waidelův, aby ukončilo se jednání o návrhu Riegrově v příčině *amnestie a rehabilitace* (viz nahoře str. 11.) Waidele chtěl tomu, aby prosba k císaři netýkala se nežli těch provinilců, kteří roku 1854 a 1858 byli amnestováni, a za rehabilitaci jiných provinilců aby nebylo žádáno. Po Waidelovi promluvil Rieger v tato slova (č. Prot. 122):

Já nemohu přiznati, že by bylo v pořádku, že se tento návrh opět dnes na denní pořádek klade. Já myslím, že slavný sněm v této věci uzavřel již jednou *konečně*, a jestli by se to nebylo stalo řádně, bylo by bývalo věcí pana Waidele, tenkráte proti tomu vystoupiti a vytýkati sněmu a říci: Ty nejsi oprávněn k tomu. Tehdáž ani on, ani kdo jiný toho neučinil. Slavný pak předseda zavedl hlasování o tom, a návrh byl přijat. Já mám za to, že návrh můj jest přijat řádně, zákonitě a konečně, a že nesmí býti znova přiveden na denní pořádek.

Avšak nechtěl bych o té formalitě mluviti, poněvadž jest dle mého mínění hlavní věcí, abychom vůbec Jeho Veličenstvo o to prosili. Myslím, že se nejedná pouze o pana Vávru, neb snad o jednoho Čecha; jsou tu i němečtí krajané, kteří trpí

posud na základě zákona následky trestů za své skutky. (Bravo!) Myslím, že je to věc humanity; a pokud jest to věc humanity, nepotřebuje se obmezovati na meze království našeho. Jestliže Jeho Veličenstvu předneseme žádost, aby dal amnestii, by těm, kteří byli odsouzeni pro přestupek politický, bylo volno používati všech práv občanských, není třeba, abychom to obmezovali pouze na hranice země České; jest to věc lidská a přejeme si, aby cokoli bylo proviněno proti státu, bylo odpuštěno, zapomenuto a nemělo docela žádných následků. Já bych se musel prohlásiti proti tomu, aby se návrh ten obmezoval na Čechy. Něco jiného jest vzhledem těch, kteří se jaksi vymknuli zákonům, kteří do ciziny utekli, posud se nevrátili a zákonům zadost neučinili. Tu myslím, že se věc sama sebou rozumí; ti nebyli amnestováni, ti nenavrátili se, ti se nepodrobují zákonům našim, tedy nemohou žádati občanských práv; oni se jich samovolně vzdávají: vzhledem těch naše prosba sama sebou neplatí. Co se jiných týče, myslím — ať jsou Češi, Uhři nebo jiní — že je slušno, bychom za ně prosili.

Někteří sněmovníci ze šlechty pozastavovali se, tak jako Waidele, nad tím, že Rieger navrhuje prositi za rehabilitaci všech politických provinilců beze všeho obmezení, i činili proti tomu mnohé námítky, — ačkoli bylo na jevě, že se nejedná o osnovu zákona, kterou by vláda musela buď celou přijmouti anebo celou zavrhnouti. Dotčené námitky přiměly Riegra k následující odpovědi (n. Prot. 128):

Pánové, učinil jsem návrh tak všeobecně, poněvadž jsem nechtěl nijak předstihovati milost Jeho Veličenstva. My přednášíme jen prosbu, prosbu o milost, prosbu o milosrdenství. Prosba není rozkazem, není usnešením. My nechceme předpisovati Jeho Veličenstvu: až potud má jíti milost, a dále nic; anebo: ona má sáhati dále, nežli On chce. To také nechceme. Nechť Jeho Veličenstvo z nejvyšší milosti své naloží s prosbou naší, s pokornou prosbou naší, jak se Jemu líbí. Ale nám musí býti popřáno právo, přednésti prosbu.

Jeden poslanec přede mnou poukázal k tomu, kterak v zemi sousední jest to zjevem politování hodným, že lidé,

kteří skrze politické zločiny učinili se naprosto nehodnými postavení státního občana ano poslance, byli šmahem povoláni do sněmu. Pánové, v téže zemi sousední byl muž, jenž odsouzen byl pro velezradu, povolán do samé rady Jeho Veličenstva. To-li bylo možno, pak muselo také býti možno, vyvoliti jiné velezradce za poslance do sněmu; ale právě ta okolnost, že to v Uhrách bylo možno, že se to fakticky děje a že to u nás posud možno nebylo, toť jest, co nás všecky uráží. Mluvíme stále o velkém, jednotném Rakousku; slovo: „Rovné právo, rovná povinnost" rozléhá se od jedné hranice Rakouska ke druhé; a kdežto tam na sta odsouzených zasedá ve sněmovnách, v radě ministerské, v úřadech a hodnostech, u nás nesmí amnestovaný velezradce ani odbyti doktorát, nesmí ani dobývati výživy sobě a četné svojí rodině. A to jest rovné právo všem, to jest silné a jednotné Rakousko? Mohlo by se zdáti, že se milost udílí tam, kde se nemůže činiti větší tlak; tam se tedy připouští, kde se to nemůže zabrániti; ale u nás, kde se ještě domnívají, že mohou větší tlak provozovati, tu nemá býti žádné milosti? Myslím, že Jeho Veličenstvo nemůže v přítomném okamžiku vykonati skutek politictější, nežli když milost, jaká se skutečně v Uhrách koná, také u nás z plné své milosti zavede.

Vracím se tedy k tomu, co jsem již pravil: myslím, že usnešení o mém návrhu stalo se konečně a platně a nemůže býti odvoláno. Poněvadž však stran formulování vysloveny byly pochybnosti, tož myslím, abychom prostě uzavřeli, že se přednešené usnešení jednoduše potvrzuje, formulování pak našeho usnešení a způsob, kterým se k trůnu Jeho Veličenstva přednésti má, že se zanechává našemu panu maršálkovi, abychom se o to do další debaty pouštěti nemuseli.

Tento proměněný návrh Riegrův (aby prošeno bylo o rehabilitaci všech politických provinilců, ale formulování té prosby a způsob jejího přednešení u trůnu že se ponechává maršálkovi), byl potom přijat při jmenovitém hlasování 188 hlasy proti 36.

Ve dvanácté schůzi dne 20. dubna přednešena byla zpráva kommisse o vládní předloze v příčině nového výboru zemského,

že ten má ve správu svou přijmouti jmění zemské a záležitosti stavovského výboru zemského, i že jemu má býti udělena plná moc k ustanovení rozpočtu zemského na rok 1862. Poslanec Zap dovozoval, že přednešená zpráva kommisse nemluví o všech *fondech*, které by výbor zemský spravovati měl; i navrhoval, aby výbor zemský vyjednával s vládou také o to, aby do jeho správy odevzdány byly: fond náboženský, fond studijní, fond normální školní, fond Pražské všeobecné nemocnice, a jiné fondy a statky nadací, jež dlužno pokládati za jmění zemské. Rieger souhlasil s úmyslem návrhu Zapova, mínil však, že bude vhodněji, když do návrhu kommisse vsouvne se jen některé slovo. Po slovech návrhu kommisse: „Aby nový výbor zemský toto jmění řádně převzal“, Rieger navrhoval vložiti slova: „anebo aspoň vyhledal a na jisto postavil“; což většinou také přijato bylo (Prot. 139—141).

Klaudi mluvil proti návrhu, dle kterého by sněm měl uděliti výboru zemskému plnou moc, aby ustanovil *rozpočet zemský* na rok 1862; zdálo se mu býti nebezpečno, když by sněm tak důležité právo přenesl na svůj výbor. Klaudi přitom odvolával se také na Ferdinandské obnovené zřízení zemské, ježto sněmu českému výslovně vyhradilo právo povolování berní; „myslím (pravil) že v tomto zákonném výroku naší ústavy zemské jest jasně a zřetelně vysloveno, které právo náleží stavům, dnes pak sněmu svolanému od Jeho Veličenstva dle zřízení zemského daného 26. února 1861“ (Prot. 141). Poslanec Brinz opíral se náhledům Klaudiho; nelíbilo se mu, že Klaudi o přítomné předloze vládní mluvil jako o ordonanci. Narážeje na onehdejší návrh český, aby císař byl prošen o napravení oktrojovaného řádu volicího, pravil Brinz: „O jakousi ordonanci nedávno zakročovali, chtějíce způsobiti proměnu řádu volicího.“ (Rieger vpadne mu do řeči: To jest, oktrojírky.) Také Brinz ohražoval se proti tomu, že Klaudi z Ferdinandského zřízení zemského odvozovati chtěl právo tohoto sněmu. Rieger odpověděl Brinzovi tímto způsobem (n. Prot. 143):

Mám za to, že podle znění, jaké jsme právě vyslechli, plnomocenství, jež se udílí zemskému výboru, jehož členem býti mi dána čest, obsahuje také právo povolovati daně aneb ustanoviti předchozí rozpočet na rok 1862. Věc jest jednoduchá. Ptám se: Je-li pravda, že povolení daně, ustanovení berně jest právem majestátním? Je-li pravda, že Jeho Veličenstvo o toto právo se sněmem se rozdělil? Je-li pravda, že právo tak postoupené přísluší dle ústavy jedině sněmu samému? Je-li to vše pravda, pak táži se, má-li sněm právo

aby toto právo majestátní, v němž Jeho Veličenstvo nám podíl přiznalo, přenesl na někoho jiného, teda na svůj výbor? Myslím, že sněm práva k tomu nemá! Bylo by to podstatnou změnou ústavy, kterouž sněm bez svolení Jeho Veličenstva provésti nemůže. Takový jest tuším prostý stav věcí.

Co se týče odvolání ke zřízení zemskému, tož myslím, že poslanec Klaudi neuváděl ho jako právo, nýbrž řekl jednoduše: Toto právo povolovati daně příslušelo v naší zemi povždy sněmu zemskému, neboť v obnoveném zřízení zemském se praví: „Co se všelijakých berní a sbírek dotýče, těch toliko při samých sněmích žádati a vyhledávati chtíti ráčíme.“ Pan poslanec Klaudi to teda jen podotknul, aby ukázal, že Jeho Veličenstvo nám tímto právem sněmovním ani neučinil daru; my rozenci této země dosud stojíme na půdě historické. My máme za to, že země, že sněm dle staré ústavy zemské právo to měly, a že podnes oprávněny jsou, právo to žádati. Tím se tedy ovšem různíme od pana poslance Brinze, jehož otcové v této zemi nežili, jenž se na věci, které před ním byly, odvolávati nemůže: my však to činíme a myslíme, že máme k tomu právo! (Bravo!)

Brinz odpovídal hned, vykládaje veliké prý zásluhy svých předkův o stát rakouský; končil projevením důvěry, že on rovná se domácímu rozenci. — Hrabě Clam-Martinic dovozoval ze říjnového diplomu, že možno jest dovolávati se Ferdinandského zřízení zemského. — Německý poslanec Steffens ohražoval se proti tomu, že dělal se rozdíl mezi domácími rozenci a mezi přistěhovalými obyvateli. Po něm dal se slyšeti Rieger (n. Prot. 145):

Prohlašuji, že mi na mysl nepřišlo, ani ve snách nenapadlo, abych občany, v Čechách nově zdomácnělé, jakýmkoliv způsobem zkracovati chtěl. Moje poznámka směřovala k tomu, že těm, kdož teprva nedávno do země přišli, vzpomínky vlastenské a stará práva zemská nejsou tak drahá a nezdají se tak důležitá, jako nám, kdož v zemi jsme zrozeni. My však přikládáme váhu starým zřízením zemským, protože českému sněmu dávají jistá práva; ba nemůžeme ani připustiti, že by nová ústava dávala nám nové právo, jak J. Exc. hrabě Clam-

Martinic pravil. Jeho Veličenstvo nám jen přiznal opět právo, kterého sněm český povždy požíval. To jest smysl mých slov. (Bravo!)

Hlavní debata, ve kteréž tato intermezza se zběhla, skončila se přijetím návrhu maršálkova. s nímž Rieger prohlásil se souhlasiti, toho smyslu, že výboru zemskému dává se moc, aby v prvním čtvrtletí správního roku 1862 rozepisoval daně a činil výdaje. řídě se při tom rozpočtem na rok 1861.

Ve třinácté a poslední schůzi dne 21. dubna jednalo se o to, co učiniti *s návrhy. jež byly sněmu podány a vyříditi se nemohly;* mezi nimi nacházel se návrh Riegrův, aby zvoleno bylo patero kommissí ku poradě o úvěru. kommunikacích, školství zemském. ústavech vzdělavacích a k vypracování zákona obecního. Maršálek otevřel debatu o tom. co učiniti s těmi návrhy. aby ku příštímu zasedání sněmovnímu připravily se z nich praktické předlohy. První ujal se slova Rieger, mluvě takto (č. Prot. 164):

Já jsem navrhoval, aby bylo zřízeno pět kommissí zvláštních ze členů našeho sněmu, kteří by po čas jeho nepřítomnosti přípravné práce pro budoucí sněm shotovili. Avšak slyším, že návrh můj nalézá se všech stran opposici. Já, pánové, nechtěl jsem žádnou opposici vyvolat v té věci: můj návrh čelí jedině k tomu, aby čas náš neuplynul bez užitku, aby sněm náš, až se sejde, našel nějaký podklad. nějaké předlohy, na kterých by mohl dále pracovati. Já myslím, že ta věc jest taková: Národ náš povolal nás sem. abychom zde na jeho roli pracovali: my jsme se zde sešli, a ukázalo se, že podzim jest již tu. sníh že na nás napadne a že nebudeme moci ani síti ani rýti. Tu ptám se, kterak opatříme potřebu svou na příští rok a budoucí jaro. až sníh sejde, t. j. až se sněm náš opět svolá? Tázati se budeme, kterak začneme pak pracovati na své roli? My budeme tu státi beze všech příprav, a nebude jiné pomoci, než že budeme museti práci odložiti na rok budoucí. Sejdeme-li se ale jako moudří lidé, nerozejdeme se bez pořízení, rozdělíme práci mezi sebou a řekneme si: Ty opatříš dobré semeno, ty zamluvíš nástroje, ty koupíš sazenice, zkrátka: vše co hospodář k svému hospodářství potřebuje. Myslím, že když takovým způsobem se opatříme vším ku práci na své

roli, z jara, až se sejdeme, budeme moci s plnou chutí do práce se dáti a něco užitečného pro vlast učiniti; ale jestli si budeme počínati jako hospodář nemoudrý, nepamětlivý požadavků budoucnosti, bude národ náš si stěžovati na nás a řekne, že jsme nechali minouti užitečný čas.

(Pokračuje německy:) Pánové, podávaje svých pět návrhů, nechtěl jsem nikterak vyvolati opposici. Nepovažoval jsem to za otázku strannickou, a musím toho litovati, že návrhy ty z jistých stran, snad právě jen proto, že podány byly z této strany, anebo že podány byly mnou, za otázku strannickou se považují. (Několik hlasů: Oho!) Nejsou jimi ani v národním ani v politickém ohledu. Myslím, že se tu jedná o to, jak opatřiti všeobecné zájmy zemské, a v tom nestává snad mezi námi žádné strany. (Bravo!) Soudím, že v ohledu tom nesmíme hleděti na národnost, protože se při tom o národnost takřka ani nejedná; a když by se snad o ni jednalo, tož tuším, není nikoho mezi vámi, kdož by kommissi té, jakož i zemskému výboru nedal na cestu pravidlo: Šetři rovnosti! (Hlasy: Bravo!) Vy víte, pánové, a musíte nám sami dosvědčiti, že jsme na tomto sněmě nepřivedli k rokování žádných otázek významu speciálně národního. Vím, že než sněm se sešel, byly z mnohých stran vyslovovány obavy: ti hned přijdou s hádkami o řeči, budou nejprve jednati o otázce národní a nevím o čem všem. Viděli jste všichni, že jsme zůstali při věci, a že jsme pominuli návrhy, kteréž snad nejsou tak naléhavými, alespoň všem stranám této sněmovny naléhavými se býti nevidí, a kteréž by vzbuditi mohly jakékoliv podráždění. Myslím, že přijde doba, kdy všichni členové této sněmovny uznají, že musíme také ve všech těchto ohledech býti dokonale spravedlivými k oběma národnostem zemským, a že prozatím, pokud sněm zemský sám žádného opatření v té věci neučinil, přísluší zemskému výboru, aby učinil to, co na ten čas státi se může, co zavésti se dá bez ublížení oprávněným zájmům.

Co pak se týče této nynější otázky, nestojím na tom, aby se vyřídila v této neb v oné formě. Mně šlo jen o věc, mně šlo vůbec jen o to, aby pokud sněm nebude zasedati, čas ne-

uplynul bez užitku, a aby odborníci naši o předmětech sněmovních napřed se radili a je připravovali. Chcete-li to učiniti tím způsobem, že sestavíte kommissi, anebo že ty věci odevzdáte zemskému výboru, aby sám je vyřídil (což ostatně asi nebude možno), anebo chcete-li, aby se zemský výbor přivoláváním znalců rozšířil, k čemuž ovšem dle §. 24. jednacího řádu má právo, to vše jest mi jedno, jen o věc se mi jedná. Vím, že nejdou všichni schopní muži z tohoto sněmu do říšské rady, že mnohé schopné síly zde zůstanou, které budou ochotny po čas zasedání rady říšské učiniti něco v zájmu země. Připomínám to jen, každé neštěstí má svoji dobrou stránku. Z desíti poslanců Pražských smí podivuhodným způsobem jen jeden být zvolen do říšské rady. Zbývá jich ještě devět; jsou to muži schopní, kteří v době, kdy my v říšské radě zasedáme, nám něco řádného vykonati mohou. Rovněž tak máme z Pražské obchodní komory čtyry členy, a jen jeden z nich jde do říšské rady. Čítal jsem, že 45 sněmovníků z měst a z obcí venkovských stále bydlí v Praze. Připočteme-li k tomu členy sboru velkostatkářského, tož bude asi 60—70 členů sněmovny stálým bytem v Praze. Tož nebylo by asi těžko zemskému výboru, aby pány ty svolal a s nimi předlohy sněmu s předu vzal v úvahu.

Jak jsem pravil, nechci nijak činiti otázku zásadní z toho, pořídí-li se věc tak nebo jinak; aby však se vykonalo něco prospěšného, v tom musíme všichni státi k sobě, nechť náležíme kterékoliv národnosti, kterémukoliv mínění politickému. Vždyť se jedná o zájem celé země, a tu má býti ve sněmovně jen jedna strana — strana vlastenecká! (Všeobecné Bravo!)

Poslanec Herbst přihlásil se hned, že on chce odporovati návrhu Riegrovu, ale ne proto, že ten vychází od nějaké strany a zvláště od Riegra, nýbrž proto, že jest protiústavný. Herbst dovozoval pak z ústavy únorové i z konstitučního obyčeje jiných zemí, že není dovoleno, aby nějaká sněmovní kommisse pracovala, když sněm nezasedá; navrhoval, aby všechny zbylé návrhy přikázány byly výboru zemskému. — Hrabě Clam-Martinic sice dovozoval proti Herbstovi jak z ústavy únorové tak i z obyčeje jiných zemí, že sněmovní kommisse mohou zasedati, i když sněm jest zavřen;

maršálek však prohlásil, že mu ta otázka jest pochybná, a že dokud by se nepřeptal na vyšším místě, nedopustil by voliti kommissi, která by se měla raditi po skončeném sněmu. — Rieger vida nezbytí, upustil od zvláštní kommisse, staral se však, aby návrhy, když se odkáží výboru zemskému, nezůstaly tam mrtvě ležeti; pronesl se o tom takto (n. Prot. 170):

Musím podotknouti, že pochybnost Jeho Exc. pana maršálka nezdá se mi podstatnou; nejméně však mne přesvědčily důvody, které přednesl poslanec pan dr. Herbst. Nejde dokonce o to, přenésti pravomocnost sněmu na tyto kommisse. Práva sněmu jsou především veřejné rokování o návrzích zákona a usnášení o nich; o tom zde nemůže býti řeči. Účel kommisse navržené má býti jen, aby vyslechla úsudky znalců, je sestavila a na jejich základě předlohy pro sněm připravila.

Když se však Jeho Exc. p. maršálek vyslovil v ten smysl, že by volbu kommisse takové nemohl schvalovati, ba že by ji nemohl připustiti, jsem milerád ochoten, ježto nejde mi o formu nýbrž o účel, ustoupiti od návrhu svého; změnil bych jej teda takto:

Slavný sněm račiž uzavříti: Návrhy jemu podané odkazují se zemskému výboru, aby je buď sám vzal v poradu předběžnou, anebo dle §. 24. jednacího řádu s pomocí znalců je vzal na přetřes, aby příštímu sněmu dobře upravené předlohy a návrhy podati mohl.

Tu však bych soudil, že by bylo prospěšno, aby se zemský výbor sesílil v těch pěti neb šesti směrech, jak jsem je právě byl navrhl; tím myslím, že bude účel nejlépe dosažen. Jedná se o to, aby zemský výbor pro každý zvláštní odbor přivolal znalce, takž na př. pro odbor úvěrní.

Přivedl jsem tu k řeči věci, jež se mi zdají míti pro zemi důležitost životní. Připomínám především, že je nutno vypracovati návrh zákona pro hypoteční banku; jestiť to ústav, jehož je v zemi naléhavá potřeba, o nějž se zasazovali stavové již před rokem 1848, a kterýž do dneška nemohl býti proveden. — Jiná důležitá záležitost jsou fondy sýpkové, kteréž asi 16 mil-

lionů obnášejí, a buď se jich neužívá anebo zle se jich užívá, neboť nebývají spravovány poctivě a svědomitě. Myslím, že s tak velkým kapitálem mohlo by se provésti mnoho užitečného pro zemi, kdyby se ústavu tomu dalo zřízení, kteréž by platně napomáhalo úvěru v zemi. Právě tak dalo by se mnoho činiti k rozmnožení spořitelen. — Jiný, velmi důležitý ústav jsou záložny řemeslnické, které Schulze-Delitsch v Německu navrhl, a jež v naší vlasti hojného následování došly. Byl to člen zemského sněmu dr. Kodym, jenž v té věci mezi lidem českým prospěšně působil, a redaktor Bělák. Ústav ten je nesmírně důležitý pro menší řemeslnictvo.

To vše jsou věci, jež zajisté nejplnější měrou zasluhují pečlivé přípravy a podpory sněmu. Myslím, že zemský výbor bude s to, i mezi členy této sněmovny nalézti řádné kapacity pro jednotlivé odbory. Ne všechny kapacity odejdou do říšské rady; podotýkám na př., že v otázce úvěrní mezi námi p. rytíř Lämmel je výborným znalcem; že p. šl. Haase a hrabě Ervín Nostic s otázkou hypoteční banky již dříve mnohostranně se zabývali. Nechci jmenovati jména všech, kdož by povoláni býti mohli. Myslím, že se to má ponechati zemskému výboru, aby se rozšířil v rozličných těch směrech, povolaje znalce buď ze sněmovny buď mimo ni; tak by tedy kommisse, mnou navržené, byly proměněny v ten způsob, že by jádro jejich tvořil sám zemský výbor, a že by doplňkem jich byli oni znalci, jež by do nich povolal buď ze sněmu anebo mimo sněm.

V té formě mohlo by pak býti pět těch kommissí, jak jsem je navrhl: ku kreditu, ku kommunikacím, k řádu obecnímu, ke školství a všeobecným vzdělavacím ústavům; k těmto čítám ústavy výtvarných umění, hudby a co jinak sem patří, jako divadlo a podobné záležitosti. Připojil bych ještě šestý obor, ježto pánové viděli, že mnoho otázek k němu náleží, to jest kommissi aneb opatření tohoto zpusobu pro záležitosti zemědělské. Sem patří lesnictví, honba, scelování pozemků, drenáž, v tomto ohledu mělo by se všecko potřebné napřed připravovati. Péčí zemského výboru pak bude, aby ze všech návrhů nejprve těch se ujal, které nejnutnějšími se jeví a jež

nesnesou odkladu. Má se hledět provésti v ohledu tom co vůbec provésti se dá.

Návrh Riegrův zněl nyní takto: „Slavný sněm usnesiž se, všechny podané návrhy přikázati výboru zemskému, aby buďto on sám je připravoval, anebo dle §. 24. řádu jednacího se přivolanými odborníky o nich jednal, tak aby příštímu sněmu mohl přednésti návrhy dobře upravené. Nechať on svou činnost v následujících šesti směrech ku platnosti přivádí a za součinnosti znalců vypracuje: 1. Úvěrnictví, 2. kommunikační prostředky, 3. školství, zvláště v řemeslnickém směru, 4. povznešení všeobecných ústavů vzdělavacích, 5. povznešení kultury půdy, 6. upravení zřízení obecního."

Po krátké rozmluvě přijat byl obecný návrh Herbstův, aby všechny nevyřízené návrhy přikázaly se výboru zemskému; potom 118 hlasy proti 105 přijat byl návrh Riegrův, že přípravná činnost zemského výboru za přivolání znalců má se vztahovati k dotčeným šesti odborům.

Potom byl sněm uzavřen.

Říšská rada 1861—1862.

Po skončeném sněmu českém spěchali poslanci k tomu zvolení do Vídně, aby se účastnili zasedání říšské rady. Ke 20 českým poslancům z Čech přidružili se ve Vídni čtyři čeští poslanci z Moravy (všech říšských poslanců z Moravy jest 22), a utvořili český klub, jejž také hrabě Clam-Martinic navštěvoval. Rieger vypracoval program decentralistů (uveřejněný v Nár. Listech 4. kv.), k němuž kromě Čechů přihlásili se Poláci a ostatní slovanští poslanci (vyjma Rusíny) a několik málo osob z jiných národností. Mezi kluby českým a polským byl stálý styk a dorozumění.

V této říšské radě zastoupeny byly toliko země nyní tak řečené předlitavské, neboť Uhři a Chorváti odepřeli účastniti se parlamentu Vídeňského, a království Benátské nebylo k němu ani voláno. Dle názvosloví uvedeného ústavou únorovou byla tehdá pohromadě užší rada říšská, zřízená k zastupování mimouherských království a zemí v některých záležitostech. Vláda však a centralistická většina parlamentu, kdykoli se jim hodilo, nešetřili rozdílu mezi užší a širší radou říšskou a rozhodovali v ní o záležitostech obojích, jak těch, které ústava únorová přikázala zastupitelstvu celé říše Rakouské, tak i těch, které dle únorovky měly se vyřizovati v užší radě říšské. Krom toho většina zasedající rady říšské za souhlasu vlády potahovala do ní kus po kuse také takové záležitosti, které dle ústavy náležely sněmům zemským.

Němečtí centralisté zasedli na levici, snad proto, aby si zachovali aspoň tuto známku liberalismu, když sic se svobodou lidu špatně zacházeli; slovanští poslanci, kterým přirozeně připadl úkol opposice, posadili se na pravici: uprostřed sedávali poslanci z velkostatkářstva, na které se vláda v každém případě mohla spoléhati. Rozsazení stran na říšské radě trvá v tomto způsobu zhruba dosud přese všechny proměny v systemech vládních, a liší se teda docela od způsobu, jaký od časů velké revoluce francouzské vešel v obyčej v ostatních parlamentech na pevnině evropské. Rozsazení stran na

říšské radě obvyklé jest vlastně pokračováním onoho způsobu a pořádku, ve kterém strany politické a národní seděly v říšském sněmu Vídeňském a Kroměřížském 1848—1849, leč že v říšské radě Poláci již všichni sedají na pravici.

Říšská rada sešla se poprvé 29. dubna 1861. Státní ministr rytíř Antonín Schmerling představil sněmovně předsednictvo císařem jmenované; byli to: předseda dr. František Hein ze Slezska, a dva místopředsedové: dr. Leopold rytíř Hasner z Čech, a hrabě Jan Mazzuchelli z Moravy. Celé předsednictvo bylo vzato ze strany německo-centralistické, a předseda Hein brzo stal se po celé Evropě zlopověstným pro zjevné a hrubé strannictví, se kterým řídil jednání sněmovny. V této schůzi poslanci byli vyzváni, aby činili slib věrnosti na místě přísahy. Rieger hned žádal, aby formule slibu přečetla se netoliko německy, nýbrž i v ostatních řečech. Schmerling byl hned při tom, řka, že legálné překlady musejí býti po ruce. President Hein opětovně byl by rád dělal všelijaké překážky, ale musel ustoupiti. Formule četla se i v jiných řečech; od té doby týž obyčej zachovává se v říšské radě, a každý poslanec slibuje ve své národní řeči.

Dne 1. května shromáždily se obě sněmovny říšské rady, panská i poslanecká, v císařském hradě, aby vyslechly císařovu řeč s trůnu. Ve druhé schůzi sněmovny poslanecké 2. dubna podány byly tři návrhy, a sice od Giskry, Braunera a Pillersdorffa, aby sněmovna na trůnní řeč odpověděla adressou. Když ve třetí schůzi 3. května jednalo se o těch návrzích, usnešeno podle návrhu Riegrova, aby k vypracování adressy zvolil se výbor devítičlenný (Herbst chtěl míti 20 členů); poněvadž poslanců haličských bylo ještě málo přítomno, žádali Čechové, aby prozatím zvoleno bylo 8 členů, a volba devátého člena aby se odložila na několik dní; avšak návrh ten byl zavržen. Přikročeno hned k volbě této kommisse, ale hlasy byly dílem rozptýleny, tak že se muselo voliti třikrát. Mezi zvolenými devíti členy byl Rieger jediný foederalista. (Stenografické protokoly str. 20, 38, 47.)

Rozdíly stran ukázaly se hned ve třetí schůzi při příležitosti nepříliš důležité. Sněmovna měla se rozděliti v několikero oddílů, ve kterých dály by se předchozí porady o důležitých předlohách. Poslanec dr. Pražák, podle úrady své strany, navrhoval nejprve, aby oddílů bylo třináct, později pak, aby jich bylo devět, ale vždy aby do nich rozdělováni byli poslanci losem takovým způsobem, *by poslanci každé země pokud možno přišli do všech oddílů a to stejným počtem*, tak aby každý oddíl byl zmenšeným obrazem sněmovny. Giskra naproti tomu navrhoval, aby oddílů bylo devět, a aby se do nich losovalo z celé sněmovny bez ohledu na země: za

hlavní důvod uváděl, že by po návrhu Pražákově sněmovníci byli poslanci korunních zemí, proti čemuž se ohražoval. O tuto věc rozpředla se dosti velká zásadná debata mezi stranou centralistiskou a foederalistickou. Za návrh Pražákův přimlouvali se hrabě Clam-Martinic a dr. Klaudi; Rieger podporoval jej následující promluvou (St. prot. str. 31):

Pan dr. Klaudi již promluvil o vyšších a obecně politických důvodech, které se přimlouvají za návrh dra. Pražáka, a já tedy nedám se již na to pole. Vrátím se k tomu, co přede mnou řekl pan hrabě Clam-Martinic, že tato záležitost jest především otázkou prospěšnosti. Oddíly mají účel, nikoli jak pan poslanec Hopfen pravil, voliti členy do kommissí, nýbrž mají ten úkol, aby všechny předlohy a návrhy napřed prozkoumávaly. Zařízení oddílů jest zřízení velmi důležité: úkolem jeho jest zkrátiti jednání v říšské radě samé. V oddílech scházejí se všichni členové v počtu skrovnějším; mohou tam promluvit i mužové, kterým skromnost, ba kterým snad i nedostatek hlasu zabraňuje chápati se slova ve velkém sále. Tam se pronášejí pochybnosti, tam jest možno poučiti se o jednotlivých podrobnostech, nebo dáti se poučiti od členů lépe zpravených a rozebírati podrobnosti předloh: tam lze vyvraceti pochybnosti, kteréž se snad proti některému návrhu ozývají.

Stalo-li se to v oddílech, pak není na tribuně o takových pochybnostech již ani řeči, pak nepožadují se již vysvětlení ve sněmovně samé: pak není také žádný řečník nucen zabírati se příliš do podrobností, moha předpokládati, že ty podrobnosti byly již v oddílech probrány a vyčerpány. Ve sněmovně samé provede se tedy pouze debata závěrná, řekl bych bitva hlavní, při které strany porokují o hlavních zásadách, když jednotlivosti a drobnější pochybnosti odbyty jsou již jaksi potyčkami v oddílech.

Vycházíme-li jenom s toho stanoviska, že oddíly mají tento účel, tento úkol, pak jest patrně velmi záhodno hleděti k tomu, aby všeliké politické odstíny všech částí říše, rozličné národnosti, které již jednou zde jsou, rozmanité zájmy korunních zemí, které konečně nedají se zúplna popříti, aby ty také

v oddílech nalezly místo příhodné, přivésti se k platnosti, a slovo k obhájení svému. Nesestavíme-li oddíly tímto způsobem, tedy se může přihoditi, že se v některém oddíle sejdou poslanci pouze jedné provincie, že porokují o záležitosti jenom se svého stanoviska jednostranného a neuslyší oněch protidůvodů, které by snad poslanci jiných zemí byli mohli přednésti — a že potom o tom všem, co se mělo odbyti v oddílech mnohem prospěšněji a rychleji, že o tom všem se na tribuně řeč rozpřede ještě jednou. Následkem toho se debaty ve sněmovně dlouho povlekou, protože bude třeba vcházeti teprva v podrobnosti, což patrně bude vyřizování prací zdržovati a způsobí dojem nemilý. Z toho důvodu, myslím, jest potřeba hleděti k tomu, aby rozličné země došly zastoupení již v oddílech, kde se o záležitostech rokuje průpravně.

Věc ta není ostatně nová v říšském zastupitelstvu rakouském. Prováděla se i roku 1848, kde jsme neměli pouhou říšskou *radu*, která by byla bývala zvolena ze zemských sněmů, ale říšský *sněm*, vyšlý přímo z voličů samých; a tenkráte již, kdy zde patrně nezasedali žádní zástupcové jednotlivých zemí, nerozpakovali jsme se rozličné země přivésti v platnost i v oddílech. Jsou tedy dnešní rozpaky zajisté nápadny.

Připomínám konečně, že se jednou na vždy musíme ohraditi proti názvu separatismu, jak ho pronesl jeden z poslanců moravských;*) ohražujeme se proti němu slavně. I my chceme Rakousko svobodné a jednotné; ale pravý program na jeho utvoření podal nám Jeho Veličenstvo ve trůnní řeči, a tento program ustanovuje, aby statoprávní bytnosti provincií bylo šetřeno, aby užívaly neodvislosti co možná největší; aby s veškerými národnostmi bylo nakládáno stejně spravedlivě, aby autonomie platila v obci, v kraji, jakož i v zemi; ale toto uniformování všech zemí, o jaké zde někteří se zasazují, to nikdy Rakousko neučiní šťastným, to naopak muselo by Rakousko učiniti — přímo nemožným! (Sykot v levo, výborně! v pravo.)

*) Byl to Hopfen. Sten. prot. 29.

Počet devíti oddílů byl potom schválen jednomyslně, a ostatní kusy návrhu Pražákova přijaty byly většinou 85 proti 66 hlasům. Podle návrhu takto přijatého přišlo do každého oddílu šest poslanců z Čech; Rieger dostal se losem do sedmého oddílu.

V páté schůzi 11. května ministr Schmerling oznámil veliký počet předmětův, o kterých říšská rada v tomto zasedání měla jednati; výslovně řekl, že ty předměty náležejí dílem do působnosti širší rady říšské, dílem do působnosti užší rady říšské.

V též schůzi Giskra jakožto zpravodaj přečetl vypracovanou *osnovu adressy*, o kteréž hned počalo se rokovati: adressa nevyslovovala skoro nic jiného, nežli shodu s náhledy vládními, obsaženými v řeči s trůnu. První odstavec navržené adressy počínal se slovy: „Proniknuta jsouc stejným smýšlením oddanosti a vlastenectví, jakéž ze středu sněmův ozvalo se jakožto pravý výraz citu národů, *poslanecká sněmovna říšské rady* přibližuje se, aby Vašemu Veličenstvu vzdala uctivý dík“ atd. Hrabě Clam-Martinic místo toho navrhoval takovýto začátek: „Proniknuti jsouce stejným smýšlením oddanosti a vlastenectví, jakéž národové skrze své sněmy na jevo dali, přibližují se nyní také *poslové vypravení z těchto shromáždění do rady říšské*, aby Vašemu Veličenstvu“ atd. Návrh Clamův lišil se patrným směrem autonomistickým od osnovy Giskrovy, při čemž však slova, v nichž ten rozdíl ležel, obratně opírala se o znění trůnní řeči, ve kteréž se vztahem ku poděkovacím adressám, jež byly ze sněmů poslány k trůnu, bylo takto řečeno: „Tato osvědčení oddanosti a vlastenectví jsou Mně rukojemstvím, že vás, pánové Moji, považovati smím za *poslané Mně od týchž shromáždění posly* spasitelného všem částkám srozumění a nadějné budoucnosti“ atd. Hrabě Clam-Martinic, mluvě horlivě proti centralisaci, neopomněl položiti na to váhu, že císař v trůnní řeči pozdravil poslance jakožto posly shromážděných sněmů. Proti Clamovi a jeho návrhu nejpříkřeji mluvil Ignác Kuranda: řeč jeho končila se těmito slovy: „Jestliže Jeho Veličenstvo mluvil o poslích — nepamatuji se, je-li to pravda — (Oho!) tož stojí v naší ústavě dosti zřetelně a často pojmenování poslanců říšskoradských, a my na ten čas uznáváme toliko ústavu (Bravo v levo a ve středu, hlasy: Ne, ne! v pravo), a doufám, že tomu tak i po čase a navždy bude.“

Předseda napomíná k pokoji, aby každý řečník mohl nevytrhován domluviti. V této rozčilené situaci nastala následující scena, která zjevně ukazuje strannictví Heinovo: onť nechtěl připustiti Riegra k řeči, ale když si to lépe rozmyslil, uznal sám, že musí (St. prot. 61).

Posl. dr. Rieger: Prosím o slovo.

Předseda: Nemohu slovo uděliti kromě dle řady.

Dr. Rieger: Chci opraviti faktický omyl, poněvadž poslanec Kuranda pronesl patrnou nesprávnost, tvrdil totiž . . . (Bouřlivé volání z levice: K pořádku!)

Dr. Rieger: Prosím . . .

Předseda: K pořádku! (Dr. Rieger chce mluviti dále.)

Předseda: Když předseda volá k pořádku, má každý člen vyzvání toho uposlechnouti. Přeje-li si někdo slovo proti návrhu výboru?

Dr. Mühlfeld: Jsem zapsán jako řečník pro návrh, jsem však proti dodatku hraběte Clama.

Předseda: Musím pány řečníky pro a proti střídati. Přeje-li si někdo slovo proti prvnímu odstavci?

Hrabě Hartig: Podle pravidla musí někdo mluviti pro něj, když již proti opravnému návrhu se mluvilo.

Rieger žádá o slovo proti prvnímu odstavci adressy.

Předseda: P. dr. Rieger má slovo.

Rieger: Shledávám, pánové, že jest to podivné počínání, když nás chcete k smrti umlčeti (Oho! na levici) — a tak tomu jest, když se mně odepírá opraviti faktické nesprávnosti.

Předseda: Musím již napřed prositi pana řečníka, aby šetřil důstojnosti sněmovny a nevyjadřoval se v náruživých výrazech.

Rieger: Myslím, že jsem toho dosud neučinil. — Pan poslanec Kuranda se pronesl, že byl v kommissi uzavřen kompromiss: to musím nazvati zřejmou nesprávností. Byl jsem členem kommisse, a při většině odstavců zůstal jsem v menšině; musel jsem se tomu ovšem podrobiti, protože právě nic jiného nezbývalo, měla-li se úloha kommisse vůbec rozřešiti. Ten odstín mínění politického, k němuž já náležím, byl v kommissi již následkem volby v takové menšině, že mi nic nezbývalo, nežli klidně přijímati usnešení činěná většinou. Hlasoval jsem tedy ku konci debaty — avšak toliko, jak to i ve zprávě samé je konstatováno — stante concluso pro adressu; to však nikterak neznamená, že bych s adressou samou byl srozuměn; ba jsem srozuměn s celkem právě tak málo jako s jednotlivými odstavci. Ale nebylo pro mne, pro jediného opponenta již jiné možnosti, nežli přijmouti ji, jak byla. Já však v kommissi výslovně jsem se proti tomu ohražoval a vyhradil jsem si právo, podati zde sám návrhy opravné. Tu rozpředla se

o věci té v kommissi debata. a jiný člen komitetu. p. dr. Giskra mínil, že žádný člen komitetu nemá práva podati návrh opravný. Proti tomu já rozhodně jsem se ohražoval, ano vyhradil jsem si to právo výslovně; práva toho jsem sice až dosud nepoužil; ale když tak učinili již z druhé strany sněmovny a též soudruzi moji političtí. tož mám za to, že mohu plným právem opravné návrhy, jinými členy sněmovny podané, také zde ve sněmovně podporovati. Tolik měl jsem za potřebné uvésti na opravu mylného tvrzení pana poslance Kurandy.

Ostatně dovoluji si podporovati návrh pana hraběte Clam-Martinice. Myslím. že to asi nebude záviseti na p. poslanci Kurandovi, aby království se zrušila: ať by si vliv jeho a vliv jeho žurnálu byl jakkolivěk mocný v Rakousku, to se mu, troufám. přece nepodaří! Když také samo Jeho Veličenstvo opět a opět užívá toho výrazu. a také ho užiti ráčil v trůnní řeči. tož bude snad dovoleno také nám. abychom i přes nelibost páně Kurandovu výrazu toho užívali. (Na pravé straně: Bravo!)

Totéž platí o slovech: Poslové ze sněmů vyslaní. Pánové, Jeho Veličenstvo zajisté nepronesl výrazu toho bez důvodu a jen tak maně: Jeho Veličenstvo ráčil zajisté užiti výrazu toho zúmyslně: my jsme tu právě jen posly sněmů zemských. Každý z nás nezastupuje tu jeden jednotlivý okres volební, ani skupení volebních okresů. ze kteréhož jsme byli zvoleni; my zastupujeme zemi, ze kteréž a jejímžto sněmem jsme sem byli vysláni. Tento názor stvrdil také Jeho Veličenstvo výrokem svým. a myslím tudy. že jest vhodno při těchto slovech zůstati . . . (Nepokoj v levo.)

Předseda (obrácen v levo): Žádám. aby řečník nebyl vytrhován.

Rieger — shledávám za potřebné. aby tato slova v adresse se opětovala. Odvolávám se tu dále k §. 11. ústavy: „jednotlivého, v užší radě říšské zastoupeného sněmu zemského“. Ti pánové. kteří stále a stále se odvolávají k této ústavě, zdá se, že ji přece dobře neznají, sice by nemohli nevěděti, že právě ústava ve jmenovaném odstavci §. 11. výslovně uvádí výraz:

„jednotlivé v říšské radě zastoupené sněmy zemské“. Následovně jsou tu dle ústavy zastoupeny zemské sněmy, a jest zde tudy zastupitelstvo zemí. Myslím teda, že poslanec pan Kuranda na tom přestane, a že nebude osobovati sobě právo korrigovati ústavu, aniž ta slova Jeho Veličenstva, kteráž Jeho Veličenstvo v trůnní řeči vysloviti ráčil. (V pravo výborně! v levo sykot.)

Na konec debaty o prvním odstavci adressy Rieger navrhoval jmenovité hlasování; většina to však zavrhla, a rovněž zavrhla opravný návrh Clamův, i přijala ten odstavec dle návrhu kommisse.

Hrabě Clam-Martinic navrhoval také změnu 15. odstavce adressy. V osnově vypracované od kommisse stála věta: „že v duchu ideí vyslovených v diplomě ze dne 20. října 1860 a provedených v základních zákonech ze dne 26. února 1861 *uznáváme veškerou ústavu za nedotknutelný základ říše*“. Hrabě Clam navrhoval, aby místo posledních sedmi slov takto se řeklo: „uznáváme ksoběnáležitost království a zemí monarchie Rakouské, statoprávně zaručené účastenství národů v jejich veřejných záležitostech, jakož i jejich ústavou pojištěné společné spolupůsobení v záležitostech veškeré říše *za nedotknutelný základ veškeré ústavy říšské*“. Při hájení tohoto opravného návrhu hrabě Clam-Martinic byl od despotických liberalů také napomínán, aby zůstal při věci a aby mluvil ku předsedovi. Ve prospěch návrhu Clamova promluvil potom Rieger takto (St. prot. 86—89):

Pánové! Mně bylo usouzeno, býti členem kommisse. Pořídili jsme bohužel elaborát, kterého já ani v celku ani v podrobnostech jsem neschvaloval a proti jehožto jednotlivým odstavcům jsem valnou většinou hlasoval. Ale já tenkráte upustil od toho, abych podal zvláštní votum minoritní, protože jsem se z počátku po jistou dobu kojil nadějí, že adressa s tou bezbarvou, mdlou formou, jižto právě dostala, bude snad míti tu výhodu, že nezavdá příčiny ke sporům, a že nehledíce k tomu, přikročíme k hlasování. Kojil jsem se nadějí, že rokování o důležitých otázkách zásadných, na kterých nám všem nesmírně mnoho záleží, a na jejichžto šťastném rozluštění závisí existence našeho mocnářství, že rokování o těchto zásadách, pravím, lépe snad bude odložiti na dobu pozdější, až bychom se o nich mezi sebou více dohodli, a až bychom stran obapolných úmyslů

světla nabyli. Bohužel, nestalo se tak. Bylo za příčinou této adressy záhy dotčeno důležitých otázek zásadných, a tak učiněno i mým přátelům potřebou, pustiti se v rozebírání těchto otázek zásadných. Stalo se to způsobem poněkud ukvapeným a nepřipraveným, jakož vůbec litovati musím, že ta celá dnešní adressová debata byla tak přenáhlena. Můj cit mi praví, že adressa, která se vyřizuje s takovým chvatem, s takovým spěchem, řekl bych že s takovým nucením, nemůže zobrazovati pravý, nelíčený výraz citů této sněmovny.

Pánové! Adressa k Jeho Veličenstvu, o které se říšská rada dnes usnáší, není věcí lhostejnou; ona jest politickým činem a to činem vysoce důležitým. Vždyť jest to ponejprvé, co říšský sněm, či rada říšská, jak se nevlastně nazývá, své smýšlení u veřejnosti vyslovuje, že vydává jaksi světu manifest. Tento moment jest váhy světodějné, a já, pánové, hledě naň s tohoto stanoviska, ani okamžik nemohu si tajiti, že dnešní debata mne a mnohé z vás dojímá velmi smutně! Avšak nemohu se ani jinak nadíti, nežli že dnešní rokování i mimo sněmovnu po celé říši, neb aspoň po větší části jejích zemí, zvláště pak těch, které tu zastoupeny nejsou, dojme velice trapně, nadmíru nepříjemně.

Událo se mi, spatřiti zde na galerii slovutné členy sněmu chorvátského, kteří těchto dní zde jakožto sněmovní deputace byli u Jeho Veličenstva. I pomyslil jsem si v tom okamžiku: Jaký asi dojem přinesou si tito páni z našeho shromáždění? A přiznávám se, že jsem si na tuto otázku nemohl příznivě odpověděti; pravil jsem si: Jakmile tito páni domů přijdou, zajisté řeknou svým rodákům: Milí přátelé, s touhle říšskou radou ve Vídni není nic! Tam není naděje (nepokoj v levo) pro vás: Vídeňská říšská rada jest velikou většinou tak centralistická, dbá tak málo (nepokoj v levo) historického práva, že kdybychom se dali pohnouti a vešli do toho říšského sněmu, byli bychom tu přehlasováni ve svých nejdůležitějších záležitostech, a byli bychom v nebezpečí, pozbyti z autonomie naší i toho, čeho naši otcové nám nabyli a zachovali, a co až do té chvíle po právu držíme!

Neboť, pánové, že tito národové stojí na své vlastní staré půdě právní, a že tudy nepotřebují žádné konstituce nové, oktrojované, toho mi neupřete!

Snad se může uvésti proti Uhrám ten důvod, že jest to země dobytá následkem revoluce: že tedy tato země pozbyla práva k bývalé ústavě (hlasy v levo: To nikdo neříká), a že se jí mohou zákony diktovati tímto právem dobyvatelským. (Hlasy v levo: K věci, k věci! Nepokoj.)

Předseda: Prosím pana řečníka, aby zůstal při věci.

Dr. Rieger: Jsem, prosím, zcela při věci. Hodláte-li mi však vzíti slovo buď jak buď, tedy se ho vzdám raději sám. Pánové, není-li vám vůbec libo vyslechnouti mé mínění o té věci, tedy rád a ochotně opouštím tuto sněmovnu. Ale kdy se veskrze jenom *věci* držím, kdy se jedná o to, abych vám svoje náhledy vyložil, přímo a poctivě, podle svého způsobu a přesvědčení, prosím, neračte mě stále a stále v řeči vytrhovati. (Výborně, výborně! na pravo.)

Chtěl jsem vám jen říci, pánové, že byť se snad i právo dobyvatelské mohlo vésti na Uhry (přiznávám se však, moje stanovisko to není), kdyby se těmto mohlo říci: Musíte přijmouti únorovku, nemáte práva žádati něco jiného aniž více; tedy se toho nemůže užiti oproti Chorvátům, neboť Chorváti, jakož vůbec povědomo, nebyli podmaněni; ba právě Chorváti to byli, kteří v rozhodném okamžiku, kdy se Vídeňská vláda takořka sebe samy a své věci spustila, nevědouc již ani dobře, co činiti jest, za ni a pro ni se meče chopili; byliť to oni, kteří pevně se zastali svého práva, vlastní ústavy zemské a jednotného silného Rakouska. (Výborně, výborně! v pravo.) Vidíte tedy, pánové, ti zajisté stojí na dobré půdě práva vlastního.

Spatřil jsem, jakož praveno, některé pány z Chorvátska zde na galerii, a ptám se, bude-li se jim po tomto dnešním sezení chtíti opustiti tuto právní půdu? Po tom dojmu, který dnes odtud odnášejí, zajisté nikoli! A nebude-li se jim chtíti, hodláte-li snad užiti na ně násilí? Hodláte-li jich donutiti, aby přijali oktrojovanou ústavu ze dne 26. února, když na-

budou přesvědčení, že to, co mají, jest jim prospěšnější, lepší a bezpečnější? A já právě v Chorvátech skládal dosud největší naději stran docílení všeobecného zastoupení říše! Myslil jsem si: Jen až uvidí, že Vídeňský sněm říšský se dává cestou smíření, cestou střední, budou oni prvními, kteří se pohnouti dají obeslati sněm říšský: za nimi snad přijdou Srbové z Vojvodiny, později Sedmihraďané, konečně snad i Slováci nebo jiní kmenové uherští, a tak že národu za národem bude se zdáti prospěšno, aby se účastnili v zastupitelstvu Rakouska sjednoceného a společného!

Však teď domnívám se již naopak; myslím, že dnešní den bude jim spíše pohnutkou, aby toho nečinili; a hlavně proto, pánové, lituji toho způsobu, kterým se dnešní debata vedla, jakým duchem hlasování odbýváno a kterak ukvapováno i přenáhlováno bylo. Já v tom nikterak nemohl shledávati ducha smířlivosti, snášelivosti, o kterých toho bylo zde tolik namluveno. Naopak, dali jste nám číši utrpení menšiny vyprázdniti až na dno! My pánů z většiny prosili, aby o jednom odstavci bylo hlasováno dle jmen; my kladli jsme váhu na to hlasování dle jmen, a to z dobrých příčin, protože jsme chtěli, aby naši voliči ve vlasti zvěděli, jak jsme hlasovali; aby zvěděli, že jsme se pevně drželi samosprávy země své, že jsme hájili její zvláštnosti, její práva historická; aby věděli, kterak nás zde vodí ta myšlénka, že se zde pokládáme, jakož i sama ústava to praví a jakož i Jeho Veličenstvo to ve trůnní řeči opakoval, pouze za zástupce celé země, jejížto sněm nás sem vyslal. To měla naše země i národ náš zvěděti; vy jste nám dobrodiní toho nedopřáli! Užili jste své většiny, abyste odňali nám právo, hlásiti se veřejně k svému mínění.

Předseda: Prosím pana řečníka předně, aby mluvil ke mně, a za druhé, aby se držel věci; rokuje se nyní o §. 15., a ne o tom, co se prve ve sněmovně dálo.

Dr. Rieger: Nu já myslím, že musím míti právo vysloviti se o té věci; já vůbec o té otázce dosud nemluvil. Myslím, že jest to vážný okamžik, ba snad rozhodující o osudech Rakouska, kterýž snad mne ospravedlní, šíře-li se o věci vyslo-

vuji. Hlasování dopadni jak dopadni, toho práva aspoň, pánové, račte nám dopřáti, abychom konečně přece jednou pronesli své mínění. Schvalte si, pánové, svoji adressu stokráte, schválena bude přece jenom většinou, a Jeho Veličenstvo nebude v ní moci uznávati mínění všech svých národů.

Pánové, pravím to z duvodné příčiny: pánové se vesměs dovolávají únorovky, považujíce ji takořka za počátek a původ Rakouska. To vypadá skoro tak, jako kdyby do těch dob ani nebylo bývalo žádného Rakouska, jakoby dosud všichni národové rakouští byli bývali heloty co do státního práva, i pouzí proletáři co do majetku svobody. Mně se tak nezdá, ba já vím, že jednotlivé země měly skutečné ústavy, že i ony, jejichž konstituce byly jaksi jenom poloviční, přece měly právo samostatně povolovati berně na státní potřeby, kteréž právo samostatné jim ústavou únorovou odňato jest; neboť následkem únorovky jsou nuceny účastniti se zde v říšské radě hlasování všem společného. Já pokládám toto společné povolování říšské berně na potřeby celoříšské pro jednotu říše za nutné a ochotně jsem se odhodlal jeho se účastniti; ba v tom smyslu jsem i sám u krajanů k tomu působil, aby volbu do říšské rady předsevzali. To jest faktum; ale že byste, pánové, zde pokládali únorové patenty za poslední hraniční kámen, ba jaksi za nepřestupné ukončení naší říšské ústavy, nepomyslil jsem a tomu přisvědčiti nemohu! I Jeho Veličenstvo prohlásil v trůnní řeči své, že vývoj, úpravu, přetvořování ústavy vznáší na uznání svých národů. Kdežto říjnový diplom od J. Veličenstva z vlastní plné moci, které dosavade užíval jako panovník absolutní, dán byl bez podpisu ministrů; kdežto tento říjnový diplom byl prohlášen za nezměnitelný základní zákon mocnářství našeho, který uložen býti má ve všech archivech zemských: má se považovati únorovka jenom za formu provedení zásad tohoto diplomu, kterouž měniti a přetvářeti jest ponecháno národům samým.

Ale právě ve provádění tohoto úkolu shledávám nyní veliké nesnáze: neboť, pánové, právě tato ústava únorová převrátila již samy základní zásady říjnového diplomu podstatně.

Já aspoň nemohu připustiti, že by únorová ústava byla pravým a dokonalým provedením císařského diplomu ze dne 20. října: tím není. a sice není v kusech podstatných: mohl bych to snadno dokázati. nechci se však v této chvíli pouštěti do vedení důkazu: ovšem pak vidím se nucena uvésti aspoň jednu okolnost, jižto konstatovati zdá se mi v tom okamžiku velmi důležito.

Tato únorová ústava stvořila nám zřízení zemská, kteráž já nikdy a nikdy za spravedlivé uznati nemohu a na jejichžto základě nikdy a nikdy pravý výraz vůle rakouských národů (Oho! v levo), pravé jich zastoupení docíleno býti nemůže! (Výborně! v pravo.) Pánové, pohlédněte na tento skrovný hlouček krajanů mých slovanského jazyka, kteří tu se mnou sedí! Asi 20 mužů zastupuje tu více nežli 3 milliony obyvatelů království Českého: to jest číslicemi najisto postaveno. — Omlouvá se to zastupováním interessů. Jsem hotov dokázati, že tyto více než 3 milliony platí též velikou většinu daní celé země. Mohu podati důkazy, že tito slovanští obyvatelé země České rovněž tolik, ba více daní platí, nežli jejich sousedé v německých krajinách této země. V čem tedy má se jeviti to skutečné zastupování interessů našeho království, když zastoupení je takové? Poukazuji dále na sousední naši Moravu: v té zemi jest 1½ millionu obyvatelstva slovanského; z tohoto půldruhého millionu lidí sedí zde 3 poslanci, a počítáme-li vysoko, celkem 5 poslanců! Pánové, je-li 3—5 slovanských poslanců z Moravy pravým a poctivým zastoupením veškerého slovanského obyvatelstva na Moravě? Nikoli! S toho stanoviska vycházeje nemohu tedy připustiti, že by říšská rada, jak zde jest shromážděna, byla pravdivým výrazem obyvatelstev a že by byla oprávněna pronášeti před J. Veličenstvem v plné pravdě jejich přání, jejich smýšlení.

My jsme zde dále shromážděni jakožto říšská rada veškerého Rakouska: jako taková jsme byli svoláni, a to jest naším účelem. Avšak, pánové, myslíte-liž sami, že hlasujeme a že jsme zvláště dnes hlasovali v tom smyslu, v jakém by většina této říšské rady byla hlasovala, kdyby tu skutečně

byli zastoupeni veškeří národové naší říše? Nikdo z vás si to nemyslí. Mějtež si většinu zde ve sněmovně, ale vně zdí tohoto domu máme většinu my (hlasy: Oho! a nepokoj na levici), a ty politické názory, které my zde zastupujeme, jsou právě tak nebo ještě daleko větší měrou názory oněch národů, kteří zde dosud zastoupeni *nejsou*. Tedy, pánové, těžte si z té většiny, kterou zde máte, jak vám libo, ale toho nedovedete, abyste většinu národů rakouských měli za sebou a jejich smýšlení v pravdě vyjadřovali! (Pochvala na pravici.)

Není to nic platno, pánové, dovolávati se stále a stále jednoty, klásti důraz na moc a sílu jednotného Rakouska; my musíme nalézati pravé cesty, praktické prostředky, kterými by se utvořilo; my musíme zaváděti instituce, které by národy uspokojovaly, a to ty národy, kteří zde zastoupeni jsou, a to dobře zastoupeni jsou, právě tak jako ty, kteří zde jsou chatrně zastoupeni, a konečně i ty, kteří tu dosud zastoupeni nejsou. Pánové! Veškeří neněmečtí národové rakouští, zejména národové jazyka slovanského a románského, spatřují v centralisaci nástroj germanisační. Pravíme to zcela nepokrytě; bylo nám toho zakoušeti po celá století: tak se nám vedlo zvláště za posledních desíti let. Co jsme za těch let vytrpěli, o tom bychom museli napsati folianty! (Souhlas v pravo.) Jestliže tato centralisace, která nás, ať tak dím, až do srdce zranila (souhlas v pravo), nyní se zavádí pouze v jiném konstitučním způsobě čili v jiné úpravě, tedy jest to zcela jednostejno: vždyť přece víme, že naše národnosti nebudou při tom nikterak chráněny, nebudou zabezpečeny; toho jsou nám dostatečnými doklady ony snahy, které se zde dosavade každodenně jeví. J. Veličenstvo ku př. říjnovým diplomem zrušil ministerium vyučování, a přece vidíme, že se stále a stále projevují snahy, aby toto ministerium v jiné a snad ještě horší podobě se objevilo a znova bylo zavedeno. Takové jednání, pánové, není poctivým provedením říjnového diplomu; a pokud takové snahy zde budeme spatřovati, dokavad uvidíme, že se zde zaváděti chtějí vyučovací rady pouze proto, aby jiným způsobem všechna místa byla osazována

odtud a my zase byli poněmčováni, naše národnosti opět utiskovány, potud neuvěříme, že se s námi smýšlí poctivě.

Jest potřeba zříci se poctivě a upřímně toho systému: jest potřeba nebažiti po tom, aby obnovovány byly instituce, které J. Veličenstvo již jednou samo zamítlo, a aby takto věci zavržené zase oživovány byly ve způsobě nové. (Výborně v pravo.)

Pánové! Jest mi se přiznati, že se po dnešním hlasování musím vzdáti naděje, aby v říšské radě, jak nyní jest sestavena, provedeny býti mohly spravedlivě myšlénky říjnového diplomu. Musím se spustiti naděje, že tato říšská rada bude s to, aby zavedla instituce, které by uspokojily veškeré národy rakouské.

Předseda: Naposledy vyzývám řečníka, aby ke mně mluvil, a aby zdržel se všech řečí, nepatřících k věci, zvláště řečí takových, které urážejí důstojnost sněmovní: tím tónem, kterým řečník právě mluvil, uráží se důstojnost našeho shromáždění. (Výborně! v levo.)

Dr. Rieger: Musím pana předsedu prositi velice za odpuštění, jestliže v té věci překročuji jednací řád. Viděti pana předsedu, jest mi vždycky potěšením (veselost): ale v tom rozechvění, ve kterém jsem se nalézal — a ráčíte mi přisvědčiti, že rozechvění to jest přirozeno, bývá někdy nemožno, míti oči stále obráceny k panu předsedovi. — Myslím tedy, pánové, že po dnešním hlasování —

Předseda (přerušuje mu řeč): Musím teď na tom státi, musím pana řečníka napomenouti, aby mého vyzvání uposlechl a mluvil ke mně.

Dr. Rieger: Již tak činím. Prosím vás, pánové, abyste přijali návrh pana poslance Clam-Martinice, který se v té záležitosti béře cestou jaksi střední, návrh, který nepraejudikuje u věci samé, který uznává diplom, ale i únorovku uznává v tom způsobě, jak J. Veličenstvo pravil, že totiž naše instituce pojímati dlužno ve smyslu těchto dvou zákonů. Rozumím těm slovům tak, že tyto zákony, tak jak jsou a protože tak

jsou, nelze pokládati za základní zákony dokonané, ukončené, jakožto dokonanou ústavu veškeré říše, že naopak naše instituce teprva ve smyslu těchto zákonů se mají vyvíjeti. Avšak přiznávám sám, že po dnešním hlasování mám málo naděje, že přijmete návrh poslance Clam-Martinice. Nemohu se zhostiti smutného a trapného dojmu a toho mínění, že říšská rada, jak nyní složena jest, úkolu svého nedokoná, že .... (Všeobecný nepokoj; hlasy: K pořádku! K pořádku!)

Předseda: K pořádku! Prosím, sedněte si! Nejblíže má slovo poslanec Mühlfeld.

Tak předseda umlčel nemilý věští hlas, ale neodvrátil od říšské rady osudu jí předpovídaného. — Také druhý opravný návrh Clamův byl většinou zavržen, a odstavec, jehož se týkal, schválen dle návrhu kommisse. — Když potom hlasováno bylo o celé adresse najednou, celá pravice, totiž 48 poslanců, zdržela se hlasování: většina, která adressu schvalovala, čítala 127 členů.

Při vydání říjnového diplomu 20. října 1860 bylo císařským vlastnoručním listem ministerium *kultu a vyučování* zrušeno, a správní záležitosti jeho přikázány nově zřízenému ministeriu státnímu a kancelářím dvorským uherské a sedmihradské; spolu nařízeno zříditi radu vyučovací, která by jednala o úkolech vědeckých a didaktických a byla v tom radě ministerské i jiným úřadům ku poradě. Z toho podobalo se některou chvíli, že nastati má značná decentralisace v tomto oboru. Ale již r. 1861 bylo znamenati, že státní ministr rytíř Schmerling i v tom zase odchyluje se od zásad, ze kterých vyšel diplom říjnový. To bylo příčinou, že Rieger s 19 soudruhy v 7. schůzi rady říšské 15. května podal ke státnímu ministeriu *interpellaci* tohoto znění (St. prot. 116):

Nejvyšším vlastnoručním listem ze dne 20. října 1860 ohlášeno bylo sestavení rady veřejného vyučování, která by radě ministerské a všem úřadům administrativním byla k ruce jako spolurádce ve věcech týkajících se úkolů vědeckých a didaktických.

Jest povědomo, že se státní ministerium s tou věcí zanáší již delší dobu, i jest již v novinách uveřejněn návrh zákona, který té věci se týká a nazývá se návrhem stanov pro novou radu vyučovací. Mezi vládními předlohami, které

státní ministerstvo sněmovně poslanců ohlásilo na zasedání letošní, není však žádná, která by se týkala vyučování.

Protože pak tento tak zvaný návrh stanov vyučovací rady, o kterém jednání v ministerstvu bezpochyby daleko pokročilo, hluboko zasahuje v celé zařízení učebních řádů a nevyhnutelně předpokládá zákonná ustanovení, kterými by kompetence říšské rady a sněmů zemských v záležitostech vyučovacích byla jasně určena: tedy klademe J. Ex. panu státnímu ministru dotaz: v jakém stadiu se tato záležitost nalézá, jakým způsobem státní ministr hodlá dáti o něm ústavně pojednati, a hodlá-li snad vyučovací radě, jejížto úkol dle nejvyššího ustanovení ze dne 20. října 1860 býti má pouze vědecký a didaktický, uděliti též práva administrativní?

Schmerling odpověděl k této interpellaci již v 8. schůzi 27. kv., ale tak, že si nikdo nic z toho vybrati nemohl. Pravilť, že porada o statutech rady vyučovací neprošla ještě všemi stadiemi, a že on teda nemůže ještě určitě se o tom vysloviti, jakým směrem tato osnova statutů se nese a které cesty hodlá vláda se držeti, aby uvedla ji v život. Co se týkalo druhého dílu interpellace, zdali vyučovací rada má obdržeti také admistrativnou působnost, drží prý se osnova statutův zevrubně diplomu říjnového.

V 9. schůzi 29. května byla na denním pořádku zpráva kommisse o vládní předloze, podle které měl býti vydán zákon *o nezodpovědnosti a nedotknutelnosti členů říšské rady i sněmů zemských.* Centralistická většina souhlasila s tím, že vládní předloha, chtějíc vysloviti immunitu poslanců zemských zákonem říšským, činila nový centralisační krok ku předu. Menšina (Smolka a jiní) však navrhovala, aby předloha vládní, pokud týkala se členů sněmů zemských, byla na říšské radě zavržena, anebo sněmům odkázána. Rieger navrhoval jmenovité hlasování o této věci: avšak návrh ten byl většinou zavržen, rovněž tak dopadl hlavní návrh Smolkův.

Ve 12. schůzi 8. června slovinský poslanec Toman s Riegrem a s jinými poslanci českými i polskými učinili interpellaci ke státnímu ministeriu v příčině *řeči vyučovací na gymnasiích.* Dovolávali se v ní nařízení ministeria kultu a vyučování, vydaného 8. srpna 1859 na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 20. července 1859 č. 150, podle něhož na gymnasiích v krajinách, jejichž obyvatelstvo převahou náleží k jiné řeči nežli k německé, mělo býti upu-

štěno od obecného pravidla, vysloveného v nejvyšším vlastnoručním listě 9. prosince 1854, že vyučovací řeč ve vyšších třídách gymnasií má všude býti převahou německá; interpellanti pravili, že ono nové nařízení v krajinách převahou slovanských nebylo ani ředitelstvům gymnasií ohlášeno: i tázali se, co státní ministerium učinilo nebo učiní ku provedení toho nařízení v krajinách slovanských. — Schmerling k tomu odpověděl v 15. schůzi 19. června, že nařízení z r. 1859 netýká se gymnasií státních, a že vláda sice si přeje, aby národní řeči byly znenáhla uvedeny za řeč vyučovací, ale to že se může týkati toliko jazyka tak vzdělaného, v němž jsou po ruce učitelé, kteří své vzdělání obdrželi v témž jazyku, a v němž jest literatura náležitě pokročilá (St. prot. 292).

V též dvanácté schůzi 8. června počalo rokování *o jednacím řádě* sněmovny poslanecké. Při povšechné debatě přihlásil se ke slovu toliko Rieger, užívaje té příležitosti, aby většině ne přímo, ale srozumitelně vyčetl její neslušné chování k návrhům a důvodům menšiny (St. prot. 232—234).

Pánové! Vidím se pohnuta vysloviti náhled svůj, že kommisse v tom, co nám tuto předložila, vykonala kus práce velmi chvalitebný, a že dosavadní jednací řád skutečně opravila v kusech velmi důležitých. Přece však nemohu míti za to, že tento návrh kommisse jest bez vady a že již další nápravy nepotřebuje. Jest to právě dílo lidské, a ačkoli kommisse sestávala z mužů tak schopných, mohlo se přece přihoditi, že to neb ono pominula. Myslím tedy, že jest potřeba, abychom semo tamo u jednotlivých odstavců navrhovali dodatky a o nich porokovali, a to vážně porokovali a nikoli pouhým hlasováním je přecházeli.

Byl, pánové, v předešlém sezení podán návrh, abychom celý jednací řád přijali šmahem (en bloc) podle návrhu kommisse. My hlasovali proti tomu návrhu. Hlasovali jsme proti němu, nikoli, jakby se snad mohl ten či onen domnívati, abychom debatu prodlužovali a snad množství změn navrhovali. To nebylo nikterak naším úmyslem, a pánové se přesvědčí, že se při těch dodatcích, které navrhneme, chceme obmeziti ve věcech nejnutnějších. Však bylo právě naším přesvědčením, že proti takovému přijetí en bloc hlasovati musíme z několika důvodů. Nejprve z toho důvodu věcného, který jsem již uvedl.

že právě věc sama potřebuje důležitých oprav; potom z toho důvodu formálního, že jednací řád nezná ani nepřipouští takového en bloc přijímání, a poněvadž jsme byli toho náhledu, že by to mohl býti příklad velmi nebezpečný, a že by v budoucích případech také jiné, stejně rozsáhlé, ale snad daleko důležitější návrhy zákonů mohly býti stejným způsobem en bloc přijímány.

Avšak jest mimo schvalování celkové (en bloc), jaké navrženo bylo v posledním sezení, ještě podobné jednání o věcech, a to bych nazval podrobným schvalováním celku (en bloc en détail). Uvádí se totiž paragraf po paragrafu a dává se o něm hlasovati. Podá-li se opravný návrh, nedbá se ho; odůvodní-li se, neohlíží se nikdo na to odůvodnění, nebo vůbec nikdo se nenamáhá, aby to odůvodnění vyvrátil. To jest podle mého mínění podrobné schvalování celku. Myslím však, takové schvalování že se příčí povinnosti, jakou zde máme, že jest naším úkolem, naší povinností vyslechnouti v této síni náhledy všechny, všechny návrhy dobře uvážiti, a zdají-li se nám nedůvodnými, tedy je uznati hodnými vyvrácení. Jestliže však majorita sněmovní, cítíc plnou sílu svoji a moc, nechce se v to ani pouštěti a jenom prostě hlasuje, pak ovšem nedosahuje parlamentární shromáždění svého cíle. Myslím, že to musím podotknouti, protože jsem se podle jednání v posledním sezení skutečně obával a dílem ještě nyní se obávám, že by se díti mohlo něco takového. Mám za to, pánové, že budete stejného se mnou přesvědčení, kterak rokování u veřejném sezení není zbytečností, nýbrž potřebou, a sice rokování opravdivé. Jest pravda, že jsme se o těch věcech, o kterých zde rokujeme, poradili již v rozličných klubech; ale v klubu bývá slyšeti jenom a pouze náhled jediné strany, jenom jeden odstín, a přece může se snad někdy státi, že protivná strana má jisté náhledy a důvody, které nám na mysl nepřišly a kterých bychom snad byli poslechli, kdyby u nás byly bývaly uvedeny.

Vždyť právě to jest charakteristické v zákonodárství ústavním, v celém konstitucionalismu, že zákony, které se dá-

vají, jsou výsledkem našeho přesvědčení a že nám nejsou vnuceny žádnou, abych tak řekl vyšší mocí osudu, že nejsou jako vojenské povely, při kterých nelze se optati proč a nač, že, jakož praveno, nejsou příkazy moci neodvratné a nevyhnutelné, že mají býti právě jen příkazem rozumu, příkazem práva i příkazem prospěšnosti, a že za takové příkazy mají od obyvatelstva přijímány býti. V tom, pánové, aby zákony vnikaly ve právní vědomí lidu, aby opanovaly přesvědčení mass lidu, aby tyto uznávaly, že jest nutno zákonův poslouchati nejenom proto, že jsou dány a že jsou to zákony, nýbrž proto, že jsou skutečným výrazem práva i prospěšnosti, v tom právě jest podstata ústavnosti. Však jestliže ku př. v některém klubu nebo v některé předběžné poradě parlamentární se dějí usnešení, a potom zde, abych tak řekl, jen ve scenu se uvádějí, aniž se vejde v rokování o ně: byl by to vlastně pouze nový způsob zákonodárského oktrojování při zavřených dveřích, nikoli pak zákonodárství konstituční, a nám nevedlo by se při tom lépe nežli za bývalé státní rady.

To tedy jest to, co jsem pánům zde připamatovati (Nepokoj na levo) za nutno pokládal, i myslím, to že jest na prospěch jak většiny tak i menšiny. Většině jest to s prospěchem, aby ukázala, že zákony, kteréž dovede dáti, nejsou zákony jenom proto, že ona je dala, sice by mohla prostě říci: To jsme nařídili, car tel est notre plaisir. Jest to s prospěchem většiny, ukáže-li, že to, co nařizuje, zakládá se na rozumu a na právě. Menšině zase záleží na tom, aby ukázala, že má skutečně rozumné důvody, ze kterých se snaží nějaký zákon odmítnouti nebo změniti, že svoje návrhy neklade bez duvodu; jí záleží na tom, aby veřejné mínění — jemužto jsme konečně všichni zodpovědni, třeba bychom nebyli odpovědni úřadům — aby veřejné mínění, pravím, i o tom se mohlo poučiti a přesvědčiti, že minorita chtěla věci dobré a jí hájila způsobem rozumným. O tom tedy, pánové, jakož praveno, chtěl jsem promluviti, abychom jaksi uvedli a ospravedlnili ty opravy, které hodláme navrhnouti a kterých zajisté uskrovníme co nejvíce.

Pominuli jsme toho, rozebírati několik paragrafů, ve kterých se nám zejména stylisace zdá velice na pováženou; připomínám jenom na př. §. 2. v návrhu, který zní:

„Když je slib vykonán, zahájí se říšská rada slavnostně u přítomnosti obou sněmoven buďto císařem osobně, nebo skrze kommissi, kterou císař k tomu ustanoví, a která shromážděnou říšskou radu pozdraví císařským poselstvím a jí oznámí vyzvání Jeho Veličenstva, aby o předlohách vládních svědomitě pojednala, a ve příčině návrhů, pocházejících od sněmoven samých, aby bedlivě šetřila oboru působnosti říšské rady širší a užší, jakož jest vytknuta v §§. 10. a 11. základního zákona."

Pánové, musím se přiznati, že se mi zdá velmi podivno, kterak přicházíme k tomu, abychom v paragrafu jednacího řádu o vniterním pořádku ve sněmovně kladli ustanovení, jakým způsobem J. Veličenstvo má říšskou radu zahajovati a jaká připomenutí má při tom ke shromážděným zástupcům lidu činiti. (Veselost.) Já myslím, to že bychom slušně mohli ponechati J. Veličenstvu, a jestliže On tato pokynutí a připomenutí neuzná za potřebná, že myslím také budeme spokojeni. Pánové, dáváme-li zákony, musíme býti také s to, abychom je i sankcí opatřili: nemyslím však, že bychom mohli našemu předsedovi uděliti plnomocenství, aby dal J. Veličenstvu důtku, kdyby On Svoje proslovení k zástupcům lidu jinak upraviti ráčil. (Veselost.)

Jiný podobný stylistický lapsus, kterého jsem si všimnul, jest v §. 22. Ten zní:

„Každý výbor může se tenkráte usnášeti, je-li přítomno více než polovice členů. Usnášení děje se absolutní většinou hlasů, a předseda koná své právo hlasovací při stejnosti hlasů. Oni zvolí zpravodaje" atd.

Prosím, kdo zvolí zpravodaje? To není jasně řečeno: bylo by třeba říci buď údové výboru či kdo vůbec jest tu míněn. Myslím, pánové, že slavná kommisse sama si toho laskavě všimne, kterak by zde snad bylo jasnějšího znění potřeba.

Podobný passus nacházím v §. 27. Tam zní čtvrtý odstavec: „Předseda toho výboru řídí jeho jednání a ustanovuje podle potřeby počet a pořádek členu, kteří kdy fungováni býti mají (der jeweilig zu fungirenden Ausschussmitglieder).“ — Pánové, já jsem Slovan, jakož víte, a necítím se zcela kompetentním v takovýchto otázkách německé grammatiky; ale, musím se přiznati, tento passus byl mi přece jenom trochu nápadný. Věřím sice, že jsou funkce — znám takové ze zkušenosti — kde člověk mnoho *trpěti* musí; že by však fungovati mohlo kladeno býti ve způsobě slovesa přechodného, a že bychom i *někoho* fungovati mohli, tomu dobře nerozumím! (Veselost.)*)

Však spokojuji se s tím, že jsem tyto věci pouze jako poznámky připomenul, a nechci o tom činiti návrhu žádného. Jak praveno, nepokládám se v tom za dosti kompetentního a ponechávám to ctěné kommissi, která zde v ohledu tom zajisté sestává ze znalců velmi důkladných. Opakuji tedy jenom to připomenutí, kterak doufám, že opravy, které snad navrhneme, netřeba pokládati za odmítnuté již předem, že doufám, že nebudou se potýkati s usnešením učiněným snad již prve jinde. (Hlučné výborně na pravo.)

V podrobném rokování o řádě jednacím mluvil Rieger při §. 32., jenž jednal o návrzích opravných a o formě, v jaké předložené návrhy mohou býti zavrhovány, totiž, že se to má státi tak řečeným *přechodem k dennímu pořádku*. Tuto řeč podáváme zde celou, ač nemá jiné politické důležitosti, nežli že mistrně objasňuje jeden výraz v parlamentárním životě velice užívaný. Mluvilť Rieger takto (St. prot. 238):

Chtěl jsem k §. 32. učiniti poznámku. Nalézám v posledním odstavci tohoto paragrafu znění následovné: „Návrhy směřující pouze k zamítnutí hlavního návrhu nepřipouštějí se; naproti tomu jsou návrhy na přechod k dennímu pořádku dovoleny.“ Přechod k dennímu pořádku jest často užívaný výraz parlamentární; přece však myslím, že není všude užíván ve

---

*) Zpravodaj Taschek v odpovědi své prohlásil, že slůvko *zu* dostalo se na to místo chybou tiskovou.

stejném smyslu, a že mu všichni nerozumějí stejně. Myslím, že je potřeba, abychom si význam a dosah tohoto výrazu objasnili a také určili, v jakém smyslu ho užívati hodláme.

Řekneme-li: Návrhy směřující pouze k zamítnutí hlavního návrhu nepřipouštějí se, kdežto návrhy na přechod k dennímu pořádku jsou dovoleny, — tu mohli bychom býti v pochybnostech, co se tím vlastně chce říci. Zdali se tím říká jen tolik, že se může přejíti k dennímu pořádku přes návrhy vedlejší, které podstatně k věci nepatří, čili přes různice incidenční, aneb-li má býti dovoleno přejíti k dennímu pořádku i přes hlavní návrh, o němž se rokuje?

Mohlo by se říci: Probírám-li předmět, který je na denním pořádku, a někdo by na mne volal: K dennímu pořádku! — musím nutně odpověděti: Já jsem při denním pořádku.

Má-li však tento odstavec míti ten smysl: Já navrhuji, aby se od hlavního návrhu, o němž se rokuje, upustilo, a aby se přes něj přešlo k *dalšímu* předmětu, který jest na denním pořádku, — tedy jest to něco zcela jiného. Domnívám se teda, že by bylo prospěšno, aby úmysl v té věci byl celému shromáždění jasným.

Kommisse sice, jak se zdá a jak jsem ovšem ze zprávy seznal, a sice na str. 4, ve třetím delším odstavci, byla toho náhledu, že se muže přejíti k dennímu pořádku také přes návrh hlavní, o němž se rokuje, to jest, že on touto formulí může býti naprosto odmítnut aneb zavržen. Je-li tomu tak, tedy to znamená právě to, co první věta toho odstavce připustiti nechce. Zní totiž první věta tohoto odstavce: „Návrhy směřující pouze k odmítnutí, nepřipouštějí se.“ Hned potom však se praví: Můžeme přes některý předmět přejíti k dennímu pořádku; to jest, přijme-li se to ve smyslu kommisse, předmět může býti zamítnut tím, že se přes něj přechází dále k nejbližšímu předmětu denního pořádku.

Já jsem pro smysl, ve kterém kommisse to pojímá, že totiž musí býti komoře neb sněm vně podána možnost, aby některý předmět zamítla; jsem tedy také pro to, aby se to stalo způsobem, jaký kommisse navrhovala; myslím však přece,

že by to mělo býti vysloveno způsobem o něco jasnějším, a sice takto: „Návrhy sněmovní pouze k zamítnutí hlavního návrhu nepřipouštějí se; ale sněmovna ovšem se může usnésti, že přechází přes některý předmět rokování k dennímu pořádku s odůvodněním aneb bez odůvodnění.“

Přejíti přes nějaký předmět k dennímu pořádku značí, přejíti přes něj dále; kdežto zde stojí: „naproti tomu jest přechod k dennímu pořádku dovolen“, což dle mého zdání není řečeno tak jasně. Další slova, jichž připojení si přeji, totiž slova: „s odůvodněním aneb bez odůvodnění“, myslím, že budou asi mnohým ctěným členům sněmovny milá. Jeť věcí známou, že bývá potřeba, jsme-li časem nuceni zamítnouti nějaký návrh, abychom tak učinili s odůvodněním, protože by jinak odmítnutí takové nebylo odůvodněno a ospravedlněno před míněním veřejným; konečně by veřejné mínění sněmovnu z toho vinilo, že učinila něco bezdůvodně. Začasté vyskytují se případy, ve kterých právě odůvodnění jest v usnešení podstatným, a nikoli usnešení samo; musí tedy sněmovně býti poskytnuta možnost, aby také důvod sám povýšila za usnešení.

Pánové, v obyčejném životě stává se na stokrát a tisíckrát, že když něco činíme, jednou to jest zcela nezávadné, a podruhé zdá se ten samý skutek býti špatným aneb povážlivým. Ku př. jsem-li členem jednoty k nesmekání klobouků, anebo učinil-li jsem si pevnou zásadou nikoho nepozdravovati, nemůže mi to pak nikdo zazlívati, když před ním nesmeknu. Ale kdyby se mi stalo, že bych dnes potkal nějakou osobnost vysoce váženou, na př. jednoho ze ctěných pánů ministrů, a nesmekl bych před nimi, tu by mi to celý svět pokládal za nezdvořilost; je-li však znám důvod, že jsem členem jednoty k nesmekání klobouků, a jestli jsem tento důvod výslovně znáti dal, nebude mi to zajisté nikdo zazlívati. (Veselost.)

Teda, pánové, z tohoto jednoduchého příkladu, a mohl bych podobných uvésti na sta, seznáte, že odůvodnění při velmi mnohých čincch je jejich podstatou; a proto si přeji, aby to-

muto shromáždění byla zachována možnost zamítnouti návrh s odůvodněním.

Ostatně odvolávám se na to, jak v té věci si počínaly téměř všechny parlamenty evropské. Bude vám známo, že odůvodněný přechod k dennímu pořádku jest v obyčeji v komoře pruské, v komoře belgické, v parlamentě francouzském; a mám-li ještě něco dodati, odvolávám se v té příčině na Kurhessensko a Hannover (Veselost), kde platí totéž. A tím myslím, že jsem návrh nejlépe odporučil. (Veselost.)

Návrh Riegrův, uvedený doslovně v jeho řeči, byl potom většinou přijat.

V 11. schůzi 5. června čten byl návrh německého poslance z Moravy Szábela, aby zvolen byl výbor ústavný, jemuž by se přikazovaly všeliké záležitosti týkající se ústavy a základních zákonů. Státní ministr Schmerling povstav prohlásil ku poučení sněmovny, dříve nežli o tom návrhu nějak se usnese, že vláda přítomnou radu říšskou pokládá toliko za užší: vláda to prý bez obalu prohlašuje proto, „aby odvrátila od sebe výčitku, jakoby chtěla sněmovnu povzbuzovati, aby vešla v nějakou činnost, jejíž kompetence potom mohla by býti pochybnou" (Str. Prot. 208). Když potom ve 12. schůzi 8. června sněmovna o návrhu Szábelově poprvé se usnášela, povstali za ten návrh ministři, levice a velký díl středu (St. Prot. 230). Ministři teda jakožto vláda odmítali od sebe zodpovědnost z něčeho, zač jakožto poslanci hlasovati neváhali; jinými slovy: Nemohli popříti, že mají před sebou užší radu říšskou, ale spolu působili k tomu, aby tento parlament jednal jako širší rada říšská. Již to samo bylo zřejmým znamením, že parlamentarismus rakouský nachází se na cestě špatné, nevedoucí ke zdaru. Z té příčiny Rieger v čele autonomistické pravice učinil pokus, *aby říšská rada byla odročena*, a aby raději byli svoláni sněmové zemští, od jejichž činnosti bylo lze očekávati více prospěchu. K tomu účelu nesl se návrh adressy k císaři, jejž ve 13. schůzi 11. června podal Rieger a jenž nesl padesátero podpisů. Návrh adressy zněl takto (Str. prot. 260):

Slavná sněmovno račiž usnésti se, aby J. Veličenstvu císaři podána byla v nejhlubší úctě tato adressa:

Vaše císařské královské apoštolské Veličenstvo!

Nejmilostivější Pane!

Na základě Nejvyššího diplomu ze dne 20. října 1860 a císařského patentu ze dne 26. února 1861 ráčilo Vaše cís.

král. apoštolské Veličenstvo dáti svolati zástupce, kteří od sněmů zemských do rady říšské vysíláni býti mají.

Jsouce té naděje, že povoláni budou poslanci všech zemí a národů širého císařství, aby spolupůsobili ve zbudování ústavy říšské — ku blahu celku a na uspokojení všech jeho částí — vyslali nás sem sněmové zemští a my se podvolili vznešenému poslání tomu.

Právě u vědomí tohoto poslání nesmíme si však déle tajiti, že nemáme práva, shromáždění nyní zde sněmující uznávati za úplnou radu říšskou, a také c. k. ministerstvo vyslovilo totéž vyjádřením daným v sezení dne 5. června r. t.

Nepochybujeme sice ani okamžik, že se moudrosti V. Veličenstva, podporované loyalitou a soudností Jeho národů, podaří šťastně přemoci překážky, kteréž se na ten čas v cestu staví tomu, aby se zastoupení veškeré říše stalo skutkem. Ale v nynějším neúplném sestavení není toto shromáždění ani s to ani povoláno, aby se jalo řešiti své nejdůležitější a nejpilnější úkoly, jako definitivní vyměření ústavních mocností ve státě, upravení statoprávních poměrův zemí mezi sebou a oproti veškeré říši, a konečně uvedení v pořádek veškerého hospodářství státního, — a aby takto vlastnímu povolání svému dostálo.

Věrně poslušná sněmovna poslanců byla by v těchto okolnostech odkázána nanejvýše k tomu, aby svoji činnost obmezila na úkoly zákonodárství povahy podřízené, jejichž důležitost nikterak měřiti nelze s velkými otázkami a naléhavými potřebami této doby, a jejichžto vyřízení by nás také nepřiblížilo šťastnému rozluštění oněch úkolů vyšších.

Naproti tomu bude brzkým obnovením sněmovní činnosti v jednotlivých královstvích a zemích vyhověno mnohým vřelým přáním obyvatelstev, a pomoc poskytnuta naléhavým potřebám zemí, jakož i důležitý krok učiněn ke zdarnému rozvoji a objasnění ústavních poměrů zemí jakož i říše.

Toto nové svolání sněmů však také utvrdí národy V. Veličenstva v jich důvěře v opravdové a důsledné provádění základních zákonů od V. Veličenstva udělených, a bude je

více nežli cokoli jiného pobádati, aby hleděli udržeti a množiti též potřebnou jednotu a mocné postavení císařství.

Uvažujíc tyto důvody, vznáší sněmovna poslanecká k V. c. k. apoštolskému Veličenstvu nejposlušnější prosbu:

Vaše Veličenstvo račiž radu říšskou nyní shromážděnou odročiti dotud, až bude umožněno svolání zastupitelstva veškeré říše, a račiž sněmy jednotlivých království a zemí k činnosti ústavní ihned svolati.

Dr. Fr. Lad. Rieger z Čech.
Fr. Smolka.
Pražák.
Dr. L. Toman.
Clam-Martinic.
Dr. Klaudi.
Vladimír Cielecki.
Biskup Jirsík.
A. Z. Helcel.
V. V. Tomek.
Dr. Bílý.
Dr. Čupr.
Macháček.
Dr. Milner.
Šimon Dvořák.
Dr. Helcelet.
Mat. Havelka.
Karel Hubicki.
Dr. Brauner.
Fr. J. Řezáč.
V. Zelený.
Kazimír Grocholski.
Leonard Wężyk.
Dr. Dietl.
Stan. Morgenstern.
Ludvík Ruczka.
Krzysztofowicz Jakub.
Horodyski.
Gulowski.
Dr. Vend. Grünwald.
Staněk.
Ig. Zátka.
Dr. Obst.
Bocheński.
Rogalski.
Kirchmayer.
Dr. Zyblikiewicz.
Jos. Zikmund.
Dr. Hauschild.
Alex. Dobrzański.
Felix Reyzner.
Karel Rogawski.
Štěpán Ljubiša.
Kazimír Dzieduszycki.
Dr. Nikodem Bętkowski.
Wodzicki.
Dr. Szemelowski.
Adam Potocki.
Dr. Prachenský.
Frant. Šebek.

Podpisy zde uvedené ukazují, ze kterých členů skládala se tenkrát pravice. Po přečtení navržené adressy pověděl předseda Hein, že dle jednacího řádu navrhovatel má právo, vyvoliti si den, kdy ten návrh přivede k řeči. Rieger odpověděl, že ponechává si mluviti o tom ve příští schůzi. Ale skutečně o navržené adresse potom nemluvil, a ona teda byla umlčena, nejspíš z usnešení klubů pravice.

Velkou centralisticko-liberalistickou akci zahájil v říšské radě poslanec dr. *Mühlfeld*, jenž dne 11. června navrhl, aby zřízeny byly kommisse k vypracování zákonův o několika důležitých věcech. Kommisse, která nejprve o těch návrzích se radila, poněkud je proměnila; jejím pak jménem poslanec Herbst v 15. schůzi 19. června přednesl tři návrhy: 1. Aby zvolen byl výbor devítičlenný k vypracování zákonův o právě spolčovacím a shromažďovacím, též zákony na ochranu svobody osobní, práva domácího a tajemství listového. 2. Aby zvolen byl stálý výbor o 12 členech, jemuž by se ku předchozí poradě přikazovaly všeliké předlohy a návrhy, týkající se vědy a vyučování, především pak návrh Mühlfeldův, aby vydán byl zákon k zabezpečení svobody vědě a jejímu učení. 3. Aby zvolen byl stálý výbor o 12 členech, jemuž by se přikazovaly ku předchozí poradě všeliké předlohy a návrhy, ježto se týkají poměru konfessionálních, zejména také Mülfeldův návrh k tomu směřující, aby byl vydán zákon o právech a postavení rozličných společností náboženských a jejich příslušníků naproti státu a ve veřejném ohledu, jakož i o právech jedněch naproti druhým a v občanském ohledu (St. Prot. 295). Se stanoviska autonomistického mluvil o těchto návrzích téhož dne nejprve dr. Smolka: řeč jeho vrcholila v tom, že přijímá návrh zde právě uvedený pod číslem 1., a že zavrhuje návrhy pod číslem 2. i 3., ponévadž náležejí do působnosti sněmů zemských. Po velké řeči Smolkově ujal se slova Rieger, mluvě takto (St. prot. 302—310):

Slavná sněmovna dovolila poslanci Smolkovi, že směl vyjádřiti se o postavení, které on a rodáci jeho v této sněmovně zaujímají. Doufám, že také mně to bude dovoleno; užiji vaší trpělivosti co možná nejskrovněji.

Předseda: Upozorňuji pana poslance, že předešlému panu řečníkovi byla tato úchylka jenom mimovolně dopuštěna, a že jsem pana poslance Smolku k věci volal; bylť zneužito trpělivosti předsedovy i celé sněmovny. Žádám pana poslance, aby tak daleko nezabíhal a se co možná věci držel.

Dr. *Rieger*: Přidržím se co možná věci; mám však naději, že kdybych během řeči přece něco prořekl, co bych pokládal za potřebno pronésti na ospravedlnění dosavadního jednání svého i svých rodáků, pak doufám, že pan předseda i mně dopřeje téže shovívavosti, téže volnosti řeči, jaké dopřál panu poslanci Smolkovi. (Hlasy: ano! ano! a Bravo! v levo.)

Pánové, myslím, že některých vysvětlení takových jesti nám Čechům tím více potřebí, protože v poslední době stalo se takořka módou, líčiti nás jako zpátečníky, jako nepřátele svobody, jako lidi, kteří touží po feudalismu, jako ty, kteří se protiví všem snahám svobodomyslným, jako přívržence konkordátu a ultramontanismu v této sněmovně. A všem těmto výčitkám, které vnitř i vně sněmovny, jakož i v rozmluvách poslanců tak mnohonásobně se ozývaly, já uznávám zapotřebí se opříti, a musím také jasně vyložiti a přesně určiti stanovisko, na kterém stojíme my vůči svobodomyslným návrhům pana poslance Mühlfelda. Poslancům haličským, zejména poslancům národnosti polské, je snadno nechávati na sobě výčitky nesvobodomyslnosti, vždyť přece ví celý svět, že Poláci reakcionáři nikdy nebývali. Jinak jest to s námi! Vždyť příznivci naši v této sněmovně i mimo ni v časopisech nemohli se dosti nadiviti, čím se to děje, že Poláci svobodomyslností tak proslulí, hlasují ve všech otázkách s námi Čechy! Pánové, to se vysvětlí prostě: Jsme syny jednoho a téhož velikého kmene, jsme příbuzni rodem, a máme mimo to náhodou stejné zájmy národní a politické: i nemohlo se ani jinak státi, nežli že jsme v této sněmovně hlasovali pospolu, jako jsme i roku 1848 hlasovali ve větší části otázek, zejména ve všech těch kusech, kde šlo o samosprávu zemskou a o národnost! Jest to podivno, že právě my, kteří jsme skoro veskrze syny rolnickými a měšťanskými, tak často slýchati musíme výčitku, jako bychom bažili po feudalismu a Bůh sám ví po jakých aristokratických institucích, kdežto by to konečně přece bylo pochopitelnější, kdyby se něco takového vytýkalo našim ctěným sousedům, čítajícím ve svých řadách muže, kteří patří k nejstarším rodům polské aristokracie.

Přecházím nyní k tomu, co jest vlastně předmětem našeho dnešního jednání, totiž k návrhům, které učinil poslanec pan Mühlfeld. Ony týkají se otázek, které v konstitučním životě vůbec obyčejně pojímány bývají slovem *základní práva*. Jakožto základní práva byly pojaty do většiny moderních ústav, a jakožto základní práva jsou jmenovitě i v ústavě, kterou na-

vrhl parlament Frankfurtský, ve kterém, jakož povědomo, i ctěný náš pan státní ministr spolupůsobil; tam byla ta práva přímo do ústavy přijata. Myslím tedy, že by bylo bývalo přirozeno, aby tato základní práva i u nás byla našla místo v ústavě, a přiznávám se, že jsem se podivil, že J. Exc. ctěný náš ministr státní, který ve Frankfurtě zajisté také pro tato základní práva spoluhlasoval, o to se nepostaral, aby tato základní práva byla pojata i do naší ústavy únorové.

Pánové! Kdyby se to bylo stalo, byli bychom dnešní debaty zbaveni, a nebylo by třeba o tom nyní mnoho slov šířiti. Nemohu věru pochopiti, proč tyto věci nebyly dány do ústavy. Jeliž to jenom proto, že byl úmysl, aby vůbec byly principiálně vyloučeny: či jest to snad proto, že nechtěno v tom směru vysloviti zásady obecně platné pro všechny země, nýbrž že vycházelo se z toho náhledu, že i vzhledem těchto poměrů základně-právních by snad v rozličných zemích bylo potřebí vydati rozličná ustanovení, podle rozličného stupně vzdělanosti a podle rozličných sociálních poměrů každé jednotlivé země, jakož jest tomu zejména vzhledem ku právu shromažďovati se a tak mnohým věcem jiným? Či stalo se to snad jenom proto, aby našim ctěným spolučlenům se zde poskytla příležitost, přednésti zde krásné řeči o všech těch velice zajímavých otázkách, jako jsou: Svoboda svědomí, svoboda tisku, odpovědnost ministrů a jak ten celý katechismus svobody zní?

Já, pánové, shledávám v tom lacinou zásluhu. Víte, pánové, že ne bez mého spolupřičinění, jakož i některých členů našeho ministerstva, byla již v našem Kroměřížském parlamentě základní práva navržena i přijata. Nuže, pánové, tato základní práva najdeme v každém knihkupectví, i jest snadno si je opatřiti, vybrati ten či onen paragraf těchto práv a podati ho ve způsobě návrhu. To jest ten nejlacinější způsob zjednati si nesmrtelnost a nasbírati sobě vavřínů nesmrtelnosti! (Nepokoj v levo.) Kdyby snad se někdo rozpakoval přijmouti základní práva námi v Kroměříži sestavená, tož může, žádá-li si toho snad jeho německé srdce, raději dáti přednost Frankfurtským a nám z nich ten či onen paragraf navrhnouti.

*

Tak se, pánové, věci mají! Pokud na mně jest, já nejsem toho lačen; avšak jsem toho také dalek stavěti se na odpor takovým zásadním ustanovením. Byl bych si, jak praveno, spíše přál, aby J. Exc. pan státní ministr jim již byl zjednal místo v ústavě.

Poněvadž se to bohužel nestalo, tedy myslím, že by bylo bývalo v pořádku, tyto předměty, ježto podle mého rozumu jsou právě věcí ústavy, ponechati plné říšské radě. Dáme-li se nyní do jednání o té věci, můžeme odhlasovati jenom věc kusou, i jest tu otázka, hodí-li se potom asi zákony od nás v tom zpusobu schválené a přijaté do celé osnovy naší státní ústavy, až ji budeme míti někdy přijímati jakožto celek. Měli bychom tedy tyto kusy předložiti říšské radě širší; však poněvadž nyní nejsme širší radou říšskou, tedy mohli bychom tyto zásady, které poslanec Mühlfeld navrhnul, na ten okamžik považovati a schváliti jen jako prosté zákony, a v tom smyslu nenamítáme proti nim praničeho. Kdybychom měli plnou říšskou radu, hlasovali bychom bez rozmyšlení pro to, aby nejprve byl sestaven výbor ústavní, a ten aby základní práva uvedl v systém a je ve způsobě celku logicky spořádaného jakožto zvláštní kapitolu vložil do ústavy.

Ale bohužel, my nejsme plnou říšskou radou, a tak nalézáme se ve trapné nejistotě svých poměrů, nevědouce věru, k čemu jsme kompetentní a k čemu nejsme; byli jsme povoláni k věcem, které rozřešiti nemůžeme, a máme řešiti úlohy, ku kterým povoláni nejsme. Naše ústavní poměry totiž ještě nejsou ustáleny, jsou ještě v plném proudu vývoje; a že se právě teprva vyvíjejí, o tom svědčí již i ta okolnost, že máme ministra státního, jehožto zvláštním úkolem jest, aby se obíral s otázkami ústavními, že tedy máme jaksi ministra pro zdělání ústavy. Naše ústavní poměry jsou tedy do dnes ještě ve stavu slévání; my máme sice mistra slévače, ale slévání pokračuje poněkud zdlouhavě a ztuha, a ústím vytéká málo potřebného materialu. (Nepokoj a sykot z levice.)

Předseda: Volám pana řečníka k pořádku; tento vyzývavý způsob není přiměřen důstojnosti sněmovny. (Bouřlivé Bravo!

v levo.) Zavolám-li podruhé k pořádku, musím poprositi pana řečníka, aby se posadil.

Dr. Rieger: Myslím, pánové, že mluvím docela klidně a že ani dost málo nedráždím. (V levo: Oho! v pravo: Bravo!) Jsem dalek toho, abych někoho chtěl urážeti. (V pravo: Bravo! v levo sykot.) Ale, pánové, já rozumím svobodě řeči tak, že možno zde věci líčiti takými, jakými jsou; a je-li kdo tak nešťasten, že neshledává všechno krásným, co tu právě je, ba lze-li mu dokonce i domýšleti se, že snad i státní ministr v tom či onom něco opominul, — že říci to jest zajisté v mezích řečnické svobody ve sboru zastupitelském. Tak já té věci rozumím.

Pravil jsem tedy, že naše ústavní poměry právě se teprva slévají; mám při tom na mysli obraz vysoké peci, ze které se naše ústavní poměry takořka v nějaký model vlévají. Že však posud ne valem, ani ještě plným tokem se nevyřinuly, že nevyšly, abych tak řekl, jako postava Minervina ze hlavy Zevsovy, ačkoli J. Exc. pan státní ministr se v tom ohledu všemožně vynasnažil, to mi zajisté přiznáte, pánové! Důkazem toho jsou ty prázdné lavice zde, nepřítomnost tolika národů, kteří by zde býti měli. To tedy jest to, co jsem chtěl naznačiti řka, že naše ústavní poměry jsou teprva v běhu slévání, a že dosud nejsou hotovy. Myslím tedy, že jsem tím nikoho neurazil.

V takových okolnostech, pánové, myslím, že to úkolem státního ministerstva, ministerstva vůbec, jemuž přece náleží pečovati o zachování našich ústavních práv, postarati se o to, aby již přestaly poměry, které se nikterak nesrovnávají se životem konstitučním a s jeho zásadami. Potrváme ovšem nevyhnutelně ještě nějakou dobu v tomto neurčeném stavu, i nezbývá jiného, nežli abychom složili v ministerstvo veškeru důvěru, že nedopustí žádného zneužívání a že po celé říši bude všech těch práv hájiti a šetřiti, která právě jsou přirozeným výsledkem poměrů ústavních, konstitučních. S tohoto stanoviska pojal jsem já tu záležitost a myslil jsem, že by snad vyřizování těchto otázek o základních právech, přijetí

těchto zákonů ještě nějakou dobu mohlo počkati, a že ministerstvo, jsouc, jakož povědomo, svobodomyslno, postará se o to, aby se nenaskytovaly takové staré nešvary rázu nekonstitučního. Ale zdá se, že pan poslanec Mühlfeld o tom jinak soudil a že pokládal za potřebno, ba za zcela nevyhnutelno navrhnouti, aby tyto zákony byly schváleny ihned. Nuže, tážete-li se mne, kterak já smýšlím o vyřízení otázky této, tedy bych v ní rozeznával podstatu a formu. Co do podstaty souhlasím s návrhy docela.

Vy víte, pánové, že jsem roku 1848 pro základní práva hlasoval; ten či onen z vás ví snad také, že jsem v jich sepsání a hájení měl účastenství nikoli zcela nepatrné. Nuže mohu vás ubezpečiti, že se od těch dob v mých náhledech o svobodě a konstitucionalismu nezměnilo pranic, a domnívám se, že totéž mohu tvrditi o svých ostatních krajanech, kteří tenkráte se mnou působili, i o těch, kteří tu nyní se mnou jsou. Zde ve Vídni je zvykem nazývati nás českými tvrdohlavci (die böhmischen Dickschädel): to svědčí o naší stálosti a houževnaté vytrvalosti. My béřeme to slovo ve smyslu dobrém a jsme hrdi na to, že jsme takoví; mohu vás ujistiti, že pokud se týče svobody a politického přesvědčení, zůstaneme vždy tvrdými lebkami českými. (Výborně! Výborně!)

Avšak co se způsobu toho vyřízení týče, byli bychom je, jak praveno, raději viděli vyřizovány jakožto otázku *ústavní*. Ale když tu již o věci se jedná a velká část sněmovny to pokládá za potřebno, aby vyřízena byla, tož nechtěli bychom se za žádnou cenu opírati těmto snahám svobodomyslným.

Víme věru ze zkušeností vlastních, že jest těch zákonů třeba. My ve své zemi nabyli jsme té smutné zkušenosti, že spolky nejnevinnějšího rázu byly od vlády mocně mistrovány, a že jim bylo překáženo všemožným způsobem. Není tomu dávno, co se nechtělo ani dovoliti, aby se mohly tvořiti filiální spolky hospodářské, a co chtěli celé království České s obyvatelstvem pěti millionů lidí obmeziti asi na 12 nebo 15 hospodářských spolků, kdežto jich malé Štýrsko má asi 30. Takový případ přihodil se ještě v posledních dnech. Rovněž tak

dělo se s českým národním Museem. To bylo po šest až osm let stále a stále mistrováno mocí; tři nebo čtyry léta bylo bez předsednictva, i nebylo ani lze konati valnou hromadu přese všechny opětované prosby a přednešená představení, a teprva před nedávnem, krátce před tím, nežli jsme sem šli na říšskou radu, dostali jsme konečně dovolení konati valné shromáždění.

V Praze jest fond na pěstování české řeči a literatury; tato Matice jest spojena s Museem a jest jeho částí. Ta rovněž po dlouhá léta byla v pochybnostech o své existenci, neboť se jí velmi dlouho odepíralo stvrzení jejích stanov; a přece jest ta Matice ústav tak nevinný, ana vydává pouze poučné spisy, na mnoze díla přísně vědeckého rázu, a lze jí nanejvýše vytýkati to, že celkem zůstala poněkud za proudem literatury naší vůbec.

V takových okolnostech tedy uznáváme, jak pravím, potřebu takových zákonů. Rovněž co se týče tajemství listovního. Slýchám se všech stran, že i členové této slavné sněmovny častokráte si stěžují, že se tajemství dopisů porušuje; přihodilo se mi někdy, že mi byly ukázány obálky se psaní, na kterých bylo porušení tajemství listovního patrno; byly mi zvláště ukazovány obálky, na kterých prý bylo znáti zbytky jakési pasty, která prý slouží ke slupování pečetí; takové zbytky mi v skutku ukazovali a tvrdilo se mi, že to byla opravdu tato pasta, které prý se užilo na obnovení sloupnutých pečetí, a úřadník prý se dopustil pouze té neopatrnosti, že té pasty užil k novému pečetění dříve, nežli zase náležitě stvrdla. Přiznávám se, pánové, že ačkoli mě po delší dobu již počítají mezi reakcionáře, přece jest mi těžko tomu uvěřiti, ano příčí se mému citu uvěřiti, že by naše svobodomyslné ministerstvo podnes užívalo těchto nástrojů absolutismu; a myslím, že bych mluvil jenom ve smyslu veškeré sněmovny, kdybych k pánům ministrům, kterých se tato záležitost týče — nevím, je-li to ctěné ministerstvo policejní či ministerstvo dopravní a poštovní, jemuž ta věc přísluší, — obrátil se s prosbou, aby tento tajný kabinet, je-li ještě takový, brevi manu mini-

steriálním nařízením zrušili, nebo není-li to nikterak možno, aspoň úředníkům poručili, aby svůj úřad vykonávali trochu šikovněji, aby to nebylo znáti; vždyť víte, pánové: co nevím, to mne nepálí! (Nepokoj a veselost.)*)

Jsem tedy arci toho náhledu, že jest navržených zákonů ovšem potřeba: jest jich potřeba tím více, ježto všichni víme, že tytéž organy, které prve provozovaly centralisaci, absolutismus a germanisaci, dosavade ještě jsou v plné činnosti a že také toto nynější ministerstvo užívá těchto organů, a sice od nejnižšího až k nejvyššímu. Pánové! Kdo po delší dobu něco činiti uvykl, odvyká z těžka svému starému zvyku; a já myslím, že to ani u nás nebude lepší, dokud naše veškera správa vůbec nebude veskrze přetvořena. Myslím dále, že by ministerstvo mohlo v té věci jen tolik učiniti, aby odstranilo organy, které snad též za ministerstva dosavadního a nad to pod vládou bachovskou *více* činily, než bylo jejich povinností; aby, pravím, takové organy přesadilo z těch míst, kde staly se obyvatelstvu zvláštním úrazem, a dalo je na místa jiná, kde snad by úrazem nebyly; ministerstvo by se mohlo konečně přičiniti o to, aby úředníci jeho dostali přísné instrukce, aby měli stále na paměti, že milostí J. Veličenstva žijeme ovšem již ve státu konstitučním, a že oni tedy se státními občany zacházeti musejí jako s občany konstitučními nebo aspoň práv jejich šetřiti. Přáli bychom si snad ještě i to, aby se semo tamo stalo i přísné pokárání, kdekoli se takové přestupky naskytnou. Ale dokud nebude veškeré naše úřednictví a kancelářství zreorganisováno, sotva můžeme se nadíti, že našich ústavních práv bude ve všem všudy šetříváno: i myslím tedy, že ty svobodomyslné zákony, které právě schváliti hodláte, v tom ohledu nezpůsobí žádné valné změny.

Však vy těmto svobodomyslným zákonům *chcete* k vůli vlastnímu uspokojení a dostiučinění svému, a my vám v této

*) Dne 28. června r. 1861 Vídeňský denník Fortschritt přinesl zprávu, že černý kabinet v poštovském úřadě, na nějž Rieger dorážel, byl toho dne zrušen. (N. L. č. 176.)

šlechetné snaze nehodláme nikterak překážeti. Áčkoli jsme z počátku doufali, že je vyřídíme jenom ve způsobě otázky ústavní, tedy jsme potom přece uvážili, že jsme schválili již ve způsobě novelly zákon o immunitě poslanců, a že se právě chystáme odhlasovati o druhé, podobné novelle, o zodpovědnosti ministerstva. Když jsme tedy již do té novellistiky zabředli, tedy také neuškodí, ukončíme-li také i ten román o černém kabinetě (veselost): v tom tedy smyslu budeme podporovati utvoření kommisse.

Pánové! Pravil jsem již, kterak nám poslední dobou byla vyčítána nesvobodomyslnost, a jak často nám byla vyčítána: mám tedy za svou povinnost, abych v té věci sebe a své krajany poněkud obhájil. Vytýkalo se nám, že my a naši političtí stoupenci jsme prý enthusiasty pro konkordát, že jsme ultramontány a nevím ani co ještě více. Nuže, pánové, my ctíme a šetříme pokud možná každého náboženského přesvědčení; ale vy sami nesnadno uvěříte, že můj otcovský přítel Palacký, jsa protestantem, že můj přítel baron Petrinó, jsa vyznání řeckého, že by tito oba pro konkordát zrovna blouznili! Vidíte tedy, pánové, že tato výčitka není zcela správna. Co však se týče vyčítání feudalismu, tuť musí mi býti divno, že právě mne z něho opět a opět viníte. Což pak jsem snad, pánové, já dědičným a korouhevním pánem na Semilech a na Železném Brodě, abych pro takové instituce tak velice horoval? Nikoli, pánové, já jsem prostý syn mlynářův a sám majitel mlýna. Moje rodina bývala po celá dvě století, pokud svůj rodokmen vystopovati mohu, vždy počestnou rodinou občanskou; všichni moji předkové bývali v tom oboru, ve kterém žili a působili, rovněž váženi jako i ctihodni, a já jsem si toho vědom, že jsem se této tradici nezpronevěřil. Že tedy právě vůči mně mohou takové výčitky stále a stále býti opakovány, jest věru nepochopitelno.

Vyčítá se nám dále, že jsme přepjatí národovci: však kdybychom jimi byli, museli bychom právě především řády feudální zatracovati: vždyť tyto řády feudalismu, poddanství.

poroby a nevolnictví (Hörigkeit) nejsou ani národní ani české: bylyť k nám z Němec importovány! (V levo: Oho!) My na pojem Hörigkeit a na mnohé podobné nemáme ani případných výrazů ve své řeči, neboť český sedlák býval až do patnáctého věku svobodným pánem půdy své! (Bravo!) Tedy právě s tohoto národního stanoviska nejméně můžeme horovati pro instituce feudální! Co pak se týče našich národních snah za doby nejnovější, tedy ani naše národnost a národní literatura nebyla snad mazlíčkem naší aristokracie; ona naopak byla spíše popelkou mezi jejími vysokorodými příslušníky, dlouho u nich zůstávala nepovšimnutou, až si konečně sama, svým volným pohledem a svou zdravou, samorostlou bytostí zjednala povšimnutí.

To tedy, pánové, pokládal jsem za potřebno na objasnění stanoviska, na kterém stojíme my. Buďte ubezpečeni, že svobodomyslni jsme a zůstaneme za všech poměrů, ať se již v novinách a i v této sněmovně o nás v tom ohledu smýšlí a mluví cokoli. My Čechové byli jsme vždy národem svobodomyslným od nejstarších dob až do nejnovější. My, pánové, honosíme se tím, že naši předkové byli *první*, kteří v Evropě zdvihli boj za ideu (Bravo!), a v této válce za svobodu svědomí čelili jsme mužně celé Evropě! (Bravo.) Byli to naši předkové, kteří za svobodu svědomí, za svobodu občanskou a na obhájení ústavy zdvihli válku třicetiletou! Když potom touto válkou naše vlast byla tak hrozně zpustošena, že počet obyvatelstva klesl až na pětinu a země musela se zalidniti cizími osadníky, tu zasazena byla národu našemu rána takořka smrtelná; od těch dob musela národnost naše po dvě stě let jen bídně živořiti. Ale již první snahy národnosti naší, opět procitlé ze mdloby, byly snahy po svobodě. Neboť, pánové, my to víme nejlépe, že právě naše národnost a svoboda jsou nerozlučny: kdo naše dějiny zná, ten zajisté ví, že po všechny časy, kdy svoboda se v naší vlasti povznesla, i naše národnost a naše národní literatura mohutně pokročily, a kdykoli u nás vlády se zmocnil absolutismus, tu šly za ním i germanisace a potlačování naší národnosti.

A proto také cítí každý Čech a každý z nás má to v srdce vepsáno a ví, jakou měrou o nás možná pronésti slova, jež pronesl belgický básník o svém národě: „Vizte, Čechové, k vašemu jazyku jest vaše štěstí připoutáno; rozevřete dějiny, a kdekoli shledáte své právo týráno, své blaho pošlapáno: tam trpí stejně i váš jazyk, a k jeho zničení vždy směřuje tyranství!“ (Hlučná pochvala.) Můžete tedy býti přesvědčeni, pánové, že my Čechové po všechny časy, a pokud jediný pravý a ryzí Čech bude na světě, o svobodu a za svobodu státi budeme. (Výborně, výborně!) A tím doufám, že jsem vyvrátil všechny ony nespravedlivé výčitky reakcionářského smýšlení, které se nám činily.

Ale, pánové, svobodu, jižto milujeme všichni, můžeme milovati dvojím způsobem: můžeme ji milovati jako jinoch miluje svůj ideal, o němž pěje, o němž horuje, však sotva si troufá jej svým nazývati: ale svobodu můžeme též milovati jako ji miluje muž, který si chce založiti bezpečnou domácnost; když ten vyjde na námluvy, prohlédne si tu nevěstu a netáže se pouze po kráse a půvabech, nýbrž táže se také, bude-li dobrou hospodyní, bude-li moci s ní v pokoji žíti, a jestli mu snad i něco do hosp dářství přinese. (Výborně!) To jest ten způsob, kterým rozvážný muž svobodu pojímá a si ji osvojiti hledí. Tak rozumím svobodě i já, tak ji pojímáme my Čechové vůbec. Rád bych ji měl svojí dobrou, mně oddanou ženou, s kterou mohu dlíti a žíti, s kterou se mohu dobře snášeti v domácnosti; chtěl bych ji míti jakožto ženu, která spolu se mnou mluví řečí mého srdce, řečí mé matky (Výborně!), jako ženu, která mne může obdařiti zdravými dítkami, mladými to svobodami: tak já si myslím svoji svobodu, a aby takovou se stala, musím se s ní zasnoubiti samosprávou — autonomií! (Výborně! s mnoha stran.) To jest pravá svoboda, a teprve v autonomii budu svobody užívati a ne se jí pouze obdivovati (Výborně!); a tak, pánové, rozuměli svobodě všichni národové, kteří jsou praktičtí a svobodu opravdu u sebe mají; tak jí rozuměli Švýcaři, tak ji pojímají Angličané, nalézajíce v samosprávě nejbezpečnější a největší záruku

svobody! (Výborně!) Francouzové však, kteří se jakživi svobodě jen dvořili, právě proto nemohli s ní nikdy dospěti ku klidnému manželství. (Výborně! Výborně!)

Jestliže tedy, pánové, tento náš názor pochopujete a jej s námi sdílíte, pak také pochopíte, čím to jest, že my při každé příležitosti vždy a vždy předkládáme si otázku o kompetenci. Obáváme se totiž, aby zdejší říšská rada v tomto svém složení dosud neúplném nečinila usnešení, která by samosprávě našich zemí ublížiti mohla. Vidíme, že nynější říšská rada právě není úplna, že neposkytuje pravý obraz veškerého Rakouska, a kdyby ve plné říšské radě přišlo jednání o podobných otázkách, jako jest samospráva, tu by se poměry hlasů sestavily docela jinak, a nám sotva bylo by se obávati, jako nyní, že naše autonomie bude stlačena snad až pod onu míru, kterou jí únorový patent již udělil, anobrž spíše mohli bychom se nadíti, že by došla rozšíření nad onen patent, a to jest to, čeho si přejeme! (Výborně!)

Dáte mi, pánové, za pravdu, že právě kompetence našich zemských sněmů a říšské rady posavade není nikterak určita. Tak praví ku př. §. 18. (únorového zřízení zemského v Čechách): Bližší ustanovení v mezích všeobecných zákonů 1. o záležitostech obecních, 2. o záležitostech církevních a školních přísluší v působnost sněmu. — Meze toho jsou již v diplomu vytčeny. Ten však praví ve článku III.: Všecky záležitosti nevytknuté ve článku II. vyřizují sněmové zemští. Následující věta ustanovuje sice výminku, však tuto dlužno právě co výminku přísně vykládati. Tam ponechává Jeho Veličenstvo sobě, že dá jednati o jistých věcech pouze za účastenství říšských rad oněch zemí, kterým tyto záležitosti bývaly posavade společny; nad to praví se zde pouze: že dá *jednati*, nikoli *vyřizovati*, kdežto v první části téhož odstavce stojí: *jednati, vyřizovati* a *rozhodovati*. Dle čl. II. zákl. zák. říš. jest tedy ustanoveno, že ony kusy zákonodárné, které jsou *všem* královstvím a zemím *společny*, přísluší říšské radě. Avšak co je tedy společno? Jest pramálo záležitostí, s kterými by dosud opravdu bylo bývalo nakládáno jakožto se

společnými všem zemím naší užší říšské rady, i naději se, že ani nynější ministerstvo v ohledu tom nebude chtíti býti centralističtějším nežli ministerstvo Bachovo, které vydávajíc jednotlivé zákony, při většině z nich vypočítávalo vždy země, ve kterých měly platiti.

Nyní však se může snadno státi, že budeme nuceni vyřizovati otázky a věci, které nejsou společny, pro které není v jiných našich zemích ani předmětu, jako ku př.: poslanci haličtí mají nyní rozhodovati o záležitostech lenních; tak dle ústavy té měli bychom nyní spolurozhodovati také o záležitostech obecních v zemích benátských, aspoň by to tak mělo býti; vždyť jsme nebo býti máme užší říšskou radou a tedy prý máme i právo dávati zákony *všem* zemím, jež dle ústavy sluší pod užší radu říšskou; a přece myslíme, že ani ministerstvo nebude toho mínění, aby se nyní tak dělo. Dále tu máme návrh zákona o messaliích v Haliči. Takové záležitosti u nás ani nestává a já nevím, jak bychom přišli k tomu právu, abychom rozhodovali o věcech takových. Jako by to bylo podivnou anomalií, kdyby nám bylo ukládáno dávati zákony i těm zemím, které tu nejsou zastoupeny, tak také by to bylo, kdybychom jisté zákony měli předpisovati i těm zemím, jimž se přímo nedostává předmětů, o nichž ty zákony jednají.

Kompetence úplné říšské rady a jednotlivých sněmů zemských jsou tedy, jak řečeno, ještě zcela neurčity; nebo z těch pouhých slov: „v mezích zákonů říšských“ jest těžko vyložiti, co se vlastně zákonem říšským státi může a pokud zákon takový sáhati smí, i co se zase zákonem říšským státi nemůže a co tedy jest ponecháno sněmům. V takových poměrech bylo by nám bývalo žádoucno, nedávati se do rozhodování takových otázek, ze kterých může nastati praejudic, a to jest příčinou, proč jsme se usnášení o takových zákonech vzpírali a dosud vzpíráme.

Nevyvázneme však z těchto pochybností kompetenčních, pokud nebude konečně upravena otázka ústavní, a ta může býti konečně upravena toliko ve srozumění se zeměmi za Litavou, s Uhry, Chorvátskem a Sedmihrady.

Co pak se týče prvních dvou návrhů, podaných panem poslancem Mühlfeldem a pojatých od kommisse v první paragraf, tu jsme toho mínění, že pokud se vidí jejich neodkladné schválení potřebným, mohou ovšem býti schváleny co jednoduché zákony.

Co se tkne věcí kultu, tu praví zemské zřízení, že záležitosti církevní a školní v mezích všeobecných zákonů říšských ponechávají se samosprávě zemské. Nevím věru, nemám aspoň ještě jasného náhledu o tom, kam až tato autonomie zemských sněmů u věcech církevních sáhati může a sáhati bude. To se právě teprve ukáže ustanovením, jaké plná říšská rada tomu právu dá, jak pro sebe samu tak i v poměru svém ke sněmům. Pokud se týče zvláště naší země České, tedy nemůže ovšem ani býti pochyby, že otázka ta, pokud sněmu připadne, bude rozluštěna způsobem svobodomyslným. Země, která zrodila Husa, nebude chtíti zaváděti nevolnost svědomí. Ale jinak přece myslím, že jest možná a že snad se vyskytnou v Rakousku země, ve kterých obecné vzdělání a náboženská snášelivost nejsou na onom stupni jako u nás; myslím také, že ideal svobody svědomí, svobody náboženské, jakkoli vroucně jemu vůbec oddán jsem, že idealní to právo při praktickém provedení svém může ve mnohých zemích býti dokonce i spojeno s ledakterými škodami. Se svého stanoviska, jsa autonomista, nechci se tu pouštěti do podrobností všech těch otázek, protože se držím vždy toho náhledu, že mají býti nechány sněmům, a že se ani dobrodiní vnucovati nemá, a že konečně i svobodomyslné řády vůbec, buďte si jakkoli celkem chvalny a žádoucny, nikomu nemají býti vnucovány; neboť jsem toho přesvědčení, že i ony jsou jenom tenkrát opravdu plodny a spasonosny, když jaksi samorostle z lidu samého vycházejí. (Výborně! Výborně!)

Co pak se týče třetího kusu, jejž navrhuje posl. Mühlfeld, jesti to sestavení kommisse, kteráž by vypracovala zákon o svobodě vědy a jejího učení. Místo „svoboda vědy“ snad by bylo lépe říci „svoboda vyučování vědě“. Tuto část kom-

misse změnila, učinivši z otázky speciální otázku všeobecnou. V tom jsem zcela toho náhledu, který ctěný poslanec Smolka vyslovil již přede mnou, že v tomto kuse snad kommisse proti samosprávě pokročila dále, nežli sám původní návrh poslance Mühlfelda. Kdežto posl. Mühlfeld přestává na tom, že svým návrhem požaduje volnost vědy a jejího vyučování, a ji zaručuje jakožto zásadu, rád by návrh kommisse věc tu rozšířil tak, aby veškeré záležitosti učební a školské byly vyřizovány v témže komitetu. Jak pravím, já sestavení takového komitetu vůbec pokládám za povážlivo, poněvadž on právě povahou věcí a poměrů snadno může býti dohnán k tomu, aby porušil obor působnosti, který jest v těchto školních otázkách ponechán samosprávě zemské. A, pánové, otázka tato jest pro nás Neněmce otázkou životní, otázkou kardinální. Jedná se tu o naši národní existenci, a proti každému návrhu směřujícímu k tomu, aby školství zde ve Vídni scentralisoval, budeme vší silou bojovati. My v tom nevidíme nic jiného, nežli další onu snahu germanisační, která se za Bacha tak velice rozmohla (Bravo! v levo), a jestli naši němečtí bratří v naší zemi a po celé říši s námi smýšlejí poctivě a nám opravdu poctivě a loyálně chtějí dopřáti rovnoprávnosti, nechtějí-li stavěti překážky zachování naší národnosti a jejími rozvoji, pak nebudou tvrdošijně státi o zařízení a ustanovení taková!

Slyšeli jsme tu nedávno, kterak nás ubezpečoval J. Exc. pan ministr spravedlnosti, že jest vláda daleka toho, aby národnosti chtěla utlačovati, ba že spíše jejich rozvoji přeje; on pravil při té příležitosti, jak drahá prý jest pohádka národní, jak jest krásné pěstovati pověsti národní, jak mateřština v národní písni bdí nad naší kolébkou a podobných věcí více! To, pánové, jsou věci velmi krásné, ty se velmi prostomile vypravují a poslouchají. Ale my přiznáváme se zřejmě, tím že se nám zadost neučiní, odkáže-li kdo naši národnost v říši pohádek a bájek. Pánové! My chceme pravému, dokonalému životu své národnosti. My nechceme pouze živořiti, nechceme, aby jenom našim sedlákům nebo chůvám s dětmi bylo dovo-

leno hovořiti naším jazykem. My chceme, aby jazyk náš byl plnoprávným, rovnoprávným, kdekoli jest domovem.

Mluvilo se nedávno o svrchovaných národnostech v Rakousku. Není *žádné* svrchované národnosti vedle nás či nad námi, aneb jsme tím všichni: vždyť jsme si přece všichni rovni! (V pravo: Výborně!) My nemůžeme uznati žádného privileje jednotlivých národů a neuznáme nikdy! (Výborně! v pravo.) A jestli jsme zvrátili výsady jednotlivých stavů a tříd, tedy tím méně sneseme nad sebou privilegovanou národnost.

Avšak, pánové, naše rovnoprávnost musí se i prakticky jeviti ve veškerém veřejném životě. Viděli jsme, co J. Exc. státní ministr odpověděl na interpellaci poslance Tomana: pronesl nám tu slovo významné: že jde především o to, aby se napomáhalo pěstování kultury a vědy. Ten výraz, pánové, jest nám velice na pováženou; vždyť jsme zkusili již nejednou, jak si lze zahrávati s těmito slovy: Osvěta i věda! Nikde na světě neříkává se: science française nebo English science: ale stokrát a tisíckráte slyšel a četl jsem slova: Deutsche Wissenschaft! A jak často museli jsme vlastníma očima slýchati: Německá řeč samojediná že jest u nás řečí kultury, vědy, a věda že může býti pěstována pouze jazykem německým! To, pánové, jest to nebezpečí, kteréž nám hrozí a kteréž mi odvrátiti musíme. My chceme, aby také náš jazyk docházel platnosti ve škole a v úřadě i ve veškerém životě veřejném i v jednání sněmovním; neboť toho potřebuje k plnému svému životu: my chceme, aby se mužům vědy nečinilo veřejnými poměry nemožným, pěstovati vědu také v našem vlastenském jazyku. My máme muže vědy, že jimi můžeme býti hrdi, jako Purkyni, Škodu, Rokytanského. Ale jim nebylo lze psáti jazykem rodným, protože stát zavedl řády, které nás absolutně donucují poněmčovati se a psáti německy. Ty poměry se musejí podle práva i spravedlnosti změniti.

J. Exc. pan ministr praví: Ve středních školách nebyla jiná řeč možná než německá; protože university jsou německé,

musí i střední školy, mající připravovati jinochy na university, býti německé. Ale téhož argumentu, pánové, užívali u nás i ředitelové gymnasií a školní rady; oni říkali: Poněvadž gymnasia jsou německá, musí i hlavní školy býti německé, a poněvadž školy hlavní a národní jsou německé, tož musí i školy abecedářské býti německé; a tak po tom argumentačním žebříku se může germanisovati až do lůna mateřského. (Výborně! v pravo, sykot v levo.) Takovými argumentacemi se my odbyti nedáme. My chceme, abychom ve své národnosti, ve své zemi byli plnoprávni, i aby na našich universitách řeč naše byla pěstována právě tak, jako německá.

Pánové, tak se však neděje; toto nynější ministerstvo, ježto se přece chlubilo, že rovnoprávnosti vyhovuje, zařídilo k mnohonásobnému dožadování teprva nedávno na Pražské universitě dvě české stolice učitelské. Ale jak jsou ty stolice nadány? Šesti až devíti sty zlatých, kdežto se německým professorům, kteří tam ustanoveni jsou, dává po třech tisících. Tak-li vy rozumíte rovnoprávnosti? Tak my ji přijímati nemůžeme! (Výborně! Výborně! v pravo, sykot v levo.) Nemůžeme se spokojiti, když se nám takto hodí kus žebráckého chleba! (Výborně! v pravo, sykot v levo.) My jsme pravými a plnoprávnými syny své země tak dobře, jako naši němečtí krajané a bratří jimi jsou, a chceme tedy, aby i v této stránce to, co na zemskou universitu platíme, rovnou měrou bylo použito pro nás, jako pro ně. (Výborně!)

To mínění či ta námitka, že snad není vědeckých sil na obsazení vzdělavacích ústavů, to platí o nejmenší části slovanských kmenů v říši naší: většinou pokročily již tak dalece, že aspoň na středních školách může se učiti všem předmětům řečí mateřskou a také v řeči mateřské opatřiti veškeré učební prostředky. Literatura polská jest dokonce na tom stupni, že se ve mnohých oborech může měřiti s německou; uvádím zejména lyriku. I naše literatura velice pokročila, a chtěl-li by kdo dokonce namítati, že se nedostává učebních sil, tedy jest to námitka, která zvláště nám Čechům nejméně

se může činiti, neboť jest věcí známou, že snad až do tří čtvrtin veškerých gymnasialních učitelů v říši jsou Češi (v levo: Slyšte, slyšte!), a většina jich umí dobře česky čísti a psáti, a může tedy též česky vyučovati.

To tedy, pánové, to žádáme pro vyučovací ústavy obyvatelstva českého, a na tom státi budeme, aby rovnoprávnost byla prováděna tímto pravým a poctivým způsobem; a nemyslete, že nás kdo odbude pouhými slovy a chatrnými drobty! Jestliže však o všech těchto věcech zde v centru se jednávati bude, tož nikdy nemůžeme se nadíti úplného a spravedlivého ohledu na naši národnost. Vždyť to víme všichni, že není dáno člověku, aniž celému národu, aby byli k jiným tak spravedliví, jako jsou sami k sobě. My aspoň jsme nabyli u Němců té smutné zkušenosti a nabýváme jí bohužel ještě co den.

Předseda: K pořádku! Prosím, posaďte se.

Dr. Rieger: Prosím.

Předseda: Prosím, posaďte se!

Dr. Rieger: Odvolávám se ke sněmovně, pronesl-li jsem tím něco urážlivého.

Předseda: Jest to urážlivé pro celou německou národnost, když se — (Bravo! v levo.)

Dr. Rieger: Odvolávám se dle §. 36. jednacího řádu ke slavné sněmovně, chce-li ještě dále slyšeti . . .

Předseda: Dal jsem vám již jednou slovo na obranu, když jsem vás poprvé volal k pořádku; podruhé vám ho nedám. Pan Kuranda má slovo.

Dr. Rieger: Dle §. 36. ať rozhodne slavná sněmovna, mám-li mluviti. (Nepokoj. Povýšeným hlasem:) Prohlašuji slavně, že jsem byl dalek toho, abych svými slovy chtěl pronésti urážku německému národu, kterýžto jest jedním z nejcivilisovanějších a nejnadanějších v Evropě.

Předseda: Po tomto prohlášení otáži se sněmovny; před prohlášením tím nemohl jsem tak učiniti. Dovoluje-li sněmovna, aby pan poslanec Rieger dále mluvil? (Znamenitá většina povstane; bravo! z obou stran.)

Dr. Rieger: Pánové, mám ještě něco na srdci. Nebudu již dále mluviti o otázce národnostní, neboť vidím, že svoboda řeči jest zde ukována.*)

Předseda: K pořádku; vytýkáte předsedovi, že potlačuje svobody slova. Prosím, sedněte si.

Dr. Rieger (hřímavým hlasem.): Sláva svobodě řeči, jak se provádí v rakouském parlamentě!

Předseda: Volám vás —

Dr. Rieger (ku předsedovi obrácen): Já volám vás ke spravedlnosti!

Předseda: Až bude řečník dbáti slušnosti a klidu, nebude takovýchto výstupů. (Bravo! v levo, sykot v pravo.)

Dopisovatel Národních Listů v č. 168, jak se zdá poslanec, podotýká k této scéně: „Čech i Nečech cítil v tuto chvíli, že jest zle, a že lháno bylo vše, co se slibovalo. Mnozí pádili v zlosti spravedlivé ze sněmovny, a z poslanců našich zůstalo mimo Riegra toliko asi pět.“

Po Riegrovi mluvil Kuranda, ovšem se stanoviska centralistického; pravil mezi jiným, že Smolka i Rieger vytýkali této straně, že ona podezřívá opačnou stranu ze snah zpátečnických; ale v této sněmovně že takovéto podezření vysloveno nebylo, a co její členové mluví jinde, to že sem nenáleží. Aby tuto svou myšlénku znázornil, pravil pak Kuranda (St. prot. 312): „My jsme se neptali pana dra. Riegra, jak se vyplácí jeho mlýn; do toho sněmovně nic není, a v této sněmovně tuším může býti sněmovna zodpovědnou činěna toliko z toho, co v ní bylo řečeno, a nikoli z toho, co se děje mimo ni.“

Rieger (vpadne Kurandovi do řeči): Jak se obchody dělají!

Kuranda: Jak to myslíte? Prosím, opakujte to.

Rieger: Já pravím: Z toho, jak se obchody dělají.

Kuranda: Z toho, jak se obchody dělají? Ovšemť! Možnoť dělati obchody i v národnostech! Věřte mně to jistě. (Bouřlivá dlouhá pochvala na levici, ve středu a na galerii. Potom Kuranda, polichotiv Polákům, aby je oddělil od Čechů, dorážel na Čechy takto:) Je-li však pravda, že professor Škoda, professor Rokytanský jsou Čechové, možno právem říci, že byli odchováni na

---

*) Dass die Redefreiheit hier in Ketten geschlagen ist, tak stojí ve Sten. prot. str. 310; viz však níže o tom reklamaci Riegrovu.

prsou německé vědy. A pana dra. Riegra, jenž nedávno provokujícím tonem se vyslovil: „Já jsem Slovan“, táži se: Kde máte důkazy, a není-liž to pravda, že vaši předkové před sto lety byli ještě Němci? A pak žalují nás z neustálého násilného poněmčování!

Rieger: Mohu dokázati, že nebyli Němci. (Syčení v levo, bravo v pravo.)

Na počátku 16. schůze 22. června po přečtení protokolu předešlé schůze Rieger se ujal slova, aby upozornil na nesprávnost ve Stenografickém Protokole. Pravil takto (St. prot. 323):

V posledním sezení, když mi pan předseda slovo odnímal, mluvil jsem tato slova: „Mám ještě něco na srdci; nechci dále mluviti o otázce národnostní, neboť vidím, že se mi v té věci svoboda řeči odměřuje velmi po skrovnu.“ *) To jsou slova, která jsem, jak se dobře pamatuji, pronesl; mluvil jsem je bohužel tak mdle a tak slabě, že bylo snadno možno, že jak stenografové tak i pan předseda v tom ohledu se mohli mýliti aneb jinak slyšeti. Ale já ručím za to svým čestným slovem, že jsem mluvil tak a nejinak; pánové, kteří blíže u mne sedí a spíše byli s to, aby má slova dobře slyšeli, nežli to snad p. předsedovi bylo možno, dosvědčují totéž:

Předseda k tomu podotekl, že se to netýká protokolu (úředního), jenž tu byl čten, nýbrž protokolu stenografického.

Hned po těchto poznámkách oznamoval předseda, že mu od Riegra byl podán návrh, jenž netrpí žádného odkladu, a jenž zní následovně: „Slavná sněmovna račiž se usnésti, aby se Jejímu Veličenstvu *císařovně k její cestě na Korfu*, dnes nastávající, vyslovily city nejhlubší oddanosti a nejupřímnější přání šťastného výsledku této cesty k opětnému pozdravení, a zároveň aby se žádalo o povolení dáti těmto citům výraz deputací, jestliže by zdravotní stav Jejího Veličenstva přijetí takové deputace dopustil.“ — Návrh byl jednomyslně podporován, načež Rieger byv od předsedy vybídnut, promluvil v tato slova:

Myslím, když přijetí bylo tak jednohlasné, že mohu od odůvodnění upustiti. Předpokládal jsem, že odůvodnění návrhu toho spočívá v loyalitě každého jednotlivého člena této

*) Dass mir hierin die Redefreiheit kärglich zugemessen ist.

sněmovny, v jejích sympathiích s utrpením vysoké paní a ve všeobecném citu humanity, který nás zajisté všechny ovládá. Způsob, jakým by se ta věc zavésti měla, zůstavuji zcela panu předsedovi, on najde k tomu nejvhodnější prostředky. Myslím, že by bylo třeba poptati se dříve, zdaž připuštění deputace takové je možné, a zdaž zdravotní stav Jejího Veličenstva vůbec to připouští, aby deputaci přijala. Kdyby se tak státi nemohlo, tož zajisté osoby na blízku J. V. se nalézající budou s to, aby J. V. sdělili city, kteréž jsme zde vyslovili. (Bravo ze všech stran sněmovny.)

Předseda potom oznámil, že místopředseda hrabě Mazzuchelli se přeptá, zdali Její Veličenstvo dovolí, aby deputace sněmovny k ní přišla. — V 16. schůzi 22. června oznámil předseda, že císař telegraficky uložil prvnímu generálnímu adjutantovi, aby sněmovně poslanecké jménem obou Veličenstev vyslovil hluboce cítěné díky za tento projev oddanosti (St. prot. 341).

Na počátku 19. schůze 2. července oznámil státní ministr Schmerling obsah královského reskriptu daného 30. června ke *sněmu uherskému*, že císař nemůže přijmouti nejpoddanějšího představení, o kterém se usnesl sněm uherský, a jež nebylo nadepsáno dědičnému králi uherskému; spolu byl uherský sněm vyzván, aby svou adressu předložil způsobem takovým, aby přijetí její dalo se srovnati s důstojenstvím koruny a s dědičnými právy panovnickými, kterých Jeho Veličenstvo vždy dovede brániti proti všelikým útokům. — Ve 12 hodin 50 minut předseda Hein ustanoviv budoucí schůzi a její denní pořádek, oznámil, že přetrhuje schůzi na 10 minut, aby poslanci mohli se umluviti o věci, o které se ještě jednati má. Že se připravuje něco neobyčejného, bylo znamenati již z neobyčejné přívětivosti, se kterou Hein již před schůzí dával se do řeči s některými členy pravice, pak z toho, že toho dne ku podivu málo zvonil. Nyní v čas přetržky poslanci v čítárně dověděli se od předsedy, že sněmovna má demonstrovati ve prospěch vlády proti Maďarům. Jednomyslnost k tomu sice scházela, i z Němců mluvili proti tomu Wiser, Mühlfeld a jiní; že však Schmerling mermomocí si toho přál, Němci se podvolili. Teprva ve 2 hodiny obnovila se schůze sněmovny. Tu předseda ohlašoval, že panská sněmovna, když jí obsah dotčeného reskriptu byl ohlášen, usnesla se vysloviti protokolem, že všeliké porušení důstojnosti a práv císařových pokládá za útok na celou říši, při jehožto odmítání Jeho Veličenstvo může se spolehnouti netoliko na přisvědčující oddanost

panské sněmovny, nýbrž i všech svých věrných národů. „Myslím (tak končil Hein své sdělení), že toliko vyslovím smýšlení a city slavné sněmovny. jestliže ji vyzvu, aby do protokolu svého přijala totéž vyjádření.“ Po těch slovech levice a střed povstaly, volajíce Hoch; předseda hned prohlásil schůzi za skončenou.

Na začátku následující 20. schůze 4. července hrabě Potocki učinil vyjádření jménem Poláků (kteříž při poslední záležitosti tak jako celá pravice zůstali seděti), že při posledním hlasování nejednalo se o výraz oddanosti k mocnáři, nýbrž o poměr rady říšské k otázce uherské; mínil, že o věci tak důležité mělo se jednati způsobem předepsaným v jednacím řádě; ohražoval se proti tomu, aby návrhy politické oblékaly se do roucha loyalnosti. — Poslanec dr. Karel Wiser, ač zasedal na levici, zachoval se v této záležitosti tak jako pravice. a přednesl nyní písemné vyjádření, podepsané od něho a od 19 poslanců českých i 2 slovinských; pravilo se v něm, že podepsaní poslanci neúčastnili se při onom usnešení, „poněvadž pokud ono mělo býti politickou manifestací, schválením skutku Veličenského anebo vyjádřením určité politiky v otázce uherské. museli jsme je pokládati za nevhodné, nepovolané, předčasné a přenáhlené“. Podpisatelé ukazovali na to, že této říšské radě i dle ministerského náhledu nepřísluší se usnášeti o záležitostech uherských, a jestliže usnešení panské sněmovny mělo býti základem k jednání sněmovny poslanecké, tož mělo býti podáno způsobem ústavným; na konec ohražovali se proti způsobu, kterým předseda tu věc přivedl k rozhodnutí. — Předseda Hein hájil se, řka. že sněmovna přidržela se takového způsobu již několikráte, kdykoliv šlo o projevení loyality. a že při takových projevech není potřeba řádu jednacího.

Do devítičlenného výboru k vypracování zákonův (dle návrhu Mühlfeldova) o právu spolčovacím, o svobodě osobní a o tajemství listovém, zvoleni byli z Čechů Grünwald a Rieger; ostatní byli Němci (St. prot. 428).

Ve 22. schůzi 12. července čeští poslanci s některými jinými podali dvě interpellace; jedna, kteráž nesla jméno Čuprovo, směřovala k tomu, aby vojenská správa při dodávkách k vojsku brala ohled také k menším výrobcům. Druhou interpellaci předložil dr. Pražák za tím úmyslem, aby zákonník říšský vydáván byl ve všech zemských řečech. tak jakž nařizoval patent daný 4. března 1849, kdežto ve skutečnosti zákonník říšský od konce roku 1852 vycházel již toliko po německu, a od počátku roku 1860 bylo zastaveno i vydávání Věstníků vlád zemských (St. prot. 447). Ministr války hrabě Degenfeld k interpellaci Čuprově odpověděl obšírně, se mnohými vytáčkami a co do věci zcela nepovolně (St. prot.

501). — K interpellaci Pražákově odpověděl ministr Lasser ve 36. schůzi 12. srpna v ten smysl, že vyskytly se skutečně podstatné vady v tom způsobu vyhlašování zákonů, jaký byl zaveden roku 1860; oznámil, že ústřední úřady již se dohodly, aby všechny zákony, vycházející v zákonníku říšském, vyhlašovaly se všemi jazyky zemskými v těch zemích, kterých se týkají, a že vláda hodlá říšské radě učiniti předlohu zákona o té záležitosti.

Ve 23. schůzi 13. července počalo se jednati o osnově zákona ve příčině *zrušení a vykoupení svazků manských*. Zpravodajem většiny kommisse byl professor Brinz, jemuž připadlo hájiti vypracovanou od většiny kommissní osnovu zákona na zrušení svazků manských ve všech zemích mimouherských. Zpravodajem menšiny byl dr. Pražák; návrh menšiny kommissní byl krátký a zněl takto: „Vydání zákonních ustanovení o zrušení svazku lenního v jednotlivých královstvích a zemích prohlašuje se za záležitost zemskou.“ Podle toho v této záležitosti strany centralistická a foederalistická zase postavily se proti sobě, a celé povšechné rokování, kteréž zaujalo sedmero schůzí, točilo se jenom okolo otázky, zdali vydávati zákon o zrušení svazku lenního náleží říšské radě, jakž tvrdila většina centralistická, anebo zdali náleží sněmům, jak dokazovali řečníci autonomistické pravice. Ministři jako ve všem tak i v této otázce byli s centralisty za jedno; zejména ministr Lasser hned prvního dne vyslovil se ostře ve prospěch kompetence říšské rady. Čtvrtého dne povšechné debaty, ve 26. schůzi 19. července, dostal se ke slovu Rieger, aby tak jako předchůdci jeho z pravice zastal se kompetence sněmovní, jmenovitě sněmu českého ve příčině lén koruny České. Mluvil jak následuje (St. prot. 572—583):

Pánové! dal jsem se zapsati jakožto řečník proti návrhu kommisse, ne snad jakobych se hodlal ujímati manského svazku co takového a přimlouvati se, aby byl zachován. Vím předobře, že zřízení toto se ve mnohém ohledu nehodí do naší doby, a přeji si tedy také, aby bylo zrušeno. Avšak přeji si, aby se to stalo způsobem na všechny strany právním a správným. Já vůbec nemám žádné zvláštní záliby v tomto zřízení. Vytýkají mi, že na všechno rád hledím se stanoviska národního. Já však manský řád ve své vlasti nepokládám za žádný řád národní. Vyslovily se o tom hlasy kompetentní, že jest to právní řád germanský, a velmi učený poslanec z oné strany, nad jehožto rozsáhlými vědomostmi právnickými by byl užasnul sám Obertus ab Orto, dokázal dokonce, že slovo „feudum“ po-

chází od krmení. Chci ho také při tom ponechati.*) Měl jsem prve úmysl probrati tu věc trochu hlouběji; avšak řečníci, kteří přede mnou mluvili s tolikou znalostí odbornou, s tolikým nákladem vědomostí, vyčerpali ji tou měrou, že by mi nezbývalo leč opětovati to, co již bylo řečeno. Zůstanu tedy při některých poznámkách, které jsou, řekl bych, více rázu politického.

Myslím si, pánové, dostane-li se komu spravovati rozsáhlé panství, a on shledá na tom panství nějakou starou budovu, která se mu již na ten čas nehodí, a přišlo by mu na mysl přání, že by ji měl strhnouti, tedy se asi nejprve sebe sama otáže: Jest-li to prospěšno a potřebno, abych to učinil? Je-li to také včasno, a konečně mám-li k tomu právo?

Co pak se nejprve týče ohledu na prospěšnost, tedy pan ministr Lasser právě a především se stanoviska národohospodářského dovozoval potřebu toho zrušení. — Já jsem se v národním hospodářství trochu porozhledl a vím předobře, že vázanost statku, jejich omezenost vzhledem volného přenášení a volného dědění jsou právě tolikerými škodami národohospodářskými. Může býti pravda, jak pravil poslanec Antonín Ryger, že jsou některé manské statky na Moravě velmi zanedbány. Ale já myslím, ba vím to také ze zkušenosti vlastní, že také poslanec Staněk má pravdu, když tvrdí, že jednotlivé, zvláště drobnější statky manské v Čechách jsou učiněná hospodářství vzorná. Zdá se tedy (ačkoli, jakož pravím, zůstávám při té zásadě, že taková vázanost vůbec není s národohospodářským prospěchem), zdá se, že škody z toho zřízení nikterak nejsou tak veliky, jako se snad jednotlivcům mezi námi zdají.

Myslím ostatně, že tytéž nehody, které prý se jeví u statků manských, mnohem větší ještě měrou naskytují se u statku

*) Týká se moravského poslance dra. Ant. Rygra, jenž v dryáčnické řeči chtěl ukázati svou učenost v historii práva; pravil mezi jiným: Der Lehnherr war berechtigt, das ihm (dem Dienstmann) zu seiner Fütterung (Fod, daher der Name Feudum) gegebene Land zurückzuziehen. (Sten. Prot. 549.)

svěřenských; a když již ministerstvo se postavilo na to stanovisko prospěšnosti, tedy nepochybuji ani na okamžik, že nám při své svobodomyslnosti a důslednosti podá co nejdříve i návrh zákona o zrušení fideikommissu; a kdyby ministerstvo toho neučinilo, tedy doufám, že to učiní poslanec hrabě Hartig, který podporoval návrh kommisse především z důvodu tohoto.

Pan baron Pillersdorf, který právě přede mnou mluvil, uvedl jiný důvod pro zrušení řádu manského: navrhnul, abychom uvážili, zdali bychom takové zřízení zavedli, kdybychom ho dosud neměli. Ovšem, pánové, dáme-li se do toho, rušiti všechno, co bychom nezaváděli, kdyby toho dosud nebylo, potom nevím, co by vůbec před námi obstálo. Nevím, kdyby ku př. někdo navrhoval, zdali ústav šlechtictví je vůbec vhodný a potřebný a je-li také národohospodářsky prospěšný, jak pravím, nevím, zdali by se většina této sněmovny rozhodla zříditi stav šlechtický. Však proto přece myslím, že ani poslanec baron Pillersdorf ani pan hrabě Hartig nepřijde sněmovně s návrhem, aby se stav šlechtický zrušil. (Výborně! v pravo.)

Moje přirovnání s fideikommissem jest velmi případné. Léna dle svého nynějšího zařízení jsou opravdu již jen jakýmsi způsobem fideikommissu, jsou jakousi primogeniturou; ale víte také, že praxe při *manském právu* bývala za poslední doby velmi mírna, a že volné dědění, ba dokonce volné prodávání nemívalo zvláštních překážek, tak že vůbec a celkem se léna volnému přenášení valně nepříčila, aspoň bez odporu mnohem méně nežli statky svěřenské.

Ale všimneme-li si ostatně těch manství, která máme, tedy shledáme, že národohospodářský důvod, který naše ministerstvo pro zrušení uvádí, mohl by platit jenom o nepatrném počtu jejich. Projdeme-li naše manství, tedy jsou to velkou částí právě manství koruny České. Jest to nejprve biskupství či arcibiskupství Olomúcké asi se 68 podmany čili many druhého stupně. Arcibiskupství Olomúcké po allodialisaci zůstane zajisté i dále v mrtvé ruce církevní neboli arcibiskupové, nepřejde tedy do svobodného obchodu; nenastane tudíž u něho

ten prospěch, jaký zamýšlí ministerstvo. To platí rovněž o velmi rozsáhlých majetnostech knížecí rodiny Lichtensteinské na Moravě. o manských knížetstvích Opavském a Krňovském. Tato souverainní rodina má, bude vám to povědomo, jako většina souverainních a mediatisovaných rodů, své rodinné statuty, mocí kterých přechází dědictví vždy na prvorozence; ani tedy zde, i kdyby tato léna byla zallodialisována, nenastane volné dědění, a tento rozsáhlý lenní majetek nepřejde ve volnou ruku. Konečně jest manské vévodství Těšínské, jakož vám již pan poslanec hrabě Belcredi pověděl, zároveň jakýmsi fideikommissem rodiny císařské a zůstane tedy rovněž i po allodialisaci císařským statkem rodinným a svěřenským.

Vidíte tedy, že prospěchy od ministerstva zamýšlené nutně se obmezí ve skrovném počtu manských statků drobných, a poněvadž nemohu za pravdu dáti tomu, že by způsob, jak se hospodaří na statcích manských a nemanských, byl tak velice rozdílný, tedy také nemyslím, že by národohospodářské prospěchy z toho plynoucí byly váhy poněkud značnější. Nemyslím nikterak, že změnou tou v zemi rozšíří se všeobecný blahobyt, nebo dokonce že se nám valuta urovná. Spíše bych ještě uznal pro ten zákon platnost finančních důvodů, které pan ministr rovněž vytknul, jakož vysvítá z návrhu kommisse. Avšak tu soudím, že ty tři milliony, které se z allodialisování stržiti dají, nejsou mnohem více nežli kapkou do džberu našeho deficitu (Veselost) a že věru nestojí za to, aby se k vůli nim porušovaly platné poměry statoprávní; a že by se to právě zde stalo, to myslím bylo již dokázáno.

Nuže, pánové, již vidíte, že zrušení manského svazku není aspoň nikoli tak nutno a nevyhnutelno ani potřebno.

My vzdychali dvanácte let pod nátlakem vše ovládající, vše centralisující byrokracie; my dvanácte let toužili po zastupitelstvu národním, doufajíce, to že konečně vyhojí naše strasti duševné a hmotné. Konečně je máme; a ministerstvo nemá nic pilnějšího, nic nutnějšího na práci, nežli předložiti nám zákon o manstvích. To jest věc opravdu nesnadno po-

chopitelná! Bylo by věru prapodivno, kdybychom někomu, kdo dvanácte hodin žíznil, předložili nejprve slánku! (Veselost.) Ta arci také patří k dokonalému obědu a musí svého času býti na stole, ale aby se tím počínalo, to mně nechce jíti na rozum.

Myslím tedy, pánové, když to tak všechno povážím, že se ministerstvo, předkládajíc tento zákon, podrobilo jenom smutné nevyhnutelnosti. Byli jsme již jednou svoláni, něco se nám předložiti *musilo*; a protože nebyl právě žádný jiný zákon připraven, tedy nám, jak se říkává, z nouze (faute de mieux) podali zákon o manstvích, netážíce se, zdali vyřízení toho zákona, zdali ta práce, kterou nám ukládají, jest v poměru přiměřen k tomu, co stojí, a k tomu, co by vykonáno býti mohlo.

Připadá mi při tom jistý obyčej lidu v mé vlasti. Když jsou pole opatřena a obilí vymláceno, tak že hospodář nemá již, čím by čeleď svou dále zaměstnával, tedy ji svolá i dá jí dráti peří. To jest užitečné zaměstnání národohospodářské, neboť se tím dobře zužitkuje odpadek v domácím hospodářství, a tato činnost není přece to, čemu se říká zaměstnání v zahálce. Ba jest to dokonce i činnost užitečná. Ale já nemyslím, že by to stálo za vydržování čeledi, a to dokonce kdyby snad některému hospodáři napadlo, aby i potom ještě, kdy již jaro zemi probouzí, když ledy odešly a nastala doba brázditi půdu pro budoucnost a osívati ji nadějnou setbou — dal svým lidem dráti peří. (Veselost.)

Pánové! Slyšeli jsme ještě některé vážné důvody; zvláště ministr rytíř Lasser a pan poslanec Ant. Ryger z Moravy slovy velmi výmluvnými řečnili pro odstranění tohoto starého feudálního haraburdí, že prý se totiž nehodí již do naší doby a že tedy musíme, pánové, čím dříve tím lépe nové době místo zjednati a novým řádům; zbytkové starých časů že musejí ustoupiti a podobně dále. Pan ministr Lasser promluvil o tom, jakož k jeho postavení přísluší, způsobem rozvážnějším, a jak se sám vyjádřil, vyslovil jenom své skromné mínění; kdežto poslanec Ant. Ryger se do věci dal s větším ohněm.

jakoby tu šlo o ztečení bastilly, jakoby se tu měla proraziti dráha svobodě a urovnati nějaká Place du peuple.

Otážeme-li se nyní sami sebe, chceme-li také my býti účastni této cti našeho ministerstva? Zajisté! Chceme! I my bychom rádi byli při tom, i my bychom byli rádi hodně liberální a hodně radikální! (Veselost.) Ale tu se nám naskytuje otázka: Když jde o odklizení toho středověkého rumu, zdali pak ten rum leží také na půdě naší, zdali pak máme i právo odklízeti jej? A tak jsem tedy zase u té nemilé otázky kompetenční.

Ano ta otázka kompetenční musí se nám pořád a pořád naskýtati, chtějme či nechtějme. Řeklo se, my že prý ji vyhledáváme, my že vůbec jenom všechno chceme popírati. Toto domnění o nás však již můj přítel dr. Klaudi odmítl, a já myslím, že vším právem: my jsme si toho vědomi, že těch kompetenčních sporů nevyhledáváme, že nám spíše povahou věci a našimi poměry jsou vnuceny. Myslím také, že nám v tom sama ústava dává za pravdu; alespoň nás nechává v důvodných pochybnostech. Arci, pánové, domníváme se, že jsme v tom pouhými tlumočníky své země a že vyslovujeme její nevlastnější přání, zasazujíce se o nejširší míru autonomie své země, pokud obstáti může s jednotou a mocí celé říše. Račte to nepodjatě považiti.

Zpozorujete, pánové, že obyvatelé zemí větších, které mají četnější obyvatelstvo, slavnou minulost, veliké dějiny, ti že vždy, řekl bych, výše smýšlívají o své zemi, o jméně své vlasti; že jménem tím takořka více poctěnými se cítívají, že ačkoli chtějí zachovati též jednotu říše, přece pamatují více na to, aby uchránili pokud možná zvláštnosti své země, její zvláštní postavení. Oni mívají více samostatnosti, více sebevědomí, oni se více cítí samostatnou osobností, oni mají více vlastenecké hrdosti. To bývá ve větších zemích zjevem obecným. Já myslím, že v tomto ohledu moje užší vlast Čechy asi nic neodevzdá žádné zemi v celé říši, vyjímaje Uhry, ano myslím, že v té věci ani mezi německými a slovanskými Čechy není rozdílu podstatného. My všichni cítíme se při slově

Čechy mnohem více, nežli obyvatelé mnohé jiné, zvláště menší province. Jakou měrou tomu tak jest, viděli jsme ku př. na sněmě Pražském, kde návrh požádat J. Veličenstvo, aby se dal korunovati za krále Českého, byl od našich německých krajanů přijat rovněž tak se všeobecným jásotem jak od slovanských.

Z toho můžete teda, pánové, poznati, že osobní vědomí v tom ohledu jest u nás silno. Tyto velké země jsou tedy přirozeně žárlivy o svoji svézákonnost, o svá práva historická, o zděděná podání svá mnohem více nežli province drobnější. Mimo to snesou také větší míru samosprávy. Jeť snadno pochopiti, že země, jež má toliko dvě stě tisíc obyvatelů, neuznává za potřebnu, ba snad považuje i za zbytečnu onu míru samosprávy, která se zemi o pěti millionech lidí zdá přímo potřebnou a nezbytnou.

To pak jest to smutné v našich poměrech, že příslušníci drobnějších zemí pochopovati nechtějí, kterak vedle nich země větší sobě samým postačují měrou mnohem vyšší, a kterak potřebují samosprávy rozsáhlejší, nežli ony. Jedná se o to, smím-li tak říci, abychom si zřídili jakýsi šat na všední den, ve kterém bychom si budoucně opatřovali své politické potřeby. Tu žádají na nás nezřídka drobnější provincie, abychom si zjednali šat hodně těsný, jaký se snad jim hodí, ve kterém však my nebudeme se moci volně pohybovati. Já myslím naopak, ony že snesou snáze ten širší šat, který my opatřiti navrhujeme. Pojmete-li, pánové, věci s tohoto stanoviska, tedy nám sotva budete moci vyčítati, aspoň ne právem vyčítati, že my tyto spory o kompetenci svévolně přivoláváme nebo vyhledáváme. My jsme v tom poslušni právě jen svého nejlepšího přesvědčení. Tyto pochybnosti o kompetenci nejsou nám nijak pochybnostmi ledabylými; ony vzešly z našeho postavení, z našich potřeb, z našeho nejsvětějšího přesvědčení, i prosíme vás tedy, abyste s nimi podle toho nakládali.

Rád bych ještě něco podotekl o poměrech a stížnostech národností. Všechny národy jsou totiž toho domnění, že by při širší míře samosprávy i jejich národnost byla lépe chrá-

něna. Ostatně nechci se tohoto noli me tangere naší sněmovny dotýkati, pamětliv jsa meče Damoklova, který se mi vznáší nad hlavou — nazývám tak eufemisticky, slovem zde oblíbeným, páně předsedův zvonec. (Veselost.) Pravím tedy, pánové, my jsme proto rozhodně pro větší míru samosprávy, poněvadž vidíme, že jedině a výhradně v ní bude chráněna též naše svoboda, naše historická práva, náš národoprávní poměr i naše národnost; konečně pak i z té praktické příčiny, že při autonomii a samosprávě budeme platit mnohem méně daní. Však těmto našim potřebám nebude vyhověno pouhými sněmy rozhodujícími jen o přípřežích, jak by nám jich snad naši přátelé popřáti ráčili, nebo též pouhým nějakým obecním zastupitelstvem zemským, jak s jiné strany bylo podotknuto. My naopak myslíme, že potřebujeme a míti musíme sněm s mocí státoprávní jakožto politickou individualitu nebo jakožto zástupce politické individuality; neboť takový sněm měli jsme po tisíc let, a myslíme, že i budoucně máme právo jej požadovati. My potřebujeme dále sněm se skutečným zákonodárstvím ve všech věcech, které nespadají nevyhnutelně v moc ústřední a k ní nepříslušejí ani k vůli jednotě ani k vůli mocnosti říše. V tom dovoláváme se stále a stále říjnového diplomu, který jest naší ústavy základem. My v ústavě únorové spatřujeme právě pouhou normu, jak prováděti zásady v říjnovém diplomu pronešené, a domníváme se tedy, kdykoli únorový patent připouští nějakou pochybnost, že jest třeba vraceti se k oněm zásadám, jeho prvotnímu základu. To jest naše stanovisko, toho se po všechny časy držíme, a s toho vidíme se povinnými, jako pravil ctěný můj přítel dr. Smolka, každou píď autonomie mužně hájiti.

Vycházejíce s toho stanoviska, nemůžeme však připustiti, aby užší říšská rada tím směrem co měnila; po našem náhledu jsou pouze sněm a plná rada říšská sbory ústavodárnými; jen ty mají právo navrhovati změny v ústavách a o nich se usnášeti. Užší říšská rada toho práva nikterak nemá; my však obáváme se, že by užší říšská rada faktickým zákonodárstvím takového práva mohla nabyti, a takto o obyčej se

opírajíc, že by mohla naše ústavy, naše práva, naši svéprávnost měniti a umenšovati. Vskutku byli jsme již ve mnohých případech dohnáni k usnešením, která po našem přesvědčení nepatří aspoň před říšskou radu užší. Spatřovali jsme v tom vážné nebezpečí pro sebe, neboť se domníváme, že opustíme-li jednou půdu ústavy, na které se máme pohybovati, a půdu zásad, že pak zůstaneme viseti jenom v povětří. Většina, pánové, jest ve zcela jiném postavení než my; ta se toho může odvažovati, ta ví, že její usnášení nikdy nedopadne proti ní. My však se právě toho musíme obávati; jakmile se totiž pevné půdy ústavní spustíme, jakmile se dáme pohnouti k usnešením, která nejsou ústavní, pak jest většina s to, aby nám dekretovala, cokoli se jí právě ráčí, a my jsme nuceni to přijímati. Proto, pánové, dbáme tak přísně kompetence a dodržování ústavy, snad přísněji nežli mnozí, kteří konečně tu ústavu výše cení nežli my; neboť my přiznáváme se zřejmě, že si ji přejeme změněnu, že si přejeme širší míru samosprávy, nežli nám dává ústava únorová, ale my se jí zatím přísně držíme, bojíce se, že bychom usnešeními sněmovny dostati mohli ještě méně. (Veselost.)

Pánové! Jeden z poslanců z protivné strany, jehož velice ctím, pravil nám jednou, abychom se o to přece nestarali, abychom hleděli, co jest prospěšno a potřebno, a o tom se usnášeli, že nám potom konečně přece každý bude vděčen, a abychom se neohlíželi na formálnosti kompetenční. Nuže, pánové, já shledávám tento náhled velmi nebezpečným. Nebezpečným nám, ale i nebezpečným vládě. Můžeme-li se jedenkráte usnésti, že potahujeme na sebe pravomocnost říšské rady širší, kdo může ručiti za to, že nedojdeme jednou i k tomu, abychom si osobovali pravomocnost ministerskou a vzali do svých rukou i moc výkonnou? Ba, můj ty Bože, kdož ví, za pohnutých časů se toho lidé již dožili kolikráte, zdali bychom si konečně nechtěli osobiti pravomocnost samé koruny? (Nepokoj v levo.)

Předseda: Přece bych pana řečníka upozornil, že zabíhá poněkud daleko, a dle mého náhledu důstojnosti sněmovny

ubližuje, podkládaje sněmovně usnášení, jaká ona nikdy neučiní nebo učiniti nesmí. (Dr. Rieger: Kde jsem to podkládal?) která se tedy podkládati nesmějí. — Prosím, pokračujte.

Dr. Rieger (vzdychne si — po delší přestávce): Já vzpomínal jsem dějin. — Nuže, pánové, dovolte, abych promluvil ještě několik slov o těch kompetenčních formálnostech. Na těchto formálnostech kompetenčních spočívá, řekl bych, veškeren řád světa, na tom totiž, aby všechno celkem i zvláště plnilo své povolání a konalo zvláštní úkol *svůj;* na tom spočívá i řád společenský, aby si nikdo neosobil kompetenci jiného. Co by se dělo na př. s církví, kdyby kaplan chtěl vydati bullu papežskou, anebo kdyby se pouhý kaprál opovážil komandovati celé vojsko, kdežto mu přece přísluší komandovati jenom částku. Ale ani potom by nebyl zmatek menší, kdyby komandující generál chtěl u raněného vojína zastávati úřad graduovaného lékaře nebo zasahovati v pravomoc plukovního kaplana, zpovídati a rozhřešení dávati. (Veselost v levo.) Vždyť vše to jsou pouhé chyby formální (Veselost v levo i ve středu); ale na zachování takových formálností právě spočívá existence států, dynastií, národů. Však ještě horší jest to s těmito kompetenčními poklesky, týkají-li se stránky peněžní. Jde v otázce této o jistý majetek zemský, nebo chcete-li tomu tak, aspoň o právo zemské, ale o zemské právo povahy finanční. Kdyby však úředník, jenž by byl s to, mimo vlastní kassu otevříti také kassu jiného úředníka, přisvojil si tu kompetenci o ní rozhodovati a z ní vypláceti, tedy byla by to konečně také pouhá chyba formální (Veselost na všech stranách), také chyba kompetenční; — ale za takové kompetenční poklesky bývají lidé zavíráni. Jestliže tedy jedni musívají seděti za to, že se dopustili chyby kompetenční, tedy bych věru nerad, bychom my tu seděli k tomu, abychom se zde dopouštěli podobných chyb kompetenčních. (Sykot v levo.)

Myslím tedy, že je nejlépe držeti se pěkné kompetence, ač nechceme-li svět obrátiti na ruby; myslím též, že se máme přísně držeti kompetence i tenkráte, kdy se nám stává nepohodlnou. Pánové, když jste ondy hodlali ustanoviti zákon

o zodpovědnosti ministrů, tu prohlásil nám státní pan ministr, *k tomu* že nejsme kompetentní. My mu v tom ohledu dali zcela za pravdu; ale já myslím, že by ministerstvo mělo i zde šetřiti přísněji tétéž zásady ve případě, kde mu předloha zákona snad jest méně nepohodlná, nebo snad dokonce i pohodlná: neboť si dobře mohu pomysliti, že se panu finančnímu ministru asi zdá prospěšnějším obrátiti peníze z allodisace na potřeby státní, a myslím také, že snad ani to není ministerstvu v této chvíli nepohodlno, nás tady, jak praveno, nějakou dobu zaneprazdňovati, aby nás pro všechen případ mělo po ruce. Ale jak jsem již naznačil, vykračování z kompetence může míti následky velmi nebezpečné a směřuje konečně k porušení ústavy. Tolik, pánové, o důležitosti kompetence vůbec.

Přicházím nyní k návrhu kommisse. Pan poslanec dr. Brinz sestavil dobrozdání většiny s velkým důvtipem: a nemohlo ani jinak býti. Jest dávným pravidlem, že nic není s to, aby bystroumnost člověka vůbec, zvláště pak právníkovu, nic juristickou dialektiku vybrousilo tak, jako římské právo. Bylo by tedy opravdu podivno, kdyby muž nadání tak uznaného, nadobyčejného, muž, který po tolik let se již věnuje ve svých výkladech studiu římského práva a tedy nejlepší příležitost měl vybrousiti si juridický ostrovtip, kdyby neshledal pro věc, řeknu zrovna, slabou, několik důvodů, jež by stály za poslechnutí. (Nepokoj v levo.) Byl by to neobratný advokát, který by ani nebyl s to, aby někdy hájil i věc nepravou; vždyť jest přece advokát povinen, když hájí zločince ex offo, hájiti i věc nedobrou (Nepokoj v levo); je totiž povinen, aby toho, kdo dle jeho přesvědčení jest patrně vinen, nevinným vylíčil (Nepokoj v levo), alespoň všechno možné vylíčil, co může posloužiti k jeho vyhlášení za nevinna anebo aspoň k jeho obraně.

Nuže, pánové, pan poslanec dr. Brinz vykonal zde — zajisté bona fide, to předpokládám — všechno seč byl; ale já nemohu jinak a pravím, že se mi jeho důvody více méně podobají sofismatům tak jako vejce vejci. Já nemám té výhody, že bych byl konal tak rozsáhlá studia romanistická, ale zavazuji se, že podobnými důvody všechny kusy, které podle

ústavy příslušejí v pravomocnost říšské rady širší. vymohu radě užší. (Nepokoj v levo.) Vezměte na př. otázku vyučování. Ta náleží již napřed sněmům pouze v mezích zákonů říšských. Nuže, já chci podati důkaz. že jest *naším* úkolem šířiti kulturu na východ. že věda nade všechny ostatní účely povýšena býti musí, že jest úlohou naší pěstovati osvětu po celé říši stejnoměrně a žádné země nikterak nezanedbávati. že principie. které mají vědu oplodňovati a živiti. musejí býti po celé říši tytéž; a usoudím z toho nevyhnutelně, že poněvadž tedy všechny tyto zákony musejí býti dány jakožto všeobecné, že musejí vycházeti od říše. a že tedy zákonodárství o tom připadá říšské radě užší. Rozumí se, že při tom autonomie zemí se zachová!

Podobně jest to s poměry zemědělskými. Zemědělství přísluší zákonodárstvu zemskému. ale dáte mi za pravdu. že by nebylo lze to zodpovídati. kdyby vláda ústřední. kdyby zákonodárstvo říšské nechtěly věnovati veškeru pozornost zájmům tak důležitým. kdyby se některých zemí hodlaly všímati méně nežli druhých; z toho jde. že tyto záležitosti nevyhnutelně vyřizovati musí říše. Konečně, načpak máme ministra národního hospodářství? Když ho již máme. tedy to bude patrně jeho povoláním a jeho úkolem. předkládati návrhy zákonů ve všech záležitostech zemědělských. Quod erat demonstrandum. t. j.: všechny záležitosti zemědělské příslušejí říšské radě užší.

Rovněž tak se to má se řády obecními. Ty zasahují v tolik oborů, v obor zákonodárství civilního, zákonodárství administrativního. vojenského, a o tom o všem se musí rozhodovati zde v říši společně pro všechny země. a tedy náležejí i záležitosti obecní před říšskou radu.

Ale i širší říšské radě troufám si oddemonstrovati její pravomoc. Vy zajisté věříte. pánové, že říšský úvěr, říšské finance, říšské dluhy spadají před říšskou radu širší: to jest omyl, nesmírný omyl. Nebo dejme tomu, že by říšská rada širší chtěla panu finančnímu ministru povoliti kontrahovat půjčku; ten tedy uzavře na př. s domem Rotschildovým na 6%: to jest patrně smlouva, to jest kus civilního práva — v civilním zákonodárství jest kompetentní říšská rada užší. (Silný nepokoj

v levo.) Následovně patří takový finanční zákon před říšskou radu užší!

Říšské zastupitelstvo povolí říšské bance, aby na hypotheky půjčovala i za 8%. Ale my zde shledáme, že jest to lichvaření; a protože všechny takové smlouvy, které se jeví býti zločinnými, lichvářskými, patří k civilnímu zákonodárství zde ve Vídni, tedy říšské radě užší, tož jest patrno, že užší říšská rada té bance takovou koncessi dáti může, neboť jest to věc rázu justiciálního.

Podobné důvody uváděl poslanec Brinz pro svá tvrzení. Pánové, to však jsou samá sofismata, to jsou, rád to přiznávám — důvody, ale důvody pouze zdánlivé. Takových důvodů prostá, řekněme nestudovaná soudnost lidu neuzná. Myslím dále, že svoje přesvědčení mohu osvědčiti tím směrem, že právní vědomí veškerého lidu v Čechách — mluvím tu bez ohledu na řeč a národnost — bylo by uraženo usnešením takovým, jako se zde navrhuje. Mám to přesvědčení, a mnozí pánové na druhé straně budou je zajisté míti také, že kommisse otázku majetkovou, která se jí nevyhnutelně namítala, hleděla obeplouti; ona jí nerozhodla. Avšak myslím také, že té záležitosti ve svých poradách přece porozuměti musela. Musela si nějak představiti, komuže patří to jmění, o jehožto přeměnění se zde jedná. Ozvaly se jednotlivé hlasy s tím náhledem, že jest to jmění zeměpána nebo hlavy státní. Je-li to či ono pravda, tedy nepochopuji, jak nám ta věc mohla vůbec býti předkládána; nebo je-li to výhradní majetek nejvyšší hlavy státu, tož přece nepřísluší *nám* rozhodovati o něm; ale není-li tomu tak, tedy to přísluší buď sněmu s králem nebo říšské radě s císařem společně, tak by to bylo aspoň dle názorů konstitučních. V prvním případě jest to tedy majetek zemský, ve druhém případě majetek říšský nebo státní. Já však nemohu si pomysliti, že by bylo na světě také nějaké jmění užší rady říšské, poněvadž neznám té země, která by tu nastoupila jakožto právní osoba.

Myslím tedy, že točme věc a kruťme jak točme, a i kdybychom to pokládali za záležitost zákona civilního, finanční

*

stránka při tom přece nemůže býti pominuta, a že je třeba přivésti si jasně na vědomí, komu připadne jmění z allodialisace plynoucí; a to zdá se přece jenom, že také kommisse větším dílem učinila. Jak již pan poslanec Taschek vyložil, přijala ustanovení, aby se jednání o českých lénech korunních účastnili výborové těch zemí, kterých se to týče. Zdá se tedy přece, že kommisse přiznávala v tom ohledu jakési právo sněmům anebo jejich zástupcům, zemským výborům.

Avšak pan ministr Lasser zdá se býti náhledu zcela jiného; on upřel sněmům to právo docela. Pravil, že se bude jak dosud i dále allodialisovati cestou administrativní. Nuže, pánové, já myslil, to že jest právě rozdíl mezi poměry dnešními a poměry předříjnovými, že to, co se prve dálo z pouhé moci ministerské cestou administrativní, nyní díti se musí cestou konstituční, tedy se svolením ústavních mocností, čili sněmů nebo říšské rady. Pan ministr, řekl bych, tu pronesl veliké slovo klidně: připadá mi to skoro, jakoby svým výrokem byl zrušil celou únorovou ústavu: neboť, jak přede mnou již jiní poslanci k tomu poukázali, musí konečně přece záležitost ta v té neb oné formě přijíti na vaše rozhodnutí. Vždyť když si ministerstvo prorazí cestu k novým důchodům, třeba to byly jen dva milliony, tedy musejí ty dva milliony, nemá-li jich býti užito k nějakému fondu tajnému, býti někde zúčtovány, buď v rozpočtu nebo v některém účtu závěrném; a tu bude záležeti na vás, abyste rozhodli, zdali tu ten obnos nevymezíte, zdali jeho přijetí a vynaložení ministru dovolíte čili nic.

Pan ministr, zdá se mi, šel v tom dále; on i říjnový diplom, abych tak řekl, ze vlastní mocí zrušil: neboť J. Veličenstvo v diplomu prohlásil, že chce upomínky a právní názory i nároky svých národů vyrovnati a spojiti s potřebami celého mocnářství. J. Veličenstvo mluvil tam dále též o právech a statoprávním postavení jednotlivých království a zemí. Pan ministr, zdá se, že neuznává takové rozdílnosti a takových právních názorů: podle něho král český, markrabě moravský atd. již nemá pražádného práva od těch dob, co císař rakouský přijal titul císařský. Pan ministr Lasser mluvil dále opětovně

o tom, že to neb ono ustanovení se nenachází v žádném zákoně, ani v patentě únorovém ani v diplomě říjnovém, ba měl to někomu i za zlé, že se chtěl dovolávati diplomu říjnového; v očích jeho zdá se tedy již i to býti jakási poskvrna. Já pak mám za to, že v té věci pan ministr Lasser je na omylu. Myslím, že před říjnovým diplomem byly v Rakousku také již normy statoprávní, které říjnovým diplomem nikterak nebyly zrušeny, nýbrž také tím diplomem, jakož uvedená slova ukazují, spíše byly potvrzeny; vždyť J. Veličenstvo ve svém zákoně dí, že chce mocnářství ustaviti na nezvratném právním základě určité posloupnosti dědičné, jakož i na nerozborném základě práv i svobod království a zemí svrchu jmenovaných. Uznalo tedy ovšem J. Veličenstvo, že jistá práva i jisté svobody dosavadních království a zemí platily již prve a platiti nepřestaly.

Pan ministr Lasser se dovolával sám pragmatické sankce. Pragmatická sankce jest, jakož povědomo, dílem Karla VI. Karel VI. ve své vlastnosti jakožto král český složil korunovací přísahu, přísahaje při korunování na starobylá práva i svobody toho království. Pragmatická sankce sama se dovolává zemského zřízení, a když byli sněmové vyzváni, aby pragmatickou sankci přijali, tu právě jim bylo dáno ujištění, že tím nic nemá býti změněno ve právech a svobodách jednotlivých království a zemí. Nuže tyto právní poměry trvaly a trvají až podnes, a na základě této pragmatické sankce jest naše nejjasnější dynastie v držení veškerých trůnů v Rakousku. Taktéž císař František v tom ničeho nezměnil.

Pan ministr Lasser nemohl si ani pro své mínění zvoliti nešťastnějšího citátu, jako řka, že přijetím císařského titulu pominula všechna zvláštní práva jednotlivých království. Páni poslanci přede mnou uvedli ony důležité citáty z toho patentu, jichžto já nechci opakovati, ze kterých však co nejurčitěji a nejjasněji jest patrno, kterak císař František nikterak nezamýšlel zbaviti v čemkoli tato království a země jejich práv, nýbrž kterak naopak slavně slíbil, že jich zúplna bude šetřiti, že jejich tituly, ústavy, výsady a poměry mají

budoucně býti zachovány beze změny. Mluví tento patent. jakož vám povědomo, dokonce i o *státech* Rakouska. o spojeném celku států atd. Nebyla tedy tenkráte nikterak zamýšlena v osobě, v idei, v titulu císaře centralisace taková, jaká se zamýšlí nyní. Patent onen praví zřejmě, že název císařský bude právě pouhým titulem. aby rozmanité neodvislé *státy* rakouské byly spojeny pod jediným titulem. Ale tento akt jakýsi statoprávní poměr asi nezaložil ani nezměnil, jakož patent ten sám dosvědčuje. Císař rakouský drží jednotlivé země své jakožto král český. král uherský, arcivévoda rakouský atd. Tak jich statoprávně nabyl. Jakožto císař rakouský, pokud vím, nabyl jenom Benátska, a já cenu toho nabytí ponechávám při vlastní váze. Haliče, pánové, nabyla císařovna Marie Terezie na základě, jakož se pravilo, uherských práv na starou Červenou Rus. a nároky na západní část Haliče byly zdviženy na základě práv krále českého na knížetství Zátorské a Osvětímské. Pánové, nehodlám zkoumati platnosti právních titulů těchto, ale uvádím to jenom na důkaz, kterak v tom ohledu statoprávní nabývání se dělo jenom na základě titulů krále českého, krále uherského a nikoli císaře rakouského.

Starobylá práva království českého, o které se v této věci jedná, zakládají se na kapitulaci krále Ferdinanda, když si ho sněm český volil za svého krále; tato práva spoléhají dále na obnoveném zřízení zemském, kde se i staré právo lenní cituje a uvádí. Tato práva spoléhají na všech korunovacích přísahách našich králů až do doby nejnovější; poslední z těch přísah, z doby krále Ferdinanda Dobrotivého, uvedl vám přítel můj poslanec Prachenský zevrubně. Že v právech a svobodách českého sněmu císař Ferdinand I. nechtěl zaváděti žádných změn, jest patrno a jasno ze dvorního dekretu daného 18. července 1845. kde J. Veličenstvo prohlašuje, že ve Svém Nejvyšším rozhodování o záležitostech stavovských sám na paměti má zemské privileje a svobody, jakož obsaženy jsou v obnoveném zřízení zemském a v následujících potom výnosech Jeho v Pánu odpočívajících předku.

Pánové! Jeho Veličenstvo panující císař a král český nastupuje na trůn, vzal na se s právy svých předků i jejich povinnosti. Jsem i toho mínění, že má pro všechny časy v úmyslu, plniti tyto povinnosti ke svému království českému, a důkazem toho jest mi říjnový diplom, jenžto praví: Že těchto práv a právních upomínek v jednotlivých zemích šetřeno bude a že práva jednotlivých zemí zůstanou základem říše. Z toho ze všeho vidíte, pánové, že i před 26. únorem nějaké státní právo *bylo,* že nikoli teprva snad onoho dne nějaká tvůrčí moc veškeré naše státní právo, nějaký nový, zcela konstituční svět teprva nestvořila. I před tou dobou byly již poměry statoprávní, skutky utvrzované, poměry právní mezi dynastií a jejími národy, které s jedné strany ani nemohly býti zrušeny pravoplatně. Toť náhled můj.

Jinak by to arci bylo, kdybychom chtěli popírati všechna historická práva, všechna práva legitimní a způsobiti tabulam rasam, kdybychom pouze a jenom sebe chtěli považovati za pramen práva veškerého; pak arci mohli bychom ignorovati i všechna tato práva legitimní. Ale, pánové, přiznávám se zřejmě, že by se mi takové počínání v tomto okamžiku a vůči těm událostem v Evropě, které se snad již připravují, nezdálo nikterak moudrým.

Dle těchto starožitných práv království českého má sněm český právo, kdyby naše nejjasnější dynastie vymřela, krále si zvoliti. Já, pánové, jsem z těch, kteří pokládají trvání našeho mocnářství za nutné na prospěch jeho národů, a kteří si přejí, aby koruna Česká po všechny časy zůstala při Rakousku. Proto mě to, ať tak dím, nemile dojalo, že pan poslanec Pillersdorff několikráte citoval korunu Českou zároveň s korunou Lombardskou: tento kumulativní citát nerad slýchám. (Veselost v levo.) Já, jakož řečeno, věřím a doufám, že moje vlast i budoucně zůstane při Rakousku; ale se stanoviska statoprávního nemohu toho popírati, a bylo nám to od našich professorů na Pražské universitě po léta a léta vykládáno, že odloučení *možno jest;* vždyť podle pragmatické sankce a podle zákonů přírodních jest to možná, že naše dynastie jednou vymře.

a potom, jak již Deák ve své řeči to vyložil — stane se onen právní případ, který na mysli máme, praktickým. Sněm český a sněm uherský pak mají každý o sobě právo, zvoliti si krále! (Hlasy v levo: Nikoli!) V jiných zemích takového práva nestává, a považíme-li bývalé příhody a rodinná práva dynastie, tedy lze o nich ustanoviti poslední vůlí. Takové ustanovování v poslední vůli dálo se za bývalých dob o Korutanech a i jiných zemích. — Potom jest arci možná, že by Uhři uznali za dobré zvoliti si jiného panovníka nežli toho, který nastoupí v zemích starorakouských, a že zase ani Čechové nebudou moci svá přání srovnati s přáními uherskými. Tenkráte tedy by nastal ten případ, kdy král český a král uherský by byly osoby zcela rozličné než císař rakouský.

Jak jsem řekl, já si nepřeji, aby se tak stalo, ani nemyslím, že k tomu za pět, za deset nebo padesát let dojde: ale možná jest to přece, neb život národů se nečítá na léta ani desítiletí, ale na staletí. Ten případ může tedy skutečně nastati, a myslím tedy, že jest to i praktickou otázkou, zdali jistá práva, která má český král jsa českým králem, mají mu zustati zachována čili nic.

K těm právum, která český sněm míval odjakživa, patří i to, že kdykoli se korunní statky prodávaly nebo přenášely, smělo se to díti jen s jeho účastenstvím a schválením. To již bylo provedeno mnohými citáty od pánů řečníků přede mnou.

Jesti to jmenovitě jasně vysloveno nařízením krále Vladislava z r. 1499, dle kterého král nemůže žádného vasala sprostiti úřadu beze svolení sněmovního. Stran německých manství koruny České dovolávám se citátu, uvedeného ve Pštrossově rukověti ze zřízení zemského B. 3., kterýžto přísně ustanovuje, že jmenovitě ani o německých lénech král nemá práva, způsobiti beze svolení od valného sněmu nějaké postoupení, ba ani allodialisování (*svoboditi* praví originál).*)

*) Místnější výklad o tom, kterak sněm český býval strážcem celitosti koruny České, najde se v Kalouskově *Českém státním právě*, vydaném v Praze 1871, str. 147—159.

Pro mne tedy alespoň nestává pochybnosti, že to platí ještě podnes, a můj ctěný přítel i také učitel ve právě manském, professor Haimerle, svým žákům na Pražské universitě vykládal ne jednou ale opětovně, že allodialisování lén České koruny nemůže se prováděti jinak než se svolením sněmu českého: myslím, že tuto autoritu, jíž také minoritní votum uvádí, uznáte; neboť, pánové, professor Haimerle jest zajisté z nejvýtečnějších feudalistů naší doby a není v té příčině předpojat. Kdyby náhodou seděl zde v říšské radě, bezpochyby neseděl by v lavicích těchto, ale na oné straně sněmovny. Tak se celá ta záležitost jeví soudu nepředpojatému a tak byla rozhodnuta od muže kompetentního za doby, kdy se ani nepomýšlelo na takový spor o kompetenci, mezi sněmy zemskými a říšskou radou.

Poslanec dr. Herbst ukazoval nám s vítěznou tváří dvorní dekret, který prý připouští prodávání lén českých. Tento dekret mně nebyl nepovědom, nachází se v knize Pštrossově, do které jsem již měl příležitost nahlédnouti v rukopise. Císař Josef II. vydal takové nařízení roku 1788; můj přítel poslanec Grünwald však již poukázal k tomu, že toto nařízení, jakož praví dekret pozdější, následků nemělo, že žádný prodej následkem jeho nenastal, a že také dvě léta potom bylo zrušeno. Ale to všechno u mne nerozhoduje; já myslím, že nikdo u této strany sněmovní netvrdil, jakoby o českých manstvích nikdy nebylo bývalo rozhodováno způsobem *neústavním, protiprávním*; toho jsme nikdy netvrdili. Takové případy možná že se staly, ale nám nejsou pravidlem; my tvrdili jen tolik, že podle českého zřízení zemského a podle českého státního práva nemělo by se díti prodávání českých statků manských beze svolení sněmu českého. To jest to, co my tvrdili, a to zdá se, že i císař František uznal, vyžádav si od země svolení ku prodeji statků korunních. Nemá to již ani ještě z jiné příčiny pražádné rozhodující platnosti pro nás; neboť víte, že poměry za císaře Josefa II., který vydal uvedený dekret, nebyly nikterak ústavní. Císař Josef *ústavních poměrů vůbec nedbal*, sněmů po celá léta nesvolával, celou starou ústavu zastavil, a ani v Čechách

ani v Uhrách za krále korunovati se nedal. Zkrátka onen stav nebyl normální. Teprva když se ukázalo, že reformy od císaře, s úmyslem ovšem dobrým zaváděné, byly ve mnohém ohledě ukvapeny a že v zemích působily namnoze nevoli, viděl se císař pohnuta takořka na smrtelné posteli, mnohé z nich odvolati; a císař Leopold zejména na stížnost českých stavů již r. 1791, tedy tři léta po vydání jmenovaného dekretu, uvedl starou ústavu zemskou zase v plnou platnost, a to sice s tím podotknutím, aby práva sněmu zemského a stav věcí zase byly zavedeny tak, jak byly za panování zvěčnělé císařovny Marie Terezie r. 1764.

Toto tedy za odpověď panu poslanci dru. Herbstovi a jakožto výraz našeho přesvědčení, že takové jednání protiústavní není nám žádným pravidlem. Vůbec jest to podivuhodná okolnost, že pánové, kteří zajisté jsou svobodomyslni, se zvláštní oblibou citují dekrety takové, které vydal absolutismus, a ty že jim jsou pravidlem a měřítkem, že však svobody po staletí zachovávané a popřávané nic u nich neplatí. (Nepokoj v levo.) Jesť to zvláštní, že právo proto, že jest staré, shledávají býti méně ctihodným. Pánové! Jest snad naše církev proto méně ctihodna, že jest stará? Či jest legitimní právo naší dynastie méně ctihodno, že jest staré?

Připomínáme-li vám přísahy našich králů, opětovně skládané až do nejnovější doby, kterými tato práva stvrzována bývala, tu pozoruji semo tamo útrpné úsměchy. Myslíte snad *vy*, že přísahy králů jsou menší váhy nežli přísahy ostatních obyčejných smrtelníků? Nebo že mají menší význam proto, že se skládají ve slavnostní okamžik před sněmem, coram populo, před zastupitelstvem národa? (Bravo! v pravo.) Já myslím, tím že tato práva nepozbyla ničeho, že na ně bývalo přísaháno až na dobu nejnovější, až do roku 1836, a že ústavy zemské až do roku 1848 trvaly v plné platnosti. Či snad chcete pokládati těch dvanáct let Bachova hospodářství za platnější nežli staletí ústavního života před tím? (Bravo! Bravo!)

Několikráte bylo zpomenuto manství německých, a pan ministr Lasser vyslovil obavu, že by nebylo jasno, komu by náležely peníze z allodialisování těchto manství německých. Nuže. přiznávám se, tato poznámka zarazila mnohé z mých krajanů, neboť my víme všichni, že jsou to léna České koruny a že se tak vždycky nazývají. Nemůže tedy býti pražádné pochybnosti, že výkupné za česká i německá léna při allodialisaci splynouti musí do jedné a do téže pokladny; do které, toho zatím pomíjím. Ale co se těchto německých lén týče, přivádí mne to na něco, čeho tu několikráte bylo dotčeno. Snad se otážete: Proč se jim říká manství německá? Vždyť jsou právě tak, jako jiná manstvími koruny České a leží v Čechách! A proč nazývají se zase manství v Lužici, ve Slezsku a na Moravě lény českými? Již vidíte. pánové. to souvisí se starobylým státním právem českým.

Dle starého státního práva českého byla koruna Česká říší svrchovanou. Ti pánové, kteří se znají v dějinách říše i práv německých, budou věděti, že Čechy nikdy nebývaly částí říše německé; i dopustil se tedy baron Pillersdorf v tom ohledu poklesku statoprávně-historického (Nepokoj a veselost v centru a na levici), když tvrdil, že Čechy bývaly doplňující částí říše německé! (Hlasy v levo: Zajisté!) Odkazuji v té příčině k učencům německým, na př. k Berghausovi nebo jiným; tam všude shledáte. že Čechy nikdy nebývaly částí říše německé, a že jmenovitě nikdy nebyly žádným krajem německé říše, že k rakouskému kraji nikdy nepříslušely, nýbrž byly k Německu v poměru a postavení zcela zvláštním. (Hlasy: Tak jest!) Řeklo se: král český býval manem říše německé. Ten pan poslanec, který to tvrdil. může býti znamenitým Longobardem a feudalistou, ale starými dějinami říše a práv německých zdá se býti méně honěným. (Veselost v levo.) Král český býval arci vasalem německé říše, ale jakož majestát císaře Ferdinanda I. to praví zcela jasně, jen za své kurfirství; nebo v tomto majestátu, jako ve mnohých jiných listinách. ježto nehodlám citovati, praví se, že nikoli říše a koruna Česká nepatří k říši německé jakožto manství, nýbrž pouze *hodnost kurfirstská.*

Zároveň připomínám, že zejména Karel IV. velice se přičinil, aby zvýšil lesk České koruny a že k tomu konci velmi mnohých lén od říše německé získal. Nuže, právě tato manství nazývána byla tedy německými, protože se velmi patrně rozeznávalo to, co bylo *uvnitř* svrchované koruny České, tedy též uvnitř Lužice, Moravy nebo Slezska. od toho. co nebylo podrobeno svrchovanosti koruny České, nýbrž koruně císaře německého. A to mělo další důsledky. Území Chebské bývalo za onoho času částí říše německé a přišlo teprve později zástavou ku koruně České; rovněž území Ašské, které prve bývalo svrchovanou a bezprostředně k říši německé náležitou državností v rodině hrabat z Neuburka, později pak přešlo v držení hrabat Zedwitzů; tito hrabata z Neuburka podali svá léna králi českému. Tak vešla tato panství v držení vrchmocenské králů českých a stala se částí země České. kdežto manství ostatní byla vně zemských hranic. Lünig ve svém Corpus juris germanici počítá jich 233. knížetství. měst a krajin, které bývaly pod lenní svrchovaností koruny České. Všechna tato léna náležívala ku koruně *České*, ale podle starodávního zvyku slula Chebská i Ašská manství vždy německými.

Jsou ještě jiná manství v Loketském kraji, a s těmi se přihodilo zcela zvláště. Loketský kraj, čili jak se za nejstarších dob nazýval, Sedlecká župa, byl dán věnem manželce krále Vladislava I. Tato královna Rychsa byla z rodu hrabat Vohburských a vynasnažila se všemožně, aby se dostal kraj Loketský čili župa Sedlecká jejím příbuzným, hrabatům Vohburským, což se jí po nějakém čase i podařilo. Byli do těch končin přivedeni němečtí osadníci a dána jim léna, a ještě i později císař Barbarossa činil nároky na tuto državu. Tím stalo se, že byl ten kraj po nějakou dobu v moci německé: ačkoli tato Sedlecká župa od pradávných časů bývala částí království našeho, přece odtud vešlo v obyčej i ji považovati za zemi německou, zvláště když se již obyvatelstvo stalo většinou německým. Tím se vysvětluje. proč tato Sedlecká župa čili Loketský kraj a léna tamní se počítala k německým či lépe českoněmeckým. jakož jest jejich název officiální: neboť

jak známo slul jich manský úřad vždycky curia feudalis bohemico-germanica. To, pánové, jsem pokládal za potřebno na vysvětlení některých poznámek, ježto zde učiněny byly.

Nyní pak, pánové, vracím se k tomu, kterak J. Veličenstvo náš nejmilostivější císař a panující král český ve svém diplomu říjnovém slíbil slovem císařským, že práva, svobody svých království a zemí ochrání a zachová jakožto nezvratný právní základ mocnářství. Jsem toho přesvědčení, že J. Veličenstvo své císařské slovo splní, pročež i doufám, že to usnešení, které se vám zde navrhuje, potvrzení od J. Veličenstva jakožto od krále českého nedojde. Nedám se tedy másti tím, co pronesl pan ministr Lasser, že totiž tento návrh předložil se svolením J. Veličenstva. Přiznávám se, že mi nelze dobře pochopiti smysl této poznámky; já nikterak nejsem náhledu svobodného pána Pillersdorfa, který mínil, že všechny návrhy, které J. Veličenstvo nám doporučí, již proto z pouhé loyality musí býti přijímány. Postavíme-li se, pánové, na to stanovisko, pak bylo by lépe, abychom celou věc vůbec ponechali J. Veličenstvu a zde ani neseděli: mařili bychom jen drahý čas. Nýbrž myslím, že J. Veličenstvo nikterak není toho úmyslu, aby nás jakkoli předstihal, ba že spíše má poctivý úmysl seznati pravé náhledy a názory svých národů skrze jejich zástupce (Bravo v pravo), a že jest naší povinností, pronášeti je zřejmě a poctivě (Bravo v pravo).

Mne tedy připomenutí pana ministra Lassera nemůže nikterak mýliti. Naopak přiznávám se, že jest mi podivno, neboť nemohu pochopiti, jaký účel by míti mělo. Či snad jest ministerstvo toho úmyslu, užívati váhy majestátu tam, kde váha jeho důvodů rozumových a právních nedostačuje? Myslím, že by si mělo ministerstvo více hleděti těchto posledních. Zvláště pak jest to velice nebezpečno, činí-li se, jako jsme se toho již dožili, z jakéhokoli hlasování jakási otázka loyality. Myslím, pánové, že jest to počínání naprosto nekonstituční. V zemích konstitučních jest úkolem ministerstva vládu řídití, návrhy zákonů zdělávati a sněmovnám předkládati. Koruna se v to nemíchá (Bravo, bravo! v pravo), koruna tu vy-

slovuje své poslední slovo teprva, když sankci uděluje (Hlučné Bravo! v pravo), nebo když ji odpírá.

Pánové! Myslím tedy, že toto jednání páně ministrovo nikterak nelze schvalovati, ba že dlužno jest přičítati je jenom té okolnosti, že pan ministr dosavade neměl příležitosti, aby nabyl zkušenosti ve způsobách konstitučních, že v tom ohledu konečně jsme všichni začátečníky. My se k tomu přiznáváme; jest tedy i mým náhledem, že — nerad, pánové, zmiňuji se o osobě mocnářově, ale když mi pan ministr v tom ukázal cestu, nemohu konečně jinak — J. Veličenstvo nebyl dostatečně poučen o naší předloze; J. Veličenstvo dal snad ministru svolení, aby ten zákon předložil, ale nemůžeme předpokládati, že J. Veličenstvo při té příležitosti prostudoval tu otázku se stanoviska statoprávního až na dno. Vždyť i sám pan ministr se vyjádřil, že během debaty uslyšel mnoho nového, a konečně jsme všichni spozorovali, že v návrhu ministerském scházel odstavec velmi důležitý, ten totiž, který se táhne k Lužici a k manským poměrům koruny České k Lužici, kde teprva kommisse musila příslušný passus vložiti. Z toho jde, že ani sami korunní radové nebyli dostatečně poučeni o všelikerých těch statoprávních poměrech, o které se tu jedná. Konečně to není ani vždycky možná, já také vím pramálo o lénech Salcburských, ale já přiznávám se k tomu.

Pánové, myslím tedy, že máme naději, že uváží-li Jeho Veličenstvo ty důvody, které tu byly proneseny se strany velmi učené a kompetentní, že J. Veličenstvo svůj náhled v té věci změní. Pánové, císařové rakouští nikdy si neosobovali privilej neomylnosti jako papežové, a i o papežích říkávali theologové: Appelluji a papa male informato ad papam melius informandum! (Hlasy v pravo: Ne!) Nu, pánové, já se nechci tím pouštěti do žádných výkladů theologických.

Pánové, ještě o jedné otázce rád bych promluvil. Jest to totiž onen poměr, v jakém jest otázka tato k našim politickým okolnostem vůbec, a s toho hlediska musím říci, kterak velice lituji, že ministerstvo stojí na tom, aby se stalo usnešení, které pranikterak nesouvisí s jednotou a mohutností říše, které ani

nemá značné váhy finanční, a které, alespoň dle našeho přesvědčení, razí do vlastního díla našeho ministerstva, do ústavy únorové, průlom nebezpečný. Jest to zvláště v tomto okamžiku na pováženou. Jestiť to smutný příklad Uhrům. Pomyslil jsem si, zda nepoloží si teď Uhři otázku. Můžeme-liž *my* svěřiti klidně své osudy ministerstvu, které táhne v obor zákonodárství ústředního i takové věci, ve kterých toho není potřeba pražádná, a kteréž — platí-li slovo J. Veličenstva, že pouze to, čeho jednota i mohutnost říše žádá, bude ponecháno správě ústřední — následovně patrně nepatří ke středu. Kdož ví, nepředloží-li si Uhři — povím to po způsobu uherském — tu otázku: Co učiní to německé ministerstvo s právy koruny Uherské, když tak málo nadělá okolků s právy koruny České? (Nepokoj v levo.)

Pánové, to jsou úvahy v okamžení tomto zajisté včasné. Myslím, že ministerstvo změnami v jeho lůně právě včera nastalými*) vzalo si na bedra svá důležité povinnosti a s větší mocí ovšem i větší odpovědnost. Jest to zvláštní věc s tím císařstvím rakouským. Připadá mi to tak, jakoby v rodině nějaké četné děti měly býti uvedeny ve své dědictví, aby jim samy vládly a samy ho užívaly. Úkol uvésti je připadl ministerstvu. Jemu jest v tom ohledu vyrovnávati mnohé křižující se zájmy, přemáhati mnohou nedůvěru; máť v tom všem úkol nesnadný. Mimo to, dlužno přiznati, spolupůsobí v té věci činitelé, povolaní i nepovolaní, kterých všech s ministerské lavice zde ani přehlednouti nelze. Záleží tedy na tom, aby si ministerstvo v té otázce počínalo s opatrností všemožnou, a bylo by litovati nejenom v zájmu ministerstva, bylo by litovati ještě mnohem více v zájmu dynastie a jednoty mocnářství, kdyby si ministerstvo nějakým ukvapeným usnešením, nějakým praejudikováním odvrátilo důvěru národů, které přece na řešení svého úkolu má nevyhnutelně zapotřebí.

---

*) Dne 18. července 1861 hr. Forgách stal se uherským kancléřem dvorským místo Vaye, a nazejtří 19. července hr. M. Eszterhazy ministrem bez portefeuillu místo Szecsena. Ty změny pokládaly se za vítězení Schmerlingovské centralisace naproti Uhrům.

Myslím, že by to bylo asi vzhledem ke všeobecnému prospěchu povinností ministerstva, důkladně uvážiti celou záležitost ještě jednou, nežli přikročí v tom ku konečnému usnešení. Jestiť, pánové, v té věci úloha těžká. Ústava, má-li se státi pravdou, může se jí státi jen tenkráte, když všichni národové své síly a úsilí sloučí, aby ji pravdou učinili. V obou těch aktech státních, které jsou tu základem, jest ještě mnoho neurčito: meze moci ústavní jsou sice všeobecně naznačeny, však hranice ty nejsou ustanoveny žádnou místní obchůzkou, smím-li tak říci, loco rei sitae; ještě ledaco jest *pružno*, neúplno, ledaco zcela nedostatečno. Aby se konečně vše to upravilo zpusobem klidným a smírným, jest potřeba důvěry a spolupůsobení národů *všech*, a s ministerstvem zle by bylo, kdyby této důvěry pozbylo.

Pánové! Nové ústavy se upevňují jenom politikou důslednou, vytrvalou, pevným, loyálním ve slově stáním, kteréž příležitost snad příjemnou k odchýlení se od slibu, kdekoli by se snad naskytovala, loyálně odmítá. Kde tomu, pánové, se nerozumí, tam, pánové, je třeba býti odhodlánu sklížiti ústavu i *krví*, a Bůh rač chrániti vládu naši, aby se chopila tohoto prostředku posledního! (Hlučné bravo! v pravo; v levo mnohé hlasy: Konec! Konec!)

Vídeňský dopisovatel (K.) Národních Listů v č. 198 při této příležitosti velice velebil Riegra a jeho řeč, kteráž prý toto sezení učinila velepamátným. Píšeť: „Téměř půl druhé hodiny trvala řeč Riegrova, nejvýbornější snad ze všech, které jsme slyšeli posavad v našem sněmu. Bylo by se myslilo, že látka ve věci té již tak vyčerpána jest, že nelze více něco pronésti, co by novým, co by důležitým a zajímavým bylo. Rieger však nám objevil v záležitosti té takové stránky, které jen nejznalejšímu politikovi jasně se jeví, a sestavil takto řeč, jaká památkou býti má v životě politickém Rakouska.“

Po Riegrovi hned uchopil se slova ministr Lasser, poslanec Salcburský, a mluvil velice rozdrážděně. Pravil, že jakožto ministr bude odpovídati jindy, nyní že chce toliko odporovati Riegrovi v tom, jakoby menší země méně držely na svoje práva a své postavení v Rakousku, nežli větší země. Vysoce chválil a velebil svou domovskou zemi Salcburskou. Pravil, že bude bojovati za to, aby

jeho domovská země rovnoprávně stála v rodině zemí rakouských, a že bude bojovati proti tomu, aby žádná jiná zde zastoupená země, třeba by měla titul království, nevyvyšovala se nad jiné země, sestry své. Také chlubně připomněl, že země Salcburská přispěla k tomu, aby Rudolf Habsburský přemohl „velikého krále českého Otakara". Konec řeči Lasserovy byla pouhá bezpředmětná jízlivost: „Dnes my (poslanci malých zemí) jsme viděli, že právu našich zemí lépe se bude dařiti v rakouské Vídni, nežli by tomu snad bylo na sněmu českém, kde snad pan poslanec Lad. Rieger vede komando!" (V levo nepokoj a sykot; oho! v pravo.)

Proti Lasserovi ozval se Giskra; žádal předsedy, když pan ministr se hlásí o slovo, aby se ho zeptal, zdali bude mluviti jakožto ministr či jakožto poslanec, neboť prý ministr nemá svého ministerského postavení k tomu využitkovati, aby uprostřed debaty ujal se slova a mluvil jakožto Salcburský poslanec.

Lasser se omlouval, přiznávaje se, že chybil. Také zpravodaj Brinz začal Lassera omlouvati.

Dr. Rieger: Prosím o slovo k osobní poznámce. (Hlasy: Konec!)

Předseda: Nedám již slova, jest navržen konec debaty, dám o tom napřed hlasovati. (Nepokoj.)

Dr. *Rieger:* Chci pronésti slovo smířlivé. Pánové, jsem si toho vědom, že jsem zemi Salcburskou neurazil ani dost málo; jsem si dobře vědom, že jsem jí nepřipomenul, abych se jí jakkoli posmíval. A abyste měli důkaz toho, že si země té vážím, tedy prosím, zvolejte se mnou, když pravím: Ať žije Salcburk, sláva! (Sláva, sláva!)

Po skončené schůzi předseda Hein ve předsíni mluvil s Riegrem. Když Rieger od něho odešel, řekl předseda přede všemi, kdož kol něho stáli, že prý Riegrovo chování dnes bylo *infámní.* To slyšev český poslanec prof. Staněk, žádal předsedu, aby odvolal co řekl. Předseda odvětil, že neodvolává; Staněk: Teda dobře (N. L. č. 198.) — Pět dní později N. L. v č. 203. zvěstovaly o zakončení této příhody, že „rozhodla se zcela a slavně ve prospěch Riegrův. P. Hein přišel totiž, provázen jsa oběma místopresidenty, pak poslanci Klaudim a Staňkem, k Riegrovi, a vymlouval se, že slovo: infámní se chování, v jiném smyslu bral, nežli na druhé straně pojato bylo. S tím se ovšem Rieger nemohl spokojiti, načež president slovo to zcela odvolal."

Povšechná debata o zrušení svazku manského trvala i v následujících schůzích dále, a řečníci centralističtí brali si k ní látku na mnoze z řeči Riegrovy, polemisujíce proti ní. Když 22. července dolnorakouský poslanec Kaiser dovozoval potřebu jednotného vyřízení té záležitosti tvrzením, že Dolnorakušanům není jedno, zdali a kterak svazek manský v Čechách se zruší, ani Čechům že to nemůže býti lhostejno, zdali se to stane v Dolních Rakousích, skočil mu Rieger do řeči úsečnou poznámkou: Zcela lhostejno. — Státní právo koruny České dopadalo v řečích poslanců centralistických ovšem velmi zle; moravský poslanec *Giskra* vynikl v tom směru nade všechny soudruhy své v řeči přednešené ve 27. schůzi dne 22. července. Zdá se přímo, že během této řeči přišel na něho záchvat zuřivého šílenství, kteréž po 18 letech učinilo konec jeho životu. Mluvilť mezi jiným doslovně takto: „My jsme v jednotě rakouské, a tato zvláštní rakouská jednota jest taková, že všechny země náležejí dohromady k jediné nerozdílné říši (Bravo). Pánové! My pro onu k-sobě-náležitost nepotřebujeme za střední člen mystického vynálezu nového věku, t. zv. koruny České, domnělé koruny sv. Václava (Oho! v pravo). — jakoby on byl někdy nosil korunu královskou, jakoby královská koruna v Čechách nebyla dědičně pořízena teprva roku 1215 a jen ve dvou případech dříve osobně udělena, v době, kdy po sv. Václavovi zůstávala sotva kostra (Bravo v levo, Oho v pravo). To jsou mystika nového věku, jimiž mystifikují lid (Bravo v levo, Oho v pravo), to jsou vynálezy, jimiž si pořídili šibolet, aby fanatisovali mladé nepředložené lidi, anebo takové, kteří chtějí míti něco zvláštního (Hlasy v pravo: K pořádku! Předseda: Neshledávám, proč bych pana řečníka měl volati k pořádku. Giskra s divokou gestikulací pokračuje): Já nevezmu toho slova zpět! My nechceme žádné koruny České (Bravo v levo, k pořádku v pravo); a dokud mi v žilách proudí kapka krve, koruna Česká nebude onou, na kterou přísahám . . . my se držíme toliko císaře, císař jest naším jediným pánem, jehož se držíme; my nechceme žádného zvláštního krále Českého, a dáme na tento titul krále Českého tak málo, jako na titul krále Jerusalemského“ (St. prot. 602).

Povšechná debata o zákoně v příčině zrušení svazku manského ukončila se ve 29. schůzi dne 25. července; návrh hraběte Clam-Martinice, aby tento předmět prohlásil se za nepříslušný k působnosti užší rady říšské, zavržen byl 122 hlasy proti 37; návrh kommissní menšiny, aby ta věc vyhlásila se za záležitost zemskou, byl rovněž zavržen; načež osnova zákona, předložená vládou a předělaná kommissní většinou, byla přijata za základ k podrobnému rokování.

Velikou indignaci způsobila v řadách pravice 30. schůze dne 26. července, ve které počala se podrobná debata o zákoně manském. Proti §. 1. mluvil z Čechů dr. *Brauner*, jenž od předsedy Heina několikráte byl volán k věci. Brauner ovšem odpovídal centralistickým řečníkům z povšechné debaty, a řeč jeho co do obsahu byla tudy pokračováním povšechné debaty; naproti výtkám předsedovým, že to do podrobného rokování nenáleží, bránil se Brauner tím, že §. 1. zní docela všeobecně, vyslovuje zrušení lén a zápověď zřizování jich. Když konečně Brauner začal odpovídati Lasserovi v příčině nešťastného krále Přemysla II., osopil se na něho

předseda Hein: Již jsem pana řečníka čtyřikráte napomenul, aby se od věci nevzdaloval, a nyní mu odnímám slovo. (Velký nepokoj v pravo, hlasy v levo: Docela dobře!)

Brauner: Prosím, pane předsedo, mohl-li pan ministr o tom mluviti, a sice jakožto poslanec Salcburský, nejsa za řečníka zapsán . . .

Předseda: Odnímám vám slovo!

Brauner: Jak? Chcete odepříti Čechovi, aby svatou památku . . .

Předseda: Prosím pana poslance se posaditi a mlčeti. (Oho, oho! v pravo, nepokoj roste.)

Braunerovi vždy klidnému, jenž i tohoto dne až do tohoto okamžiku zůstával mírným, rozproudila se krev touto urážkou, a on zvolal hlasem hromovým: Teda dobře, já se ohražuji před národy celého Rakouska proti tomuto nátlaku, proti této křivdě, proti tomuto tyranství.

Rieger vyskočiv se sedadla, volal hlasem strašlivým: My všichni přistupujeme k tomuto ohražení (Pravice vstává).

Předseda: Pana Riegra, pana řečníka a všechny, kdož se účastní této scény, volám k pořádku.

Rieger: Tomu jsem od vás přivykl.

Dopisovatel Národních Listů, číslo 205, líčí konec této scény takto: „Celá pravice, naši i Poláci, vstali co jeden muž a volali, že protestují. Nastal zmatek, Hein zvonil jako na poplach. Nyní jste měli viděti Riegra! Kdyby ho byl malíř zachytil v tom okamžení, tu nejvelebnější postavu, kterou jsem kdy viděl! Hněv a vztek, lítost a pláč, uražení a hrůza najednou zableskly se v jeho tváři, a jeho hlas se chvěl a dušen hřměl: ‚Za to, co Brauner řekl, stojíme všichni.‘ Celá pravice odcházela ze sněmovny. Na geleriích se stal nesmírný rámus. Němec i Čech tleskali a volali bravo! nedbajíce zvonku p. Heinova. Rieger se třásl na celém těle, Smolka a Potocki s hněvem a pohrdáním se dívali na Heina, a mžikem byla pravice vyprázdněna. Avšak i galerie se prázdnily jako na dané slovo.“

*

Z pravice zůstali ve sněmovně ještě Zyblikiewicz, Rogalski a Ljubiša. Z poslanců rusínských, kterých tehdáž bylo ve sněmovně poslanecké 13 a kteří vždy hlasovali s německými centralisty, mluvil toho dne Mogielnicki, a řeč jeho byla tak všeobecná, jako Braunerova. Že však mluvil Němcům po chuti a brojil proti náhledům od Poláků v povšechné debatě přednešeným, předseda ho sice jednou napomenul, aby se držel při §. 1., ale nechal ho pak domluviti v témž povšechném způsobu. Po něm přihlásil se k slovu Zyblikiewicz a vytknul krátce, když on, Zyblikiewicz, na počátku podrobného rokování chtěl odpověděti k otázce učiněné k němu včera zpravodajem v povšechné debatě, že mu to předseda zamezil, poněvadž prý k povšechné debatě již nic se nesmí přičiniti; nyní však že předcházejícímu řečníku z protější strany bylo dovoleno, aby přes půl hodiny odpovídal k povšechné debatě; z toho soudí Zyblikiewicz, že platí jiný jednací řád pro pravou stranu, a jiný pro levou stranu sněmovny. — Předseda se hájil proti nespravedlivé prý výčitce, a chlácholil Zyblikiewicze, že může odpovídati, maje nyní slovo. Zyblikiewicz však ohlásil opětně, že chtěl toliko konstatovati onen dvojí jednací řád, — i odešel nyní také ze sněmovny (St. prot. 651).

Mezi českými poslanci, zvláště od Riegra, bylo pronášeno mínění. že by neměli do sněmovny jíti, dokud předseda jim nepodá dostiučinění. Také císař interessoval se o tento spor, a v novinách vyskytovala se zpráva, že Hein odstoupí z předsednictví. Poláci však byli povolnější, Čechové šli za nimi, a tak v 31. schůzi dne 27. července pravice opět byla přítomna. Jen Rieger scházel. Smolka mluvil o včerejším odchodu a žádal předsedu, aby příště v čas potřeby vyslovoval pokárání způsobem co možná šetrným a přísně dle jednacího řádu. K tomu prohlášení přidal se Klaudi jménem Čechů, dokládaje, že čeští poslanci budou brániti důstojnost koruny a krále Českého proti útokům, ježto se zde bez pokárání staly, a jimž opříti se nebylo českému řečníkovi zde dovoleno.

V též schůzi prohlásili Zyblikiewicz jménem Poláků a Pražák jménem Čechů, že nebudou se účastniti při jednání o zákoně manském (St. prot. 676). Poslanci polští a čeští odešli potom ze sněmovny, a činili tak také v následujících schůzích, když se jednalo o manstvích.

Ve 34. schůzi dne 1. srpna čeští poslanci v příčině zběsilých urážek, jež hlavně poslanec Giskra pronesl o *koruně České* a královském důstojenství českém, učinili krok, jejž byl Klaudi již poněkud ohlásil. Podali totiž interpellaci k veškerému ministerstvu v ten rozum, zdali mlčení ministerstva k oněm útokům má se po-

kládati za přisvědčování k nim čili nic. Interpellaci podepsalo 23 poslaců z Čech a z Moravy, v jichž čelo postavili se tentokrát hrabě Albert Nostic, t. č. nejvyšší maršálek království Českého, a hrabě Jindřich Clam-Martinic (St. prot. 735). Ministři vyslechli tuto interpellaci s trpkým úsměchem, centralistická levice se škodolibým smíchem; z čehož bylo již znamenati, že mezi ministerstvem a levicí byla i v této příčině úplná shoda, a že u obojích nenávist k Čechům byla větší nežli péče o blaho státu a dynastie. Ministerský list Donau-Zeitung také se pronesl, že „koruna Česká neznamená větší summu práv a povinností, než jak jsou naznačeny diplomem a únorovým patentem“.

Státní ministr Schmerling odpověděl k oné interpellaci ve 36. schůzi 12. srpna; podstata jeho nijaké odpovědi byla obsažena ve slovech, že z nedostatku ministerského vyjádření o dotčených výrocích nemůže se odvozovati ani schvalování ani neschvalování oněch výroků (St. prot. 762). Touto odpovědí byl Giskra posazen na koně; pročež přihlásiv se ke slovu, odmítal sice od sebe výčitku, že by byl urazil krále Českého, ostatně však dovozoval dílem mírnějšími, dílem i týmiž slovy, kterých ondyno užil, že koruna Česká jest všelikého statoprávního významu prázdna (St. prot. 772). Rieger hned při řeči Giskrově hlásil se o slovo, a obdržev je, odpověděl mu takto (St. prot. 773—775):

Pánové! Když není přítomen Jeho Excellence pan nejvyšší maršálek království Českého, jenž první učinil tuto interpellaci týkající se koruny České, a když také Jeho Excellence hrabě Clam-Martinic, jenž ji před jinými s ním podepsal, rovněž není přítomen, budiž mi dovoleno, abych odvětil několik slov ku poznámkám poslance Giskry.

Že vyjádření jeho zde učiněná byla u nás po celé zemi, a zejména u slovanského obyvatelstva zemského, přijata s velikou nelibostí, ano s rozhořčením, to popříti se nedá, neboť jest to stvrzeno tisícerými svědectvími; a právě tato okolnost, že vyjádření ta byla tak všeobecně odsuzována, pohnula nepochybně zemský výbor, aby proti nim podal ohražení po svém způsobu a se svého stanoviska. Jest mi tudíž s velikým podivením, že pan poslanec Giskra v této věci zemského výboru českého se dovolává, jenž přece to za nutno pokládal, aby proti jeho slovům a proti celému způsobu, jakým on o koruně

České se vyjádřil, ohražení podal a je veřejně, ba přímo ministerstvu vyslovil.*)

Já a moji političtí přátelé prohlásili jsme nejednou, nýbrž opětovně, že ovšem přijímáme říjnový diplom za svou ústavu a za svůj právní základ, rovněž jako únorový patent, který jest aneb aspoň býti má provedením říjnového diplomu. My uznáváme je za právní základ, na němž se pohybujeme, a i dále se pohybovati chceme, arci však s tou výhradou, která v nich též jest vyslovena, že totiž na nich také změny předsevzaty býti mohou, které by vyhovovaly blahu země a jejímu historickému právu. Mluvíme-li tedy o České koruně, není nikterak úmyslem naším popírati tím únorový patent, a tím méně diplom říjnový.

Způsob však, jakým pan poslanec Giskra o předmětu tom mluvil, měl dosah zcela jiný. On popírá totiž veškerou statoprávní spojitost zemí koruny České (*Giskra:* Ano! Ano!). A to jest zde vlastně ta otázka, o niž se jedná; řekněme to zcela otevřeně. O jakési odvislosti země Moravské od země České, nebo o nějaké odvislosti země Slezské a jejich obyvateluv od země České, není řeči a nikdy také o ní řeči nebylo. Moravané a Slezané byli od jakživa v Čechách považováni za tuzemce a za rovnoprávné státní občany, a to i po starém státním právu této země; jmenovitě pak uznalo to výslovně zřízení zemské, jež přece až do r. 1848 trvalo v plné moci. Ale totéž zřízení zemské mluví též o zemích ku koruně České přivtělených a jmenuje takovými výslovně Moravu a Slezsko; a pan poslanec Giskra, který zajisté zná i moravské zřízení zemské, bude věděti, že také v moravském zřízení zemském země Moravská nazývá se přivtělenou zemí *koruny České.* Tak se věc má; to jest statoprávný poměr těchto zemí vespolek, a Jeho Veličenstvo, náš nejmilostivější císař

*) Český výbor zemský za nepřítomnosti českých přísedících Riegra i Braunera usnesl se podati maršálkovi poděkovací adressu za jeho interpellaci, kterážto adressa byla drem. Pinkasem tak složena, že Giskra dovolával se jí potom jakožto souhlasu ke svému tvrzení o bezvýznamnosti koruny České; otištěna jest 10. srpna v N. L. č. 218, srov. č. 219.

a král český jest markrabím moravským a vévodou slezským, a sice *jakožto král český*. Volbou českého valného sněmu povolán byl dům Habsburský na trůn český, a tím současně a ipso facto vešel zvolený král český v držení Moravy a Slezska. (Hlasy v levo: Není pravda!) Císař rakouský nedrží Čechy v této své vlastnosti nebo především jakožto císař rakouský, nýbrž drží je především a statoprávně *jakožto král český*; vždyť název „císař rakouský“ jest docela nový, a nedá se přece popříti, že rakouská císařská a královská dynastie držela Moravu již tou dobou, kdy ještě nebylo žádného císařství rakouského. Takový jest právní stav věci.

My pak máme za to, že statoprávný poměr mezi zeměmi koruny České rodem příbuznými a též historicky spřízněnými a jejich obyvatelstvem patentem únorovým a diplomem říjnovým nikterak nebyl zrušen, když tě říjnový diplom, odvolávaje se výslovně k historickým právům, historickým upomínkám a statoprávnému svazku zemí, tento svazek uznává a nově stvrzuje. Mějž si pan poslanec Giskra jiné mínění; on však to nebude, kdož rozhodne o tomto právním poměru, bude to především Jeho Veličenstvo císař pán jakožto král český ve srozumění s dotyčnými sněmy. Pokud já vím, nepřišla posud tato otázka na žádný z těchto sněmů zemských ku konečnému rozřešení.

Minulost nám tato historická práva přinesla. Právní poměr tento jest u nás dosud v živé paměti; a jest to faktum, na něž my všichni ještě se pamatujeme, že roku 1836 Jeho Veličenstvo císař Ferdinand Dobrotivý byl v Praze korunován za krále českého, a že mu při této příležitosti bylo v Praze od stavů moravských holdováno jakožto králi českému a jejich zeměpánu (Hlasy v levo: Proti reversu!); taktéž mu bylo holdováno od poslanců slezských. To jsou fakta nesáhající tak daleko do starověku, to jsou fakta, kterážto naopak máme ještě v živé paměti. Doufáme tedy, opírajíce se o císařské slovo, jímžto v říjnovém diplomu historická práva a statoprávné poměry byly potvrzeny, že tyto právní poměry nebudou zrušeny.

Jeho Veličenstvo drží království České a české korunní země Moravu a Slezsko, on v této vlastnosti má též nároky na Lužici, neb tam má právo na odúmrť jakožto král český. Předkové Jeho Veličenstva nabyli těchto zemí volbou stavů českých, kteří je na trůn český povolali: oni nabyli jich podle smlouvy, podle kapitulace, již praotec Jeho Veličenstva Ferdinand I. při tom stavům vydal a přísahou stvrdil; oni je drží dále dle znění aktů korunovacích, jež dosavadní králové čeští vesměs konávali, při čemž staré výsady a práva zemská a statoprávné poměry přísahou stvrzovali až do nejnovější doby; konečně dle znění pragmatické sankce, kteráž tyto poměry taktéž potvrdila, a podle znění zřízení zemských, ježto byla až do r. 1848 v plné moci.

Jest naším přesvědčením, že Jeho Veličenstvo nechtěl tato historická práva popříti, a že nechtěl tyto statoprávné poměry, na jichž základě svůj trůn drží, od sebe zamítnouti. Kdyby Jeho Veličenstvo měl za to, že veškeré historické a legitimní právo, že vše, co jeho předkové připověděli a přislíbili, dnes již zcela nic neplatí, a kdyby ode dneška raději chtěl vládnouti královstvím Českým, markrabstvím Moravským a vévodstvím Slezským jenom jakožto císař rakouský a mocí svou jakožto takový, tedy nikoli po právu svém historickém, nýbrž jen dle své vůle a pouze dle dosahu síly a moci své: pak byl bych příliš sláb, abych tomu slovy odporoval; jsem však přesvědčen, že by celý národ český toho neschvaloval: ale pravím také zcela otevřeně, že nevěřím, že by Jeho Veličenstvo toho schopen byl.

Přejdu k další výpovědi pana poslance dra. Giskry, proti níž se musím ohraditi.

Řekl totiž, že koruna sv. Václava jest mystifikací. Slyšel-li pan poslanec Giskra historické vývody, jež poslanec Brauner v této sněmovně ve příčině toho výrazu podal, tož musí věděti, že výraz ten mystifikací není; on bude věděti, že když stará koruna sv. Václava za krále Jana Slepého se ztratila, dal císař Karel IV. zhotoviti novou korunu a vymohl k tomu bullu papežskou, kterouž se tato koruna výslovně za

posvátnou vyhlašuje a sv. Václavu věnuje, a že tato koruna proto a od té doby... (Veselost vlevo.) Pánové! vy můžete se tomu smáti, vy se budete snad také smáti mnohým jiným náboženským názorům! (Nepokoj vlevo; volání: K pořádku! To jest bájka!)*) To není bájka! (Vlevo hlas: K pořádku!) Já ohražuji se proti těm výrazům; to jest historické faktum, které bych pánům doložil a dokázal, kdyby o něm vznikla pochybnost. A tak tato koruna byla sv. Václavu zasvěcena a má býti navždy s jeho jménem při zemi zachovávána; proto jmenuje se korunou sv. Václava, a nikoli snad skrze nějakou fikcí a nějakým výmyslem.

Rovněž musím se rozhodně ohraditi proti tomu, co pan poslanec Giskra pravil, že prý my se své strany užíváme tohoto předstíraného výmyslu k tomu, abychom národ štvali. Tak vypadala jeho obžaloba, nebo když pan poslanec dr. Giskra tato slova pronesl a je také dnes opakoval, učinil tak ve spojení se jménem mým a se jménem hraběte Clama Martinice, a tudíž nás jaksi ze spoluviny v těch štvanicích obžaloval (Hlasy vlevo: Ne! Ne!); a proti tomu se musím slavně ohraditi. My učinili jsme v tomto ohledu, co po našem přesvědčení se ctí bylo nám učiniti, co se srovnává s historickým právem naší země, nikdy nepropadlým, co se srovnává s právem našeho národa, co slouží k zachránění nikdy nezrušených práv naší vlasti a zajisté též našich bratří a soukmenovců na Moravě. Nechť se oni ostatně v této příčině vysloví na svém nejbližším sněmu jak chtějí; my žádného nátlaku v tomto směru, jakož často se povídá, nikdy nebudeme si přáti, tím méně pak konati; avšak povinností naší jest, abychom hájili své historické právo. —

Potom ještě mluvil poslanec dr. Stamm v ten smysl, že prý Němci v Čechách ctí insignie Jeho Veličenstva, tedy také koruny, že však koruny jsou kruhy, kteréž mají celou monarchii svazovati, a že nemá se jich zlehčovati jako klínu, jenž se vráží mezi Němce a Čechy v Čechách a v Moravě; „ba ten klín vráží se

*) Slova: To jest bájka! křičel moravský Ryger (N. Listy č. 222 str. 3). O dotčené bulle viz Kalouskovo Státní právo str. 67.

i do Uher, kdež tím chtějí Slováky odděliti.“ Při těch slovích na pravici nastal nepokoj, a Rieger vpadaje Stammovi do řeči, zvolal: „Není pravda, oni nenáleželi ku koruně České.“ Předseda Hain hned napomenul Riegra, aby nevytrhoval řečníka. — Od dubnového zasedání sněmu českého proskakovaly v novinách slechy, že české korunování bude se brzo konati, a rozmanité opravy, jež toho času se dály v královském hradě Pražském, vykládaly se za přípravy k této důležité slavnosti; nyní však tyto řeči umlkly na dobro, a ve Vídeňských novinách oznámeno, že korunování odloženo jest na neurčitý čas.

Ve 43. schůzi 23. srpna státní ministr Schmerling oznámil sněmovně poslanecké královský reskript daný 21. t. m., kterýmž *sněm uherský byl rozpuštěn* s tím odůvodněním, že v zasedání více nežli čtyřměsíčném nevyhověl vyzváním naň vznešeným, ba prohlásil nit možného sjednávání za přetrženou. Schmerling k tomu četl dlouhý výklad: Že Uhrům navrácena byla ústava s tou výhradou, aby konstituční právo svolovací v záležitostech všem národům společných vykonávali společně; tato výhrada jest prý v právu založená. „neboť Jeho Veličenstvo dobrovolně rozhodl se obnoviti ústavu uherskou. Uherská ústava byla revoluční mocí netoliko zlomena, nýbrž právně propadla a byla také fakticky odstraněna“. Uhři měli revidovati zákony, které s diplomem se nesrovnávají; místo toho oni požadují, aby zákony z r. 1848, ježto nenáležejí ke starobylé ústavě, na kterou předkové Jeho Veličenstva přísahali, byly bez výhrady za platné uznány. „Když některá země odepře účastniti se v zákonodárských prácech, o kterých dle ústavy musí se jednati v říšské radě, to nemůže ústavným zástupcům jiných zemí překážeti v plnění jejich povinností, aniž zdržovati jejich činnost.“ — Jakmile Schmerling svou písemnost přečetl, poslanec baron Pillersdorff podal pilný návrh, podepsaný od 61 poslanců, aby ku přednešenému sdělení vládnímu odpovědělo se adressou, a k jejímu sepsání aby zvolen byl výbor devítičlenný. Pravice větším dílem hlasovala proti tomu návrhu; za to centralistická většina zvolila ze sebe všech devět členů do adressového výboru.

Adressa byla předložena hned v následující 44. schůzi dne 28. srpna; zpravodajem o ní byl Giskra. Rozumí se, že adressa vyslovovala úplnou shodu se vším tím, čím vláda odůvodňovala rozpuštění sněmu uherského; také vyslovovala radostnou ochotu, a to dvakrát, aby přítomná říšská rada bez zástupců koruny Uherské vykonávala práva plné rady říšské (St. prot. 956). První řečník proti adresse byl dr. Smolka, jenž spolu s jinými Poláky postavil se docela na stanovisko maďarské. Stanovisko Čechů bylo poněkud

jiné, ne centralistické, ne maďarské, nýbrž rakouské, stojíc uprostřed mezi dvěma krajnostmi. Nejvýmluvnější výraz tomuto stanovisku dal Rieger, jenž dostav se k slovu ve 45. schůzi 29. srpna, řečnil takto (St. prot. 989—998):

Pánové! Prve než počnu mluviti o předložených otázkách, dovolte mi, abych několika slovy naznačil stanovisko, kteréž já a moji političtí přátelé v této věci zachováváme.

Když Jeho Excellence pan státní ministr objemný spis, týkající se rozřešení uherské otázky a datovaný ze dne 22. srpna, do sněmovny přinesl, byli jsme — vyznáváme to upřímně — v rozpacích skutečně trapných. Nevěděli jsme, zač spis tento považovati a jak mu rozuměti máme. Ministerstvu bylo zůstaveno sepsati státní akt, pro kterýž v názvosloví konstitučního práva státního není žádného jména. Tázali jsme se sami sebe: je-li to snad poslání? je-li to ministerský program, či jest to manifest? A konečně musili jsme si říci: Jest to ze všeho něco a přece ani to ani ono. Zatím podán spis ten jakožto jednoduché *sdělení*. Pánové! Nevíme-li o nějakém dramatě, do které kategorie bychom je vřadili, je-li to veselohra neb občanská činohra aneb dokonce truchlohra, tedy se řekne, že je to dramatická báseň. Takovou dramatickou básní jest také toto sdělení, ta kommunikace; do takového sdělení možno vložiti vše: kousek manifestu, kousek ministerského programu, kousek poslání, kousek oktrojírky a několik státních zásad, co se právě v té chvíli hodí.

Než při tom všem musili jsme se přece na něčem ustanoviti a nemohli jsme si zapříti, že ve spise tom bylo několik přímých sdělení, jež jaksi bezprostředně od trůnu vycházela. Jakmile jsme to jednou uznali, pokládali jsme to za prostou povinnost dvornosti, abychom na oslovení mocnářovo, byť i jen prostředečně se dálo, odpověděli. My tedy, totiž my, kteří jsme byli toho náhledu, vyslovili jsme se větším dílem, aby se k oné kommunikaci odpovědělo adressou, a tudíž jsme proto hlasovali. Majorita neuznala to však za vhodné, aby menšině, jakož to bývá obyčejem parlamentárním, dopřála zastoupení v kommissi; i nezbývalo nám tedy nic jiného,

než abychom sami na to pomýšleli, jak bychom si my se svého stanoviska přáli odpověděti ke sdělení nám učiněnému; a výsledek této naší porady jest obsažen v adresse Jeho Excellence pana hraběte Clama, pro niž hlasuji.

Ve sdělení nám učiněném rozeznávám hlavně dva předměty: *poselství císařské*, byť i jen nepřímé, a *ministerský program*. Poslání shledávám v tom, že se nám jisté majestátní akty ve známost uvádějí. Tyto majestátní akty jest nám jen přijímati s nejpovinnější úctou; to ani říci nepotřebuji, poněvadž se to rozumí samo sebou, že přiznáváme králi právo rozpustiti sněm zemský; a proto jsme myslili, že nám v adresse vůbec netřeba mluviti o této věci. Doufali jsme, že Jeho Veličenstvo císař, kterýž v tomto ohledu vykonával ústavní právo, je také ústavně dále bude vykonávati, a že bohdá nebude daleka ta doba, kdy uherský sněm zemský opět bude svolán.

Avšak sdělení nám učiněné jeví se zároveň jakožto jakýsi program ministerský, ježto se v něm praví, že udává politické zásady, jimiž se jednání vlády také budoucně bude říditi. Zásady pak, kterými se vláda říditi zamýšlí, jsou po mém náhledu ministerským programem, a musí nám býti volno, abychom o něm jakožto o takovém své mínění vyslovili a svou kritiku pronesli. Jeho Veličenstvo pravil ve své trůnní řeči, že osvědčené konstituční formy stvrzuje také pro Rakousko. Nuže, k těmto konstitučním formám náleží též zkoušení vládního programu a vůbec veškerého postupu, jakým ministerstvo si počíná ve veřejných záležitostech. Jestiť to, jak již ctěný přítel můj Smolka pověděl, zásadou konstituční, že ministři berou na sebe odpovědnost za všechny akty, aby Veličenstvo císařské nebylo vtahováno do debaty. Měl jsem již jednou příčinu stěžovati sobě na to, že naše ministerstvo způsobem naskrze nekonstitučním vměšuje Majestát mocnáře do debaty a jej před vlastní své skutky staví. Tak již při jiné příležitosti, při podání jednoho návrhu zákona, bylo z lavice ministerské podotknuto, že zákon ten se podává z rozkazu Jeho Veličenstva; a jednomu členu byla okolnost ta dostatečnou pohnutkou, aby po přání Jeho Veličen-

stva pro zákon ten hlasoval. Tak i v tomto případě utekl se program ministerský do záře Majestátu; já však doufám, že nám to nemůže a nemá brániti, abychom je zkoušce své nepodrobili.

Jsem sice toho náhledu, že sněmovna ve svém nynějším složení nemá práva vydávati votum o uherských záležitostech; ale poněvadž otázka ta již této podoby nabyla, a poněvadž nás ministerstvo, jakkoli nás teliko za užší říšskou radu pokládá, přece jistým způsobem vyzvalo, abychom o záležitostech uherských své mínění pověděli, tedy jsme nuceni přistoupiti k tomu aspoň obmezenou měrou. Pak jest to však naší povinností, abychom řekli své mínění poctivě a otevřeně. Ale myslím, že tento projev mínění má za konečný následek přece jen míti to rozhodnutí, aby se mínění tomu nedalo výrazu *officiálního,* aby se o něm neučinilo formální usnešení, protože bychom si takovým činem osobovali kompetenci, která nám nepřísluší. Pánové! Mínění parlamentem vyslovené, usnešením vyslovené, není více již pouhým míněním osob soukromých, ono se stává *vládní zásadou,* a kdybychom chtěli vysloviti zásadné pravidlo ve příčině vlády nad zeměmi uherskými, tož překročili bychom zjevně obor svojí příslušnosti; avšak co pouhé mínění budiž ono ovšem, a to bez obalu vysloveno; proto nesouhlasím s náhledem pana poslance prof. Hasnera, že chceme-li vůbec adressu, máme se při ní zdržeti všeho polemisování, to jest jinými slovy, že se máme vůbec zdržeti vysloviti nějaké mínění, kteréž by snad mohlo býti ministerstvu nepříjemné. My však naopak máme za to, když již došlo k parlamentárnímu projevu mínění, že je dokonce povinností naší, abychom mínění to vyslovili také před Jeho Veličenstvem. V nebezpečných poměrech časových, v nichž žijeme, nemůžeme myslím věrnost svoji k mocnáři ani loyálnějším způsobem osvědčiti, než povíme-li mínění své poctivě a otevřeně. (Bravo v pravo.)

Abychom o celém způsobu, jakým v poslední době uherská politika se spravovala, vyslovovali své mínění, shledávám, jak jsem pravil, nepřiměřeným, a dá se to omluviti jen tou okolností,

že jsme k tomu od ministerstva byli přímo vyzváni. Ptám se vás, pánové, je-li naše ministerstvo odpovědno za ty akty, kteréž ve příčině Uher vydány byly? Myslil jsem, že tomu alespoň až doposud tak není, neboť, pokud vím, jsou všechny akty, jež dosud ve příčině Uher vydány byly, podepsány panem kancléřem dvorským baronem Vayem a nejnověji panem hrabětem Antonínem Forgáchem; já však pohřešuji pana hraběte Ant. Forgáche na lavici ministerské. Že nesedí zde naproti nám, dokazuje nám též zřejmě, že za to, co učinil *on*, není odpovědným *nám*. (Souhlas v pravo.) Než ministerstvo již prohlásilo, že odpovědnost béře na sebe, a dalo to již také zde jaksi na srozuměnou. Máme-li však již jednou mínění své vysloviti, tož musím říci, že nejsem s panem poslancem rytířem Hasnerem ve stejném příjemném postavení, abych sdílel mínění ministerstva; naopak musím zřejmě prohlásiti, že v dosavadním vedení uherských záležitostí shledávám málo chválylrodného.

Pánové! V politice jest nejlepším měřítkem moudrosti — výsledek. Buďtež si skutky sebe moudřejšími, odsoudí-li je výsledek, pak také není, co by se na nich chválilo. Otažme se tedy, jaký jest výsledek, jehož dosud dosáhlo počínání našeho ministerstva v otázce uherské? Postavmež si otázku: zda poměry veškerého Rakouska k Uhersku v poslední době se zlepšily anebo se zhoršily? Tu však myslím, pánové, vy všichni mi přisvědčíte, že jsme dnes od dorozumění, od společného zastoupení říše více vzdáleni, nežli jsme byli před šesti měsíci, když ministerstvo správu věcí převzalo. Výsledek tedy odsuzuje počínání ministerstva.

Já vidím věci ty takto: Když Jeho Veličenstvo vydal říjnový diplom, ustanovil, že se má *státi dohodnutí* vzhledem zastoupení zemí uherských v říšské radě. Od výminek takto stanovených však ministerstvo při dalším vedení uherských záležitostí odstoupilo; řekloť jednoduše: platí jen *únorový patent*, a Uhři musí vstoupiti v ústavu únorového patentu. Nuže, pánové, předchozí podmínkou bylo, že se má státi dohodnutí, smluvení, ale ministerstvo, jak já soudím, více *diktovalo* nežli

paktovalo. Mám-li se s někým dohodnouti o jakémsi poměru právním, tedy nepočnu takto: My se chceme sice dohodnouti, ale především musíš přiznati ty, že já sám mám míti celý sporný předmět v rukou a o něm rozhodovati. (Nepokoj v levo.) Tak aspoň já dohodnutí nerozumím.

Pánové, co se mne týče, myslím, že jsem jist před výčitkou, již pan poslanec Hasner této straně sněmovny učinil, řka, že prý stále jenom popíráme. Myslím, že má minulost a částečně i nepřímá výtka, jež mne stihla ze strany ctěného přítele mého dra. Smolky,*) chrání mne před tím, že se mi nemůže vyčítati, jakobych Rakousko popírati chtěl; naopak, já jsem v těžkých dobách dokázal, že je chci zachovati. To předpokládajíc, může se toliko naskytnouti otázka, kterak je zachovati chceme, a v tomto *kterak* mohou se mínění ovšem rozcházeti.

Já, pánové, mám za to, že konstituování celého Rakouska na základě říjnového diplomu ovšem jest možno, ale myslím též, a jest mi to upřímně vyznati, *že konstituování to na základě patentu únorového nepokládám za docílitelné.* Náhled můj o poměrech uherských jest tento: S panem vrchním státním zástupcem rytířem Waserem souhlasím úplně v tom, že spojení Uher s Rakouskem jest nutností; ale právě se stanoviska toho jest mi litovati, že se při záležitosti, jež není pouze otázkou práva, nedbalo na moment obapolného zájmu, na moment vzájemné povinnosti, zachování sebe sama, ba že se jednalo o věci jako o otázce pouze právní, jakož se to dělo dosavadními manifestacemi vlády ve příčině Uher. Otázka ta však ovšem není otázkou čistě právní, a já spatřuji největší chybu při vyřizování uherských záležitostí právě v tom, že se z ní taková otázka učinila.

*) Smolka počal včerejší svou řeč zpomínkou, že před 13 lety uherská deputace hlásila se k vyjednávání se sněmem říšským ve Vídni a byla odmrštěna, načež následovala válka občanská. „Dějiny (vece) sou dily o usnešení sněmu říšského ze dne 19. září 1848 a řekly: Kdyby usnešení jinak bylo dopadlo, snad by dorozumění s Uhry bylo přišlo k místu, a dle vší pravděpodobnosti bylo by mohlo k místu přijíti.“ (St. prot. 957.)

Pánové, jestiť to, jako v obyčejném životě: mají-li dva spolu nějaké řízení, kteréž oběma stranám jest stejně užitečné a nutné, tož nesmějí počíti tím, aby pravili: Já mám pravdu — a ten druhý též: Já mám pravdu. Tím se nikdy nesejdou, nýbrž rozejdou, tím nepřijdou nikdy na cestu *pravou*, nanejvýše na cestu *práva*. Tak tomu jest i v politice. Z počátku počneme se pravotiti a tu od vykládání svého práva přijdeme k tomu, že si vezmeme právo své do hlavy a držíce se výkladu svého úporně, přijdeme s pole justice na pole justamentu (man kommt vom Rechte zur Rechthaberei und vom Gebiete der Justiz auf das Gebiet des Justaments; Veselost); a tam jsme se dostali, pánové, a neštěstí to pošlo z toho, že ministerstvo přivedlo otázku do tohoto směru.

Připomínám si při tom jednu veselohru, na niž zajisté mnozí z pánů poslanců se rozpomenou, jmenuje se: *Na stolku jest prostřeno!* Sluha prostřel na stolku a vyzývá svou přítelkyni panskou, aby opakovala po něm slova: Na stolku jest prostřeno. Tato se zdráhá; k tomu přijde pán a žádá také na své paní, aby řekla: Na stolku je prostřeno. A tak šíří se svár v rodině dále a žádná z paní nechce říci: Na stolku je prostřeno. Tím se pobouří celá rodina, až se věc skončí tak, že pán usmíří paní, koupě ji drahocenný šál. Tak asi pánové, má se věc také s naším státním ministerstvem. (Veselost.) Ono stvořilo únorovou ústavu, a když dílo bylo dokonáno, mínil stvořitel, že dílo je dobré, a praví dále: „Na stolku je prostřeno, přijďte prosím.“ Ale paní nechce to slovo opakovati, nechce mužské polovici povoliti, a tak jsme tedy v tom smutném postavení, že slabší, ale snad krásnější polovice manželská nechce se posaditi k stolu. (Veselost.) Já myslím, to právě bylo chybou. Nemělo se počínati tím, aby se to slovo činilo podmínkou jednoty, a nepochybně také zde průběh věci bude ten samý, že budeme muset opatřiti šál velmi drahocenný, abychom krásnější a slabší polovici uspokojili. (Bravo v pravo.) Ale, kdyby se to jen tím odbylo, pánové! V životě národů věci neberou se vždy tak klidným během, jako v rodinách, věc muže míti také tragický konec.

Nuže, já mám za to, že není veškeré státní právo uherské obsaženo v diplomech a starých základních zákonech státních. Jest to, myslím, jako při katolické církvi, vedle psaného zákona jde závažná, neméně důležitá tradice, která také povšimnutí vyžaduje, a věřím pevně, že Uhři, jakmile se sejde s pole justamentu, nebudou chtíti opomíjeti tradici tuto. Vždyť přece povždy říkali, že jsou ochotni vstoupiti ve vyjednávání; nemůže se jim tedy vyčítati, že každé smlouvání naprosto zamítají.

Jestiť zcela pravda, že velká část uherského práva státního jest psána na bojištích uherských za válek tureckých a také na jiných bojištích. Přispěli k tomu všichni národové mocnářství. V této příčině nejsem zcela srozuměn s poznámkou učiněnou ve sdělení, že všecky tyto oběti staly se mocí domu rakouského a německou pomocí říšskou. Co se týče německé pomoci říšské, byla, jak známo, svatá říše německá již od drahných let ve zlém úpadku, a bylo vždy velmi těžko sehnati jen poněkud značnější pomoc říšskou; vždyť Rakousko musilo to po staletí ve válkách tureckých zakoušeti, kdy opět a opět vznášelo k říši německé prosbu, aby poskytla pomoci ve válkách tureckých, ale nadarmo. Vy víte, pánové, co jeden z největších hrdinů německých, veliký Bedřich, o německé armádě říšské pověděl, a myslím, že nehrála také v tureckých válkách právě skvělou roli, ona vždy tvořila jen statečný zadní voj. Ale také výraz: moc rakouského domu, není historicky úplně oprávněn. Neboť, pánové, války turecké sáhají již do starších dob a jistě o celé století dříve, než rakouská dynastie vešla v držení českých zemí, přinášely již země koruny České veliké oběti Uhrám, a to takovou měrou, že se v 16. století jistý řečník na českém sněmu tázati mohl, zdali ta celá země Uherská za to stojí, co se již pro ni na penězích a lidech obětovalo? To však, pánové, bylo, jak řečeno, z části již mnohem dříve, než ještě rakouská dynastie vešla v držení těchto zemí, a také tenkráte, když již národům těm vládla, dělo se tak jen svobodnými usneseními sněmů dotyčných zemí, tak sice, že to, co se v té době stalo

pro Uhry, musíme považovati ne jaksi za pouhou zásluhu dynastie, nýbrž za zásluhu druhých národů říše.

Avšak, pánové, myslím, že není slušno, abychom si vzájemně vyčítali, co jsme vespolek pro sebe učinili. Myslím, že bychom se tím dopustili téže chyby, jíž se po mém mínění dopustilo ministerstvo; a chyba, jak víte, bývá v politice často horší než zločin. Jest to výměna služeb a výkonů po staletí trvající, čím sobě navzájem zavázáni jsme, a také my máme Uhrům za mnoho děkovati. Jest tomu jako v poměru mezi mužem a ženou. Když totiž v klidném manželství dočkali se stříbrné svatby, tedy ve svatební den nepočnou vyčítati si navzájem, co jeden pro druhého učinil. Jest tomu tak: oni šťastně žili pospolu, a je jisto, že by to pro obě strany bylo neštěstím, kdyby se odloučiti musili. (Bravo v pravo.) S toho stanoviska já na věc pohlížím.

Nuže, myslím, že svazek Uher s Rakouskem je nutností, příkazem nevyhnutelnosti, ale že také spojení nesmí sáhati dále, než ten příkaz nutnosti toho vyžaduje. Vše, cokoli za tento příkaz nutnosti zabíhá, jest na škodu. Pánové! Tento můj názor jest, o tom jsem přesvědčen, také názorem mnohých mírných a rozvážných mužův uherských, a kdyby se byla věc nepřivedla tak daleko, že každý jen chce míti pravdu, myslím, že by si názor ten již dříve byl zjednal platnosti. Avšak muž, o jehož věrnosti a oddanosti k dynastii a veškerému státu není pochyby, tavernicus Majláth, velmi dobře to vytknul ve své řeči, že od toho okamžiku, kdy počalo se pochybovati o právu Uher, oni seřadili se jako jeden muž, aby jich hájili. Ti muži, pánové, kteří v Uhrách upřímně si přejí spojení s monarchií, ti, a jmenovitě Majláth, uváděli jiné důvody pro spojení, než důvody pouhého práva. Oni poukazovali, rovněž jako já, na příkaz nutnosti, na povinnost sebezachování, jež Uhry k tomu vede, aby se neodtrhovaly od Rakouska. Hrabě Majláth dobře poukázal k tomu, že co se tak často nazývalo štěstím Rakouska, není pouhým štěstím, že jest to nutností. Poněvadž spolubytí rakouských zemí a národů je nutností, tedy se po každé ráně opět a opět spolu

sešli, a sejdou se zase, a to jest také mým přesvědčením. (Bravo!)

Pánové! Jsem též mínění páně Hasnerova v tom — chtěl jsem totiž právě připomenouti, že v té jedné věci s ním se srovnávám — že totiž naše doba celým svým směrem nenese se k tomu, aby byla příznivа tvoření malých států; myslím arci, že v nynějších poměrech časových mohou velké státy lépe odolati poměrům nynějším, kteréž všemi směry nabývají větších tvarů a většího rozsahu. Je snad pravda, že lidé v malých státech žijí šťastněji, snad obyčejně větší svobody požívají, a snad též méně daní platí; ale proud dějin světových čelí už ovšem více k utvoření států velikých. A myslím, že toto přesvědčení a názor ten čítá asi také v Uhřích mnoho přívrženců, že také v Uhrách mnozí budou přesvědčeni, že utvoření uherského velkostátu je nemožností. Kmen maďarský jest malý, málo četný kmen, asi pěti millionů. Takový nikterak není povolán, aby utvořil velký stát, při všech výtečných vlastnostech, kterými jinak jest snad obdařen. Aby takový stát utvořil, musil by vždy sloučiti v sobě kmeny sousední, slovanské a rumunské; a tuť by se lehko mohlo státi, že by tyto cizí kmeny snadno nabyly převahy ve státě, a že by stát samým skutkem pozbyl svého národního rázu. I jest tedy tušim zřejmo, že maďarský velkostát jest nemožností, ač-li nechce porušiti zásadu, že většina má panovati, anebo zásadu rovného práva národností. Toto, pánové, a dále ta okolnost, že dějiny Rakouska ukazují od jakživa, kterak všichni velcí mužové, jako Otakar, Hunyadi, Jagellovci vždy usilovali tyto země vespolek skupiti a v celistvou říši spojiti; to poskytuje nám záruky, že tomu i budoucně tak bude a zůstane.

Avšak, pánové, v nejnovější době přistoupila k tomu ještě zvláštní a nejvýš důležitá okolnost, zásada národnostní. Jako ve středověku náboženství, jako za francouzské války princip svobody, rovnosti a bratrství byly vůdčími ideami ve všem životě národů, tak jest tím dnes princip národností. To jest páka, to jest spruž, kteráž žene v tomto okamžiku stroj dějin světových. Tohoto momentu nesmí žádný stát nechati bez po-

*

všimnutí. Každý musí k němu hleděti, musí s ním se snášeti, nechce-li zahynouti bojem proti němu. K tomu je zejména Rakousku třeba přihlédati, ba právě Rakousku více než kterémukoli jinému státu. Rakousko jest zvláštním výtvorem dějin světových, jenž se tu vyvinul ve středu Evropy: ono obsahuje kmeny všech národností v Evropě žijících, románské, germánské, slovanské, ba i asijské kmeny ve svém středu. Chce-li Rakousko sebe zachovati, tedy musí především býti právo zásadě národností, a se všemi těmito kmeny stejně spravedlivě nakládati. (Bravo v pravo.) Pánové! Největší muž našeho století pravil na ostrově Sv. Heleny, že ta vláda, kteráž napíše na svůj prapor princip národností, povládne Evropou. Pánové, byť bychom se i nesnažili o to, abychom vládli Evropou, tož zajisté přece nezbytno, abychom zásadu tu napsali na své prapory, chceme-li Rakousko zachovati. (Bravo v pravo.)

Nuže, nahlédneme-li zpět do dějin a tážeme-li se, čím bylo Rakousko utvořeno? tož shledáme, že původně byla pohromadě jen rakouská domácí moc. Ale když dolehl na nás a jmenovitě na Uhry nával válek tureckých, a když země ta a národ ten podlehly takořka již prvnímu nárazu, ba když byly již alespoň z veliké části v moci Turků: tu nastala nutnost spojiti se se sousedy, a také vzdálenější země nahlédly nutnost skupiti se, aby spojenými silami mohly se opříti blížícímu se nepříteli. Tato pohnutka snad přiměla naše předky, aby povolali rod Habsburský na trůn český, a do roka učinili totéž i Uhři, a tímto faktem bylo rakouské mocnářství ustaveno jakožto velmoc. Utvoření mocnářství je tedy historickou nutností, ono bylo nutností, aby národové, kteří zde vedle sebe žili, spojivše se, odolali návalu Turectva. Od těch dob mnoho se změnilo, nebezpečí moci turecké minulo, a poslední zbytky její živoří jen ještě nad Bosporem, aby snad v krátké době přešly na druhý břeh jeho. Jakmile nával minul, tu přirozeně i Rakousko nedbalo více tohoto svého původního úkolu.

Ale nyní táži se vás: zdaliž má Rakousko jiný úkol, anebo je snad pouhou slepeninou zemí a státu náležejících

jedné dynastii, je-liž jedinou páskou, kteráž Rakousko spojuje, jen páska legitimního práva, práva jediné dynastie na všecky tyto země? Já myslím, že není jedinou! Já věřím, že Rakousko má své zvláštní poslání dějinné mezi velikými národními kolossy ruským a germánským; uprostřed mezi těmito plave značný počet malých národů, kteří všichni chtějí svou existenci zachovati, chrániti a hájiti; oni shledali se dějinami ve státě rakouském, a jest to v jich prospěchu, aby při něm zůstali, aby v *tomto* státě a *tímto* státem sebe chránili a národnost svou zachovali. A tak věřím já: vzájemná ochrana národností obsažených ve státě rakouském, ochrana, kterouž si tito národové vespolek poskytují pro svoji svobodu, pro rozvoj národnosti své, to, pánové, jest po mém názoru pravým posláním Rakouska. (Bravo v pravo.) A jestliže Rakousko tento svůj úkol pochopí, tedy bude trvati; pakli ho však nepochopí, pak jest dle mého náhledu budoucnost jeho více než pochybna. (Bravo v pravo.)

Pánové, tyto úvahy mé nejsou snad nové, nedomáhám se pro ně dokonce zásluhy původnosti; myslím naopak, že také v Uhrách mnozí rozvážní mužové věci takto uvažovali, a že také oni nahlédnou, kterak odloučení Uher od Rakouska pro ně i pro nás je nemožností, ba že by bylo záhubou nám všem. A tyto důvody, myslím, pánové, rozhodnou bohdá, aby Uhry se daly pohnouti a nevystupovaly ze spolku, ve kterém se nalézají.

Ale, pánové, já myslím také, že poměry dosavade zavedené nemohou v této příčině dokonale postačiti. Nechci se nijak pouštěti do otázky, jsou-li Uhry k Rakousku v poměru unie personální čili unie realní? Po mém náhledu neplatí ani jedno ani druhé. Theorie vymýšlí své názvy, ale život jde svou cestou, a úkazy života státního mívají zřídka kdy ten čistý ráz, ba téměř nikdy takový čistý ráz, jak jej výměr theorie stanoví; neboť theorie tvoří si názvy své právě teprva ze zkušenosti. Avšak zapříti nelze, že během let změnily se v rakouských státních poměrech mnohé a důležité věci. Myslím sám, že poměr, v jakém dosud Uhry byly k Rakousku,

nemůže v budoucnosti obstáti a postačiti; myslím i já, že by Uhry ve prospěch celku měly se vzdáti práva, povolovati o sobě vojsko, jakož i samy a samy o sobě povolovati všecky daně, totiž i ony ke společným potřebám vší říše; a mám pevně za to, že přesvědčení to také tímto směrem pronikne, a že Uhři nutnost toho nahlédnou, poněvadž musí nahlédnouti, že stát, nepřiznají-li se mu tito nezbytní činitelé, ve svém bytu neobstojí. (Všeobecná pochvala.)

Míním však, že v této věci cesta násilí není cestou pravou, nýbrž cesta dorozumění; trvám na tom, že ministerstvo pochybilo podstatně v tom, že se při té věci neopíralo a neodvolávalo na *force des choses*, na moc událostí, na moc poměrů, nýbrž že se vpustilo do právních vývodů ze starého uherského práva, při čemž, jak se vůbec zdá, špatně pochodilo. Pánové, když v obyčejném životě dva spolu se prou, a posléze jeden z nich se dovolává práva pěsti, tu si vždy pomyslím: Zdá se přece, že ten člověk nemá dosti důvodů pro svoji věc, když se chápe práva pěsti. Taktéž působí na mne nynější jednání ministerstva v uherské záležitosti. Já, pánové, to považuji za neštěstí, že se ministerstvo této struny dotklo a že se vytasilo s právem meče.

Já, pánové, nechci se pouštěti do sporu o poměrech státních a o tvoření se státu, jakož to učinili pan poslanec prof. Hasner a vrchní státní zástupce rytíř Waser. Já uznávám, jak jste snad seznali z mých dosavadních úvah, že poměr státní nemůže se považovati prostě a pouze jakožto poměr práva soukromého. Ale naopak přece též soudím, že je ve státě právní poměr; není-li ho tu, pak táži se vás, čím vlastně stát je? Spadl snad stát s nebe, nebo stal se snad pouhým řízením osudu, anebo výsledkem moci anebo hrou náhody? A jestliže jest pouze výsledkem těchto, tož může zajisté v nejbližším okamžiku býti odstraněn zase náhodou nebo násilím. Jakýs právní poměr tu patrně jest, a to právní poměr mezi panovníkem a národy, nad nimiž vládne. Či snad myslíte, že národové oproti knížeti jsou bez práva? Rád připouštím, že stát je jakási živá bytost, ale je-li takovou, pak má

také svou duši, nebo jak se říkává, svého ducha. Kdo že jest tento duch? V absolutním státě je duchem tím absolutismus, a v konstitučním státě jest duchem tím ústavné spojení vůle národů s vůlí mocnářovou; toť jest duší státu. (Bravo v pravo.)

A pánové, tu právě zde pohřešuji, tuto plnou duši v záležitosti uherské. Pánové! Já toto odvolání se k násilí, ku právu meče, považuji za neštěstí, a za veliké neštěstí právě v okamžiku nynějším, kdy východní a italská otázka má snad již velmi brzo se rozhodovati u samých hranic našich. Jestliže pak plameny tam vyšlehnou, snad i přes hranice naše zasáhnou, kdo může pak vyměřiti dosah nastávajících událostí, kdo může věděti, jakou moc dostane do rukou revoluce? A což jestliže pak ta před nás předstoupí s toutéž argumentací, jíž ministerstvo užívalo proti Uhrům, jestliže revoluce řekne: „Vždyť vy jste uznali, že není žádného historického práva, vždyť pak jste vyslovili, že vládnete jen mocí meče a násilím; je-li tomu tak, není žádné legitimity, žádného historického práva; nuže, také my chceme jednou přivésti svou moc k platnosti, my revoluce, a uhlídáte, jak my poměry změníme.“ — Pánové, to je theorie nebezpečná; jest to theorie státního práva, na kterouž se nedala, pokud vím, ještě žádná legitimní dynastie.

Pánové, i já soudím s poslancem hrabětem Clamem, že pouhá fakta, hmotné události nemohou právo trvale porušiti. Ať již to faktum jest státní převrat anebo revoluce; to ničeho na věci nemění, jest to jen pouhé faktum, *právní* poměr musí tím zůstati neporušen. (Bravo v pravo.)

Pánové, mně připadá ta věc, jako ve fideikommissu. Národ své ústavy sám si neutvořil, on jest v držení ústavy, abych tak řekl, ex providentia majorum (z opatrnosti předků), on nesmí z podstaty její ničeho ubrati aniž dáti ubrati; on spíše má povinnost podstatu svěřenství opět odevzdati potomstvu. V tomto postavení jest uherský národ; a jestliže se zadlužil, pak může se ovšem na ovoce sáhnouti, může se právo na čas sekvestrovati, ale odejmouti se mu to právo nemůže. (Bravo v pravo.) Je-li mi, pánové, někdo povinen platiti roční

důchod 500 zl., zdaž mám právo, jakmile on povinnosti své nedostojí, sebrati mu z trestu jeho dům a všecek jeho statek? Nikoli, mám toliko právo vymoci na něm oněch 500 zl., a stojíme-li oproti sobě ve státě v poměrech právních, přivedu to k platnosti před soudcem. Jsme-li však oproti sobě pouze v poměru přirozeného práva, není-li mezi námi soudce, jakož tomu jest mezi králem a národem, tož mám právo, stačí-li k tomu moje moc, abych právo své exekvoval, abych totiž v tom šel tak daleko, jak daleko právo moje sahá, a tedy abych také ještě náhradu svých útrat při tom dobývání práva svého sběhlých požadoval. Ale vše to vymáhání nemůže nikterak sáhati dále, než sahá samo právo. V obyčejném životě dopustí-li se šlechtic zločinu, bývá prohlášen za zbavena šlechtictví, ale jeho děti tím stíženy nebývají, jeho celá rodina tím netrpí; podobný je poměr i zde.

Zde však mluviti třeba ještě o jiných věcech. Exekuce nemuže se vůbec považovati za trest; ústava, k níž národ má právo, nemůže se mu odejmouti z pokuty. Podobně také zde nemůže býti pokuta na místě; a kdyby i byla, tedy dokázal již včera p. poslanec Smolka, že trest nikdy nemůže stihnouti nevinného a nezúčastněného, a dokázal, že takových bylo v Uhrách veliké množství.

A co ještě více: nám jest tu činiti mimo Uhry ještě s jinou zemí, s Chorvátskem a Slavonskem. Pánové, může-li vůbec býti řeč o nějakém trestu a vůbec o nějaké vině, tedy se věru taková nemůže uváděti proti národu chorvátskému! Chorvátský národ je však v tomtéž postavení jako uherský; také on hájí svoji starou ústavu, také on odepřel obeslati říšskou radu; on pak nedopustil se žádného zločinu. Ba naopak: je-li pravda, že Uhři vedli boj proti celistvosti říše, je-li pravda, že vedli boj proti legitimním právům, tož právě Chorváti mužně za ně stáli, a Jeho Veličenstvo sám uznal neobyčejné zásluhy tohoto národa a prohlásil, že zlatým pérem zapsaly se v desky dějin rakouských. A za to měli by pozbyti své staré ústavy, když se jí dobrovolně vzdáti nechtějí? (Bravo v pravo.)

Vidíte tedy, pánové, tato zásada nemůže dojíti platnosti; tato zásada je velmi nebezpečna, již také proto, že přivádím-li jednou k platnosti právo silnějšího, právo meče, tož vylučuji tímto jediným právem všecka ostatní. Vedle tohoto práva nemůže žádné jiné obstáti, a nemohu se již žádného jiného práva dovolávati. Tímto právem popírá se princip legitimity, a posvátná páska, jakouž staleté upomínky a vzájemné úsluhy lásky a věrnosti poutaly národ a panovníka, jest tím zavržena. Platí-li jedenkráte *tato* zásada, pak jsou již neplatny též všecky ostatní základní zákony říše, pak jest také pragmatická sankce pouze popsaným papírem.

Ale na tento právní názor, pánové, nebudeme chtíti přistoupiti; a Jeho Veličenstvo v říjnovém diplomu prohlásil výslovně, že takového názoru o právu nemá, neboť pravil, že pokládá za povinnost panovnickou, aby šetřil upomínek a právních názorů svých národů, i aby na základě těchto práv mocnářství nově upravil. On pravil, že pragmatická sankce, že staré zákony základní, kteréž trvají ve právní platnosti, poněvadž byly přijaty od zastupitelstev zemských, že tyto staré zákony základní, jmenovitě tedy pragmatická sankce, že také starobylá práva zemí a národů mají se státi základem mocnářství. Tento názor právní jest tudíž jiný než onen, který se projevil v nynějším sdělení ministerském. Je zcela správno, že musíme se snažiti po bližším spojení, ale násilím anebo ministerskými ordonancemi se takového spojení nedocílí nikdy. Kde se užívá násilí, tam povždy opět dostaví se reakce, reakce netoliko se strany národa, to jest odpor proti tomu, nýbrž také reakce v tom smyslu, jakýž se tomu slovu vůbec přikládá. (Bravo v pravo.)

Ač tedy, jak řečeno, mezi národy a panovníky nestává poměrů pouze soukromých, jsou přece mezi nimi poměry právní, a to poměry právní pro obě strany platné a závazné, kteréž také mohou býti rozřešeny právně a platně jen obapolným dohodnutím. A toho, pánové, musíme hledět docíliti cestou smíření, dorozumění, vyjednávání, ale nikoliv cestou násilí. Cesta k jednotě násilím jest ovšem nejjednodušší, nej-

snadnější, nejrychlejší. člověk k tomu nepotřebuje mnoho vtipu, aniž mu třeba dlouho si lámati hlavu; ale toho vám nikdy nepřipustím, že by se násilím mohl zbudovati stát právní, a že by se násilím mohla svoboda vlévati národům po trychtýři. (Bravo v pravo.)

V ministerském sdělení je vyslovena ještě druhá, velmi důležitá zásada, že totiž zdržování se národa jednoho od účastenství v ústavě nemůže ostatní národy oloupiti o jich práva. Ve znění tak všeobecném může se tato věta připustiti, avšak ona předpokládá úplnou, již dokonanou ústavu. Ale táži se vás, pánové, je-li ústava naše již úplna, hotova? Ta věta předpokládá, že se Uhři již nalézají v rámci ústavy; to však jest petitio principii, oni *nejsou* v mezích této ústavy, oni toho právě popírají. Kdyby to již jednou byli uznali, pak mohli bychom zásady té platně užívati proti nim; jelikož toho však popírají, musíme ohled bráti na jich právní požadavky a jich právní vývody. Nuže, oni odvolávají se k tomu, že Jeho Veličenstvo v říjnovém diplomu a v následujících reskriptech zastoupení Uher v úplné radě říšské ponechal volnému dohodnutí. A já jsem již ukázal, že způsob, jakým ministerstvo v této věci si počínalo, kde totiž ústavu únorovou položilo jakožto sine qua non, není žádnou cestou dohodnutí.

Rozebírám-li dále tuto zásadu, mohl bych jí snad přiznati jakousi platnost: v politických poměrech nerozhoduje totiž vždy pouhé právo. Avšak postavím-li se na stanovisko čistého práva, musím zase uznati, že nemůže si žádný národ toho osobovati, aby zastupoval národ druhý i aby zaň mluvil. Dejme však, že bych i to připustil, tož mohlo by to snad nabyti praktické platnosti jen v tom případě, když by účastenství v ústavě odpírala jediná země. Ale, pánové, zdaž zde tomu tak jest? Nikoli: ba právě naopak: vždyť téměř polovice celého mocnářství odpírá účastenství v ústavě, jsou to Uhry, Sedmihradsko, Chorvátsko, Slavonsko, ba i Vojenská Hranice, pak Benátsko a Istrie. A vy, pánové, víte, za jakých poměrů zástupcové českého a polského národa sem do říšské rady se dostavili. Oni dostavili se s ohraženími, oni

prohlásili, že jsou sice ochotni a že vše vynaloží, aby dílo dorozumění nerušili; ale zároveň si také ohradili ona práva, kteráž jim jedenkráte již říjnovým diplomem byla zaručena, a kterýchž — o tom jsme pevně přesvědčeni — Jeho Veličenstvo jim zpět nevezme.

Jak se dnes věci mají, máme v říši asi 16 millionů obyvatelů, kteří zde zastoupeni nejsou, a asi 17 millionů, kteří tu zastoupeni jsou, a to ještě zastoupeni způsobem tak neurčitým, ohraženým. Můžete-liž v takových poměrech poctivě a otevřeně o to státi, abyste zásadám řečeným zjednali platnost? Myslíte do opravdy, že je to možné? Je-liž dle statoprávních zásad, anebo po obyčejném všedním rozumu lidském a dle obyčejných zásad právních možno učiniti menšinu zákonodárcem většiny? Toť přece odporuje všem zásadám konstitucionalismu, a vy přece chcete konstitucionalismu. (Bravo v pravo.) Pánové, ale kdyby i to bylo možno, tedy ptám se vás, bude vám to co platno? Mocnářství naše zažilo těžkých nesnází uvnitř a utrpělo těžkých ran zevnitř. Nacházíme se ve stavu, kterýž, abych tak řekl, tráví životní sílu státu a kterýž jej musí vésti k úbytěm, jestliže ty poměry ještě dlouho potrvají. Úvěr jest vyčerpán, obecná důvěra jest otřesena; a vy snad myslíte, že v takovýchto poměrech postačí, uděláte-li nějakou juridickou nebo politickou dedukci? (Bravo na pravici.) Ne! Z takovýchto poměrů můžeme vyváznouti toliko dobrovolným, obětavým spolupůsobením všech národů! A vystavíte-li jen holý princip, řeknete-li, že také minorita zde zastoupená dostačuje, aby zastupovala celý stát, tedy tím věru důvěru a finanční úvěr nepozdvihnete ani o vlas. (Bravo na pravici.)

Tento stav věci, v němž se nám nabízí jakás, abych tak řekl, jen zdánlivá representace a pouze zdánlivý konstitucionalismus, má povahu zvláště nebezpečnou v poměrech, kde spor ten béře na se jaksi ráz národní, kde může dojíti k tomu, aby jedna národnost učinila se zákonodárcem všech ostatních! To, pánové, prosím, uvažte opravdově a spravedlivě.

Když Jeho Veličenstvo dal říjnový diplom, tu prohlásil, že práva všech národů, a národnost všech jich stejně ochrániti chce stejným a zákonitým zastoupením. V reskriptu, který tenkráte byl vydán ke státnímu ministrovi, se praví, že zastoupení má býti utvořeno dle lidnatosti, dle obnosu daní a dle objemu území. Nuže, zásady vyslovené diplomem říjnovým, kterýžto diplom nám vydán byl za nezměnitelný základní zákon mocnářství, ty měly únorovým patentem dojíti své normy, způsobu svého provedení. Pánové, nemám nikterak v úmyslu, pouštěti se zde do zkoušení únorového patentu; to však bylo vysloveno kompetentními hlasy v Rakousku i mimo Rakousko, že únorový patent odchýlil se od říjnového diplomu v podstatných kusech. Já jsem o tom i v soukromém životě s politickými odpůrci mnohokráte disputoval. Mnozí z nich však tvrdili, že únorový patent je velkým pokrokem, velikou opravou diplomu říjnového, že je ceny neskonale větší než říjnový diplom; avšak, že by nebyl *odchylkou* od říjnového diplomu, toto netvrdil z nich nikdo (Bravo v pravo), a také to nikdo nemůže a nebude chtíti tvrditi, kdo vidí očima otevřenýma. (Bravo v pravo.)

Únorový patent, abych to krátce řekl, uchýlil se od diplomu ve věcech tak podstatných, že tam, kde zákonodárství sněmů zemských bylo pravidlem, učinil pravidlem zákonodárství užší říšské rady, a že na místě malých sborů ústavních utvořil veliký zákonodárný apparát s hořejší a dolejší sněmovnou, o kterémž v říjnovém diplomu nebylo ani památky. (Bravo v pravo.) On tedy podstatně se uchýlil, a sice směrem rozhodně centralistickým; a tato okolnost, pánové, vzbudila zajisté ve všech zemích rakouských mnohonásobné obavy, zejména ve všech zemích neněmeckých, a otřásla podstatně důvěrou ve stálost našich politických poměrů ústavních; a také hrabě Majláth poukázal ve své řeči k tomu, že dojem toho byl též v Uhrách velice nepříznivý.

Nuž, buď si tomu jakkoli, tolik myslím mi přiznáte, že se skoro ve všech zemích pozvedaly hlasy proti únorovému

patentu. Konstatuji to pouze jako faktum a konstatuji dále, že to až do této chvíle byli téměř jediné muži národnosti německé, kteří se únorovému patentu postavili za obránce, kdežto téměř všichni příslušníci druhých národností se vyslovili proti němu. Pánové, to jest okolnost, kterou každý myslící politik dobře uváží. Není to faktum nahodilé, to faktum musí míti nějakou příčinu, a příčina ta ovšem není jiná, nežli že všechny národnosti neněmecké, a také ty, kteréž zápasily za dynastii v dobách nejtěžších a za ni největších obětí přinesly na statku a krvi, nespatřují v tom dostatečné záruky pro svoji národnost. (Bravo v pravo.)

Ministerstvo však pokládá únorový patent, abych tak řekl, jakoby byl sám sobě účelem. Všichni národové musí únorový patent přijmouti a uznati jej závazným. Avšak nyní čím dále tím jasněji se jeví, že většina národů jest proti únorovému patentu a že v přítomném okamžiku je proň jen národ německý, a i ten ne celý — neboť i v německém národě znám muže mající váhu a muže svobodomyslné, kteří vyslovují se proti únorovému patentu, a znám značnou stranu, jež podstatnou změnu únorového patentu ke blahu národa shledává nezbytnou — že tedy posud jediný německý národ, a ten ještě ne celý, jest pro únorový patent. V takovýchto okolnostech, pánové, bude věcí nesnadnou ustanoviti únorový patent za nezbytnou, neodchylnou normu našeho státu. Jestli pravda, že u nás konstitucionalismus má opravdu a skutečně dojíti platnosti, pak nemůže trvati žádná ústava, kteráž s předu popírá sám princip ústavnosti — t. j. princip většiny. (Bravo v pravo.) Dejme tomu, že by ustanovení únorovky bylo skutečně všechno tak výtečné a nezbytné ke blahu národů, tedy to vše mnoho neprospěje. Básník německý velmi dobře pověděl: Nám samým stavěti jest nebe, ve kteréž máme věřiti. Únorová ústava, je-li skutečně výtečnou, může nabyti svého posledního posvěcení a záruky své stálosti jen tím, že všichni národové společně budou přesvědčeni o její oprávněnosti, o její spravedlivosti a spasitelnosti. Toho však až do této chvíle nemá. (Pochvala v pravo.)

Tu však se mi namítne, je-li ústava nedostatečna, že muže býti změněna cestou konstituční. Pravím opětně, že se zde nedávám do posuzování samé podstaty ústavy; avšak dejme tomu a pomysleme si, že v ústavě únorové hlavní činitelé státního života jsou vystrčeni z pravého stanoviska svého, pak zajisté z takovéto ústavy nemůže vzejíti žádné přiměřené zlepšení. Přiznáte mi, že ústava jen tehdá jest pravá a ryzí, jestliže všichni činitelé v životě státním obsažení a rozhodující došli v ní přiměřeným způsobem svého výrazu a svého vtělení. Připustíme-li, že tomu v ústavě únorové tak není, pak také žádná změna, jež z takového těla vychází, nebude pravým výrazem přirozených poměrů ve státě. Je-li již pramen kalným, tedy z něho nikdy nebudete moci načerpati vody čisté.

Ale kdybychom i připustiti chtěli, že by to bylo možné, vždyť vy sami pravíte, že chcete státi o změnu ústavy jen cestou konstituční. K ústavní změně ústavy rakouské jest povolána a oprávněna jen úplná ústavně složená širší rada říšská. Má-li tedy širší rada říšská, dle svého ústavního určení, zastupovati všechny země a národy mocnářství, a má-li sestávati ze 344 poslanců, tedy to právo, kteréž jí přísluší, nemůže nikdy příslušeti radě říšské, kteráž snad zastupuje jen menšinu národů rakouských a sestává snad jen ze 100 neb 150 poslanců! Chcete-li menšině a třeba i většině národů přisouditi právo, aby všem ostatním stanovila zákony, tedy jste k únorové ústavě přičinili přídavek, kterého tam *není,* a to, pánové, jest přeoktrojování ústavy, a sice přeoktrojování v samém základě a v otázce hlavní. (Pochvala v pravo.) Vy tvoříte tak novou širší radu říšskou. Ano, pánové, dáme-li se již jednou do přeoktrojování, pak přál bych si, aby se to již vůbec dálo lépe a důkladněji.

Takové přeoktrojování v přítomném okamžiku bylo by však tím povážlivější a tím nebezpečnější, protože by v platnost uvádělo zásadu naprosto abnormní, kteráž v žádné ústavě světa až dosud v platnost nevešla, leda snad v sedmihradské, aby totiž menšina země dávala zákony většině.

Kdyby však, pánové, se ukázalo, že úplné zastupitelstvo říše, a že také změnění dosavadní ústavy cestou úplného zastupitelstva jest nemožno, pak musíte mi přiznati, že také únorová ústava vůbec jest nemožnou; a je-li tomu tak, pak je konečně třeba přemýšleti o jiných prostředcích. Nezbývá pak nic jiného než vrátiti se k říjnovému diplomu, jenž přece jest základem únorovky, kterážto jen jeho provedením býti má; pravím nezbývá než navrátiti se k tomu říjnovému diplomu a hledati nové rozřešení otázky, snažiti se, a to sice spolupůsobením koruny a národů, o takovou změnu, kteráž by většinu národů rakouských uspokojila; pak bude věc upravena a rozřešena, a sice rozřešena po právu. (Pochvala v pravo.)

Ústavu zaváděti násilím jest samo v sobě odporem, jest tolik jako dobrovolníky verbovati násilně. (Veselost.)

Tedy, pánové, ústava není sama sobě účelem, a také naše ústava únorová není sama sobě účelem; každá ústava má svůj účel konečný, aby chránila legitimní práva knížat a dynastií, jakož i legitimní práva národův a poměr jejich k sobě, i aby také zabezpečila blaho národů; a ústava, kteráž tomuto účelu nevyhovuje, aneb aspoň dle výroků národů samých nevyhovuje, musí ustoupiti potřebě; neboť prostředek nemůže platiti více než účel, a není možno, abychom chtěli blaho říše, její trvání a blaho národů obětovati k vůli pouhé formě.

To, pánové, jsou věci, kteréž jsem vám na mysl uvésti si dovolil a jež jsem vyslovil dle plného přesvědčení svého, nikomu k libosti a nikomu ke škodě; leč co jsem řekl, jest mým přesvědčením; a v okamžení tak těžkém, jako jest okamžik nynější, jest povinností každého, aby své přesvědčení věrně a otevřeně vyslovil. Myslím tedy, že nynější sněmovna může ovšem ve věci vysloviti své mínění nebo přesvědčení; ale není kompetentní, aby v té věci učinila nějaké usnešení. Nezbývá tedy nic jiného, než abychom to ponechali Jeho Veličenstvu, by v těchto zmotaných poměrech nalezl východ. Kéž tento s boží pomocí vede ke blahu všech národů rakouských! (Hlučná pochvala v pravo a na galeriích.)

Při opposičních řečech v této debatě vzbuzovala podiv ta okolnost, že předseda Hein. přemáhaje svou přirozenost, málo zvonil a každého nechal s pokojem mluviti. Když ve 47. schůzi 3. září rokování o adresse se skončilo, hlasováno nejprve o osnově adressy, kterou předložil hr. Clam Martinic; pravilo se v ní, že poslanecká sněmovna není oprávněna, aby usnášením zasáhala do záležitostí země v ní nezastoupené, kteréž mohou vyřízeny býti pouze mezi králem a tou zemí; „rozřešení takové bylo by ohroženo, kdyby poúkaz, že uherská ústava revolučním pozdvižením jest netoliko skutečně odstraněna, nýbrž i právně propadla, měl býti tak vykládán, jakoby kolísavá půda moci měla tvořiti základ statoprávných rozluštění, a jakoby okamžité politování hodné události mohly přetrhnouti nit historického práva na všechnu budoucnost“; konečně adressa Clamova dvakrát vyslovovala se proti myšlénce, že by užší rada říšská měla osvojiti si působnost širší rady říšské. Za tuto osnovu adressy hlasovala toliko částka pravice, totiž poslanci čeští, neboť Smolka jménem Poláků prohlásil napřed, že oni nebudou hlasovati o návrhu Clamově (St. prot. 1065). Centralistická většina schválila potom svou adressu; pravice celá hlasovala proti ní. Rieger nebyl přítomen, neboť po velké řeči, kterou měl 29. srpna, odebral se na několik dní do Semil na zotavenou.

V 54. schůzi 13. září slovinský poslanec dr. L. Toman s ostatními členy pravice podal interpellaci ke státnímu ministeriu v příčině *rovnoprávnosti jazykové v gymnasiích;* interpellanti nepřikládali víry onehdejší výmluvě ministerské (viz str. 55), že by nejvyšší rozhodnutí z 20. července 1859 o vyučovací řeči ve vyšších třídách nevztahovalo se na gymnasia státní; tázali se však toliko, zdali ministerium činí přípravy, aby ve příštím školském roce provedeno bylo alespoň nejvyšší rozhodnutí dané 9. prosince 1854, dle něhož v krajinách slovanských řeč slovanská má míti převahu v nižším gymnasii. Státní ministr Schmerling odpověděl k této interpellaci dne 3. října, že na desíti gymnasiích v Čechách učiněno již opatření, aby v nižších třídách měla čeština převahu při vyučování; méně učiněno v tom směru na šesti jiných gymnasiích v Čechách a na gymnasiích moravských; slovinská řeč připuštěna byla toliko k vyučování náboženství v Lublani (St. prot. 1539).

V 51. schůzi 9. září přišla na denní pořádek osnova *zákona obecního*, kterouž dle původní předlohy vládní vypracoval výbor k tomu zřízený. Zpravodajem byl dr. Rechbauer, kterýž spolu s některými jinými poslanci německými, nejvíc ze Štýrska, tehdáž tvořil zvláštní klub tak řečený autonomistický; ovšem autonomismus těchto německých poslanců hned prvopočátečně málo se lišil od centralismu ostatních německých poslanců, později pak docela s ním

vjedno splynul, i musí rozeznávati se od autonomistické politiky, kterou provozovala pravice tehdáž téměř zúplna slovanská, a kterou v oněch letech obyčejně nazývali foederalistickou. Z porad, které toho dne se začaly, vyšel říšský zákon daný 5. března 1862, kterýmž předepsána jsou zásadná ustanovení k upravení obcí. Články XVII.—XXII. předložené osnovy zákona předpisovaly, že nad obcemi v obyčejném smyslu má se zříditi obec vyšší; odtud vznikla naše nynější okresní zastupitelstva. O článku XVII. počalo se rokovati v 64. schůzi 1. října; zněl ten článek ve předložené osnově takto:

„Mezi obec a sněm může zákonem zemským vložena býti obec vyššího řádu. Ta schází se v občasných dobách anebo když ji svolá její přednosta. Ona ve svých záležitostech bývá zastupována výborem a přednostou.“

Při tomto článku vznikla zásadná debata, která zároveň dotýkala se článků následujících, a ve které kromě jiných věcí jednalo se hlavně o otázku, *má-li se zříditi nějaká vyšší obec čili nic?* Mezi německými centralisty našli se někteří takoví, kterým vyšší obec se protivila, a kteří všechny záležitosti, ježto by jí připadnouti mohly, chtěli ponechati vládnímu úřednictvu. Moravský poslanec Antonín Ryger mluvil první v ten smysl, radě, aby obec vyššího řádu byla zavržena; Brinz docela s ním souhlasil; rovněž dolnorakouský poslanec Stölzle navrhoval, aby články XVII. až XXII. byly vypuštěny. Poslanec Herbst nešel tak daleko; mluvil proti výrazu: obec vyššího řádu, i nahražoval jej výrazem: zastupitelstvo okresní nebo krajské; důležitější změna byla, že chtěl vynechati třetí větu ve znění výše uvedeném, ježto mluví o výboru a přednostovi. Hrabě Potocki hájil návrh výborový. Rieger k uhájení vyšších obcí řečnil toho dne takto (St. prot. 1502—1505):

Jenom s nechutí a proti svému původnímu úmyslu chápu se slova při této příležitosti. Nemyslil jsem, že bude třeba mluviti pro tento návrh, jejž právě před sebou máme, protože právě jako již vládní předloha, tak výbor sám se vyslovil pro zřízení obce vyššího řádu. Nemohl jsem tudy tušiti, že tato instituce ve sněmovně vážného odporu se dočká. Vzdor tomu stává se tak, a já pokládám si za povinnost, pravím to přímo a poctivě, abych ve prospěchu své vlasti a svého národa pozvedl svého hlasu pro tuto instituci, kterou naskrze za nutnou pokládám.

Pánové! Já posud neuchopil se slova při rokování o zřízení obecním; sledoval jsem je však s patřičnou pozorností, a musím se přiznati, že na mne v jistém směru účinkovalo trapně. Leželo tu cosi, řekl bych, jako můra dusivá na celém tom jednání; jest to obava, že by tím obecním řádem mohl vzniknouti neb utvořen býti opět nějaký způsob poměru poddanského či vrchnostenského. Celým jednáním jako červená nit vine se otázka: Mají-li velkostatky býti vyloučeny či nemají býti vyloučeny? Obecní zákon má asi 30 paragrafův; ale od samého začátku jednání o ně bylo mi zakusiti, že 20 neb 30 členů při každém setkání vždy se mne tázali: Hlasujete-li pro nebo proti, t. j. hlasujete-li pro vyloučení nebo proti vyloučení? Tak jakoby v celém zákoně o 30 paragrafech pranic důležitého se nenalézalo, nežli vždy jenom tato bolavá otázka o vyloučení velkostatkářstva!

Pánové! Musím přiznati, že mne to zarmucuje, nebo vidím v tom rozhodnou, takměř nepřekonatelnou a — nemohu to jinak nazvati — slepou nedůvěru oproti stavu, jenž také zde dosti četné zástupce má; jest to nedůvěra oproti šlechtě, jakoby ona usilovala o opětné zavedení starého poměru patrimonialního, a já mám za to, že nedůvěra ta jest nespravedliva a neoprávněna. (Pochvala v pravo.) Pánové! Opětné zavedení patrimonialních a vrchnostenských poměrů jest v naší době čirou nemožností, a byl-li by kdo tak pošetilým a bláznivým, aby o něco takového usiloval, pak setká se s námi na pravém místě (Bravo v pravo) a my se mu opřeme se vší rozhodností. Ale já pravím, že jest to nesmysl a směšnost, a s větrnými mlýny nemáme opět a opět se potýkati.

Pánové! Budeme-li při celém tomto rokování míti vždy jenom toto před očima, budeme-li jenom k tomu prohlédati, jak bychom to zařídili, abychom šlechtu ve správě obecní a státní zbavili všeho vlivu, jak bychom ji všude z obce vyloučili, o všechnu působivost připravili: pak neučiníme zákon veřejného blaha, ani zákon svobody obce, ani zákon spravedlnosti, nýbrž zákon nedůvěry. (Bravo v pravo.)

Utvořte, pánové, instituce pro všechny, jež by byly spravedlivy všem stranám i všechněm stavům a jež by nikoho nevylučovaly, a dopusťte konečně, aby také šlechta nikoli *protože,* nýbrž *ačkoli* jest šlechtou, v život obecní vstoupila a tam sobě provozovati mohla svůj vliv, pokud jí přísluší. (Nepokoj v levo.) Pánové! Tímto způsobem jsem liberálním a myslím konečně, že spravedlnost přece vždy výše stojí než holá liberalnost.

Pominu-li však jednou tuto stránku, vyskytuje se mi otázka: jak si máme mysliti poměr obce okresní čili krajské? Námitka, kteráž namnoze proti ní se činí a na niž největší důraz se klade, jest, že vůbec není žádnou obcí. Ano, pánové, jde ovšem o to, co jest vlastně obec? Filologicky vzato jest obec tolik co pospolitost, tudy jakýs počet usedlostí, jež mají společné (obecné) zájmy a jež přirozeně také shledávají v tom svůj prospěch, aby tyto zájmy spravovaly společně (obecně). To jest obec. To jest filologický smysl toho slova.

Nuže, připouštím, že obyčejný pojem obce jen to obsahuje, co jedni nazývají místní obec, jiní přirozená obec anebo jakkoliv jinak; ale vy sami jste se právě usnesli, utvořiti obce místní, a jak jsem se přesvědčil, jest veliká část členů toho mínění, že místní obec právě jest soubor jednotlivých přirozených obcí, spojených k vůli politickému oboru působnosti. To jest pojem, jenž o místní obci v Horních Rakousích a též v jiných zemích jest běžným. Připustíte mi, že i takováto obec není obcí přirozenou, že také takovéto obce nikdy nebylo, a přece jste jsoucnost takové obce svým usnesením uznali.

Pánové! Pan poslanec šlechtic Helcel vyložil vám ve své řeči, jež svědčila o veliké znalosti věci, důkladných a hlubokých studiích, kterak také obec župní, okresní nebo krajská jest přirozeným článkem organisace národní, a že bývala ode dávna u všech národův, a že teď takořka ve všech nově tvořících se státech a národech všude se vytváří; jakož takový úkaz máme ku př. v Americe severní, kde slove hrabství, county. V německých zemích bývala Gaugemeinde, ve slovan-

ských župa a okolje a jiná zřízení podobná. I takováto zřízení jsou přirozeným článkem života národního; ony spojují jisté množství společných zájmů různé povahy ve společné správě. V tom nespatřuji nic nepřirozeného, a označujeme-li to slovem obec, neřekli jsme tím nic duchu jazyka odporujícího.

Dále pak vzbuzena byla obava, že kdyby tato obec měla míti své zastupitelstvo, by toto zastupitelstvo musilo zasedati po celý rok. Pánové! Nemyslím, že by kdo po rozumném uvážení věci věřiti mohl, že někdo z nás na co takového pomýšlel. Vždyť rozumí se samo sebou, že ani sněm zemský, ani sněm říšský nebude zasedati rok co rok bez ustání. Jsme dosti nešťastni, že již pět měsíců zasedáme; ale na tom je věru dosti, a myslím, pánové, že jsme již všichni dosti unaveni, ačkoli jsme nic velikého nevykonali. Vždyť rozumí se přece samo sebou a spočívá to v podstatě věci, že obecní zastupitelstvo kraje neb okresu nemůže zasedati po celý rok, a že jen asi jednou čtvrtletně se shromáždí, aby v krátkosti vyřídilo záležitosti, jež právě celého okresu se týkají. Uzná-li však taková obec potřebu, aby k vyřizování těchto společných zájmů ustavila výbor a měla své přednostenstvo, tedy i to spočívá v povaze věci samé.

Připustíte mi, že jest takových zájmů velmi mnoho, a to sice zájmů, jež jednoduchá obec naprosto sama opatřiti nedovede. Připomínám vám pouze záležitosti silničné, totiž okresní, krajské silnice, spojení rozličných cest. Jedná-li se o to, aby se podnikla na společné útraty taková silnice, jež několika obcemi vésti má, tuť nelze zajisté čekati na usnešení se jednotlivých obcí; a nedá se také dobře mysliti, že by všechny obce vespolek vyjednávaly pomocí vyslanců nebo nějakým jiným způsobem. Jest to mnohem jednodušší, by obce zvolily si výbor, anebo výbor ze svých zástupcův, aby tito se sešli ve městě krajském, okresním nebo jakkoli je nazveme, aby dle potřeby společné usnešení učinili a aby usnešení o té silnici učiněné bylo předsedou nebo výborem ve skutek uvedeno.

Či, pánové, bylo by vám milejší, by tato obec svých obecních zájmů sama neprováděla, nýbrž aby je ve způsobě prosby předložila panu okresnímu nebo jinému císařskému úředníku, pravím s prosbou, aby on je ve skutek uvedl? Pak byste napodobili instituci francouzských conseils départementaux, kde vlastně praesident departementu skrze jakousi douce violence (něžným násilím) provádí všecka usnešení, jež se mu zlíbí, a kde conseil (rada) nikdy není s to, aby sám ve vlastním a zajisté dobře pochopeném prospěchu departementu něco k uskutečnění přivedl, jakmile předseda tomu nechce. Tímto způsobem tedy odsoudili byste zřízení obce krajské k neplodnosti, neobdaříte-li je také mocí výkonnou.

Nechápu věru mnohonásobných obav, jež tu ve sněmovně vznikly, jakoby těmito samosprávnými institucemi moc ministerstva obmezena býti mohla neb měla. Vždyť právě jde jenom o to, aby obcím v okresu, jejž zastupují, a ve příčině společných zájmů hmotných udělila se moc výkonná, a ministerstvo v tom ohledu nemůže činěno býti zodpovědným za to, co samo nečiní — rovněž tak, jako ministerstvo, byť i stokráte zodpovědným bylo nebo se nazývalo, nemůže býti učiněno zodpovědným za to vše, co činí někde nějaký obecní představený v oboru své samosprávy.

Ostatně musím se přiznati, že obavy té skutečně nepochopuji; vždyť sám pan ministr správní, jakož i p. ministr státní mluvili v tom smyslu a vykládali možnost i prospěšnost takovéto nadřízené obce, a nevyslovili nikde obavy, že by tím moc jejich byla obmezena; i musím se diviti tomu právem, že někteří páni z protější strany mnohem více obav chovají o moc ministerskou a že jsou tudíž mnohem ministerštější, než ministerstvo samo. Jest mi přiznati, že za těchto poměrů shledávám ministerstvo mnohem svobodomyslnějším a mnohem více zaujatým o samosprávu, než některé pány z protější strany. (Bravo v pravo.)

Také nám ještě pohrozili, že by z toho mohlo vzniknouti hospodářství komitátské. Pánové! Postarejte se jenom o to, bychom mi skutkem žádných komitátů neutvořili! Při každé

instituci, jež na světě jest, naleznete dobré a špatné stránky, a také uherské stoličné hospodářství má své dobré stránky, ale též mnoho špatných. Vezměme tedy jen dobré a odhoďme špatné; vždyť přece nepřijmeme těch institucí a zařízení stoličných, jež se pro naši dobu nehodí, nebo jež by byla svobodě nebezpečná.

Nejméně se mne tkne a mne leká ono hospodářství šlechty, jímž nás straší. Pánové! Hospodářství šlechty jest u nás, aspoň v západních zemích přímo nemožno, a to z příčiny velmi přirozené, totiž té, že šlechty nemáme. Pánové! Jest to statistické faktum, jež dokázati mohu, že ku př. v celém království Českém skoro s 5 milliony obyvatelů není více než 120 velkostatkářských šlechtických rodin. Z těchto 120 šlechtických rodin žije veliká část stále ve Vídni, jména jich jsou vám vesměs známa: Švarcenberkové, Lichteinsteinové, Černínové, Lobkovicové, Harrachové, slyšíme je zde jmenovati co den, a vidíme je zde co den projížděti se po ulicích. (Veselost.) Jest tedy patrno, že nesedí doma na venkově. Jiná část této tak velice nebezpečné šlechty jest u vojska, a sice největší její část. Třetí část jest při administraci rozličných zemí zaměstnána. Myslím, že bych založiti se mohl, že z těchto rodin na venkově trvale nebydlí ani 50 mužů, na něž by vůbec při obecní ústavě zřetel brán býti mohl, již by byli po případě s to, by obecní úřady ve vyšší obci přijali. Tato obava jest tedy u nás přímo nemožností, a jiné šlechty u nás vlastně ani není; neboť máme u nás v celé zemi sotva asi 20 rytířských rodin, jež mají statky. Kam tedy s touto obavou přijdeme? Podobný poměr jest ovšem též na Moravě a snad ještě ve větší míře ve Slezsku.

Za to máme velmi vyvinutý, velmi vzdělaný, velmi zámožný stav měšťanský, máme průmyslníky, kteří vládnou nesmírným, mnohdy větším jměním nežli šlechta, kteří mají všechnu způsobilost, by přijali místa v okresních a krajských obcích a o správu svého národa se starali, kteří též stále poutáni jsou k svému sídlu a nepotulují se po světě. (Veselost.) A není tedy žádné pochyby, že také z tohoto stavu na-

jdou se jistě mnozí řádní mužové, kteří budou s to, zastati úřady, jichž arci taková vyšší obec poskytuje, a sice zastati je řádně a důstojně. Doufám také, že v našem národě najde se i vlastenectví, jehož je třeba, bychom taková místa na se vzali a jim trochu času věnovali. (Pochvala v pravo.)

Rozumí se tedy samo sebou, že v takovýchto okolnostech nemůže býti řeči o nějakém rozeném okresním hejtmanovi, a jestli by se, pánové, někdo z vás strachovati mohl, že by jakási taková instituce mohla vzniknouti, a že by mohli povstati dědiční županové a dědiční okresní hejtmané, tož prosím, račte jen předložiti dodatek opravný, a my všichni budeme hlasovati proň, aby takové zařízení na všechny budoucí časy nemohlo býti přijato. (Pochvala a veselost.)

Druhá obava, jež se mi zdá býti, mám-li tak říci, vážnější a pozoruhodnější, jest ta, že by přirozená, místní obec takovouto institucí ve své samosprávě byla obmezována. Pánové! Pravím otevřeně: to jest námitka, již respektuji a již beru do opravdy; ale proti tomu, pánové, nemohu vám nic jiného namítnouti než toto: učiňme instituce a učiňme podmínky, jež zkracování samosprávy v místní obci zamezí a nemožným učiní, a shledáte, že všichni budeme ochotni pro ně hlasovati. Neboť daleko jest úmyslu našeho omezovati jakkoliv samosprávu místní obce onou obcí výše postavenou. (Pochvala v pravo.)

Pánové! Náš názor o té věci jest tento: Nic se nemá přenášeti do vyššího kruhu, co se v jednom z nižších kruhů vyříditi může. Každé přeložení z nižšího kruhu do vyššího jest újma svobody a samosprávy, a jest spojeno s mnohými výlohami a mnohou ztrátou času. Jsme tudy za všech okolností proti tomu. Chceme tedy, aby se v místní obci vyřídilo vše, co tam vyřízeno býti může; chceme, by ve vyšší obci vyřízeno bylo a do sněmu zemského nepřicházelo vše, co vyšší obec vyříditi může. Taktéž jsme toho náhledu, by se na sněmě zemském rozhodovalo o všem, co tam účelu přiměřeně a s prospěchem vyřízeno býti může, a aby to do říšské

rady nepřicházelo, pokud toho nutně nevyžaduje jednota a mocnost státu. To jest náš celý program v málo slovech. (Pochvala v pravo.) My tedy budeme buď zde, buď na sněmě zemském, pro každý opravný dodatek a pro každý návrh zákona, kterýž zaručuje svobodu obce nižšího řádu (Pochvala v pravo), a jakož řečeno, daleko budiž úmyslu našeho utvořiti tou vyšší obcí instituci, jež by nižší obec zkracovala nebo obmezovala. (Pochvala v pravo.)

Leč, pánové, připomínám tu ještě něco. Ministerstvo samo přijalo tuto obec ve svůj program. Pravím však, že tato obec tvoří, abych tak řekl, dnes jakési ústavní právo pro nás, kteří se o to zajímáme. Neboť Jeho Veličenstvo císař sám pravil v trůnní řeči, že má samospráva v obcích okresních čili krajských býti zachována, a zachováním jejím že budou národové zvláště šťastni a spokojeni. (Bravo v pravo.) Myslím tedy, že jednáme docela právě, držíme-li se slova císařského, a jestliže za tu instituci, kterou Jeho Veličenstvo přislíbil, důrazně se přimlouváme.

Nyní, pánové, ještě několik slov o prospěšnosti. Obec nejnižšího řádu — buď si to již přirozená, jednoduchá, jak ji, abych tak řekl, stvořil milý pán Bůh a historie, nebo buď si to obec nejnižšího řádu za příčinami prospěšnosti složená, čili místní obec, jak vy říkáte — ta jest v některých zemích příliš vzdálena od sněmu, než abychom prospěšným shledávati měli, by tato veliká mezera nebyla vyplněna nějakým článkem středním. Pánové! Utvořme instituce, jež všem národům a všem zemím stejně umožňují vedle svých poměrů a potřeb svých volně se pohybovati. Bylo by zajisté nepřiměřeno a nespravedlivo, kdybychom malou zemičku jako Vorarlbersko nebo jako Istrii chtěli zákonem zavazovati, aby obce krajské ještě vnitř svých hranic utvořila. Jest to zbytečno. Za to však mi přiznáte, že ve velikých zemích, jako jest Halič, jako jsou Čechy, jako Morava, krajská obec, umístěna jsouc jakožto střední článek mezi původní obcí a sněmem zemským, může býti věcí nutnou aneb aspoň potřebnou. Jest tak mnoho věcí, jež tímto způsobem nejvhodněji mohou býti vyřizovány! Po-

ukázal jsem již na správu silniční, ale mimo cestářství jest velmi mnoho věcí, jež ve větším okresu, v župě (Gau), jak bych to rád nazval, jistě společny jsou nebo společny býti mohou. Upozorňuji vás ku př. na upravování řek, na zavodňování a odvodňování krajin, nebo drenáže, kde ve větších rozměrech mají býti provedeny. To vše jsou záležitosti, jež přesahují obor jednotlivých obcí, jež jenom pomocí většího spojení se sil k místu přivedeny býti mohou. Dále připomínám vám dobročinné ústavy; sem třeba počítati dále nemocnice, ústavy zaopatřovací a káznice; jeť patrno, že si nemůže každá jednotlivá obec takové ústavy v potřebné velikosti poříditi, ale ovšem veliký okres nebo kraj jest k tomu zcela způsobilým.

Konečně máme zájmy školství. My jsme, pánové, v posledních dnech přijali návrh pana poslance Herbsta, aby i školy odkázány byly v obor působnosti obecní. Kde jednotlivá obec je dosti veliká a zároveň dosti zámožná, aby si střední školu zřídila, nechť tak jenom učiní, a byl bych vždy proti tomu, aby se v tom ohledu kladla nějaká překážka. Ale nemá-liž snad mnohým obcím dohromady býti možno a dovoleno, co vedle našeho usnešení jednotlivé obci přísluší? Když tedy ku př. město Hradec Králové nebo Liberec gymnasium anebo realku si zříditi může, proč by tak nemohlo učiniti totéž 30 nebo 50 jiných obcí, jež dohromady mnohem více zmohou a snad mnohem více intelligence repraesentují než ta jednotlivá obec; proč by všechny dohromady totéž právo míti neměly? Pak máme velikou různost v rozličných krajinách, máme krajiny, kde především nutno bude zřizovati školy realné, průmyslové, řemeslnické, máme zas jiné krajiny, kde snad bude vhodno vyučovati jedním zvláštním směrem, ku př. se zvláštním ohledem na tamní závody a živnosti lučební nebo strojnické. Máme dále krajiny, kde po přednosti jenom vzdělání rolnické pro zájmy obyvatelstva toho kraje potřebno býti může. Proč máme jim překážeti, by si tímto způsobem, síly své složíce, takový ústav nezřídily? A ústavy podobné, jakož i ústavy zdravotnické, pak obstarávání zvěro-

lékařů, jakož i lesnictví a mn. j. mohou tím způsobem udržovány býti společně: viribus unitis.

Trvám tudy, pánové, na tom, že jmenovitě pro větší země utvoření takových obcí jest nutno, i že vzhledem na prospěchy státní a národohospodářské přimlouvají se za to vážné a dobré důvody; i žádal bych vás, abyste v tomto smyslu pro to hlasovali. A v tomto smyslu přistupuji tedy k návrhu kommisse. (Pochvala v pravo.)

Po Riegrovi mluvil dr. Pražák, opíraje se nejvíce návrhu Herbstovu; mínil, když by vynechala se věta, že vyšší obec ve svých záležitostech bývá zastupována výborem a přednostou, tím že by vyšší obci odňata byla výkonná moc, která by potom úplně připadla úřadům vládním. Po krátké odpovědi Herbstově povstal Rieger ještě jednou, řka (St. prot. 1506):

Zapomněl jsem předložiti malý opravný dodatek. Přeji si totiž, aby ve článku XVII. místo slov: „okresní nebo krajské obce“ položena byla slova: „okresní, župní nebo krajské obce“, a odůvodňuji to v krátkosti takto: Myslím totiž, že pro obec vyššího řádu, jaké je potřebí k vyřizování svrchu naznačených hmotných zájmů větších okrsků, okresy dosavade stávající, kdyby měly býti skonstituovány za vyšší obce, byly by příliš malými. Naopak zase s druhé strany se mi zdá, že kraje, jaké na př. u nás jsou nebo byly, jsou příliš rozlehlé, aby těchto zájmů s prospěchem se mohly chopiti. Přeji si tedy, by utvořena byla jednota, jež by střed zaujímala mezi těmi příliš velikými kraji a příliš malými okresy, a aby podle toho rozdělení obec byla ustavena a tento obor působnosti obdržela. To chci naznačiti slovem *župa* (Gau), jež po mém náhledu jest asi uprostřed řečených dvou názvů, kraje a okresu.

V 65. schůzi 2. října vyslovil se i státní ministr Schmerling ve prospěch vyšších obcí, kteréž obsaženy byly také v první předloze vládní. Potom přijat byl většinou levice a středu návrh Herbstův, dle něhož článek XVII. měl takto zníti: „Mezi obec a sněm může zákonem zemským vloženo býti zastupitelstvo okresní nebo krajské; ono schází se v dobách občasných anebo když přednosta je svolá.“ — Také však přijat byl k tomu dodatek Pražákův ve formě, ku které zpravodaj Rechbauer přistoupil; zněl takto: „Jeho

stálé záležitosti obstarává výbor a přednosta.“ — Konečně byl většinou přijat opravný návrh Riegrův, aby v navrhu Herbstově místo slov: zastupitelstvo okresní nebo krajské, řeklo se: zastupitelstvo okresní, župní nebo krajské (Bezirks-, Gau oder Kreisvertretung). Při hlasování i po hlasování o tomto dodatku byl ve sněmovně smích, zvláště na levici, kdež voláno: Gau! Gau! A tato veselost s týmiž pokřiky opakovala se potom vždy, kdykoli v následujících článcích bylo potřebí vkládati do textu slovo Gau (župní). Od té doby však Němci, zvláště turnéři, oblíbili si to starobylé slovo a již ho neshledávají směšným.

Při článku XIX. (dříve XX.) zase jednalo se o zásadu autonomie, a sice tenkrát o kus svézákonnosti zemské. Návrh výborový zde předpisoval, že obec vyššího řádu (do zákona postaveno potom: Zastupitelstvo okresní, župní nebo krajské) má se skládati ze zástupců čtverých interessů, totiž 1. velkostatkářstva, 2. největších poplatníků v průmyslu a obchodě, 3. ostatních příslušníků měst a městysův, a 4. obcí venkovských. Čeští foederalisté byli by rádi sněmům zemským vymohli právo stanoviti o tom, jaké složení má míti zastupitelstvo obce vyšší. Když v 66. schůzi 3. října přišla řada na tento článek, Rieger za účelem právě dotčeným přihlásil se ke slovu; tentokrát měl z počátku zase nemalou potíž s předsedou Heinem, jakž vysvítá z následujícího (St. prot. 1542—1546):

Pánové! chci ke článku XX. učiniti opravný dodatek, jenž snad není zcela bez rozumu, a tudy by jakéhosi povšimnutí nebyl úplně nehoden. Ale musím se přiznati, kdyby jednací řád toho dovoloval, že cítím potřebu tázati se některého ze ctěných pánů kollegů na protější straně sněmovny, zda snad přijetí toho paragrafu v jeho nynějším znění nestalo se u nich usnešením klubovním, anebo zda snad za klubovní otázku nebylo přijato. Neboť v tomto případě, pánové, musel bych považovati za jisté, že se svým dodatkem, jejž činiti mám, propadnu, a pak bych raději ani nemluvil. (Nepokoj v levo.) Neboť nenáležím k těm lidem, kteří rádi sebe slyší mluviti, a nemám také té ctižádosti mluviti jen pro galerie, buď si obecenstvo jich sebe ctihodnější. Ale, jakož hlasování posledních dnův ukázalo, nelze teď proti usnešením klubovním a proti klubovní otázce ničeho pořiditi, — pak mi všechno nic nepomůže. (Veliký nepokoj v levo.)

Poslanec dr. Waser: To jest proti všemu parlamentarnímu obyčeji; (a zároveň:)

Poslanec dr. Herbst: Pane předsedo, prosím, volejte k pořádku.

Dr. Rieger: Nemyslím, že bych byl koho urazil...

Předseda: Činím to velice nerad, ale přál bych si přece, by pan poslanec takovýchto otázek do sněmovny nevnášel a nečinil je jablkem sváru.

Dr. Rieger: Vždyť přece pravil pan státní ministr, že jest povinností říci všude pravdu. (Veselost.) I já to pokládám též za svou povinnost. (Pochvala v pravo.)

Předseda: Jest ještě velice pochybno, zdali to je pravda.

Dr. Rieger: Myslím to zcela opravdově, když to říkám, a pánové, já vám řeknu pravdu. Včera pozoroval jsem hlasování, i pamatujete se všichni, že hlasování provedeno bylo většinami tří nebo čtyř hlasův a p. Nuže, při předmětě tak důležitém, jako jest právě zákon obecní, již to jest okolností politování hodnou. Avšak mně soukromě od velmi ctihodných členů z protější strany sněmovny bylo pověděno, že prý jsou s *mými* názory o utvoření krajských obcí úplně srozuměni, a že by se byli věci té vlastně radi ujali, ale bylo prý to usnešení klubovní a bylo prý učiněno otázkou klubovní, a tudy že pro to hlasovati nemohli. (Velmi veliký nepokoj v levo.) Pánové! to jest faktum, kteréž mně na slovo uvěřiti můžete. Nechci jména těch pánův uváděti, ale že to řekli, jest jisto. Tu jsem si tedy myslil: Když tato otázka ve klubech horlivě byla rozbírána, tož přece nutně musila se vysloviti ve klubech značná menšina *pro* utvoření krajských obcí po způsobu kommissí navrženém. — Nuže, při hlasování našem stáli hlasové asi 75 proti 72 a podobně. Předpokládám-li pak, že z většiny 75 členů byla původně jenom třetina pro navržené krajské obce, tož hlasovalo vlastně jenom 50 členů z plného přesvědčení pro onen způsob, jenž včera po návrhu pana dra. Herbsta byl ustanoven. (Nepokoj v levo.)

Předseda: Jsem přece nucen upozorniti pana poslance, že to nejde o hlasování sněmovny míti dodatečně takovou

přednášku (Hlučná pochvala v levo. Hlasy: Velmi dobře!), kteráž sestává z nedokázaných tvrzení.

Dr. Rieger: Jsem toho vzdálen . . .

Předseda: Mám za to, že to odporuje vážnosti a důstojnosti sněmovny. (Pochvala v levo. Hlasy v levo: To jest kantorování!)

Dr. Rieger: Jsem vzdálen toho, pánové, abych chtěl někomu násilí činit v jeho prospěch. (Veselost.) Ať si každý hlasuje po svém způsobu; ale mně konečně musí býti svobodno, abych v té věci vyslovil své mínění (Volání v levo: Ne! Ne!) o tom, jak se věci mají a že všechny naše další návrhy zůstávají nepovšimnuty.

Přecházím nyní po tomto krátkém úvodu k věci samé. Obávám se, když mé poznámky tak nemilostivě přijaty byly (Veselost v levo), že jsem si pro svůj opravný dodatek právě dobře neustlal. Avšak již tomu tak jest. Shledávám, pánové, ve článku XX. toto znění: „Výbor obce vyššího řádu má sestávati ze zástupců následujících skupin interessentů.“ Než, pánové, slovo interess jest velmi mnohovýznamné. Táži se vás, co vše jest interessem ve státě? Vše, co v jakémkoli způsobu se státem souvisí a naň působí, slovem tedy vše, co tu jest, neboť všechno, každá věc i každý člověk ve státě může v jistých okolnostech vejíti do styku se státem. Můžeme teda pak život státní a národní pojímati se stránky nejrůznější a býval také skutečně v různých dobách různě pochopován, a bylo tudíž také obyvatelstvo rozdělováno v různé skupiny interessentův. Mluví se totiž a dělí se obyvatelstvo v občanské a vojenské. Mluví se o stavu učícím, bránícím a živícím (Lehr-, Wehr- und Nährstand). Mluví se o rolnictví, průmyslu a obchodě. To vše jsou rozličné skupiny interessentů. Které jsou to, jež pozornosti státu především jsou hodny? I myslím, že mi přiznáte, kterak v tomto ohledu je velice obtížno udati nějaké pevné měřítko a říci: jisté zájmy jsou pozornosti státu hodny, ty zájmy potřebují zvláštního zastoupení, jiné pak zájmy, jež jsou mimo tyto řečené, jsou pro stát nepatrné, na ty netřeba dbáti. Já pravím, že to po

mých názorech a dle toho, čemu jsem se o politice a státním hospodářství a konečně i v životě samém přiučil, přímo jest nemožno.

Zde přijaty jsou čtyři skupiny, skupina velkostatkářstva, skupina těch, kdož nejvíce daní platí z průmyslu a obchodu, skupina měst a městysův, a konečně skupina obcí venkovských. Pánové! Nemohu věru srozuměti, z jakých právních, politických a národohospodářských příčin zvoleno právě toto rozdělení a ne jiné. Jest zajisté a jmenovitě v některých zemích mnoho důležitých interessů, jež by asi v dotyčných zemích zvláštního povšimnutí zasluhovaly. Připomínám tu jen chov dobytka, jenž v jistých zemích, uvádím jmenovitě Bukovinu a Sedmihrady, tak jest rozšířen a se stránky národohospodářské tak jest významný, že zvláštních ohledů hodným býti se jeví. Víte, že tam tisíce stád pasou se na poljanách, a že tento chov dobytka v těch zemích tvoří velmi důležité odvětví hospodářství národního. V Dalmátsku naopak máme zem, která jest vlastně takořka více pobřežím než zemí; neboť délka pobřeží obnáší tuším více než dvakráte tolik, co výměra této země. A tak se stává, že veškeré obyvatelstvo v zemi té, s nepatrnou jenom výjimkou, odkázáno jest se svou výživou na plavectví, na rybářství, na loďařství, a toto odvětví živnosti tvoří vlastně jádro všeho obecního života a veškerých národních zájmův. I myslím tedy, že bychom v této zemi byli oprávněni a odkázáni předně k těmto zájmům prohlédati. Nemohu vůbec pochopiti, proč se roztřiďování ve skupiny stalo tímto způsobem.

Máme tu dále venkovské obce a velkostatkářstvo. Čím to? je snad zde velkostatkářstvo z venkovských obcí proto vyloučeno, protože je snad neslýcháno, aby velkostatkář bydlel ve venkovských obcích? — Či jest to snad případ tak neobyčejný, že by nejvýše poplatný průmyslník a obchodník přebýval ve městech a městysích? Kde jest tu logický důvod pro rozdělení od sebe těchto zájmů?

Avšak ještě jedna věc jest mi nápadna; jmenovitě pánové z protější strany se velmi horlivě toho ujímali, aby se vy-

loučení velkostatkářstva již nyní definitivně ustanovilo. Nuže v tom shledávám ten nápadný úkaz, že zde velkostatkářstvo má býti z obce vyloučeno; žádala to zajisté důslednost názoru na oné straně platného, že se velkostatek z obce vylučovati nemá, aby se ani zde nepostavil co zvláštní interess; vždyť odůvodňujíce, proč velkostatkářstvo z obce vylučováno býti nemá, vycházíme z toho náhledu, že velkostatkář má v podstatě tytéž zájmy jako malý statkář, a že tedy důsledně má zůstati v obci. Proto nelze pochopiti, proč by ve vyšší obci opět měl býti odloučen. To si odporuje samo v sobě.

Nuže, pánové, to jest těch několik poznámek, jež jsem chtěl s předu pronésti o významu slova interess a rozmanitých interessů. Myslím, pánové, že by bylo mnohem rozumnější, míru a způsob, jak zastupování obce krajské díti se má, uspořádati podle zvláštních poměrů každé země. Pánové! Jest to základní podmínkou každé rozumné státní budovy a každé rozumné instituce, aby všech zájmů, jaké v životě státním a národním se naskýtají a platnosti se domáhají, v témž poměru šetřeno bylo také v zastupitelstvu obecním, a tudíž také v zastupitelstvu vyšší obce, ba vůbec v celém životě státním. Tyto poměry jsou však v rozličných zemích rozličné, a zastupitelstvo zemské bude s to, aby na základě rozumné a jemu možné znalosti těchto poměrů též spravedlivější rozdělení učinilo dle zvláštních zájmů té které země.

Já soudím, pánové, že stát nemůže snadno nalézti jiného měřítka pro státní důležitost různých, ve státě stávajících zájmů, než míru daně a lidnatosti. To, pánové, jest jedním slovem: daň ze statku a krve. Dle počtu obyvatelstva vyměřuje se daň z krve, a sama daň peněžitá jest druhým měřítkem. A toto jest zároveň měřítko, jež Jeho Veličenstvo vyslovil při vydání říjnového diplomu, kde právě již určil zásadu ke složení říšské rady, totiž zastoupení dle počtu obyvatelstva, dle obnosu daní a dle rozsáhlosti. Myslím také, že tato zásada jest nejrozumnější a že by se jí mělo šetřiti také při tvoření obce krajské. Ovšem že budou při tom

obtíže nějaké, ale podle statistických dat, jež máme nyní již všude po ruce, dá se, tuším, rozumné i spravedlivé zastoupení všech zájmů bez rozdílu a bez nadržování stanoviti.

Pánové, nemyslím, že velkostatkáři jedině a zvláště proto, že jimi jsou, vyžadovati budou výlučného postavení, předpokládaje totiž, že se bude náležitý zřetel bráti na poměrný obnos jich daní. Ale nemyslím také, že stav kupecký a obchodnický má v tom ohledu nějakou přednost. Již častěji bylo vytčeno, že novověký průmysl ve velkolepých rozměrech svých jest jakýmsi novověkým feudalismem, a že komíny továren zastupují hradské cimbuří starých feudálních zámků; i myslím, že na výroku tom jest mnoho pravdivého. Nemyslím tedy, pánové, že bychom chtěli utvořiti zákonem tímto jakýsi druh nového stavu, jakýs druh nové aristokracie v moderní formě, totiž oligarchii měšce (Veselost v levo) anebo feudalismus fabrik.

Nerozdělujmež zastupitelstvo zde již dle daní a lidnatosti, a ponechmež zemským sněmům, aby tak učinily. Kdybychom se měli důsledně držeti slova interessy, mohli bychom přivésti k řeči ještě na sta jiných interessů, kteréž také povšimnutí zasluhují; a konečně jest věru také interess proletariátu zájmem hodným pozornosti státu, vždyť i proletariát přispívá k tomuto velmi značnou daní z krve.

Mám tedy za to, že jakmile se pustíme do tohoto bludiště zastoupení dle interessů a nepostavíme-li v čelo zásadu pronikající a rozumnou, že se nikdy z toho nevypleteme bez ukřivdění některým velmi důležitým interessům. Ale připouštím přece, že jsou anebo aspoň mohou býti ve státě zájmy, kteréž nelze na vážkách vážiti anebo loktem měřiti, a to, pánové, jsou zájmy duševné, to jsou zájmy intelligence, kteréž nyní v novověkém životě státním jakýsi stav tvoří a k nimž náleží již i velmi četné obyvatelstvo. Nuže, pánové, také intelligence, také věda, považuje-li se se stránky stato-hospodářské, jest produktivní, také ona aspoň prostředně podstatně přispívá ke blahu státu, ano též k vývoji jeho sil hmotných. Rolník sám také nevyrábí obilí a brambor, jest to milé slunce a milé

světlo, jež nemůžeme měřiti ani vážiti, kteréžto ke zplození jich přispívají. Podobně má se věc s vědou. My nemůžeme vyměřiti, jakou měrou působí věda ve vývoj hmotných sil státu; ale že působí a že velmi značně působí, o tom jsme zajisté všichni jedné mysli; a jsme také v tom trvám jedné mysli, že muži vědy, muži od péra, třeba značných daní neplatili, přece hodni jsou zvláštní pozornosti ve státním životě a zejména ve vyšších kruzích státního života. Myslím, že v místní obci potřeba zavésti takovéto zvláštní ohledy není tak naléhavá, protože se to konečně v místní obci samo sebou přirozeně vyvine společenskými poměry a uznáním obecenstva, a poněvadž konečně v místní obci jsou zájmy více povahy hmotné, a proto tedy placení daně aneb míra příspěvků k obecním záležitostem podstatně na váhu padá, a v tom nesnadno jest činiti nátlak. Myslím však, že by v obci vyššího řádu bylo spravedlivo, aby se interess intelligence uznal hodným zvláštního povšimnutí.

Nuž interessy intelligence, stavův učených a vzdělaných jsou velmi rozmanity. Předně třeba zření míti k duchovenstvu, jehož důležitosti v životě národním konečně přece nikdo upírati nebude, o jehož velikém vlivu na mravní vzdělání národa a jeho ostatní vývoj nikdo pochybovati nebude. Rovněž tak má se to s vysoce ctihodným stavem učitelským, kterýž tak jest rozšířen, tak četný a žádných daní neplatí, tak že by velmi snadno mohl býti jaksi odstrčen a opominut. A v obou těchto případech bylo by toho tím více litovati, ježto předpokládati lze, že časem dostane se správa škol a patronát vždy víc a více v obor činnosti obcí, nižšího, středního nebo vyššího řádu. Dále máme velmi vzdělaný stav advokátů, jehožto zvláštní schopnost, působiti na politické poměry v obci vyššího řádu, zajisté všichni uznají. Máme professory universitní, pánové! Víme všichni ze skutečnosti, jak důležitých služeb universitní professoři nám zde prokazují (Veselost), ba nevím věru, jak bychom se bez těchto professorů sněmovny obešli. (Veselost.) Dále máme lékaře a velmi četný stav úřadnický. Zájmy všech těchto stavu, pánové, jsou velmi důležity;

jsou to třídy stavů, kteréž snad platí jenom menší aneb mnohdy docela žádný příspěvek státu a obci, jichžto zastoupení však a zvláštní o ně péče zajisté potřebnou se jeví.

Ještě na jeden stav jsem zapomněl, na stav, jenž za našich dnů jest zajisté jeden z nejdůležitějších. Víte, pánové, že se říká: veřejné mínění jest šestou velmocí v Evropě, a veřejné mínění jest asi tolik, co žurnalistika. Páni zástupci tohoto stavu vznášejí se nade mnou podobni mraku bouřenosnému, a musil bych si to vyčítati, kdybych si na ně byl nevzpomněl. (Veselost.) Pánové! Máme výtečné muže této třídy; pomysleme si tu muže rytířských manýr, zvláštní elegance slohu, ušlechtilosti smýšlení, hluboké politické moudrosti a jemných diplomatických způsobů: to přednosti, kteréž se při tomto stavu časem shledávají. Pánové! Máme muže, jimž tyto vlastnosti zajisté příslušejí. A neprovozují-li tito mužové náhodou nějaký průmysl anebo nemají-li domu, mohlo by se snadno státi, že by v zastupitelstvu obecním zůstali bez povšimnutí; toho však nesmíme dopustiti. Tudíž přisvědčíte mi, myslím, že všechny tyto četné a velmi vzdělané stavy musíme uznati hodnými zvláštních ohledů. Pánové! Vždyť my sami po největším díle náležíme k těmto stavům, a domnívám se, řeknu-li, že také političtí moji protivníci náležejí k intelligenci, že pro tento kompliment mně snad odpustí co jsem jim dříve nemilého pověděl; doufám, pánové, že jsem tím nevoli Vaši odzbrojil, a že také pan zpravodaj můj návrh podporovati bude.

Návrh můj zní: „Zastupitelstvo okresní, župní nebo krajské budiž zvoleno ze skupin, kteréž ustanoví zemské zastupitelstvo dle zvláštních poměrů zemských, majíc spravedlivý zřetel na intelligenci a vyšší poplatnost.“

Proti tomuto návrhu Riegrovu mluvil Herbst, Hopfen i také zpravodaj Rechbauer; načež tento návrh (aby skupiny, jež mají býti zastoupeny v zastupitelstvech okresních, byly ustanoveny zákonodárstvím zemským), byl potom zavržen; povstalať zaň toliko pravice a několik poslanců ve středu. Článek XIX. byl potom přijat dle návrhu výborového s některými nedůležitými opravami navrženými od Herbsta a Hopfena.

Celý zákon o záležitostech obecních byl přijat ve třetím čtení v 67. schůzi 4. října. Potom pak sněmovna poslanecká udělala si prázdniny, odročujíc se sama na celý měsíc až do 4. listopadu.

Po těchto prázdninách poslanec Taschek podal návrh, aby byl vydán zákon o nesesaditelnosti soudcův, platný v zemích zastoupených v užší radě říšské; do devítičlenného výboru k vypracování toho zákona zvolen byl také Rieger (St. prot. 1707). Sic v posledních měsících roku 1861 a pak během roku 1862 Rieger již nemnoho súčastňoval se rokování a prací rady říšské; omrzelať jeho a Čechy vůbec zřejmá bezvýslednost všelikého vynasnažení, aby centralistická vláda a německá většina byly zdržovány od libovolného ve směru centralistickém překračování ústavy, kteráž beztoho již příliš byla centralistická. Neomalenost Schmerlingova a jeho stranníků v tomto směru přinesla již tehdáž ten žalostný a nenapravitelný účinek, že ona strana ve šlechtě uherské, z jejíchž úmyslů vyšel diplom říjnový 1860, a která chtěla zachovati jednotu monarchie Habsburské se společným parlamentárním vyřizováním záležitostí zahraničných, vojenských, finančních a obchodních, musela již ustupovati do pozadí, v následujících pak letech vymizela docela. Bezohlednost centralistů dávala již také českým foederalistům přemýšleti, je-li jim záhodno pracovati a zůstávati v tomto parlamentě. Rieger v těch časích několikrát od zasedání odejel z Vídně na několik dní, někdy s dovolenou, někdy bez ní; tu obyčejně míval pilné jednání v Praze ve výboru zemském, jehož přísedícím byl.

V 88. schůzi 17. prosince 1861 vláda předložila říšské radě *rozpočet na rok 1862*. Státní ministr Schmerling, odůvodňuje tento krok, uznával, že ačkoli tato říšská rada svolána byla jakožto plná, přece nemůže se pokládati za plnou. Podle ústavy únorové finanční záležitosti říše náležely před plnou radu říšskou. Vláda chtějíc světu ukázati, že při své konstituci obejde se také bez zástupcův koruny uherské, vzala útočiště k §. 13. ústavy únorové, jenž zněl: „Jestliže v čase, kdy říšská rada není shromážděna, v některém předmětě její působnosti musejí učiněna býti pilná opatření: ministerstvo jest povinno, nejbližší radě říšské vyložiti důvody a výsledky toho nařízení.“ Poněvadž plná říšská rada nebyla pohromadě, teda rozumělo se dle ústavy, že císař sám po návrhu ministrův nařídí o rozpočtu, čeho třeba. Schmerling však pravil, že císař v tomto jednotlivém případě dobrovolně chce obmeziti svoje právo, jež mu podle §. 13. náleží, i dává přítomné radě říšské výjimečně předkládati státní rozpočet na rok 1862 a výsledky hospodářství finančního za rok 1860 i jiné finanční předlohy s tím souvislé, s tím doložením, že Jeho Veličenstvo ústav-

nému vyřízení těchto předloh se vztahem ku královstvím a zemím zde zastoupeným v nynějším výjimečném případě chce přiznati týž účinek, kterýž by dle ústavy náležel k usnešení plné rady říšské.

K návrhu Pillersdorffovu usnešeno odevzdati tyto vládní předlohy výboru, který by co nejrychleji učinil sněmovně návrh o tom, jakým způsobem mělo by se jednati o oněch předlohách; do tohoto devítičlenného výboru zvoleno bylo po jednom poslanci také z Čechů a Poláků (Pražák a Grocholski).

Poslanec Giskra jménem právě dotčeného výboru již v 89. schůzi 18. prosince přednesl návrh, aby ku předchozím poradám o finančních předlohách zvolen byl z celé sněmovny výbor o 48 členech; doložil, že dva členové výboru k tomu návrhu nepřistoupili. Nyní nastala důležitá debata, kterouž však vedla toliko opposice s vládou a se zpravodajem Giskrou. Proti návrhu výborovému mluvili z Polákův hrabě Potocki a Grocholski, oba ohlašujíce jménem svých krajanů, že nebudou voliti do finančního výboru, a že by také volbu do něho nepřijali. Po Potockém a před Grocholským mluvil proti návrhu většiny hrabě *Clam-Martinic*; řeč jeho končila se návrhem, aby sněmovna ten předmět zpět odkázala výboru s uložením, by vypracoval a předložil adressu k císaři, „ve které by s povinnými díky za milostivě nejvyšší úmysl zároveň byly vyloženy důvody statoprávné a politické, ze kterých poslanecká sněmovna rady říšské ve svém nynějším složení necítí se býti povolánu, aby užila nejvyššího zmocnění". Návrh Clamův podporován byl celou pravicí. — Po Grocholském promluvil Rieger v tato slova (St. prot. 2091—2099):

Pánové! Ačkoli jsem zapsán jakožto řečník proti návrhu výboru, přece pudí mne to, abych vyslovil souhlas svůj s návrhem tím v jedné podstatné stránce, totiž ve vyjádření upřímných díků Jeho Veličenstvu, že projevil takovou ochotu, aby i přes ústavu přenesl na nás právo povolovati předlohu rozpočtovou. Já, pánové, nejsem zvyklý, lichotiti vznešeným a mocným; a pravím-li to zde, tedy to pravím, protože to skutečně myslím; neboť v úkaze tom s radostí pozdravuji důkaz, že Jeho Veličenstvo skutečně je nadchnuto nejupřímnější vůlí, učiniti system konstituční skutkem a provésti jej co nejdříve možná (Bravo); a proto byly mé díky upřímny. Pánové, cena daru spočívá podstatně v úmyslu dárcově, a my tedy můžeme si dar ceniti velmi vysoko, třeba bychom se

i při tom řídili přesvědčením, že právní naše postavení nám nedovoluje, abychom použili daru nám podávaného.

Pánové, ani ministerstvu našemu nemohu zazlívati, že tuto finanční předlohu sněmovně předložilo, neboť také u ministerstva našeho předpokládám v té otázce upřímný úmysl, ústavnosti raziti dráhu; vždyť pak popříti se nedá, že povolování rozpočtu zastupitelstvem lidu jest nejdůležitějším příslušenstvím ústavnosti, a že vlastně tvoří její ráz. Věřím tedy, že naše ministerstvo, a zvláště pan státní ministr, měli upřímný úmysl, tímto krokem, abych tak řekl, strhnouti most, aby absolutismus a feudalismus již nemohl se k nám navrátiti.

Uznávaje však tento chvalitebný úmysl, musím přece vysloviti se v ten smysl, že pokládám krok ten za státnicky naprosto pochybený. Jakési ospravedlnění tohoto kroku páně ministrova shledávám v tom, že jej to pudilo, aby své vlastní dílo jaksi zkoušce podrobil a je co možná nejdříve v život uvedl.

Panu státnímu ministrovi dostal se vznešený úkol, aby sbudoval loď naší svobody. Počínal si při tom dle pevného plánu. Koráb byl určen pro četnou společnost nákladníků a účastníků; každý z nich měl snad o zařízení lodě svůj náhled, ale pan státní ministr stavěl určitým směrem podle svého názoru. On dle svého plánu toto své dílo podnes nedohotovil, jeť jen trup hotov, a i na tom jest ještě ledacos velmi volno a viklavo. Scházejí dosud oba boky korábu, a z Chorvátska a Slavonska nechtějí nám dodati duby na stožár, a náš obchodní dům v Pešti nechce nám dodati nenahraditelné uherské konopné plátno na plachty. A tak je podnes panu státnímu ministrovi nemožno, aby svůj nový koráb na plavbu vypravil.

Zdá se mi to však, jak jsem pravil, pochopitelno, že to pudilo pana ministra, jakožto tvůrce tohoto díla, aby je aspoň na zkoušku na vodu pustil; a poněvadž se věci nikterak shodovati nechtějí, tedy chtěl loď mocným postrkem s loděnice pustiti na moře. A tento mocný postrk stal se státním pokusem včerejšího sdělení, kteréž patrně jeví odchylku od původního stavebního plánu. Nyní loď houpá se na vlnách, na

místě ústavního práva jest vyzbrojena pochybnou opportunitou, jest opatřena stežněm prozatím z nouze udělaným — totiž stožárem užší říšské rady — a výpomocnou plachtou práva od koruny vypůjčeného. A také prapor jest tu, jenž nese znak Rakouska s dvouhlavým orlem, ale dvouhlavému orlu schází jedna hlava.

Tak, pánové, se věci mají. Táži se vás, může-li Rakousko na koráb tak opatřený, nehotový vložiti své naděje? Je-li koráb takto vypravený způsobilým, aby po celém světě napomáhal úvěru vlastníkovu? Nemyslím! My vyšleme jej na kolísavé vlny se silným nákladem dlužních úpisů a mnohým zbytečným břemenem, a nevíme, neroztříští-li se na mělčině anebo nezajde li ve hlubinách. Pánové, myslím, že by pan státní ministr byl jednal mnohem prozřetelněji a státničtěji, kdyby byl koráb v tomto nehotovém stavu nepouštěl na vodu, nýbrž jej ještě po nějakou dobu ve přístavu ponechal, kdyby zde byl nákladníkům a účastníkům dovolil loď si prohlédnouti, kdyby byl dbal na jich spravedlivá přání, týkající se jejich potřeb při zařízení lodi, aby dle toho potřebné změny byl provedl. Tak, myslím, byla by se za krátký čas u nákladníků a účastníků vzbudila láska a chuť ku podniku, oni byli by se dohodli, byli by loď dobře ozbrojili a učinili ji ku plavbě zúplna schopnou. (Bravo na pravici.) Ale cestou, kterou se dal pan ministr, ta věc nepůjde; ba já myslím, že on svůj vlastní koráb vydal největšímu nebezpečí, jestliže jej dokonce sám nevydal v záhubu.

Pánové, jak jsem pravil, pokládám tyto kroky za velikou chybu, a ve státním životě časem může i zločin míti výsledky dobré, chyba vždy jen následky nešťastné. Dovolte mi, abych svůj náhled o té věci šířeji odůvodnil.

Pánové! Nepustím se do otázky kompetenční; jeť o tom v celé sněmovně jen jeden hlas, že k pojednání této předlohy nejsme kompetentní; a rozdíl mezi námi jest jenom ten, že jedni myslí, že se dle okolností může činiti také to, k čemu nemáme práva, kdežto my myslíme, že nikdy nesluší činiti, k čemu práva nemáme. (Bravo v pravo.) Pánové! Namítnete

nám, že to, co pravíme, jsou prý pouhé formality; avšak, pánové, vyslovil jsem při jiné příležitosti své mínění o tom, že přece veškerý řád světa, ba celá společnost lidská zakládá se na formách, že všecky základní zákony státní, všecky ústavy a nařízení církevní, zkrátka všecky zákony lidské společnosti jsou výrazem jejích ideí, jejích právních názorů uvedených v jisté formy, a v těchto formách musí se již lidská společnost pohybovati, nemá-li zahynouti, nemá-li všechno jíti křížem krážem; toliko anarchie, toliko chaos nemá žádných forem a nešetří jich. Touto námítkou o pouhé formalitě není tedy nic vyvráceno. Ptám se vás dále, k čemu že byly ústavy a základní zákony, kdybychom je chtěli měniti při každé příležitosti, aneb alespoň uchylovati se od nich, kde nám to je pohodlno?

Praví se nám, že jest nutno pojednávati o rozpočtu v užší radě říšské, aby se důvěra ke státu vzbudila v lidu i mimo říši. Ale, pánové, jakže chceme důvěru buditi tím, že se dáme do toho, nejprve ústavu rušiti? Neboť kdož bude skládati důvěru ve stát, ve kterém vše se viklá, kde nic nemá trvání, kde ústava teprva nedávno vydaná hned se opět mění? Tím věru nevzbudíme žádné důvěry.

Praví se nám, že jest to nutností finanční; ale zvěděli jsme z výroků ministrů, že spotřeba státní jest kryta na několik měsíců, a že ne tak finanční potřeba, jako spíše upřímný úmysl, aby se podstata konstituce stala skutkem, byla hlavní příčinou, kteráž přiměla ministerstvo podati nám tuto předlohu finanční. Buď si tomu jakkoli, když potřeba státní jest ještě kryta na kolik měsíců, tož mohli jsme si to ještě rozvážiti a sečkati s věcí několik měsíců, než bychom se rozhodli k nebezpečnému kroku porušiti ústavu. Vždyť máme naději, že snad za krátko vysloví se Sedmihradsko pro obeslání říšské rady; máme dokonce naději, že se v krátké době změní názory Chorvátů a také Uhrů ve příčině společného zastoupení; a až do té doby mohlo se ještě několik těch měsíců s věcí klidně sečkati.

Já tedy, pánové, shledávám v tom porušení ústavy, jehož krom toho nebylo nyní třeba. Praví se sice, že nejsme prohlášeni za širší radu říšskou, aniž prý se tím užší říšské radě přiznává v zásadě právo usnášeti se o předloze finanční; ale konečně je to přece totéž: *užší* říšské radě dává se veškerá moc, kteráž dle ústavy přísluší toliko říšské radě *širší*. Jest to tedy pouze hra ve slovech, ve věci samé jest tu porušení ústavy.

Navrhuje se nám, že se nemáme vlastně usnášeti ani jako širší rada říšská, ani jako užší! Neboť se nám praví, že se máme usnášeti toliko mocí toho práva, kteréž koruna na nás přenáší. Třináctý paragraf ústavy prý totiž dává koruně, pokud se veškerá říšská rada nesešla, právo, ustanoviti rozpočet cestou nařízení. *Toto* právo postupuje prý koruna užší radě říšské. Ptám se vás, pánové, předně, proč postupuje to právo *právě nám?* Má-li koruna vůbec právo, aby toto oprávnění své někomu postupovala, může je také někomu druhému nebo třetímu postoupiti. Budoucně postoupí je snad dolnorakouskému sněmu, pak opět českému sněmu; šlo by pak jen o to, kdo by vlastně požíval ve větší míře důvěry vlády, že předlohy finanční jí přiměřeně vyřídí. To však, pánové, vedlo by k následkům nebezpečným. Jeť to vůbec forma přepodivná, jakouž chtějí tu věc u nás vyříditi. Ministerstvo vynalezlo již leckteré naprosto neobyčejné formy konstituční; ale sotva která z nich odchylovala se tak ode všeho obyčeje, a sotva která byla tak nebezpečnou koruně, jakož i národnímu zastupitelstvu, jako jest tato předloha.

Koruna postupuje nám tedy dle §. 13. právo, jež jí přísluší. Nuže, je-liž pak tento §. 13. skutečně jen pouhým právem? Praví se v něm: „Jestliže v době, kdy říšská rada nezasedá, musí býti učiněna naléhavá opatření v některém oboru její působnosti, jest ministerstvo *povinno*, aby příští radě říšské vyložilo příčiny a výsledky toho opatření.“ Vidíte, pánové, že tento paragraf ani ve znění svém není pouhým právem, on spíše stanoví povinnost vlády, aby učinila opatření finanční tam, kde se ono ústavní cestou učiniti nemůže. O tom, jak

dostálo této povinnosti, respective kterak vykonala toto právo, jest vládě ospravedlniti se před širší říšskou radou; z toho plyne tedy, že se tu nejméně jedná zrovna tak o povinnost, jako o právo; avšak jen právo se může někomu darem postoupiti, nikoli však povinnost.

Jeť mimo to při každém daru zapotřebí dvou, totiž dárce a přijimatele daru. Má-li dárce právo darovati, pak nastává otázka, cítí-li se přijímající oprávněným, a shledává-li v tom svůj prospěch, aby dar ten přijal; je-li dar ten proň břemenem, tedy ho nepřijme. A takž tomu jest v tomto případě: neboť pouhé potěšení, rokovati o rozpočtu, jej kritisovati a o něm se usnášeti, není pro mne a zajisté pro mnohé členy této sněmovny nijakou náhradou za to břímě, kteréž přejmouti musíme jménem svým a jménem národů námi zastoupených; a to tím více, ježto tu jde o to, abychom břímě to přejali netoliko jménem svým vlastním, nýbrž zároveň jménem národů, kteréž nezastupujeme, za kteréž tedy ručiti nemůžeme.

Mimo to jest při každém daru také to na pováženou, že se nemůže něco darovati neobmezeně, jsou-li tím dotknuta také práva osob třetích. Tak tomu ale jest v této otázce: Uhři, Chorváti mají nepochybné, ústavou zaručené právo povolovati svůj podíl daní, a toho práva se nikde nezřekli. Ministerstvo, jak se zdá, soudí sice, že by bylo lze jich kontumacovati, ale přece až dosud si jaksi netroufalo. vysloviti ten náhled zřejmě. Co se týče Uhrů, tož ve příčině jich odvolávali se při jiné příležitosti na právo aspoň velice pochybné, totiž na právo válečné, na dobytí, to jest na násilí; ale vzhledem k Chorvátsku ani to neplatí, a ve příčině té připomínám vám sdělení čili Nejvyšší reskript, jakýž vydalo Jeho Veličenstvo k chorvátskému sněmu, v němž výslovně se praví, že Chorváti nijakým způsobem práv svých nezadali, že naopak dobyli sobě velikých zásluh o monarchii. Co pak se týče Sedmihradska, tož víme, že tato země ani nebyla vyzvána k obeslání říšské rady, že tedy tím méně může býti odsouzena práva svého in contumaciam.

Ale dejme tomu, pánové, že by koruna skutečně mohla plným právem postoupiti nám právo jí příslušející: ona tedy postupuje nám nyní ono právo, jež jí dle ústavy přísluší, totiž právo stanoviti rozpočet dle §. 13. z vlastní plné své moci. Toto právo koruny je absolutně svrchované, ono nezávisí na žádné sankci, vždyť se přece samo sebou rozumí, že koruna nebude svá vlastní práva a svá vlastní usnešení ještě jednou potvrzovati. Toto svrchované právo postupuje koruna nám; tímto právním skutkem vstupujeme teda my v plné držení práva koruny, my přejímáme v tomto případě veškeru moc královskou, teda plné právo svrchovanosti. Koruna musí se následovně v každém případě spokojiti s naším usnešením, neboť poněvadž jsme konali právo její *vlastní*, nemůže přece chtíti vlastní právo schvalovati ještě jednou. My jsme tedy ve svých usnešeních zde dokonale neodvisli, a následkem toho přiznání nepotřebujeme již ani čekati na sankci.

Důsledně jsme tudíž, jak již pan poslanec Grocholski pověděl, skutečný konvent. A o čem se tu o všem můžeme usnášeti, ačkoli to svrchované právo naše jest obmezeno jen záležitostí rozpočtu! Neboť, uvažte jen, co všechno náleží ku předloze rozpočtové! Předloha ta obsahuje také otázku o Benátsku, kteréž v rozpočtu našem vyžaduje značné výlohy, a jehož se vzdáti by snad někteří z nás mohli považovati za prospěšné; předloha budžetní jedná dále o celém stavu našeho vojska, jedná o vydržování našeho dvora, zkrátka o všem a každém, k čemu je zapotřebí peněz. My mohli bychom tedy tou plnou svojí mocností, mocí onoho korunou nám postoupeného práva dokonale svrchovaného usnésti se v těchto věcech o všem, o čem chceme. Pánové, vidíte, že to nemůže býti míněno do opravdy. (Pohnutí na levici.) A koruna zajisté nikdy neobmýšlela postoupiti nám takové právo, ona to nikdy obmýšleti nemohla. Výsledek tedy bude přece jen ten, že my budeme rokovat a opět rokovat, a že posléze koruna schválí nebo neschválí, jak se jí zlíbí. Z toho tedy plyne, že my v podstatě budeme přece vykonávati působnost toliko poradnou a nikoliv uzavírající.

Jestliže však z jedné strany ukazuji na nebezpečí, jež vzniká koruně důsledným provedením této zásady, tož objevují se mi neméně i ona nebezpečí, kteráž tím vznikají pro princip národního zastoupení. Pánové, mocí kterého práva my zde sedíme? Právem, jehož jsme obdrželi volbou našich sněmů zemských. Dáme-li se však cestou, kterou nám tu ministerstvo nabízí, tedy vzdáme se právního zdroje, z něhož jsme vyšli, tedy opustíme pravlastní půdu právní, pak nejsme tu více právem vlastním, jakožto zástupcové národů, nýbrž pouze z milosti vlády; od té chvíle jsme již jen úředníky, jsme toliko důvěrníky koruny. Pánové, shledávám, že ministerstvo tímto krokem chce degradovati říšskou radu na jakousi radu státní; pravím degradovati, neboť spatřuji veliký rozdíl mezi radou říšskou a radou státní. Říšská rada má část svrchovanosti, již koná společně s korunou; neboť, jak jistý známý ministr pověděl jednou r. 1848 před říšským sněmem: „Majestát lidu stojí na stejném stupni s Majestátem trůnu.“ Tohoto majestátu zastupitelstva se vzdáváme, zříkajíce se toho, abychom tu seděli vlastním svým právem, a přestavše na tom, abychom tu úřadovali jakožto důvěrníci vlády.

Shledávám tedy, pánové, že ministerstvo v té příčině, snad v nejlepším úmyslu, aby život konstituční ve skutek uvedlo, dopustilo se nápadného přestupku proti podstatě konstituční, ano že vlastní ústavu přímo podkopalo tím, že právo příslušející zastupitelstvu národů v říši podle vlastního jeho povolání přeneslo aneb alespoň přenésti chce na pouhý sbor důvěrníků. Tak by tomu bylo v tomto případě, kdybychom předlohu nám podávanou tou cestou přijali. Jest, jak pravím, veliký rozdíl mezi státní radou a radou říšskou, rozdíl, jako mezi sluncem a měsícem, jako mezi světlem vlastním a světlem vypůjčeným. My však, pánové, chceme jen vlastním světlem svítiti a nikoli vypůjčeným.

Naskytuje se dále otázka, máme-li se usnášeti jen o zemích vlastních, kteréž tu zastupujeme, anebo také o zemích zde nezastoupených? Ať si tu věc považujeme jakkoli, vždy uvázneme ve zmatku ideí, ve bludišti, ze kterého není vý-

chodu. Má-li usnešení naše platiti pouze pro země zde zastoupené, pak táži se, kdo že uzavírá pro země ostatní? A poněvadž přece usnešení namnoze nemůže se díti odděleně, nýbrž musí se díti současně, jakož to povaha věci sebou přináší, tož následuje z toho, že buď se musíme smlouvati s vládou, kteráž druhou polovici říše prozatímně zastupuje, nebo že ministerstvo oněch asi 150 hlasů, kteréž nám zde chybějí a kteréžto jen prázdnými lavicemi zastoupeny jsou, zde za ně odevzdá a k našim připočte, aby dosáhlo správného výsledku. Pánové, vidíte, že to nejde. Rozpočet se nedá děliti, to myslím je zcela zjevno.

Snad by se aspoň nejskrovnější části rozpočtu, snad justice, snad také kultus a vyučování po macešsku obmyšlené, snad by se aspoň ty mohly vyřizovati o sobě. Ale leviathany rozpočtu: vojsko, úvěr, vydržování dvora s ministerstvem zahraničným a s konsuláty, ty dokonce nemůžeme povolovati odděleně, to přece všichni nahlížíme. Jest tedy nezbytno, že usnešení námi učiněné zasáhne do práv zemí zde nezastoupených. Buď bude pak vláda šetřiti našeho usnešení, a pak jsme rozhodli o zemích zde nezastoupených, pak jsme zasedali zde jaksi k soudu nad nimi, pak jsme nevyslechnuvše jich, neznajíce jejich potřeb, přijali usnešení, kteréž se může pro celé jich postavení, pro jich blahobyt státi rozhodujícím na budoucnost. Jestliže si však ministerstvo ve příčině ostatních zemí vyhradí na všechen případ, že bude hájiti jich zájmy dle svého uznání, a tudy třeba také neschválí našich usnešení, tedy budou usnešení naše učiněna do větru.

Jest patrno, že my při ukrytí úvěru nemůžeme přece říci: Povolujeme tři procenta na úroky státního dluhu, ostatní dvě procenta ať zapraví uherské země. Pan Grocholski již poukázal k tomu, že i to bylo by usnešením, neb usnešení to vyměřuje plat ostatních zemí na dvě procenta. Ale vždyť je možno, že by na ně snad připadlo menší procento, že chtějí platiti méně. Právě tak mohli bychom vojákovi, jenž dnes má 21 kr. mzdy, říci: My povolujeme na jednoho muže denně jen 13 kr., to ostatní ať zaplatí Uhry. Čili: bochník komi-

sárku, jenž se dává vojákovi, budiž budoucně jen z polovice rakouský v užším smyslu, z polovice uhersko-chorvátský; budiž z polovice konstituční a z druhé polovice absolutní! (Veselost v levo.) Toť přece patrně nejde!

Pan finanční ministr nám pravil, že schodek nastávající nám letošního roku bude obnášeti asi 110 millionů. On vyslovil se sice velmi rozhorleně proti všemu dělání dluhů, hned potom však zase doložil, že nic jiného nezbývá, než zapraviti polovici schodku půjčkou, druhou polovici zvýšením daní. Dejme tomu, že bychom shledali, že půjčka jest nejvhodnějším prostředkem k uhražení schodku, tož jest usnešení to rozhodujícím také pro země uherské; anebo rozhodneme-li se pro opak, uzavřeme-li zvýšiti daně, tedy jsme zároveň uzavřeli také zvýšení daní pro země uherské. Tu není vyhnutí.

Tedy, pánové, ať se točíme a vyhýbáme jakkoliv, vždy zase k tomu přicházíme, že musíme země zde nezastoupené kontumacovati a o nich rozhodovati, a k tomu patrně nejsme oprávněni. Pánové, nechť si nám vyčítají formalismus anebo skrupulantství, *já* to nazývám projevem citu právního a věcí svědomí. Tolik považoval jsem zapotřebí říci všeobecně.

Obrátím-li se nyní k zemi, jejímž zástupnictvím jsem poctěn, tož vím jasně a určitě, co jest mým mandátem. Můj mandát čelí k tomu, že se mám ve spojení se všemi zástupci rakouských národů usnášeti o předlohách finančních. Rozumí se samo sebou, že při smlouvě o zaražení společnosti, jež se uzavírá mezi několika osobami, účastenství, k němuž se účastníci zavazují, obsahuje jen ten obor a jen onu formu spolupůsobení, ku kterým bylo uděleno svolení. Svolil-li jsem tedy, že budu náležeti ke spolku pěti určitých členů, nenásleduje z toho ještě, že jsem přivolil též ke spolku toliko dvou členů této společnosti. Tím se poměr právní zcela a úplně mění.

Chci na vysvětlenou uvésti prostý příklad. My v Rakousku tvoříme jaksi rodinu národů; dejme tomu, že jsme uzavřeli provozovati v domácnosti pospolu divadelní představení ve svém domácím divadle (Nepokoj a sykot v levo), dávati

na př. Romeo a Julii. (Vzrůstající nepokoj a hlasy v levo: Jak sprosté!) Čechovi připadla by úloha Romea... (Je přerušen.)

Předseda: Všeobecná nevole, jež se vyslovuje, vám snad ukáže, že vaše řeč nyní počíná se bráti směrem, jenž se nesnáší s důstojností vysoké sněmovny a se slušností.

Rieger: Myslím, že jsem tím slušnost v ničem a nijak...

Předseda: Dovoluji si jen to krátké připomenutí.

Rieger (pokračuje): Chtěl jsem jen poznamenati, že se představení nemůže dávati bez Julie. (Veselost.)

Řeklo se nám, pánové, že se máme povznésti nad takovéto formálnosti. Pánové, mám-li od někoho mandát, jest to mou povinností, abych přísně šetřil mezí svého mandátu. Mám ovšem právo přijmouti pro toho, kdo mi mandát dal, závazek v mezích mandátu toho, ale nemám dokonce práva učiniti tak, by se zavázal také za jiné. Jestliže by skutečně mohla povstati pochybnost o dosahu našeho mandátu, tedy bych řekl: Vždyť jest pomoc snadná, obraťme se k tomu, kdo nás vyslal. Myslí-li tedy vláda, že mandátu svého šetřiti nemusíme, aneb že by bylo vhodno, aby se náš mandát rozšířil, nuže, ať se zeptá našich splnomocnitelů. Čas i možnost k tomu máme. Neboť, jak se věci mají, víme všichni, že se nyní má nejprve rokovati o předloze finanční v komitétu, jenž se má teprva zvoliti, že tím projdou dva měsíce a snad i více, a že naše rokování a usnešení o rozpočtu snad také zaujme dva měsíce. Ptám se vás tedy, zda nebylo možno svolati před tím časem zemské sněmy a optati se na jejich mínění v otázce tak důležité? Jestliže sněm nám pak řekne, abychom se jali pojednávati o předloze, řekne-li nám: Já vás k tomu splnomocňuji, pak mají se věci jinak, pak podrobíme se usnešení sněmovnímu anebo vzdáme se svého mandátu. (Nepokoj v levo.) Ale až dosud ten případ nenastal.

Jest mi ještě promluviti o zvláštním statoprávním poměru naší země a prosím vás v té příčině o trochu trpělivosti. Mluvím, jak mi to káže mé přesvědčení a mé svědomí. Pánové! My víme všichni, v jakých poměrech trvalo Rakousko

až do r. 1848. Rakousko až k r. 1848 nebylo státem jednotným, ba ono bylo skutečně jakýmsi státem foederativním (Nepokoj v levo), jehožto jednota byla podmíněna a zajištěna mocí panovníkovou více nebo méně absolutní. Byly tu země mající úplnou svoji ústavu, jako ku př. Uhry. Sedmihradsko a Chorvátsko. Byly země požívající důležitých práv konstitučních a zejména práva povolovati daně: sem patřily země koruny České, Horní a Dolní Rakousy. Dále byly jiné země, kteréž měly vzhledem otázky berničné, vzhledem na postulat jen právo porady, a nikoliv právo o nich se usnášeti; pro ně nebyla tu *quaestio an*. Konečně byly ještě jiné země beze všeho zastupitelstva, kterými se vládlo absolutně. Pánové, všecka tato zřízení zakládala se na statoprávních poměrech pocházejících ze starých dob od staletí. Zejména co se týče zemí koruny České, tož tvoří tato práva, abych tak řekl, ostatek oněch podmínek, pod kterými dům Habsburský vešel v držení České koruny; práva ta nikdy právně nebyla zrušena a jsou tedy podnes po právu platna.

Řeknete mi snad, že tyto staré sněmy byly pouhými přeludy, že skutečných práv neměly; pánové: kdo však otázku tu zkoumal blíže, ten ví, že některé sněmy, jako zejména český sněm, měly skutečně práva značná, jež dokonce nebyla tak bezcenná, jak se snad některým zdá. Ze mdlého způsobu, s jakýmž předešlí stavové práva ta časem vykonávali, nemůže se souditi, že by práva ta byla bez ceny. Také uherský sněm vykonával časem, a jmenovitě ještě za vlády Metternichovy svá práva namnoze velmi mdle, proto však nevzdal se nikdy svých práv.

Řeknete mi, že to bylo zastoupení pouze stavovské, při čemž veliká massa lidu byla pominuta. Na to jest mi podotknouti, že mocí ústavy ku př. u nás v Čechách veškerá města královská byla oprávněna k zastoupení na sněmu zemském, počtem 66 měst. Dále platila ve starém českém právu zásada, že každý, kdokoli v zemi držel statek svobodný, či jak se praví ve starých pramenech, kdo má na zemi, byl oprávněn, aby na sněmu byl zastoupen anebo sám přítomen. Pouhým

tím faktem, že robota se vykoupila a poddanství se zrušilo, stal se také sedlák svobodným vlastníkem půdy, a mocí starého práva příslušelo mu tedy od té chvíle také právo zastoupení na sněmu. Názor ten není míněním pouze soukromým, a byl také v Čechách uznán úředně od koruny a vlády zemské, neboť Jeho Veličenstvo císař Ferdinand, řídě se těmito zásadami staré ústavy, rozšířil patentem svým ze dne 8. dubna 1848 zastupitelstvo zemské také na města nekrálovská, dříve poddaná, a na všechen lid venkovský. Na Moravé se dokonce r. 1848 toto zastoupení lidu venkovského a malých měst nekrálovských již i stalo na sněmě skutkem.

Z toho tedy plyne, pánové, že tyto země, kteréž považuji za osoby právní, nikoliv nebyly bez práv, když ústava vyšla; ony v skutku již měly ústavní právo, a sice velmi cenné ústavní právo. Když Jeho Veličenstvo, upouštěje ode všech pokusů vládnouti říší mocí absolutní a centralisticky, vydal z nejvyšší, plné moci své diplom říjnový, tu prohlásil, že tím chce podání a právní názory jednotlivých zemí a národů uvésti v souhlas s potřebami veškerého mocnářství; a *jakým* způsobem se to má státi, to vyslovil také v diplomu říjnovém: on tam zcela přesně vytknul právo, kteréž příště má příslušeti říšské radě, i právo, kteréž má pozůstati sněmu. Diplom ten byl národem naším přijat s radostí, neboť v celé zemi nebylo nikoho, kdož by nebyl ochoten býval postoupiti některé právo zemské, pokud by toho bylo třeba pro zachování moci a jednoty celého státu. Aby se tedy vyrovnalo, co jest ve prospěchu jednotlivých zemí a jich historických práv, s potřebami veškeré monarchie, to bylo vůdčí ideou mocnáře, a k této přidal se náš národ ochotně. Když pak sněm český a národ český ochotu svoji v té příčině vyslovil a také skutkem dosvědčil, tož chtěl tím své vlastní, výhradné a samostatné právo k povolování daně postoupiti *jen veškerenstvu monarchie*; ale toto postoupení učiněné veškerenstvu říše nezahrnuje v sobě také postup ve prospěch jen jedné částky veškerenstva; neboť pak by přešlo právo jen od jednoho zlomku ke druhému. V tom ohledu tedy, pánové, pokládám za svou povinnost hájiti

a zachovati v neporušenosti práva našeho sněmu a našeho národu.

Myslím dále, pánové, ač byl-li vůbec předmět ten tak naléhavým, že ministerstvo mohlo vyříditi jej způsobem, jenž by žádné platné právo státní nebyl porušil; ministerstvo mohlo se nejprve otázati sněmů, chtějí-li přistoupiti k rokování o rozpočtu způsobem takovým; snad také mohlo pokusiti se, aby dalo vyříditi otázku finanční schvální kommissí ze sněmů svolanou, jestliže otázka ta byla vůbec tak naléhava a neodkladna. Myslím, že odpor Uhrů a Chorvátů nesměřoval ani tak proti společnému povolování daní k účelům celé říše vůbec, jako spíše proti té určité formě povolení, na kterouž se zpěčovali přistáti. Vždyť i samy Uhry prohlásily, že chtějí v jednotlivých případech vstoupiti ve vyjednávání. Soudím tedy, že by se také v této věci byla docílila ochota u různých národů za Lítavou. Ministerstvu zdálo se arci mnohem jednodušším a snadnějším, předložiti rozpočet této zde shromážděné radě říšské, bez ohledu na to, že je neúplná i co říšská rady *užší*, neboť vycházelo z toho náhledu, že zde nalezne k tomu větší povolnost. Avšak tím se ta otázka pro celý stát nerozřešila, nýbrž jen obešla.

Ministerstvo nám praví, že tato předloha je nutna, aby se povznesl úvěr státu; alespoň se zdá, jakoby finanční ministerstvo za to mělo, že je třeba, aby se k vůli povznešení úvěru již nyní o otázce budžetní pojednávalo. Ale zdaž to spomůže? Pánové! Jeť to známá věc, na čem se zakládá úvěr soukromníka. Na tom, má-li možnost platit a má-li dobrou vůli platit. Tatáž zásada platí také u státu. Ptají se i zde, bude-li stát moci dostáti svým závazkům, a bude-li k tomu ochoten. Nuže, ptám se vás, prospěje-li se jedné či druhé podmínce kreditu, když se úvěr tímto shromážděním povolí? Můžeme-liž uzavříti, že toto shromáždění jest zastoupením celé říše? Pánové! toť by byla statistická chyba, chyba v počtu, a není v moci žádného člověka, aby uzavřel, že dvě a dvě — je šest. Bude to po celém světě a po všecky časy jen čtyři. Však bankéři rozhodující na trhu světovém přece budou vždy vě-

děti, že zapravení daní a úvěru povolily jen ty a ty země, které jsou zde zastoupeny, a ty ostatní ne. Tu tedy neplatí žádné falešné množení. Nestává, pánové, na světě nic nepodanějšího než čísla. Můžeme číslo děliti do nekonečna, ale ohnouti nebo přelomiti je nemůžeme. Tím se tedy nic nezíská na světovém trhu vzhledem na přesvědčení, že dlužník, totiž rakouský stát, zaplatí své dluhy. Ale táži se vás, zdali se tím co získá, aby stát se stal schopnějším platiti nebo aby mu svět spíše věřil, že je schopen platit? Pánové! Aby mocnářství bylo schopno platit, to zakládá se na jeho jednotě a sjednocenosti, na spojení jeho přirozených hmotných a umělých sil. Rozdělte tyto, pak jste také zmenšili jeho schopnost ku placení, a je to tak, jako byste byli místo celého statku svého dali jen část statku za hypotheku; tím byste bezpečnost a schopnost ku placení nerozmnožili, nýbrž umenšili. Shledávám tedy, že se podle zásad statohospodářských úvěr státu v obojích svých podmínkách, bude-li se budžet tímto způsobem vyřizovati, nikterak nezvýší, nýbrž že se tím spíše vydá v nebezpečí.

Táži se vás dále, jakýže praktický výsledek má vlastně míti to rokování o rozpočtu? Pro rok 1860 může to rokování poskytnouti jen ten drahocenný prospěch, že nás poučí o velikosti schodku a o tom, jak povstal. Deficit jedenkráte je tu, je z veliké části uhražen, ovšem že novými dluhy; ale buďsi, to je věc odbytá, na níž se nic více měniti nedá. Avšak i pro nastávající rok, a až do těch dob, než se k tomu dostaneme, abychom o finančních předlohách jednali a je vyřídili, bude předložený rozpočet z větší části neodvolatelně stráven, aneb aspoň o něm rozhodnuto. Nedá se asi ani tu nic více měniti. Mimo to řekl nám J. Excellence pan finanční ministr sám výslovně, že pro letošní rok není již dobře možno, co měniti, ježto je již vše dle toho zařízeno. On však pověděl nám též dále, že v nejdůležitějších částech rozpočtu, a sice právě v těch jediných, kde by se dalo docíliti zmírnění nebo značnější úspora, je snížení nemožno.. Pravil nám zejména, že čest, mocnost a bezpečnost státu káže nezbytně, aby se

armáda v nynějším stavu svém zachovala. Co se týče cti, mám o tom své náhledy. Myslím, že by se důvod ten ani neměl bráti v úvahu, poněvadž se ho tak často zneužívá. Přivádí-li se ku př. nějaký kavalír na mizinu lehkomyslným dlužením, tedy vždy se vymlouvá: „Čest mého domu, čest mého jména vyžaduje takového nákladu.“ A se vší tou ctí stane se konečně bankrotářem, a nevím věru, je-li to právě s prospěchem jeho cti. Právě tak dělo by se našemu státu, kdyby čest byla pokládána za vůdčí zásadu při stanovení rozpočtu.

Ale jinak se to má s bezpečností státu. Pánové! nepochybuji ani na okamžik, že bezpečnosti naší arci hrozí nebezpečí. Hrozí jí nebezpečí zejména v Benátsku, kde třeba nám každé chvíle býti připravenu na útok; na hranici chorvátsko-srbské hrozí snad v nejbližší době vypuknouti veliký boj, jenž snad může se státi evropským, boj, do něhož náš stát bude stržen jakousi nutností, poněvadž jest mu hájiti zde zájmy důležité, zejména v Bosně a Hercegovině. Máme ve státě našem zemi nabytou v novější době, zemi, kteráž abych tak řekl, je vztyčena jako ukazováček, aby naznačovala státníkům našim politiku, jíž se mají držeti. Směrem k Levantě jest nám souzeno, abychom se stali dědici staré Venecie, a směrem k jihu stane se nám asi nutností, abychom k obrubě Dalmatska získali také kabát Bosny a Hercegoviny. V takovýchto okolnostech zdá se mi přirozeno, že můžeme býti v nejbližší budoucnosti zapleteni v takovou válku. Též poměry v Uhrách nejsou dosud nijak uspokojivy, a my nevíme, jakého novoročního přání se nám dostane. Za těchto okolností je těžko příti se s vládou, a skutečně nebude dobře možno, abychom, co se týče armády, něco usmlouvali nebo utrhli.

Vidíte tedy, pánové, že pustíme-li se do jednání o rozpočtu, nemůžeme nikterak docíliti nápravy neb úspory jakkolivěk podstatné; že tedy z rokování našeho opravdové výsledky vyplynouti nemohou; a k vůli tomuto marnému účelu, tuším, bylo by zajisté velmi nevhodno, ba velmi nebezpečno, porušiti ústavu.

*

Kromě toho nedostává se nám ve všech těchto věcech rozhodující morální váhy; a této morální váhy, kteráž by s jakousi rozhodnou mocí mohla přiměti vládu, aby zavedla úspory v tom neb onom oboru, této váhy můžeme nabyti jen jakožto *veškerá říšská rada.* Prozatím však nemůže nic jiného býti cílem anebo účelem usnešení našeho než to, že odpovědnost, již ministerstvo vlastně má nésti samo, přejde na bedra naše, a ministerstvu se tím způsobem ulehčí. Já však myslím, že nepustíme-li se sami do věci, a ponecháme-li odpovědnost na ministerstvu samém, tož bude si ono počínati snad tím obezřeleji a spořivěji; neboť jinak ovšem, rozdělíme-li se s ministerstvem o odpovědnost, nabude ono volnější ruky a bude mu snadno ospravedlniti se před příští říšskou radou úplnou. Pan finanční ministr nám pověděl, že na tento rok jest nám povoliti deficit 110 millionů zlatých; naznačil nám, že se tento deficit má uhraditi z části zvýšením daní a z části půjčkou. On rozeznával schodek mimořádný a řádný, což mimochodem řečeno, u mne nemá významu, neboť řádný deficit překračuje u nás již všechen řád, a mimořádný deficit stal se u nás řádným. Řečené to dvojí zlo jistě nás očekává, a nezbývá než podrobiti se nevyhnutelnosti a ponechati ministerstvu odpovědnost za jeho kroky. Abychom tuto od ministerstva přejali, zdá se mi velice na pováženou.

Pánové, jsme, jak jsem již podotknul, v rakouském mocnářství jaksi ve svazku rodinném, jest nás tu mnoho národů mezi sebou a pospolu. Jest mezi námi jakási rivalita, kterou nelze popírati. V okolnostech takových jest pro nás tím více na pováženou, abychom se jali o tom rozhodovati, co nám nepřísluší; mimo to již tomu tak bývá, že křivda, kterou bratr bratrovi učiní, bývá pociťována hlouběji nežli křivda, kterouž jemu učinil cizí: a musí-li se nám již, abych tak řekl, dostati trápení a bolesti, je-li nám to nevyhnutelně usouzeno, pak snesou to bratři všichni pospolu snadněji, když jim je udělí, abych tak řekl, otec sám osobně, než aby si bratr proti bratru moc tu osoboval. Myslím tedy, že bychom, přistoupivše na to, jak již poslanec Grocholski pověděl, vzbudili

jen rozhořčení v zemích nezastoupených, rozhořčení oprávněné tím, že bychom se jaksi činili pány nad nimi, čehož nikdy činiti nemáme.

Jak již dotčeno bylo, počneme-li pojednávati o všech předlohách nám podaných, musíme nutně prejudikovati jiným, protože mnohé z těchto předloh, jmenovitě předloha týkající se upravení poměrů banky, kde o to jde, aby se privilegium banky cedulové prodloužilo na léta, nutným způsobem zasahá rozhodně také na úvěrní poměry oněch zemí. Jednání naše by tedy nikterak neprospělo svornosti a jednotě monarchie, nikterak neprospělo též jejímu úvěru, nýbrž spíše hrozilo mu nebezpečím.

Já spatřuji v tom dále také porušení jednoty monarchie, a spatřuji v tom nebezpečné uvádění dualismu; a to jest mi pohnutkou veledůležitou, abych se vyslovil proti návrhu výboru. Jakmile jsme jedenkráte podle předlohy této vykonali právo povolovati daně pro země zde zastoupené, pak — a třeba bychom to učinili s výslovným ohražením, že to nemá být na újmu právu ani povinnosti říšské rady úplné — pak nic nám to vše neprospěje; události budou mocnějšími a budou účinkovati svým rozhodujícím vlivem. Jakmile jsme jednou povolili rozpočet v užší radě říšské, řeknou Uhři a Chorváti: Vy jste to již jedenkráte za sebe povolili, jde to tak, a můžete tak i podruhé učiniti. Tím se dualismus stává skutkem, a pánové, toť největší nebezpečí, jaké pro monarchii znám.

Jestliže my, abychom vyhověli okamžité potřebě, uchopíme se prostředku, jak se nám právě namane, tedy se tím věci nezpomůže. Tonoucí chytá se stébla, ano třeba i břitvy. Zdá se, jakoby nouze nás nutila rokovati o rozpočtu, nás všechny to pudí otázku tu vyříditi, ale tažme se, zdali to nyní něco prospěje? V hlavní věci zajisté nic nezpomáhá, uchopíme-li se k tomu nevhodného prostředku.

Pánové, naše bída finanční, jak jeden řečník přede mnou pravil, není vlastně finanční, jest mnohem spíše bídou politickou. Táži se vás, jak že povstal ten ohromný deficit? Povstal následkem vládního systemu, jaký byl zaveden v posled-

ních 12 letech, kdy násilím chtěli zaváděti centralisaci absolutní, centralisaci, která všechny země a národy nespokojenými učinila. Tím nastala nutnost, aby se valná armáda pohotově udržovala, a množství jiných nákladů se činilo, na úřady, na policii, četnictvo atd. Toť jest zdrojem našeho schodku, tot jest původem nynějšího zdrcujícího břemene státního. Máme-li býti s to, abychom nebezpečí to zažehnali, abychom to státní břímě se sebe svalili, pak není jiné pomoci, než nastoupiti na cestu opačnou. Musíme hleděti, jak bychom národy uspokojili a je zabezpečili ve příčině jejich práv. Jestliže toho dosáhneme, pak nebude nám zapotřebí, abychom vydržovali celé armády, kteréž by je hlídaly. Pak také umenšíme své výlohy, a pak se také úvěr rázem napraví — a tím jest čest nejlépe zachována. (Bravo v pravo.) To jest můj náhled o věci a myslím, že jen politické prostředky zpomohou našim financím.

Jak se mi zdá, má dnešní předloha spíše ten účel, aby byla panu státnímu ministrovi jaksi k ruce při provádění jeho díla a zkušeností potvrdila životní sílu ústavy únorové. Já však myslím, že by poměr měl býti opačný. Ne finance, beztoho špatné, ne pan finanční ministr měl by sloužiti k tomu, aby panu státnímu ministrovi na nohy pomáhal, nýbrž naopak: pan státní ministr má pomoci finančnímu ministrovi. (Bravo, bravo v pravo.) V jeho moci, jeho povoláním to bylo, aby živly dosud se zpouzející uspokojil spravedlivými ústupky, aby v život uvedl neb alespoň uvésti hleděl takový stav věcí, při kterém by se dobře dařilo všem národům mocnářství. Dokáže-li to, pak se také polepší náš úvěr a valuta. K tomu však, pánové, jest třeba šetřiti přísně spravedlivých požadavků národů; tato šetrnost zajišťuje monarchii budoucnost (Veselost v levo), a musily by požadavky ty platiti více, než ledajaká forma konstituční. Jest třeba dohodnouti se s národy, jest třeba, aby se přání jejich chovala v úctě, a aby se na základě přání jejich oprávněně vyslovených přikročilo pak ke změně poměru ústavních, ale nikoliv ke změně jednostranné aneb ku porušení ústavy, kteréž nevede k cíli. Ne pouze ja-

kési konstituční formy, nýbrž dobrá shoda s národy vede k upevnění státu, a věru zde jest mnohem spíše na svém místě výrok: Salus reipublicae suprema lex esto.

Opakuji to, pánové, jest mé přesvědčení, že bychom přistoupivše k rokování o rozpočtu, porušili právo svých mandantů, a nijak neprospěli státu, nejméně pak úvěru; pokládám to tudy za politickou a právní svoji povinnost, hlasovati proti předloze a zdržeti se hlasování, respective volby. Pánové! Jest to mé přesvědčení, věřte, že pouhá forma, aby námi byly daně povoleny, nezpomůže našim financím; soukromník snad může si pomoci podobnými prostředky, kteréž mají něco značiti před věřiteli a kteréž je mají získati jakousi zdánlivostí, stát nepomůže si tou cestou nikdy. (Bravo, bravo v pravo.)

Po Riegrovi promluvil ještě krátce Smolka, přidávaje se k vyjádření Grocholského. Když pak opposici odpověděli ministr Schmerling a zpravodaj Giskra, přikročeno ke hlasování. Za návrh Clamův svrchu uvedený (str. 164) povstala toliko pravice, teda propadl; potom byl většinou přijat návrh výboru.

Také ještě v též 89. schůzi bylo voleno do finančního výboru. Opposičníci, totiž 39 poslanců, při volání jejich jmen odpovídali: Nevolím. Volby se účastnilo 136 poslanců; mezi zvolenými nacházel se jeden Čech, dr. Pražák z Moravy, Polák žádný. Po vyhlášení výsledku volby oznámil Pražák, že volby nepřijímá. „Myslil jsem (vece), že vyjádření, ježto jsme o tom učinili dílem ve výboru, dílem ve sněmovně, dílem k našim pp. kollegům, pohnou slavnou sněmovnu, aby volbu na nás neobracela. Také nemíním, že by obyčejná pravidla řádu jednacího mohla platiti v tomto přítomném případě, neboť řád jednací dle mého mínění vydán byl toliko k vyřizování předmětův náležejících k působnosti užší rady říšské“ (St. prot. 2105). Předseda přijal resignaci Pražákovu, a nazejtří finanční výbor byl doplněn dodatečnou volbou. Toho dne 19. prosince sněmovna odročila se přes svátky vánoční až do 4. února.

V 93. schůzi 12. února 1862 poslanec Giskra učinil pilný návrh, aby vláda byla zmocněna vydati 200.000 zl. na neodkladnou *podporu obyvatelů v zemích navštívených povodněmi.* Giskra po přečtení svého návrhu byl nejprve vyzván, aby odůvodnil jeho pilnost; on však neuznával toho potřebu, žádaje toliko presidenta, až sně-

movna rozhodne o pilnosti toho návrhu, aby mu dal slovo k jeho odůvodnění. Tu povstal Rieger mluvě takto (St. prot. 2196—2197):

Prosím o slovo. Lituji velice, že se musím opříti návrhu, jenž se zakládá na humanitě, a za nějž nejlépe se přimlouvá v prsou každého člověka útrpnost a cit lidský. Bylo by to mnohem populárnější, kdybych návrh ten podporovati chtěl co nejvřeleji, bohužel nemohu tak učiniti pro politické své přesvědčení.

Předseda: Račtež si, pane poslanče, s řečí svou jen poshověti, až pan navrhovatel svůj návrh odůvodní. Jedná se pouze —

Dr. Rieger: Jedná se o pilnost návrhu.

Předseda: Jedná se pouze o to, uzná-li sněmovna pilnost návrhu. Ponechám vám pak slovo.

Dr. Rieger: Vyslovím se právě o pilnosti návrhu. Pánové! Věc jest jednoduchá, nebudu o ní šířiti mnoho slov. Nemůžeť něco býti věcí pilnou pro slavnou říšskou radu, co vůbec není věcí slavné rady říšské. Nuž, je-li to nepochybno, netřeba mi vlastně podávati dalších důkazů. Záležitost, jež povahou svou náleží ku př. před Vídeňský magistrát anebo před dolnorakouský sněm, není patrně návrhem pilným pro slavnou radu říšskou. Že však tato záležitost nenáleží před slavnou radu říšskou, leží na snadě. Jestiť to právě otázkou finanční. My jsme říšskou radou užší, a nepřísluší nám tedy rozhodovati o otázkách finančních.

Mohlo by se mi namítati, že slavná sněmovna již se usnesla sestaviti finanční výbor a odkázati mu k poradě otázku rozpočtovou. To však nestačí, aby mne přesvědčilo; vždyť při oduvodnění onoho návrhu bylo vytčeno, že se tím slavná rada říšská dokonce nemění v říšskou radu širší, a že jí kompetence této nijak nepřísluší původně a přirozeně, nýbrž že jenom Jeho Veličenstvo vzdal se práva jemu příslušejícího, učiniti v záležitostech finančních opatření prozatímné, a že toto právo jaksi z vlastní plné své moci přenesl na slavnou radu říšskou. Bylo-li tomu tak, když se jednalo o rozpočet vůbec, a zastával-li se návrh, aby se zde rokovalo o rozpočtu jen z ohledu k naléhavé potřebě státní, tedy to neplatí ve případě

tomto. Ve případě tomto na povolení 200.000 zlatých nedošlo od Jeho Veličenstva podobné splnomocnění. Myslím tedy, že to, co stalo se ve zvláštním případě, stalo se jen ad hoc a nemůže se rozšířením činiti ve všech případech, poněvadž výjimka — a jen o výjimku se tu jedná — nemůže se státi pravidlem.

Dále však myslím, že návrh není naléhavým a pilným proto, že jsou tu jiné sbory, jimž jest činiti opatření v tom postavení, pokud je naléhavé. Takovým sborem jest slavné ministerstvo samo, kteréžto nezbytně pilné potřeby ukojiti může, žádajíc napotom schválení rady říšské. Takovýmto sborem jest dále zemský výbor v každé jednotlivé zemi, jenž postarati se může o pomoc z prostředků zemských. Z těchto důvodů jsem tedy proti pilnosti návrhu, a dovoluji si učiniti následující návrh:

Slavná sněmovna račiž se usnésti: Předpokládajíce, že jednak ministerstvo, jednak pak zemské výbory, bezpečíce se na dodatečné schválení cestou ústavní, učiní čeho třeba, aby dle možnosti odpomohli bídě postížených letošní povodní, přecházíme o pilnosti návrhu poslance Giskry k dennímu pořádku.

Potom byl návrh Riegrův zavržen; hlasovalať zaň toliko pravice. Návrhy Giskrovy byly přijaty.

Do výboru ku poradě o předloze vládní, týkající se uvozovacího zákona ku prvním čtyřem knihám zákonníka obchodního, zvoleni byli mezi devíti členy dva z Čechů, Pražák a Rieger, z Poláků nikdo (St. prot. 2233). Tentokrát volilo se z devíti oddílův, ve které sněmovna se dělila.

Dosti zajímavá debata rozvinula se o *zákoně tiskovém*. Vláda nutkána jsouc ze sněmovny, předložila osnovu zákona o trestním řízení ve věcech tiskových. Výbor, jehož zpravodajem byl dr. Taschek, předlohu vládní podstatně proměnil uvedením do ní poroty, tak že by *v processech tiskových rozhodovati měla porota*, ačkoli trestní řízení o jiných zločinech a přečinech mělo by prozatím zůstávati bez poroty dle řádu trestního vydaného roku 1853. Proti návrhu výborovému korutanský poslanec Tschabuschnigg učinil návrh jiný v ten smysl, aby výbor na základě platného obecného řádu trestního i předlohy vládní vypracoval jinou osnovu zákona o řízení trestním ve věcech tiskových, ve kteréž by byla odstra-

něna zásada, že k rozhodování o vině výjimečně mají býti přivoláváni porotci. V týž rozum proti porotám v záležitostech tiskových mluvili z Němcův Mende, Waser, Schindler a ministr Lasser. Ve prospěch porot, třeba by prozatím toliko v processech tiskových mohly býti zavedeny, přimlouvali se z Němců Giskra a Mühlfeld, z Poláků Zyblikiewicz, z Čechů Rieger. Tento dostal se ke slovu ve druhý den této debaty, totiž v 95. schůzi 21. února. Mluvil v řadě po Schindlerovi a ostatních řečnících již jmenovaných. Řeč Riegrova ve prospěch poroty zněla takto (St. prot. 2241—2246):

Z generální debaty o řízení ve věcech tiskových vyvinula se debata o otázku, mají-li se ve věcech tiskových zavésti porotní soudy čili nic. Pronesli se již o této otázce odborníci tak znalí, že mně, kterýž se v tom pokládám jen jaksi za dilettanta, jest velmi těžko pouštěti se s nimi do boje. Avšak nemohu jinak než vysloviti své přesvědčení v ten smysl, že ty důvody, jakéž oni uváděli proti tomu, aby se porotní soudy již nyní zavedly, zdají se mi naprosto nezávažny a nikterak mne nepřesvědčily.

Nejedná se zde o to, abych pronesl řeč na obranu poroty vůbec; neboť žádný z řečníků, kteří mluvili přede mnou a vyslovili se proti nynějšímu zavedení poroty, nepopíral užitečnost, velikou důležitost a všeobecnou potřebnost tohoto zřízení. Oni naopak všichni jednohlasně o tom se vyslovili, že to jest instituce výborná a že má se zavésti co možná nejdříve. Důvody, kterými spor vedli, čelily, jak nám řečeno, jen proti *částečnému* zavedení poroty; avšak některé z důvodů těch jsou patrně toho způsobu, že mluví zároveň proti porotě vůbec. Takovým jest zejména důvod, jejž ctěný pan řečník přede mnou (Schindler) přednesl — nevím jestli ze starého anebo nového Pitavala. (Veselost.) Bylo by to tuším tolik, jako nositi sovy do Athen, kdyby zde někdo chtěl ještě hájiti porotu co takovou. Obmezím se tedy tím, abych vyvrátil důvody pronešené proti částečnému nyní zavedení poroty.

Pravilo se nám předně, že částečné zavedení poroty je zhoubným; já, pánové, to pochopiti nemohu. Je-li porota v celku spasitelnou, tedy nám lék ten také v malé a třeba homeopatické dávce zajisté neuškodí; je-li nám dovoleno po-

žiti věc v celku, tedy nebude to ani hříchem ani zločinem, požijeme-li té věci aspoň částku.

Řeklo se nám, že se porotcům u nás bude ještě nedostávati cviku; ale, pánové, někde musíme přece počíti, a jest snad prospěšno, přejdeme-li tak zvolna k užívání soudů porotních.

Pravilo se nám, že není třeba, aby se nyní porota částečně zavedla v soudech tiskových, poněvadž prý beztoho zřízení porotní nejspíše bude příštím rokem zavedeno vůbec. Pánové, jsou lidé, kteří říkávají: Zítra, zítra, jen ne dnes. Já však jsem z těch, kdož praví: Neodkládej na zítřek, co můžeš učiniti dnes. Jest sice možno, že porotní soudy budou zavedeny vůbec již příštím rokem, avšak kdož nám za to ručí? Viděli jsme, jak vleklo se to u nás po dlouhá léta, že dokonale vypracovaný zákon o řízení soudním ležel ve stavu připravenosti, a přece zákon ten hotový nevstoupil do života.

Pravilo se nám dále, že jsme si vyhradili při jiné příležitosti vysloviti se o základních otázkách zákonodárství soudního. Avšak, pánové, princip řízení veřejného a ústního, princip soudů porotních je zřízením, jež souvisí tak úzce s celou podstatou konstituční, že si konstituční formy bez nich nemohu ani mysliti, a že jsou tedy jaksi s pojmem konstituce nerozlučně spojeny; a také Jeho Veličenstvo ve své trůnní řeči vyslovil svou vůli v ten smysl, že se osvědčené formy konstituční v monarchii naší zavésti mají. Dle toho tedy o principu řízení veřejného a soudů porotních u nás již nemůže ani býti sporu.

Uvádělo se dále, že patřičným základem poroty jest pouze a jedině process obžalovací. Možná, že tomu tak jest; ale i to jest neméně pravdou, že nic nám nebrání, proč bychom tento process obžalovací v tiskovém řízení soudním zavésti nemohli.

Největší váha námitek proti nynějšímu zavedení poroty soustřeďuje se v té úvaze, že tím ona města na venkově, kde jsou soudy tiskové a kdež porotci býti mají, stanou se ohni-

skem agitac, že z porotců stanou se stranníci, že tito snad namnoze obžalovaného propustí, a že tím vzniknou pro společnost, pro život ústavní atd. nebezpečí, kteráž odvrátiti lze toliko přísným vykonáváním soudnictví. — Nesdílím té obavy. Pánové, při všech institucích právních jest nade všecko důležit účel, aby se pronášely nálezy spravedlivě, neodvisle. Nuže ptám se: budou-li u nás v záležitostech tiskových spravedlivěji a neodvisleji nálezy své činiti soudcové placení nebo porotci? Tu, myslím, nemůže býti pochyby, že porotci. Nedostatečny jsou sice všechny instituce lidské. Jest možno, že někdy také porotci prohlásí někoho za nevinného i tenkráte, kde se to neshoduje se zákonem a s úplnou spravedlivostí. Uvažme tento případ.

Nesouhlasím sice zúplna s náhledem, jejž vyslovil pan státní zástupce rytíř Waser, že jest lépe, když 99 vinníků ujde bez trestu, než aby jen jeden nevinný byl odsouzen. Tu jest třeba uvažovati také případ opačný; bylo by zajisté velikým nebezpečím pro společnost občanskou, kdyby musela nadáti se podobných případů, a kdyby se dokonce často udáti mohly. Ale já přiznávám se k onomu názoru jen v té obmezené míře, že pravím, je-li již vůbec jaká možnost pochybnosti a omylu na jedné neb na druhé straně, a je-li se ho co obávati, tedy ovšem lépe, aby *vinník* trestu ušel, než aby *nevinný* byl potrestán; neboť to první jest omylem, to druhé zločinem. Při obavách takových vychází se však patrně z toho mylného náhledu, že všecky processy tiskové jsou processy politickými. Ale jest též mnoho processů tiskových povahou svojí pouze práva soukromého, a v těchto případech nemůže se ani mluviti o obavě zde pronešené. Avšak i kdyby se jednalo o tiskový process politický, táži se vás, pánové, jde-li o to, opříti se útoku na společnost a její instituce, zdaž nejde tu též o zájem společnosti samé, a vůbec, zdaž nejde tu také o zájem porotců, kteří zvláštní důvěrou společnosti jsou k úřadu svému povoláni? Proč máme těmto mužům pro hájení zájmů společenských přisuzovati méně horlivosti než placenému soudci?

Pánové, tak jak nám návrh je předložen, jest kromě toho úřadům politickým ponechán rozhodný vliv na sestavení seznamu porotců. Tak praví se v §. 6.: „Představený politického úřadu ve hlavním městě, náčelník země (místodržitel) sestavuje ve srozumění s představenstvem obecním seznam porotců z oněch osob, kteréž se mu pro počestnost svého smýšlení a pro osvědčenou rozšafnost jeví býti nejzpůsobilejšími k úřadu porotčímu.“ Volba porotců závisí tedy předně od náčelníka vlády. Můžeme zajisté předpokládati, že tento vyvolí za porotce opravdu jen ty osobnosti, kteréž se k tomu obzvláště hodí pro zvláštní počestnost svého smýšlení a osvědčenou svoji rozšafnost a umírněnost. Vykoná-li náčelník zemský svoji povinnost — a tím, pánové, můžeme tuším býti jisti, že naši političtí přednostové budou v tom ohledu poctivě konati svoji povinnost a že nezanedbají nikterak zájem státu a vlády — dostojí-li, pravím, přednosta politický svojí povinnosti, tedy se kromě toho do seznamu porotců nedostane nikdo, o jehož spravedlivosti a nestrannosti by mohla vzniknouti pochybnost. Avšak dejme tomu, že by se to přece stalo: vždyť se vylosuje seznam třicítišesti porotců, a státní zástupce má právo odmítnouti stejný počet porotců jako obžalovaný, totiž dvanáct mezi třicetišesti. Kdyby se tedy v seznamu tak pečlivě sestaveném mělo nalézti ještě dvanácte porotců, kteří by politickému úřadu zdáli se pochybnými pro politické názory své, tedy může ještě těchto dvanáct vyloučiti. V čem jest tedy jaké nebezpečí pro vládu a společnost, abychom rozsudek s plným uspokojením těmto porotcům svěřiti nemohli?

Pánové, vláda by věru nemohla si dáti většího vysvědčení chudoby, než kdyby řekla, že se nemůže spolehati na nestranné rozsuzování poroty takové, kterou byl politický představený sestavil z nejctihodnějších mužů v městě, a při kteréž ještě státní zástupce vykonal své právo odmítací. (Pochvala v pravo.) Jestli vláda ani mezi takovými muži nemůže nalézti porotců, kteří by odsoudili nějaký spis, nějaký článek, na nějž ona si stížnost vede, pak arci musí nějaká hniloba býti v poměrech. (Pochvala v pravo.) Myslím tedy, pánové, že způsob ten, jakým

se tvoří seznam porotců, podává vládě a společnosti všech žádoucích záruk a plného uspokojení, že bude porotou pronešen nález samostatný a spravedlivý.

Avšak ptám se vás, pánové, zda také obžalovaný nabývá pro sebe stejného uspokojení z nálezu soudce pouze placeného, soudce, kterýž, aby sebe kryl, může snad dokonce dle vlastního uznání zavésti tajné přelíčení, jakož se to stalo při odsouzení Głosu? Pánové, důvod, jejž rozsuzující soud tehdáž pro tajné přelíčení uváděl, že by totiž nebezpečno bylo dopřáti článku, o jehož odsouzení se jednalo, veřejným přelíčením ještě většího rozšíření: ten důvod bude možno uváděti při všech rozepřích tiskových, a následek toho bude, že budeme míti ve všech případech tiskových jen řízení tajné. (Velmi dobře! v pravo.)

Pánové, máme na tu věc ještě jiné důvody. Nedějí se sice ve všech zemích věci, jakéž pan poslanec Zyblikiewicz nám zde uváděl, věci, o kterýchž bychom se domnívati měli, že spíše jsou vzaty z nějakého románu, než aby děly se ve skutečnosti. Že však úřadové činí nátlak, že politické orgány činí nátlak na úřady soudní, to přihází se ve všech zemích a stává se také za našich dnů. I my mohli bychom to dosvědčiti rozličnými doklady. (Pochvala v pravo.)

Jsem dalek toho, abych při otázce, o níž si přeji, aby byla rozřešena nejpokojnějším souhlasem celé slavné sněmovny, přiváděl řeč na věci, jež by mohly roztrpčovati. Ale, pánové, ptám se vás, zdaž i pan státní ministr nám jedenkráte neřekl, že všichni soudcové jsou právě jen lidmi a řídívají se svými city a tudy také svými obavami? Pánové, všichni naši soudcové nejsou podnes nesesaditelni; první podmínka neodvislosti jim tedy schází; avšak což skoro totéž značí, pánové, naši soudcové mohou všichni býti přesazeni, a prosím vás, pánové, abyste uvážili, co to značí, může-li někdo, ve státě jako je Rakousko, býti přesazován? Kdybych dnes byl soudcem na př. v Dolních Rakousích, a zítra obdržel bych dekret, abych se se svojí rodinou přestěhoval do krajin na Tisu, kde snad má žena a mé děti, kde snad já sám ve třech

letech sechřadnu a zemru: není-liž to horší, než býti sesazen? A konečně, pánové, kdyby i soudcové nemohli býti sesazováni a přesazováni, tož přece mohou býti povyšováni, a to jest přece jakýsi a věru ne ten nejmenší způsob odvislosti.

Po mém mínění tedy, pánové, nemůže býti o tom pochybnosti, že neodvislost jest mnohem větší u porotců než u soudců. V takových okolnostech nelze nám ani rozpakovati se o tom, že více můžeme se spoléhati na výrok poroty, než na výrok placeného soudce. Nemůžeme tedy ani pochybovati, že žádáme-li si vůbec soudnictví neodvislého, musíme se rozhodnouti *pro porotu.*

Pánové, mám při tom ještě jednu úvahu na mysli, o níž dosud též nikdo nepromluvil; uvažuji totiž, že všichni naši soudcové nám budou povděčni, vyváznou-li z obtížného postavení, ve kterémž nyní se nalézají (Výborně!), podléhajíce jednak nátlaku úřadů a politických orgánů, a s druhé strany nátlaku veřejného mínění, tak že jim nutně bývá pronésti rozsudek urážející buď jedny nebo druhé. Porotce jest na obě strany neodvislejším, on rozsudek svůj dle svého svědomí pronese a pronésti může. (Výborně!)

Pánové! Jest konečně třeba, abychom při soudnictví jednu věc měli na paměti, ježto není ani nepatrnou ani nejméně důležitou; a toť jest, že soudnictví musí požívati všeobecné důvěry, má-li působiti blahodárně. Jest nám uvažovati netoliko o tom, zdali soudy důvěry zasluhují, ale také o tom, zdali jí požívají? A *to* jest jisto, že soud porotní již nyní mnohem více důvěry požívá a také v budoucnosti požívati bude, než placený soudce.

Pánové! Poukazovalo se nám k veřejnému mínění, jež prý jest dosti silno a samo o sobě dostatečnou zárukou svobody tisku! Pánové, ve výroku tom shledávám velmi podivnou petitio principii. Vždyť právě tiskem veřejné mínění se tvoří, chrání a vychovává. Utvoříte-li instituce, při kterých lze tisk demoralisovati, terrorisovati, pak také veřejné mínění záhy stane se nevolným, a pak přestane také veřejné mínění býti ochranou tisku. (Pochvala v pravo.) Ostatně, pánové, chcete-li

míti ve veřejném mínění ochranu tisku, kdež může veřejné mínění chrániti tisk lépe a pravdivěji, než výrokem porotců, kteří tak říkaje jsou výkvětem celého národu, celé země, a kteří jsou tedy především k tomu povoláni a kompetentní, aby veřejné mínění vyslovovali.

Pánové, jeden z nejdůležitějších důvodů, jež přednešeny byly proti porotě a proti částečnému zavedení jejímu, spočívá v zásadě: Rovné právo všem. Pánové, já jsem zajisté přívržencem rovného práva všem, jsem jím ve všech směrech, a nechtěl bych se ani v tom ohledu státi sobě nevěrným. Neshledávám však, že bych se této zásadě zpronevěřoval, přimlouvaje se za bezodkladné zavedení porotních soudů. Pánové! nerovnost objevuje se tenkráte, když se s poměry úplně stejnými nakládá nestejně. Poměry tiskové jsou však ve mnohých ohledech a zejména v ohledu soudním zcela samobytné a zvláštní, a snesou také velmi dobře řízení zvláštní. Mámeť ostatně v našem právnickém životě tolikeré instituce zvláštní, máme soudy obchodní, máme soudy manželské, proč nemohli bychom též míti zvláštní soudy tiskové, a to tím více, ježto instituce ta, jak předpokládáme, má býti zvláštní jen prozatím?

Pánové, porota je zajisté jen dobrodiním. Nemyslím, že bych tím komukoli ukřivdil, když někomu druhému prokáži dobrodiní. Potkám-li na př. dva žebráky, kteříž potřebují mé podpory oba, a oba o ni žádají, já však v té chvíli mohu disponovati jen jediným krejcarem, a dám ten krejcar jednomu z nich, zdaž jsem tím tomu druhému ukřivdil? (Hlasy: Velmi dobře; Bravo!) Patrně neukřivdil. Tedy, pánové, buďme dobročinnými, pokud můžeme, a doufám, že nebude doba daleko, kdy nám bude možno poděliti také druhého žebráka. (Bravo!) Ostatně mělo by se zde uvážiti také to, kdo onoho dobrodiní více potřebuje. S jedné strany jest tu tisk sám, ten již takořka křičí po porotních soudech. Zeptáte-li se, platí-li totéž o jiných věcech, pro něž má někdo vyšetřování; zeptáte-li se zejména zlodějů a podvodníků, potřebují-li též porotu, ti zajisté budou křičeti: „Pro Boha, jen žádné soudy porotní!“ (Veselost a Bravo!) Hle, takový jest tu poměr. Netřeba vám teda obá-

vati se, že ti ostatní vyšetřovanci k vůli jednostrannému zavedení poroty si budou stěžovati na porušení rovného práva. (Veselost. Výborně! a hlasy: Velmi dobře!)

Pánové, pan vrchní státní zástupce Waser použil při jiné příležitosti příkladu, kterýž se mi tehdá nezdál zcela případným, kterýž však v tomto okamžiku velmi se hodí. On pravil, že co je vhodné, konati se má potud a tou měrou, pokud právě lze; a doložil své mínění následovně: Není vždy možno stavěti železnice přes hory, leč to nevadí, abychom nepoložili jich do roviny. My jsme nyní v podobném postavení. Náš nynější trestní řád, to jest pro nás jakýsi Semmering s propastmi, bažinami a podobným. Tam nemůžeme ještě dnes provésti železnici; avšak hned vedle je hluboká rokle, krásné údolí, kdež můžeme velmi dobře založiti železnici pro tisk. (Bravo! bravo!) Naději se, že v krátce vymůžeme železnici i přes Semmering, a doufám, že při té příležitosti uvidím pana vrchního státního zástupce rytíře Wasera, kterak před námi bude kráčeti jakožto první pionér a inženýr. (Všeobecná veselost.)

Pan vrchní státní zástupce rytíř Waser pravil nám dále, že by bylo velmi nebezpečno a povážlivo, pojednávati o porotě jakožto o ústavu *politickém,* ona že jest především ústavem *právním.* Tento výrok jeho jest v jistém ohledu zúplna oprávněn. Jeť porota právě zřízením k vykonávání spravedlnosti, a jest tedy potud podstatně a především institucí právní: ona má sloužiti k tomu, aby vyšetřila a na jisto postavila skutky, o nichž se má vynésti soud; ona má dále zákon uvésti v platnost přiměřeně ke skutkům seznaným, a právo formální v souhlas uváděti s právem materiálním. Potud je tedy zřejmě institucí právní. Avšak, pánové, jest mnoho věcí v životě, kteréž směřují ke dvojímu účelu zároveň; a tak jest tomu i s porotou: porota je zároveň i ústavem politickým, ona současně má i ten podstatný účel, aby chránila politická práva státních občanů proti jednostranným přechmatům úřadů politických.

Že porota jest současně institucí politickou a jí vždy bývala, o tom vyslovily se hlasy velice kompetentní, a uvádím

v té příčině jen Mittermaiera, kterýž praví: „Správné pochopení vůdčích, základních ideí anglického řádu trestního ukazuje nám, kterak se tento vyvíjel průběhem století ze zápasu lidu s korunou o záruky jeho svobody proti útiskům: souvisí tudy všude se zřízeními politickými a rozličnými vývoji poměrů politických v Anglii, a považuje se tam především za ústav politický.“ Na jiném místě cituje Mittermaier mínění slavného anglického právníka Jardine-a, jenž praví ve spise Criminal trials: „Ze zápasu lidu s mocí královskou o jeho svobody povstala, ovšem mnohými proměnami nastalými ve čtrnáctém století, porota, se kterou v těch dobách ještě soudcové dosti krutě nakládali, vyvinujíc se při tom vždy mocněji a samostatněji.“ Jiný, neméně závažný muž, Tocqueville, ve své Démocratie en Amérique píše: „Kdybychom se chtěli obmeziti tím, abychom považovali porotu za zařízení pouze soudní, bylo by to podivné obmezování jejího pojmu. Neboť vykonává-li porota veliký vliv na rozřešení processů, tož vykonává ona vliv ještě mnohem větší na osudy společnosti samé. Porota jest tedy především ústav politický, a máme-li ji posuzovati správně, musíme na ni vždy hleděti s tohoto stanoviska.“

Vidíte tedy, pánové, že porota od mužů velmi kompetentních jest považována jakožto ústav politický, a sice jako důležitý ústav politický, a že se nikterak nemůže považovati jednostranně jen za instituci právní. Nechci se blíže pouštěti do toho, abych rozebíral všeobecné politické výhody poroty, její vliv na politické a právnické vzdělání lidu, na jeho názory právní, na jeho neodvislost, na lásku jeho k institucím vlasti a na stálou z toho plynoucí ochotu lidu, instituce ty zastupovati a hájiti; to vše chci pominouti bez výkladu širšího.

Avšak o jedné věci bych rád promluvil, že totiž po mém názoru třeba považovati porotu též jakožto *právo státního občana*, a to sice s toho stanoviska, že on prostředkem poroty béře jaksi podíl v moci zákonodárné a rovněž i podíl v moci soudcovské. Rozdělení mocí ve státě jest základním principem života konstitučního, a důsledně má se tedy rozdělení to rozšířiti také na moc zákonodárnou rovněž jako i na moc soud-

covskou. Jest důležito, aby lid také zde, totiž v moci soudní, se účastnil, a to prostřednictvím mužů své volby, své důvěry. Jest to požadavkem konstitučnosti, požadavkem sebevlády a samosprávy.

Než, pánové, nesmíme tu pominouti ještě další úvahu. Neníť dáno duchu žádného člověka, aby utvořil zákony, kteréž by pro všechny doby a pro všechny lidi stejně se hodily, kteréž by vystačovaly pro všechny poměry a zahrnovaly veškeré zjevy mnohotvárného života. Zákony budou míti vždy mezery a nedostatky, a jako život se mění, jakož lidé se mění a duch času, takž i zákony; dožadují-li se toho, aby zůstaly nezměnitelny a byly nehybny, dostanou se v rozpor se životem. Snad že to byla tato idea, kteráž svedla pana poslance Giskru, aby vyslovil mínění, že totiž porota může rozhodnouti i proti zákonu. Myslím, že nelze přiznati zásadě té platnost ve znění tak příkrém; přece však má za základ jistou pravdu, a sice tu, že právo teprva použitím stává se živoucím, že právo bez ustání dále se vyvíjí soudními výroky, a nálezové (judicata) bývali ve všech zemích podstatným pramenem práva, a jsou jimi podnes. Z toho tedy plyne, že pronášení výroků soudních jest zároveň jakýmsi tvořením práva. Zákonodárství utvoří určitý zákon, ale soudy, ty mají jaksi ten úkol, aby zákon ten vychovaly a v život uváděly. Jestiť tedy moc soudní zároveň i částkou moci zákonodárné, a připustíme-li, že lidu podíl v moci zákonodárné vůbec přísluší, tedy mu podíl ten musí příslušeti i tam, kde soudnictví působí v zákonodárství svými rozsudky způsobem doplňujícím. (Bravo v levo a v pravo.) Mají-li se zákony přizpůsobiti životu a nestáti se nehybnými, nemají-li *práva* porušovati *právo*, tedy nezbývá nic jiného, než aby ti, na něž vzneseno jest rozsuzování, vždy posléze se vraceli ku původnímu prameni všeho práva, ku právnímu citu lidu a řídili se při tom dle jeho přesvědčení, zdali v jistém určitém případě je právo opravdu právem spravedlivým; jen tenkráte se náležitě vyvine soudnictví, náležitě vyvine se i zákonodárství a zůstane povždy v souhlase s právními názory národů.

*

Pánové, úvaha ta je zvláště důležita ve případech, kde zákon sám jest nedostatečným. Pánové, nejlepší zákony staly se v jistých okolnostech, jen špatným použitím se strany soudců, kletbou společnosti. Dožili jsme se toho za dob revoluce ve Francii a jinde; naproti tomu nabyli jsme té zkušenosti, že na nejvýše nedostatečné a na nejvýše nejasné zákony anglické skrze instituce lidu přiměřené a skrze soudce z lidu, kteří je prováděli způsobem národu milým, staly se pravým požehnáním země i zárukou jeho svobody, a toho přeji si i já především, aby i naši porotci v ohledu tom stali se jaksi doplňovateli a jako korrektivem našeho dosavadního zákonodárství.

Pánové, není zajisté zapotřebí, abych dále poukazoval na nedostatky dosavadního zákona trestního. Vždyť i v nejnovější době navrhli jsme zákony, jako je na příklad známá novella trestní. Naskytují-li se v zákoně výrazy, kteréž prohlašují za trestuhodné ne snad určité *skutky*, nýbrž již jakousi možnost, jistý stav duševní — jakož se to zde na př. děje slovy: „slova a skutky, kteréž jsou patrně způsobilé buditi nenávist a pohrdání“; anebo slovy: „skutky, kteréž dle způsobu svého a dle okolností jeví se urážlivými“: — nuže, pánové, kdo má pak rozhodnouti, zdaž ono slovo je takové, aby bylo způsobilé buditi nenávist a pohrdání, a zda onen skutek dle formy a okolností urážlivým se jeví? O tom může zajisté jen jediný soud býti spravedlivým, a to jest soud vynešený hlasem lidu, soud vlasti, kterýž praví: ano, zde vyskytuje se opravdu případ, kde byla spáchána urážka, kde dělo se popuzování a pobuřování; — avšak takovéto rozsuzování nemůžete s uspokojením svěřiti soudci placenému a od vlády odvislému. Chcete-li tedy nedostatečné zákony naše jaksi opraviti anebo dáti jim spolehlivý výklad, chcete-li zabrániti, aby nepůsobily zhoubně, pak nemůžete učiniti nic lepšího, než právě zavésti porotu. (Pochvala v levo a v pravo.)

Pánové, pan rytíř Waser poukázal k nebezpečí, jakéž by prý vznikalo jednostranným zavedením soudů porotních pro instituci tuto vůbec, a přitom nás upozorňoval, kterak jmeno-

vitě Sasko zavedlo porotu pouze pro tisk, a že následkem toho jest nyní Sasko jedinou zemí německou, nemající poroty; toť, zdá se mi, jest jen domyslovou politikou. Také my, jakož zde již jednou dotčeno bylo, zavedli jsme nejprve porotu ve věcech tiskových, a to nebránilo nám, abychom po devíti měsících nezavedli porotu všeobecně; ovšem že nebránilo to rovněž, aby později opět nebyla zrušena: avšak příčinou zrušení toho, to ví každé dítě, nebyla patrně ta okolnost, že byla porota tisková zavedena *dříve*, nýbrž příčinou bylo, že nastoupila všeobecná reakce, kteréž porota byla nepohodlnou. Jest mi tedy s podivením, že pan státní zástupce rytíř Waser, jinak tak důmyslný a duchaplný, dopustil se takového logického poklesku a argumentoval: post hoc, ergo propter hoc. Pánové, nedlouho před válkou italskou bylo viděti kometu; u nás všichni sedláci pevně a nezvratně tvrdili, že bude válka, a skutečně k válce přišlo — konklusi učiňte si sami. (Veliká veselost.)

Pánové, za našich dnů je celý svět liberální, jak Francouzové říkají, de le veille, liberálním od včerejška, liberálním rozumí se co do *zásady*. Dojde-li však ku praktickému provádění, tu vyskytují se vždy pochybnosti (Bravo), tu jest to jedenkráte příliš záhy, podruhé zas příliš pozdě a není toho prý více třeba. Jednou se praví: nesmíme prováděti nic kusého, musíme tvořiti systemy; podruhé opět se praví: nesmíme chtíti vykonati vše najednou, nýbrž jen zvolna a kousek po kousku. Jednou přísluší prý ta věc před říšskou radu, a podruhé opět musí prý se o ní dříve vysloviti sněm; brzy tak, brzy onak, jak se to právě hodí. Avšak za všech poměrů vyjde to, že svoboda nikdy se nesmí provésti prakticky a že princip svobody všeobecně uznaný nesmí při tom nikdy vejíti v život. (Bravo.) A tak bývají lidé liberálními v theorii a reakcionáři v praxi. (Hlučná pochvala v levo a na pravici.) Pánové! Takoví liberálové jsou po mém náhledu — *mdlého srdce*. Je třeba míti tu odvahu, abychom zásadu, kterou v theorii zřejmě uznáváme, také v praxi rozhodně k platnosti přivedli. (Bravo!) Ale takoví liberálové mdlého srdce nikdy

svobodě neprospěli. oni povždy sloužili jen k tomu, aby připravovali cestu absolutismu, aneb aby na nejvýše do konstitučních forem vpravili nekonstituční obsah. (Hlučná pochvala.)

Tuť jde o to, abychom se principu svého poctivě. zřejmě a statečně zastali, a nečinili ani výjimek ani ústupků. A my nemůžeme jinak a nemůžeme lépe zastati se svobody. než když princip poroty v platnost uvedeme již nyní. pokud to vůbec je možno v tomto okamžiku. Svoboda tisku je pro nás nejdůležitější ze všech svobod. neboť ona jest svobodou veřejného mínění. a ona jest svobodou pokračujícího vývinu lidského: ale tato svoboda nemůže nijak státi se pravdou, nestojí-li jí po boku soud porotní jako štít ochranný. Chceme-li tudy svobodě poctivě, srdnatě, upřímně. takž nesmíme váhati zavésti soudy porotní bez odkladu.

Pánové, dovolte mi. abych na potvrzení svého názoru skončil slovy slavného Angličana Junia: a věru slova Angličanů, kteří význam tohoto zřízení znají ze skušenosti, mají svou váhu. Tento muž tedy praví: „Vštěpujte si to do svých myslí. vštěpujte to svým dětem. že svoboda tisku je svatyní všech občanských. politických, náboženských práv Angličana. a že právo pronášeti soud ústy porotců je podstatnou částí naší ústavy. kteréž právo nemá ani stálými soudci býti vykládáno a obmezováno, aniž zákonodárnou mocí samou v pochybnost uváděno.“ (Všeobecný, dlouho trvající potlesk ve sněmovně a na galeriích.)

Po řeči Riegrově promluvil Kuranda krátce v týž smysl, přidávaje se. jak pravil, k výmluvným slovům p. dra. Riegra; tentokrát souhlasil centralista s foederalistou. Němec s Čechem: tentokrát poprvé sněmovna poslanecká dělila se v politické strany podle dělidla svobodomyslnosti. — Schindler odpovídal Kurandovi a Riegrovi celý rozdrážděný. Po něm prof. Brinz taktéž odpovídal Riegrovi, řka, že výčitka mdlého liberalismu (eines mattherzigen Liberalismus) nezdrží ho, aby nemluvil proti návrhu výborovému: dále se přiznával, zdali poroty budou zavedeny dnes nebo zítra, ten rozdíl že jemu není dostatečný, aby proň dal se v opposici proti vládě. — Proti návrhu výborovému mluvil ještě Waser a hrabě Clam-Martinic; tento přihlásil se k slovu, jak pravil, hlavně

z té příčiny, že zastáncům náhledu, aby nyní v záležitostech tiskových poroty se nezaváděly, byl vyčten mdlý liberalismus. Hrabě Clam nepřičítal si liberalismus, nýbrž osvědčoval svoje smýšlení konservativné, avšak bránil se proti výčitce mdlosti v projevování svých náhledů. Schvaloval poroty tam, kde mají kořeny v právním přesvědčení lidu; poroty jsou ústavem právním, ale zároveň také důležitou institucí politickou a zárukou práv politických; „jestliže pojímají se především jakožto prostředek politický, pak jest se velice obávati, že stanovisko strannické a zápas stran uvedeme také do soudnice, že i tam budeme právo majorisovati“. — Hraběti Clamovi, Waserovi a Brinzovi odpověděl potom Rieger v tato slova (St. prot. 2252):

Chci připojiti jen několik slov. Nikdy nepřišlo mi na mysl, abych považoval soud porotní za něco jiného než za ústav právní. Řekl jsem to výslovně, a řekl jsem též, že soud porotní kromě toho a současně jest také ústavem politickým, že takovým byl uznán od mužů velice kompetentních, a že soud porotní, jmenovitě v Anglii, vyvinul se podstatně jakožto ústav politický. Ve příčině slov Tocquevillových mnou citovaných musím poznamenati, že slova ta nikterak se netýkají francouzských soudů porotních, kteréž žádným způsobem nemohou platiti za ústav vzorný, nýbrž že týkají se porotního soudu vůbec a v Severní Americe zvláště.

Mínění, že soudnictví a soudcové nemají se činiti služkou politiky, jest velmi správno; ono souhlasí úplně také i s mým přesvědčením. Avšak druhou otázkou přitom jest ta: ve kterém případě stane se soudnictví spíše služkou politiky, zdaž tenkráte, když soudí placený soudce, či tenkráte, když soudí porotci? Já myslím ovšem, že spíše ve případě prvním.

Pánové! Cítím se pohnuta odpověděti k poznámce, kterou přednesl pan vrchní státní zástupce rytíř Waser. On chtěl vzbuditi ve vás nedůvěru k soudům porotním tím, že poukázal na rozepře národní a náboženské, kteréž dnes hýbají obyvatelstvem. Pánové! Jest to mým pevným přesvědčením, že žádný soud porotní, zejména žadný, jenž sestaven byl tím opatrným způsobem, jak jej udává návrh kommisse, nepronese nález nespravedlivý, diktovaný ohledy národními. Soud porotní co

takového vůbec neučiní; a mimo to — vždyť vláda sama postará se o to, aby z porotního soudu vyloučen byl každý ultra, ba i každý jen poloviční ultra, a aby v něm zůstali jen lidé nejvýše umírnění, od kterýchž lze se nadíti rozsudku na všechny strany spravedlivého. Ostatně považte, pánové, že obava taková mluvila by proti porotním soudům *vůbec*. Aby se takováto nedůvěra proti porotě budila, to věru chvályhodným shledávati nemohu. Jestiť, opakuji to, mým pevným přesvědčením, že soudy porotní budou ve všech poměrech souditi mnohem spravedlivěji, než soudcové placení, a při tomto přesvědčení zůstávám.

Přál bych si, pánové, velice, kdyby naše ministerstvo předešlo nás v této otázce, aby ji učinilo vlastní svojí věcí, podporoval bych ji pak se vší ochotou; ale ta pouhá okolnost, že snad ten či onen ministr, ať se již jmenuje jakkoli, anebo že to či ono ministerstvo není pro soudy porotní, — ta mne nikdy neodvrátí od mého přesvědčení. (Pochvala v pravo.)

Na konec přijat byl návrh Tschabuschniggův 90 hlasy proti 68, a jak si přála vláda, poroty nebyly zavedeny do řízení trestního ve věcech tiskových. Obávalať se vláda i většina, že by po zavedení porot slovanský tisk vyklouzl jí z libovolné despotické moci. Mezi vzornými liberály, kteří 21. února 1862 hlasovali proti tiskové porotě, nacházejí se Bachofen, Brinz, Brosche, Daubek, Hasner, Kaiserfeld, Mende, Antonín Ryger, Schindler, Schneider, Skéne, Stamm a j.

Ve 100. schůzi 13. března slovinský poslanec Černe jal se ve sněmovně stěžovati sobě, že již před šesti měsíci 9. září podal interpellaci k ministeriu spravedlnosti o uvedení *slovinského jazyka* do soudů v obvodech Terstského a Štýrsko-Hradeckého vrchního soudu zemského, a že dosud nedostal odpovědi. Předseda Hein odňal mu slovo, že to jest interpellace, která se má předložiti písemně. Černeho ujímal se Toman, a také Rieger vmísil se do té diskusse touto poznámkou: „Interpelluji pana předsedu otázkou, k čemu slouží interpellační právo pp. poslanců, když ministr neodpoví na interpellaci skrze šest měsíců?“ Předseda odvětil, aby předložil novou interpellaci se dvaceti podpisy (St. prot. 2336). Ve příští schůzi ministr Lasser odpověděl obšírně, že vláda chtěla ve slovinských krajinách učiniti takové opatření, jako bylo naří-

zeno o češtině u soudů moravských, ale že pro nedostatečnost řeči slovinské musela nařiditi něco menšího v její prospěch.

Ve 103. schůzi 24. března přišla na denní pořádek zpráva finančního výboru o mimořádných *finančních opatřeních* učiněných ode dne 20. října 1860. Když zpravodaj Herbst domluvil, ohlásil dr. Pražák jménem Čechův, že oni dle vyjádření svého, učiněného 18. prosince, nepokládají se ve svědomí svém za zmocněné, aby v užší radě říšské účastnili se při vyřizování předloh týkajících se hospodářství státního, kteréžto předměty vyhraženy jsou společnému zastupitelstvu všech království a zemí, a když takového sboru není, dle ústavy připadají k působnosti koruny; pročež že pokládají za svou povinnost zdržeti se všeho účastenství, kdykoli sněmovna bude jednati o záležitostech hospodářství státního (St. prot. 2418). Podobné prohlášení učinil potom Grocholski jménem Poláků.

Když v následující 104. schůzi 26. března počínala se podrobná debata o též zprávě výboru finančního, pravice skoro celá odešla ze sněmovny; zůstaliť tam toliko dr. Čupr, dr. Krása, Rogalski, Toman, Ljubiša, Eyrl a dr. Obst. To se opakovalo potom stále při finančních jednáních. Tak ve 105. schůzi 28. března na denním pořádku byla zpráva výboru finančního o vládní předloze, kteráž se týkala kontrolování dluhu státního skrze říšskou radu. Jak ten předmět byl vyvolán, pravice odcházela; předseda Hein připomínal odcházejícím, aby pamatovali na §. 12. řádu jednacího, zákona to, jejž sobě sněmovna sama dala, a na svůj slib, že budou zákony zachovávati. Levice volala k tomu bravo; a byl to ovšem podařený zmatek babylonský ve sněmovně, která v tom okamžiku strojila se hrubě překročiti ústavu, základní zákon, na němž sama spočívala.

Ve 106. schůzi 31. března Rieger, Liebig a jiní poslanci z Čech, čeští i němečtí, podali interpellaci k ministeriu financí. Ukazovali v ní, že železnice Pardubsko-Liberecká od roku 1859 platila daň z výdělku i z příjmů při obci Liberecké, kdež ředitelstvo té dráhy má své sídlo, ale nyní finanční ministerium výnosem z 28. ledna t. r. nařídilo, aby ta železnice platila daň ve Vídni a ne v Liberci; závěrečné otázky směřovaly k tomu, aby *daň výdělečná i příjmová ze železnic* a jiných podniků akciových platily se v té zemi a při té obci, kde sídlí jejich správa technická a administrativná (St. prot. 2468). — K této interpellaci odpověděl finanční ministr Plener dne 2. května v ten rozum, že ministerské nařízení zakládá se na zákonech; daně z výdělku i ze příjmů od společností platí se tam, kde správce podniků má sídlo, správou pak železnice musí se rozuměti správní rada a nikoli technicko-

administrativná správa; a poněvadž správní rada železnice Pardubsko-Liberecké sídlí ve Vídni, musí se daně platiti ve Vídni. Věc ta může se změniti zákonem, až se bude upravovati konkurrence obecní.

Také další činnost českých poslanců ve Vídni roku 1862 nezáležela skoro v ničem jiném nežli v tom, že podali několikero interpellací, kterými hleděli působiti na vládu aspoň ve věcech drobných, jež závisely na dobré vůli moci výkonné a správy státní. Kdykoliv Čechové účastnili se debaty, bylo to vždy na zmar; pročež vzdávali se naděje, že by mohli v zákonodárných věcech nějak působiti na většinu a na vládu a raději mlčívali. Rieger brával si dovolenou a někdy i bez ní se ustraňoval, mívaje v Praze práci při výboru zemském a zvláště při zřizování českého prozatímného divadla, které hlavně jeho zásluhou roku 1862 se stavělo i dostavělo. Organisace stavebního úřadu zemského jest též dílem Riegrovým z těchto let. Také jiní poslanci čeští a polští často scházeli v sezeních rady říšské, tak že pravice bývala řídce obsazena.

Ve 115. schůzi 7. května čeští poslanci podali ke státnímu ministeriu interpellaci v příčině *hospodářských spolků;* měla jméno po poslanci dru. Milnerovi. Ku porozumění věci dlužno podotknouti o podivné konstituční a liberální praxi tehdejší vlády, že zásadně nechtěla v Čechách připustiti více hospodářských jednot nežli jedinou, totiž Vlastensko-hospodářskou Společnost, která počátkem svým pocházela z časů Marie Terezie. Dle stanov roku 1860 změněných tato Společnost mohla míti třináct filiálek, totiž v každém tehdejším kraji jednu. Že veřejný život se probouzel a bylo nemožno k jeho pěstování domoci se spolků politických, usilováno na mnohých stranách o to, aby aspoň hospodářské spolky se zřizovaly. Této snaze povolilo místodržitelstvo v červenci 1861 jen tak dalece, že uvnitř krajských filiálek mohly se tvořiti tak řečené odbory neboli sekce jejich po okresích; zřizování samostatných spolků hospodářských bylo však zapovězeno. V interpellaci dané 7. května ukazováno bylo na nové nařízení místodržitelské, podle něhož odbory okresní měly se shromažďovati ne častěji nežli čtyřikráte za rok, a to jen v takových místech, kde jest okresní úřad; konečně v těch schůzích neměl se účastniti nikdo jiný, než kdo v tom okrese má sídlo nebo statek. Interpellanti tázali se, zdali vláda jest ochotna odstraniti toto úřední opatření, kterýmž volná působnost hospodářských spolků v Čechách stlačuje se pod onu míru, kterou připouští i zákon spolkový vydaný od předešlé vlády roku 1852 (St. prot. 2632). Ministr Schmerling ve 130. schůzi 16. června odpovídaje k této interpellaci, mlčel docela o spolkovém

zákoně z roku 1852, chválil nejvýš svobodomyslný výklad, jejž vláda dala stanovám Vlastensko-hospodářské Společnosti, a sliboval ochotu vlády, když by tato společnost ucházela se o další proměnu svých stanov (St. prot. 3010). Schmerling v odpovědi své také vinil okresní hospodářské schůze, že se v nich jedná o všem jiném více nežli o otázkách hospodářských, a že užívá se těchto schůzí jenom k tomu, aby dělala se politika; z té příčiny poslanci čeští s Josefem Macháčkem v čele podali ve 132. schůzi 18. června novou interpellaci: Které jsou skutky a jejich úřední doklady, na nichž zakládá se tento výrok jmenovitě ve všeobecném znění svém (St. prot. 3101). Schmerling byv 23. září upomenut poslancem Staňkem, odpověděl k tomu ve 164. schůzi 2. října zase náramně svobodomyslně: že při společných obědech, jimiž končívaly se hospodářské schůzky v Čechách, bývají činěny politické přípitky a řeči, ba že „ve Příbrami bylo rolníkovi a sedlákovi bez obalu hlásáno, že on není toliko ku placení daní a k doplňování vojska, nýbrž také ještě k jiným věcem“. (St. prot. 4039).

Ve 146. schůzi 17. července, kdy ještě říšská rada nevyřídila na dobro finanční předlohy na rok 1862, vláda předložila sněmovně poslanecké státní *rozpočet na rok 1863.* Na zejtří usnešíno jednosvorně, zvoliti devítičlennou kommissi, která by učinila návrh o tom, jak se má nakládati s touto předlohou. Tato kommisse nesjednotila se o společném návrhu; většina pětičlenná (Herbst, Giskra, Mühlfeld, Haasner a Hopfen) navrhovala, aby sněmovna učinila vládě po vůli a zvolila výbor 24členný ku předchozí poradě o rozpočtu na rok 1863; menšinu tvořili poslanci Kaiserfeld, Grünwald, Grocholski a Taschek, kteříž sjednotili se, ač z nestejných důvodů, v návrhu dosti podobném adresse, kterou Čechové navrhovali již před rokem, totiž 11. června 1861; návrh čtyrčlenné menšiny totiž chtěl tomu, aby sněmovna na ten čas nedávala se v poradu a usnášení o rozpočtu na rok 1863, nýbrž aby prosila císaře, by k umožnění brzkého svolání sněmův co nejdříve zavřel nynější zasedání rady říšské, jakmile toho dovolí záležitosti již v poradu vzaté (St. prot. 3734). O těchto návrzích rokováno ve 151. schůzi 26. července; návrh menšiny byl zavržen, povstala zaň pravice a někteří členové levice. Sněmovna teda potom jednala o rozpočtu na rok 1863, ovšem bez účastenství pravice.

Poslanec Zelený ve 155. schůzi 1. srpna podal novou interpellaci ve příčině vyučovací řeči na gymnasiích v Čechách a v Moravě; Schmerling dal k tomu dne 30. října odpověď nepříznivou (St. prot. 3837, 4293).

Rieger toho času býval nepřítomen; vyžádalť si a obdržel 30. června dovolenou na šest neděl; uprostřed července odebral

se do Londýna ke všeobecné výstavě, odtamtud pak přes Paříž vrátil se 22. srpna do Prahy. Mezi tím poslanecká sněmovna 1. srpna odročila se do 15. září. Když se sešla znova, přišla na denní pořádek vládní předloha o zavedení obchodního zákona německého; Čechové neúčastnili se toho jednání jinak než prohlášením odůvodněným ve 156. schůzi 15. září od Pražáka, že ta záležitost dle ústavy únorové náleží v područí říšské rady širší a ne užší. Také v následující 157. schůzi 17. září ohlašovali dr. Reyzner z Haliče a dr. Pražák, když dále se rokovalo o obchodním zákonníku, že pravice neúčastní se toho protiústavního jednání. Tato schůze musela se potom ukončiti dříve než bylo vhod, poněvadž mnozí poslanci z pravice odešli. Předseda zavíraje schůzi, dal jim za to napomenutí, a k jejich statoprávnímu poučení pronesl také tuto pěknou konstituční zásadu: „I když někteří členové za to mají, že snad jednání by přesahovalo obor kompetence, tož právě usnešení sněmovny ustanoví kompetenci sněmovny.“ (St. prot. 3883.)

Rieger vzal si 18. září opět dovolenou na čtyry neděle. Hrabě Clam Martinic též žádal za dovolenou, a že mu byla odepřena, složil potom přípisem daným 23. září mandát poslanecký (str. 3968; hrabě A. Nostic učinil tak již 3. listopadu 1861). Také jiní čeští poslanci všelijak vzdalovali se daremného jednání, a sněmovna, ačkoli bývala v nesnázích o dostatečný počet přítomných, nemohla jim v tom příliš zbraňovati, obávajíc se, že by docela vystoupili.

Ve 163. schůzi 30. září dr. Grünwald ohlásil, že Čechové neúčastní se jednání o vládní předloze zákona k revisi a ku provedení stálého katastru o výnosu půdy (St. prot. 4038).

Skoro všechny zákony, o kterých v tom dlouhém zasedání bylo jednáno, přišly k místu s porušením ústavy; a poněvadž čeští poslanci k tomuto překračování působnosti nesvolovali, bylo tam ovšem pro ně málo příležitosti k působení, které by bylo zdárné a zároveň potěšitelné. I také jinak vleklo se toto první, skoro dvouleté zasedání čím dále tím omrzeleji a neslavněji.

Poslední, 197. schůze byla 16. prosince 1862. Potom 18. prosince byla říšská rada od císaře zavřena trůnní řečí. Dr. Rieger obdržev 6. listopadu opět dovolenou na čtyry neděle, nepřišel potom do Vídně než až ke trůnní řeči. Ministr Schmerling v rozmluvě s ním vyslovil mu potěšení z toho, že se dostavil k té slavnosti; Rieger mu odvětil, že děláme rozdíl mezi císařem a vládou, le roi règne, mais il ne gouverne pas.

